RAPORTA / RAPPORT 1/2026

Sámi logut muitalit

Čielggaduvvon sámi statistihkka

Samiske tall forteller

Kommentert samisk statistikk

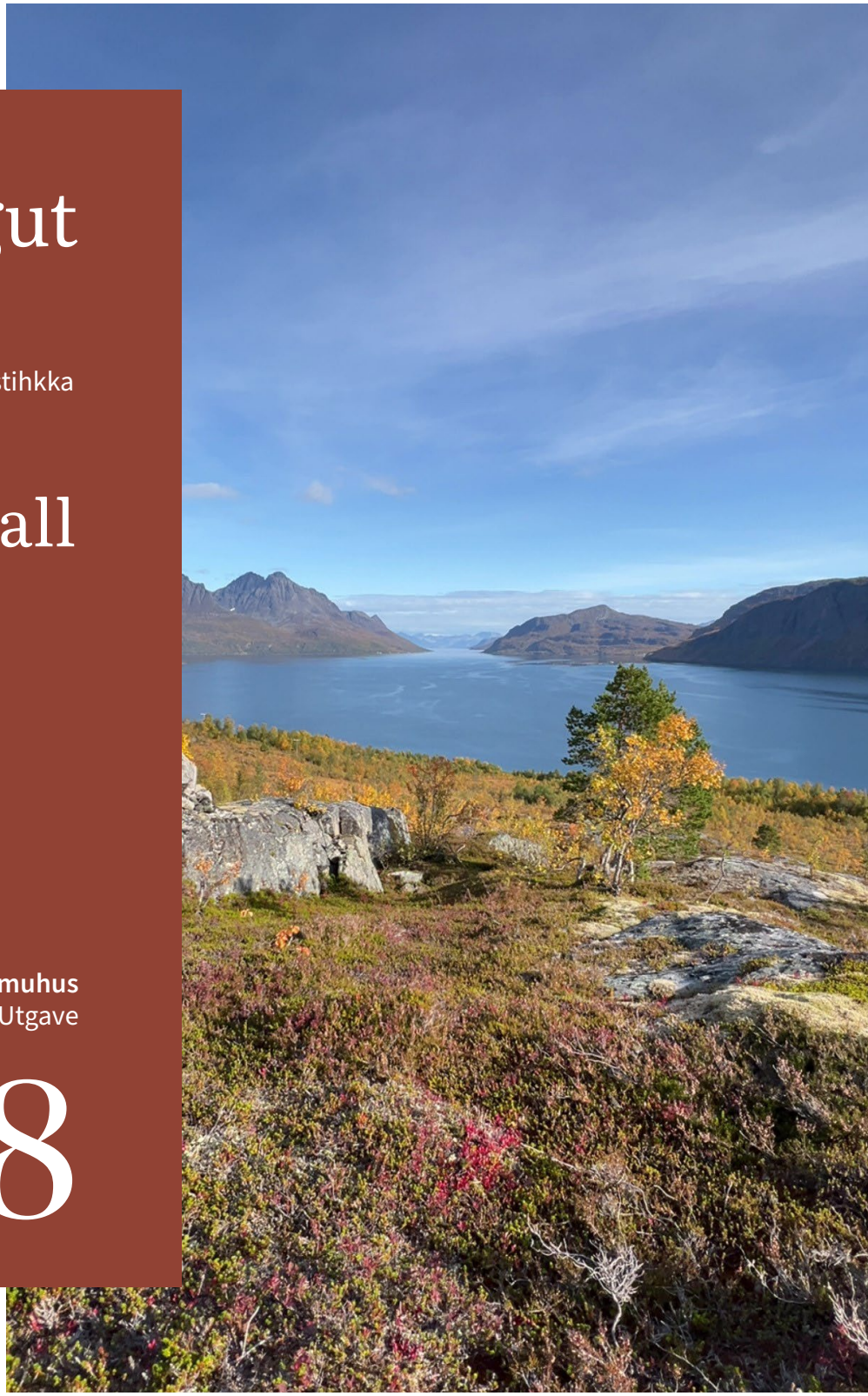

Almmuhus
Utgave

18

Sámi allaskuvla

Sámi allaskuvla

NORD universitet

UiT Norges arktiske universitet

OSLOMET

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Namma / Tittel: Samiske tall forteller 18. Kommentert samisk statistikk 2026 /
Sámi logut muitalit 18. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2026

Olggošgovva / Omslagsbilde: Inger Anne Siri Triumf

Grafalaš hábmen / Grafisk design: Árbi Printlab, Guovdageaidnu / Kautokeino

Jorgaleaddjit ja korrekturlohkkit / Oversettere og korrekturlesere: Kari Utsi, Inger Máret Ánne E. Gaup, Lars Th. Kintel, Lena Kappfjell

Deaddilan / Trykk: Árbi Printlab, Guovdageaidnu / Kautokeino

ISBN 978-82-7367-070-0

© Sámi allaskuvla 2026

Ovdasátni

Sámi logut muitalit - raportta ráiddus leat 2008 rájes almmuhuvvon oktiibuot 17 raportta. Sámi statistihka fágalaš analysajoavku iluin dál almmuha Sámi logut muitalit 18, mas leat guhtta artihkkala.

Dán jagi leat buot artihkkalat čállon dárogillii ja leat jorgaluvvon sámegielaide.

Buot čoahkkáigeasut leat vel jorgaluvvon eŋgelasgillii.

Vuosttaš artihkal dán jagáš raporttas lea čállojuvvon Siss-Mari Solli ja Monica Skrindo Sedahl bokte, ja lea dan birra mo vuogádat badjelgeahččá mánáid geain lea sámi gullevašvuohta fuolahusásahusain.

Čuovvovaš artihkkala leat Eva Josefsen, Amalie Drage Habbestad ja Else Grete Broderstad čállán, ja sii eahpidit duohtavuođa- ja seanadankommišuvnna ja eanetloguálbmoga áddejumi seanadeamis, ášši mii digaštallojuvvo seanadeami vuoiggalašvuođa perspektiivvas.

Goalmmát artihkal lea sámegiel oahpponeavvuid birra lk20s-skuvllas maid Kamil Øzerk ja Hege Merete Somby leaba čállán. Soai ovdanbuktiba jearahallaniskosa bohtosiid sámegielat oahpaheddjiid gaskkas.

Njealját artihkal lea plánejeddjiid ja sámi, kvena ja davvinorgalaš guolásteddjiid ipmárdusat vuoiggalašvuođa birra riddoavádatplánemis, maid Sigrid Engen, Else Grete Broderstad, Jannike Falk-Andersson, Per Fauchald ja Vera Helene Hausner leat čállán.

Viđat artihkal lea mediagokčama birra Fovsen-ášši, maid Eli Skogerbø, Roy Thowsen Krøvel, Inker-Anni Sara, Gabriella Tjelta Hansen, Bineeth Kuriakose ja Katerina Tsetsura leat čállán.

Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga (SGD) jahkásaš artihkkala lea Christian Sørlien Molstad čállán. Son ovdanbuktá muhtun guovddáš statistihkaid, maid Statistihkalaš guovddášdoaimmahat (SGD) lea almmuhan sámi dilálašvuođaid birra. Dát statistihkat leat ollu, muhto eai ollásit, vuođđuduvvon Sámedikki doaibmaguvlui ealáhusdoarjagiidda, ng. SED-guvlui. Go geahččá daid fárrolaga, de addet muhtun muddui gova, vaikko vel ráddjejuvvon ge, sámi dilálašvuođain Norggas. Sus leat maid logut boazodoalu birra Eanadoallodirektoráhtas.

Sihke dán jagáš artihkkalat ja daid ovddit Sámi logut muitalit artihkkaliid sáhtát lohkat sihke dárogillii ja sámegillii neahttasiiddus: www.samilogutmuitalit.no.

Kari Utsi ja Inger Máret Ánne Eira Gaup leaba jorgalan čállosiid davvisámegillii. Lena Kappfjell lea jorgalan lullisámegillii ja Lars Th Kintel fas julevsámegillii. Redakšuvdna ovttas artihkkalčálliiguin lea čoahkkáigeasuid jorgalan eŋgelasgillii.

Guovdageaidnu - Kautokeino, 18.11. 2026
Sámi statistihka fágalaš analysajoavku
Inger Marie Gaup Eira (jođiheaddji), Lars Pharo (nubbinjođiheaddji), Eva Josefsen, Cato Christensen ja Christian Sørlien Molstad

Forord

Siden 2008 har det blitt publisert til sammen 17 utgaver i rapportserien Samiske tall forteller. Faglig analysegruppe for samisk statistikk har nå gleden av å publisere Samiske tall forteller 18 som består av seks artikler.

I denne utgaven er alle artikler skrevet på norsk. De er oversatt til tre av de samiske språkene. Alle sammendrag er oversatt til engelsk.

Den første artikkelen i årets utgave er skrevet av Siss-Mari Solli og Monica Skrindo Sedahl. Den handler om systemets usynliggjøring av barn med samisk tilhørighet i omsorgsinstitusjoner.

Den andre artikkelen er skrevet av Eva Josefsen, Amalie Drage Habbestad og Else Grete Broderstad. De stiller spørsmål ved Sannhets- og forsoningskommisjonens og majoritetsbefolkningens forståelser av forsoning. Dette spørsmålet drøftes i lys av perspektiver på forsoning som rettferdighet.

Tredje artikkel er om samiskspråklige læremidler i lk20s-skolen, skrevet av Kamil Øzerk og Hege Merete Somby. De presenterer resultatene fra en spørreskjemaundersøkelse blant samiskspråklige lærere.

Fjerde artikkel er om planleggere og samiske, kvenske og nordnorske fiskeres oppfatninger av rettferdighet i kystsoneplanleggingen. Den er skrevet av Sigrid Engen, Else Grete Broderstad, Jannike Falk-Andersson, Per Fauchald og Vera Helene Hausner.

Femte artikkel er om mediedekningen av Fosen saken. Den er skrevet av Eli Skogerbø, Roy Thowsen Krøvel, Inker-Anni Sara, Gabriella Tjelta Hansen, Bineeth Kuriakose og Katerina Tsetsura

Årets faste artikkel fra Statistisk sentralbyrå (SSB) er skrevet av Christian Molstad. Han presenterer et utvalg av Statistisk sentralbyrås (SSB) mest sentrale statistikker om samiske forhold. Disse statistikkene er i stor grad, men ikke utelukkende, basert på Sametingets virkeområde for tilskudd til næringslivet, det såkalte STN-området. Sett i sammenheng gir de et innblikk i samiske forhold i Norge. Han har også med tall om reindrift, fra Landbruksdirektoratet

Både årets artikler og artiklene fra tidligere utgaver av Samiske tall forteller er tilgjengelige på norsk og på samisk via www.samisketallforteller.no.

Kari Utsi og Inger Máret Ánne Eira Gaup har oversatt artiklene til nordsamisk. Lena Kappfjell har oversatt artiklene til sørsamisk og Lars Th Kintel har oversatt artiklene til lulesamisk. Redaksjonen har i samarbeid med forfatterne oversatt sammendragene til engelsk.

Guovdageaidnu – Kautokeino, 18.11. 2026
Faglig analysegruppe for samisk statistikk
Inger Marie Gaup Eira (leder), Lars Kirkhusmo Pharo (nestleder), Eva Josefsen, Cato Christensen og Christian Molstad

Sisdoallu / Innhold

Ovdasátni 2

Foreord 3

Mandáhtta ja vuođđu 10
Analysajoavkku mandáhtta 10
Sámi statistihka fágalaš analysajoavku oktan čállingottiin 11

Mandat og grunnlag 12
Analysegruppas mandat 12
Faglig analysegruppe for samisk statistikk med sekretariatet 13

Sammendrag 14
1. Tallene som ikke tåler stillhet – systemets usynliggjøring av barn med samisk tilhørighet i omsorgsinstitusjoner 14
2. Kommisjonens og majoritetsbefolkningens forståelser av forsoning 15
3. SAMISKSPRÅKLIGE LÆREMIDLER I LK20S-SKOLEN - En situasjonsbeskrivelse basert på lærernes erfaringer i grunnskolen 16
4. Planleggere og samiske, kvenske og nordnorske fiskeres oppfatninger av rettferdighet i kystsoneplanleggingen 17
5. Hvordan journalistikken rammet inn Fosen: fortidens urett og framtidens konflikt 18
6. Samiske tall – bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB 19

Summaries 20
1. The numbers that cannot remain silence – the systemic invisibility of children with Sámi affiliation in residential care 20
2. The truth and reconciliation commission and the majority population's understanding of reconciliation 21
3. Sámi learning material in LK20S-SKOLEN - A situational description based on the teachers experiences in primary school 22
4. Planners and Sámi, Kven and Northern Norwegian fishers' understandings of fairness in the coastal planning 23
5. How journalism affected Fosen: Injustice of the past and future conflicts 24
6. Sámi numbers – Background to Sámi Statistics and Commentary on Tables from SSB 25

Tallene som ikke tåler stillhet 27
1.1 Innledning 28
1.2 Ansvarsområder i barnevernsfeltet 29
1.3 Samiske barns rettigheter 30
1.4 Forsknings- og utredningsbidrag 31
1.5 Offentlige utredninger, rapporter og politiske dokumenter 32
1.6 Metode 34
1.6.1 Rekruttering og utvalg 34

1.6.2 Metodiske valg 35
1.7 Funn og analyse 36
1.7.1 Fravær av tall og manglende systematikk: systemets usynliggjøring av samiske barn 36
1.7.2 Krav om kompetanse, men ikke kompetanse som krav 39
1.7.3 Intervjuene som avdekker systemets blindsoner 42
1.8 Oppsummering og implikasjoner for praksis 44
1.9 Tilrådninger: 45
Referanser 46

Kommisjonens og majoritetsbefolkningens forståelser av forsoning 49
2.1 Innledning 50
2.2 Datagrunnlag og metode 51
2.3 Urett og rettferdighet 52
2.4 Sannhets- og forsoningskommisjonens forståelse av forsoning 55
2.5 Majoritetsbefolkningens oppfatning om forsoning 58
2.6 Diskusjon 61
2.6.1 Forsoning i sosiale nettverk 62
2.6.2 Forsoning som offentlig politikk 62
2.6.3 Tillit som resultat av rettferdighet 64
2.7 Avslutning og tilrådninger 64
2.7.1 Anbefalinger: 65
Referanser 66

Samiskspråklige læremidler i LK20S-skolen 69
3.1 Innledning 70
3.2 Betydningen av samiskspråklige læremidler 71
3.2.1 Læremidlers pedagogiske funksjon 71
3.2.2 Opplæringsloven, læremidler og samisk opplæring 73
3.3 Metode for datainnsamling og utvalg 75
3.3.1 Datainnsamling og utvalg 75
3.3.2 Spørreskjemaets innhold 77
3.3.3 Etiske vurderinger 77
3.4 Resultater 77
3.4.1 Læremiddelsituasjonen i begynneropplæringen på samisk 78
3.4.2 Lærernes erfaringer med læremiddelsituasjonen i ulike fag 79
3.4.3 Lærernes framtidsperspektiver på læremiddel/læringsressurs situasjonen 80
3.5 Offentlige tilskudd til utvikling av samiskspråklige læremidler 84
3.6 Oppsummering 88
3.7 Tilrådinger 90
1. Lovfeste samiske elevers rett til samiskspråklige læremidler. 90
2. Styrke læremiddelarbeidet ved Nasjonalt senter for samisk i opplæringen. 90
3. Koordinere Sámediggis tilskudd til læremiddelutvikling med Nasjonalt senter for samisk i opplæringen. 90
4. Etablere faglige referansegrupper for samiske læremidler. 90
5. Øke og koordinere bevilgningene til samiske læremidler. 90
6. Styrke produksjonsstøtten til digitale læremidler. 90
7. Kombinere kortsiktige og langsiktige tiltak. 90
8. Sikre at læremiddelutvikling ikke svekker den ordinære undervisningen. 91
Litteratur 92

Planleggere og samiske, kvenske og nordnorske fiskeres oppfatninger av rettferdighet i kystsoneplanleggingen 95
4.1 Innledning 96
4.2 Blå rettferdighet – kort forklart 97
4.3 Historie, rettstilstand og lokale fiskerier 98
4.4 Kystsoneplanlegging og lokale fiskerier 99
4.5 Om undersøkelsen 100
4.6 Resultatene av undersøkelsen 102
4.7 Likheter og forskjeller mellom gruppene av fiskere 104
4.8 Diskusjon 104
4.8.1 Forskjell i oppfatninger 104
4.8.2 Rettferdighet forstått som anerkjennelse 104
4.8.3 Rettferdighet forstått som fordeling 106
4.8.4 Rettferdighet forstått som prosedyre 107
4.8.5 Marginaliserte fiskere? 108
4.8.6 Manglende kunnskap i forvaltningen? 108
4.9 Konklusjon og anbefalinger 109
4.10 Tilrådninger: 110
Referanser 111

Hvordan journalistikken rammet inn Fosen 117
5.1 Innledning 118
5.2 Fosen i forskningen 119
5.3 Metode 120
5.4 Resultater 122
5.5 To statssentrerte kulturfortellinger 126
5.6 Fortidens urett er lettere å dekke enn dagens «grønne» konflikt 127
5.6.1 Protestrapportering under press 129
5.6.2 Det som var fraværende og hvorfor 130
5.6.3 Finansjournalistikken som parallellspor 131
5.7 Diskusjon og konklusjoner 132
5.8 Tilrådinger til myndighetene 132
1. I forhold til journalistikk og medier 132
2. I forhold til klima- og energirettferdighet 133
Referanser 134

Samiske tall 137
6.1 Om STN-området 138
6.2 Trekk ved STN-området og dets befolkning 140
6.2.1 Et tynt- og spredtbebygd område, … 140
6.2.2 … med flere sysselsatt i primærnæringer, industri og bygg og anlegg, … 141
6.2.3 … og generelt lavere utdannings- og inntektsnivå 142
6.3 Befolkningsutviklingen siden 1990: store lokal og regionale forskjeller 144
6.3.1 Generell befolkningsnedgang i STN-området siden 1990 144
6.3.2 Størst befolkningstap i kystområdene i Finnmark og rundt store tettsteder 144
6.3.3 Befolkningsutviklingen i STN-området et resultat av flere prosesser 147
6.4 Samisk språk 147
6.4.1 Samisk språk i barnehage og skole 148
6.4.2 Registrering av samisk språkkompetanse i Folkeregisteret 149

6.5 Reindrift ... 150
Referanser ... 151
Faste tabeller ... 152

Logut mat eai gierdda jávohisvuođa ... 167
1.1 Álggaheapmi ... 168
1.2 Ovddasvástádusguovllut mánáidsuodjalussuorggis ... 170
1.3 Sámi mánáid vuoigatvuođat ... 170
1.4 Dutkan- ja čielggadanbuvttut ... 172
1.5 Almmolaš čielggadeamit, raporttat ja politihkalaš dokumeanttat ... 173
1.6 Metoda ... 174
1.6.1 Besten ja válljejuvvomat ... 175
1.6.2 Metodalaš válljejumit ... 176
1.7 Gávdnosat ja analysa ... 177
1.7.1 Lohkováili ja váilevaš systematihkka: sámi mánát oaidnemeahttumin vuogádaga geažil ... 177
1.7.2 Gáibádus gelbbolašvuhtii, muhto ii gelbbolašvuohta gáibádussan ... 180
1.7.3 Jearahallamat mat almmostahttet maid vuogádat árrá jávkkohahkii ... 183
1.8 Čoahkkáigeassu ja implikašuvnnat práksisii ... 185
1.9 Neavvagat: ... 186
Referánssat ... 188

Kommišuvnna ja eanetlohkoálbmoga ipmárdus soabadeamis ... 191
2.1 Álgu ... 192
2.2 Dáhtavuođđu ja bargovuohki ... 194
2.3 Vearrivuohta ja vuoiggalašvuohta ... 195
2.4 Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna ipmárdus soabadeamis ... 198
2.5 Eanetlohkoálbmoga ipmárdus soabadeamis ... 201
2.6 Digaštallan ... 205
2.6.1 Soabadeapmi sosiála fierpmádagain ... 205
2.6.2 Soabadeapmi almmolaš politihkkan ... 206
2.6.3 Luohttámuš vuoiggalašvuođa boađusin ... 207
2.7 Loahpaheapmi ja ávžžuhusat ... 208
2.7.1 Ávžžuhusat: ... 209
Referánssat ... 210

Saemiengïelen learoevierhtieh LK20S-skuvline ... 213
3.1 Aalkoe ... 214
3.2 Man vihkeles lea saemiengïeleldh learoevierhtieh utnedh ... 215
3.2.1 Learoevierhtiej pedagogeles funksjovne ... 215
3.2.2 ööhpehtimmielaake, learoevierhtieh jïh saemien lïerehtimmie ... 217
3.3 Daatatjöönghkemen vuekie jïh veeljeme ... 219
3.3.1 Daatatjöönghkeme jïh veeljeme ... 219
3.3.2 Gihtjemegoeren sïsvege ... 222
3.3.3 Eetihke vuarjasjimmieh ... 222
3.4 Illeldahkh ... 223
3.4.1 Learoevierhtietsiehkie saemien gïelesne aalkoelïerehtimmesne ... 223
3.4.2 Lohkehtæjjaj dåajrehtsh learoevierhtietsiehkien muhteste ovmessie faagine ... 224
3.4.3 Lohkehtæjjaj vuajnoeh båetije biejji learoevierhtie/lïeremevierhtietsiehkien bïjre ... 226
3.5 Byjjes dåarjoe saemien learoevierhtie-evtiedæmman ... 230

3.6 Iktedimmie ... 234
3.7 Raeriestimmieh ... 236
1. Laakesne nænnoestidh saemien learohkh utnieh reaktam saemien learoevierhtieh åadtjodh. ... 236
2. Learoevierhtiebarkoem Saemien lohkemejarngesne dåarjoehtidh. ... 237
3. Saemiedigkien dåarjoem learoevierhtieevtiedæmman iktedidh Saemien lohkemejarngine. ... 237
4. Faage-moenehtsh saemien learoevierhtiej muhteste tseegkedh. ... 237
5. Dåarjoeh saemien learoevierhtide lissiehtidh jïh iktedidh. ... 237
6. Produksjovnedåarjoem digitaale learoevierhtide lissiedidh. ... 237
7. Åenehks- jïh guhkiesmierien raåjvarimmieh iktedidh ... 237
8. Geehtedh olles learoevierhtie-evtiedimmie dam staeries ööhpehtimmiem heaptoeh. ... 237
Litteratuvrh ... 238

Plánejeddjiid ja sámi, kvena ja davvinorgalaš guolásteddjiid vuoiggalašvuođaipmárdus riddoavádatplánemis ... 241
4.1 Álggaheapmi ... 242
4.2 Alit vuoiggalašvuohta – oanehaččat čilgejuvvon ... 243
4.3 Historjá, riektedilli ja báikkálaš guolástusat ... 244
4.4 Riddoavádatplánen ja báikkálaš guolástusat ... 246
4.5 Guorahallama birra ... 246
4.6 Guorahallama bohtosat ... 249
4.7 Guolásteaddjejoavkkuid ovttalágánvuođat ja erohusat ... 250
4.8 Digaštallan ... 251
4.8.1 Erohusat ipmárdusas ... 251
4.8.2 Vuoiggalašvuohta ipmirduvvon dohkkeheapmin ... 251
4.8.3 Vuoiggalašvuohta ipmirduvvon juogadeapmin ... 253
4.8.4 Vuoiggalašvuohta ipmirduvvon prosedyran ... 254
4.8.5 Marginaliserejuvvon guolásteaddjit? ... 255
4.8.6 Váilevaš máhttu hálddašeamis? ... 256
4.9 Konklušuvnnat ja ávžžuhusat ... 256
4.10 Neavvagat: ... 257
Referánssat ... 258

Gåktu journalistihkka Fovsev gåvvidij ... 265
5.1 Álgadibme ... 266
5.2 Dutkam Fovse birra ... 267
5.3 Metåvddå ... 268
5.4 Båhtusa ... 270
5.5 Guokta kultuvrrasubttsasa ståhtajn guovdátjin ... 275
5.6 Álkkep la dålusj vierrevuoda birra tjållet gå dálásj «ruodná» rijdo birra ... 276
5.6.1 Vuosstálasstema subttsasa dætto vuolen ... 277
5.6.2 Mij vájlluj ja manen ... 278
5.6.3 Finansjournalistihkka parallælla låddon ... 279
5.7 Dágástallam ja konklusjåvnå ... 280
5.8 Oajválattjajda oajvvadusá ... 281
1 Journalistihka ja mediják hárráj ... 281
2. Dálkádak- ja enersjijjarievtugisvuoda gáktuj ... 281
Referánsa ... 282

Sámi logut 285
6.1 SED-guovllu birra 286
6.2 SED-guovllu ja dan álbmoga dovdomearkkat 288
6.2.1 Unnán ássit ja bieđggus ássan, … 288
6.2.2 … eambbosat bargguin vuođđoealáhusain, industriijain ja huksemis ja rusttegiin, ... 289
6.2.3 … ja muđui unnit oahppo- ja bálkádássi 290
6.3 Álbmotovdáneapmi 1990 rájes: stuora báikkálaš ja guvllolaš erohusat 292
6.3.1 Oppalaš álbmotnjiedjan SED-guovlluin 1990 rájes 292
6.3.2 Stuorimus álbmotnjiedjan Finnmárkku riddoguovlluin ja stuora čoahkkebáikkiid birra 292
6.3.3 SED-guovllu álbmotovdáneapmi lea máŋggaid proseassaid boađus 295
6.4 Sámegiella 295
6.4.1 Sámegiella mánáidgárddis ja skuvllas 296
6.4.2 Sámi giellagelbbolašvuođa registreren Álbmotregistaris 297
6.5 Boazodoallu 298
Referánssat 300

Mandáhtta ja vuođđu

2007	2022	5	2022 – 2026
ÁSAHUVVON	MANDÁHTTA	LAHTUT	ÁIGODAT

Gielda- ja guovlodepartemeanta lea dohkkehan Sámi statistihka fágalaš analysajoavkku njuolggadusaid cuoŋománu 27. b. 2022. Sámediggi ja ovddeš Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ásahedje Sámi statistihka fágalaš analysajoavkku golggotmánu 1. b. 2007. Sámi statistihka fágalaš analysajoavkku ulbmil lea nannet máhttovuođu bargui jahkásaš dieđáhusaiguin Stuorradiggái sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra, departemeanttaid ja Sámedikki gaskasaš jahkásaš bušeahttaovttasbargui, ja stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvnnaid árvvoštallamiidda ja mearrádusaide.

Analysajoavkku mandáhtta

Fágalaš analysajoavku galgá juohke jagi geiget raportta Gielda ja guovlodepartementii ja Sámediggái. Raporta galgá, nu guhkás go vejolaš, čájehit Norgga bealde sámi servodaga visogovalaš dili ja ovdánansojuid.

Departemeantta, Sámedikki ja analysajoavkku gaskasaš gulahallamis mearriduvvo guđe fáttát galget gieđahallojuvvot jahkásaš raporttain. Mearrádusat fáttálaš sisdoalus galget dahkkojuvvot áiggil ovdal barggu válbmema áigemeari. Juohke raporttas galget leat mielde muhtun fásta áigodagat man vuođul lea vejolaš buohtastahttit ovdáneami áiggi badjel, gč. raportta kapihttala Sámi logut. Go analysajoavku gávnnaha eará fáttáid guoskevažžan, de lea sis friijavuohta daid gieđahallat raportta ekonomalaš ja áigáiheivvolaš rámmaid siskkobealde.

Departemeanta ja Sámediggi sáhttet dárbbu mielde bivdit analysajoavkku dievasmahttit árvvoštallamiid dihto osiin dan materiálas mii lea geavahuvvon raporttas (raporttain), dahje gieđahallat daid lagabui.

Analysajoavkku ovddasvástádus lea háhkat dárbbašlaš dáhtáid ja dieđuid raportta hábmemii. Analysajoavku ásaha ieš oktavuođa ja ovttasbarggu guoskevaš birrasiiguin ja ásahusaiguin háhkan dihtii fágalaš materiála raportii. Fágalaš materiála ovddas máksojuvvo lagat šiehtadusa vuođul. Dat guoská maiddái dakkár materiálaide maid analysajoavkku lahtut čállet.

Raportta vuođđun galget leat guoskevaš statistihkat ja/dahje dáhtat ja dieđut guoskevaš evalueren-, čielggadan- ja dutkanbargguin.

Raportta ekonomalaš ja áigáiheivvolaš rámmaid siskkobealde sáhttá leat dárbu háhkat ođđa statistihka ja/dahje ođđa máhttovuođu guoskevaš birrasiin ja ásahusain. Analysajoavku sáhttá cuiggodit ahte váilu gáldo- ja máhttovuođđu ja ahte lea dárbu ráhkadit statistihka dakkár fáttáin mat joavkku mielas leat guoskevaččat.

Sámi statistihka fágalaš analysajoavku lea fágalaččat sorjjasmeahttun. Analysajoavku

sáhttá ságaškuššat ja gaskkustit iežas gávdnosiid fágalaš artihkkaliin ja kronihkain. Analysajoavku sáhttá maiddái mearriduvvon ekonomalaš rámmaid siskkobealde bovdet fágalaš konferánssaide, semináraide ja sullasaččaide ja oassálastit dakkáraččaide.

Sámi statistihka fágalaš analysajoavku oktan čállingottiin

Sámi statistihka fágalaš analysajoavkkus leat vihtta lahtu. Sámi allaskuvla, UiT Norgga árktalaš universitehta, Davvi universitehta ja Statistihkalaš guovddášdoaimmahat nammadit ovtta lahtu guhtege. Dasa lassin nammada viđat ásahus ovtta lahtu maid departemeanta ja Sámediggi ovttas nammadit juohke njealját jagi. Juohke ásahus nammada ieš iežas áirasa ja sadjásaćča.

Dábálaš doaibmanáigi lea njeallje jagi. Jođiheaddji ja nubbinjođiheaddji leat vurrolagaid Sámi allaskuvllas, UiT Norgga árktalaš universitehtas, Davvi universitehtas ja analysajoavku vállje su ieš 2 jahkái ain.

Áigodahkii 2022-2026 lea Gielda- ja guovlodepartemeanta ovttasráđiid Sámedikkiin nammadan čuovvovaš lahtuid

SÁMI ALLASKUVLA
Inger Marie Gaup Eira
vuosttašamanueansa.

DAVVI UNIVERSITEHTA
Lars Kirkhusmo Pharo
professor.

UIT NORGGA ÁRKTALAŠ UNIVERSITEHTA
Eva Josefsen
professor.

STATISTIHKALAŠ GUOVDDÁŠDOAIMMAHAT (SSB)
Christian Molstad
ráđđeaddi.

OSLOMET - STUORA GÁVPOTUNIVERSITEHTA
Cato Christensen
vuosttašamanueansa.

Gielda- ja guovlodepartemeanta lea ovttas Sámedikkiin maiddái ásahan čállingotti analysajoavkku váste. Čállingottis galgá leat ovddasvástádus praktihkalaččat láhčit ja čuovvolit analysajoavkku barggu. Čállingoddi lea Sámi allaskuvllas ja dasa gullet Inger Anne Siri Triumf, Thomas Jægervand ja Richard Singer.

Norsk bokmål

Mandat og grunnlag

2007	2022	5	2022 – 2026
ETABLERT	MANDAT FASTSATT	MEDLEMMER	GJELDENDE PERIODE

Retningslinjer for Faglig analysegruppe for samisk statistikk er fastsatt av Kommunal- og distriktsdepartementet 27. april 2022. Faglig analysegruppe for samisk statistikk ble etablert 1. oktober 2007 av Sametinget og det tidligere Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Formålet med Faglig analysegruppe for samisk statistikk er å styrke kunnskapsgrunnlaget for arbeidet med de årlige meldingene til Stortinget om samisk språk, kultur og samfunnsliv, for det årlige budsjettsamarbeidet mellom departementer og Sametinget, samt for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Analysegruppas mandat

Faglig analysegruppe skal hvert år legge fram en rapport til Kommunal- og distriktsdepartementet og Sametinget. Rapporten skal, så langt mulig, gi oversikt over og analyse av situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunnet i Norge.

Hvilke temaer som skal behandles i de årlige rapportene, avgjøres i dialog mellom departementet, Sametinget og analysegruppen.

Avgjørelser om tematisk innhold skal tas med nødvendig tidsmargin til fristen for ferdig arbeid. Hver rapport skal inneholde noen faste tidsserier som gjør det mulige å sammenligne utvikling over tid, jf. rapportenes kapittel Samiske tall. Dersom analysegruppen anser flere temaer som aktuelle, står de fritt til å behandle disse innenfor de økonomiske og tidsmessige rammene for rapporten.

Ved behov kan departementet og Sametinget be analysegruppen om utfyllende vurderinger eller nærmere bearbeidelse av gitte deler av materiale som er anvendt i rapporten(e)

Analysegruppen har ansvaret for å fremskaffe nødvendige data og informasjon for utarbeidelse av rapporten. Analysegruppen etablerer selv kontakt og samarbeid med relevante miljøer og institusjoner for innhenting av faglige bidrag til rapporten. Faglige bidrag godtgjøres særskilt etter nærmere avtale. Dette gjelder også eventuelle bidrag forfattet av analysegruppens medlemmer.

Rapportens utgangspunkt skal være foreliggende statistikk og/eller data og informasjon fra foreliggende evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid. Innenfor de økonomiske og tidsmessige rammene for rapporten kan det ved behov innhentes ny statistikk og/eller nytt kunnskapsgrunnlag fra aktuelle miljøer og institusjoner. Analysegruppen kan påpeke mangel på kilde- og kunnskapsgrunnlag og behov for utvikling av statistikk om temaer gruppen anser som relevante.

Faglig analysegruppe for samisk statistikk er faglig uavhengig. Analysegruppen kan drøfte og formidle sine funn gjennom faglige artikler og kronikker. Analysegruppen kan også innenfor de gitte økonomiske rammer invitere til og delta i faglige konferanser, seminarer og lignende. Analysegruppen bestemmer selv hvilke temaer som behandles i de årlige rapportene.

Faglig analysegruppe for samisk statistikk med sekretariatet

Faglig analysegruppe for samisk statistikk består av fem medlemmer.

Samisk høgskole, UiT Norges arktiske universitet, Nord universitet og Statistisk sentralbyrå oppnevner ett medlem hver. I tillegg oppnevnes ett medlem av en femte relevant institusjon som utpekes hvert fjerde år av departementet og Sametinget i fellesskap. Hver institusjon utnevner selv sin representant og en vara for denne.

Normal funksjonstid er fire år. Leder og nestleder går på omgang mellom Samisk høgskole, UiT Norges arktiske universitet, Nord universitet og velges av analysegruppen selv for 2 år av gangen.

For perioden 2022-2026 har Kommunal- og distriktsdepartementet har i samråd med Sametinget oppnevnt følgende medlemmer

SÁMI ALLASKUVLA / SAMISK HØGSKOLE
Inger Marie Gaup Eira
førsteamanuensis. leder/Joðiheaddji.

NORD UNIVERSITET
Lars Kirkhusmo Pharo
professor.

UIT NORGES ARKTISKE UNIVERSITET
Eva Josefsen
professor.

STATISTISK SENTRALBYRÅ (SSB)
Christian Molstad
rådgiver.

OSLOMET – STORBYUNIVERSITETET
Cato Christensen
førsteamanuensis.

Kommunal- og distriktsdepartementet har i samråd med Sametinget også etablert et sekretariat for analysegruppen. Sekretariatet skal ha ansvar for praktisk tilrettelegging og oppfølging av analysegruppens arbeid. Sekretariatet er lagt til Sámi allaskuvla/Samisk høgskole og består av Inger Anne Siri Triumf, Thomas Jægervand og Richard Singer

Norsk bokmål

Sammendrag

1. Tallene som ikke tåler stillhet – systemets usynliggjøring av barn med samisk tilhørighet i omsorgsinstitusjoner

Siss-Mari Solli, UiT
Monica Skrindo Sedahl, UiT

Sannhets- og forsoningskommisjonen konkluderte med at urfolks- og minoritetsperspektiver har vært mangelfulle i barnevernets arbeid. Selv om barnevernet ikke målbevisst ble brukt i fornorskningsprosessen, har barnevernet i praksis virket fornorskende. Lov- og regelverk skal bidra til å forhindre at dette skjer, og samiske barns rettigheter er derfor tydeliggjort blant annet i barnevernsloven. Sannhets- og forsoningskommisjonen pekte samtidig på at mangelfull gjennomføring av vedtatt politikk har skapt et implementeringsgap. Artikkelen undersøker hvor mange barn med samisk tilhørighet som er registrert i omsorgsinstitusjoner og hvordan ivaretakelsen av deres rettigheter og behov er institusjonalisert etter ny barnevernslov § 1-8. Undersøkelsen bygger på en kvantitativ spørreundersøkelse blant 13 omsorgsinstitusjoner i region Nord, der tolv institusjoner er representert i svarene, kvalitative intervjuer med Barne-ungdoms- og familieetaten (Bufetat) sin enhet for inntak og godkjenning, Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) og statsforvalteren i Troms og Finnmark, samt ett dybdeintervju med en institusjon. I tillegg gjennomgikk vi institusjonsplaner og Bufetat sin mal for søknad om institusjonsplass. Funnene viser at mangelfull registrering og avvikende tallgrunnlag bidrar til å usynliggjøre barn med samisk tilhørighet og svekker grunnlaget for målrettede tiltak. Ansvaret for å kartlegge samisk tilhørighet er fordelt mellom kommunal barnevernstjeneste, Bufetat og barnevernsinstitusjonene, uten at aktørene har en felles og systematisk praksis. Registrering blir ofte betinget av om barnet eller foreldrene selv fremhever den samiske tilhørigheten som viktig. Institusjonsplaner viser til generell kultursensitivitet, men inneholder få konkrete, institusjonaliserte rutiner for å ivareta rettighetene til barn med samisk tilhørighet. Planene er i liten grad endret etter iverksettelsen av ny barnevernslov. Det stilles ikke formelle krav om samisk språk- og kulturkompetanse ved ansettelse i barnevernsinstitusjoner.

Funnene aktualiserer Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets (Bufdir) ansvar som fagdirektorat for barnevernet og som etatsstyrer for Bufetat. Bufdir har en sentral rolle i å utvikle nasjonale faglige rammer, veiledere og retningslinjer, mens Bufetat har ansvar for at institusjonstilbudet har forsvarlig kvalitet. Funnene tyder på at tydeligere nasjonale føringer, systematiske rutiner for kartlegging og dokumentasjon samt krav til samisk språk- og kulturkompetanse bør vurderes dersom rettighetene til barn med samisk tilhørighet reelt skal ivaretas. Utfordringen handler dermed ikke primært om mangel på rettigheter, men om utilstrekkelige ressurser, rutiner, kompetanse og styringsstrukturer for å realisere rettighetene i praksis.

2. Kommisjonens og majoritetsbefolkningens forståelser av forsoning

Eva Josefsen, UiT
Amalie Drage Habbestad, UiT
Else Grete Broderstad, UiT

Forsoning er et sentralt begrep i samfunnsdebatten om Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og Stortingets behandling av denne. Allerede i Stortingets mandat til kommisjonen er forsoning en del av kommisjonens kortnavn, «Sannhets- og forsoningskommisjonen». Kommisjonens utredning skulle legge grunnlaget for forsoning mellom samer, kvener/skogfinner og majoritetsbefolkningen.

Spørsmålet som vi stiller i denne artikkelen er om det er et sammenfall mellom kommisjonens og majoritetsbefolkningens forståelse av forsoning, et spørsmål som drøftes i lys av perspektiver på forsoning som rettferdighet.

Artikkelen trekker opp ulike perspektiver på forsoning forstått som gjenopprettende rettferdighet, rettferdighet som anerkjennende eller positiv særbehandling, og systemendrende rettferdighet. Vi diskuterer hvilke perspektiver på forsoningsbegrepet som kommer til uttrykk i kommisjonens rapport på den ene siden, og blant majoritetsbefolkningen på den andre siden.

Vi finner at det er delvis sammenfall mellom forståelsene til Sannhets- og forsoningskommisjonen og majoritetsbefolkningen når det gjelder hva som kjennetegner et forsonet samfunn, gjennom vektleggingen av den symbolske dimensjonen som unnskyldning (og tilgivelse) innebærer. Derimot sammenfaller kommisjonens vektlegging av tillit og sannhet i liten grad med majoritetsbefolkningens forståelse. Det er imidlertid få spor av en tydelig definisjon av forsoningsbegrepet, eller en forståelse av forsoning som ulike aspekter av rettferdighet knyttet til et oppgjør med fornorskningspolitikken.

3. SAMISKSPRÅKLIGE LÆREMIDLER I LK20S-SKOLEN - En situasjonsbeskrivelse basert på lærernes erfaringer i grunnskolen

Kamil Øzerk, Universitetet i Oslo (UiO) & Sámi allaskuvla
Hege Merete Somby, Sámi allaskuvla

Dette kapitlet presenterer resultatene fra en spørreskjemaundersøkelse blant 123 samiskspråklige lærere om tilgangen til samiske læremidler etter innføringen av the Knowledge Promotion Reform – Sámi (LK20S) (Læreplanverket for Kunnskapsløftet Samisk, LK20S). Formålet var å undersøke lærernes erfaringer med trykte og digitale læremidler og deres forslag til forbedringer. Undersøkelsen omfatter lærere i samisk som første- og andrespråk samt lærere som underviser i andre skolefag på samisk. Tilgang til relevante samiskspråklige læremidler er avgjørende for å realisere elevenes rett til opplæring i og på samisk og for å fremme språklig likestilling, i tråd med Sannhets- og forsoningskommisjonens anbefalinger (SFK, 2023).

Bakgrunnen er den vedvarende mangelen på samiskspråklige læremidler, dokumentert i offentlige rapporter og evalueringer. Resultatene viser at situasjonen fortsatt er utilfredsstillende. I begynneropplæringen oppgir 37 prosent av lærerne at de har tilgang til egnede trykte læreverk utviklet i tråd med LK20S. Like mange utvikler egne ressurser for å kompensere for mangelen, mens nær en fjerdedel fortsatt bruker eldre læreverk. Tilgangen til digitale læremidler er enda svakere: Bare 20 prosent oppgir å ha tilgang til nettbaserte ressurser utviklet i tråd med LK20S, mens 80 prosent rapporterer mangelfull tilgang. For øvrige skolefag vurderer flertallet tilgangen til både trykte og digitale læremidler som utilstrekkelig. Situasjonen er særlig utfordrende i fag som undervises på samisk, og i samisk som andrespråk.

Lærerne prioriterer utvikling av nye læreverk i tråd med gjeldende læreplanverk framfor produksjon av tema- og arbeidshefter. De etterlyser også økonomisk støtte, frikjøp til læremiddelutvikling, bedre koordinering og større muligheter for oversettelse og tilpasning av norske læreverk. Studien konkluderer med at både kortsiktige og langsiktige tiltak er nødvendige for å sikre samiske elever relevante og kvalitativt gode læremidler.

4. Planleggere og samiske, kvenske og nordnorske fiskeres oppfatninger av rettferdighet i kystsoneplanleggingen

Sigrid Engen, Norsk institutt for naturforskning
Else Grete Broderstad, UiT Norges arktiske universitet
Jannike Falk-Andersson, Norsk institutt for naturforskning
Per Fauchald, UiT Norges arktiske universitet
Vera Helene Hausner, UiT Norges arktiske universitet

I mai 2021 gjennomførte vi en spørreundersøkelse om kystsoneplanleggeres og kommersielle fiskeres syn på rettferdighet i forvaltningen av lokale fiskerier i kystkommuner i Nord-Norge. Kommunal kystsoneplanlegging påvirker fiskeriene gjennom regulering av aktiviteter i kystsonen. Lokale fiskerier utfordres samtidig av synkende antall fiskere, redusert ilandføring, begrenset infrastruktur som ilandføringssteder og konflikter med industrielle fiskefartøy og oppdrett om ressurser og areal. Vi undersøkte oppfatninger om fordelings-, prosedyre- og anerkjennelsesrettferdighet blant 705 fiskere (samiske, kvenske og nordnorske) og 41 planleggere. Resultatene viser små forskjeller mellom fiskergruppene, men tydelige forskjeller mellom fiskerne og planleggerne. Planleggerne vurderte i stor grad at beslutninger om kystsonebruk ivaretar rettferdighetshensyn, mens mange fiskere opplevde det motsatte. Mange fiskere mente at beslutningene i liten grad anerkjenner kystfiskekulturens betydning eller tar i bruk deres kunnskap. Samiske fiskere rapporterte oftere enn andre at samiske spørsmål ikke blir tilstrekkelig anerkjent. I lys av Sannhets- og forsoningskommisjonens beskrivelse av sjøsamisk motstand mot norsk fiskeripolitikk, er dette funnet ikke overraskende. Som kommisjonen påpeker, spurte stadig flere samer seg om den negative fiskeripolitiske utviklingen hang sammen med deres etniske tilhørighet. Planleggerne mente at fiskere har gode muligheter til å påvirke beslutninger, og at prosessene preges av ansvarlighet og tillit. Mange fiskere var uenige, og vurderte både prosedyre- og fordelingsrettferdigheten som lav. Flere planleggere var usikre på om beslutninger om kystsonebruk påvirker lokale fiskerier negativt.

5. Hvordan journalistikken rammet inn Fosen: fortidens urett og framtidens konflikt

Eli Skogerbø, Universitetet i Oslo (UiO)
Roy Thowsen Krøvel, OsloMet – storbyuniversitetet
Inker-Anni Sara, Samisk høgskole
Gabriella Tjelta Hansen, Universitetet i Oslo (UiO)
Bineeth Kuriakose, OsloMet – storbyuniversitetet
Katerina Tsetsura, University of Oklahoma

Fosen aksjonene i 2023 ble organisert av Natur og Ungdom (NU) og NSR Nuorat (NSR-N), ungdomsorganisasjonen til Norske Samers Riksforbund (NSR), og samlet på det meste flere hundre aksjonister i Oslos gater. Demonstrasjonene var rettet mot den norske regjeringens manglende vilje til å følge opp høyesterettsdommen fra 2021 om at vindkraftverkene på Fosen brøt menneskerettighetene til reindriftssamene på Fosen. I denne artikkelen ser vi på mediedekningen av Fosensaken i perioden 2015–2024 i samiske og norske medier og spør: Hvordan ble Fosensaken rammet inn (fortolket og fortalt) i mediedekningen, og hvilke tolkningsrammer kan vi identifisere i mediedekningen? Vi analyserer 316 nyhets- og andre redaksjonelle artikler ved hjelp av rammeanalyse, og avdekker at ni ulike rammer er til stede i mediedekningen. To er dominerende, rettsstatskonfliktrammen, som handler om at staten bryter loven, og kolonial kontinuitet, som handler om at gammel urett mot samene videreføres. Vi kobler rammeanalysen med Van Gorps begrep om kulturpakker, og finner at Fosendekningen var organisert rundt to dypt forankrede norske fortellinger som til sammen framkommer i 60 prosent av 316 medieinnslag. Rettsstatsfortellingen handler om det norske rettssystemet og den moralske vurderingen av dette. Protestfortellingen viser den norske staten som autoriteten som definerer grensen mellom legitim og illegitim handling. Ingen av fortellingene setter det samiske folket, samisk territorium eller samiske politiske krav i sentrum for det moralske universet. Fosenkonflikten ble derfor fremstilt som en historie om hva den norske staten bør gjøre, vurdert etter norske institusjonelle normer. Vi finner også at Høyesterettsdommen om Fosen fra 2021 og Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport (2023) ble ankerfeste for journalistikkens omtale av tidligere urett, mens journalistikken i liten grad tar stilling til framtidig urett, som i pågående utbyggingskonflikter. Vi kaller dette «fortid/framtid-asymmetrien», som viser hvordan journalistikkens nøytralitetsnormer formet fosendekningen. Det var lettere å dekke fortidig urett enn framtidig konflikt.

6. Samiske tall – bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB

Christian Sørlien Molstad, Statistisk sentralbyrå (SSB)

Denne artikkelen presenterer et utvalg av Statistisk sentralbyrås (SSB) mest sentrale statistikker om samiske forhold. Disse statistikkene er i stor grad, men ikke utelukkende, basert på Sametingets virkeområde for tilskudd til næringslivet, det såkalte STN-området. Sett i sammenheng gir de et innblikk, om enn begrenset, i samiske forhold i Norge.

Ved inngangen av 2026 bodde det 53 208 personer i STN-området. Området bærer preg av å være både tynt og spredt bebygd. Sett i forhold til resten av Nord-Norge nord for Saltfjellet er relativt sett flere sysselsatt i primærnæringer, industri og bygg og anlegg. Utdannings- og inntektsnivået er dessuten lavere. Flere av elevene på videregående nivå går yrkesfaglige programmer, og andelen med utdanning på høyskole- og universitetsnivå er lavere enn ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet.

Artikkelen presenterer også en sammenlignende analyse av befolkningsutviklingen i STN-området siden 1990 sammenlignet med andre områder i Nord-Norge nord for Saltfjellet. Siden begynnelsen av 90-tallet har befolkningstallet falt med 18,3 prosent i STN-området. Samtidig ser vi til dels stor variasjon på lokalt og regionalt nivå. Til dels preges utviklingen av lokale og regionale urbaniseringsprosesser. Både i og utenfor STN-området ser man en tendens til at tettsteder vokser eller har et noenlunde stabilt folketall, mens befolkningen i spredtbebygde strøk går tilbake. I flere kystkommuner ser man derimot en mer generell befolkningsnedgang, både i spredt- og tettbebygde områder. Det er naturlig å tilskrive denne utviklingen endringer i fiskerinæringen, som har ført til folketap i mange fiskevær.

Statistikk relatert til samisk språk følger ikke STN-inndelingen. I artikkelen presenteres tall på tre nivåer: barnehage, grunnskole og videregående nivå, samt for selvregistrert kompetanse i samiske språk i folkeregisteret. Vi ser blant annet at nordsamisk er vanligst, både som første- eller andrespråk i grunnskolen og blant dem som oppgir å ha samisk språkkompetanse i folkeregisteret.

Reindriftstall fra Landbruksdirektoratet viser relativt stabile reintall siden midten av 2010-tallet, da det fant sted en reduksjon med om lag 15 prosent sammenlignet med tidligere år.

English

Summaries

1. The numbers that cannot remain silence – the systemic invisibility of children with Sámi affiliation in residential care

Siss-Mari Solli, UiT
Monica Skrindo Sedahl, UiT

The truth- and reconciliation commission concluded that indigenous'- and minority perspective have been lacking in child welfare practice. Although the child welfare system was not explicitly intended as a tool of Norwegianization, it nevertheless had assimilatory effects. Legislation and regulations should help prevent such occurrences, and the rights of Sámi children have therefore been explicitly addressed in the Child Welfare Act. At the same time, the truth- and reconciliation commission pointed out how lack of implementation of admitted politics have created an implementation gap. The article looks in to how many children with a Sámi affiliation are registered in residential care and how the safeguarding of their rights and needs are institutionalized after the child welfare law § 1-8. The research builds on the quantitative survey amongst 13 residential child welfare institutions in the northern region, where twelve institutions are represented in the answers, qualitative interviews with the Norwegian Child Welfare Services (Bufetat) unit responsible for placement and approval, the National Sámi Competence Centre (NASAK) and the State administrator of Troms and Finnmark and also in- dept interview with an institution. In addition, we went through institution plans and Bufetat's template for applications of placement in residential care institution. The findings show that inadequate registration and discrepancies in the available data contribute to making children with Sámi affiliation invisible and weaken the basis for targeted measures. The responsibility to map out the sense of belonging to Sámi culture is distributed among municipal child welfare services, Bufetat and the residential child welfare institutions, without the participants having a shared or systematic practice. The registration is often conditioned to if the child is, or if the parents themselves proclaim their sense of belonging to Sámi culture as important. Institutional plans show general cultural sensitivity, but contain few concrete, institutionalized routines to preserve the rights for children with a sense of belonging to Sámi culture. The plans have undergone little change after the implementation of a new child welfare law. There are no formal requirements for Sámi language and cultural competence when recruiting staff to residential child welfare institutions.

The findings highlight the responsibility of the Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs (Bufdir), both as the professional directorate for child welfare services and as the agency responsible for the governance of Bufetat. Bufdir has a central role in developing national professional frameworks, guidelines, and recommendations, while Bufetat is responsible for ensuring that residential child welfare services are of adequate quality. The findings suggest that clearer national guidelines, systematic routines for mapping and documentation, and requirements for Sami language and cultural competence should be considered if the rights of children with Sami affiliation are to be effectively safeguarded. The challenge is therefore not primarily about a lack of rights, but about insufficient resources, routines, competence and governance structures to realise the rights in practice.

2. The truth and reconciliation commission and the majority population's understanding of reconciliation

Eva Josefsen, UiT
Amalie Drage Habbestad, UiT
Else Grete Broderstad, UiT

Reconciliation is a central term in the public debate on the truth- and reconciliation commission's report and the parliament's handling of it. Already in the parliament's mandate to the commission, reconciliation was part of the commission's short name, "Truth- and reconciliation commission". The commission's report was intended to lay the foundation for reconciliation between the Indigenous Sámi, and the National Minorities, the Kven/Norwegian Finns, the Forest Finns, and the majority population.

The question we are proposing in this article is how the commission and the majority population's understanding of reconciliation coincide, a question that is discussed considering perspectives on reconciliation as justice.

The article discusses different perspectives on reconciliation understood as restorative, affirmative, and transformative justice. We discuss which perspectives of the term reconciliation are expressed in the commission's report on one side, and amongst the majority population on the other side.

We find that it is partial correspondence between the understanding of the Truth and reconciliation commission and the majority population when it comes to what describes a reconciled society, through what emphasising the symbolic dimensions that an apology (and forgiveness) entail. However, the commission's emphasis on trust and truth to a small degree matches with the majority population's understanding. There are nevertheless few traces of a clear definition of the term reconciliation, or an understanding of reconciliation with different aspects of justice tie to a reckoning with the Norwegianization politics.

3. Sámi learning material in LK20S-SKOLEN - A situational description based on the teachers experiences in primary school

Kamil Øzerk, UiO & Sámi allaskuvla
Hege Merete Somby, Sámi allaskuvla

This chapter presents the results of a survey amongst 123 Sámi speaking teachers dealing with the access of Sámi learning materials after the introduction of the Knowledge Promotion Reform – Sámi (LK20S) (Læreplanverket for Kunnskapsløftet Samisk, LK20S). The purpose of the survey was to research the teacher's experience with printed and digital learning materials and their recommendations for improvements. The survey includes teachers who teach Sámi as a first- and second language and as teachers in other subjects taught in Sámi. Access to relevant Sámi speaking learning materials is crucial to realise the students right for education in and with Sámi and to promote linguistic equality, in line with the truth- and reconciliation commission's recommendations (SFK, 2023).

The background of the ongoing lack of Sámi learning materials, documented in public records and evaluations. The results show that the situation still is not satisfactory. In early education 37 percent of teachers states that they have a supply of suitable printed learning materials developed in line with the LK20S. Just as many develop their own resources to compensate for the lack of materials, but close to a fourth still use older learning materials. The access to digital materials is even worse: only 20 percent states to have access to web-based resources that are developed in line with LK20S, while 80 percent states to lack of access. For the other school subjects, the majority considers the access to both printed and digital learning materials as insufficient. The situation is very challenging for subjects that is taught in Sámi and Sámi as a secondary language.

The teachers prioritize the development of new learning materials in line with the current curriculum instead of theme- and workbooks. They also calling for more financial support for developing learning materials, better coordination and better resources to translate and adjust to Sámi from Norwegian learning materials. The study concludes that both short term and long-term measures are needed to secure Sámi student's relevant and qualitatively good learning materials.

4. Planners and Sámi, Kven and Northern Norwegian fishers' understandings of fairness in the coastal planning

Sigrid Engen, Norsk institutt for naturforskning
Else Grete Broderstad, UiT Norges arktiske universitet
Jannike Falk-Andersson, Norsk institutt for naturforskning
Per Fauchald, UiT Norges arktiske universitet
Vera Helene Hausner, UiT Norges arktiske universitet

In May 2021, we conducted a survey of coastal planners and commercial fishers in coastal municipalities in Northern Norway to examine their views on fairness in the management of local fisheries. Municipal coastal zone planning impacts fishers through regulation of human activities by the coast. Local fisheries are challenged simultaneously by a declining number of fishers, reduced landings, limited infrastructure at landing sites, and conflicts with industrial fishing vessels and aquaculture operators over access to resources and coastal areas. We aimed to understand the perceptions of distributional-, procedural and recognitional justice amongst 705 fishers (Sámi, Kven and Norther Norwegian) and 41 planners. The results show small differences between the fisher groups, but clear differences between the fishers and the planners. The planners largely considered the allocation and use of coastal areas to adequately uphold principles of justice, while many fishers experienced the opposite. The majority of fishers perceive a lack of recognition of the significance of coastal culture and fishers' knowledge. Sámi fishers report more often than others that the Sámi's concerns don't get sufficiently recognized. In the light of Truth- and Reconciliation Commission's description of Sea-Sámi retaliation against Norwegian fishing politics, the findings are not surprising. As the commission points out, more Sámi people asked themselves if the adverse fishing politics are related to their ethnical background. The planners deemed that the fishers had good opportunities to influence decisions, and that the processes are characterized by responsibility and trusting relationships. Many fishers did not agree and concluded that both procedure- and distributive justice as low. Many planners were unsure about whether coastal area usage impacted local fisheries negatively.

5. How journalism affected Fosen: Injustice of the past and future conflicts

Eli Skogerbø, University of Oslo (UiO)
Roy Thowsen Krøvel, Oslo Metropolitan University (OsloMet)
Inker-Anni Sara, Sami University of Applied Sciences (Sámi allaskuvla)
Gabriella Tjelta Hansen, University of Oslo (UiO)
Bineeth Kuriakose, Oslo Metropolitan University (OsloMet)
Katerina Tsetsura, University of Oklahoma

In 2023, Nature and Youth (NU) and NSR Nuorat (NSR-N), the youth organization of Norgga Sámiid Riikkasearvi (NSR), organized the Fosen demonstrations that brought several hundreds of protesters to the streets of Oslo. The demonstrations sought to draw public attention to the Norwegian government's lack of accountability for its failure to implement the 2021 Norway's Supreme Court ruling, which stated the construction of wind turbines in Fosen breached the Sámi reindeer herders' human rights. This article examines the media coverage of the Fosen case between 2015-2024 in the Sámi and Norwegian media to ask the following research question: How was the Fosen case framed by the media and which interpretive framework(s) can be identified in the media coverage? The LLM-assisted framing analysis of 316 news and other editorial items revealed nine different frames that were present in the media. Two dominating frames were: 1) the rule-of-law conflict narrative, which focused on how the government breaks the law, and 2) colonial continuity, which addressed the long-standing unfair practices that impede protection of the rights of the Sámi people. Our further analysis of frames in accordance with Van Gorp's concept of cultural packages (2007), further revealed that the Fosen coverage was organized around two deeply anchored tales that collectively appear in 60 percent of the media articles. Finally, the study also revealed that the 2021 Norway's Supreme Court conviction and the 2023 truth and reconciliation commission's report were anchor points to discuss past injustice, which limited journalists to report on possible ways to solve similar tensions in the future. We conceptualize this phenomenon as "past/future asymmetry," referring to the ways in which journalistic norms of neutrality positioned the Fosen conflict primarily as a past event that was easier to cover than future conflicts where no such anchor points exist.

6. Sámi numbers – Background to Sámi Statistics and Commentary on Tables from SSB

Christian Sørlien Molstad, Statistics Norway's (SSB)

This article presents a selection of Statistics Norway's (SSB) key statistics on Sámi relations. These statistics are to a large extent, though not exclusively, based on the Sámi Parliament's grant schemes for business development, the so-called STN-area. Together they provide an insight, albeit a limited one, into Sámi conditions in Norway.

53 208 persons lived in the STN-area at the beginning of 2026. The area is characterized by sparse and scattered settlement. Compared to the rest of Northern Norway north of Saltfjellet a relatively higher proportion of the workforce is employed in the primary sector, industry, and construction. The levels of education and income are furthermore lower. A larger share of upper secondary students pursues vocational programs, and the proportion of the population with higher education at university or university college level is lower than in other parts of Northern Norway north of Saltfjellet.

The article also presents a comparative analysis of demographic trends, comparing the development in the STN-area since 1990 with the development in other areas in Northern Norway north of Saltfjellet. Since the early 1990s, the population in the STN-area has declined by 18,3 percent. At the same time, there are substantial local and regional variations. These trends are partly driven by local and regional urbanisation processes. Both within and outside of the STN-area, there is a tendency toward densely populated areas to grow or maintain a relatively stable population, while sparsely populated areas decline. However, in several coastal municipalities a general decline in population is observed across sparsely and densely populated areas. It is reasonable to attribute this trend to changes in the fishing industry, which have led to population loss in many fishing villages.

SSB's statistics related to Sámi language do not follow the STN-area classification. This article presents statistics at three levels, kindergarten, elementary and high school, as well as for self-reported proficiency in Sámi languages in the National Population Registry. We find Northern Sámi to be the most common language, both as first or second language in elementary school, and among those reporting proficiency in Sámi languages in the National Population Registry. Statistics related to reindeer husbandry from the Norwegian Agriculture Agency (Landbruksdirektoratet) indicate relatively stable reindeer numbers since the mid-2010s, a period marked by a reduction of approximately 15 percent compared to previous years.

Tallene som ikke tåler stillhet

Systemets usynliggjøring av barn med samisk tilhørighet i omsorgsinstitusjoner

Siss-Mari Solli · Monica Skrindo Sedahl [1]
UiT Norges arktiske universitet

Sammendrag

Sannhets- og forsoningskommisjonen konkluderte med at urfolks- og minoritetsperspektiver har vært mangelfulle i barnevernets arbeid. Selv om barnevernet ikke målbevisst ble brukt i fornorskningsprosessen, har barnevernet i praksis virket fornorskende. Lov- og regelverk skal bidra til å forhindre at dette skjer, og samiske barns rettigheter er derfor tydeliggjort blant annet i barnevernsloven. Sannhets- og forsoningskommisjonen pekte samtidig på at mangelfull gjennomføring av vedtatt politikk har skapt et implementeringsgap. Artikkelen undersøker hvor mange barn med samisk tilhørighet som er registrert i omsorgsinstitusjoner og hvordan ivaretakelsen av deres rettigheter og behov er institusjonalisert etter ny barnevernslov § 1-8. Undersøkelsen bygger på en kvantitativ spørreundersøkelse blant 13 omsorgsinstitusjoner i region Nord, der tolv institusjoner er representert i svarene, kvalitative intervjuer med Barne-ungdoms- og familieetaten (Bufetat) sin enhet for inntak og godkjenning, Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) og statsforvalteren i Troms og Finnmark, samt ett dybdeintervju med en institusjon. I tillegg gjennomgikk vi institusjonsplaner og Bufetat sin mal for søknad om institusjonsplass. Funnene viser at mangelfull registrering og avvikende tallgrunnlag bidrar til å usynliggjøre barn med samisk tilhørighet og svekker grunnlaget for målrettede tiltak. Ansvaret for å kartlegge samisk tilhørighet er fordelt mellom kommunal barnevernstjeneste, Bufetat og barnevernsinstitusjonene, uten at aktørene har en felles og systematisk praksis. Registrering blir ofte betinget av om barnet eller foreldrene selv fremhever den samiske tilhørigheten som viktig. Institusjonsplaner viser til generell kultursensitivitet, men inneholder få konkrete, institusjonaliserte rutiner for å ivareta rettighetene til barn med samisk tilhørighet. Planene er i liten grad endret etter iverksettelsen av ny barnevernslov. Det stilles ikke formelle krav om samisk språk- og kulturkompetanse ved ansettelse i barnevernsinstitusjoner.

Funnene aktualiserer Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets (Bufdir) ansvar som fagdirektorat for barnevernet og som etatsstyrer for Bufetat. Bufdir har en sentral rolle i å utvikle nasjonale faglige rammer, veiledere og retningslinjer, mens Bufetat har ansvar for at institusjonstilbudet har forsvarlig kvalitet. Funnene tyder på at tydeligere nasjonale føringer, systematiske rutiner for kartlegging og dokumentasjon samt krav til samisk språk- og kulturkompetanse bør vurderes dersom rettighetene til barn med samisk tilhørighet reelt skal ivaretas. Utfordringen handler dermed ikke primært om mangel på rettigheter, men om utilstrekkelige ressurser, rutiner, kompetanse og styringsstrukturer for å realisere rettighetene i praksis.

Foto: Carl Johan Utsi

[1] Forfatterne har bidratt likt i denne artikkelen

1.1 Innledning

Sannhets- og forsoningskommisjonen (SFK, 2023) dokumenterte at fornorskningspolitikkens konsekvenser fortsatt påvirker samiske samfunn. Kommisjonen fant at minoritets- og urfolksperspektiver har vært mangelfulle i barnevernets arbeid, og at barns etniske tilhørighet har blitt lite dokumentert. Selv om barnevernet ikke målbevisst ble brukt for å fornorske barn, har barnevernet i praksis virket fornorskende. Eksempler på dette er at samiske barn i stor grad har blitt plassert i norske fosterhjem og norsktalende institusjoner. Dette har bidratt til at barnas samiske tilhørighet er usynliggjort, og dermed har barnevernet i praksis virket fornorskende (SFK, 2023, s. 374-378). Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023, s. 376) viste til personlige historier om barnevern og at barnevernets tiltak har gjort samiske barn fremmed for sin kulturelle og språklige bakgrunn og på en slik måte bidratt med fornorskning. Sannhets- og forsoningskommisjonen definerte fornorskning som assimilering, altså å endre urfolks- og nasjonale minoriteter sitt språk og kultur til majoritetsspråket og kulturen (SFK, 2023 s. 115). Et aspekt som usynliggjøres i en slik definisjon er retten til land og vann. Retten til land og vann var også en del av fornorskningspolitikken overfor den samiske befolkning (SFK, 2023, s. 24). Retten til land og vann har ikke vært gitt en diskusjon i undersøkelsen.

Rapporten viste til at flerkulturelle perspektiver og kultursensitive praksiser ble vanlig i barnevernet fra 1990-tallet, men at barnevernsansatte fremdeles opplevde spesielle utfordringer i arbeidet med urfolk særlig knyttet til at mange i både urfolks- og minoritetsmiljøene opplevde at møtet med barnevernet bar preg av distanse og manglende gjensidig tillitt (SFK, 2023, s. 374).

I NOU 1973:17, *Innvandringspolitikk,* kom det et politisk vendepunkt fra bruk av assimilering av minoriteter til integrering av minoriteter. Denne endringen førte til St. Meld nr. 39 (1973-1974), *Om innvandringspolitikken,* og fikk ifølge Henriksen (2016) også betydning for utviklingen av profesjonelt sosialt arbeid i Sápmi. Henriksen (2016) pekte på Norges urbefolkning som hadde lidd under assimileringspolitikken og at dette vendepunktet også måtte få konsekvenser for hvordan vi tenkte om urfolksrettigheter og ikke bare innvandreres rettigheter. Henriksen (2016) bidro med å belyse kritikken av blant annet multikulturalismen og kultursensitive metoder og at urfolkssosialarbeidere søkte andre og alternative tilnærminger og metoder. Henriksen (2016) pekte her på postkolonial tenkning og kritisk urfolksfilosofi kunne være lovende tilnærminger.

Saus et al. (2018) ble av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) gitt i oppdrag å undersøke "Hvordan ivareta samiske barns særlige rettigheter på barnevernsinstitusjon samtidig som det er i tråd med formålet med oppholdet?". Det de fant viste at det var et særlig behov for å styrke ivaretakelsen av samiske barns rettigheter i institusjon. Anbefalingene deres fremhevet blant annet et behov for en systematisk opplæring og evaluering av kulturell kompetanse, samt

økt kulturell sensitivitet i møte med barn og unge, særlig fordi etnisitet ikke ble registrert. Videre anbefalte de utvikling av verktøy og tiltak som sertifisering av grunnkunnskap, kunnskap om å jobbe med minoriteter og samiske barns særlige rettigheter før ansettelse ved institusjoner. Faglige samlinger, mentorordninger og kulturelle støtteplaner ble og anbefalt for å sikre trygge barnevernsarbeidere. I tillegg foreslo de et tettere samarbeid med Sametinget for å utvikle et helhetlig perspektiv på samiske barns beste. Avslutningsvis pekte de på behovet for innovasjon i institusjonstilbudet, inkludert utprøving av nye metoder og mer lokalbaserte løsninger, for bedre å ivareta barns kulturelle identitet og behov.

NOU 2016:18, *Hjertespråket,* viste til alvorlige mangler i samiske barns muligheter til å benytte sitt eget språk og leve i tråd med sin kultur, også i møte med barnevernet. Disse utfordringene løftes videre i NOU 2023:24 *Med barnet hele vegen*. Utvalget peker blant annet på at det mangler en oversikt over hvor mange samiske barn som bor i barnevernsinstitusjoner (s. 79). Dette begrenser kunnskapsgrunnlaget og gjør det vanskeligere å vurdere om institusjonstilbudet ivaretar barnas språklige, kulturelle og rettslige behov. Videre beskriv utvalget utfordringer knyttet til manglende samisk språk- og kulturkompetanse blant ansatte og ledere i barnevernet. Slik kompetanse er nødvendig for å skape trygghet og tillit til barnevernet i samiske miljøer, sikre barns medvirkning og ivareta deres særskilte rettigheter.

Med utgangspunkt i disse utredningene undersøker vi hvordan omsorgsinstitusjoner i region nord arbeider med å ivareta rettigheter og behov til barn med samisk tilhørighet etter endring av barnevernsloven i 2021. Artikkelen presenterer resultater fra en kvantitativ spørreundersøkelse samt kvalitative intervjuer med institusjoner, Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) og statsforvalteren i Troms og Finnmark. Vi kartlegger hvor mange samiske barn som er registrert i omsorgsinstitusjonene og hvor mange ansatte som har samisk språk- og kulturkompetanse. I tillegg vektlegger undersøkelsen lovverk og praksis i feltet og vi svarer på forskningsspørsmålene *Hvor mange barn med samisk tilhørighet er registrert i omsorgsinstitusjoner, og hvordan er ivaretakelsen av deres rettigheter og behov institusjonalisert etter ny barnevernslov (2021) § 1-8.* Avslutningsvis presenteres noen tilrådninger for barnevernets arbeid.

I artikkelen bruker vi hovedsakelig betegnelsen «barn med samisk tilhørighet. Når vi viser til lovtekst, offentlige dokumenter eller tidligere forskning, følger vi i enkelte tilfeller kildenes bruk av betegnelsen «samiske barn».

1.2 Ansvarsområder i barnevernsfeltet

Barnevernet er organisert med både kommunale og statlige oppgaver og ansvarsområder. Kommunalt barnevern har hovedansvaret for den enkelte barnevernssaken. Så lenge barnet er i

kontakt med barnevernet eller mottar hjelp fra barnevernet, skal kommunen følge opp barnet og familien. Bufdir er fagdirektoratet på barnevernsområdet og etatsstyrer for Bufetat. Bufdir utvikler faglige anbefalinger, forvalter regelverk, sammenstiller kunnskap og gir nasjonale føringer for hvordan barnevernet skal arbeide. Bufetat har ansvar for det statlige barne- og familievernet og er organisert i fem regioner. Etaten har ansvar for at institusjonstilbudet har forsvarlig kvalitet og er gitt mandat til å utøve tjenester og tilbud gjennom regionene og ulike fagmiljøer. Dette kan blant annet være å finne egnet institusjonstilbud til det enkelte barn. Før plassering har enheten kontakt med barnet, barnets foresatte og kommunal barnevernstjeneste. Bufetat har oversikt over barn som er plassert i barnevernsinstitusjonene i regionen. Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) er administrativt organisert under Bufetat region nord, men har et nasjonalt mandat. NASAK skal støtte utviklingen av tjenester som er kulturelt og språklig tilpasset og bidra til likeverdige tjenester for samiske barn, unge og familier i barnevernet. Barnevernsinstitusjoner kan blant annet benytte NASAK til fagdager, delta på webinarer og anvende digitale kompetanseressurser utviklet av NASAK.

Statsforvalteren er tilsynsmyndighet for både statlig og kommunalt barnevern. Tilsynet innebærer å undersøke om tjenestene drives i samsvar med lov og forskrifter, og om barnas rettigheter blir ivaretatt i praksis. Som del av tilsynet gjennomfører Statsforvalteren to årlige besøk ved omsorgsinstitusjonene, der barna får anledning til å formidle sine erfaringer med, og opplevelser av institusjonstilbudet. Statens helsetilsyn har det overordnede faglige ansvaret for tilsynet på barnevernsområdet. Ved alvorlige eller prinsipielle saker kan Statens helsetilsyn undersøke saken nærmere og følge opp hvordan den blir håndtert.

1.3 Samiske barns rettigheter

Barnevernet i Norge må forholde seg til ulike forpliktelser som følger av både nasjonal og internasjonal rett. Både FNs barnekonvensjon (1989, art. 30) om minoriteter og urfolk samt mer spesifikt art. 20 som omhandler barn som midlertidig eller permanent bor utenfor sitt familiemiljø er det spesifisert rettigheter knyttet til etnisitet, religiøs, kulturell og språklig bakgrunn. ILO-konvensjonen (1989) nr. 169 anerkjenner samers rett som urfolk til å bevare sitt levesett og landrettigheter. I Artikkel 5 i ILO konvensjon (1989) nr. 169 spesifiseres det at samers sosiale, kulturelle, religiøse og åndelige verdier og skikker både skal anerkjennes og vernes. FNs urfolkserklæring (2007) bekrefter retten til selvbestemmelse, kultur, landområder og språk. I tillegg fremheves det i art. 14, punkt. 3 at særlig for barn som lever utenfor sitt lokalsamfunn har krav på og «[…] tilgang til opplæring i sin egen kultur og på sitt eget språk, når det er mulig» (FNs urfolkserklæring, 2007). Rettighetene understreker viktigheten av å sikre samiske barns tilknytning til sin kultur og sitt språk, også når de er under offentlig omsorg.

Grunnloven (1814, § 108) beskriver at statens myndigheter er pålagt å tilrettelegge for at den samiske befolkningen, som urfolk, både kan sikre og utvikle sitt språk, samfunnsliv og kultur. Barnevernsloven (2021,

§ 1-8) konkretiserer dette ved at barnevernet i sitt arbeid skal «[…] ta hensyn til barnets etniske, kulturette, språklige og religiøse bakgrunn i alle faser av saken. Samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas». Dette er i tråd med Barnekonvensjonen (1989) art. 30 som fremhever at barn med tilhørighet til minoriteter eller urfolk skal sikres mulighet til å bevare og utøve sin kultur, praktisere sin religion og bruke sitt eget språk sammen med andre som deler den samme tilhørigheten. Det skal dermed tas hensyn til barnets bakgrunn både i barnevernsundersøkelser, valg av hjelpetiltak og valg av tiltak utenfor hjemmet, eksempelvis ved opphold i barnevernsinstitusjon eller fosterhjem samt i barnevernets oppfølgingsarbeid.

Barnevernsrundskrivet (2023) er et veiledende dokument utarbeidet av Bufdir som gir føringer og klargjør hvordan barnevernslovgivningen skal forstås og praktiseres i forvaltningen. Her fremkommer det tydelig hvordan ansvaret er fordelt. Under punkt 37.1 fremkommer det at barnevernet har et særlig ansvar for å følge opp at samiske barns rettigheter ivaretas på en tilfredsstillende måte ved plassering etter barnevernsloven (2021) §§ 6-1 og 6-2.

Samiske barns rettigheter på institusjon er regulert i Barnevernsloven (2021) § 1-8 og rettighetsforskriften (2023) § 2, fjerde ledd. Barnevernsinstitusjonen har det daglige ansvaret for at virksomheten følger barnevernsloven, forskrifter og andre relevante regler. For å sikre at samiske barns rettigheter blir ivaretatt har Bufdir (u.å.) utformet en mal for institusjonsplan hvor det kommer frem under punkt 3.3 “kultursensitivitet” at institusjonene skal ta hensyn til barns etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn og at samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas. Det presiseres under punkt 13.5.3.1 at tilsynsmyndigheten (statsforvalteren) har et ansvar for å sikre at barnevernsinstitusjonene følger opp samiske barns rett til å ivareta språklig og kulturell bakgrunn på en hensiktsmessig måte, i tråd med institusjonens målsetning, rammer og formålet med plasseringen. De gjennomfører samtaler med alle barn, intervjuer ansatte og kontrollerer dokumenter. Statsforvalteren skal føre tilsyn med barnevernsinstitusjonene så ofte det anses som nødvendig, men minst to ganger i året.

Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023, s. 636) har observert en stor utfordring ved at lover, lovfestede rettigheter og politiske vedtak og tiltak ikke følges opp overfor alle gruppene. Utvalget beskriver et implementeringsgap som kan svekke tillit til myndighetene og være et hinder for videre forsoning. Statsforvalterens arbeid vil derfor være sentralt i arbeidet med å sikre at lovfestede rettigheter blir ivaretatt.

1.4 Forsknings- og utredningsbidrag

Forskningen om samiske barn i barnevernet er begrenset sammenlignet med forskning på barnevernet generelt (Meld. St. 12 (2023-2024), s. 23). Saus (2003) skrev doktorgradsavhandlingen, *Kontekstuelt barnevern. Barnevern i samiske landskap*, om barnevern i samisk kontekst. Saus (2003, s. 261) foreslo at en del av standardiseringen av barnevernet kan være at staten sørger for at barnevernsinstitusjoner har samisktalende personale. Doktorgradsavhandlingen løftet

fram betydningen av kontekstuelt barnevern som et sentralt kunnskapsgrunnlag for barnevernet. Saus (2003) viste hvordan kontekstuell kunnskap, kulturkompetanse og kulturkunnskap er viktig for å forstå hva som kan være samiske barn beste, og for å utøve godt barnevernsfaglig arbeid.

Saus og Boine (2008) gjennomgikk i utredningen, *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder,* forskning om samiske barn og unge i barnevernet og identifiserte at det fantes noe kunnskap, men at kunnskapen var mangelfull. Saus og Boine (2008) viste til at mye av den tilgjengelige kunnskapen var hentet fra et begrenset geografisk område av Sápmi, hovedsakelig Finnmark, og at det derfor var vanskelig å trekke slutninger om samiske barn og familier som helhet. I utredningen ble det presentert ulike metoder og tilnærminger til sosialt arbeid med samiske barn og familier og betydningen av kulturell forståelse og lokal forankring i tjenesteutøvelsen ble understreket.

I utredningen *Barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og nasjonale minoriteter i Norge* (Saus et al., 2018) pekte de på det samme, det manglet fremdeles kunnskap i fagfeltet. Tross økt oppmerksomhet rundt samiske barns rettigheter og behov, konkluderte utredningen med at kunnskapsgrunnlaget fortsatt var begrenset. Forfatterne presenterte flere anbefalinger knyttet til kompetanseutvikling, forskning, rekruttering av samisk språk- og kulturkompetanse og styrking av samiske perspektiver i barnevernsutdanningene og i tjenestene.

1.5 Offentlige utredninger, rapporter og politiske dokumenter

I det følgende presenteres sentrale offentlige utredninger, rapporter og politiske dokumenter som belyser kunnskapsgrunnlaget om samiske barn i barnevernet. Dokumentene beskriver utfordringer og kunnskapsbehov og inneholder anbefalinger og tiltak knyttet til forskning, kompetanseutvikling og utforming av tjenestene.

I NOU 1995:6, *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge,* understrektes behovet for økt kompetanse i barnevernet om etniske og kulturelle forhold, særlig i samiske områder. Utvalget anbefalte at kunnskapsutviklingen baserte seg på innhenting og formidling av erfaring fra praksisfeltet, med et særlig ansvar lagt til regionale kompetansesentre. På bakgrunn av dette anbefalte de at det ble utviklet tilpasset kursmateriell og gjennomført opplæring av ansatte i kommunale og fylkeskommunale tjenester.

Nyere offentlige utredninger bekrefter at utfordringene som er beskrevet ovenfor fortsatt er aktuelle. Både NOU 2023:24 (s.79) *Med barnet hele vegen,* Meld. St. 12 (2023–2024, s.23), *Samisk språk, kultur og samfunnsliv, Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen* og NOU 2016:18 *Hjertespråket* (s.23), peker på at det fortsatt mangler kunnskap om samiske barn i barnevernet, og at det er behov for økt kompetanse om samiske forhold i barnevernet og andre deler av velferdstjenestene. Samtidig må disse utfordringene forstås i en bredere

historisk og samfunnsmessig kontekst. Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport (SFK 2023) dokumenterer hvordan fornorskningspolitikken har påvirket samiske samfunn gjennom flere generasjoner, og hvordan konsekvensene av denne politikken fortsatt gjør seg gjeldende. Kommisjonen beskriver blant annet tap av språk, kulturell marginalisering og svekket tillit til offentlige myndigheter og tjenester. Rapporten peker på at manglende kunnskap om samiske forhold i befolkningen og i offentlige institusjoner har bidratt til at samiske perspektiver i liten grad er synliggjort og ivaretatt. I lys av dette kan dagens kunnskapsmangel om samiske barn i barnevernet forstås som en del av et større bilde, der historiske fornorskningsprosesser fortsatt påvirker kunnskapsutvikling, tjenesteutforming og samiske barns møte med velferdssystemet.

Meld. St. 12 (2023-2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen,* viste til ny barnevernslov og økt bevissthet om samiske barns rettigheter i tjenestene for å sikre bedre barnevernsfaglige vurderinger og avgjørelser. Når det gjelder særskilt kompetanse viste Stortingsmeldingen under punkt 3.2.4 til to kompetansetiltak som er relevante for institusjonsbarnevernet. Det ene var NASAK hvor formålet er å styrke kvaliteten i arbeidet med samiske barn. Det andre var KOMBA (minoritetskompetanse i barnevernet) som var et opplæringsprogram for ansatte ved blant annet institusjoner. KOMBA ble avsluttet i 2025. Når det gjelder kompetansetiltak rettet mot fosterhjem ble det utviklet en modul i opplæringsprogrammet for fosterforeldre, kalt Solid. Sametingets påpekte i merknader (punkt 3.2.5) at det er ukjent hvor mange samiske barn som er under offentlig omsorg, og om de får utvikle og bevare sitt språk og sin kultur. Videre påpekte Sametinget at det var lite forskning på samiske barn i barnevernssammenheng, noe som medfører et mangelfullt informasjonsgrunnlag for hvordan best ivareta samiske barn under offentlig omsorg. Barnevernet mangler fremdeles verktøy for å kartlegge barnas samiske bakgrunn og de fremhevet behovet for å utvikle faglige standarder og verktøy for å ivareta dette (Meld. St. 12 (2023-2024), s. 23).

NOU 2023:24, *Med barnet hele vegen,* presenterte et helhetlig forslag til fremtidens institusjonsbarnevern. Utredingen pekte på flere kunnskapshull knyttet til samiske barn i barnevernsinstitusjon. Det mangler kunnskap om hvor mange samiske barn som bor i barnevernsinstitusjonene. Utredningen pekte på at det er vanskelig å definere hvem som er samisk, og at vi ikke vet hvordan samiske barn best skal få ivaretatt sine rettigheter i en barnevernsinstitusjon (NOU 2023:24, s. 79). Utvalget foreslo en tverrfaglig kartlegging av alle barn som plasseres i barnevernsinstitusjon, hvor kompetansemiljø som NASAK bør være en viktig drøftingspart. En slik kartlegging ville kunne gi god kunnskap om det enkelte barn og på denne måten sikre samiske barns rettigheter og behov bedre enn i dag (NOU 2023:24, s. 118).

I NOU 2016:18 *Hjertespråket* (s.23), peker utvalget på at det er lite tilrettelegging for samisk språkbruk i barnevernet. Utvalget fremhever behovet for økt kompetanse i samisk språk og kultur i helse- og omsorgssektoren og særlig i den statlige barnevernstjenesten.

Samlet viser disse arbeidene en kontinuitet i utfordringsbildet. Kunnskapen om samiske

barn i barnevernet er fortsatt begrenset, og det er et vedvarende behov for forskning, kulturkompetanse og utvikling av tjenester som ivaretar samiske barns språk, kultur og identitet. Dette gjelder særlig kunnskapen om samiske barn som bor eller har bodd i barnevernsinstitusjoner og fosterhjem.

1.6 Metode

Før prosjektstart, ble undersøkelsen meldt til Sikt og vurdert i tråd med gjeldende personvernkrav. Deretter ble det opprettet kontakt med barnevernsinstitusjoner, NASAK, Bufetat og Statsforvalter. Undersøkelsen innhentet ikke identifiserbare opplysninger om enkeltbarn, og ingen barn deltok som informanter. Opplysninger om antall barn med samisk tilhørighet ble innhentet i form av samlede tall fra institusjonene, enhet for inntak og kommunikasjonsavdelingen i Bufetat og ble ikke knyttet til identifiserbare personer. Intervjudelen av undersøkelsen var samtykkebasert. Før intervjuene fikk informantene informasjon om undersøkelsens formål, hva deltakelse innebar, hvordan opplysningene skulle behandles og at deltakelsen var frivillig. Videre fikk de informasjon om muligheten for å trekke sitt samtykke på et senere tidspunkt uten å oppgi grunn. Informantene samtykket på dette grunnlaget til å delta i intervjuene. Prinsippene om anonymitet, frivillighet, taushetsplikt, menneskeverd, integritet, konfidensialitet og respekt for informantene er fulgt i henhold til NESH (2021) sine retningslinjer. I dataanalysen er miljøterapeutene og barnevernsinstitusjonen anonymisert. Representantene for de offentlige og nasjonale instansene og enhetene omtales ut fra hvilken instans eller enhet de representerer, i samsvar med informasjonen som ble gitt, og samtykket som ble innhentet.

Med utgangspunkt i forskningsspørsmålene undersøkte vi hvor mange barn med samisk tilhørighet som er registrert i omsorgsinstitusjoner. Vi undersøkte også hvordan ivaretakelsen av deres rettigheter og behov er institusjonalisert etter barnevernsloven (2021) § 1-8. For å belyse spørsmålene gjennomførte vi en kvantitativ spørreundersøkelse, kvalitative intervjuer, analyse av inntaksskjema og institusjonsplan.

1.6.1 Rekruttering og utvalg

For å avgrense undersøkelsen tok vi utgangspunkt i Bufetat region nord, som omfatter Nordland, Troms og Finnmark og omsorgsinstitusjonene i denne regionen. Instansene og enhetene ble valgt på bakgrunn av sine særskilte ansvars- og kompetanseområder. Omsorgsinstitusjoner ble valgt fordi barn og unge ofte bor der over lengre tid enn ved behandlings- og akuttinstitusjoner og dermed vil spørsmål om identitet og rettigheter knyttet til å ivareta kultur og tradisjonelle verdier kunne være mer aktuelt her.

Det kvalitative utvalget besto av to miljøterapeuter ved én privat barnevernsinstitusjon, én representant fra Statsforvalteren i Troms og Finnmark, tre representanter fra Bufetats enhet for inntak og én representant fra NASAK. Institusjonsperspektivet bygger dermed på ett intervju med to miljøterapeuter ved den samme private barnevernsinstitusjonen. Materialet gir innsikt i erfaringer og

refleksjoner ved denne institusjonen, men kan ikke forstås som representativt for alle barnevernsinstitusjonene i regionen. Etter intervjuet med representanten fra Statsforvalteren ønsket vi å avklare enkelte opplysninger som hadde fremkommet under intervjuet og denne korrespondansen ble behandlet som oppfølging av intervjuet.

Vi innhentet avgrensede faktiske opplysninger per e-post fra kommunikasjonsavdelingen i Bufetat region nord og fra Bufetat enhet for godkjenning. Kommunikasjonsavdelingen ble kontaktet for å avklare hvor mange barn med registrert samisk tilhørighet som var plassert i regionen. Bufetat enheten for godkjenning ble kontaktet for informasjon om hvordan samiske barns rettigheter inngår i kravene til barnevernsinstitusjonene, og hvordan det føres kontroll med at institusjonene oppfyller gjeldende vilkår. Disse kontaktene inngikk ikke som kvalitative intervjuer og ble ikke analysert som informantutsagn. Opplysningene ble benyttet som faktagrunnlag og avklaring av institusjonelle krav og rutiner.

I den kvantitative delen av undersøkelsen sendte vi ut en spørreundersøkelse til alle omsorgsinstitusjonene i region nord. I region nord er det 13 omsorgsinstitusjoner. Tabell 1 viser antall og fordelingen mellom kommunale, statlige og private institusjoner i region Nord. Ved de 13 institusjonene er det totalt 75 plasser.

Tabell 1: Antall omsorgsinstitusjoner i region nord

	Finnmark	Troms	Nordland
Statlig	0	2	2
Privat	3	3	2
Kommunal	1	0	0

Tabell 2: Antall institusjonsplasser på omsorgsinstitusjoner i region nord

	Finnmark	Troms	Nordland
Statlig	0	13	14
Privat	8	24	9
Kommunal	7	0	0

1.6.2 Metodiske valg

Som første steg i prosessen ble det utarbeidet en kvantitativ spørreundersøkelse rettet til alle institusjonene samt en kvalitativ intervjuguide til intervjuer med Bufetat enhet for inntak, NASAK og Statsforvalteren. I tillegg utarbeidet vi en intervjuguide til miljøpersonalet i omsorgsinstitusjonene etter gjennomføringen av de første undersøkelsene. Kvantitative spørreundersøkelser er en metode for å samle inn standardisert informasjon mens kvalitative intervjuer gir en nyanserikdom man ikke får i spørreundersøkelser (Jacobsen, 2022).

Den kvantitative spørreundersøkelsen til omsorgsinstitusjonene hadde som formål å få frem hvor mange barn med samisk tilhørighet som var registrert på omsorgsinstitusjon i region nord de siste to årene. I tillegg hvorvidt institusjonene har ansatte med samisk som morsmål eller snakker samisk og omsorgsinstitusjonenes kompetanse på samisk kultur. Spørreundersøkelsen har hatt fokus på ulike rammebetingelser slik som registrering av etnisitet, krav om kompetanse på samisk språk og kultur og om informasjon om barns samiske tilhørighet og identitet gis før innflytting. Til slutt var målet å kartlegge om omsorgsinstitusjonene har endret og/eller etablert nye retningslinjer og/eller arbeidsmåter knyttet til samiske barns rettigheter til språk og kultur etter ny

barnevernslov ble vedtatt. Spørreskjemaet ble sendt til 13 institusjoner og vi mottok åtte besvarelser som samlet representerte tolv institusjoner, da to private aktører svarte på vegne av flere institusjoner. I intervjuet med enhet for inntak forespurte vi om deres oversikt over antall barn med samisk tilhørighet som var registrert på omsorgsinstitusjoner. Forespørselen til kommunikasjonsavdelingen i Bufetat ble gjort i etterkant av spørreundersøkelsen og intervjuene.

De kvalitative intervjuene med Bufetat og Statsforvalteren var viktig for å få frem informantenes fortellinger om hvordan de jobbet i praksis med å sikre samiske barns rettigheter i deres organisasjon. Intervjuene hadde som mål å gi innsikt i hvordan de ulike enhetene forholdt seg til de samme spørsmålene som institusjonene. Vi henvendte oss til lederne og fikk snakket med alle enhetene. Noen med kun leder eller saksbehandler, andre med både ledere og saksbehandlere. Intervjuene fulgte en semistrukturert intervjuguide og ble lagt opp slik at informantene kunne snakke fritt om sin praksis.

I tillegg til spørreskjema og intervjuer fikk vi tilgang til fire institusjonsplaner. Vi benyttet oss av malen for inntaksskjema som kommunene fyller ut ved søknad om institusjonsplass. I skjemaene registreres opplysninger under kategorien «etnisitet». I vår analyse omtaler vi dette hovedsakelig som samisk tilhørighet, fordi tilhørigheten kan omfatte språklige, kulturelle, familiære og identitetsmessige dimensjoner.

Den kvantitative spørreundersøkelsen og de kvalitative intervjuene med Bufetat og Statsforvalteren ble gjennomgått og dannet grunnlaget for utvelgelsen av informanter til neste fase av undersøkelsen som var å invitere til kvalitative intervju med miljøterapeuter på de institusjonene som hadde erfaring med samiske barn. Den kvantitative undersøkelsen viste at det var lite erfaringer med å ha barn med samisk tilhørighet i institusjonene og dermed besluttet vi å invitere alle tolv omsorgsinstitusjonene til kvalitative intervju. En institusjon kunne ikke bidra grunnet kapasitet. En institusjon uttrykte at de ikke kunne bidra i undersøkelsen da de ikke hadde erfaring som de anså som relevant, og to av lederne forespurte ansatte, men fikk ingen å stille. Sju institusjonsledere responderte ikke på våre forespørsler. Vi fikk positiv respons fra en privat institusjon og gjennomførte ett intervju med to miljøterapeuter ved denne omsorgsinstitusjonen. Vi brukte intervjuguide for å sikre at sentrale temaer ble berørt, samtidig som informantene fikk rom til å utdype egne erfaringer og refleksjoner. Intervjuene ga oss mulighet til å utforske temaer som kom frem i spørreundersøkelsen med lederne og i intervjuene med Bufetat, NASAK og Statsforvalteren. Ut fra det samlede datamaterialet identifiserte vi tre sentrale hovedtemaer som er (1) fravær av tall og manglende systematikk, (2) betydningen av kompetanse og (3) intervjuenes betydning.

1.7 Funn og analyse

1.7.1 Fravær av tall og manglende systematikk: systemets usynliggjøring av samiske barn

I spørreundersøkelsen og intervju med Bufetat enhet for inntak undersøkte vi om

institusjonene registrerte etnisitet og om de fikk informasjon om etnisk tilhørighet før innflytting. Seks av åtte respondenter oppga at de registrerer etnisitet i sine fagsystemer. De samme seks oppga at de mottok slik informasjon før innflytting. Institusjonene rapporterte at to barn med samisk tilhørighet hadde bodd i omsorgsinstitusjoner i region nord i perioden 2024–2025. Bufetat enhet for inntak hadde ikke registrert noen barn med samisk tilhørighet i den samme perioden og understreket at dette ikke nødvendigvis innebar at barn med samisk tilhørighet ikke bodde i institusjonene, men at tilhørigheten kunne være mangelfullt kartlagt eller registrert.

Ifølge Bufetat enhet for inntak ble samisk tilhørighet registrert ved søknad om institusjonsplass dersom barnet eller familien oppfattet tilhørigheten som relevant, og dersom den kommunale barnevernstjenesten kjente til den. Registreringen er dermed avhengig av familiens egen formidling og av barnevernstjenestens kunnskap og vurderinger. Fraværet av data er derfor i seg selv et sentralt funn: Når samisk tilhørighet ikke kartlegges og registreres systematisk, inngår den heller ikke i kunnskapsgrunnlaget for valg av institusjon, tilrettelegging eller utvikling av praksis.

Bufetat sin kommunikasjonsavdeling opplyste at flere barn var registrert med samisk tilhørighet i deres systemer enn hva institusjonene og enhet for inntak rapporterte i vår undersøkelse. Tallene varierer avhengig av hvilken enhet som rapporterer, noe som synliggjør manglende samordning og systematikk i registreringspraksisen.

Tabell 3: Antall samiske barn registrert av ulike enheter på omsorgsinstitusjon årene 2024 og 2025

Institusjon/enhet	Antall samiske barn
Institusjonene	2
Enhet for inntak	0
Kommunikasjonsavdelingen	5

Institusjonene rapporterte at det var to barn med samisk tilhørighet i statlige institusjoner og ingen i private, ideelle eller kommunale institusjoner, enhet for inntak hadde ingen registrerte, mens kommunikasjonsavdelingen i Bufetat rapporterte om to barn med samisk tilhørighet i statlige institusjoner og tre i private, ideelle eller kommunale institusjoner i perioden 2024-2025.

Flere utredninger har belyst at man ikke har visst hvor mange samiske barn som er under offentlig omsorg (Saus et al., 2018; NOU 2023:24; NOU 2016:18). Ut fra funnene i undersøkelsen fremstår dette som et vedvarende strukturelt problem. Fraværet av tall og avvikende tall kan forstås som en videreføring av en historisk usynliggjøring, hvor samiske barns språk og kultur ikke er gitt en tydelig plass i systemet, slik også Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) dokumenterer. Dette reiser et grunnleggende spørsmål om hva som skjer med samiske barns rettigheter når de ikke registreres i systemene. Uten systematisk registrering blir det vanskelig å utvikle målrettede tiltak og sikre at barnas rettigheter ivaretas i praksis.

Ansvaret for å kartlegge barn med samisk tilhørighet er forankret i barnevernsloven (2021) § 1-8. Undersøkelsen viste at i praksis har institusjonene tillit til at informasjon om etnisitet er kartlagt på inntaksintervjuet av Bufetat, mens Bufetat har tillit til at etnisitet

er kartlagt av barnevernstjenestene. Det kan synes som at manglende systematikk i kartleggingen kan føre til at informasjon går tapt. Kartleggingen av samisk tilhørighet kan falle mellom flere nivåer i systemet dersom de ulike aktørene mangler kompetanse, verktøy og rutiner.

For at etnisitet skal registreres er det ifølge Bufetat, enhet for inntak, en forutsetning at barnet selv eller familien anser dette som relevant. Informasjon om etnisitet kan gå tapt dersom det ikke eksplisitt blir løftet inn i møtene. Her finner vi at praksis er ulik. Noen forholder seg til det barn og foreldre rapporterer om det er viktig å registrere kultur. Andre registrerer samisk kulturell tilhørighet med en tanke om at selv om det ikke defineres som viktig i øyeblikket kan denne opplevelsen endres og det anses da som viktig at kulturell tilhørighet er registrert slik at de som skal følge opp barnet er oppmerksomme på dette. I undersøkelsen fremkom det at Bufetat har forventning om at barnevernstjenesten har kartlagt barnets etnisitet før henvendelse om institusjonsplass og det ble vist til at det i inntaksskjemaet kan fylles ut at barnet har samisk tilhørighet, men at det må uttales som viktig for barnet det og da. I tillegg fremkom det at miljøpersonalet på institusjonene kan få kjennskap til barnets samiske tilhørighet etter innflytting og registrere det i sitt system som ikke formidles til Bufetat. Dette kan tyde på at det finnes systematiske rutiner for å identifisere barn med samisk tilhørighet. Samtidig kan praksisen variere, noe som kan henge sammen med hvordan etnisitet og kulturell tilhørighet blir tematisert og vektlagt i barnevernet. Dette kan igjen ses i lys av barnevernets grunnleggende kultur- og urfolkskompetanse. Dersom etnisitet og kulturell tilhørighet ikke vurderes som avgjørende for barnets beste kan det bli nedprioritert til fordel for andre vurderinger som anses som viktigere i den aktuelle fasen i saken. Sett opp mot barnevernslovens (2021) § 1-8, hvor det tydelig fremkommer at samiske barns bakgrunn skal tas hensyn til i alle faser av saken, fremstår denne praksisen som utilstrekkelig.

Når barnet bor i institusjonen er statsforvalteren sentral i å sikre at barnets rettigheter ivaretas. Statsforvalteren opplyste at identifisering av samiske barn kan være utfordrende, spesielt hvis barnet ikke har et typisk samisk navn eller hvis foreldrene ikke opplyser om samisk tilhørighet. Statsforvalteren fortalte at ved tilsyn i institusjonene stiller de samme spørsmål til alle barn om hvorvidt de opplever å få leve i tråd med sin kulturelle tilhørighet. De beskrev spørsmål som omhandlet hvorvidt barna får anledning til å bruke språket som de ønsker og om de opplever at deres kultur blir ivaretatt. Enkelt ganger opplever de at barnas samiske tilhørighet identifiseres gjennom disse samtalene.

På tidspunktet vi gjennomførte undersøkelsen var det enkelte institusjoner som hadde revidert institusjonsplanene sine slik at pkt. 3.3 i institusjonsmalen til Bufdir (u.å.) om kultursensitivitet var fylt ut. Her fant vi beskrivelser av hvordan barn med samisk tilhørighet kan ivaretas i det daglige og hvordan institusjonene kan tilrettelegge for språkopplæring og erfaringer med kultur. Videre ble det vist til hvordan institusjonene jobber med å heve kompetansen til ansatte. Det er imidlertid viktig å understreke at alle institusjonene, også før lovendringen, hadde synliggjort i sine institusjonsplaner at de har

hatt en kultursensitiv tilnærming generelt, men samiske barns særlige rettigheter ikke har vært eksplisitt beskrevet.

Ingen av institusjonene oppga at de hadde utviklet nye retningslinjer eller rutiner etter innføringen av ny barnevernslov. Alle institusjonene pekte på at de alltid har jobbet etter det enkelte barns beste og at dette ikke har endret seg etter ny lovgivning. Bufetat, enhet for inntak, viste til at det har blitt økt oppmerksomhet rundt språk gjennom fokus på hjertespråket (NOU 2016:18) og at familieråd og medvirkning er viktig for å synliggjøre kulturell tilhørighet. Både institusjonene og Bufetat opplyser at samiske barns rettigheter og behov vil bli ivaretatt dersom det flytter inn barn med samisk tilhørighet på institusjonen. Vi tolker dette som et uttrykk for at ivaretakelsen av rettighetene til barn med samisk tilhørighet ikke er tilstrekkelig institusjonalisert. Når institusjonene ikke eksplisitt inkluderer samiske perspektiver i den ordinære driften, blir ivaretakelsen av rettighetene individualisert og knyttet til det enkelte barnet som flytter inn i institusjonene. Dette viser et tydelig gap mellom lovverk og praksis slik Sannhets- og forsoningskommisjonen beskriver implementeringsgapet (SFK, 2023, s. 636). Til tross for klare juridiske føringer om at samiske barns rettigheter skal ivaretas jf. barnevernsloven (2021) § 1-8, kan det synes som at praksis er at samiske barns rettigheter ivaretas dersom barnet selv, eller omsorgsgivere uttaler dette som viktig.

Vårt funn om manglende institusjonalisering av praksis som ivaretar samiske barns rettigheter samsvarer med funn fra tidligere studier (Saus et al., 2018), som peker på behovet for systematisk opplæring og strukturer for å ivareta samiske barns rettigheter i institusjon. Et viktig spørsmål er hvorfor vi ikke har kommet lengere i dette utviklingsarbeidet.

1.7.2 Krav om kompetanse, men ikke kompetanse som krav

I undersøkelsen fremkom det at det ikke stilles krav til kompetanse om samisk språk og kultur for ansettelse ved omsorgsinstitusjonene. Flere av institusjonene oppga at de har ansatte som har samisk språkkompetanse og de anså det som en styrke for institusjonen. Samtidig oppga alle institusjonene at de ikke hadde ansatte med samisk kulturkompetanse. Noen hadde samisk språk som morsmål og var oppvokst i samisk kultur, andre hadde lært seg samisk språk i voksen alder og var vokst opp i norsk kultur. Hansen & Skaar (2021) fremhever betydningen av språk, kultur og anerkjennelse for samiske barns helse og utvikling. De peker på at manglende kompetanse kan føre til at barns behov ikke gjenkjennes, og det kan bli utfordrende å tilpasse tiltakene.

Tabell 4: Samisk språk- og kulturkompetanse i institusjonene

Spørsmål	Ja	Nei
Ansatte som snakker samisk	6	2
Krav om ansatte med kompetanse på samisk språk	0	8
Ansatte med kompetanse på samisk kultur	0	8
Krav om ansatte med kompetanse på samisk kultur	0	8

Spørsmål	Ja	Nei
Har institusjonen de siste to årene endret eller etablert nye retningslinjer og/ eller arbeidsmåter knyttet til samiske barns rettigheter til språk og kultur?	0	8

Det er etablert et nasjonalt team i Bufetat som jobber med statlige fosterhjem for å sikre en kultursensitiv tilnærming når et barn flytter i fosterhjem. I intervju med Bufetat fremkommer det at teamet har hatt et særlig fokus på minoriteter fra andre land og flyktninger da dette har vært det største behovet de senere år. I funnene fremkom det at samiske forhold underkommuniseres og at det var et mindre fokus på samiske barns særlige rettigheter. Det ble uttalt at det opplevdes mer utfordrende å jobbe med samiske barn enn med minoriteter fra andre land, og at dette kan handle om fornorskningsprosessen. Teamet samarbeider med NASAK, men samarbeidet er ikke særlig aktivt eller systematisert grunnet få registrerte barn med samisk tilhørighet i systemet. Samtidig understreker de at kultursensitiv tilnærming og kompetanse på flerkulturelle behov vil favne de samiske barna. Teamet jobber med statlige fosterhjem og det finnes ikke tilsvarende for institusjoner. Det forventes at institusjonene ivaretar alle barn og har en tilnærming som tar hensyn til samisk identitet og kulturell tilhørighet. Dette kan være utfordrende i et landskap der kartleggingen ikke er systematisk gjennomført slik vi fant i vår undersøkelse. Dersom barnet ikke er registrert med samisk tilhørighet kan det få konsekvenser for valg av tiltak, tilrettelegging og kvaliteten på oppfølging.

Funnene viser et større fokus på kultursensitivitet i arbeid med minoritetsgrupper og flyktninger. Dette kan forstås som en form for usynliggjøring, hvor samiske perspektiver i mindre grad er integrert i barnevernets kompetanseutvikling, noe som kan skyldes at barn med samisk tilhørighet er få i barnevernsinstitusjonenes statistikk. Fornorskningspolitikken gjør seg fremdeles gjeldende gjennom avvikende registrering av barn med samisk tilhørighet i institusjonene og at det ikke stilles kompetansekrav knyttet til samisk språk og kultur, samt manglende samiske perspektiver i utdanningene. Her fremkommer tydelig implementeringsgapet slik Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023, s. 636) har beskrevet. Når kompetanse er tilfeldig og personavhengig, slik det fremstår på institusjonsfeltet, kan kvaliteten på tilbudet til barna bli variabel.

Et gjennomgående trekk i funnene er at det som omtales som kultursensitiv praksis ikke nødvendigvis er tilstrekkelig for å ivareta samiske barns rettigheter. Jávo (2010) beskriver kultursensitivitet som en grunnleggende profesjonskompetanse der miljøterapeuten må forstå barnet i lys av deres kultur og tilpasse møtet deretter. I denne sammenhengen vil dette kunne bety å tilby informasjon på eget språk eller hensynta religiøse og kulturelle praksiser når barnet bor i institusjonen. Funnene tyder på at en slik forståelse kan bli overflatisk i møte med barn med samisk tilhørighet. Når spørsmål om språk og kultur først aktualiseres dersom barnet selv etterspør det, forutsetter det at barnet både identifiserer seg som samisk og opplever det som trygt å uttrykke

dette, noe som ikke er en selvfølge i lys av fornorskningens historiske og pågående konsekvenser. Dette peker mot en mer grunnleggende utfordring: At praksisen i liten grad tar høyde for de historiske erfaringene som preger relasjonen mellom samiske miljøer og offentlige tjenester. Fornorskningsprosessen har ikke bare handlet om tap av språk og kultur, men også tillit, tilhørighet og retten til å definere egen identitet. Når disse erfaringene ikke aktivt anerkjennes og tematiseres, kan praksisen bidra til å videreføre former for usynliggjøring. Kulturrefleksivitet kan være et godt supplement til kultursensitivitet. Kulturrefleksivitet handler om hvordan man forstår seg selv i møtet med den andre. Det kan forstås som en videreutvikling av kritisk refleksjon i sosialt arbeid (Fook, 2016), der fokuset ikke bare rettes mot ens egne handlinger, men mot hvordan den profesjonelle selv er en del av ulike strukturer som er formet av både historiske og samfunnsmessige maktforhold. Gjennom refleksjoner omkring fornorskningens historiske og pågående prosesser kan konsekvensene av dette bli belyst og bidra til en bevisstgjøring av de ansatte. I denne sammenhengen vil det handle om bevissthet i forhold til å representere majoritetskulturen, og hvordan majoritetsbefolkningen også er farget av fornorskningsprosessen, særlig i Nord-Norge.

En kulturrefleksiv tilnærming forutsetter at ansvaret ikke plasseres hos den enkelte ansatte alene. Det er behov for en institusjonalisert modell som sikrer at kompetanse om samisk språk, kultur, historie og rettigheter blir integrert i institusjonenes praksis. Kulturrefleksivitet kan bidra til at ansatte undersøker egne forståelser, praksiser og mulige reproduksjoner av majoritetsperspektiver. Ansatte bør få regelmessig opplæring og faglig veiledning om samisk historie, fornorskning, samtidens samiske forhold, språk og rettigheter og dette må inngå i institusjonens opplæringsplan. En slik tilnærming innebærer dermed en overgang fra individualisert og personavhengig kompetanse til institusjonalisert kompetanse. Målet er at ivaretakelsen av barn med samisk tilhørighet sine rettigheter til språk og kultur ikke skal være avhengig av den enkelte ansattes kunnskap eller interesse, men være forankret i barnevernsinstitusjonens struktur, praksis og ansvar.

Undersøkelsen viser at barns samiske tilhørighet i noen tilfeller blir kjent etter at oppholdet i institusjon har startet, gjerne gjennom relasjonsbygging og samtaler om barnets bakgrunn og refleksjon over familieforhold. Statsforvalteren hevdet i intervju med oss at de har gode rutiner for å kartlegge barnets opplevelse av hvordan deres språk og kultur blir ivaretatt i institusjonen. Statsforvalteren har to tilsyn i året i omsorgsinstitusjoner og før besøket gis informasjon til ungdommene om at de ønsker samtaler. Ungdommene bestemmer selv om de vil møte statsforvalteren. Det beskrives at samiske barns kulturelle tilhørighet kan identifiseres gjennom disse samtalene selv om dette ikke er registrert ved innflytting.

Funnet synliggjør betydningen av kompetanse i institusjonene og rutiner i kartleggingen før innflytting, men også etter at barnet er flyttet inn. Gjennom tillit og trygghet kan barn i større grad uttrykke sider ved sin identitet og bakgrunn som ikke nødvendigvis

fremkommer ved formelle kartlegginger før plassering. Kompetanse vil slik bli viktig for ivaretakelse av samiske barns rettigheter i institusjon. Vi finner i undersøkelsen at der systemet ikke fanger opp samisk identitet, blir det opp til institusjonen og de menneskelige relasjonene å gjøre det. Kultur kan forstås som en forutsetning for kommunikasjon fordi den gir mennesker felles referanserammer, symboler og fortolkningsmåter som gjør det mulig å forstå hverandre (Eriksen & Sajjad, 2020). Det blir derfor viktig å ha kulturkompetanse i institusjonene. Uten dette kan det bli tilfeldig hvorvidt miljøterapeutene er i stand til å forstå og følge opp kulturelle uttrykk.

1.7.3 Intervjuene som avdekker systemets blindsoner

I intervjuene ble de ulike enhetene oppmerksomme på blindsoner i egne systemer og praksiser. Gjennom intervjuene ble det synlig hvordan samiske barns språk, kultur og identitet ofte blir usynliggjort, ikke nødvendigvis som bevisste valg, men gjennom strukturelle forhold, historiske prosesser og manglende systematikk.

Et eksempel på dette er når barn flytter inn i barnevernsinstitusjon. Da får alle barn skriftlig informasjon fra statsforvalteren på norsk om deres rettigheter. I intervjuet reflekterte statsforvalterens representant at dette burde vært gitt på både samisk og norsk, særlig i region nord. Praksis i dag er at de spør samiske barn om de ønsker informasjonen på samisk, og så vidt informanten var kjent med var det ingen barn som hadde ønsket dette. En slik likebehandling kan forstås som at alle barn får den samme informasjonen, men at et reelt likeverd også innebærer at informasjonen er tilpasset barnets språk, kultur og forutsetninger uten at det stilles spørsmål ved det. Når norsk fungerer som standard, kan et slikt spørsmål signalisere at samisk er et slags avvik eller et tillegg, heller enn et likestilt språk. Praksisen kan derfor diskuteres i lys av hvordan fornorskningshistorien fortsatt kan påvirke barns språkvalg og forventninger til hvilke rettigheter de kan gjøre krav på.

Et annet eksempel som fremkom i intervju med miljøterapeuter ved en omsorgsinstitusjon, var at de ikke hadde samisk kunst eller symboler i institusjonen. Miljøterapeutene reflekterte over hva institusjonen, som et hjem, representerte og i løpet av intervjuet kom de fram til at de ønsket å ha to fagansvarlige på sin institusjon for samiske forhold, likt som de hadde for "Trygghet og sikkerhet". "Trygghet og sikkerhet" er en obligatorisk grunnopplæring, ferdighetstrening og vedlikeholdstrening når det gjelder trygghet, konflikthåndtering og rettigheter til barn i barnevernsinstitusjoner (Bufdir, u.å). De ønsket en formalisering av ansvar for at barn med samisk tilhørighet skal kunne gjenkjenne, fremheve og ivareta sitt opphav, sin kultur, sitt språk og få bedre muligheter til å bli kjent med og fremme sin identitet. I tillegg kan et slikt fokus også bidra til å fortelle og anerkjenne den samiske historien til alle barn som bor i institusjonen.

Et tredje eksempel som ble løftet frem gjennom intervju med NASAK var at det er en stor mangel på samiske perspektiver både i utdanningene og faglitteraturen. Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanningen (2025) og forskrift om nasjonal retningslinje for barnevernspedagogutdanningen (2025)

inneholder læringsutbyttebeskrivelser som eksplisitt omhandler samer og urfolk. Gjennom Retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene (RETHOS) er læringsutbyttene nasjonalt fastsatt og skal sikre at utdanningsinstitusjonene inkluderer kunnskap om samiske forhold og urfolksperspektiver i utdanningene. Det er derfor ikke opp til den enkelte utdanningsinstitusjon om temaene skal inngå i undervisningen. Samtidig finnes det flere læringsutbyttebeskrivelser som kan forstås som relevante for samiske perspektiver og urfolksperspektiver, men hvor begrepene "samer" og "urfolk" ikke er uttrykkelig nevnt. Dette gjelder eksempelvis læringsutbytter knyttet til familieforhold, kultur, mangfold, kommunikasjon, marginalisering og likeverdige tjenester. Når den samiske og urfolksrelaterte dimensjonen ikke fremgår eksplisitt, kan det være større rom for lokale fortolkninger av hvordan læringsutbyttene konkretiseres i fagplaner og undervisning. Det kan igjen føre til variasjon mellom utdanningsinstitusjonene når det gjelder hvor tydelig og omfattende samiske perspektiver og urfolksperspektiver integreres i disse delene av utdanningen.

I intervjuene fremkom det en manglende kjennskap til eksisterende ressurser og kunnskapsmiljøer for ansatte i barnevernet. Dette kan henge sammen med knapphet på ressurser i kompetansemiljø, slik som NASAK. Når ansatte ikke har tilstrekkelig kunnskap til å identifisere og følge opp samiske barns behov kan det bidra til å opprettholde de utfordringene som fremkom i funnene. En snever forståelse av kultursensitiv praksis kan bli utilstrekkelig i møte med barn med samisk tilhørighet. Når tilrettelegging baseres på eksplisitte uttrykte behov, uten at historiske erfaringer og fornorskningens ettervirkninger tas aktivt inn, forblir mange barn med samisk tilhørighet fremdeles usynlige.

Et aspekt som flere informanter belyste var at systemet fremdeles ikke tar hensyn til fornorskningsprosessen. Det kan forstås som at samiske barn fremdeles får det samme tilbudet som norske barn og dermed fortsetter institusjonsbarnevernet fornorskningsprosessen. Et annet aspekt kan være at systemet ikke tar nok hensyn til eller mangler kunnskap om den manglende tilliten samiske familier kan ha til det norske systemet, og konsekvenser dette medfører. I intervjuene fremkom dette mer som et hjertesukk enn som en avdekking av en blindsone. Dette var kjent og hadde vært det lenge.

Ved å løfte frem disse perspektivene bidro intervjuene til økt refleksjon rundt egen praksis, særlig knyttet til hvordan synliggjøring, kartlegging, ansvar og oppfølging av kultur i stor grad er reaktivt. Vi erfarte at flere av de vi intervjuet reflekterte underveis i intervjuene og kom fram til tilnærminger de ikke hadde tenkt over tidligere. De fremviste kultursensitivitet i tillegg til kulturrefleksivitet. I denne sammenhengen oppfatter vi at informantene forstår hvordan systemet (de selv) er i møtet med barn med samisk tilhørighet (den andre) og at dette får umiddelbar konsekvens for praksis.

Intervjuene synliggjorde et behov for en mer proaktiv, relasjonell og refleksiv tilnærming, hvor kultur og identitet ikke er avhengig av at barnet selv uttrykker behov, men integreres som en naturlig og kontinuerlig del av arbeidet. På denne måten fungerte intervjuene

ikke bare som en kartlegging av dagens praksis, men også som et grunnlag for læring og utvikling, ved å peke på nødvendigheten av økt kompetanse, bedre systemer og en mer helhetlig forståelse av barn med samisk tilhørighet sine behov i barnevernet.

Gjennom intervjuene uttrykte informantene et ønske om forbedring av praksis. Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) etterlyser et barnevern som ikke bare jobber med uttrykte behov, men som aktivt arbeider for å gjenoppbygge tillit og sikre at tjenestene er kulturelt tilpasset den enkelte familie og det enkelte barn. For at dette skal kunne realiseres må nasjonale og regionale styrings- og kvalitetssystemer operasjonalisere samiske barns lovfestede rettigheter. Dette vil kreve økt ressurstilgang, systematiske rutiner og kompetansekrav i barnevernsinstitusjonene.

1.8 Oppsummering og implikasjoner for praksis

I artikkelen har vi undersøkt to forskningsspørsmål som vi nedenfor oppsummerer.

1; Hvor mange barn med samisk tilhørighet er registrert i omsorgsinstitusjoner?

Funnene viser at det er få barn med samisk tilhørighet registrert i omsorgsinstitusjonene i region nord. De registrerte tallene varierer mellom institusjonene og de ulike enhetene i Bufetat. Undersøkelsen gir derfor ikke grunnlag for å fastslå hvor mange barn med samisk tilhørighet som faktisk har bodd i institusjonene i perioden. De avvikende tallene er imidlertid et sentralt funn, de synliggjør manglende systematikk i kartlegging, registrering og informasjonsflyt. Registrering av samisk tilhørighet bør ikke være betinget av at barnet eller foreldrene fremhever tilhørigheten som viktig på registreringstidspunktet. Betydningen av språk, kultur og identitet kan endre seg over tid, og relevant informasjon bør derfor kartlegges og dokumenteres på en måte som ivaretar barnets medvirkning og personvern.

Skjemaet som brukes ved søknad om institusjonsplass, åpner for å registrere flere etniske tilhørigheter. Denne muligheten bør brukes mer systematisk, blant annet fordi barn kan ha både samisk og norsk etnisk tilhørighet. Den kommunale barnevernstjenesten har et sentralt ansvar for den innledende kartleggingen, men Bufetat og institusjonene bør også ha rutiner som gjør det mulig å supplere og korrigere opplysningene gjennom hele institusjonsforløpet.

2: Hvordan er ivaretakelsen av deres rettigheter og behov institusjonalisert etter ny barnevernslov (2021) § 1-8?

Informantene uttrykte kjennskap til lovverket og til forpliktelsen til å ivareta samiske barns særskilte rettigheter. Funnene viser likevel et behov for tydeligere rutiner, mer kompetanse og klarere ansvarsplassering.

Mangelen på formelle kompetansekrav knyttet til samisk språk, kultur og historie kan svekke institusjonenes forutsetninger for å ivareta barnas rettigheter. Det er derfor behov for å styrke samiske perspektiver i grunnutdanningene, etablere systematisk opplæring før og under arbeid i institusjon og utvikle relevante videre- og etterutdanningstilbud.

Det er behov for mer forskning og faglitteratur om barn med samisk tilhørighet i institusjonsbarnevernet. Så lenge barn med samisk tilhørighet forblir usynlige i statistikk

og praksis, er det en risiko for at barnevernet viderefører strukturer som historisk har bidratt til marginalisering og fornorskning. Synliggjøring handler derfor ikke bare om registrering og rutiner, men også om anerkjennelse, tillit og rettferdighet.

Undersøkelsen viser at hovedutfordringen ikke er fravær av rettigheter, men strukturelle hindringer, ressurstilgang og manglende institusjonaliserte praksiser som sikrer at rettighetene realiseres i barnas hverdag. For å styrke ivaretakelsen av samiske barns rettigheter i omsorgsinstitusjoner, anbefaler vi følgende:

1.9 Tilrådninger:

- **Systematisk registrering og kartlegging av samisk tilhørighet.**
- Etnisk tilhørighet skal registreres og dens betydning for barnets identitet, rettigheter og behov skal legges til grunn.
- Muligheten til å registrere flere kulturelle eller etniske tilhørigheter bør utnyttes.
- Nye opplysninger om samisk tilhørighet må registreres og det må sikres at disse fremkommer i statistikken.
- **Styrket kompetanse knyttet til samisk språk, kultur og historisk forståelse.**
- Kulturrefleksivitet som tilnærming for å ivareta fornorskningens historiske og pågående prosesser.
- Det bør utvikles mer forskning og faglitteratur om barn med samisk tilhørighet i institusjonsbarnevernet.
- Kompetansekrav for ansatte: Institusjonene bør ha tilgang til kompetanse om samisk språk, kultur, samfunnsliv og fornorskningshistorie.
- Det bør vurderes å innføre formelle kompetansekrav ved ansettelser.
- Systematisk opplæring, etter- og videreutdanning.
- **Institusjonalisering av ansvar**
- Utvikling av rutiner og verktøy som sikrer at samiske perspektiver inkluderes i praksis, uavhengig av enkeltbarn.
- Ansvarsfunksjoner i institusjonene, sikre samisk synlighet og ivaretakelse av kultur og språk.
- Synliggjøring av kultur og symboler på institusjonene.
- **Bedre bruk av eksisterende ressurser**
- Ressurser hos NASAK, Sametinget, SANKS og andre samiske miljøer bør være kjent for alle barnevernsinstitusjoner.
- Samarbeidet mellom institusjonene og samiske kompetansemiljøer bør formaliseres.
- Kompetansemiljøene må ha tilstrekkelige ressurser til å bistå institusjonene over tid.

Referanser:

Barnevernsloven. (2021). *Lov om barnevern* (LOV-2021-06-18-97). Lovdata. Lov om barnevern (barnevernsloven) - Lovdata. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023). *Barnevernsrundskrivet.* Barnevernsrundskrivet (tidligere saksbehandlingsrundskrivet) | Bufdir (hentet 26.02.26)

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (u.å.). *Institusjonsplanmal for barnevernsinstitusjoner.* Godkjenning av institusjoner og sentre | Bufdir (hentet 26.02.26)

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (u.å.). *Opplæring i trygghet og sikkerhet i barnevernsinstitusjoner.* Opplæring i trygghet og sikkerhet i barnevernsinstitusjoner | Bufdir (hentet 17.09.26)

Barnekonvensjonen. (1989). *Konvensjon om barnets rettigheter*. (20-11-1989. lovdata. Konvensjon om barnets rettigheter - Lovdata

De forente nasjoner. (2007). *Erklæring om urfolks rettigheter*. FNs erklæring om urfolksrettigheter

Fook, J. (2016). *Social work: A critical approach to practice* (3rd ed.). SAGE.

Forskrift om barns rettigheter i barnevernsinstitusjon (2023). (FOR-2022-12-20-2358). Lovdata. Forskrift om barns rettigheter i barnevernsinstitusjon - Lovdata

Forskrift om nasjonal retningslinje for barnevernsutdanning (2025). (FOR-2025-09-04-1828). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2025-09-04-1828?q=FOR-2025-09- 04-1828

Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning (2025). (FOR-2025-07-04-1465). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2025-07-04-1465?q=FOR-2025-07- 04-1465

Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov* (LOV-1814-05-17). Lovdata. Kongeriket Noregs grunnlov - Lovdata

Hansen, K. L og Skaar, S. W. (2021). *Unge samers psykiske helse. En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse.*

Henriksen, J. E (2016). From housing campaign to multicultural understanding: The development of professional social work in Sámi areas in Norway. SAGE

Eriksen, T. H., (1993). *Små steder- store spørsmål. Innføring i sosialantropologi.* Universitetsforlaget. Oslo.

ILO-konvensjon nr. 169. (1989). *Konvensjon om urfolk og stammefolk i selvstendige stater*. Lovdata. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater - Lovdata

Jávo, C. (2010). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer: Transkulturell forståelse, veiledning og behandling*. Universitetsforlaget.

Jacobsen, D.I. (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser* (4.utg.) Cappelen Damm AS.

Meld. St. 12 (2023-2024). Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen. Helse og omsorgsdepartementet

Meld. St. 39 (1973-1974). *Om innvandringspolitikken.* Oslo: Kommunal og arbeidsdepartementet.

NESH (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora.pdf

NOU (2016:18). *Hjertespråket. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samisk språk*. Oslo: kommunal- og distriktsdepartementet.

NOU (1973:17). *Innvandringspolitikk.* Oslo: Kommunal og arbeidsdepartementet.

NOU (2023: 24). *Med barnet hele vegen. Barnevernsinstitusjoner som har barnas tillit*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

NOU (1995:6). *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge.* Oslo: Helse og omsorgsdepartementet

Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner.* (Dokument 19 (2022-2023)). Stortinget. Sannhets- og forsoningskommisjonen - sluttrapport

Saus, M. (2003). *Kontekstuelt barnevern. Barnevern i samiske landskap*. [Doktoravhandling, Universitetet i Tromsø]. Nasjonalbiblioteket. https://www.nb.no/maken/item/URN:NBN:no-nb_digibok_2016072008112

Saus, M., & Boine, E (2008). *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder.* Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge

Saus, M, Salamonsen, A, Douglas M, Hansen, K.L, Thode, S.K, (2018) *Kompetansehevende tiltak, kunnskapsmiljø og samiske barns særlige rettigheter.* UiT Norges arktiske universitet

Kommisjonens og majoritetsbefolkningens forståelser av forsoning

Eva Josefsen · Amalie Drage Habbestad · Else Grete Broderstad
UiT Norges arktiske universitet

Sammendrag

Forsoning er et sentralt begrep i samfunnsdebatten om Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og Stortingets behandling av denne. Allerede i Stortingets mandat til kommisjonen er forsoning en del av kommisjonens kortnavn, «Sannhets- og forsoningskommisjonen». Kommisjonens utredning skulle legge grunnlaget forforsoning mellom samer, kvener/skogfinner og majoritetsbefolkningen.

Spørsmålet som vi stiller i denne artikkelen er om det er et sammenfall mellom kommisjonens og majoritetsbefolkningens forståelse av forsoning, et spørsmål som drøftes i lys av perspektiver på forsoning som rettferdighet.

Artikkelen trekker opp ulike perspektiver på forsoning forstått som gjenopprettende rettferdighet, rettferdighet som anerkjennende eller positiv særbehandling, og systemendrende rettferdighet. Vi diskuterer hvilke perspektiver på forsoningsbegrepet som kommer til uttrykk i kommisjonens rapport på den ene siden, og blant majoritetsbefolkningen på den andre siden.

Vi finner at det er delvis sammenfall mellom forståelsene til Sannhets- og forsoningskommisjonen og majoritetsbefolkningen når det gjelder hva som kjennetegner et forsonet samfunn, gjennom vektleggingen av den symbolske dimensjonen som unnskyldning (og tilgivelse) innebærer. Derimot sammenfaller kommisjonens vektlegging av tillit og sannhet i liten grad med majoritetsbefolkningens forståelse. Det er imidlertid få spor av en tydelig definisjon av forsoningsbegrepet, eller en forståelse av forsoning som ulike aspekter av rettferdighet knyttet til et oppgjør med fornorskningspolitikken.

Foto: Sámi Allaskuvla

2.1 Innledning

I sin tale til Sametinget i 1997 slo kong Harald V fast at den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk – nordmenn og samer. Videre beklaget han «den urett den norske staten tidligere hadde påført det samiske folket gjennom en hard fornorskningspolitikk» (Det norske kongehus 1997). Nesten 20 år senere, i 2015, fremmet Sametinget et krav overfor regjeringen om en sannhetskommisjon med mål å ta et oppgjør med internatskolene, samt se på hvordan statlige strukturer hadde vært brukt i fornorskningspolitikken. Regjeringen avslo dette kravet, noe som medførte at Stortinget i 2018 vedtok å opprette en felles Sannhets- og forsoningskommisjon for både samer og kvener/norskfinner.

Kommisjonen la fram sin rapport i 2023. I 2024 behandlet Stortinget kommisjonsrapporten, og gjorde da et 17-punkts vedtak som besto av en unnskyldning og 16 punkter som adresserte språk, kultur og informasjon. Gjennom Stortingets opprettelse av Sannhets- og forsoningskommisjonen (SFK), og behandling av rapporten, har begrepet forsoning[1] blitt del av statens urfolks- og minoritetspolitikk (SFK 2023, Innst. 30 S (2024–2025)).

Forsoning var en sentral dimensjon i det oppdraget som Stortinget ga til *Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner (sannhets- og forsoningskommisjonen)* ved oppnevnelsen i 2018 (Innst. 408 S (2017–2018)). I kommisjonens rapport 'Sannhet og forsoning – et grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner' lagt fram i juni 2023, omtales begrepet i egne kapitler om forsoning og forsoningstiltak (SFK 2023, ss. 630-658). I november 2024 behandlet Stortinget rapporten. I denne forbindelse uttrykker kontroll- og konstitusjonskomiteen et sterkt ønske om, «(..) at innstillingen i saken vil være starten på et systematisk og målrettet arbeid for å rette opp i urett, lege vonde sår og gjennom et felles kunnskapsgrunnlag og tiltak for forsoning gjøre det mulig for nye generasjoner å leve uten vonde tanker mellom befolkningsgruppene» (Innst. 30 S (2024-2025), side 81). Både i dette sitatet, i Stortingets mandat til kommisjonen, og i kommisjonens formelle navn (SFK 2023, s 108-109), kobles forsoning til den historiske urett som fornorskningspolitikken medførte.

Over mange tiår har sannhets- og forsoningskommisjoner vært oppnevnt i mange deler av verden. Slike kommisjoner er imidlertid ikke like. Her vil vi gjøre en todeling mellom kommisjoner i nye og gamle demokratier. Nye demokratier kan vokse fram for eksempel i etterkant av at et land har vært i krig eller erfart andre typer voldelige regimer med alvorlige menneskerettighetsbrudd. I disse tilfellene har landet etablert seg som et nytt demokrati. Opprettelser av sannhets- og forsoningskommisjoner er et ledd i nye demokratiers rettsoppgjør og ønske om å styrke demokratiet og rettsstaten. Med utgangspunkt i hendelser som ikke er opptegnet eller arkivert, og som ellers ville forblitt skjulte, skal folks fortellinger om kriminelle handlinger; vold, overgrep og annen urett, bidra til å bringe kjennskap til offentligheten om hva som skjedde.

[1] I ordbøker defineres forsoning som forlik, gjenopprette vennskap, harmonere ideer, fakta eller oppfatninger slik at de kan eksistere sammen uten å bli utfordret (se for eksempel Det norske akademis ordbok, https://naob.no/ordbok/forsoning og Oxford English Dictionary, https://www.oed.com/).

Derigjennom etableres det en felles sannhet som hele befolkningen på ulike måter har erfart. Forsoning i slike tilfeller omtales i faglige sammenhenger som *transitional justice* eller overgangsrettferdighet (Hayner 2010). Det betyr at forsoning skal sikre at overgangen fra krig og/eller diktatur og autoritært styre til demokrati etablerer en felles forståelse av fortidige overgrep i befolkningen som det tidligere voldsregimet forsøkte å holde skjult. En ny rettsorden og autoriteten til statens institusjoner skal sikres. Målet er å bygge folkelig legitimitet og oppslutning slik at den nye demokratiske staten skal overleve og styrkes.

Dette er ikke tilfelle i etablerte demokratier, som blant annet Norge, Sverige, Finland og Canada. I disse landene har urfolk og minoriteter vært utsatt for historisk urett av en allerede veletablert stat med rettsstatlige systemer. Her er det den demokratiske staten selv som har påført grupper i befolkningen urett, både gjennom normer og vedtatt politikk fra valgte politikere og andre sentrale meningsbærere i samfunnet, og gjennom offentlig forvaltnings iverksetting av disse vedtakene og normene. Her er den demokratiske statens historiske fortelling om en homogen stat og en rasistisk forståelse av ulike mennesker og kulturer, ofte relevante historiske forklaringer, forklaringer som etter hvert har blitt «tatt for gitt» i både formelle systemer og dominante verdisystemer. Fornorskningspolitikkens urett kan her dokumenteres gjennom arkiver og skriftlig materiale, mens fortellinger bidrar til å eksemplifisere den systematiske uretten som ligger nedfelt i vedtatt politikk og iverksetting av forvaltningen. Det er innenfor en slik ramme at kravet om rettferdighet fremmes, hvor forsoning ikke bare knyttes til historisk, men også til nåtidig urett som systematisk diskriminering, systematisk marginalisering eller svekkelse av språk og kultur, og for urfolks del, kolonisering av tradisjonelle landområder.

Vi spør:

1. Er det et sammenfall mellom SFKs forståelse av forsoning og majoritetsbefolkningens oppfatning av begrepet forsoning?
2. Hvilke former for rettferdighet representerer disse forståelsene?

I denne artikkelen setter vi søkelys på forsoningsbegrepet. Vi starter ut med en redegjørelse for artikkelens datagrunnlag. Deretter trekker vi opp ulike perspektiver som bidrar til en forståelse av dette begrepet og hvordan det kan forstås som et faglig-analytisk begrep. Etter å ha redegjort for to begrep – urett og forsoning – i Stortingets mandat til kommisjonen, tar vi for oss hvordan forsoning forstås i rapporten og hvordan den øvrige befolkningen forstår forsoning.

Avslutningsvis diskuterer vi om og på hvilken måte disse ulike forståelsene sammenfaller, og hvilken betydning det kan ha dersom forsoning som hverdagsbegrep og forsoning som faglig begrep ikke sammenfaller. Til slutt diskuterer vi hvordan ulike tilnærminger til forsoningsbegrepet kan ses i lys av urfolks krav om rettferdighet.

2.2 Datagrunnlag og metode

I denne artikkelen har vi et todelt datagrunnlag.

Vi gjør en kvalitativ gjennomgang av Sannhets- og forsoningskommisjonens forståelse av forsoning slik det framkommer i kommisjonens rapport til Stortinget, med et særlig søkelys på kapittel 25 *Et mer forsonet samfunn* og kapittel 26 *Tiltak*.

Den kvantitative delen av artikkel henter datamateriale fra en av de fem spørreundersøkelser gjort blant majoritetsbefolkningen i perioden 2021-2023,[2] og som ble innsamlet i mai/juni 2022. Vi bruker data om nordmenns deltakelse for forsoning, altså om nordmenn bør ha en rolle i forsoningen (se tabell 1 nedenfor). Respondentene ble også invitert til å skrive i tekstform hva de tenkte på når de hørte ordet «forsoning». Det var ingen begrensninger på hvordan dette spørsmålet kunne besvares. Noen brukte ett eller flere stikkord, mens andre ga mer fyldige resonnementer (se tabell 2 nedenfor). En respondent kan ha brukt flere av ordene i sitt svar. Noen respondenter har kun skrevet ett ord, noen har skrevet flere stikkord, andre har skrevet en eller flere hele setninger. Det betyr at det ikke nødvendigvis foreligger begrunnelser for svarene. Men samtidig kan også enkeltord ha et meningsinnhold som kan fortolkes.

Ettersom dette datamaterialet i all hovedsak omfatter respondenter fra majoritetsbefolkningen, vil dette begrepet bli brukt. Vi ser ikke bort fra at i en tilsvarende undersøkelse rettet mot minoritetsbefolkningene, ville responsen fordelt seg på samme måte, men dette har vi ikke data på. Datamaterialet ble anonymisert før UiT fikk tilgang til materialet.

Vi har gjort en tematisk analyse av disse dataene, hvor vi gjennomførte en opptelling av spesifikke ord som ble identifisert i materialet (Braun & Clarke 2006). Det ble utarbeidet koder og kategorier på grunnlag av identifiserte ord og fraser brukt i tekstsvarene. Disse har blitt gjennomgått flere ganger. Etter dette benyttet vi ChatUiT[3] som et støtteverktøy. Hensikten var å se om det var sammenfall eller skjevheter i tematisering av de åpne tekstsvarene mellom vår manuelle gjennomgang og det som ChatUiT kom med. ChatUiT ble brukt med forsiktighet, siden slike digitale hjelpemidler ikke nødvendigvis tar hensyn til datamaterialets kulturelle kontekst. Vi gjør oppmerksom på at de vurderingene som vi har gjort i denne artikkelen når det gjelder valg av temaer utfra materialet, er gjort basert på artikkelens problemstilling. Andre vil kunne velge og vektlegge andre aspekter i dette materialet.

2.3 Urett og rettferdighet

I Stortingets mandat til Sannhets- og forsoningskommisjonen framkommer det at oppdraget blant annet var å «legge grunnlaget for fortsatt forsoning

[2] Spørreundersøkelsene ble gjort i fem runder som en del av forskningsprosjektet TRUCOM (2020-2024, se https://uit.no/project/trucom_no) ved UiT Norges arktiske universitet, og ble gjennomført av Digsscore, Universitetet i Bergen. Siden Digscore er et panel, ble de samme respondentene spurt i de forskjellige rundene. Respondentene var tilfeldig rekruttert til panelet, og de utgjorde følgelig et representativt utvalg (N=2000) for befolkningen i Norge. I denne artikkelen bruker vi data fra den andre runden som ble avviklet i juni 2022.

[3] Bruk av chat.uit.no ble gjort den 18.04.2026. Data som legges inn blir verken lagret eller delt med andre. Tjenesten er kun tilgjengelig for studenter og ansatte ved UiT.

mellom samer, kvener/norskfinner og majoritetsbefolkningen» (SFK 2023, s 109). Det formelle navnet ble Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner (sannhets- og forsoningskommisjonen). Begrepet urett kan også gjenfinnes i Stortingets mandat til kommisjonen, når konsekvensene av fornorskningspolitikken og virkningene av denne ble omtalt. Mandatet pekte videre på at denne uretten også har påvirket majoritetsbefolkningens oppfatninger om samene og de nasjonale minoritetene (SFK 2023, s 109).

Kommisjonen forstår begrepet urett som et bredere begrep enn fornorskningspolitikk, men går i begrenset grad inn på hvordan begrepet urett kan forstås. Derimot blir det slått fast at fornorskningspolitikken var en urett, at det finnes ulike former for historisk urett av økonomisk, politisk, identitetsmessig og psykologisk art, og at gruppene i kommisjonens mandat har vært utsatt for ulike former for urett (SFK 2023, s 117). I kommisjonsrapporten (2023) brukes ulike varianter av ordet 'urett' til sammen 221 ganger. I rapportens kapittel 11.2 «Utvalgte personlige historier», brukes ordet urett og urettferdighet 13 ganger. I rapportens kapittel om forsoning (SFK 2023, s. 630-637) er 'urett' brukt 16 ganger, da om noe som har vært utøvd eller erfart, bedt om unnskyldning for, som er blitt forhindret, eller som noe man kan ha kunnskap om. Om fornorskningspolitikken sier kommisjonen følgende «Fra starten av 1920-tallet og frem til 1930-tallet var fornorskingspolitikken på sitt mest omfattende i styrke og omfang. På midten av 1920-tallet var fornorskingspolitikken blitt inkorporert i de fleste samfunnsområder» (SFK 2023, s. 252), en beskrivelse som kan forstås som om urett eller urettferdighet satt i system. Motsatsen til urett, nemlig rett(ferdighet) diskuteres ikke i rapporten. Ordet rettferdighet nevnes derimot seks ganger i rapporten, herunder én gang i kapitlet om forsoning, og da som en samfunnsmessig fellesverdi (SFK 2023, s. 632).

Selv om kommisjonen ikke har diskutert ordene urett, urettferdighet eller rettferdighet som begrep[4] med faglig definert avgrensning og innhold, er det i en større forskningstradisjon utviklet faglige bidrag om disse begrepene. Vi viser her til Catherine Lu (omtalt i Eisenberg 2018, s. 23) som forstår urett som henholdsvis interaksjonell og strukturell urett. Interaksjonell urett analyserer sosial samhandling mellom offer og overgriper, mens strukturell urett tar utgangspunkt i de underliggende sosiale, politiske, og økonomiske strukturene og hvordan dominans, utnyttelse og marginalisering kan gjenfinnes i strukturer og prosesser som er nedfelt i institusjoner, diskurser og praksiser (Lu i Eisenberg 2018, s 25). Det er også grunn til å merke seg at i henhold til Lu vil det å inkludere en strukturell forståelse av urett bidra til å minimere risikoen for at urett blir forstått som noe historisk fjernt (Lu i Eisenberg 2018, s 26).

I faglitteraturen er det flere perspektiver på rettferdighet. Blant annet er det gjengjeldende rettferdighet (retributive justice) som vektlegger gjengjeldelse og straff, og utjevningsrettferdighet (redistributive justice) som forstås som en sosial rettferdighet

[4] I rapporten er det et delkapittel som tar for seg begrepet urett (kapittel 2.4.5). Kommisjonen går ikke inn hva begrepet kan innebære, men sier at begrepet må «sees i sammenheng med de konkrete spørsmålene som behandles videre utover i rapporten» (SFK 2023, side 117).

man for eksempel finner i velferdsstater, det vil si en rettferdig individuell omfordeling av samfunnets goder, byrder, muligheter og rikdom. Disse formene for rettferdighet vektlegger ikke en kollektiv dimensjon som kommisjoner i etablerte demokratiske stater må ta hensyn til overfor urfolk og minoriteter, og vil derfor ikke anvendes i denne artikkelen. Den rettferdighetsformen som nevnes i kommisjonens rapport er overgangsrettferdighet (transitional justice), da i forbindelse med kommisjoner i land som har erfart autoritære og voldelige regimer (SFK 2023, s 132). I Norge er imidlertid ikke transitional justice eller overgangsrettferdighet et aktuelt perspektiv, ettersom premisset om at et tidligere voldsregime er avviklet, en ny rettsstat og et nytt demokrati er under bygging, ikke er aktuelt i en norsk kontekst. Vi vil derfor ta for oss tre former for rettferdighet som vi anser relevant for å belyse forsoningsbegrepet i vår sammenheng, og hvor den eksisterende demokratiske staten har gjort urett mot definerte minoritetsgrupper, nemlig gjenopprettende rettferdighet (restorative justice), anerkjennende rettferdighet eller rettferdighet som positiv særbehandling (affirmative justice) og systemendrende rettferdighet (transformative justice).

Gjenopprettende rettferdighet handler om hvordan overgriper og offer internt i de utsatte gruppene eller mellom gruppene kan lære å samhandle og gjenopprette brutte relasjoner. Dette perspektivet er i slekt med Catherine Lu's (omtalt i Eisenberg 2018) perspektiv på urett som interaksjonell. Her rettes blikket mot hvordan offer, overgriper og samfunnet rundt, eller minoritetsgrupper og majoritetssamfunnet, i fellesskap kan finne sammen og forsones. Fokuset er her på offeret, om det er enkeltpersoner eller grupper, og ikke på overgriper, slik det vil være når rettferdighet for eksempel skal gjenopprettes i domstolene. Å ha fokus på offeret, innebærer å reparere skaden gjennom offerets aktive rolle, at overgriper tar ansvar for uretten som er gjort og viser forståelse for hvordan uretten har påvirket både offer, familie og lokalsamfunnet (se for eksempel Zehr 2015, Henriksen, Hydle og Kramvig 2019). Sentrale faktorer er gjenoppretting av et tidligere tillitsforhold, at overgriper anerkjenner sakens realiteter, uttrykker anger, unnskyldning og vilje til endring. I denne rettferdighetsformen er skadede eller brutte relasjoner mellom ofre og overgripere konfliktfylte og det som skal repareres og lede til større sosial harmoni. Denne formen for rettferdighet kan ikke vedtas, den vokser fram i mellommenneskelige relasjoner.

Fornorskningspolitikken ble derimot vedtatt gjennom demokratiske beslutninger, og statssystemet ble organisert for å gjennomføre dette (SFK 2023, se for eksempel kapittel 7 og 8, side 188-255). Forsoning må derfor også ha en politisk og systemisk dimensjon, for å rette opp den uretten som Catherine Lu (omtalt i Eisenbern 2018) omtaler som strukturell. Her vil rettferdighet som henholdsvis anerkjennende eller positiv særbehandling, og systemendrende rettferdighet, rette blikket mot politiske mål og beslutninger, offentlige systemer og strukturer, altså mot politikken og offentlig sektor. Dette er en forsoning hvor vedtak og beslutninger er en bærende logikk, og kan gjerne forstås som *forsoningspolitikk*. Disse perspektivene bidrar til å vise at forsoning kan handle om både fortidig og nåtidig urett, samt nåtidig og framtidig

rettferdighet. Et fellestrekk er at politisk vilje uttrykt i politiske vedtak, er avgjørende. Det samme gjelder den skjeve maktrelasjonen mellom minoriteter og urfolk på den ene siden og statens utøvelse av legal makt og dominans på den andre.

Rettferdighet som positiv særbehandling handler om tiltak hvor målet er å rette opp i konsekvensene av uretten, uten at det underliggende rammeverket forstyrres (Fraser 1995). I urfolkssammenheng handler det om at staten bruker aktive, målrettede tiltak for å ivareta kulturell egenart gjennom å kompensere for et offentlig system som produserer urett. Dette kan for eksempel handle om finansiering av kulturelle tiltak, rettigheter til språkopplæring, tiltak for eksempel for å styrke samiske næringer, tolketilbud i helsesektoren, eller slik statens avtaler fra 2023 og 2024 med reineierne på Fosen innbar – blant annet at staten skulle finne områder med erstatningsbeite eller tilleggsareal som kompensasjon for de tapte beiteområdene som vindkraftanlegget hadde beslaglagt.[5] Også når rettferdighet forstås som positiv særbehandling, er enighet og harmoni et mål. Samtidig må konflikter og maktasymmetriske relasjoner adresseres.

Den systemendrende rettferdigheten har derimot som mål å rette opp urett ved å omstrukturere det underliggende rammeverket som skaper uretten, herunder å omforme bakenforliggende dominante kulturelle verdier (Fraser 1995). I denne modellen er konflikt både sentral, produktiv, og drivkraft for endring. Endring skjer gjennom reformering av institusjoner, maktforhold og kulturelle verdier. I et slikt perspektiv betyr det at forsoningspolitikken i Norge må rette fokuset mot hvordan offentlige beslutningssystemer og -arenaer, tjenestesystemer, organisasjonsstrukturer, verdisystemer, dominante diskurser og lovgivning, både hver for seg og samlet, kan endres. I dette perspektivet vil forsoningspolitikken ikke bare lindre urett gjennom kompenserende tiltak, men faktisk fjerne systemisk urett.

2.4 Sannhets- og forsoningskommisjonens forståelse av forsoning

For å si noe om forsoning og forsoningspolitikken, er det nødvendig å først klargjøre hvordan fornorskningspolitikk kan forstås. I kommisjonens rapport kan vi finne ulike forståelser av fornorskning og rettigheter. Her vil vi ta fram to. Den ene er fornorskningspolitikk som assimilering, det vil si usynliggjøring av minoriteters språk og kultur (SFK 2023, side 115). Kommisjonens rapport synes å legge denne definisjonen til grunn. Denne forståelsen forholder seg imidlertid ikke til at fornorskningen av samer som urfolk og nasjonale minoriteter

[5] Se avtalen mellom Nord-Fosen Siida og Roan Vind DA og tilleggsareal, https://files.aneo.com/documents/2024-03-06-Avtale-mellom-Roan-Vind-og-Nord-Fosen-siida.pdf og omtale av avtalen på regjeringens nettside mellom Sør-Fosen sijte og Fosen Vind, https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/avtale-mellom-sor-fosen-sijte-og-fosen-vind/id3019277/

hadde ulikt utgangspunkt og ulikt resultat.[6] Fornorskningspolitikken mot samene hadde nemlig også en land- og vanndimensjon. Dette skiller finner vi igjen når kommisjonen sier at utviklingen av minoritets- og urfolksrettigheter kunne deles i to søyler, språk og kultur, og land og vann. Kommisjonen skriver:

«Utviklingen av urfolks og nasjonale minoriteters rettigheter kan deles i to søyler: språk og kultur, og land og vann. Rettigheter til språk og kultur har vært felles, men ikke identisk, for urfolk og nasjonale minoriteter. Disse rettighetene er langt på vei avklart. Den andre søylen, land og vann, har vært forbeholdt samer som urfolk. Her har det vært langt vanskeligere å få avklart rettighetene.» (SFK 2023, s 315).

At fornorskningens innhold har vært ulik overfor henholdsvis samer som urfolk og nasjonale minoriteter, er en dimensjon som det ikke kan ses bort fra når man skal belyse hva forsoning knyttet til fornorskningspolitikkens urett kan innebære.

Forsoning i mellommenneskelige og individuelle relasjoner skiller seg fra forsoning som handler om hvordan den demokratiske statens strukturelle urett og overgrep mot minoritetsgrupper i samfunnet, utvikles i utrednings- og beslutningsprosesser og gjennomføres i forvaltningssystemer. Forsoning som relasjoner i sivilsamfunnet kan ikke vedtas, det kan derimot forsoning i et strukturelt perspektiv hvor offentlig forsoningspolitikk er fokuset. Dette er en prinsipiell forskjell som Sannhets- og forsoningskommisjonen ikke adresserte i sin forståelse av forsoning.

Når det gjelder begrepet forsoning viser kommisjonen til at ettersom konteksten for sannhets- og forsoningskommisjoner varierer mye, har kommisjonen funnet fram til en egen forståelse av hva som kjennetegner et forsonet samfunn i Norge, og en forståelse av forsoningsbegrepet tilpasset et demokratisk velferdssamfunn (SFK 2023, s. 630). Hvordan kommisjonens forståelse av forsoning er tilpasset et *demokratisk velferdssamfunn*, framkommer ikke. I delkapitlet «Nærmere om begrepet 'forsoning'» vises det til at forsoning ikke er en ensidig prosess, at det involverer flere parter, og at myndighetene må anerkjenne samers og minoriteters rett til å være en del av fellesskapet i Norge på lik linje med den øvrige befolkningen. Videre forstår kommisjonen forsoning som en prosess og som en tilstand. Forsoning som prosess omtales som forsonende handlinger og tiltak og «er preget av en gjensidig vilje til forsoning». Resultatet kan være forsoning som tilstand av «imøtekommende holdninger og gjensidig tillit og respekt» (SFK 2023, s 630). Kommisjonen argumenterer også for at det er viktig å velge ord som ikke motvirker forsoningen når hendelser og kontekst skal fortolkes. Kommisjonen er opptatt av at forsoning ikke kan vedtas. Videre heter det at myndighetene må ta et særskilt ansvar «da det eksisterer et asymmetrisk maktforhold mellom myndighetene og de gruppene kommisjonen omtaler» (SFK 2023, s. 631).

Kommisjonen legger til grunn at et forsonet samfunn kjennetegnes av at befolkningen har et felles solid kunnskapsgrunnlag om fornorskingspolitikken, at offentlige

[6] Da Stortingets behandlet kommisjonsrapporten i 2024, ble det vedtatt en 17 punkters tiltaksliste for forsoning, som besto av en unnskyldning og 16 punkter som adresserte språk, kultur og informasjon. At Stortinget operasjonaliserer forsoning til å adressere kun disse temaene, kan forstås som det Rauna Kuokkanen omtaler for *kulturalisering* av samiske rettigheter (Kuokkanen 2026).

myndigheter erkjenner at det har vært begått urett og erkjenner at denne politikken har hatt negative konsekvenser, og viser vilje til å ta et oppgjør med uretten. Videre peker kommisjonen på språklig, kulturell og identitetsmessig likeverd mellom samer, kvener, skogfinner og majoritetsbefolkningen, at enkeltpersoner og grupper kan leve godt med sin fortid, og at befolkningen har høy grad av tillit til andre mennesker og samfunnsinstitusjoner (SFK 2023, s. 25).

Kommisjonen forstår forsoning som unnskyldning, tillit og sannhet. I tillegg trekkes tilgivelse inn som et beslektet begrep (SFK 2023, s 612-613). Unnskyldninger sies å ha et forsonende potensiale, blant annet med henvisning til Kongens tale i 1997. Videre vises det til at tillit er en kjerneverdi i det norske samfunnet, og at i et forsonet samfunn vil det vil være høy grad av tillit internt i de gruppene som er omfattet av mandatet, mellom disse gruppene og høy grad av tillit til samfunnsinstitusjoner og politiske institusjoner (SFK 2023, s 637). Fosensaken[7] holdes fram som et eksempel som kan sette tillit under press (side 632). Kommisjonen har vært opptatt av at forslag til tiltak ikke skal utformes slik at de «svekker utsiktene til å videreføre og styrke samhold, fellesskapsfølelse og tillit på tvers av gruppetilhørighet» (SFK 2023, s 632).

Sannhet som del av forsoning begrunnes i at det er lettere å oppnå forsoning når alle har samme oppfatning av hva som faktisk skjedde historisk, og at kunnskap derfor er en sentral faktor for forsoning. Blant annet skal et av trinnene i prosessen være at man «lar seg berøre av og ta inn over seg andres opplevelser» (SFK 2023, s 634). Når det gjelder sannhet refererer kommisjonen til Barkan (2007) som i en artikkel om nye demokratier etter tidligere krig eller erfart diktatur, bruker begrepet «shared narrative», at forsoning oppnås lettere om det er «en felles oppfatning av hva som har skjedd historisk» (s. 633). Kommisjonen diskuterer ikke hva «shared narrative» kan innebære i en kontekst hvor det er selve demokratiet som har utøvd målrettet urett mot utvalgte deler av sin befolkning med mål om en felles norsk identitet.

Tilgivelse sies å være ulikt, men i slekt med forsoning. Her vises det til den kristne tilgivelsen, med referanse til forsoningsprosesser i Sør-Afrika og Desmond Tutu's utsagn om at «tilgivelse innebærer at man 'trekker ut den brodden i hukommelsen som truer med å forgifte hele tilværelsen vår. (…) Å tilgi vil si at man oppgir retten til å gi overgriperen tilbake med samme mynt, men dette er et tap som frigjør offeret.'» (SFK 2023, s. 633). Kommisjonen forklarer dette med at tilgivelse innebærer å bevege seg bort fra offeridentitet.

Hvordan forsoning skal oppnås, framkommer i kommisjonens forslag til tiltak for forsoning (SFK 2023, ss. 651-658), sortert i fem pilarer som omfatter kunnskap og formidling, språk, kultur, forebygging av konflikter og implementering av regelverk. Under forebygging av konflikter oppfordres det blant annet til kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor

[7] Kommisjonen henvendte seg til Olje- og energidepartementet i et brev 31. oktober 2022 og spurte blant annet «[h]vordan departementet samtidig vil kunne ivareta statens eierinteresser og statens menneskerettslige forpliktelser i Fosen saken spesielt og i fremtidige arealkonflikter ved industriutbygging i reinbeitedistrikter». Departementets svarte 29. november 2022 at «de ikke foretar en avveining mellom disse interessenter». Dette diskuteres ikke videre i SFKs rapport.

Finnmark i tråd med folkeretten, oppfølging av tidligere utredninger om fiskeri og en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon. Under implementering av regelverk pekes det på behovet for en gjennomgang av manglende iverksetting av vedtak på det same- og minoritetspolitiske feltet. Forslagene under disse pilarene er ikke kun konkrete forslag til tiltak, men også mer uforpliktende og generelle oppfordringer til et bredt spekter av tema og aktører (Josefsen, Broderstad og Hernes 2024).

2.5 Majoritetsbefolkningens oppfatning om forsoning

Kommisjonen jobbet fra 2018 til 2023. I spørreundersøkelsens andre runde som ble gjennomført i mai-juni 2022, altså mens kommisjonen jobbet, ble det spurt om nordmenn generelt har en personlig rolle å spille for å bidra til forsoning mellom minoritetsgruppene og nordmenn. Spørsmålet i undersøkelsen var:

«En av hovedoppgavene til Sannhets- og forsoningskommisjonen er å skape forsoning i Norge mellom (a) minoritetsgrupper (samer, kvener/norskfinner og skogfinner) og staten, og (b) mellom disse ulike minoritetsgrupper og majoritetsbefolkningen. Hvor enig eller uenig er du i at nordmenn generelt har en personlig rolle å spille for å bidra til forsoning mellom disse minoritetsgruppene og nordmenn?»

Fordelingen av svarene er satt opp i tabell 1 nedenfor.

Tabell 1: Nordmenn har en personlig rolle å spille i forsoning

	Enheter	Prosent
Svært enig/enig	931	46
Noe enig	462	23
Verken enig eller uenig	441	22
Noe uenig	81	4
Uenig/Svært uenig	115	6
N=	2030	100

Tallene viser at nesten halvparten av respondentene mente at nordmenn har en rolle å spille i forsoningen. Bare en av ti var noe uenig, uenig eller svært uenig. Tallene her viser altså at det var en stor oppslutning om at også nordmenn bør delta i forsoningen. Som Stein m.fl. (2025, s 118) viste, var troen på at en sannhets- og forsoningskommisjon kunne bidra til forsoning mellom samer som urfolk og minoritetsgruppene på den ene siden og henholdsvis staten og majoriteten på den andre, ikke like høy. Der var det rundt halvparten som mente at dette kunne være tilfelle *i noen grad*, mens bare omtrent en av ti mente at *dette kunne være tilfelle i stor eller svært stor grad*. At en stor andel var enige i at nordmenn bør spille en rolle i forsoningen, gir imidlertid ikke svar på hvilken rolle de så for seg at de skulle ha i forsoningen, eller for den del hvordan de forsto forsoning.

I samme spørreundersøkelse fra mai-juni 2022 ble respondentene bedt om å svare på følgende spørsmål: «Hva tenker du på når du hører eller leser ordet 'forsoning'? Vennligst skriv ned det første du kommer på. Vi ønsker alle typer svar, gjerne et par setninger, eller bare noen få ord om det passer bedre for deg.» Her har altså alle hatt mulighet til å skrive inn med tekst sin egen forståelse

av forsoning er og hva det betyr. I tabell 2 nedenfor går vi gjennom respondentutsagn, og teller opp begrep som brukes når det er snakk om forsoning. I vår gjennomgang av datamaterialet har vi identifisert ord og meninger som framkommer i materialet. Vi har også utviklet kategorien 'legge bak seg' hvor flere ulike utsagn som vi vurderer uttrykker det å legge bak seg, er samlet. Dette er utsagn / fraser som; gå(r) videre (63), slå seg til ro med (6), sette strek over (5), glemme (21), se fremover/framover (123), lagt ting bak seg (17), leve med det (2), legges til side (4), la fortiden ligge (1). Av disse hadde seks av respondentene to av søkefrasene i samme utsagn. Det innebærer at vi har identifisert 242 respondenter som gir uttrykk for det vi tolker å falle inn under kategorien «legge bak seg».

Vi understreker at tabellen gir en oversikt over hvor mange ganger de identifiserte ordene forekom i materialet. Av de 1745 respondentene som svarte på dette spørsmålet, kan samme respondent ha brukt flere av de oppgitte ordene, altså ha brukt for eksempel både unnskyldning og om vennskap. En respondent kan ha brukt flere enn ett av ordene, eller respondenter trenger ikke ha brukt noen av ordene som står i tabelloversikten. Det er altså bruken av identifiserte ord som er temaet her. Det totale antallet respondenter i tabellen summerer seg derfor ikke til det totale antallet respondenter som har svart på dette spørsmålet.

Av Sannhets- og forsoningskommisjonens fire ord knyttet til forsoning, ligger tilgivelse og unnskyldning høyt på lista over ord som respondentene tenkte på når de hørte ordet forsoning. Ordene tillit og sannhet er det derimot få som har brukt, ordet sannhet har kun vært brukt av ti respondenter.

Tabell 2: Ord som forbindes med forsoning av majoritetsbefolkningen

Ord som er brukt	Av hvor mange respondenter
Enig/enighet/slutte å være uenig	337
Tilgi/tilgivelse	241
«Legge bak seg»	240
Unnskyldning, beklagelse	130
Urett/urettferdig/rettferdig	140
Respekt	141
Venner/vennskap	134
Konflikt	76
Stat/staten	45
Kultur	40
Rettigheter	28
samfunn	27
Politikere/politikk	24
Gjenopprett	18
Tillit	17
Språk	12
Myndighet	11
Sannhet	10

Som tabell 2 over viser, er det langt færre som setter forsoning inn i en offentlig kontekst som omhandler staten, myndigheter, politikk eller juridiske rettigheter. Begrepene stat, samfunn og politikk/politikere er det relativt få som bruker, altså begrep som gjerne brukes når blikket rettes mot organiserte, offentlige prosesser og offentlig politikk.

I materialet har vi identifisert noen hovedkategorier av hva respondentene tenker på når de hører ordet forsoning: Forsoning som tilgivelse, forsoning som enighet, forsoning som erkjennelse av urett, forsoning som et forhold mellom enkeltpersoner og grupper, forsoning som politikk og offentlig styring.

Forsoning som tilgivelse, enighet og legge bak seg: Øverst i tabell 2 finner vi ordene enighet, tilgivelse, «legge bak seg», og unnskyldning/beklagelse. Forsoning som tilgivelse skiller seg fra de andre, ettersom det gjerne kan være ensidig handling, du kan tilgi andre uten at de andre vet om det og dette ses gjerne på som en personlig og emosjonell prosess. En slik form for forsoning vil ikke nødvendigvis endre på den uretten man opplever, og motparten kan fortsette å gjøre urett. Denne kategorien er i slekt med det å «legge bak seg» som også er en forståelse av forsoning som mange trekker fram. En respondent skrev: «Tilgivelse og vilje til å legge de vonde erfaringene til side og gå videre i håp om at forsoningen er alvorlig og reell fra begge sider», mens en annen så dette som en del av en samhandling: «be om unnskyldning, tilgi og legge bak oss urett som har blitt gjort».

Forsoning som enighet: Mange kombinerer ordene tilgi/tilgivelse og å «legge bak seg» med enighet, altså at man må finne fram til en enighet og tilgi det som har skjedd. Oftest er ordene «enig»/«enighet» skrevet, enten alene, i en setning, men kan også være kombinert med andre enkeltord som for eksempel tillit, mangfold, vennskap, leve sammen. Materialet viser også en prosessuell sammenheng med å gå fra uenighet til å bli enige. Denne kategorien har videre slektskap med andre kategorier, som å be om unnskyldning.

Forsoning som erkjennelse av fortidig urett, handler om at i forsoningen må den som har gjort urett, også innrømme dette. Kravet om innrømmelse av urett knyttes i materialet til forholdet mellom enkeltmennesker, men også på et samfunns- og politisk nivå. Det er ikke nødvendigvis slik at urett knyttes til en framtidig forsoningshandling. Det kan like gjerne være snakk om at uretten ikke skal gjenta seg: «Erkjenne at urett har skjedd, og at det ikkje skal skje på nytt». Erkjennelsen av urett kobles i stor grad til urett som fortidig. Et eksempel på dette fra materialet framkommer gjennom formuleringer som «Renske opp i tidlige tiders ugjerninger og gå videre». En annen sier: «[J]eg mener det er viktig med forsoning siden det er viktig for minoriteter. Dessuten koster det oss veldig lite å innrømme urett som er begått for lenge siden».

Forsoning mellom enkeltpersoner og grupper er et framtredende perspektiv i materialet, noe bruken av ulike variasjoner over ordet 'venn' og det å «føre mennesker sammen» kan eksemplifisere. Andre viser til forholdet mellom minoriteter og majoritet, altså til sivilsamfunnsprosesser: «At minoritetene og majoritetene sammen skal finne en måte som vi kan komme videre med hensyn til hvordan minoritetene har blitt behandlet, og fortsatt blir behandlet».

Forsoning som politikk og offentlig styring er faktorer som trekkes fram med hensyn til

statens ansvar for fornorskningspolitikken, å få innsikt i politiske beslutningsprosesser. Noen peker på at staten må be om unnskyldning og at gamle overgrep gjort av staten dermed må tilgis av minoritetene. Andre er skeptisk til forsoning og peker på den pågående uretten, at forsoning er et ord som brukes for å fjerne oppmerksomheten fra den fornorskningen som fortsatt pågår gjennom statens landtyveri, mangel på budsjetter for å gi voksne og barn tilbake språk- og kulturferdigheter, og fortsatt hvitvasking av norgeshistorien. I motsetning til dette uttrykker atter andre skepsis til forsoning i en politisk kontekst, særlig vises det her til samepolitiske krav.

Spørsmålet som respondentene fikk om hva de tenkte på når de hørte eller leste ordet «forsoning» var en del av et sett med spørsmål om Sannhets- og forsoningskommisjonen, og om kjennskap til samer, kvener og skogfinner. På tross av dette er det et mindretall som gjør en direkte kobling mellom disse gruppene og forsoning. Antallet respondenter som nevnte samer, kvener og skogfinner var få.

Tabell 3 Antall respondenter som bruker ordene samer, kvener og skogfinner i deres forståelse av ordet forsoning

Ord som er brukt	Av hvor mange respondenter
Samer	28
Kvener	6
Skogfinner	0

Tabell 3 viser hvor mange ganger ordene same, kven og skogfinne ble brukt når respondentene ble bedt om å skrive om hva de tenkte på når de hørte forsoning. Her ble samer nevnt 28 ganger, mens kvener ble nevnt seks ganger og skogfinnene ble ikke nevnt en eneste gang.[8] Tekstmaterialet hvor samene ble nevnt, er todelt. På den ene siden framkommer det en forventning om at statens skal innrømme urett og at dette må synliggjøres i konkret forsoningspolitikk. På den andre siden er det en skepsis til politiske forsoningstiltak, både sett i lys av at dette vil kunne ende opp som symbolpolitikk, men også utfra skepsis til samiske rettigheter, særlig landrettigheter og bruk av naturen.

2.6 Diskusjon

Innledningsvis i denne artikkelen spurte vi: Er det et sammenfall mellom SFKs forståelse av forsoning og hvordan majoritetsbefolkningen oppfatter ordet med forsoning? Vi skal diskutere dette spørsmålet utfra faglige perspektiver på urett og forsoning som uttrykk for rettferdighet. Videre skal vi diskutere om forståelser av forsoning i majoritetsbefolkningen og hos kommisjonen kan bidra til å redusere urett knyttet til statlig assimilering og kolonisering av urfolk i veletablerte demokratiske stater. En slik diskusjon om utøvelse av urett i fortid og nåtid må ses i lys av konteksten som fornorskningen og fornorskningspolitikken i Norge skjedde i, nemlig som en målrettet statlig aktivitet innenfor rammen av det norske demokratiets framvekst. Som en motreaksjon mot statens omfattende fornorskningspolitikk, har samene helt fra 1800-tallet framsatt krav om rettferdige ordninger, rammet inn av en selvforståelse om at de er urfolk og knyttet til samisk språk, kultur, levemåte, samt samiske land- og juridiske rettigheter (Josefsen & Broderstad 2024). Kravene gjenspeiles delvis i kommisjonens rapport i form av kommisjonens egne tekster og

[8] Derimot kan vi ta nevne at ordet urfolk/urbefolkning ble nevnt syv ganger og variasjoner over ordet minoritet ble nevnt 33 ganger.

også i fortellinger som folk har delt med kommisjonen om opplevd og pågående urett.

Diskusjonen nedenfor vil derfor omfatte kommisjonens forståelse av hva som kjennetegner et forsonet samfunn i Norge, det vil si som beskriver forsoningens *intensjoner* gjennom begrepene tillit og sannhet og *symbolske dimensjon* gjennom begrepet unnskyldning. Den vil også inkludere refleksjoner rundt identifiserte temaer om hva majoritetsbefolkningen tenkte på når de hørte ordet «forsoning»; Forsoning som tilgivelse og unnskyldning, som enighet, som erkjennelse av fortidig urett, mellom enkeltpersoner og grupper og som samfunnsprosesser og politikk. Diskusjonen vil relateres til de tre rettferdighetsmodellene for slik å diskutere materialet innenfor et flerdimensjonalt forsoningsbegrep: 1) gjenopprettende rettferdighet, 2) anerkjennende rettferdighet eller rettferdighet som positiv særbehandling og 3) systemendrende rettferdighet.

2.6.1 Forsoning i sosiale nettverk

Sannhets- og forsoningskommisjonen la til grunn at 'sannhet' var en sentral del av forsoningen, og at dette ble satt inn i en norsk kontekst der majoriteten har en alminnelig mangel på kunnskap om urett og fornorskningshistorien (SFK 2023, s. 634). Majoritetsbefolkningen ser derimot ikke ut til å knytte begrepene 'sannhet' eller kunnskap som et uttrykk for forsoning, ettersom sannhet kun nevnes ti ganger. Derimot ligger ulike varianter av å være enig på toppen av lista av sentrale ord som er brukt av respondentene. I beskrivelsene er aksept og kjennskap til språk og kultur noe som tematiseres i begrenset grad.

Normen om enighet som en del av forsoning resonnerer mot det gjenopprettende rettferdighetsperspektivet, hvor individer og grupper skal finne sammen igjen etter konflikt, hvor ofrene og deres erfaringer av urett er kjernen i søken etter en avslutning av mellommenneskelige konflikter og en gjenopprettelse av tidligere relasjoner. Unnskyldningen i dette perspektivet er personlig, og oppriktighet er en nøkkelfaktor, den signaliserer en erkjennelse av urett, å ha gjort skade og er et uttrykk for ansvar. I den gjenopprettende rettferdigheten er derfor unnskyldningen fra overgriper sentral, denne adresseres til overgrepsoffer og familie, lokalsamfunn eller gruppe, og det er på den oppriktige og forpliktende unnskyldningen at grunnlaget for dialog og dermed tillit etableres – mellom enkeltpersoner, grupper, og i og mellom sivilsamfunnene. Unnskyldningen er her ikke primært en symbolsk handling, men legger grunnlaget for en emosjonell reparasjon og endring av atferd og handling i relasjoner. I datamaterialet er dette et av perspektivene på unnskyldning som framkommer, men oppfatninger om unnskyldning i materialet sammenfaller også med kommisjonens forståelse av forsoning som noe som skjer i sivilsamfunnet og som derfor ikke kan vedtas.

2.6.2 Forsoning som offentlig politikk

I kommisjonens rapport er unnskyldning eksemplifisert med Kongens unnskyldning til samene, til partisanene i Finnmark, og den svenske kirkens unnskyldning til samene. Kommisjonen omtaler unnskyldning som en symbolsk handling, og sier at «det et viktig poeng ved unnskyldninger at de foretas i det offentlige rom og blir kjent for

mange (SFK 2023, s. 631.) Dette kan forstås i lys av de to rettferdighetsperspektivene; anerkjennende eller positiv særbehandling, og systemendrende, hvor offentlige unnskyldninger framstår som symboler som kommuniserer moralsk ansvar og et signal om framtidige handlinger som skal gjøre opp for urett. Stortingets beklagelse var imidlertid knyttet til vedtak av konkrete tiltak som i all hovedsak omfatter rettigheter knyttet til språk og kultur, uten referanse til det kommisjonen omtalte som den andre søylen, nemlig land- og vannrettigheter. Spørsmålet er om man da kan si at Stortingets beklagelse og de 16 vedtakene i 2024 kan sies å signalisere et oppgjør med urett i hele sin bredde (Innst. 30 S (2024-2025)). Majoritetsbefolkningen (se tabell 2) har i liten grad forklart forsoning som del av politiske handlinger. Staten, politikere/politikk og myndighet omtales i en mindre del av materialet, noe som kan tyde på at dette ikke oppfattes som en relevant tilnærmelse til forsoning i befolkningen generelt.

I perspektivet for rettferdighet som anerkjennende eller positiv særbehandling, og det systemendrende perspektivet, handler det om hvordan myndighetene tar på alvor de erfaringene som folk har fortalt om til kommisjonen, fortellinger som i stor grad handler om folks erfaringer med offentlige myndigheters iverksetting av statens fornorskningspolitikk. I dette perspektivet vil det være nødvendig å etablere kunnskap om hvordan institusjonelle mekanismer fremmer eller hemmer systemisk rettferdighet, det vil si analyser om tidligere og vedvarende urett som finner sted i styringssystemet (Josefsen, Hernes og Broderstad 2024). Her kan man også ta med fraværet av aggregert kunnskap om urfolk og nasjonale minoritetene i form av befolkningsstatistikk, og dermed hvordan samer og nasjonale minoriteter blir tallmessig usynlige i politikkens og forvaltningens beslutningsgrunnlag. Fravær av befolkningsstatistikk er nevnt, men ikke behandlet i kommisjonens rapport.

Rettferdighet som positiv særbehandling er til stede i Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag til tiltak og i Stortingets vedtak knyttet til språk og kultur. Tiltakene rettet seg mot oppgaver som for eksempel rekruttering av språkkompetanse inn i barnehager og skoler, sikre stabil drift av lokale språk- og kulturarenaer, og støtte opp under teknologiutvikling og nye undervisningsmuligheter. Derimot er kommisjonens tiltak rettet mot implementeringsgapet – som handler om manglende iverksetting av lover, regler og vedtatt politikk – ikke adressert i Stortingets vedtak, selv om regjeringen får ansvar for en planmessig oppdatering av offentlig ansattes kunnskap om urfolk og nasjonale minoriteters rettigheter, språk, kultur og tradisjoner. Stortingets vedtak i 2024 er i stor grad tiltak som kan karakteriseres som positiv særbehandling. Der er to tiltak som kan sies å ha et systemendrende potensiale, nemlig endringer av navnelov slik at etterkommere av urfolk og/eller nasjonale minoriteter lettere kan ta tilbake sin families opprinnelige etternavn, og endring i kulturminnelov om automatisk fredning av kvenske/norskfinske og skogfinske kultur minner i tråd med bestemmelsen for samiske kulturminner (Innst. 30 S (2024 – 2025), s. 97).

2.6.3 Tillit som resultat av rettferdighet

Tillit var en sentral del av kommisjonens forståelse av forsoning, konkretisert til å handle om at et forsonet samfunn er kjennetegnet av at hele befolkningen har høy grad av tillit til andre mennesker og til samfunnsinstitusjonene, ikke minst de politiske institusjonene. Vi er enige i at høy tillit i samfunnet er betinget av at politikken som føres oppleves og erfares som rettferdig for hele befolkningen. Når det gjelder samer som urfolk og de nasjonale minoritetene vil erfaringer av en rettferdig forsoningspolitikk fra myndighetenes side, kunne bidra til å bygge tillit, men på ulike måter. Ved gjenopprettende rettferdighet, bygges tillit på oppriktighet og gjennom dialog mellom mennesker og grupper. Når det gjelder rettferdighet som positiv særbehandling eller anerkjennende rettferdighet, etableres tillit gjennom iverksettelse av konkrete kompenserende tiltak. I den systemendrende rettferdigheten styrkes tillit gjennom strukturelle reformer.

Der hvor rettferdighet etableres gjennom dialog og relasjonsbygging for å etablere en ny likevekt eller harmoni mellom parter som tidligere har stått i konflikt, kan det tenkes at et kraftig språk kan bidra til å forlenge eller forstyrrer forsoningsprosesser, slik SFK skriver (SFK 2023, s. 631). Debatt, motsetninger og uenighet kan imidlertid være en bærende og produktiv logikk i utviklingsprosesser, om det er mellom enkeltpersoner, mellom grupper eller i politiske prosesser og politikkutvikling. Her vil vi lene oss på Harald Stanghelle som i 2022 på konferansen *Forsoning uten majoritetsbefolkning?*[9] uttalte:

«Det er ikke nødvendig for et vellykket kommisjonsarbeid, at det skal bli mottatt med applaus, med tårer, eller at vi alle nikker og er enig. Jeg tror på dialog, men jeg tror også at konfrontasjon kan være en forutsetning for en ærlig dialog. Og at kanskje det er viktigere enn en litt klam men høyst midlertidig konsensus.»

Her vil vi særlig understreke at konfrontasjon kan være en forutsetning for ærlig dialog og dermed en forutsetning for rettferdighet, for forsoning som skaper varig samfunnsendring. Først når uenighet og smertefulle erfaringer og skjeve maktforhold blir synlige og anerkjent, kan det skapes grunnlag for reelle endringer.

2.7 Avslutning og tilrådninger

I denne artikkelen har vi søkt å besvare følgende to spørsmål: Er det et sammenfall mellom SFKs forståelse av forsoning og majoritetsbefolkningens oppfatning av begrepet forsoning? Og hvilke former for rettferdighet representerer disse forståelsene?

Vi finner at det er delvis sammenfall mellom SFKs forståelse av hva som kjennetegner et forsonet samfunn og majoritetsbefolkningen, gjennom vektleggingen av den symbolske dimensjonen som unnskyldning (og tilgivelse) innebærer. Derimot sammenfaller kommisjonens vektlegging av tillit og sannhet i liten grad med majoritetsbefolkningens forståelse. Det er imidlertid få spor av en tydelig definisjon av forsoningsbegrepet, eller en forståelse av forsoning som ulike aspekter av rettferdighet.

[9] Konferansen ble arrangert av Kirkelig utdanningssenter nord/VID Tromsø og Den norske kirke ved Samisk kirkeråd, Bispemøtet, Mellomkirkelig råd og Kirkerådet, 04.-05. mai 2022, og var en del av forskningsprosjektet ReconTrans.

For urfolk vil forsoning i demokratiske veletablerte stater finne sted innenfor en ramme av assimilering og kolonisering, rammet inn av krav om rettferdighet og at urett skal opphøre. Til forskjell fra nye demokratiske stater, hvor en felles historie er en nøkkelfaktor for å sikre demokratisk og rettsstatlig stabilitet, har bygging av en felles nasjonal historie vært en del av fornorskningspolitikkens mål. I veletablerte stater, der det er den demokratiske staten selv som har stått for uretten, må rettferdighet forstås som noe annet enn å styrke statens enhet.

Derfor har vi i denne artikkelen identifisert andre former for rettferdighet enn overgangsrettferdighet (transitional justice), fordi sannhets- og forsoningsbehovet etter vår vurdering er langt mer flertydig og mangfoldig i veletablerte demokratiske stater. Her handler det ikke primært om å ta et oppgjør med tidligere voldsregimer, styrke rettstaten og etablere stabile demokratiske ordninger, men avdekke hvordan demokratiske beslutninger og prosesser har etablert og opprettholdt asymmetriske maktrelasjoner mellom samer og stat. Myndighetsstrukturer har blitt rigget for å gjennomføre fornorskningspolitikken overfor sivilsamfunnene. Disse maktstrukturene bør bli viet oppmerksomhet når fornorskningspolitikk og forsoning er temaet.

At verken Stortinget eller Sannhets- og forsoningskommisjonen valgte å undersøke årsakene til fornorskningspolitikkens fortidige og pågående virkninger, både sosialt og politisk, er en vesentlig svakhet ved kommisjonens mandat og arbeid. Det bidrar til en begrenset forståelse av den historiske og samtidige fornorskningspolitikken i samfunnet generelt, noe som svarene i undersøkelsen blant majoritetsbefolkningen kan tyde på. Det kan videre antas at normer knyttet til denne politikken har gått over til å bli tatt-for-gitte-sannheter nedfelt de institusjonelle dypstrukturene i offentlig sektor, «sannheter» som dermed unndrar seg diskusjon om eventuelle strukturelle endringsbehov. Dette omtaler kommisjonen slik: «Det påpekes fra flere at noe må gjøres med holdningene til ansatte i departementene, enten fremviser de en stor mangel på kunnskap eller så preges de av fordommer mot det samiske og kvenske. 'Det sitter i veggene' var en vanlig kommentar» (SFK 2023, side 622). Kommisjonen forfulgte i liten grad slike uttalelser.

Sannhets- og forsoningskommisjonen kartla samer, kvener og skogfinners opplevelser og erfaringer med fornorskningspolitikken, samt beskrev politiske vedtak og resultater som kom ut av de offentlige systemene. Dette omtales gjerne som virkninger av en vedtatt politikk. Kommisjonen gikk imidlertid ikke inn i *årsakene* eller *forklaringene* på at offentlige vedtak om fornorskning ble vedtatt. Her er det kunnskapshull.

2.7.1 Anbefalinger:

- Det bør gjennomføres jevnlige undersøkelser blant majoritetsbefolkningen for å kartlegge kunnskap om fornorskning og forsoning.
- Det bør igangsettes forskning på politiske prosesser som har ledet fram til offentlige vedtak og som kan forklare fornorskende virkninger.

Referanser:

Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Det norske kongehus (1997). *Kongens tale ved åpningen av det tredje Sameting 7. oktober 1997*. https://www.kongehuset.no/taler-og-budskap/kong-harald-v/sametinget-1997-apningstale

Eisenberg, Avigail (2018) The challenges of structural injustice to reconciliation: truth and reconciliation in Canada. *Ethics & Global Politics*, 11(1), 22–30. https://doi.org/10.1080/16544951.2018.1507387

Fraser, Nancy (1995) From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'Post-Socialist' Age. *New Left Review*, Vol. 1/212, 68-93.

Hayner, Priscilla B. (2010) Unspeakable Truths. Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions. *Routledge*, New York. https://doi.org/10.4324/9780203867822

Henriksen, Hydle og Kramvig, (red.) (2020) *Recognition, reconciliation and restoration*. Orkana Akademisk

Innst. 408 S (2017–2018) *Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner*. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-408s/

Josefsen, Eva & Broderstad, Else Grete (2024). Hvordan forstå fornorskningspolitikkens formelle sluttpunkt? *Heimen*, 61(4), 311–328. https://doi.org/10.18261/heimen.61.4.4

Josefsen, Eva, Broderstad. Else Grete og Hernes, Hans-Kristian (2024) Sannhet for forsoning? Om den norske sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. *Nytt Norsk Tidsskrift* Vol 41, utg. 1, s. 72- 81. https://doi.org/10.18261/nnt.41.1.8

Rauna Kuokkanen (2026) Culturalization as a Governance Logic: Reconciliation in Norway. International *Political Science Review*. s. 1-17 https://doi.org/10.1177/01925121261427412

Innst. 30 S (2024-2025*) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2024-2025/inns-202425-030s/

SFK (2023) *Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Dokument 19 (2022–2023*), Stortinget. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Dokumentserien/2022-2023/dok19-202223/

Stein, Jonas, Eva Josefsen og Else Grete Broderstad (2025) Majoritetsbefolkningen om fornorskning og forsoning. *Samiske tall forteller 17*. Sámi statistihka fágalaš analysajoavku/ Faglig analysegruppe for samisk statistikk https://samilogutmuitalit.no/nb/2025/sami-logut-muitalitsamiske-tall-forteller-17

Zehr, Howard (2015) *Little book of Restorative Justice*. Good Books.

Samiskspråklige læremidler i LK20S-skolen

En situasjonsbeskrivelse basert på lærernes erfaringer i grunnskolen

Kamil Øzerk · Hege Merete Somby
UiO & Sámi allaskuvla · Sámi allaskuvla

Sammendrag

Dette kapitlet presenterer resultatene fra en spørreskjemaundersøkelse blant 123 samiskspråklige lærere om tilgangen til samiske læremidler etter innføringen av the Knowledge Promotion Reform – Sámi (LK20S) (Læreplanverket for Kunnskapsløftet Samisk, LK20S). Formålet var å undersøke lærernes erfaringer med trykte og digitale læremidler og deres forslag til forbedringer. Undersøkelsen omfatter lærere *i* samisk som første- og andrespråk samt lærere som underviser i andre skolefag *på* samisk. Tilgang til relevante samiskspråklige læremidler er avgjørende for å realisere elevenes rett til opplæring *i* og *på* samisk og for å fremme språklig likestilling, i tråd med Sannhets- og forsoningskommisjonens anbefalinger (SFK, 2023).

Bakgrunnen er den vedvarende mangelen på samiskspråklige læremidler, dokumentert i offentlige rapporter og evalueringer. Resultatene viser at situasjonen fortsatt er utilfredsstillende. I begynneropplæringen oppgir 37 prosent av lærerne at de har tilgang til egnede trykte læreverk utviklet i tråd med LK20S. Like mange utvikler egne ressurser for å kompensere for mangelen, mens nær en fjerdedel fortsatt bruker eldre læreverk. Tilgangen til digitale læremidler er enda svakere: Bare 20 prosent oppgir å ha tilgang til nettbaserte ressurser utviklet i tråd med LK20S, mens 80 prosent rapporterer mangelfull tilgang. For øvrige skolefag vurderer flertallet tilgangen til både trykte og digitale læremidler som utilstrekkelig. Situasjonen er særlig utfordrende i fag som undervises *på* samisk, og *i* samisk som andrespråk.

Lærerne prioriterer utvikling av nye læreverk i tråd med gjeldende læreplanverk framfor produksjon av tema- og arbeidshefter. De etterlyser også økonomisk støtte, frikjøp til læremiddelutvikling, bedre koordinering og større muligheter for oversettelse og tilpasning av norske læreverk. Studien konkluderer med at både kortsiktige og langsiktige tiltak er nødvendige for å sikre samiske elever relevante og kvalitativt gode læremidler.

Foto: Ørjan Marakatt Bertelsen

3.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres resultater fra en spørreskjemaundersøkelse som har kartlagt samiskspråklige læreres vurderinger av tilgangen til samiske læremidler i fagene de underviser i etter innføringen av Læreplanverket for Kunnskapsløftet Samisk (LK20S). Lærerne har også fått anledning til å uttrykke sine synspunkter på hvilke tiltak som kan bidra til å forbedre tilgangen til læremidler for opplæring *i* og *på* samisk. Undersøkelsen søker å besvare følgende forskningsspørsmål:

a) Hvordan erfarer lærere som underviser i *og* på *samisk, tilgangen til samiske læremidler?*

b) Hvilke tiltak og løsninger mener lærerne kan bidra til å forbedre situasjonen?

Med opplæring *i* samisk menes at samisk er et språkfag, og at elevene får undervisning i samisk som språk. Med opplæring *på* samisk menes at samisk brukes som undervisnings- og opplæringsspråk i andre skolefag. Samiske elevers rett til opplæring *i* og *på* samisk i grunnskolen er regulert i opplæringsloven § 3-2.

Samiske elever har rett til opplæring *i* samisk som første- eller andrespråk i hele landet. Elever innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, og i enkelte kommuner utenfor forvaltningsområdet, har i tillegg opplæring *på* samisk. For elever som får opplæring i samisk som andrespråk, skjer opplæringen etter tre ulike læreplaner: *Læreplan i samisk som andrespråk, samisk 2*, *Læreplan i samisk som andrespråk, samisk 3* og *Læreplan i samisk som andrespråk, samisk 4.* For elever som får opplæring *i* samisk som førstespråk, skjer opplæringen etter læreplanen for samisk som førstespråk uansett om de bor innenfor eller utenfor forvaltningsområdet.

Undersøkelsen inngår i et større forskningsprosjekt som har samlet inn data etter innføringen av LK20S og omfatter den tiårige grunnskolen. Deler av undersøkelsen er tidligere publisert i *Samiske tall forteller 17* (Øzerk & Somby, 2025).

Sannhets- og forsoningskommisjonen (SFK) viser hvordan skolen har hatt en sentral rolle i fornorskningspolitikken, med konsekvenser som blant annet språktap, tapt skolegang og lavt læringsutbytte (SFK, 2023). I sin rapport påpeker kommisjonen at mangelen på samiskspråklige lærebøker har vedvart fram til vår tid, og at dette har vært et betydelig hinder for etableringen av opplæring *i* og *på* samisk (SFK, 2023, s. 458).

Mangelen på samiskspråklige læremidler har også blitt dokumentert i evalueringer av læreplanene fra 1997 og 2006 (Hirvonen, 2004; Solstad mfl., 2012). Evalueringen av LK06S viste blant annet at mer enn halvparten av lærerne vurderte lærebøker som viktige for å kunne realisere læreplanens mål (Solstad mfl., 2012, s. 145). Senere viste Riksrevisjonens undersøkelse (2019) av samiske elevers rett til opplæring *i* og *på* samisk at «mangel på samiske læremidler svekker opplæringstilbudet» (s. 8). Riksrevisjonen påpekte også at elevene ikke har en eksplisitt lovfestet rett til samiske læremidler (s. 9).

Den nye opplæringsloven av 2023 forankrer heller ikke uttrykkelig retten til samiskspråklige læremidler på samme måte som retten til læremidler på norsk og nynorsk. Samtidig kan det argumenteres for at samiske elever må ha en tilsvarende rett til læremidler *på* samisk, ettersom de har rett til opplæring *i* og *på* samisk. Den manglende eksplisitte

lovforankringen kan imidlertid bidra til uklarhet om ansvar og rettigheter.

Til tross for den dokumenterte mangelen på samiskspråklige læremidler, tyder enkelte undersøkelser på en svak positiv utvikling (se for eksempel Bjørkås mfl., 2021; Sámediggi, norsk 2024). Det er likevel nødvendig å undersøke hvordan situasjonen faktisk oppleves i skolen etter innføringen av fagfornyelsen LK20S. Dette gjelder særlig lærernes erfaringer med tilgangen til læremidler som er utviklet i tråd med det nye læreplanverket.

3.2 Betydningen av samiskspråklige læremidler

Det norske begrepet *læremidler* signaliserer at det dreier seg om «midler for læring». Det nordsamiske begrepet *oahpponeavvu* signaliserer at det både dreier seg om midler for læring og undervisning. Begrepet fungerer som en samlebetegnelse for både *lærebøker* – det vil si bøker utviklet med sikte på læring – og andre læringsressurser. Læremidler kan omfatte arbeidsbøker, plansjer og plakater, men også nettbaserte læringsressurser som bilder, videoer, lydfiler, spill, simuleringsverktøy og pedagogisk programvare. Læremidlers pedagogiske funksjon er godt dokumentert og krav til læremidler er forankret i opplæringslova, men rett til samiskspråklige læremidler er ikke lovfestet.

3.2.1 Læremidlers pedagogiske funksjon

I norsk skoletradisjon har nasjonalt utarbeidede læreplaner en sentral funksjon som forpliktende styringsdokumenter (Øzerk, 2008). Lærebøker har, og har historisk hatt, en viktig pedagogisk funksjon ved å organisere og formidle kunnskap i samsvar med læreplanenes mål og innhold. Lærebøker utvikles vanligvis med utgangspunkt i læreplanene og strukturerer derfor fagstoffet pedagogisk og med en faglig progresjon som gradvis leder elevene mot en mer avansert forståelse (Remillard, 2005; Schmidt mfl., 1997). På denne måten kan lærebøker hjelpe lærere med å opprettholde en sammenhengende progresjon i undervisningen (Horsley mfl., 2014). De kan samtidig bidra til større konsistens på tvers av klasser og skoler og dermed styrke elevenes likeverdige tilgang til sentralt læringsinnhold, uavhengig av hvilken skole de går på eller hvilken lærer de har (Schmidt mfl., 1997).

Studier indikerer positive sammenhenger mellom aktiv bruk av lærebøker og elevenes faglige læring og prestasjoner. Effektiv bruk av lærebøker er blant annet funnet å være assosiert med økt interesse for læring, mer positive holdninger til faget og bedre faglige prestasjoner (Li & Wang, 2024; Solumuthu mfl., 2023). I vår sammenheng kan dette forstås slik at læreverk og lærebøker presenterer det sentrale fagstoffet på en systematisk og strukturert måte, og at de kan bidra til økt læringsutbytte når elevene bruker dem aktivt som en del av sin egen læringsprosess.

Lærebøker gir elevene mulighet til å repetere, utdype og konsolidere kunnskap

også når læreren ikke er til stede. Gjennom faglige begreper, forklaringer av sentrale prinsipper, sammendrag, eksempler og oppgaver kan elevene vende tilbake til tidligere gjennomgått stoff, oppklare misforståelser og styrke sin forståelse (Horsley mfl., 2014). Gjentatt eksponering for slike elementer kan bidra til bedre forståelse og mer varig kunnskap. Lærebøker gir dessuten mulighet for fleksibilitet og selvstyrt læring, noe som kan være særlig viktig for elever som trenger mer tid til å forstå krevende lærestoff og faglige begreper.

Lærebøker kan også oppfattes som relativt pålitelige kilder fordi de normalt utvikles gjennom faglige og redaksjonelle kvalitetsprosesser (Pingel, 2010). Dette gjelder ikke nødvendigvis nettbaserte kilder eller fagrelaterte ressurser der forfatterne ikke er identifisert, eller der innholdet mangler faglig og redaksjonell kvalitetssikring. Slike ressurser kan dessuten inneholde kommersielle innslag og være sårbare for tekniske problemer.

For lærere fungerer lærebøker som viktige didaktiske verktøy og spiller en sentral rolle i planlegging og gjennomføring av undervisningen. Lærere benytter ofte lærebøker som rammeverk for å organisere undervisningen, velge læringsaktiviteter og sikre at sentrale mål i læreplanen blir ivaretatt (Gilje mfl., 2016; Remillard, 2005). Læreverk suppleres dessuten ofte med pedagogiske veiledninger som inneholder eksempler, øvelser og aktuelle problemstillinger. Slike ressurser kan støtte lærerne i planleggingen av undervisningen og i arbeidet med å tilby elevene strukturerte og sammenhengende læringsmuligheter.

Hattie (2009) antyder at lærebøker kan støtte elevenes læring ved å tilby strukturert innhold, forklaringer og muligheter for øving. Samtidig understreker han at lærebøkers betydning for elevenes læringsresultater i stor grad avhenger av hvordan lærerne bruker dem. Lærebøker synes å ha størst betydning for elevenes læring når de inngår i undervisning som er preget av tydelig struktur, læringsfremmende tilbakemeldinger og aktiv elevdeltakelse. I dette perspektivet fungerer lærebøker først og fremst som støttende læringsverktøy, mens deres betydning for læringsresultatene er avhengig av den pedagogiske sammenhengen de inngår i (Hattie, 2009).

Samlet sett representerer lærebøker strukturert og faglig kvalitetssikret lærestoff og utgjør fleksible verktøy som kan legge til rette for fordypning, repetisjon og selvstendig arbeid. De er viktige ressurser for elevenes faglige læring og kan bidra til mer likeverdige læringsmuligheter. Dette forutsetter imidlertid at lærebøkene integreres i undervisningen på måter som gir rom for formative vurderinger, læringsfremmende tilbakemeldinger og aktiv elevdeltakelse. Det forutsetter også at både lærere og elever faktisk har tilgang til relevante lærebøker og andre læremidler.

Tilgangen til digitale læremidler i skolen har økt betydelig de siste 20 årene (Gilje mfl., 2021). Etter innføringen av LK20 og LK20S utgjorde salget av digitale læremidler mer enn 40 prosent av den samlede omsetningen av læremidler i grunnskolen i 2021 (Utdanningsdirektoratet, 2022). Omfattende oversiktsstudier tyder på at digitale læremidler kan bidra til økt læringsutbytte (Ramdhani mfl., 2024), men at læringsutbyttet i stor grad avhenger av hvordan de digitale ressursene kobles til hensiktsmessige pedagogiske strategier (Chauhan, 2017).

Digitale læremidler kan legge til rette for mer individuelt tilpasset arbeid og økt grad av selvstendighet. Dette kan samtidig frigjøre tid slik at læreren i større grad kan følge opp og gi formativ tilbakemelding til den enkelte elev (Varier mfl., 2017). En sterk vektlegging av individuelt digitalt arbeid kan imidlertid utfordre fellesskapsorienterte læringsprosesser, samhandling mellom elever og en helhetlig og inkluderende tilnærming til læring (Mitchell & Sutherland, 2020).

Mange av de samme prinsippene som gjelder for lærebøkers læringspotensial, er også relevante for digitale læremidler. Begge typer læremidler kan fungere som strukturerende og støttende ressurser, men deres betydning for læringen avhenger av kvaliteten på innholdet og av hvordan de integreres i undervisningen. Et særlig spørsmål gjelder digitale ressurser som utvikles utenfor etablerte faglige og redaksjonelle kvalitetsprosesser. I slike tilfeller kan påliteligheten og den pedagogiske kvaliteten være vanskeligere å vurdere. Dette er særlig relevant når lærere, som følge av manglende tilgang til kvalitetssikrede læremidler, må hente læringsressurser fra ulike nettbaserte kilder.

3.2.2 Opplæringsloven, læremidler og samisk opplæring

Opplæringsloven har en paragraf som tar opp ulike sider ved læremidler i grunnopplæringen. Paragrafen lyder slik:

> ***§ 15-3. Krav til rettskriving og krav til skriftspråk i læremiddel***
> *Med læremiddel er her meint alle trykte, ikkje-trykte og digitale element som er utvikla til bruk i opplæringa, som skal brukast jamleg i opplæringa, og som dekkjer vesentlege delar av læreplanen i faget.*
> *Skolen skal bruke læremiddel på norsk og samisk som følgjer offisiell rettskriving.*
> *Skolen skal bruke læremiddel som ligg føre på bokmål og nynorsk til same tid og same pris. Kravet gjeld ikkje*
> *a. læremiddel i faget norsk*
> *b. læremiddel i fag med årskull med 300 eller færre elevar*
> *c. læremiddel der den norske teksten utgjer ein mindre del*
> *Dei trykte læremidla i norskfaget i grunnskolen skal samla ha nok tilfang på både bokmål og nynorsk, slik at elevane lærer å lese begge skriftspråka.*

I norsk skoletradisjon har lærebøker vært en grunnleggende del av den offentlig finansierte og gratis grunnopplæringen. Særlig de trykte lærebøkene har hatt en sentral funksjon som læringsressurser for å realisere læreplanenes mål og sikre elevenes tilgang til opplæring på mest mulig likeverdige vilkår.

Retten til å få opplæring *på* samisk, der samisk brukes som undervisningsspråk, omfatter mer enn 30 fag i grunnopplæringen. Å utvikle og vedlikeholde oppdaterte lærebøker for alle trinn, i alle relevante fag og på tre samiske språk, krever derfor betydelige menneskelige og økonomiske ressurser. Dette gjelder både trykte og digitale læremidler.

Samtidig har den lovfestede retten til opplæring *i* samisk i hele landet og retten til opplæring *på* samisk innenfor forvaltningsområdet for samiske språk[1] – samt reguleringen av retten til opplæring *på* samisk utenfor forvaltningsområdet – sin bakgrunn i opplæringsloven av 1998. Det nåværende rettslige grunnlaget for opplæring *i* og *på* samisk har dermed rundt 30 års historie.

[1] Se Forskrift om forvaltningsområdet for samiske språk: https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2005-06-17-657

Retten til opplæring *i* og *på* norsk har til sammenlikning en langt lengre historie, med tradisjoner som strekker seg omtrent 270 år tilbake.

Det samiske samfunnet er et lite språksamfunn som i Norge omfatter tre offisielt anerkjente samiske språk. Samtidig har skoleverket gjennomgått flere læreplanreformer over relativt kort tid. Utvikling av faglig og pedagogisk holdbare trykte og digitale læremidler forutsetter både språkkompetanse og fagdidaktisk kompetanse. Det kreves derfor et tilstrekkelig antall samiskspråklige lærere og andre fagpersoner som kan arbeide som lærebokforfattere, læremiddelutviklere og faglige og pedagogiske konsulenter.

I opplæringsloven § 15-6 (2023) er det fastsatt at skolene skal «ha tilgang til nødvendig utstyr, inventar og læremiddel». Som § 15-3 (se ovenfor) fastslår, skal læremidler utviklet til bruk i opplæringen, brukes jevnlig og de skal dekke vesentlige deler av læreplanen for faget. Bestemmelsen fastslår også at læremidler *på* bokmål og nynorsk må foreligge på samme tid og til samme pris. Her kommer et parallellitetsprinsipp til uttrykk ved at det stilles krav om samtidig tilgang til læremidler på landets to norske skriftspråk.

Et tilsvarende parallellitetsprinsipp gjelder imidlertid ikke mellom norske og samiske læremidler. Samiskspråklige elever som har rett til opplæring *i* og *på* samisk, har ikke en uttrykkelig lovfestet rett til læremidler *på* samisk. Dette ble også tematisert i rapporten fra Riksrevisjonen (2019). Riksrevisjonen anbefalte at Kunnskapsdepartementet *«i samarbeid med Sametinget vurderer virkemidler som kan bidra til å utvikle nødvendige læremidler»* (s. 14). Som en del av forklaringen på mangelen på samiskspråklige læremidler er det blant annet pekt på begrensede menneskelige ressurser til læremiddelutvikling, lave inntjeningsmuligheter i et lite marked og begrenset konkurranse blant produsenter og forlag. Konsekvensen kan være at skoler og lærere i stor grad blir avhengige av de læremidlene som faktisk blir produsert og publisert. Samiskspråklige lærere utvikler dessuten ofte egne læremidler, gjerne på deltid og ved siden av sitt ordinære arbeid som lærere (Stensvold, 2023; Utdanningsforbundet Nordland, 2023).

Det kan også forekomme at relevante læringsressurser er publisert og tilgjengelige, men at skolene av ulike årsaker ikke anskaffer trykte lærebøker eller digitale tilganger. Tilgang til relevante læringsressurser for opplæring *i* og *på* samisk er derfor ikke bare et spørsmål om hvilke læremidler som blir utviklet og publisert. Det handler også om ressurser, innkjøp og den faktiske tilgangen lærere og elever har til læremidlene i skolehverdagen.

Tilgang til relevante og kvalitativt gode læringsressurser er en sentral forutsetning for opplæringen *i* og *på* samisk og for å kunne realisere et likeverdig opplæringstilbud for elever som følger LK20S. Spørsmålet om læremidler må derfor omfatte hele kjeden fra utvikling og produksjon til finansiering, anskaffelse og faktisk bruk i undervisningen.

3.3 Metode for datainnsamling og utvalg

3.3.1 Datainnsamling og utvalg

Dataene ble samlet inn gjennom en spørreundersøkelse med formål om å få en bred oversikt over erfaringene til lærere som gjennomfører opplæring *i* og *på* samisk etter innføringen av LK20S. Tidligere undersøkelser har blant annet belyst opplæring *i* samiske språk, frafall og ulike sider ved opplæringssituasjonen (se for eksempel Angell mfl., 2022; Johansen, 2016; Riksrevisjonen, 2019; Øzerk, 2021). Denne undersøkelsen skiller seg fra flere tidligere undersøkelser ved at dataene er samlet inn blant lærere som på tidspunktet for undersøkelsen hadde stedlig undervisning, og som enten

1. underviste i *samisk som førstespråk og/ eller samisk som andrespråk,*

2. underviste i andre skolefag på *samisk, eller*

3. kombinerte undervisning i *og* på *samisk.*

Studien har et utvalg der lærernes tilknytning til opplæring i samisk som første- eller andrespråk var et sentralt kriterium for rekruttering av respondenter.

Det er usikkerhet knyttet til antall samiskspråklige lærere i Norge, særlig for antall som har stedlig undervisning *på* samisk. GSI-tall viser antall lærere som underviser *i* samisk i grunnskolen, men en del av disse er kun fjernundervisningslærere og gir ingen informasjon om antall lærere som har undervisning i andre fag *på* samisk (for en lengre redegjørelse av dette, se Øzerk & Somby, 2025). Ifølge Angell mfl. (2022) mangler det oversikt over samisk språk- og kulturkompetanse i skolen som helhet, noe som gjør det problematisk å redegjøre for representativitet i denne undersøkelsen. I henhold til GSI-tall, var det 226 lærere som underviser *i* samisk i grunnskolen i 2022-23. En del av disse lærerne er trolig kun fjernundervisningslærere og vi vet at 67 lærere har fjernundervisning *i* nord-, lule- og sørsamisk fordelt på grunnskolen og videregående skole (Riksrevisjonen, 2019). Dersom det er slik at fjernundervisningslærerne også telles som lærere som underviser *i* samisk i grunnskolen, så har vi kanskje 159 lærere som har stedlig undervisning *i* og *på* samisk. I så fall har vårt utvalg på 123 lærere en representasjon på 70-80% av populasjonen.

I oppstartsfasen ble skoler i kommuner innenfor det samiske språkforvaltningsområdet kontaktet per telefon og e-post. Skolene ble forespurt om forskerne kunne besøke dem for å informere om undersøkelsen og distribuere spørreskjemaet til aktuelle lærere. Slike besøk ble gjennomført i Karasjok, Kautokeino, Tana og Nesseby i forvaltningsområdet, og i Oslo som ligger utenfor forvaltningsområdet. I tillegg ble samisklærere i andre kommuner invitert til arrangementer i Alta og Tromsø, hvor de fikk mulighet til å besvare spørreskjemaet.

Undersøkelsen ble også presentert på to seminarer som varte henholdsvis en og to dager i regi av NetSam (Nettverk for samiskopplæring), i samarbeid med Sámi allaskuvla. Seminarene ble arrangert i Oslo og Tromsø. Også her ble samisklærere invitert til å delta i undersøkelsen. Deltakerne på disse seminarene besto i hovedsak av lærere som underviste utenfor det samiske språkforvaltningsområdet. I tillegg ble

spørreskjemaet sendt ut per e-post til flere skoler med samisk opplæringstilbud. 17 lærere returnerte utfylte spørreskjemaer per post. Det endelige utvalget omfatter til sammen 123 samiskspråklige lærere. Datainnsamlingen startet i desember 2021 og pågikk fram til juni 2022.

Utvalget omfatter lærere som arbeider både innenfor og utenfor det samiske språkforvaltningsområdet. Lærerne underviser elever *i* samisk som første- og/eller andrespråk, og flere av dem underviser også i andre fag *på* samisk. Utvalget omfatter lærere fra kommunene med det største antallet elever som mottar samiskopplæring: Karasjok, Kautokeino, Tana, Nesseby, Tromsø, Alta og Oslo.

Karasjok, Kautokeino, Tana og Nesseby ligger innenfor det samiske språkforvaltningsområdet. Tromsø og Alta ligger utenfor forvaltningsområdet, men elevene får opplæring *i* samisk som førstespråk eller samisk som andrespråk på sine skoler. Samtidig har én skole i Tromsø og to skoler i Alta, sentraliserte opplæringstilbud som omfatter opplæring *i* og *på* samisk. Også i Oslo er tilbudet sentralisert. Her mottar elevene opplæring *i* samisk som første- eller andrespråk ved den samiske skolen i Oslo.

I enkelte kommuner innenfor forvaltningsområdet mottar en stor andel av elevene opplæring *i* samisk som førstespråk. De fleste av dem får også opplæring *på* samisk. I Karasjok og Kautokeino gjelder dette om lag 90 prosent av elevene som har opplæring *i* samisk som førstespråk samtidig med at de får opplæring *på* samisk. Det betyr at flere elever får opplæring *i* samisk som førstespråk enn de som får opplæring *på* samisk. De som ikke har samisk som førstespråk, får opplæring *i* samisk som andrespråk.

Utvalget omfatter også lærere fra Lavangen, Porsanger, Sør-Varanger, Målselv, Harstad, Bodø, Evenes, Snåsa og Hamarøy. I disse kommunene får den største andelen av elevene opplæring *i* samisk som andrespråk av lærerne i utvalget.

Tre av de 123 lærerne arbeidet på datainnsamlingstidspunktet utelukkende med fjernundervisning, men hadde tidligere også erfaring som stedlige lærere. Disse tre lærerne er ikke inkludert i analysene av tilgangen til læremidler, blant annet fordi de også hadde undervisningserfaring fra videregående skole. De inngår imidlertid i analysene av lærernes forslag til løsninger på læremiddelsituasjonen.

Det er relativt få lærere i utvalget som underviser *i* og/eller *på* sør- eller lulesamisk. Av hensyn til respondentenes anonymitet har vi derfor ikke analysert eller presentert tilgangen til læremidler separat for de ulike samiske språkene. Utvalget fordeler seg mellom barne- og ungdomstrinnet som vist i tabell 1.

Tabell 1: Lærernes arbeidssted i grunnskolen

LÆRERENS ARBEDSTRINN	BARNETRINNET	UNGDOMSTRINNET	BÅDE BARNETRINNET OG UNGDOMSTRINNET
ANTALL LÆRERE	74	22	27

Av de 123 informantene arbeider 60 % utelukkende på barnetrinnet, 18 % utelukkende på ungdomstrinnet og 22 % både på barnetrinnet og ungdomstrinnet.

3.3.2 Spørreskjemaets innhold

Spørreskjemaet samlet inn både kvantitative og kvalitative data om lærernes tilgang til trykte og digitale læremidler. Spørsmålene var organisert i to deler. Del 1 var rettet mot lærere som underviste i begynneropplæringen på 1. trinn, mens del 2 omfattet alle lærerne i utvalget.

Spørreskjemaet skilte mellom trykte og digitale læremidler. I del 1 ble lærerne presentert for fire svaralternativer som beskrev tilgangen til egnede læreverk utviklet i tråd med LK20S. I del 2 ble lærerne bedt om å vurdere tilgangen til læremidler på en tredelt skala: *meget tilfredsstillende, ganske tilfredsstillende* og *ikke tilfredsstillende*. Lærerne skulle samtidig oppgi hvilke fag og trinn vurderingen gjaldt.

I tillegg ble alle lærerne bedt om å vurdere mulige framtidige tiltak og utviklingsbehov knyttet til læremiddel- og læringsressurssituasjonen. De kunne krysse av for forhåndsdefinerte alternativer og fikk samtidig anledning til å formulere og legge til egne forslag.

3.3.3 Etiske vurderinger

Undersøkelsen ble godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD) før det ble tatt kontakt med skoler, kommuner og andre såkalte portvakter. Datainnsamlingen ble gjennomført i tråd med prinsippene for god forskningsskikk og med særlig vekt på anonymitet, personvern, frivillig deltakelse, konfidensialitet og respekt for informantene, i samsvar med NESHs forskningsetiske retningslinjer (NESH, 2021).

I spørreskjemaet ble det skilt mellom de tre offisielt anerkjente samiske språkene i Norge. Av personvernhensyn er disse imidlertid slått sammen til én kategori i analysene, ettersom antallet respondenter som underviste *i* og/eller *på* sør- og lulesamisk var lavt. Dette innebærer at resultatene ikke kan presenteres separat for de enkelte samiske språkene. Informasjon som kan være særskilt relevant for de ulike språkområdene, blir derfor heller ikke redegjort for eller drøftet separat.

Denne begrensningen innebærer et metodisk og kunnskapsmessig dilemma. På den ene siden er det nødvendig å ivareta informantenes anonymitet og personvern. På den andre siden kan sammenslåingen av språkgruppene føre til at erfaringene til lærere som arbeider med sør- og lulesamisk, blir mindre synlige. Dette gjelder særlig fordi disse gruppene utgjør minoriteter innenfor det samiske språksamfunnet, og fordi kunnskap om deres situasjon kan være viktig for beslutningstakere og for utviklingen av målrettede tiltak for læremiddelproduksjon. Hensynet til personvern har imidlertid vært et sentralt premiss både for utformingen av datainnsamlingen og for de påfølgende analysene og presentasjonen av resultatene.

3.4 Resultater

I denne delen presenteres først resultatene om læremiddelsituasjonen i den første lese- og skriveopplæringen *på* samisk, som i det følgende omtales som *begynneropplæring på samisk*. Deretter presenteres resultater om læremiddelsituasjonen i den videre opplæringen *i* samisk som førstespråk og

andrespråk, samt i opplæringen *på* samisk i ulike skolefag.

3.4.1 Læremiddelsituasjonen i begynneropplæringen *på* samisk

Læremiddelsituasjonen i begynneropplæringen behandles separat fra læremiddelsituasjonen i de øvrige fagene. Bakgrunnen er at den første lese- og skriveopplæringen *på* samisk utgjør et viktig grunnlag for elevenes videre deltakelse i opplæring *på* samisk. Dette er særlig relevant for samiskspråklige elever som får opplæring i skoler innenfor forvaltningsområdet for samiske språk.

I utvalget var det 30 lærere som underviste i den første lese- og skriveopplæringen *på* samisk. Disse lærerne ble bedt om å vurdere tilgangen til egnede læreverk for begynneropplæringen, inkludert arbeidsbøker i to kategorier a) *trykte læremidler* og b) *nettbaserte og digitale læringsressurser.* Respondentene kunne velge mellom fem svaralternativer. Følgende tabell viser resultatene:

Tabell 2: Lærernes erfaringer med læremiddelsituasjonen i begynneropplæringen (N=30)

ALTERNATIVER	TALLET PÅ LÆRERE SOM GA SIN STØTTE (N=30)	
	Trykte læremidler	Nettbaserte og digitale læringsressurser
Alternativ 1: *Jeg har tilgang til egnede læreverk for begynneropplæring på samisk som er utviklet etter Fagfornyelsen – LK20S.*	11	6
Alternativ 2: *Jeg har ikke tilgang til egnede læreverk for begynneropplæring på samisk som er utviklet etter Fagfornyelsen – LK20S, men bruker egenutviklet materiell som er i samsvar med LK20S.*	6	6
Alternativ 3: *Jeg har ikke tilgang til egnede læreverk for begynneropplæring på samisk som er utviklet etter Fagfornyelsen – LK20S.*	5	11
Alternativ 4: *Jeg har ikke tilgang til egnede læreverk for begynneropplæring på samisk som er utviklet etter Fagfornyelsen – LK20S, og bruker eldre læreverk.*	2	3
Alternativ 5: *Ikke aktuelt for meg.*	1	0
Både alternativ 2 og 4	4	2
Både alternativ 2 og 3	1	0
Både alternativ 3 og 4	0	2

Som det framgår av tabell 1, oppgir 37 prosent (N = 11) av lærerne at de har tilgang til egnede trykte læremidler for begynneropplæringen som er utviklet i tråd med LK20S. De øvrige 63 prosentene (N = 19) oppgir at de ikke har tilsvarende tilgang, og at de derfor benytter ulike alternative løsninger, blant annet egenutviklede læremidler. Resultatene viser dermed at et klart flertall av lærerne mangler tilgang til egnede, *trykte læremidler* for den første lese- og skriveopplæringen *på* samisk som er utviklet i tråd med den gjeldende læreplanen.

Når det gjelder *nettbaserte og digitale læringsressurser* oppga seks lærere at de hadde tilgang til egnede *nettbaserte eller digitale læringsressurser* utviklet i tråd med LK20S. Like mange lærere oppga at de benyttet egenutviklede nettbaserte eller digitale læremidler som var i samsvar med den reviderte læreplanen for samisk som førstespråk. Dette tolkes som at 12 av 30 lærere (40%) erfarte at de hadde tilgang til nettbaserte og digitale læringsressurser de kunne bruke i den første lese- og skrive opplæringen *på* samisk.

Samtidig viser svaralternativene 3 og 4 at noen lærere ikke har tilgang til nye læremidler etter LK20S og enten bruker selvutviklete læremidler, eller velger å bruke gamle læremidler, eller de krysset av alternativ 3 uten at de presiserer hva slags læremidler de brukte.

Resultatene viser at tilgangen til *nettbaserte og digitale læremidler* for begynneropplæringen *på* samisk også er svært begrenset. Et flertall av lærerne mangler tilgang til slike ressurser som er utviklet i tråd med LK20S.

3.4.2 Lærernes erfaringer med læremiddelsituasjonen i ulike fag

I denne delen av undersøkelsen består utvalget av 120 lærere. Av hensyn til personvern og anonymitet skiller vi ikke mellom de tre samiske språkene – nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk – i presentasjonen av resultatene.

Som forventet er antallet lærere som har svart på spørsmål om samisk som første- og andrespråk høyere enn antallet lærere som har svart på spørsmål om øvrige skolefag. Dette henger sammen med at samisk som språkfag har et relativt høyt timetall. Tilsvarende er antallet respondenter lavere for fag med færre undervisningstimer. Av de 120 lærerne arbeider flertallet på barnetrinnet.

Lærerne ble bedt om å vurdere hvor tilfredsstillende de opplever tilgangen til henholdsvis trykte og digitale læremidler, ved hjelp av en tredelt skala: *meget tilfredsstillende, ganske tilfredsstillende* og *ikke tilfredsstillende*. De skulle samtidig angi hvilke fag og trinn vurderingen gjaldt. Lærere som underviste i flere fag og/eller på flere trinn, kunne gi svar for hvert av de aktuelle fagene og trinnene.

Det relativt lave antallet samiskspråklige lærere som underviser i de enkelte fagene, sammenlignet med majoritetsspråklige lærere, skaper imidlertid utfordringer når resultatene skal presenteres uten at enkeltrespondenter kan identifiseres. Av hensyn til personvern og anonymitet har vi derfor slått sammen kategoriene *barnetrinnet* og *ungdomstrinnet* i presentasjonen av lærernes vurderinger av læremiddelsituasjonen i de ulike fagene.

Tabellen nedenfor oppsummerer hovedtendensene i lærernes vurderinger

av tilgangen til egnede samiskspråklige læremidler utviklet i tråd med LK20S i de ulike fagene.

Tabell 3: Læreres erfaringer med tilgang på samiskspråklige læremidler i ulike fag

FAG	TRYKTE LÆREMIDLER ELLER DIGITALE LÆREMIDLER	ANTALL LÆRERE SOM UNDERVISER I DETTE FAGET OG SOM SVARTE PÅ SPØRSMÅLET	LÆRERNES ERFARINGER MED LÆREMIDDEL SITUASJONEN
Samisk som førstespråk	Trykte	113	Over 60% erfarer situasjonen som utilfredsstillende
	Digitale	103	
Samisk som andrespråk	Trykte	25	Over 93 % erfarer situasjonen som utilfredsstillende
	Digitale	26	
Matematikk	Trykte	52	Over 67% erfarer situasjonen som utilfredsstillende
	Digitale	37	
Naturfag	Trykte	57	Over 77% erfarer situasjonen som utilfredsstillende
	Digitale	46	
Samfunnsfag	Trykte	62	Over 74% erfarer situasjonen som utilfredsstillende
	Digitale	56	
KRLE	Trykte	41	Alle lærere erfarer situasjonen som utilfredsstillende
	Digitale	38	
Duodji, Musikk og Mat og helse	Trykte	Færre enn 22 lærere i hvert fag har gitt uttrykk for sine erfaringer. Over 83% av dem erfarer situasjonen utilfredsstillende.	
	Digitale		

Lærere som underviser *i* samisk som førstespråk, er den gruppen som rapporterer om best tilgang til læremidler utviklet i tråd med LK20S. Likevel vurderer om lag 60 prosent av disse lærerne læremiddelsituasjonen som utilfredsstillende. I alle de øvrige fagene vurderer et enda større flertall av lærerne i utvalget tilgangen til læremidler som utilfredsstillende.

3.4.3 Lærernes framtidsperspektiver på læremiddel/læringsressurs situasjonen

Som nevnt tidligere har mangelen på både trykte læremidler, nettbaserte læringsressurser og digitale læremidler, vært en gjennomgående utfordring over flere år. Samtidig var det rimelig å forvente at innføringen av læreplanverket LK20S ville utløse et behov for nye læreverk og andre læremidler tilpasset de reviderte læreplanene. Utvikling, kvalitetssikring og publisering av nye læreverk og læremidler er imidlertid tidkrevende prosesser, og det er derfor naturlig at det kan gå noe tid fra innføringen av et nytt læreplanverk til et tilstrekkelig tilbud av læremidler foreligger.

Læremiddelutvikling har også en økonomisk side, men forutsetter samtidig tilgang til tilstrekkelige menneskelige ressurser med relevant språk-, fag- og fagdidaktisk kompetanse. Dette gjelder særlig i et lite språksamfunn med begrenset tilgang på samiskspråklige fagpersoner. For å få innsikt i hvordan lærerne vurderer den framtidige utviklingen av den samiske læremiddelsituasjonen, ble de derfor bedt om å ta stilling til ulike mulige tiltak og løsninger som kan forbedre situasjonen i LK20S-skolen. Lærerne fikk presentert åtte alternativer og ble

bedt om å krysse av for ett eller flere av dem. Følgende tabell viser resultatene:

Tabell 4: Lærernes prioriteringer av ulike alternative forslag om hvordan samisk læremiddel-situasjon kan forbedres

ALTERNATIVER	TALLET PÅ LÆRERE SOM GA SIN STØTTE (N=123)
Alternativ 1: Forlagene må satse på nye læreverk/lærebøker i ulike skolefag på samisk og gi dem ut selv om det kan ta lang tid. Det finnes nok samiske lærere eller samiske lærebok-forfattere i alle fag som kan skrive lærebøker for alle klassetrinn i grunnskolen.	102 (83%)
Alternativ 2: Forlagene må satse på små temahefter og tilhørende arbeidshefter på samisk. Det finnes nok samiske lære / lærebok-forfattere i alle skolefag som kan skrive temahefter og arbeidshefter på kort tid. Slike produkter kan komme ut etter hvert. Temahefter og tilhørende arbeidshefter kan lett bearbeides, oppdateres og digitaliseres dersom det er behov for det eller ønskelig.	94 (76%)
Alternativ 3: Forlagene må satse bare på digitale / nettbaserte læringsressurser. Lærere og elever kan skrive dem ut og bruke dem og/eller de kan være interaktive som kan gjøre det mulig å lese og jobbe med tekstene og oppgavene på nettet.	49 (40%)
Alternativ 4: Det trengs tradisjonelle samiske lesebøker for begynneropplæringen/første lese og skrive opplæringen på samisk på første og andre klassetrinn. For de øvrige klassetrinnene holder det at det utarbeides flere korte lesehefter og tilhørende arbeidshefter på samisk.	72 (59%)
Alternativ 5: Selv om LK20S ble innført, kan vi bruke de foreliggende samiske lesebøkene / læreverkene / læringsressursene på nettet på samisk inntil nye lesebøker/læreverk/nettbaserte læringsressurser på samisk kommer ut.	26 (21%)
Alternativ 6: Interesserte lærere som underviser i samisk som førstespråk og samisk som andrespråk kan gis 2-dagers lønnet permisjon per uke og økonomisk støtte for å skrive lesebøker / læreverk for samiskundervisningen på avtalt tid.	77 (63%)
Alternativ 7: Interesserte samiske lærere som underviser i for eksempel matte, samfunnsfag, naturfag kan gis 2-dagers lønnet permisjon per uke og økonomisk støtte for å skrive lærebøker / læreverk for skolefagene på avtalt tid.	66 (54%)
Alternativ 8: Interesserte samiske lærere som underviser i for eksempel matte, samfunnsfag, naturfag kan gis 2-dagers lønnet permisjon per uke og økonomisk støtte for å skrive temahefter og tilhørende arbeidshefter på avtalt tid.	72 (59%)

Som det fremgår i tabellen (Tabell 4) prioriterer et klart flertall av lærerne alternativene 1, 2 og 6.

I tillegg til de åtte forhåndsdefinerte alternativene fikk lærerne anledning til å formulere egne kommentarer og forslag til hvordan læremiddelsituasjonen *på* samisk kan forbedres. De innkomne kommentarene ble deretter kategorisert på bakgrunn av tematisk sammenfallende eller tilnærmet identiske forslag og ønsker.

Flere lærere framhever satsing på temahefter som et mulig tiltak for å bedre læremiddelsituasjonen. Dette

kommer blant annet til uttrykk i følgende tilleggskommentarer:

-Lage temapakker
-Temahefter på samisk
-Dekkes av temahefter
-Davvi Girjis temahefter om tradisjonell kunnskap i så måte gode
-Jeg tror temabaserte bøker /hefter som er nivådelte med tilhørende nivådelte nettressurser ville bidratt til en mye bedre læringssituasjon.

Noen lærere går inn for 100% frikjøp av samiske lærere for å utarbeide læremidler:

-100% frikjøp for å utarbeide undervisningsmateriell
-Gi 100% permisjon til samiske lærere som er interessere til å skrive/lage samiske læremidler
-Vi skal ha både digitale og analoge læremidler med høy kvalitet slik som norske og ikke temahefter.

Noen av lærere som underviser utenfor forvaltningsområdet er skeptisk til 2-dagers permisjon eller mindre undervisningstid til interesserte lærere for å jobbe med læremiddel utvikling på grunn av det ikke finnes samiskspråklige vikarer. De kom med slike tilleggskommentarer:

-Det blir ikke mange lærebøker på 2 dager og hva skjer med elevgruppa hvis det blir mange vikardager – Er vikar samiskspråklig? Blir det mye arbeid å lage vikaropplegg
-Dette gir i realiteten 60% undervisningsstilling. I vårt område vil det medføre mindre tilfang til samiskspråklige lærere.
-At lærere får mindre undervisningstimer i uka slik at de får bedre tid til å lage eller tilpasse (oversette til samisk) læremidler. Bedre tid til å være kreative.

Flere lærere kom med tilleggskommentarer som gir uttrykk for ønsker om å oversette og tilpasse norske læreverk til samisk:

-De gamle samiske læremidlene kan oppdateres.
-Det finnes gode læreverk (nye, oppdaterte) på norsk, kan disse oversettes? Det sparer tid.
-I samfunnsfag, naturfag, KRLE og andre fag kunne man oversatt de læreverkene på samisk. -Trenger ikke å finne opp kruttet på nytt. Kanskje kunne man implementert samisk kultur der det passer.
-Vi kan oversette noen bøker f.eks. «Gaia»-naturfag/samfunnsfag
-Men det er viktig at de som produserer lærebøker er i nær kontakt med de som underviser, gi tid til referansegruppe er kanskje en bra løsning.

En lærer etterlyser mer vekt på tradisjonelt innhold i lærebøker:

-Duodji og primær næringskunnskap er viktig for ungene å få lære hvordan man lever i reindriften, kunne praktisere faget, og få et fag som heter reindrift duodji primær næring, finne læremidler

En sørsamisk lærer skriver: *-Vi har ikke lærebøker på samisk.*

Samisk som andrespråk-lærere vil ha enkle og pedagogisk differensierte læremidler. De underviser for heterogene samiskspråklig grupper.

-Det burde utvikles lærebøker med tilhørende nivådelt nettressurs. Gjerne temabasert.
-Lærebøkene bør også i stor grad være nivådelte. Dette fordi hver lærer gjerne har en gruppe elever sammen. I denne gruppa er det som regel store sprik i elevenes språkferdigheter. Noen har hatt samisk i flere skoleår, mens andre kan nylig ha startet. Som samisklærer for elever som har samiske

som andrespråk, savner jeg virkelig læreverk som tar hensyn til dette.

-(Til) begynneropplæring samisk-norsk ord + bilder.

-Jeg lager undervisningsmateriale sjøl.

En lærer etterlyser også muligheten for å hente og dele ressurser:

- Det skulle vært et felles 'delingssted'/arkiv for lærere.

Ønske om bedre tilgang til nettbaserte læringsressurser ble uttrykt av flere lærere, uavhengig av om de hadde vurdert den eksisterende tilgangen som *«utilfredsstillende»* eller *«ganske tilfredsstillende».*

-Satse mer på digitale/nettbaserte læringsressurser.

-Digitale/nettbaserte læremidler som supplement.

-Nettbasert = enkelt å oppdatere. Bøker = Hvis skrives, tar det likevel lang tid før disse nye kommer.

-Blir det laget program/apper digitalt, så må man passe på at det blir oppdatert og «henger» med i den digitale verdenen.

-Vi bør satse på digitale læremidler. De er lett å redigere og gjøre dagsaktuell

-Digitale læremidler der man plukker temaer. Mange samiske grupper er aldersblandete, lettere å tilpasse digitale ressurser.

-Det burde utvikles lærebøker med tilhørende nivådelt nettressurs. Gjerne temabasert. Lærebøkene bør også i stor grad være nivådelte.

-Læremidler digitalt som kunne tilpasses tema. Eks. program for spill, der man kan legge inn bilder og ord selv.

-Digital nettressurser ala skolestudie/Salaby på samisk, med samisk innhold.

Lærernes innspill gir en inngående innsikt i vurderinger basert på erfaringer både når det gjelder undervisning i fagene, tilstedeværelse av samiskspråklige lærere i undervisningen og ressursbalansering av frikjøp, vikaropplegg og behov for relevante læremidler. Først og fremst mener det store flertallet av lærerne (83%) at det må utvikles nye læremidler etter innføringen av gjeldende læreplanverk, og kommentarene peker på at det krever frikjøp av lærere i større eller mindre grad. Samtidig uttrykker noen bekymring for at det kan gå ut over elevenes læring, tilgang på kvalifiserte lærere og arbeidspress på både de som får frikjøp og de som blir igjen i klasserommet. Utvikling av temahefter støttes av over tre fjerdedeler av lærerne. Kommentarene peker på at temahefter har fordelen av å kunne brukes på tvers av elevenes faglige, språklige og aldersmessige nivåer og de er enklere å oppdatere. Samtidig kommer det også frem at selv mindre frikjøp fra undervisning (som to dager i uken) til utvikling av enten temahefter eller andre læremidler, kan gjøre undervisningssituasjonen sårbar og at det kan være vanskelig å skaffe samiskspråklige kvalifiserte vikarer. På den annen side, mener en lærer at færre undervisningstimer i uka kan gi lærere muligheter til å utvikle eget materiell og være kreative. Enkelte fremmer også forslag om å oversette lærebøker fra norsk i fag som eksempelvis samfunnsfag, naturfag, KRLE. Andre mener at noe kan oversettes, men man må tilføre samisk kultur der det er relevant. En utfordring med å oversette læremidler utviklet for norske elever, er at samisk kultur- og samfunnsforståelse ikke blir gjennomgående, men blir liggende som eventuelle tillegg i en norsk kulturell referanseramme. Til sammen er det tydelig at utfordringen er kompleks og man forventer at læremidler for samiske elever

og lærere skal ha den samme kvaliteten som læremidler for norske elever og lærere.

Lærerne i utvalget utgjør samlet sett en erfaren lærergruppe. En betydelig andel hadde mer enn 21 års yrkeserfaring som lærer i 2022 (jf. Øzerk & Somby, 2025), slik det framgår av tabellen nedenfor:

Tabell 5: Lærernes erfaringsbakgrunn i læreryrket

Antall år i yrket	1-5 år	6-10 år	11-15 år	16-20	21 år eller flere
Antall lærere	33	11	17	16	46

Disse tallene viser at en betydelig del av utvalget har erfaring fra flere samiske læreplanverk. Lærernes vurderinger bygger dermed ikke bare på erfaringer med LK20S, men også på erfaringer fra tidligere læreplanperioder. Om lag 50 prosent av utvalget har erfaring med LK06S. Omtrent halvparten av lærerne (62 av 123) har erfaring med både L97S og LK06S. Det gjør deres vurderinger av framtidige tiltak og utviklingen av den samiske læremiddelsituasjonen særlig relevante.

3.5 Offentlige tilskudd til utvikling av samiskspråklige læremidler

Sametinget har det operative ansvaret for forvaltningen av tilskudd til utvikling av samiske læremidler. Den økonomiske rammen for ordningen fastsettes gjennom statlige bevilgninger vedtatt av Stortinget, mens Sámediggi/Sametinget innenfor de fastsatte rammene har en betydelig selvstendig rolle i prioriteringen og forvaltningen av tilskuddsmidlene.

Dette innebærer at Sámediggi forvalter tilskuddsordninger som skal bidra til utvikling av samiske læremidler *på* nord-, lule- og sørsamisk. Sámediggi fastsetter mål og prioriteringer for tilskuddsordningene og behandler søknader om støtte. Sámediggi har også ansvar for oppfølging og kontroll av tilskuddsmottakerne og for å sikre at midlene brukes i samsvar med regelverket og formålet med ordningen.

Sámediggi fungerer dermed både som tilskuddsforvalter og som en sentral faglig premissleverandør for utviklingen av samiske læremidler. Regjeringen omtaler også Sámediggi som et organ med ansvar for ordinære og særskilt tilrettelagte samiske læremidler. (Meld. St. 17 (2024-2025); Sámediggi, 2026).

Vi har vært i kontakt med Sámediggi og innhentet en oversikt over bevilgningene til utvikling av samiske læremidler. I treårsperioden 2023–2025 ble det samlet bevilget 73 596 932 kroner i tilskudd til læremiddelutvikling (e-post fra Sámediggi, 16.06.2026). På bakgrunn av informasjonen fra Sámediggi har vi utarbeidet en tabell som gir oversikt over prosjektene som i denne perioden fikk innvilget tilskudd til utvikling av samiske læremidler.

Tabell 6: Oversikt over Sametingets bevilgninger til utvikling av samiske læremidler

Samisk som førstespråk:

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk	Tegnspråk	2 662 844	Januar, 2028	Prosjektet pågår
Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk	Både trykte & digitale	1 000 000	September, 2026	Prosjektet pågår
Sørsamisk, trinn 5.-7.	Nettbasert	3 487 500		JA
Nordsamisk 1.-10.	Trykte	1 383 000		JA

Samisk som andrespråk:

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Lulesamisk trinn 1.-4.	Nettbaserte/ digitale	2 327 000	Juni, 2027	Prosjektet pågår
Sørsamisk trinn 1.-4.	Nettbaserte/ digitale	2 743 500	Juni, 2026	Prosjektet pågår
Lulesamisk trinn 7.	Nettbaserte/ digitale	2 770 625	-	JA
Sørsamisk trinn 9.-10	Nettbaserte/ digitale	2 937 250	Juni, 2026	Prosjektet pågår
Nordsamisk trinn 1.-10.	Trykte	1 663 250	-	JA
Nordsamisk trinn 1.-10.	Trykte	1 057 201	November, 2026	Prosjektet pågår

Samisk fordypning:

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Nordsamisk trinn 8.-10.	Nettbaserte/ digitale	1 323 190	Oktober, 2027	Prosjektet pågår

Lettleste bøker:

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Nordsamisk trinn 8.-13.	Trykte	1 843 496	Desember, 2026	Prosjektet pågår
Sørsamisk første og andrespråk trinn 1.-4.	Trykte	1 800 000	August, 2026	Prosjektet pågår

Samfunnsfag på samisk:

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk trinn 1.-4.	Trykte	4 231 000	-	JA
Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk trinn 8.-10.	Nettbaserte/ digitale	829 000	Mai, 2026	NEI
Nordsamisk og sørsamisk trinn 8.-13.	Trykte	384 950	Oktober, 2026	Prosjektet pågår
Nordsamisk trinn 1.-4.	Trykte	1 884 000	-	JA
Nordsamisk trinn 5.-7.	Trykte		-	JA
Nordsamisk trinn 8.-10.	Trykte		Mai, 2026	NEI
Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk trinn 1.-10.	Nettbaserte/ digitale	814 000	-	JA
Nordsamisk og lulesamisk trinn 1.-10	Nettbaserte/ digitale	813 180	August, 2026	Prosjektet pågår
Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk trinn 1.-10.	Trykte og nettbaserte/ digitale	1 665 158	August, 2026	Prosjektet pågår

Duodji på samisk:

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Nordsamisk trinn 8.-10.	Trykte	531 650	-	JA

Musikk på samisk:

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Nordsamisk trinn 1.-10.	Trykte	128 800	Mai, 2026	NEI

Tverrfaglig spill:

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk trinn 1.-10.	Nettbaserte/ digitale	1 331 120	-	JA

Tverrfaglig seksualundervisningsmateriell:

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk trinn 1.-13.	Nettbaserte/ digitale	671 559	Juli, 2027	Prosjektet pågår

Alternativ supplerende kommunikasjon (ASK): Konkretiseringsmateriell

	Kategori	Beløp i kr.	Prosjektet forventes å bli ferdigstilt	Er prosjektet ferdigstilt?
Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk trinn 1.-13.	Trykte og Nettbaserte/ digitale	218 490	August, 2026	Prosjektet pågår

Oversikten i Tabell 6 viser at det i perioden ble bevilget betydelige midler til utvikling av både trykte og nettbaserte/digitale læremidler på de tre samiske språkene i ulike fag, rettet mot elever på ulike trinn i grunnskolen. Enkelte læremiddelprosjekter omfatter også hele den 13-årige grunnopplæringen. Samtidig viser oversikten at enkelte fag ikke mottok tilskudd til læremiddelutvikling i den aktuelle treårsperioden (2023-2025), som matematikk, naturfag, KRLE og mat og helse. Fagene duodji og musikk har fått tilskudd til nordsamiskspråklige læremidler.

I henhold til tabell 3, svarte 60% at tilgang til læremidler for samisk som førstespråk er utilfredsstillende og 93% mente det samme for samisk som andrespråk. Oversikten fra Sámediggi viser at fire læremiddelprosjekter for samisk som førstespråk har fått bevilget midler og seks prosjekter har fått bevilgninger for samisk som andrespråk. Til tross for at oversikten over bevilgninger ikke viser hvilke trinn alle prosjektene for samisk som førstespråk dekker, ser det ut til at det vil komme flere læremidler på de fleste trinn for dette faget. Når det gjelder samisk som andrespråk, er det kun nordsamiske prosjekter som dekker alle trinn med trykte (ikke digitale) læremidler. Sørsamisk dekker 1.-4. trinn og 9.-10. trinn mens lulesamisk dekker 1.-4. trinn og 7. trinn, både trykte og digitale læremidler.

I tabell 3 mente 74% at tilgang på samiskspråklige læremidler for samfunnsfag var utilfredsstillende. Sámediggi har bevilget ressurser til ni prosjekter på dette fagområdet. Alle prosjektene dekker alle samiske språk, alle trinn og de er både trykte og digitale.

Tabell 3 viser at det er få lærere i duodji, musikk og mat og helse og at de ikke er fornøyd med tilgang til samiskspråklige læremidler. Det er kun to nordsamiskspråklige prosjekter som har fått bevilget midler til utvikling av trykte læremidler i duodji og musikk. I duodji skal læremidlene dekke 8.-10. trinn, mens på musikk skal det dekke 1.-10. trinn.

Andre prosjekter, som samisk fordypning, lettleste bøker, tverrfaglige spill og seksualundervisningsmateriell, blir tilgjengelig på flere samiske språk, men ikke alltid i alle samiske språk. Nordsamisk har best dekningsgrad. I tillegg er et mindre prosjekt, basert på bevilgningen, gitt for ASK på alle samiske språk.

Samlet sett illustrerer oversikten at læremiddelfeltet er omfattende, både når det gjelder antall prosjekter og de økonomiske ressursene som er satt inn i utviklingen av samiske læremidler. Det er likevel flere fag som ikke har fått støtte i denne treårsperioden. Dersom vi ser tabell 3 og Sámediggi-oversikten i sammenheng, er det naturfag, matematikkfaget, KRLE-faget og mat og helsefaget som kommer dårligst ut. Oversikten gir også grunnlag for å undersøke i hvilken grad de bevilgede midlene faktisk har bidratt til bedre tilgang til læremidler for lærere og elever etter innføringen av LK20S.

3.6 Oppsummering

Situasjonen for samiske læremidler har over lang tid vært et gjennomgående tema i undersøkelser, evalueringer og offentlige rapporter. Det har gjentatte ganger blitt påpekt at det er mangel på læremidler på alle trinn, i flere fag og i ulike formater. I denne undersøkelsen har vi kartlagt læreres erfaringer med tilgangen til både trykte og digitale læremidler på barne- og ungdomstrinnet. Resultatene viser gjennomgående at læremiddelsituasjonen i samisk opplæring fortsatt er utilfredsstillende.

Lærere som underviser *i* samisk som førstespråk på barnetrinnet, er den gruppen som rapporterer om best tilgang til læremidler utviklet i tråd med LK20S. Likevel vurderer et flertall av disse lærerne læremiddelsituasjonen som utilfredsstillende. Dette gjelder også den første lese- og skriveopplæringen *på* samisk. Samlet sett tyder resultatene på at tilgangen til læremidler *i* samisk som førstespråk og samisk som andrespråk fortsatt er utilfredsstillende, mens situasjonen er særlig utfordrende i de øvrige skolefagene som undervises *på* samisk. Lærerne opplever i mange tilfeller at de må gjennomføre undervisningen uten tilgang til tilstrekkelige trykte og digitale læremidler som er utviklet i tråd med gjeldende læreplanverk.

Lærerne peker først og fremst på utvikling av nye læreverk i tråd med LK20S som en prioritert løsning. Samtidig viser kommentarene deres at de er opptatt av de praktiske konsekvensene av ulike tiltak. En omfattende satsing på lærebokutvikling kan for eksempel innebære at lærere må frikjøpes eller gis permisjon for å delta i utviklingsarbeidet. I et fagområde der det allerede er begrenset tilgang på lærere med samiskspråklig og faglig kompetanse, kan dette igjen få konsekvenser for den ordinære undervisningen av samiske elever.

På kort sikt kan det derfor være realistisk å supplere utviklingen av større læreverk med mindre og mer fleksible ressurser, som temahefter og tilhørende arbeidshefter. Slike ressurser kan utvikles og tas i bruk raskere og kan bidra til å dekke noen av de mest akutte behovene. På lengre sikt bør imidlertid utdanningsmyndighetene prioritere tilstrekkelige og forutsigbare ressurser til systematisk utvikling av samiske læremidler, slik at lærere og elever får tilgang til både trykte og digitale læremidler som er i samsvar med gjeldende læreplanverk.

Sannhets- og forsoningskommisjonen foreslår, under pilar 2 om språk, «en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring» (SFK, 2023, s. 653). Kommisjonen anbefaler også at det «utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst og

utdanning» (s. 653). Innst. 30 S (2024-2025) av november 2024 ber regjeringen om å raskt komme med forslag til en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring på både samisk og kvensk i hele opplæringsløpet (vedtak VI). Regjeringen bes også om å gjennomgå og iverksette tiltak for slik språkopplæring, styrke samarbeid mellom språksentre, kommuner, fylkeskommuner og andre relevante aktører, samt å identifisere hindringer og forbedre tiltak for rekruttering av samisk og kvensk språkkompetanse i barnehage og skole (vedtak IV). En del av dette arbeidet bør, etter vår vurdering, også omfatte utvikling, finansiering og tilgjengeliggjøring av samiske læremidler.

Det bør samtidig tas hensyn til hvordan ansvaret for læremiddelutviklingen fordeles. Samiskspråklige lærere har allerede en særlig arbeidsbelastning når de skal undervise uten tilstrekkelig tilgang til samiskspråklige læremidler. Selv om lærerne har verdifull kompetanse både i fagene og i fagdidaktiske spørsmål, bør løsningen på læremiddelutfordringene derfor ikke i for stor grad legges på den enkelte lærer. Læremiddelutviklingen bør skje i tett samarbeid med lærerne, men ansvaret og arbeidsbelastningen må fordeles på flere aktører med relevant språk-, fag-, fagdidaktisk-, teknologisk- og redaksjonell kompetanse. En langsiktig og helhetlig strategi bør derfor kombinere kortsiktige og langsiktige tiltak og involvere flere aktører. Det bør blant annet legges vekt på forutsigbar finansiering, tilgang på kompetente læremiddelutviklere, koordinering mellom relevante myndigheter og fagmiljøer, faglig og redaksjonell kvalitetssikring og systematisk informasjon til skolene om tilgjengelige ressurser. Oversikten over Sámediggis bevilgninger til utvikling av samiske læremidler viser at læremiddelfeltet allerede er omfattende, både når det gjelder antall prosjekter, de tre samiske språkene og de økonomiske ressursene som er satt inn. I perioden 2023–2025 ble det samlet bevilget 73 596 932 kroner til læremiddelutvikling. Dette tilsvarer i gjennomsnitt om lag 24,5 millioner kroner per år.

Etter vår vurdering bør den økonomiske innsatsen styrkes ytterligere. Samtidig er økte bevilgninger alene ikke tilstrekkelig. Tilskuddene bør inngå i en mer koordinert satsing der behovene i ulike fag, på ulike trinn og på de tre samiske språkene ses i sammenheng. Det er også viktig å sikre kvaliteten på læremidlene og å sørge for at lærere og skoler jevnlig får informasjon om hvilke ressurser som er tilgjengelige. Den eksisterende læremiddelportalen Ovttas, Aktan, og Aktesne kan være en viktig kanal for å gjøre slike ressurser kjent og tilgjengelige.

Det er etter vår vurdering nødvendig med en mer koordinert og langsiktig forvaltning av dette viktige feltet. En helhetlig satsing på samiske læremidler bør være faglig kvalitetssikret, forutsigbar og pragmatisk, og samtidig ta utgangspunkt i de faktiske behovene til elever og lærere. Resultatene i denne undersøkelsen kan være et bidrag til Kunnskapsdepartementets oppfølging av Stortingets anmodningsvedtak. Målet må være at samiske elever får tilgang til relevante, oppdaterte og kvalitativt gode læremidler på de språkene og i de fagene de har rett til opplæring *i* og *på*.

3.7 Tilrådinger

På bakgrunn av undersøkelsens resultater og gjennomgangen av den eksisterende læremiddelsituasjonen anbefaler vi følgende:

1. Lovfeste samiske elevers rett til samiskspråklige læremidler.

Samiske elever bør ha en uttrykkelig lovfestet rett til trykte og digitale læremidler og nettbaserte læringsressurser som er utviklet i samsvar med gjeldende læreplanverk for opplæring *i* og *på* samisk.

2. Styrke læremiddelarbeidet ved Nasjonalt senter for samisk i opplæringen.

Læremiddelseksjonen ved Sámi lohkanguovddáš – Sáme låhkåmguovdásj – Saemien lohkemejarnge – Nasjonalt senter for samisk i opplæringen ved Sámi allaskuvla bør styrkes. Senteret bør ha tilstrekkelige ressurser til å holde samiske barnehager og skoler løpende orientert om eksisterende læremidler og læringsressurser gjennom læremiddelportalen *Ovttas, Aktan* og *Aktesne* og den samiske læremiddelsamlingen.

3. Koordinere Sámediggis tilskudd til læremiddelutvikling med Nasjonalt senter for samisk i opplæringen.

Sametingets tilskuddsforvaltning bør skje i nært samarbeid med Nasjonalt senter for samisk i opplæringen. Senteret bør ha et nasjonalt oversiktsansvar for behovet for samiske læremidler og systematisk kartlegge hvilke behov som er dekket, og hvilke som fortsatt er udekket, i grunnopplæringen.

4. Etablere faglige referansegrupper for samiske læremidler.

Det bør oppnevnes lærebok- og læremiddelfaglige referansegrupper med relevant språk-, fagdidaktisk og teknologisk kompetanse. Gruppene bør bidra til å sikre faglig, språklig, pedagogisk og redaksjonell kvalitet i utviklingen av samiskspråklige læremidler.

5. Øke og koordinere bevilgningene til samiske læremidler.

Bevilgningene til utvikling av samiskspråklige læremidler bør økes og samtidig inngå i en mer koordinert og langsiktig satsing. Økte økonomiske ressurser bør kombineres med systematisk behovskartlegging, prioritering mellom fag og trinn og faglig kvalitetssikring.

6. Styrke produksjonsstøtten til digitale læremidler.

Det bør etableres eller styrkes ordninger for produksjonsstøtte til forlag og andre kvalifiserte aktører som utvikler samiskspråklige digitale læremidler og nettbaserte læringsressurser i samsvar med gjeldende læreplanverk.

7. Kombinere kortsiktige og langsiktige tiltak.

På kort sikt bør det prioriteres å utvikle temahefter og tilhørende arbeidshefter som kan dekke noen av de mest akutte behovene i

opplæringen. På lengre sikt bør det prioriteres utvikling av komplette samiskspråklige læreverk, herunder både trykte lærebøker og digitale og nettbaserte læringsressurser, i samsvar med gjeldende læreplanverk.

8. Sikre at læremiddelutvikling ikke svekker den ordinære undervisningen.

Læremiddelutviklingen må organiseres slik at den ikke fører til ytterligere mangel på kvalifiserte samiskspråklige lærere i skolen. Lærernes kompetanse og erfaring bør inngå som en sentral ressurs i utviklingsarbeidet, men ansvaret for produksjonen må fordeles på flere aktører. Det bør derfor etableres ordninger som sikrer at lærere som deltar i læremiddelutvikling, får nødvendig tid og ressurser uten at dette går ut over elevenes ordinære opplæring. Læremiddelutvikling skal tilføre kapasitet, ikke flytte knapp lærerkapasitet fra elevene til produksjonsarbeid.

Litteratur:

Angell, E., Kårtveit, B., Nygaard, V., & Riseth, J. Å. (2022). *Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene (Rapport 11-2022, NORCE Helse og samfunn).* NORCE Helse og samfunn.

Bjørkås, E., Godeseth, S. M., Holden, M. B., Hansen, H., Porsanger, S. & Rasmussen, I. (2021). Evaluering av Sametingets organisering av læremiddelutvikling. Vista Analyse. https://vista-analyse.no/site/assets/files/7092/va-rapport_2021- 26_evaluering_av_sametingets_tilskuddsordning_for_laeremidler.pdf

Chauhan, S. (2017). A meta-analysis of the impact of technology on learning effectiveness of elementary students. *Computers & Education*, *105*, 14-30.

Gilje, Ø., Ingulfsen, L., Dolonen, J. A., Furberg, A., Rasmussen, I., Kluge, A., Knain, E., Mørch, A., Naalsund, M., & Skarpaas, K. G. (2016). *Med ARK&APP. Bruk av læremidler og ressurser for læring på tvers av arbeidsformer*. Universitetet i Oslo. https://www.uv.uio.no/iped/forskning/prosjekter/ark-app/arkapp_syntese_endelig_til_trykk.pdf

Hattie, J. (2009). Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. Routledge.

Hirvonen, V. (Red.). (2004). *Samisk skole i plan og praksis: hvordan møte utfordringene i L97S?: evaluering av reform 97*. Samisk høgskole, Norges forskningsråd, Čálliidlágádus.

Horsley, M., Knight, B. A., & Huntly, H. (2014). Textbooks and learning: A pedagogical perspective. International Journal of Educational Research, 67, 1–9. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2014.03.001

Innst. 30 S (2024-2025). *Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen.* Kontroll- og konstitusjonskomiteen. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2024-2025/inns-202425-030s/?m=5

Johansen, K. (2016). Samisk lærertetthet. *Sámi logut muitalit/Samiske tall forteller 9*. Sámi allaskuvla https://samilogutmuitalit.no/en/node/3977

Li, F., & Wang, L. (2024). A study on textbook use and its effects on students' academic performance. *Disciplinary and Interdisciplinary Science Education Research, 6*, Article 4. https://doi.org/10.1186/s43031-023-00094-1

Meld. St. 17 (2024–2025). Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Kommunale tjenestetilbud til samiske innbyggere.

Mitchell, D. & Sutherland, D. (2020). *What Really Works in Special and Inclusive Education: Using Evidence-Based Teaching Strategies.* (3. utg.). Routledge

NESH (2021, 16.des.). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora.* De nasjonale forskningsetiske komiteene. https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/

Opplæringslova. (2023). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-2023-06-09-30). Lovdata. https://lovdata.no/nav/lov/2023-06-09-30/

Pingel, F. (2010). *UNESCO guidebook on textbook research and textbook revision* (2nd ed.). UNESCO.

Ramdhani, L. I., Soeharno, S., Refni, E., Sarifah, I., & Mahdiyah, M. (2024). Meta-Analysis The Effectiveness of Digital Learning Media on Literacy Numeracy: Implications for Education Based Technology. *Jurnal Penelitian Pendidikan*, *41*(2), 153-161.

Remillard, J. T. (2005). Examining key concepts in research on teachers' use of mathematics curricula. *Review of Educational Research, 75*(2), 211–246. https://doi.org/10.3102/00346543075002211

Riksrevisjonen (2019). *Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk (Dokument 3:5 (2019-2020)).* Riksrevisjonen. https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/no-2019-2020/opplaringiogpasamisk.pdf

Sámediggi (2024). *Sametingets strategiplan for samiskspråklig læremiddelutvikling 2025-2028 – revidering*. Sámediggi. https://sametinget.no/_f/p1/ic69c7f93-c0c7-4a97-b1d6-34e2f38cb7d0/sametingets-strategiplan-for-samiskspraklig-laremiddelutvikling-2025-2028-revidering.pdf

Sámediggi (2026). https://sametinget.no/vuodoahpadus/oahppamnavo/?utm_source=chatgpt.com

Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner (Dokument 19 (2022-2023)).* Stortinget. https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--ogforsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf.

Schmidt, W. H., McKnight, C. C., & Raizen, S. A. (1997). A Splintered Vision: An Investigation of U.S. Science and Mathematics Education. Kluwer Academic Publishers.

Solstad, K. J., Nygaard, V., & Solstad, M. (2012). Kunnskapsløftet 2006 Samisk–Mot en likeverdig skole (NF-rapport, 1, 2012). Nordlandsforskning. https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2012/evakls.pdf

Solumuthu, K., Thambu, N., & Jayabala, P. (2023). Textbooks in teaching and learning process in Malaysian schools: A meta-analysis study. Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities, 15(1), 39–54.

Stensvold, S. O. (2023, 26.april). -For lave ambisjoner. *Ságat*. https://www.sagat.no/for-lave-ambisjoner/19.37943

Utdanningsdirektoratet (2022). *Utdanningsspeilet 2022.* Utdanningsdirektoratet https://www.udir.no/tall-og-forskning/publikasjoner/utdanningsspeilet/utdanningsspeilet-2022/den-digitale-tilstanden-i-skole-og-barnehage/digitale-laremidler/

Utdanningsforbundet Nordland. (2023, 14.juni). Lovfest rettigheten til samiske læremidler. *Utdanningsnytt.* https://www.utdanningsnytt.no/laeremidler-samisk-utdanningsforbundet/lovfest-rettigheten-til-samiske-laeremidler/363991

Varier, D., Dumke, E. K., Abrams, L. M., Conklin, S. B., Barnes, J. S., & Hoover, N. R. (2017). Potential of one-to-one technologies in the classroom: Teachers and students weigh in. *Educational technology research and development*, *65*(4), 967-992.

Øzerk, K. (2021, 15.des.). 30-årsjubileet for samelovens språkregler – Hva har man oppnådd og hva gjenstår? *Ságat, kronikk. https://www.sagat.no/30-arsjubileet-for-samelovens-sprakregler-hva-har-man-oppnadd-og-hva-gjenstar/19.30371*

Øzerk, K. (2008). Opplæringsteori og læreplanforståelse. Oplandske bokforlag.

Øzerk, K. & Somby, H. M. (2025). De som berøres må høres – hvem er samisklærerne i grunnskolen? *Samiske tall forteller nr 17*. Sámi allaskuvla.

Planleggere og samiske, kvenske og nordnorske fiskeres oppfatninger av rettferdighet i kystsoneplanleggingen

Sigrid Engen · Else Grete Broderstad
Jannike Falk-Andersson · Per Fauchald
Vera Helene Hausner
Norsk institutt for naturforskning · UiT Norges arktiske universitet
Norsk institutt for naturforskning · UiT Norges arktiske universitet
UiT Norges arktiske universitet

Sammendrag

I mai 2021 gjennomførte vi en spørreundersøkelse om kystsoneplanleggeres og kommersielle fiskeres syn på rettferdighet i forvaltningen av lokale fiskerier i kystkommuner i Nord-Norge. Kommunal kystsoneplanlegging påvirker fiskeriene gjennom regulering av aktiviteter i kystsonen. Lokale fiskerier utfordres samtidig av synkende antall fiskere, redusert ilandføring, begrenset infrastruktur som ilandføringssteder og konflikter med industrielle fiskefartøy og oppdrett om ressurser og areal. Vi undersøkte oppfatninger om fordelings-, prosedyre- og anerkjennelsesrettferdighet blant 705 fiskere (samiske, kvenske og nordnorske) og 41 planleggere. Resultatene viser små forskjeller mellom fiskergruppene, men tydelige forskjeller mellom fiskerne og planleggerne. Planleggerne vurderte i stor grad at beslutninger om kystsonebruk ivaretar rettferdighetshensyn, mens mange fiskere opplevde det motsatte. Mange fiskere mente at beslutningene i liten grad anerkjenner kystfiskekulturens betydning eller tar i bruk deres kunnskap. Samiske fiskere rapporterte oftere enn andre at samiske spørsmål ikke blir tilstrekkelig anerkjent. I lys av Sannhets- og forsoningskommisjonens beskrivelse av sjøsamisk motstand mot norsk fiskeripolitikk, er dette funnet ikke overraskende. Som kommisjonen påpeker, spurte stadig flere samer seg om den negative fiskeripolitiske utviklingen hang sammen med deres etniske tilhørighet. Planleggerne mente at fiskere har gode muligheter til å påvirke beslutninger, og at prosessene preges av ansvarlighet og tillit. Mange fiskere var uenige, og vurderte både prosedyre- og fordelingsrettferdigheten som lav. Flere planleggere var usikre på om beslutninger om kystsonebruk påvirker lokale fiskerier negativt.

Foto: Gunnvor Guttorm

4.1 Innledning

Vekst i blå næringer nødvendiggjør økt bevissthet om rettferdighetsspørsmål i kystforvaltningen. I dag vet vi relativt lite om hvordan ulike grupper vurderer ulike dimensjoner av rettferdighet i bruk og forvaltning av kystområder, både nasjonalt og internasjonalt. Her ser vi nærmere på dette. Samtidig viser forskning (se bl.a. Eythrósson 2008; 2025, Pedersen 2012) og offentlig utredningsarbeid (NOU 2008: 5, Sannhets- og forsoningskommisjonen (SFK) 2023) at det har vært en langvarig sjøsamisk motstand mot myndighetenes fiskerireguleringer. Motstanden har vært knyttet til en politikk som mange sjøsamiske aktører har opplevd – og som vi skal se, fortsatt opplever – urettferdig. Dette gjelder også andre som er avhengige av lokale ressurser. Sjøsamenes langvarige kamp og krav om fredning av fjordene er imidlertid "en tilleggsdimensjon som til dels har påvirket både sakens utvikling og hvordan den oppleves lokalt" (Eythórsson 2008, 9). En slik erkjennelse og myndighetenes forpliktelser overfor samene i fiskerireguleringen ligger da også til grunn for Smiths 1990-utredning om samiske fiskerirettigheter i kjølvannet av torskekrisen og innføringen av fartøykvoter som anbefaler at samiske fiskerirettigheter utformes som kollektive rettigheter knyttet til samiske bosetningsområder som også omfatter ikke-samiske fiskere i området (Smith 1990). Søreng (2014, 7) med referanse til Maurstad (1997, 1999) påpeker at fiskeriforvaltningen bør fokusere på småskalafiskets (som sjøsamiske fiskerier inngår i) iboende ressursavhengighet. Det er i dette perspektivet at erfart urett kan knyttes til tre dimensjoner: fordelingsmessige (fordeling og bruk av fjordarealer og ressurser), anerkjennelsesbaserte (anerkjennelse av ressursnærhet som grunnlag for rettigheter) og prosessuelle (muligheten til å påvirke disse beslutningene).

Konkret ser vi på hvordan kystsoneplanleggere, samiske, kvenske og andre nordnorske fiskere oppfatter rettferdighet for lokale fiskerier i kystsoneforvaltninga. Vi spør om det er forskjell mellom kystsoneplanleggere og fiskernes oppfatninger av rettferdighet i lokale fiskerier, om oppfatninger av rettferdighet varierer mellom gruppene av fiskere og i så fall, hvordan slike variasjoner kan forklares.[1]

Kystsoneplanleggingen som kommunene er ansvarlig for, kan støtte fiskeriene ved å regulere hvor og hvordan ulike aktiviteter foregår i kystsonen. Lokale fiskerier utfordres av synkende antall fiskere, redusert ilandføring av fisk i fiskeriavhengige samfunn, og redusert tilgjengelighet til essensiell infrastruktur som havner og ilandføringssteder for fisk (Riksrevisjonen 2020). I tillegg er det konflikter mellom småskalafiskere og industrielle fiskefartøy om ressursadgang og arealbruk som havbruk (Riksrevisjonen 2020; Engen m.fl. 2026a). Noen av utfordringene adresseres gjennom kystsoneplanleggingen, mens andre f.eks. fastsettelse av kvoter og fiskerireguleringer, hovedsakelig er fiskeriforvaltningens ansvar.

Et viktig mål for kystsoneplanleggingen er altså å redusere konflikter, å fremme samarbeid mellom aktører som bruker marine kystområder og å beskytte marine økosystemer. Likevel har kystsoneplanleggingen ofte ikke innfridd

[1] Denne artikkelen bygger på den fagfellevurderte artikkelen "Blue Justice: diverging perceptions between coastal planners and fishers in the blue economy," publisert i *Sustainable Science* (Engen m.fl. 2026b).

forventningene om rettferdig planlegging og fordeling av areal mellom kystsonens ulike brukere (Reimer m.fl. 2003). Problemene kan, for eksempel, handle om mangel på åpenhet og politisk marginalisering. Studier fra flere land framhever dessuten at slike utfordringer som kan føre til at lokale fiskere fortrenges (Stalmokaitė m.fl. 2023). I tillegg øker konkurransen om kystarealer, og lokale fiskerier presses av ulike interesser og næringer som fornybar energi, naturbasert turisme og havbruk (Borch 2009; McIntosh m.fl. 2022; Palm m.fl. 2023). Dessuten medfører havbruk miljøutfordringer som forurensning, sykdomsspredning og genetiske påvirkninger på ville fiskebestander (Bergh m.fl. 2023). Globale utfordringer som klimaendringer og geopolitisk usikkerhet utgjør også en risiko for lokale fiskerier. Klimaendringer fører til fiskebestander som beveger seg nordover (Fossheim m.fl. 2015). Økt militær aktivitet til sjøs kan dessuten komme i konflikt med fiskeriaktivitet, eksemplifisert under en norsk marineøvelse der et krigsskip ble senket midt i et fiskefelt (Omre 2025; Brandt 2026).

I neste del redegjør vi kort for begrepet blå rettferdighet. Så utdyper vi betydningen av historisk kontekst, rettstilstand og lokale fiskerier, før vi kort redegjør for kystsoneplanlegging i kontekst. Deretter presenteres undersøkelsen, etterfulgt av resultatene og en kommentar til likheter og ulikheter i fiskerguppen. I diskusjonen som følger, drøftes gruppenes oppfatninger av rettferdighet i lys av tre dimensjoner, før vi anbefaler og konkluderer.

4.2 Blå rettferdighet – kort forklart

Begrepet blå rettferdighet er en del av fagområdet miljørettferdighet, og kan forstås langs tre dimensjoner – rettferdighet-som-anerkjennelse, rettferdighet-som-fordeling, rettferdighet-som-prosedyre.

Rettferdighet-som-anerkjennelse innebærer respekt og anerkjennelse av ulike verdisyn, identiteter, kunnskaper, kulturer, rettigheter og evner. Manglende anerkjennelse i vår kontekst kan, for eksempel, innebære at fiskere ses på som en homogen gruppe uten at mangfoldet av interesser, verdier og kunnskap anerkjennes.

Rettferdighet-som-fordeling er trolig det de fleste forbinder med rettferdighet, og det finnes ulike argumenter for hva en rettferdig fordeling bør bygge på. For eksempel kan man argumentere for at alle bør få like store fiskekvoter (likhetsprinsippet). Følger man derimot nærhetsprinsippet, bør mer av ressursene tilfalle lokale fiskere. Vektlegges innsats bør fiskere som fisker mest, få størst kvote.

Rettferdighet-som-prosedyre angår måten beslutninger tas på, og er en viktig del av folks rettsoppfatning. Det handler ikke kun om fordeler eller ulemper gruppene opplever, men også om hvordan man har kommet frem til beslutninger om fordelingen. I kystsoneplanlegging er det viktig at berørte parter har muligheter for medvirkning. Det innebærer at man har en reell mulighet til å påvirke resultatet av planleggingsprosessen – at man opplever å bli tatt på alvor og lyttet til. Skinnprosesser – der berørte parter involveres

fordi det er et lovkrav, uten reell mulighet for å påvirke resultatet – er en gjentakende utfordring i planprosesser.[2]

4.3 Historie, rettstilstand og lokale fiskerier

Selv om vi her fokuserer på dagsaktuelle oppfatninger om beslutninger og rettferdighet, er det viktig å påpeke at "blå" urett i mange tilfeller går forut for dagens ekspansive utvikling i kystsonen og at slik urett har dype historiske røtter (jf. Blythe m.fl. 2023). I en nordnorsk kontekst handler dette om rettshistorie og rettstilstand, bl.a. beskrevet av Eythrósson (2025). Kystfiskeutvalget (NOU 2008: 5) dokumenterte at fritt fiske i fjordene i Finnmark ikke var en allemannsrett. Det samme viser arbeidene til blant andre Jebens (2007) og Bull (2011). Pedersen (2008, 2012) påpeker videre at samenes rett til fiske i fjordene var anerkjent gjennom bestemmelser i Lappekodisillen av 1751 og Jordutvisningsresolusjonen av 1755. Sannhets- og forsoningskommisjonen (SFK) (2023, 207) påpeker at fra å være en anerkjent sedvanerett til fiske i fjordene, ble sjøsamenes fiskerettigheter fra midten av 1850-tallet sterkt svekket. Denne "marginaliseringen av den samiske befolkningen i perioden 1860 til 1969" hadde "sammenheng med den norske assimileringspolitikken i denne perioden, som ble begrunnet med at samenes kultur og næringstilpasning var tilbakestående og uforenelig med et moderne samfunn" (Eythrósson 2025, 71). Lokalbefolkningen i sjøsamiske områder mistet både individuelle og kollektive rettigheter basert på alders tids bruk. Selv om kystbefolkningen etter andre verdenskrig protesterte mot utviklingen som ødela lokale fiskestammer og den «sjøsamiske motstanden» appellerte til hevdvunne rettigheter,førte ikke protestene fram (SFK 2023, 567). Fiskeripolitikken rammet både samer og kvener som drev med fiske langs kysten av Nord-Troms og Finnmark, men det var sjøsamene som tok opp spørsmålet om retten til ressursene (SFK 2023, 568). "Det er ingen eksempler på en eksplisitt kvensk motstand mot den fiskeripolitiske utviklingen. Stadig flere samer begynte derimot å spørre seg om det var en sammenheng mellom den negative utviklingen og deres etniske tilhørighet" (SFK 2023, 568).

Selv om fiskeripolitiske styringsdokumenter har fortiet denne rettshistorien (Sunde 2016; Eythrósson 2025), var sedvanemessige fiskerettigheter et hovedargument i fiskerigrensesaken mellom Norge og Storbritannia,[3] der lokale rettigheter var et kjerneargument for Norge. Fiskerigrensedisputten endte med avgjørelsen fra Den internasjonale domstolen i Haag i 1951, til fordel for Norges posisjon. Norge argumenterte for at befolkningen i fjordene hadde sedvanerettigheter, og at tråling truet deres rettigheter og dermed

[2] For en ytterligere redegjørelse, viser vi til Engen m.fl. (2026b) som presenterer der de tre dimensjonene grundigere.

[3] Foranledningen var at britiske damptrålere kom til Finnmarkskysten tidlig på 1900-tallet, på grunn av nedgang i fiskebestandene utenfor Storbritannia. Norske myndigheter nektet trålerne å komme, men manglet klare grenser basert på et folkerettslig grunnlag. Etter flere konflikter startet Norge og Storbritannia forhandlinger uten å komme til enighet. Til slutt ble man enige om at Den internasjonale domstolen i Haag måtte avgjøre tvisten (NOU 2008: 5, 127, 128).

selve livsgrunnlaget i fjordene, spesielt i Finnmark (NOU 2008: 5, 129-133; Sunde 2016). Kystfiskeriutvalget framhever fiskerigrensesakens betydning, fordi Norges argumentasjon blant annet bygde på kollektive rettigheter for bygder og fiskerisamfunn til fiskefelt, fjorder og marine områder, basert på hvordan fiske var blitt praktisert siden uminnelige tider (NOU 2008: 5).

Denne historien er sentral for å forstå betydningen av lokale fiskerier i dag. Fiskerinæringen er fortsatt en bærebjelke for livsgrunnlaget i nord (Kolle 2014), og grunnlag for bosetting, lokal verdiskaping, kulturelle praksiser og tilhørighet i kyst- og fjordsamfunn. Med lokale fiskerier forstår vi fiskerier som er avhengige av lokale ressurser, der fangsten losses og bearbeides innenfor regionen. Selv om lokale fiskerier omfatter en rekke fartøystørrelser, domineres de ofte av mindre båter med begrensninger i hvor langt de kan gå for fiske og for å levere (Viðarsson m.fl. 2018; Hultman m.fl. 2018; Riksrevisjonen 2020). Den småskalabaserte flåten (fartøy under 11 meter) spiller en nøkkelrolle i lokale fiskerier og distriktspolitikk på grunn av dens tilknytning til mindre landbasert industri (Meld. St. 32 (2018-2019), Johnsen 2020). I 2019 utgjorde disse fartøyene over 80 % av den norske fiskeflåten (Riksrevisjonen 2020).

Etter Sametingets etablering i 1989, har tinget jevnlig tatt opp utfordringene for fjord- og kystfiskere i samiske områder (SFK 2023, 207, 581-582; Eythrósson 2025). Gjennom økonomisk støtte, politiske initiativer og konsultasjoner har tinget fremmet samiske fiskeres interesser (Broderstad og Eythórsson 2014). Sametinget deltar i konsultasjoner med Fiskeridirektoratet og Nærings- og fiskeridepartementet for å påvirke fiskerireguleringene (Sametinget 2023, 2024) for å sikre at historisk forankrede samiske rettigheter ivaretas i forvaltningen av marine ressurser.

4.4 Kystsoneplanlegging og lokale fiskerier

En av hovedmotivasjonene for å introdusere kystsoneplanlegging i Norge var å redusere sykdomsutbrudd i havbruksnæringen og å dempe arealkonflikter med fiskere (Hersoug og Johnsen 2012). Kystsoneplaner spiller en avgjørende rolle i å sikre viktige fiskeområder gjennom arealbruksreguleringer, men kan også skape konflikter med konkurrerende interesser (Fiskeridirektoratet 2021), og har blant annet vært viktige for tildeling av områder til havbruk (Kvalvik og Robertsen 2017).

Mens kommunene har hovedansvaret for kystsoneplanleggingen, utarbeider statlige og fylkeskommunale nivåer lover, forskrifter, retningslinjer og forventninger, og har ansvar for saker av nasjonal betydning. En nautisk mil utenfor grunnlinjen dekkes av kommunenes jurisdiksjon (Kvalvik m.fl. 2020). Kystsoneplaner utarbeides av den kommunale administrasjonen – vanligvis under ledelse av kystsoneplanleggere (som også kan benytte eksterne konsulenter). Den endelige beslutningen tas av lokale politikere, det vil si kommunestyret (Mikkelsen m.fl. 2022). Fiskeridirektoratet spiller en nøkkelrolle i planleggingsprosessene for å sikre at nasjonale fiskeriinteresser ivaretas, blant annet gjennom retten til å avgi høringsuttalelser og innsigelser

(Fiskeridirektoratet 2021), en rett også Sametinget har (Plan- og bygningsloven 2008, § 5-4; Fiskeridirektoratet 2021).

Norsk fiskeripolitikk er avgjørende for å bestemme hvem, hva, hvor og når i reguleringen av fiskeriene – for eksempel kvotefastsetting, bruk av redskaper, tidspunkt for fiskeriaktiviteter og stenging av visse fiskeområder. Norsk fiskeripolitikk har blitt kritisert for å prioritere økonomisk gevinst fremfor sosial bærekraft (Riksrevisjonen 2020). Siden 1940-tallet har antallet fiskere i Norge gått jevnt nedover (Statistisk sentralbyrå 2018). Færre fiskere har ført til forbedrede driftsmarginer, men en dreining mot større fartøy, konsentrasjon av eierskap, økt utenlandsk kvoteeierskap og krav om høyere avkastning har gjort det stadig vanskeligere, spesielt for mindre fartøy. Dette har til slutt ført til redusert fiskeriaktivitet i fiskeriavhengige samfunn (Riksrevisjonen 2020) – selv om en generell avfolkningstrend i distriktene i Norge også kan forklare reduksjonen i antall fiskere (Rybråten m.fl. 2018; Iversen m.fl. 2020a).

4.5 Om undersøkelsen

For å undersøke rettferdighetsoppfatninger i lokale fiskerier, gjennomførte vi en kvantitativ spørreundersøkelse blant fiskere og planleggere som arbeider med kystsoneplanlegging. Totalt 705 fiskere og 41 planleggere deltok fra 69 av totalt 81 nordnorske kystkommuner. Av de 705 fiskerne var 43 samiske,23 kvenske og 12 som definerte seg som både samiske og kvenske. I datamaterialet spurte vi deltakerne om å angi samisk, kvensk og/eller norsk etnisitet. Deltakerne kunne krysse av på så mange kategorier de ville. Ettersom de samiske og kvenske deltakerne i hovedsak uttrykte like oppfatninger og utgjorde få svar, ble disse i enkelte analyser samlet i én kategori – "urfolks- og minoritetsfiskere." Dette gjorde det også mulig å inkludere deltakere som identifiserte seg som både samiske og kvenske. Totalt ble 3878 fiskere invitert til å delta i en nettbasert undersøkelse i mai 2021 via tekstmelding som inkluderte en lenke til undersøkelsen, laget i programvaren SurveyXact. Ingen fullstendig liste over kommersielle fiskere eksisterer i Norge. Kontaktinformasjonen ble derfor innhentet i oktober 2020 ved å bruke Fiskeridirektoratets liste over registrerte kommersielle fiskere i Nord-Norge og ved søk på internett etter telefonnumre og postadresser på en semi-automatisert måte (se Engen m.fl. (2021) for detaljer). Ikke alle kommersielle fiskere er pålagt å registrere seg i fiskermanntallet, det gjelder mannskap på fartøy og minoritetseiere som f.eks. fiskeindustri, arvinger og mannskap. (Riksrevisjonen 2020, 13). Kystplanleggere (N:139) ble invitert via e-post. Kontaktinformasjonen deres ble hentet fra e-postlister fra statsforvalteren og fylkeskommunene. Omtrent 18 % av de som fikk tilsendt undersøkelsen svarte, noe som kan høres lite ut. Samtidig vet vi at det er mange som konkurrerer om folks oppmerksomhet, og oppslutning om spørreundersøkelser er en generell utfordring. Når det er sagt, er vi fornøyde med å få svar fra et relativt høyt antall fiskere (705) og planleggere (41) som dekker mange nordnorske kystkommuner (69). Fiskerdeltakerne representerte også bredden i næringa med tanke på alder, kjønn, inntekt og fartøystørrelse.

Spørsmålene var tilknyttet de tre rettferdighetsdimensjonene. Vi spurte spesifikt om beslutninger om bruk av kystsonen de siste fem årene har i) anerkjent fiskerkunnskap, kystkultur og sjøsamiske rettigheter, ii) fulgt prinsipper for god styring, iii) vurdert negative konsekvenser for fiskeriene. Deltakerne fikk i oppgave å rangere 17 utsagn (Tabell 1) på en skala fra 1-5 (dvs. veldig liten (eller ingen) grad, liten grad, noen grad, stor grad, veldig stor grad).

I analysene presenterer vi fordelingen av svarene i prosent for gruppene: samiske og kvenske fiskere, nordnorske fiskere og planleggere.

Vi gjennomførte ikke-parametriske tester (dvs. statistiske tester som krever færre antakelser for hvordan dataene er fordelt) for å undersøke forskjeller i svarene på tvers av spørsmål og etnisitet, i tillegg til regresjonsanalyser (se Engen m.fl. 2026b).[4]

Tabell 1. Spørsmål fra spørreundersøkelsen knyttet til blå rettferdighet

Anerkjennelsesrettferdighet	
Indikator	*Spørsmål*
	Fokuser på din kommune de siste 5 årene: Angående beslutninger om bruk av kystsonen - i hvor stor eller liten grad har:
Kultur	Betydningen av kystfiskekulturen blitt anerkjent
Kunnskap	Fiskeres kunnskap blitt benyttet
Rettigheter	Det blitt tatt hensyn til sjøsamiske forhold
Fordelingsrettferdighet	
Indikator	*Spørsmål*
	Fokuser på din kommune de siste 5 årene: I hvor stor eller liten grad har endringer i bruk av kystsonen:
Ressursmengde	Redusert mengde fisk og skalldyr
Kvaliteten på fisk eller skalldyr	Redusert kvaliteten på fisk eller skalldyr
Viktige habitat	Hatt en negativ påvirkning på viktige habitat for fiskeri
Innsats i fisket Fysisk tilgang	Ført til økt tidsbruk, innsats og/eller reiseavstand under fiske Begrenset fiskeres tilgang til fiskeområder
Fiskeres inntekt	Redusert fiskeres inntekt
Levevei	Ført til færre fiskere
Fordelings rettferdighet	Fordelingen av positive og negative effekter av kystsoneforvaltning vært rettferdig

[4] Ved hjelp av de ikke-parameteriske testene kunne vi – for hvert enkelt rettferdighetsspørsmål – undersøke om det var forskjeller i svarene mellom samiske, kvenske og andre nordnorske fiskere. I tillegg gjennomførte vi en regresjonsanalyse. Her tok vi utgangspunkt hva deltakerne svarte i gjennomsnitt for hver av de tre rettferdighetsdimensjonene (avhengig variabeler), mens vi kontrollerte for andre faktorer som kunne forklare forskjeller mellom disse fiskergruppene. Variablene vi kontrollerte for var kjønn, alder, utdanning og kommunetilhørighet. I denne artikkelen viser vi både den deskriptive statistikken (den prosentvise fordelingen i svarene mellom fiskergruppene), samt resultater fra de ikke-parametriske testene og regresjonsanalysene. For mer detaljer rundt analysene se Engen m.fl. 2026b.

Prosedyrerettferdighet	
Indikator	*Spørsmål*
	Fokuser på din kommune de siste 5 årene: I hvilken grad har:
Deltakelse	Det er blitt lagt til rette for fiskernes medvirkning i beslutninger om bruk av kystsonen
Innflytelse	Fiskere hatt innflytelse i beslutninger om bruk av kystsonen
Ansvarlighet	Fiskere visst hvem de skal kontakte når bruk av kystsonen har ført til problemer for fiskeri
Tillit	Det vært tillitt mellom fiskere og de med ansvar for kystsoneplanlegging
Konflikthåndtering	Konflikter mellom fiskeri og andre brukere av kystsonen blitt løst?
Prosedyre rettferdighet	Måten beslutninger om bruk av kystsonen har blitt tatt på vært rettferdig

4.6 Resultatene av undersøkelsen

I denne delen beskriver vi hovedresultatene knyttet til vurdering av forskjeller i oppfatninger av rettferdighet. Planleggerne oppgir generelt at beslutninger om bruk av kystsonen i stor eller svært stor grad tar hensyn til de ulike rettferdighetsdimensjonene (blå søyler), mens fiskerne oftere vurderer at disse dimensjonene i svært liten eller liten grad blir ivaretatt (oransje søyler) (Figur 1).

Anerkjennelsesrettferdighet ble i undersøkelsen forklart som anerkjennelse av kultur, kunnskap og rettigheter. Urfolks- og minoritetsfiskere og andre nordnorske fiskere mente at beslutninger om bruk av kystsonen i svært liten eller liten grad anerkjenner betydningen av kystfiskekulturen (50 % og 49 %) og i svært liten eller liten grad benytter seg av fiskernes kunnskap (61 % og 53 %). I motsetning mener få planleggere at dette er tilfelle (dvs. i svært liten eller liten grad; kultur: 12 %, kunnskap: 15 %). Rettighetsspørsmål knyttet til sjøsamiske forhold, ble inkludert i kategorien anerkjennelsesrettferdighet. Sammenlignet med de andre aspektene innenfor anerkjennelsesrettferdighet var en høyere andel av planleggerne enige i at sjøsamenes rettigheter i svært liten eller liten grad hadde blitt anerkjent (27 %). Urfolks- og minoritetsfiskere oppga oftere at viktige samiske saker i svært liten eller liten grad (57 %) ble anerkjent, sammenlignet med nordnorske fiskere (30 %).

Det var også store kontraster mellom fiskere og planleggere når det gjaldt kategorien fordelingsrettferdighet, som refererer til rettferdig fordeling av fordeler og ulemper (Figur 1). I tillegg var andelen planleggere som svarte "vet ikke" eller "ikke relevant" på spørsmålene om fordelingsrettferdighet ganske høy sammenlignet med de andre spørsmålene og fiskerdeltakerne.

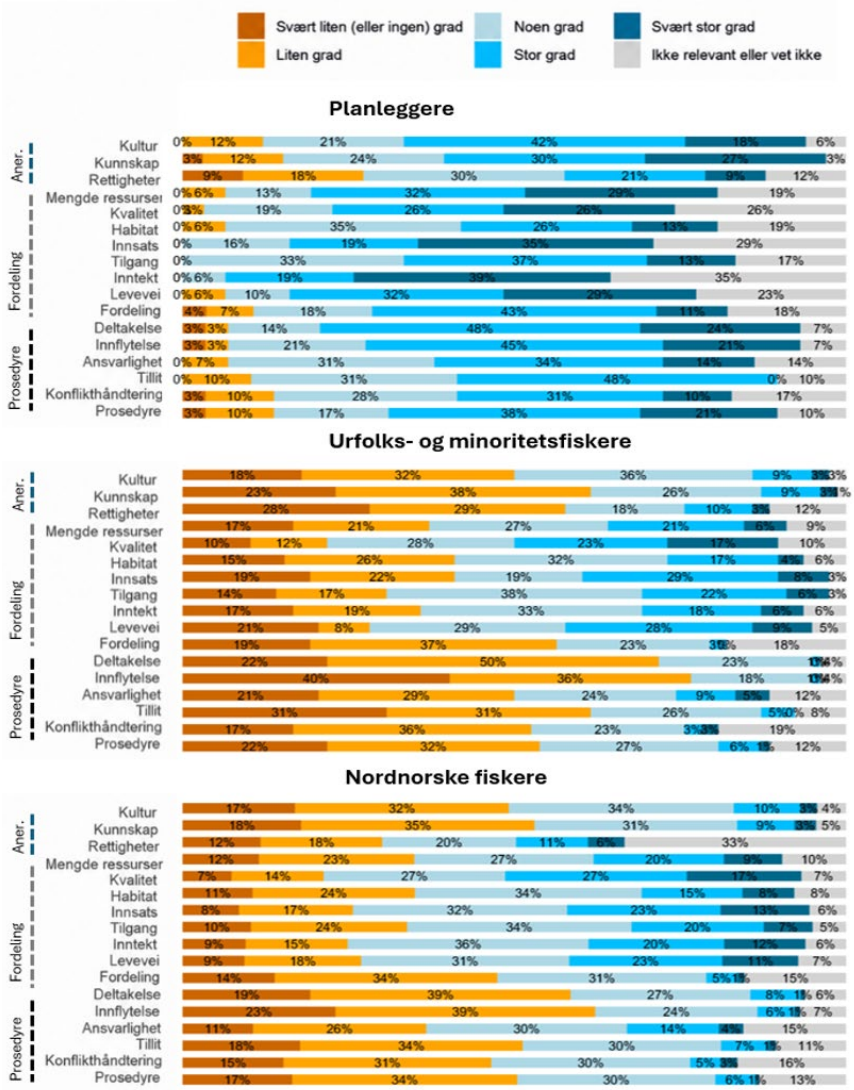

Figur 1 - Rettferdighetsoppfatninger.

Fordelingen av svarene på spørsmålene om rettferdighet, fordelt på planleggere, urfolks- og minoritetsfiskere og nordnorske fiskere. Spørsmålene om anerkjennelse (tre spørsmål) kommer først, etterfulgt av fordelingsrettferdighet (åtte spørsmål) og prosedyrerettferdighet (seks spørsmål). Merk at poengsummene for fordelingsrettferdighet er omvendt kodet, slik at en bevegelse fra svært liten til stor grad representerer en økende oppfatning av rettferdighet.

Prosedyrerettferdighet, som reflekterer hvem som er involvert og påvirker beslutninger, samt når og hvor beslutninger tas, viste et lignende mønster (Figur 1).

De store forskjellene mellom fiskere og planleggere bekreftes i en regresjonsanalyse. Det vil si at selv om vi også inkluderer andre forklaringsvariabler i analysene (kjønn, alder, utdanning og kommunetilhørighet) ser vi likevel store forskjeller mellom fiskere og planleggeres rettferdighetsoppfatninger.

4.7 Likheter og forskjeller mellom gruppene av fiskere

Vi fant relativt få forskjeller mellom samiske fiskere (N: 43), kvenske fiskere (N: 23) og nordnorske fiskere generelt (N: 627).[5] En visuell sammenligning av den prosentvise fordelingen tyder på at samiske og kvenske fiskere skiller seg på flere punkter, men disse forskjellene fanges ikke opp i de ikke-parametriske testene på grunn av relativt få deltakere i disse gruppene. Nordnorske fiskere og kvenske fiskere skilte seg ikke på noen av indikatorene i de ikke-parametriske testene.

Derimot viste nordnorske fiskere og samiske fiskere forskjeller på indikatorer knyttet til innflytelse, rettigheter og fiskernes inntekt i de ikke-parametriske testen, der samiske fiskere hadde en mer negativ vurdering enn nordnorske fiskere. For eksempel vurderte 45 % av de samiske respondentene en svært lav innflytelse, sammenlignet med 23 % blant de nordnorske fiskerne. Når det gjelder den samiske rettighetsindikatoren, vurderte henholdsvis 35 % av samiske fiskere at sjøsamiske forhold var hensyntatt i svært liten til ingen grad, mens 26% vurderte dette til liten grad. 12 % av nordnorske fiskere mente at sjøsamiske forhold var hensyntatt i svært liten til ingen grad, mens 18 % sa i liten grad. Videre valgte 33 % av de nordnorske fiskerne å hoppe over dette spørsmålet ved å velge alternativet "ikke relevant/vet ikke", sammenlignet med kun 7 % blant samiske fiskere.

4.8 Diskusjon

4.8.1 Forskjell i oppfatninger

Vår studie avdekker markante forskjeller i oppfatninger av rettferdighet mellom planleggere og fiskere. Mens planleggere generelt hadde en positiv oppfatning av ivaretakelse av "blå rettferdighet" for lokale fiskeri i kystforvaltningen, vurderer mange fiskere den som dårlig. Fiskere rapporterte om begrenset anerkjennelse av kystkultur, fiskernes kunnskap og sjøsamiske rettigheter, i tillegg til utilstrekkelig representasjon og innflytelse. De rapporterte også at beslutninger om bruk av kystsonene har hatt en betydelig negativ påvirkning deres egen levevei – i skarp kontrast til planleggernes vurderinger. Dette er interessant gitt at både vår og andre studier viser at kystsoneplanleggere i Norge ser på fiskere som legitime og aktive interessenter med betydelig innflytelse (Buanes m.fl. 2005). Samtidig viser våre resultater at fiskerne mener at kystsoneplanleggingen ikke sikrer deres rettigheter. I det følgende diskuterer vi mer inngående potensielle årsaker til fiskernes vurdering av at rettferdighet ikke sikres og den betydelige uoverensstemmelsen i rettferdighetsoppfatninger mellom fiskere og planleggere.

4.8.2 Rettferdighet forstått som anerkjennelse

Planleggernes positive vurdering av inkludering av fiskeres kunnskap i beslutningsprosesser om kystsonen, kan forklares med at fiskeres kunnskap brukes i

[5] Her har vi tatt ut de 12 respondentene som definerte seg som både samiske og kvenske.

kartbasert dokumentasjon av fiskeriaktivitet og viktige fiskehabitater langs norskekysten (Maurstad 2002). Slike kart er sentrale i kystsoneplanleggingen i Norge, fordi de dokumenterer de mange bruksområdene og verdiene til kystområdene (Solås og Hersoug 2012). Ulike oppfatninger mellom fiskere og planleggere kan skyldes mangel på ressurser til innsamling av nye data i forbindelse med nye planleggingsprosesser, inkludert identifisering og kartlegging av ulike typer verdier (Kvalvik m.fl. 2020; Mikkelsen m.fl. 2022). Det kan også tenkes at fiskerne er skeptiske til å dele informasjon om bruk av kystsonen, ettersom noe av denne informasjonen er kunnskap som kan gi konkurransefortrinn eller føre til konflikter med fritids- og turistfiskere (Maurstad 2002). Uenighet kan også oppstå som en følge av måten dataene tolkes og brukes på i beslutningsprosesser. Videre er fiskeres kunnskap mangesidig og inkluderer kunnskap og forståelse om fiskerisektoren, inkludert lokale, økologiske, produksjonsrelaterte og styringsmessige forhold (Solås og Hersoug 2012). Derfor kan fiskerne oppleve kartene som forenklende, siden den helhetlige kunnskapen de har, ikke fanges opp av det kartbaserte formatet som brukes i kystforvaltningen.

Grad av vektlegging eller mangel på vektlegging av fiskernes kunnskap, kan også forklare ulike oppfatninger. Mange kommuner, spesielt mindre samfunn, trenger nye næringer for å beholde og eller tiltrekke seg folk, noe som kan føre til at fiskeres kunnskap ikke vektlegges i beslutninger om kystområder. For eksempel førte tung lobbyvirksomhet fra havbruksnæringen til at Kvænagen kommune i Troms tillot havbruksproduksjon i et område særlig viktig for lokale samiske fiskere, til tross for at Statsforvalteren, Sametinget og andre, både under og etter høringsprosessen, var dypt bekymret for tapet av dette fiskefeltet (Solvang 2016; Movik 2024). Til slutt opphevet Statsforvalteren kommunens beslutning (Movik 2024). En annen faktor er planmyndighetenes kompetanse når det gjelder lokale og samiske forhold. Å sikre samiske hensyn i planleggingsprosessen krever først og fremst evnen til å identifisere slike hensyn som en del av planarbeidet (Brattland m.fl. 2021). I de fleste kommuner er ikke samiske hensyn institusjonaliserte, dvs. at de ikke inngår som en fast del av planprosessene. Deres inkludering i kommunal planlegging avhenger av den enkelte planleggers kompetanse på samisk kultur (Eythórsson 2025, 119-120).

Til tross for institusjonaliseringen av en samisk dimensjon i fiskeriforvaltningen, har norske myndigheter ikke anerkjent lokale rettigheter basert på alders tids bruk i sjøsamiske områder (Jentoft og Søreng 2023). De samtidige utfordringene i kystsoneplanlegging er nært knyttet til langvarige uklarheter og stridigheter rundt juridisk anerkjennelse av samiske fiskerettigheter. Det er slike hensyn som danner grunnlaget for Bivdu – en sjøsamisk nærings- og interesseorganisasjon – sitt søksmål mot staten om samiske rettigheter. Bivdu har også sendt inn et rettslig krav til Finnmarkskommisjonen om fiskerettigheter i Tanafjorden i Finnmark (Eythórsson 2025). Kravet inkluderer å få anerkjent kollektive fiskerettigheter for lokalbefolkningen (Eythórsson 2025), og er basert på sedvanebruk, alders tids bruk og internasjonale urfolks- og

minoritetsrettigheter (Eythórsson 2025). Bivdu søker juridisk avklaring av disse rettighetene og anerkjennelse av tidligere urett, og vektlegger at lokale fisketradisjoner aldri har blitt vurdert av en upartisk domstol (Eythórsson 2025). Våre data bekrefter uavklarte forhold rundt sjøsamiske rettigheter. Hensynet til samiske rettigheter var videre den indikatoren som planleggerne vurderte dårligst ivaretatt, delvis i samsvar med fiskernes bekymringer.

4.8.3 Rettferdighet forstått som fordeling

Det var store forskjeller i oppfatninger om fordelingsrettferdighet mellom fiskere og planleggere, for eksempel hvordan kystsoneplanlegging og beslutningsprosesser påvirker mengden av marine ressurser, viktige habitater for fiskeri, kvaliteten på fisk eller skalldyr og tilgang til fiskeområder. Fiskere ser utvidelsen av havbruk som den største trusselen mot lokale fiskerier (Engen m.fl. 2026a), og studier viser at havbruk prioriteres høyt i planleggingsprosesser (Tiller m.fl. 2015; Bergh m.fl. 2023). Næringen domineres av store, multinasjonale selskaper (Meld. St. (2024-2025)), og utenlandsk eierskap øker stadig (Nøstbakken og Selle 2019). I 2023 hadde næringen en verdiskaping (inkludert ringvirkninger) som var over tre ganger høyere enn fiskerinæringen (Nyrud m.fl. 2024). Kommuner som støtter havbruksutvikling gjennom kystsoneplanlegging, belønnes økonomisk gjennom Havbruksfondet (Nærings- og fiskeridepartementet 2025), midler som er uvurderlige for kommuner med dårlig økonomi, og som dermed skaper et sterkt insentiv til å overse lokale bekymringer og legge til rette for vekst i havbruk (NRK 2025).

I tillegg til konkurranse om areal, er brukerne av kystområdene bekymret for miljøpåvirkningen av havbruk (Grefsrud m.fl. 2025). Fiskere i Nordland har uttrykt bekymring for reduksjon, og noen ganger totalt fravær, av reker i deres fiskeområder. Disse endringene oppfattes som utenfor normal variasjon i fangst og tilskrives havbruksvirksomhet og bruk av kjemikalier for behandling av lakselus (Rybråten m.fl. 2018; Havforskningsinstituttet 2024). Havbruk påvirker også kvaliteten på villfisk som spiser fiskefôr negativt (Strøm m.fl. 2025).

Samtidig som havbruksnæringen utfordrer mange fiskere og fører til re-regulering av kystområder gjennom kystsoneplanlegging i Norge (Hersoug og Johnsen 2012), konkurrerer også andre næringer med fiskere om kystarealer og ressurser. For eksempel er fiskere bekymret for tilstanden til kysttorskbestandene, særlig påvirkningen fra det økende fritids- og turistfisket (Borch 2009; Rybråten m.fl. 2018).

Globalt fører privatisering av fiskerettigheter til en nedgang i fiskeriaktivitet i samfunn som er avhengige av fiskeri gjennom overføring av fiskerettigheter og eierskap fra rurale bygder til urbane områder (Carothers og Chambers 2012). Denne utviklingen strider mot prinsipper om fordelingsrettferdighet, sentralt for mange lokale fiskeres rettsoppfatninger, som nærhet (dvs. at folk som bor nær en ressurs, bør gis forrang når det kommer til å høste den) og behov (dvs. at utnyttelse av marine ressurser bør dekke et reelt behov) (Movik 2021). Dette er oppfatninger vi også finner hos deltakerne på Kystfiskeutvalgets høringsmøter i Finnmark. Et flertall av disse

mente det eksisterer en særlig rett til fiske i havet utenfor Finnmark "med grunnlag i prinsippet om at nærhet til ressursene gir en rett til ressursene. Dette nærhetsprinsipp synes begrunnet ut fra betraktninger om rettferdighet og ut fra hensynet til en fornuftig miljø- og ressursforvaltning" (NOU 2008: 5, 364).

I dag defineres fiskerettigheter av fartøykvoter, noe som er et skifte fra det som historisk var et åpent system til et lukket regime som krever spesielle tillatelser og vilkår for tilgang til marine ressurser (Movik 2021). Dette systemet har skapt et skille mellom de som har og de som ikke har kvoter, en rettighet med en svært høy økonomisk verdi. I 1990, da det svært viktige torskefisket ble stengt, ble kvoter tildelt fiskere med et visst aktivitetsnivå de foregående årene, noe som ekskluderte fiskere med mindre fangster. Småskalafiskere, kvinnelige fiskere og samiske fiskere ble uforholdsmessig påvirket (Gerrard og Kleiber 2019; Movik 2021). Også i den globale debatten om privatisering av fiskerier, fremheves det at etter innføringen av kvotesystemer, oppleves resultatene urettferdige i formuefordeling og makt (f.eks. Carothers og Chambers 2012).

Vi har sett at de tre gruppene fiskere har relativt like meninger om hvordan endringer har påvirket lokale fiskerier. Dette kan forklares med at fiskere knytter rettferdighet til prinsipper om nærhet og behov, ikke etnisitet (Movik 2024). Samtidig minner Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) oss om at sjøsamene ble sterkt påvirket av fornorskningspolitikken, og fra 1960-tallet av begynte flere samer å stille spørsmål ved om det var en sammenheng mellom de negative utviklingene i fiskeriene i sjøsamiske områder og deres etniske identitet.

4.8.4 Rettferdighet forstått som prosedyre

Våre resultater tyder på at kystsoneplanlegging, sett fra fiskernes perspektiv, ikke møter forventningene når det gjelder prosessuell rettferdighet. Hvem som skal delta i kystsoneplanleggingen, bestemmes i stor grad av de som leder planleggingsprosessen. Fiskere, representert gjennom sine organisasjoner, anses av kommunale planleggere som nøkkelinteressenter i kystsoneplanleggingsprosesser, spesielt i de nordlige kommunene der fiskeriene er betydelige (Stokke 2021).

Andre studier om kystsoneplanlegging i Norge påpeker uklar bruk av innspill fra interessenter, for eksempel i strategiske konsekvensutredninger. Dette skyldes manglende retningslinjer som bidrar til ulik praksis mellom kommunene (Mikkelsen m.fl. 2022). Begrenset åpenhet påvirker oppfatningene av rettferdighet og legitimitet, ettersom vurderingene mangler klare kriterier for evaluering av data og avveininger (Mikkelsen m.fl. 2022). Begrensninger i ressurser når det gjelder lokal datainnsamling utgjør et problem, og det er uklart hvordan offentlig innspill påvirker beslutninger (Mikkelsen m.fl. 2022).

Videre kan enkelte fiskere oppleve at de ikke er tilstrekkelig representert av sine fiskerorganisasjoner, og de kan være uorganiserte. Fiskere kan også være uvitende om at det pågår kystsoneplanleggingsprosesser, ettersom individuelle fiskere ikke kontaktes direkte i slike tilfeller. En opplevelse av manglende

innflytelse kan også redusere fiskernes motivasjon til å delta i utgangspunktet.

Utfordringer knyttet til reell representasjon, kan illustreres gjennom erfaringene til samiske fiskere med Norges Fiskarlag. I denne organisasjonen har samiske fiskere vært en marginalisert gruppe (Eythórsson 2003; 2025; Brattland 2012). Organisasjonen har motsatt seg vern av fjordene, opprettholdt prinsippet om fritt fiske og avvist lokale og regionale rettigheter i sjøsamiske områder (Eythórsson 2008, SFK 2023, s. 566–582).

Sannhets- og forsoningskommisjonen påpeker at en felles utfordring for fjordfiskere er mangelen på overordnet planlegging for å ivareta deres interesser (SFK 2023). Denne mangelen, kombinert med at samiske fiskere i vår undersøkelse rapporterte lav grad av anerkjente rettigheter, innflytelse og tillit mellom fiskere og kystsoneplanleggere, viser at juridiske oppfatninger, reguleringer og deltakelse i kystsoneplanlegging er tett sammenvevd. Som Movik (2021) understreker, påvirker evnen til å påvirke planleggingsprosesser den sjøsamiske befolkningens mulighet til å utøve kystfiske. Det å formelt oppfylle kriterier for prosedyrerettferdighet, kan skjule dypere maktasymmetrier og pågående urett.

4.8.5 Marginaliserte fiskere?

Fiskernes samlede negative vurdering av om hvorvidt kystsoneforvaltningen er rettferdig, kan virke overraskende, gitt at Norge skårer høyt på demokratiindekser (Economist Intelligence 2023, 2024), og fiskeri står sentralt i norsk historie, kultur og økonomi (Kolle 2014). Mange vil kanskje heller ikke betrakte norske fiskere som marginaliserte. Tvert imot kan fiskerne ansees å ha høy sosial status, en god inntekt (selv om det er store variasjoner innenfor næringen, der eiere av kystfartøy har en tendens til å ha lavest inntekt (Nielsen m.fl. 2018)), et velutviklet sosialt sikkerhetsnett og mulighet til å delta i kystforvaltning – enten direkte eller gjennom sine representanter.

Oppfatninger av marginalisering er en kontekstavhengig prosess som kan defineres både av samfunnets vurderinger og av individers egne erfaringer (Messiou 2012; Fluit m.fl. 2024). I demokratiske velferdsstater handler blå rettferdighet mindre om fattigdom og mer om hva som er handlingsrom når det gjelder lokale utfordringer, fremtiden til fiskerene og hvor motstandsdyktige fiskeriavhengige lokalsamfunn er (Salmi og Svels 2022; Jentoft 2023). Dette poenget tydeliggjøres i vår studie der fiskernes oppfatninger av rettferdighet, synes å underbygge en påstand om politisk marginalisering i kystforvaltningen.

4.8.6 Manglende kunnskap i forvaltningen?

En relativt høy andel planleggere svarte «vet ikke» eller «ikke relevant» på spørsmål om fordelingsrettferdighet. Det kan tyde på at de som planlegger, mangler kunnskap om viktige forhold som bør tas med i beslutninger om kystområder. En evaluering av implementeringen av økosystemtjenestekonseptet i kystsoneplanlegging i Norge fant at disse prosessene kun er basert på hensyn til biologisk mangfold, og feilet i å integrere miljømessig og sosioøkonomisk kunnskap (Kvalvik m.fl. 2020). Usikkerhet om mengden marine ressurser og viktige leveområder, kan

vise at kunnskapen om ulike forhold er ulikt fordelt. Imidlertid kan rapportert usikkerhet om påvirkning på biologisk mangfold være relatert til at innsamling av data om naturtyper og biologisk mangfold foregår på nasjonalt eller regionalt nivå, noe som ikke nødvendigvis møter behovene til kommunale planleggere (Kvalvik m.fl. 2020). Et sentralt spørsmål for oppfølgingsstudier er om planleggernes svar reflekterer en faktisk mangel på kunnskap om påvirkninger, om planleggerne ikke vet om eksisterende kilder til kunnskap, eller ikke anvender disse.

4.9 Konklusjon og anbefalinger

Våre resultater støtter påstandene om betydningen av å sette rettferdighet i sentrum for politikk knyttet til den blå økonomien (Saunders m.fl. 2019, 2020; Bennett m.fl. 2022b). Oppfatninger som kan undergrave tillit, samarbeid og legitimitet, og føre til negative sosiale og økologiske konsekvenser, må adresseres i kystsoneforvaltning (Gurney m.fl. 2021; Ruano-Chamorro m.fl. 2022; Bennett 2022; Hampton-Smith m.fl. 2024; Bennett m.fl. 2025). Forskere argumenterer for at planleggere bør utfordre elite-makt, rette eksplisitt oppmerksomhet mot relativ ulempe og gjøre en innsats for å fjerne barrierer for deltakelse, for eksempel ved å styrke og bygge kapasitet hos enkeltpersoner og grupper (Tafon m.fl. 2019; Saunders m.fl. 2020; Movik 2021). Alternative tilnærminger til den blå økonomien, som blå rettferdighet (Engen m.fl. 2021; Blythe m.fl. 2023), vekstfri blå utvikling (Hadjimichael 2018; Ertör og Hadjimichael 2020), blå samfunn (Campbell m.fl. 2021; Bennett m.fl. 2022b) og blå matsuverenitet (Levkoe m.fl. 2017; Quimby et al. 2023), kan bidra til å synliggjøre hvordan maktforhold former kontroll og tilgang til miljøressurser.

Tverrfaglig forskning har også blitt fremmet som en måte å fremme blå rettferdighet på (Saunders m.fl. 2016; Chuenpagdee og Jentoft 2019; Schreiber m.fl. 2022). For eksempel forstår Jentoft (2022) blå urett som et styringsproblem som må identifiseres gjennom tverrfaglige initiativer. Tverrfaglige initiativer integrerer lokal kunnskap med vitenskapelige innsikter for å utvikle helhetlige løsninger (Schreiber m.fl. 2022; Bennett 2022), samtidig som de fremmer refleksivitet og reduserer skjevheter i kunnskapsvalidering (Schreiber m.fl. 2022). En sosial undersøkelsestilnærming, kombinert med mer dyptgående kvalitativt arbeid integrert i en tverrfaglig prosess, kan bidra til en mer rettferdig kystforvaltning. Slike tiltak må være tett koblet til beslutningstaking, overvåking og tilpasning (Bennett m.fl. 2025), med spesifikt fokus på å adressere maktubalanser og sette flerdimensjonal rettferdighet i sentrum.

Vår studie avdekker at fiskerne i undersøkelsen opplever å være politisk marginalisert i det som omtales som den blå økonomien, en erfaring som i stor grad ikke anerkjennes av kystsoneplanleggere. Dette er særlig relevant i Nord-Norge, der sjøsamiske rettigheter og hensynet til sjøsamisk kultur og tradisjonelt fiske skal ivaretas i forvaltningen. Et sentralt bidrag fra denne forskningen er bruken av et som viser at slike oppfatninger er utbredt blant fiskere i Nord-Norge – en region med fleretnisk historie, der fiskeri har sikret livsgrunnlag i årtusener.

4.10 Tilrådninger:

1. Samiske hensyn må innarbeides i planoppstart, og konkret vurderes i planbeskrivelse, konsekvensutredning og arealavveininger.

2. Konsultasjoner bør gjennomføres tidlig nok til å påvirke valg av planalternativer, og lokale sjøsamiske fiskere og organisasjoner som Bivdu må inkluderes.

3. Kommunale planleggere, folkevalgte og relevante statlige sektormyndigheter bør få opplæring i sjøsamisk rettshistorie, fornorskningspolitikkens konsekvenser, samiske rettigheter og den praktiske betydningen av tradisjonelt fjord- og kystfiske. Slik kompetanse må institusjonaliseres, for å sikre at samiske hensyn ikke avhenger av enkeltansattes kunnskap og engasjement.

4. Metoder for innhenting og bruk av fiskernes erfaringsbaserte kunnskap må vurderes og gjennomgås for å sikre bedre inkludering av denne kunnskapen i planarbeid og beslutningsfatning. Kunnskapen må behandles på en måte som beskytter fiskernes interesser.

5. Konsekvensutredninger må vurdere den samlede belastningen på fiskebestander, habitater, tilgang til fiskeområder og det materielle grunnlaget for lokalt og sjøsamisk fiske.

6. Myndighetene bør følge opp de uavklarte spørsmålene om sjøsamiske fiskerettigheter og vurdere ordninger som gir sterkere rettslig beskyttelse av lokale fiskerier i sjøsamiske bosetningsområder.

Kystsoneforvaltningen bør i større grad bygge på en rettighets- og rettferdighetsorientert tilnærming, der sjøsamiske hensyn integreres tidlig og forpliktende i kunnskapsgrunnlag, medvirkning, arealavveininger og oppfølging. Dette forutsetter styrket kompetanse i forvaltningen, reell innflytelse for sjøsamiske og lokale fiskerimiljøer og en tydeligere rettslig og politisk avklaring av grunnlaget for lokalt og samisk fjordfiske.

Takksigelser

Vi vil takke alle som har deltatt i spørreundersøkelsen. Dette arbeidet ble finansiert av Framsenteret gjennom det femårige forskningsprogrammet Coastshift (2022-2026).

Referanser:

Bennett NJ (2022) Mainstreaming Equity and Justice in the *Ocean. Front Mar Sci 9*:873572. https://doi.org/10.3389/fmars.2022.873572

Bennett NJ, Relano V, Roumbedakis K, et al (2025) Ocean equity: from assessment to action to improve social equity in ocean governance. *Front Mar Sci 12*:1473382. https://doi.org/10.3389/fmars.2025.1473382

Bennett NJ, Villasante S, Espinosa-Romero MJ, et al (2022b) Social sustainability and equity in the blue economy. *One Earth 5*:964–968. https://doi.org/10.1016/j.oneear.2022.08.004

Bergh Ø, Beck AC, Tassetti AN, et al (2023) Analysis of spatial conflicts of large scale salmonid aquaculture with coastal fisheries and other interests in a Norwegian fjord environment, using the novel GIS-tool SEAGRID and stakeholder surveys. *Aquaculture 574:*739643. https://doi.org/10.1016/j.aquaculture.2023.739643

Blythe JL, Gill DA, Claudet J, et al (2023) Blue justice: A review of emerging scholarship and resistance movements. *Camb prisms Coast futures 1*:e15. https://doi.org/10.1017/cft.2023.4

Borch T (2009) Contested Coastal Commercialisation: Marine Fishing Tourism in Norway. *MAST Marine studies 8*:33–51

Brandt M (2026) Har anmeldt Sjøforsvaret etter senking av fregatt. In: Forsvarets forum. https://www.forsvaretsforum.no/andoya-fiskeri-fregatt/har-anmeldt-sjoforsvaret-etter-senking-av-fregatt/478812. Accessed 20 Jan 2026

Brattland C (2012) Making Sami seascapes matter: ethno-ecological governance in coastal Norway. PhD thesis, UiT The Arctic University of Norway

Brattland C, Broderstad EG, Howlett C (2021) Indigenous agency in aquaculture development in Norway and New Zealand. In: Indigenous Peoples, Natural Resources and Governance, 1st edn. Routledge, London, pp 59–84

Broderstad EG, Eythórsson E (2014) Resilient communities? Collapse and recovery of a social-ecological system in Arctic Norway. *Ecology & Society 19*:art1. https://doi.org/10.5751/ES-06533-190301

Buanes A, Jentoft S, Maurstad A, et al (2005) Stakeholder participation in Norwegian coastal zone planning. *Ocean & Coastal Management 48:*658–669. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2005.05.005

Bull, K S (2011) Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie. Universitetsforlaget.

Campbell LM, Fairbanks L, Murray G, et al (2021) From Blue Economy to Blue Communities: reorienting aquaculture expansion for community wellbeing. *Marine Policy 124:*104361. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2020.104361

Carothers C, Chambers C (2012) Fisheries Privatization and the Remaking of Fishery Systems. *Environment and Society 3*. https://doi.org/10.3167/ares.2012.030104

Chuenpagdee R, Jentoft S (eds) (2019) Transdisciplinarity for Small-Scale Fisheries Governance: Analysis and Practice. *Springer International Publishing*.

Economist intelligence (2023) Age of conflict. Democracy index 2023

Economist intelligence (2024) What's wrong with representative democracy? Democracy index 2024

Engen S, Falk-Andersson J, Ancin Murguzur FJ, Hausner VH, Gurney G (2026 a) Challenges for local fisheries in the blue economy –fishers' perceptions. *Marine Policy*, *190,* 107142. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2026.107142

Engen S, Gurney G, Broderstad EG, Fauchald P, Hausner VH, Falk-Andersson J (2026 b) Blue Justice: diverging perceptions between coastal planners and fishers in the blue economy. *Sustainability Science*, https://doi.org/10.1007/s11625-026-01868-y

Engen S, Hausner VH, Gurney GG, et al (2021) Blue justice: A survey for eliciting perceptions of environmental justice among coastal planners' and small-scale fishers in Northern-Norway. PLoS ONE *16:*e0251467. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251467

Ertör I, Hadjimichael M (2020) Editorial: Blue degrowth and the politics of the sea: rethinking the blue economy. *Sustain Sci 15:*1–10. https://doi.org/10.1007/s11625-019-00772-y

Eythórsson E (2003) The coastal Sami: a 'pariah caste' of the Norwegian fisheries? A reflection on ethnicity and power in Norwegian resource management. In: *Indigenous Peoples: Resource Management and Global Rights.* Eburon Uitgeverij B.V.

Eythórsson E (2008) *Sjøsamene og kampen om fjordressursene*. ČálliidLágádus, Karasjok

Eythórsson E (2025) *Arv og miljø i nord. Sjøsamisk arv i en turbulent tid*. ČálliidLágádus

Fiskeridirektoratet (2021) Retningslinjer for arbeid med kystsoneplanlegging i Fiskeridirektoratet. https://www.regjeringen.no/contentassets/aa29aba920824b2c89ef1a57af532e76/retningslinjer-for-arbeid-med-kystsoneplanlegging-i-fiskeridirektoretet_-februar_2021-pdf.pdf

Fluit S, Cortés-García L, Von Soest T (2024) Social marginalization: A scoping review of 50 years of research. *Humanit Soc Sci Commun 11*:1665. https://doi.org/10.1057/s41599-024-04210-y

Fossheim M, Primicerio R, Johannesen E, et al (2015) Recent warming leads to a rapid borealization of fish communities in the Arctic. *Nature Clim Change 5*:673–677. https://doi.org/10.1038/nclimate2647

Gerrard S, Kleiber D (2019) Women fishers in Norway: few, but significant. *Maritime Studies 18*:259–274. https://doi.org/10.1007/s40152-019-00151-4

Grefsrud ES, Andersen LB, Grøsvik BE, et al (2025) Risk report Norwegian: Production mortality in farmed fish and environmental effects of Norwegian fish farming. *Rapport fra Havforskningen 14*.

Gurney GG, Mangubhai S, Fox M, et al (2021) Equity in environmental governance: perceived fairness of distributional justice principles in marine co-management. *Environmental Science & Policy 124*:23–32. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.05.022

Hadjimichael M (2018) A call for a blue degrowth: Unravelling the European Union's fisheries and maritime policies*. Marine Policy 94*:158–164. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2018.05.007

Hampton-Smith M, Gurney GG, Cinner JE (2024) A systematic review of equity perceptions and outcomes in marine conservation. *Biological Conservation 289:*110395. https://doi.org/10.1016/j.biocon.2023.110395

Hersoug B, Johnsen JP (2012) *Kampen om plass på kysten interesser og utviklingstrekk i kystsoneplanleggingen.* Universitetsforl., Oslo

Hovelsrud GK, Dannevig H, West J, Amundsen H (2010) Adaptation in Fisheries and Municipalities: Three Communities in Northern Norway. In: Hovelsrud GK, Smit B (eds) *Community Adaptation and Vulnerability in Arctic Regions*. Springer Netherlands, Dordrecht, pp 23–62

Hultman J, Säwe F, Salmi P, et al (2018) Nordic fisheries at a crossroad, 2018:546. Nordic Council of Ministers, Copenhagen

Havforskningsinstituttet (2024) Miljøeffekter av lakselusmidler. I Havforskningsinstituttet. https://www.hi.no/hi/temasider/arter/lakselus/miljoeffekter-av-lakselusmidler. Accessed 12 July 2025

Iversen A, Asche F, Buck M, et al (2020a) The growth and decline of fisheries communities: Explaining relative population growth at municipality level. *Marine Policy 112*:103776. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2019.103776

Jebens O (2007) Sjøsamenes og etnisk norske fiskeres rett til sjøfiske i Finnmark. *Lov og Rett; Norsk Juridisk Tidsskrift* 2007 ss 259-282.

Jentoft S (2022) Small-Scale Fisheries in the Blue Economy. In: Jentoft S, Chuenpagdee R, Bugeja Said A, Isaacs M (eds) *Blue Justice*. Springer International Publishing, Cham, pp 3–15

Jentoft S (2023) The gift of community: more essays on human experiences of small-scale fisheries. TBTI Global

Jentoft S, Søreng S (2023) Fjordfiskenemndas betydning for samiske fiskerier. In: *Almenningsressurser i nord - fellesskap og grunnrente.* Orkana akademisk, pp 135–162

Johnsen, PF, Jonas Erraia, Fjose S, et al (2020) Nasjonale ringvirkninger av sjømatnæringen i 2019

Kolle N (ed) (2014) Norges fiskeri- og kysthistorie. Fagbokforlaget, Bergen

Kvalvik I, Robertsen R (2017) Inter-municipal coastal zone planning and designation of areas for aquaculture in Norway: A tool for better and more coordinated planning*? Ocean & Coastal Management 142:*61–70. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2017.03.020

Kvalvik I, Solås A-M, Sørdahl PB (2020) Introducing the ecosystem services concept in Norwegian coastal zone planning. *Ecosystem Services 42*:101071. https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2020.101071

Levkoe CZ, Lowitt K, Nelson C (2017) "Fish as food": Exploring a food sovereignty approach to small-scale fisheries. *Marine Policy 85:*65–70. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2017.08.018

Maurstad A. (1997) Sjarkfiske og ressursforvaltning. Avhandling for Dr.Scient-graden i Fiskerivitenskap, Norges Fiskerihøyskole, Universitetet i Tromsø.

Maurstad A. (1999) "Fiskeres normsystem – legitime forvaltningsinstitusjoner." *TemaNord 517*:39, 42, København: Nordiskes Ministerråd.

Maurstad A (2002) Fishing in murky waters—ethics and politics of research on fisher knowledge. *Marine Policy 26:*159–166. https://doi.org/10.1016/S0308-597X(01)00045-8

McIntosh P, Barrett LT, Warren-Myers F, et al (2022) Supersizing salmon farms in the coastal zone: A global analysis of changes in farm technology and location from 2005 to 2020*. Aquaculture 553*:738046. https://doi.org/10.1016/j.aquaculture.2022.738046

Messiou K (2012) Collaborating with children in exploring marginalisation: an approach to inclusive education. *International Journal of Inclusive Education 16*:1311–1322. https://doi.org/10.1080/13603116.2011.572188

Mikkelsen E, Sørdahl PB, Solås A-M (2022) Transparent and consistent? Aquaculture impact assessments and trade-offs in coastal zone planning in Norway. *Ocean & Coastal Management 225*:106150. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106150

Meld. St. 32 (2018-2019). Et kvotesystem for økt verdiskaping - En fremtidsrettet fiskerinæring.

Nærings- og fiskeridepartementet (2025) Milliardutbetaling fra Havbruksfondet. Regjeringen.no. https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/milliardutbetaling-fra-havbruksfondet/id3138552/. Accessed 13 Jan 2026

Movik S (2024) Contested Coastal Commons and Blue Spatial Justice: Enclosures, Rescaling, and Resistance in Northern Norway. *International Journal of the Commons 18*:39–52

Movik S (2021) 30. Sjøsamiske fiskerettigheter og kystsoneplanlegging. In: Broch Hauge K, Stokke KB (eds) *Integrert kystsoneforvaltning*. Universitetsforlaget, pp 572–599

Nielsen M, Asche F, Bergesen O, et al (2018) The myth of the poor fisher: Evidence from the Nordic countries. *Marine Policy 93*:186–194. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2018.04.003

NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark. [Kystfiskeutvalget]. Departementenes Servicesenter, Informasjonsforvaltning, Oslo

Nøstbakken L, Selle SF (2019) Eierskap i norsk oppdrettsnæring. Samfunns- og næringslivsforskning AS

NRK (2025) Brennpunkt: Lakselandet. https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt-lakselandet. Accessed 13 Jan 2026

Nyrud T, Iversen A, Robertsen R, et al (2024) Sjømatnæringens ringvirkninger Verdiskaping og ringvirkninger fra norsk sjømatnæring for 2023. 31:

Omre H-J (2025) Sprengde fregatt midt i fiskefelt – minister varslar full gjennomgang. In: NRK. https://www.nrk.no/nordland/sprengde-fregatt-midt-i-fiskefelt-_-minister-varslar-full-gjennomgang-1.17676458. Accessed 13 Jan 2026

Palm ACU, Hareide NR, de Jong K, Dankel D (2023) Knowledge acquisition for Coexistence between fisheries and offshore wind industries. Report from the Institute for Marine Research

Pedersen S (2008) Lappekodisillen i nord 1751-1959: Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke (Dieđut 3). Nordisk samisk institutt (Sámi instituhtta)

Pedersen S (2012) The Coastal Sámi of Norway and their rights to traditional marine livelihood. *Arctic Review on Law and Politics vo. 3*,1/2012, s.51-80

Quimby B, Roque AD, Nébié EKI, et al (2023) Blue Food Sovereignty Benefits Social-Ecological Resilience: A Case Study of Small-Scale Fisheries Co-Management and Mariculture in Samoa. *Hum Ecol 51:*279–289. https://doi.org/10.1007/s10745-023-00401-4

Reimer JM, Devillers R, Zuercher R et al (2023) The Marine Spatial Planning Index: a tool to guide and assess marine spatial planning. *Npj Ocean Sustain*. 2:15 https:/ /doi.or g/10.10 38/s4 4183-023-00022-w

Ruano-Chamorro C, Gurney GG, Cinner JE (2022) Advancing procedural justice in conservation. *Conservation Letters 15:*e12861. https://doi.org/10.1111/conl.12861

Rybråten S, Bjørkan M, Hovelsrud GK, Kaltenborn BP (2018) Sustainable coasts? Perceptions of change and livelihood vulnerability in Nordland, Norway. *Local Environment 23*:1156–1171. https://doi.org/10.1080/13549839.2018.1533931

Salmi P, Svels K (2022) Marginalization and Reinvention of Small-Scale Fisheries: A Finnish Case Study of Social Justice. In: Jentoft S, Chuenpagdee R, Bugeja Said A, Isaacs M (eds) *Blue Justice*. Springer International Publishing, Cham, pp 139–157

Riksrevisjonen (2020) Undersøkelse av kvotesystemet i kyst og havfisket. Dokument 3:6 (2019-2020)

Sametinget (2023) Sametingets årlige fiskerisak

Sametinget (2024) Sametingets årlige fiskerisak

SFK. Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) *Sannhet og forsoning: Grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. (Dokument 19 (2022–2023)).https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2022-2023/dok19-202223.pdf

Saunders F, Gilek M, Ikauniece A, et al (2020) Theorizing Social Sustainability and Justice in Marine Spatial Planning: Democracy, Diversity, and Equity. *Sustainability 12*:2560. https://doi.org/10.3390/su12062560

Saunders FP, Gallardo-Fernández GL, Van Tuyen T, et al (2016) Transformation of small-scale fisheries — critical transdisciplinary challenges and possibilities. *Current Opinion in Environmental Sustainability 20*:26–31. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2016.04.005

Saunders F, Gilek M, Tafon R (2019) Adding People to the Sea: Conceptualizing Social Sustainability in Maritime Spatial Planning. In: Zaucha J, Gee K (eds) *Maritime Spatial Planning*. Springer International Publishing, Cham, pp 175–199

Schreiber M, Chuenpagdee R, Jentoft S (2022) Blue Justice and the co-production of hermeneutical resources for small-scale fisheries. *Marine Policy 137:*104959. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2022.104959

Smith C (1990) Om samenes rett til naturressurser – særlig ved fiskerireguleringer. Lov og rett, 507-534. https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3061-1990-09-0

Solås A-M, Hersoug B (2012) From fisher, via bureaucrat and scientist to planning - on the use of local knowledge in coastal zone planning [In Norwegian]. In: Hersoug B, Johnsen JP (eds) The fight for space along the coast - interests and developments in coastal zone planning [In Norwegian]. Universitetsforl., Oslo

Solvang O (2016) Advarer mot å slippe til gigantselskap: - Jeg er rystet. In: Nordlys. https://www.nordlys.no/5-34-402519. Accessed 10 Apr 2025

Stalmokaitė I, Tafon R, Saunders F, et al (2023) Exploring social justice in marine spatial planning: planner and stakeholder perspectives and experiences in the Baltic Sea Region. *Journal of Environmental Planning and Management 1–23.* https://doi.org/10.1080/09640568.2023.2279512

Statistisk sentralbyrå (2018) Norwegian fisheries through 80 years [In Norwegian]. In: ssb.no. https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/det-har-gatt-i-bolgjer. Accessed 22 Mar 2021

Stokke KB (2021) 18. Planlegging i sjø – behov for sterkere regional styring. In: *Integrert kystsoneforvaltning.* Universitetsforlaget, pp 340–354

Strøm JF, Berg E, Bjørn PA, et al (2025) Økologiske effekter av lakseoppdrett i åpne merder på ville kysttorskbestander. Havforskningsinstituttet

Sunde J Ø (2016) Fisk og forteiing – Ein nedslåande forteljing om norsk fiskeriregulering. *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 3 årg. 33 ss. 209-218.

Søreng S (2014) Lokale rettighetsforståelser i fiskeriforvaltningen. *Med særlig fokus på samiske fiskerettigheter.* Philosophiae Doctor. Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi. Norges fiskerihøgskole. UiT Norges arktiske universitet.

Tafon R, Saunders F, Gilek M (2019) Re-reading marine spatial planning through Foucault, Haugaard and others: an analysis of domination, empowerment and freedom. *Journal of Environmental Policy & Planning* 21:754–768. https://doi.org/10.1080/1523908X.2019.1673155

The Norwegian Fisheires Directorate (2026) Påmelding til kystfiskeordningen. In: Fiskeridirektoratet. https://www.fiskeridir.no/yrkesfiske/kystfiskeordningen. Accessed 19 Jan 2026

Tiller RG, Svalestuen Y, Öztürk P, Tidemann A (2015) Simulating Stakeholder Behavior in a Marine Setting: Integrated Coastal Zone Planning and the Influential Power of Selected Stakeholders in Frøya, Norway. *Front Mar Sci 2:.* https://doi.org/10.3389/fmars.2015.00090

Viðarsson JR, Einarsson MI, Ragnarsson SÖ, et al (2018) Nordic Coastal Fisheries and Communities. Nordic Council of Ministers

Meld. St. 24 (2024–2025). Fremtidens havbruk. Bærekraftig vekst og mat til verden

Hvordan journalistikken rammet inn Fosen

Fortidens urett og framtidens konflikt

Eli Skogerbø · Roy Thowsen Krøvel
Inker-Anni Sara · Gabriella Tjelta Hansen
Bineeth Kuriakose · Katerina Tsetsura
Universitetet i Oslo (UiO) · OsloMet – storbyuniversitetet
Samisk høgskole · Universitetet i Oslo (UiO)
OsloMet – storbyuniversitetet · University of Oklahoma

Sammendrag

Fosenaksjonene i 2023 ble organisert av Natur og Ungdom (NU) og NSR Nuorat (NSR-N), ungdomsorganisasjonen til Norske Samers Riksforbund (NSR), og samlet på det meste flere hundre aksjonister i Oslos gater. Demonstrasjonene var rettet mot den norske regjeringens manglende vilje til å følge opp høyesterettsdommen fra 2021 om at vindkraftverkene på Fosen brøt menneskerettighetene til reindriftssamene på Fosen. I denne artikkelen ser vi på mediedekningen av Fosensaken i perioden 2015–2024 i samiske og norske medier og spør: *Hvordan ble Fosensaken rammet inn (fortolket og fortalt) i mediedekningen, og hvilke tolkningsrammer kan vi identifisere i mediedekningen*? Vi analyserer 316 nyhets- og andre redaksjonelle artikler ved hjelp av rammeanalyse, og avdekker at ni ulike rammer er til stede i mediedekningen. To er dominerende, *rettsstatskonfliktrammen*, som handler om at staten bryter loven, og *kolonial kontinuitet*, som handler om at gammel urett mot samene videreføres. Vi kobler rammeanalysen med Van Gorps begrep om kulturpakker, og finner at Fosendekningen var organisert rundt to dypt forankrede norske fortellinger som til sammen framkommer i 60 prosent av 316 medieinnslag. Rettsstatsfortellingen handler om det norske rettssystemet og den moralske vurderingen av dette. Protestfortellingen viser den norske staten som autoriteten som definerer grensen mellom legitim og illegitim handling. Ingen av fortellingene setter det samiske folket, samisk territorium eller samiske politiske krav i sentrum for det moralske universet. Fosenkonflikten ble derfor fremstilt som en historie om hva den norske staten bør gjøre, vurdert etter norske institusjonelle normer. Vi finner også at Høyesterettsdommen om Fosen fra 2021 og Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport (2023) ble ankerfeste for journalistikkens omtale av tidligere urett, mens journalistikken i liten grad tar stilling til framtidig urett, som i pågående utbyggingskonflikter. Vi kaller dette «fortid/framtid-asymmetrien», som viser hvordan journalistikkens nøytralitetsnormer formet fosendekningen. Det var lettere å dekke fortidig urett enn framtidig konflikt.

Foto: Thomas Eira Jægervand

5.1 Innledning

Fosenaksjonene i 2023 ble organisert av Natur og Ungdom (NU) og NSR Nuorat (NSR-N), ungdomsorganisasjonen til Norske Samers Riksforbund (NSR), og samlet på det meste flere hundre aksjonister i Oslos gater. Aksjonen startet med at noen sentrale medlemmer av de to organisasjonene tok seg inn i lobbyen til Olje- og energidepartementet (OED) og ble der til politiet etter omkring fire døgn seinere bar dem ut midt på natta. Det var imidlertid ikke slutten på aksjonene. De vokste i størrelse etter hvert som flere aktivister, organiserte og uorganiserte, sluttet seg til og blokkerte inngangene til mange departementer og offentlige bygninger. Greta Thunberg var blant de internasjonale aktivistene som bidro til å gi aksjonene internasjonal oppmerksomhet. Protesten var rettet mot den norske regjeringens manglende vilje til å følge opp høyesterettsdommen om at vindkraftverkene på Fosen brøt menneskerettighetene til reindriftssamene i Sør-Fosen Sijte og Nord-Fosen Siida. Norges høyesterett (2021) fastslo i oktober 2021 at vindkraftverkene var ulovlige fordi de ødela reinbeitedistriktenes vinterbeiter, og dermed grunnlaget for utøvelse av samisk kultur- og næringsliv. Til tross for dommen, fulgte ikke myndighetene opp med tiltak for å kompensere for skaden før seinhøstes 2023. Da hadde Fosenaksjonistene organisert aksjoner i tre omganger: februar-mars, mai-juni og oktober 2023. I september 2026 er det fremdeles ikke avklart hvor de to reinbeiteområdene får erstatningsbeiter for tapt land.

I artikkelen ser vi på mediedekningen av Fosensaken i perioden 2015–2024 i samiske og norske medier: Forskningsspørsmålene vi stiller er: Hvordan ble Fosensaken rammet inn (fortolket og fortalt) i mediedekningen, og hvilke tolkningsrammer kan vi identifisere i mediedekningen? Med «vi» i forskningsspørsmålet sikter vi i første rekke til forfatterne, som har identifisert rammene gjennom den systematiske analysen av materialet. En tolkning kvalifiserer imidlertid bare som ramme i teoretisk forstand dersom den er systematisk og strukturell nok til også å gjøre seg gjeldende for et bredere publikum, det vil si et videre «vi» som inkluderer leseren selv. Rammene vi identifiserer, er med andre ord ikke bare forfatternes egen lesning, men mønstre vi hevder gjenkjennes av et bredere fellesskap av lesere. Disse spørsmålene danner utgangspunktet for analysene.

Fosenaksjonene falt tidsmessig sammen med at Sannhets- og forsoningskommisjonen for samer, kvener, norskfinner og skogfinner avsluttet og leverte sin rapport 1.6.2023 (SFK, 2023). Det var aksjoner i Oslo i dagene rundt overleveringen av rapporten til Stortinget og de forlenget trolig riksmedienes oppmerksomhet om rapportens aktualitet (Skogerbø et al., 2024). Fosenaksjonenes mål – å oppnå at høyesterettsdommen ble fulgt opp med tiltak som kompenserte skaden som var påført Fosensamene ved byggingen av kraftverkene – ble raskt knyttet opp mot spørsmålet om forsoning mellom samer og majoritetsbefolkningen er mulig så lenge dette ikke har skjedd.

Fosensaken gikk dermed rett inn i diskusjonen om hvordan Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport bør følges opp. Konflikten belyser hvordan statlig politikk har og har hatt direkte konsekvenser for livsvilkårene for samisk kultur- og næringsutøvelse, i og med at vindkraftverkene

på Fosen ble gitt forhåndstillatelser til å starte utbygging i reinbeitedistrikter før konflikten var avklart i rettsapparatet. Videre viser saken hvordan tiltak rettet mot å minske effektene av den globale klimakrisen, har negative konsekvenser for urfolk, samtidig som urfolk også rammes direkte av effektene av klimaendringene (Jaakkola et al., 2018). Dette er både et lokalt problem for reindriftssamene på Fosen og et globalt fenomen (Båld, 2025; Osakada, 2025). I etterkant av overleveringen av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport til Stortinget i juni 2023 er det trukket fram at rapporten legger mer vekt på tap av kultur og språk enn på rettigheter til land og vann (Josefsen & Broderstad, 2024). Den samiske forskeren Rauna Kuokkonen (2026) mener at norske myndigheters manglende vilje til å godta høyesterettsdommen og anerkjenne Fosenaksjonistenes krav, også kan ses på som et systematisk og varig trekk. Hun betegner det som en kulturaliseringslogikk, en tendens til å behandle samiske krav som spørsmål om kulturell anerkjennelse snarere enn om politisk og territoriell rett. De store stridstemaene i den samepolitiske debatten er ofte knyttet til landrettigheter, både i form av de store inngrepene som energiproduksjon, gruvedrift og andre «grønne» næringer fører med seg.

5.2 Fosen i forskningen

Fosensaken og Fosenaksjonene er blitt gjenstand for forskning både i Norge og internasjonalt (Cambou, 2024; Ellingsen, 2024; Fjellheim, 2024; Mósesdóttir, 2024; Sara et al., 2026). Fosenaksjonene og høyesterettsdommen handlet om hvilke rettigheter den samiske befolkningen, og spesielt reindriftssamene, har når de møter krav om landavståelse. Ellingsen (2024) skriver om hvordan utbyggernes interesser framstilles som å være avhengig av hurtige vedtak om utbygging som ikke kan utsettes, mens det motsatte var tilfelle når samiske rettigheter skulle avklares. Fjellheim (2024) peker på hvordan lokale interesser og kommersielle utbyggere på den ene sida og reindriftssamer på den andre, hadde helt ulike oppfatninger og kunnskap om hva som stod på spill. Disse forskerne har gitt oss viktige verktøy for å forstå Fosensaken i lys av debatten om samiske rettigheter og betydningen av forsoningsprosessene. Mens Sannhets- og forsoningskommisjonen konsentrerte sine undersøkelser og anbefalinger om kulturelle og språklige forhold, setter disse bidragene lys på hvordan inngrep i reinbeitedistriktenes landområder har direkte betydning mulighet til å utøve sin næring og kultur. Samisk kultur, kunnskap, språk og selvbestemmelse er uløselig knyttet til landet, som Ragnhild Nilsson skriver i sin avhandling: «För manniskorna går inte att kopla från markerna. Landskapet, marken och platsen är den centrala utgångspunkten både för vad som konstituerar autonomi och vad som konstituerar samerna» (Nilsson, 2021, p. 17).

I tidligere studier har vi sett på hvordan Fosenaksjonistene brukte ulike kommunikasjonsstrategier for å nå for å nå fram med sine krav overfor myndighetene og få mediedekning, som demonstrasjoner, sivil ulydighet, okkupasjon av offentlige bygninger og mer (Sara et al., 2026). Her ser vi på hvordan mediene «rammet inn» saken,

dvs. satte den inn i ulike sammenhenger og fortolket og forklarte konflikten. Det sentrale prinsippet i teorien om tolkningsrammer – rammeteori – er at en sak kan ses fra ulike perspektiver og fortelles med vekt på ulike verdier og hensyn (Goffman, 1974; Entman 1993). Når rammeteori brukes som metode for å analysere mediesaker og journalistikk, stiller vi disse spørsmålene til materialet: hvordan formuleres problemet, hva er årsaken, hvordan kan det moralsk/normativt vurderes, og hva er løsningen. Vi kan se på innramming og konstruksjon av tolkningsrammer som en kamp mellom ulike aktører for å få fram egne forståelser av sakene som mediene dekker, enten journalistisk eller på kommentarplass. I analysen tar vi utgangspunkt i rammeteori for å forklare hvordan ulike interesser og aktører får fram sine perspektiver i mediebildet. For å forstå hvor rammene kommer fra, lener vi oss også på begrepet «kulturpakker» (Van Gorp 2007). Med dette begrepet peker vi på at metaforer, eksempler og nøkkelbegreper hentet fra samfunnets felles kulturelle repertoar som til sammen utgjør gjenkjennelige fortolkninger av medieinnhold som nyheter, kommentarer og meningsstoff. I dette perspektivet forstår vi ikke 'rammer' som journalistenes oppfinnelser, men som fortolkninger som aktiverer allerede eksisterende kulturelle mønstre. Et konkret eksempel kan illustrere poenget. Rammen *romantisk naturforvalter*, som presenteres nærmere i tabell 1, henter sin gjennomslagskraft fra en kulturpakke bygget rundt den europeiske romantikkens forestilling om urfolk som naturens verge, forsterket i Norge av utmarksideologien, ideen om fjell og kyst som en felles nasjonal kultur- og rekreasjonsarv. Kulturpakken gjør at en artikkel kan fremstille reindriftssamer som representanter for en opprinnelig, naturnær levemåte truet av industriell utbygging, uten at dette sies eksplisitt med de ordene: leseren gjenkjenner mønsteret fordi det allerede finnes i den kulturelle verktøykassen. I Fosensaken har dette særlig betydning: de tolkningsrammene vi bruker i analysen henter sin overbevisningskraft fra fortellinger om norsk statsbygging, arven etter fornorskingspolitikken og samisk selvbestemmelse.

5.3 Metode

Datamaterialet består av 316 norskspråklige medieinnslag om Fosensaken publisert i norske og samiske nyhetsmedier i Norge mellom 2015 og 2024, med ett unntak: det mangler analyse av artikler fra 2020. Materialet er samlet inn, 10 artikler, men de er ved en feil ikke inkludert i analysen. Materialet som er analysert dekker for øvrig hele konfliktforløpet rundt Fosen-utbyggingen, fra de første konsesjonsvedtakene til Høyesteretts dom i 2021, Fosenaksjonene og etterspillet. Det er hentet fra riksaviser, lokalaviser, regionale medier, NRK og samiske medier som Ságat og NRK Sápmi. Innholdet spenner fra nyhetsreportasjer og featurereportasjer til kommentarer, debattinnlegg og intervjuer. Med mediedekning forstår vi i denne artikkelen alt redaksjonelt innhold som er publisert i redaktørstyrte medier, uavhengig av sjanger. Dette omfatter også kronikker og innlegg fra eksterne bidragsytere, ettersom slikt innhold likevel er underlagt redaktørens ansvar og dermed regnes som en del av mediets redaksjonelle dekning, sjøl om det

ikke uttrykker redaksjonens egen linje. Viktig å få fram er at vårt materiale ikke omfatter alt som er publisert i norske medier om Fosensaken i perioden, men det dekker alle typer nyhetsmedier og de fleste former for journalistikk og meningsstoff, og materialet er stort nok til å omfatte de fleste synspunkter og perspektiver. For å analysere materialet har vi brukt rammeanalyse som forklart over - vi har altså sett på hvilke tolkningsrammer som kommer fram i medienes dekning (tabell 1). Disse rammene ble etablert på to måter: Sju ble utledet fra forskningslitteratur, kort oppsummert slik: litteratur om journalistikk og konflikt (Gitlin, 1980) og litteratur om årsaker og konsekvenser av konflikter mellom urfolk og andre interessespenningen mellom klimapolitikk og urfolksrettigheter (Jaakkola mfl., 2018, Mósesdóttir, 2024; forskning på samiske rettigheter og myndighetenes håndtering av dem under og etter Fosenkonflikten (Cambou, 2024; Fjellheim, 2024, Ravna 2022); studier av hvordan urfolk fremstilles i internasjonal klima- og naturjournalistikk (Roosvall & Tegelberg, 2013; 2018); postkolonial utviklingskritikk (Escobar, 1995); forskning på fornorskingspolitikkens ettervirkninger og samisk selvbestemmelse (Josefsen & Broderstad, 2024; Minde 2003, Kuokkanen, 2026) og grønn kolonialisme og energikolonialisme (Kårtveit, 2021; Normann, 2021, Ellingsen, 2024).

Tabell 1. Fortolkningsrammer i mediedekningen av Fosensaken 2015-2024

Ramme	Kort sagt
F1 Klimakrise	Vindkraft må bygges raskt fordi klimaet ikke venter
F2 Rettsstatskonflikt	Samene har ikke blitt hørt slik loven krever
F3 Romantisk naturforvalter	Reindrift og urørt natur står mot industri
F4 Utvikling og modernitet	Vindkraft gir jobber, strøm og vekst
F5 Kolonialt kontinuum	Dagens konflikt bunner i statens historiske overgrep mot samene, og overgrepene fortsetter i dag
F6 Konflikt og protesthendelse	Aksjonene handler i hovedsak om protestene, ikke om saken
F7 Grønn kolonialisme	Det grønne skiftet gjentar gamle kolonimønstre på nytt land
F8 Finans/investering	Vindkraften er et regnestykke: kroner, kraftpriser og kompensasjon
F9 Utbyggerens etterlevelsesforsvar	Utbygger mener selv å ha fulgt reglene og avviser kritikken
F 10 Andre, udefinerte	Brukes når ingen av de ni rammene passer

To rammer framkom da vi kodet artikler som ikke passet i de forhåndsdefinerte kategoriene: en økonomisk ramme om reindrifta som økonomisk næring, og en ramme der utbyggeren selv forsvarer sin fremgangsmåte. Begge ble lagt til kodeboka. Rammene fikk følgende navn: *klimakrise* (F1), *rettsstatskonflikt* (F2), *romantisk naturforvalter* (F3), *utvikling og modernitet* (F4), *kolonialt kontinuum* (F5), *konflikt og protesthendelse* (F6) og *grønn kolonialisme* (F7), samt de to induktivt utledede rammene *finans/investering* (F8) og *utbyggerens etterlevelsesforsvar* (F9), i tillegg til *andre* (F10). For å analysere materialet utarbeidet vi en kodebok med rammer og kulturpakker som først ble prøvd ut av to (menneskelige) kodere, deretter testet på en maskinell språkmodell[1] i flere omganger for

[1] Large Language Model, LLM

å sikre at metoden var pålitelig. Påliteligheten til analysene ble målt på to måter: hvor godt to koder-runder stemte overens med hverandre, og hvor godt den maskinelle kodingen stemte overens med den menneskelige fasiten. Begge målene lå over de tersklene som er vanlige i lignende studier, men koderne var uenige om to rammegrenser: fem artikler falt på grensen mellom *konflikt og protesthendelse* og *rettsstatskonflikt*, og fire på grensen mellom *rettsstatskonflikt* og *kolonialt kontinuum* (tabell 1). Sju av de ni rammene i tabellen bygger på etablert forskning om samiske rettigheter og konflikter om naturressurser. *Finans/investering* (F8) og *utbyggerens etterlevelsesforsvar* (F9), ble utledet av datamaterialet, men på ulike måter. Disse beskriver hver sin gjenkjennelige posisjon i konflikten: henholdsvis en økonomisk-pragmatisk forståelse av vindkraftutbyggingen og utbyggerens eget forsvar for sin framgangsmåte. 14 artikler lot seg ikke tilordne noen av disse rammene. Felles for disse er at ingen av dem løftet fram spørsmålet om samiske rettigheter, som er det som binder de ni andre rammene sammen. Dette gjelder også *utbyggerens etterlevelsesforsvar* (F9), som vi derfor klassifiserer som egen ramme selv om den bare har et treff i vårt materiale. En og samme artikkel kan aktivere flere rammer samtidig, og noen ganger anerkjenner og avviser artikkelen selv én rammelogikk til fordel for en annen: 99 av 316 artikler (31 prosent) er kodet med en slik rammekonflikt. Et eksempel er en kommentarartikkel som anerkjenner klimahastverket bak *klimakrise* (F1), for så eksplisitt å avvise dette som begrunnelse for rettighetsbruddet artikkelen selv rammer som *grønn kolonialisme* (F7) (Klassekampen, 14. juni 2024).

5.4 Resultater

Før vi går over til å vise fordelingen av rammene i materialet, tar vi med en oversikt over hvordan artiklene fordelte seg på ulike medietyper (figur 1). Riksavisene står for halvparten av materialet (158 artikler, 50,0 prosent), etterfulgt av regionale og lokale aviser (106 artikler, 33,5 prosent). NRK er representert med 28 artikler (8,9 prosent), mens de samiske mediene Ságat og NRK Sápmi til sammen utgjør 24 artikler (7,6 prosent). På enkeltmedium-nivå er Adresseavisen klart mest omfattende representert (54 artikler), fulgt av Klassekampen (28), Fosna-Folket og Nettavisen (24 hver) og VG (20).

Figur 1. Fordeling av 316 artikler etter enkeltmedium.

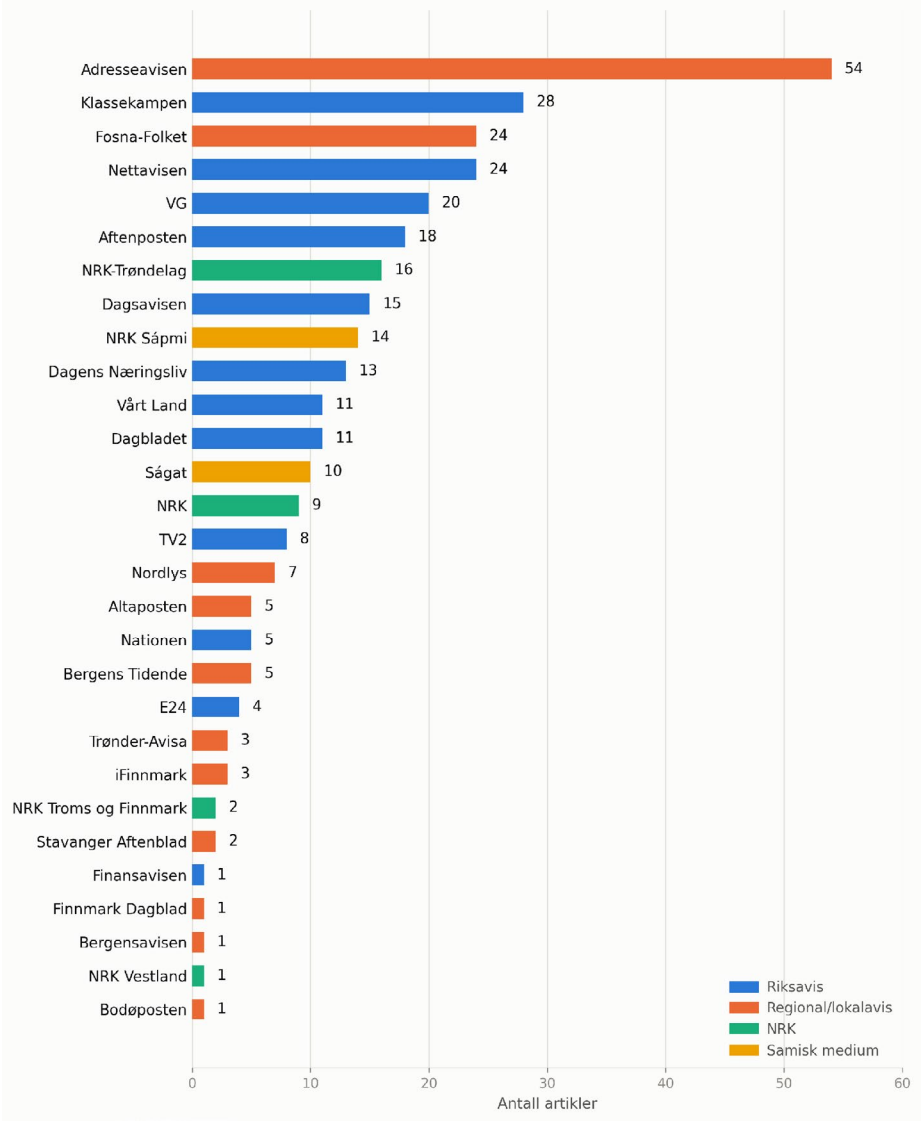

Fordelingen i vårt avgrensede materiale kan ikke si noe om fordelingen av all mediedekning om Fosensaken mellom ulike medier, men den viser at saken ble omtalt overalt, og ble viet relativt stor oppmerksomhet av de regionale og lokale mediene som dekket området hvor konflikten foregikk, altså i Trøndelag og på Fosen. Det er i seg selv et interessant funn.

Som beskrevet over, har vi identifisert ni tolkningsrammer i Fosendekningen. Hver ramme svarer på fire spørsmål: hva er problemet, hvem eller hva er årsaken, hvilke verdier står på spill, og hvordan kan problemet løses. Det dominerende funnet er entydig: *rettsstatskonfliktrammen* (F2) ble funnet i drøyt en tredjedel av materialet (114 artikler), og denne rammen sammen med *konflikt og protesthendelse* (76 artikler) utgjorde nesten to tredjedeler av materialet (figur 2). Dette er det helt sentrale funnet. Alt annet følger av å forstå hvorfor dette er tilfelle, og hva det betyr.

Figur 2. Fortolkningsrammer i mediedekningen av Fosensaken 2015–2024.

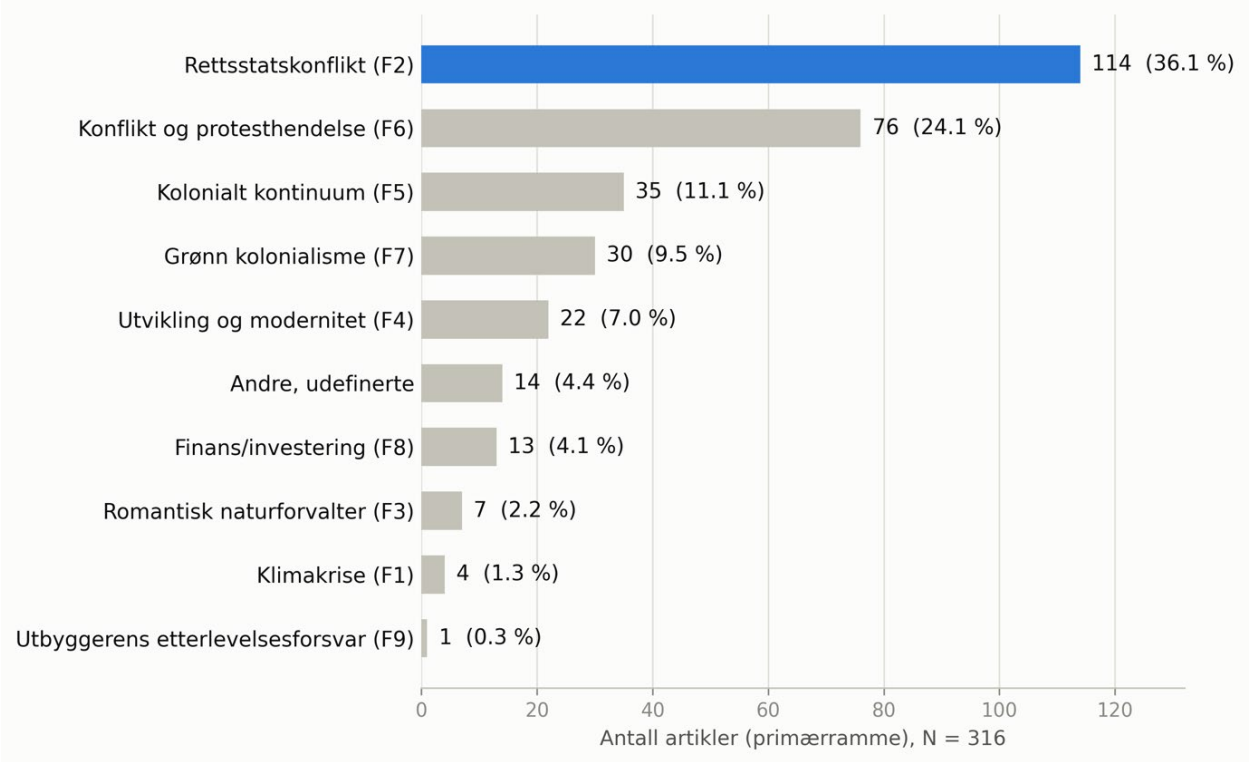

Figur 2 viser videre at de sju andre fortolkningsrammene brukes vesentlig mindre enn de to dominerende, men begge rammene som fortolker Fosensaken inn i en kolonial kontekst er godt representert. Rammene som vektlegger økonomi og utvikling brukes mye mindre, og mer overraskende, heller ikke klimakrisen brukes ofte. Vi utdyper dette under.

Figur 3. Fordelingen av artikler i perioden 2015–2024. N=316

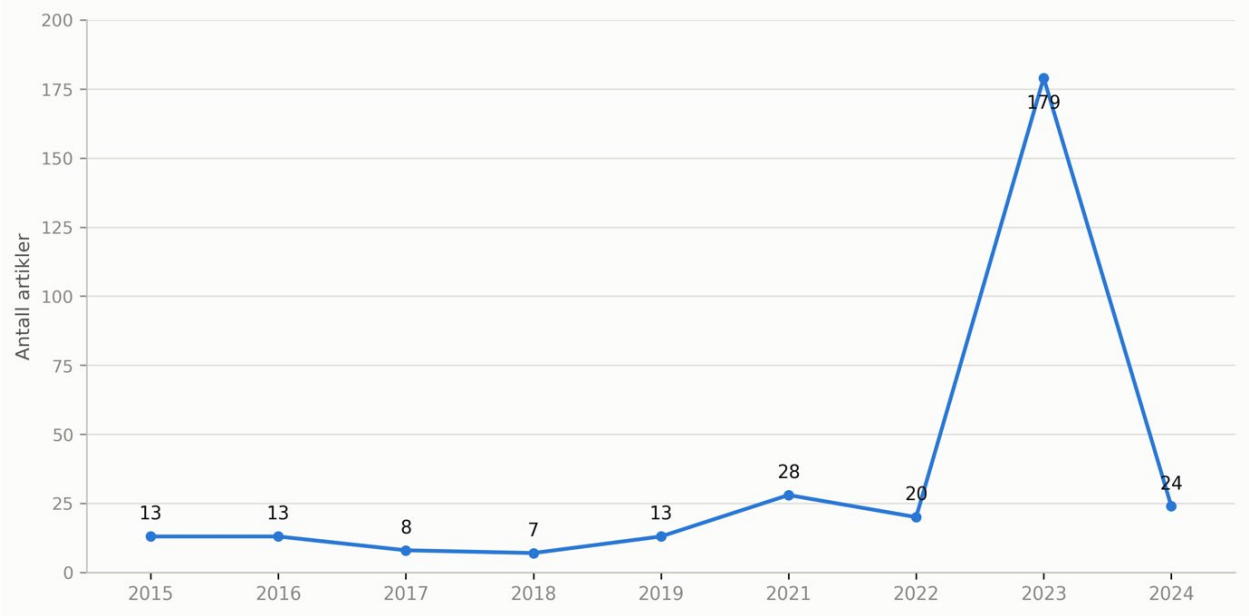

Figur 3 viser hvordan omfanget av dekningen utviklet seg over tid. Selv om saken fikk noe oppmerksomhet i hele undersøkelsesperioden, er det uten tvil Fosenaksjonene som forklarer den store økningen i antall artikler i 2023.

Når vi fordeler artiklene på år, faller materialet i tre faser (figur 4). I 2015 og 2016 domineres mediedekningen av historien om Fosenkraftverkene som økonomiske og utviklingsorienterte prosjekter, som rammene vi har kalt *finans/investering* og *utvikling og modernitet* forteller. I denne perioden var dekning om samiske rettigheter nesten ikke til stede.

Figur 4. Innramming av Fosensaken, per år (2015–2024). N=316

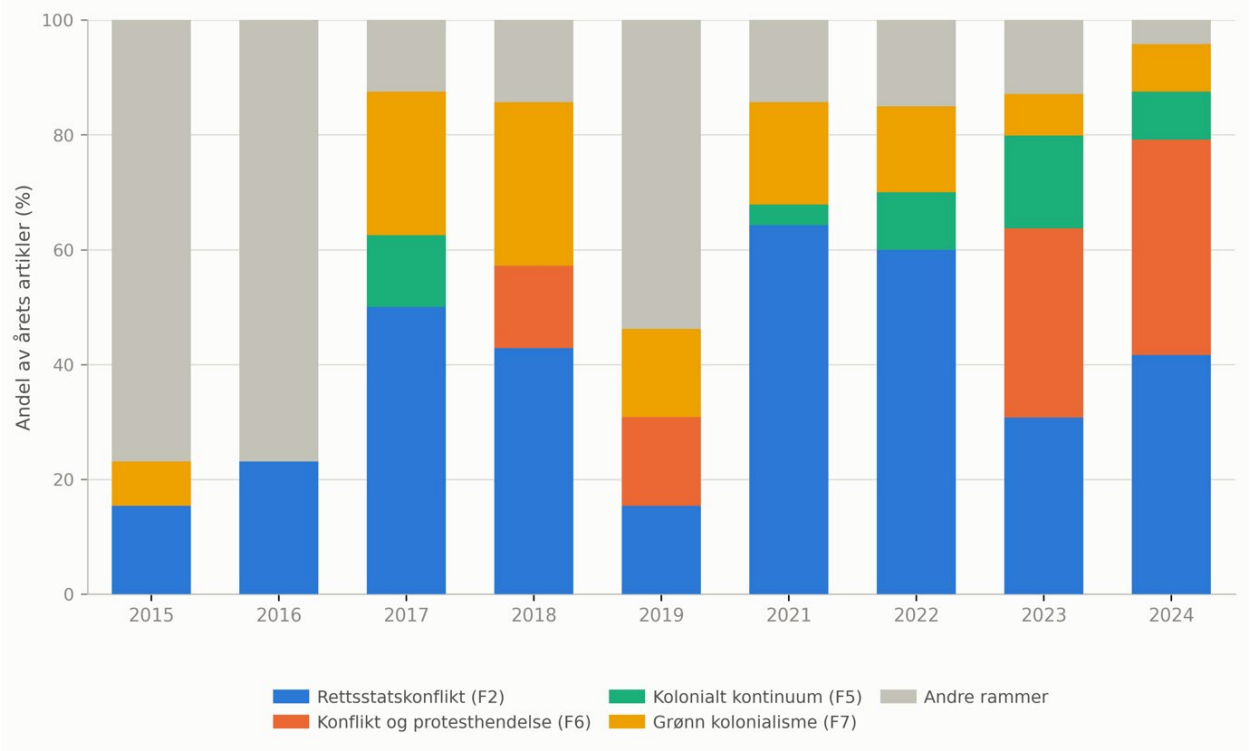

Fra 2017 skjer et markant skifte mot at saken rammes inn som en *rettsstatskonflikt* (F2), drevet av rettsprosesser snarere enn av protest eller journalistisk initiativ. Høyesteretts dom i oktober 2021 befester dette: I 18 av 28 artikler det året var *rettsstatskonfliktrammen* det viktigste perspektivet. 2023 var med 179 artikler totalt, året med mest dekning i perioden 2015-2024, flere enn de andre åtte årene til sammen. I 2023 var 55 medieinnslag rammet inn som *rettsstatskonflikt* (F2), men det var likevel ikke den mest brukte rammen dette året. *Konflikt og protesthendelse* (F6) tok over som mest brukte ramme dette året, med 59 artikler. Rapporteringen av fysiske blokkeringer av departementene produserte mange saker med *konflikt og protest-ramme* (F6). Samtidig er det også økende antall innslag som tolkes som *rettstatskonflikt* (F2) og *kolonialt kontinuum* (F5) brukes i stadig økende grad.

Fasemønsteret har en klar analytisk betydning: Samiske rettigheter kom ikke inn i norske nyhetsmediers rapportering fordi aktivister krevde det. De kom inn fordi domstolene gjorde det institusjonelt uunngåelig. Det skillet er avgjørende for alt som følger: journalistikken valgte ikke å dekke Fosen som en rettighetskonflikt. Journalistikken fikk overlevert en ramme, *rettsstatskonflikt* (F2), som passet perfekt til eksisterende normer, og brukte den.

5.5 To statssentrerte kulturfortellinger

Det viktigste funnet i analysen er likevel ikke fordelingen av rammer, men det

som ligger under. Vi har allerede nevnt at fortolkningsrammene ikke bare kommer fram av det vi direkte kan lese i teksten, men at det ofte er de tause (implisitte) forutsetningene som gjør at rammen gir mening for leseren. Et enkelt eksempel: når en artikkel sier at «staten har brutt loven», virker påstanden alvorlig fordi vi allerede tror at Norge er en rettsstat der lovbrudd begått av staten er spesielt graverende. Den troen, ikke selve påstanden, kalles kulturpakken (Van Gorp 2007). Når vi bruker denne tankegangen, er fosendekningen organisert rundt to dypt forankrede norske fortellinger som til sammen framkommer i 60 prosent av 316 medieinnslag.

Den første er rettsstatsfortellingen, som kommer fra medieinnhold der *rettsstatskonflikt* (F2) er primærrammen: Rettssystemet framstår som den ultimate voldgiftsinstansen for sosial konflikt, der statens legitimitet er betinget av etterlevelse av egne domstoler, og den forventede responsen på et rettighetsbrudd er rettslig oppreisning gjennom institusjonelle kanaler. Den andre er fortellingen om protest (Gitlin, 1980), aktivert i artikler som har *konflikt og protest* (F6) som primærramme. Staten har i denne fortellingen rollen som nøytral ordstyrer for den sivile orden, protest som et avvik fra ordnet demokratisk deltakelse, og hendelsen – altså Fosenaksjonene - som skal rapporteres snarere enn en klage som skal vurderes.

Her bruker vi kulturpakketenkningen for å få fram analysens viktigste funn, to fortellinger som begge er statssentrerte. Rettsstatsfortellingen handler om det norske rettssystemet og den moralske vurderingen av dette. Protestfortellingen viser den norske staten som autoriteten som definerer grensen mellom legitim og illegitim handling. Ingen av fortellingene setter det samiske folket, samisk territorium eller samiske politiske krav i sentrum for det moralske universet. Fosenkonflikten ble derfor fremstilt som en historie om hva den norske staten bør gjøre, vurdert etter norske institusjonelle normer.

Dette er ikke et funn om journalistisk skjevhet i enkel forstand. Fosendekningen var substansiell og rettslig informert, og analysen av artiklene viser at samiske stemmer, institusjonelle så vel som individuelle, fikk plass i 42 prosent av artiklene (133 av 316), som oftest med egne ord: 72–79 prosent av disse var direkte sitat, ikke journalistisk gjengivelse. Noen av artiklene er kommentar og meningsstoff, andre inneholder intervjuer med samiske aktører. Dette ser vi nærmere på i neste avsnitt. Men de kulturelle rammeverkene som strukturerte dekningen, plasserte samenes rettighetskonflikt som en anledning til norsk institusjonell selvrefleksjon, snarere enn som en konflikt der samiske folk fremsto som de primære moralske subjektene. Denne forskjellen er betydningsfull: mediedekning organisert rundt det første spørsmålet produserer en annen offentlig forståelse enn dekning organisert rundt det andre, selv der det faktiske innholdet i stor grad overlapper.

5.6 Fortidens urett er lettere å dekke enn dagens «grønne» konflikt

Hvorfor fikk noen typer kritikk av vindkraftutbyggingen lettere innpass i nyhetsspaltene enn andre? Svaret ligger i et skille mellom to måter å kritisere den samme uretten på. Et sentralt og originalt funn gjelder

forholdet mellom de to rammene som begge handler om urfolksrettigheter og tar samenes side i konflikten, *kolonialt kontinuum* (F5) og *grønn kolonialisme* (F7), og det dominerende statssentrerte systemet. Begge rammene var til stede i den offentlige diskursen gjennom hele perioden 2015-2024. Ingen av dem ble dominerende, men de sirkulerte på svært ulike måter og av ulike grunner, og det er nettopp denne forskjellen analysen avdekker.

Kolonialt kontinuum (F5), organisert rundt fornorskingsarven og det historiske koloniale forholdet mellom den norske staten og det samiske folket, er en bakoverrettet kritikk. Den lokaliserer årsaken til dagens konflikt i en fortid som norske institusjoner nå offisielt har anerkjent som urettferdig. Sannhets- og forsoningskommisjonen ga journalister et institusjonelt ankerfeste: å rapportere kommisjonens funn, eller å fortolke Fosenkonflikten i lys av dem, krevde ikke at journalisten inntok en politisk posisjon som norske institusjoner ikke allerede hadde inntatt. Denne rammen kunne derfor brukes i nyhetsartikler, delvis båret av journalistens egen fortellerstemme, fordi den pekte på anerkjente feil og passet inn i rettsstatslogikken.

Grønn kolonialisme (F7), organisert rundt kritikken av det «grønne skiftet» som en videreføring av kolonial ressursutnytting på urfolks territorium, er en fremoverrettet kritikk. Den peker ikke på noe staten Norge allerede har erkjent som galt, tvert imot utfordrer den noe norsk politikk aktivt verdsetter som riktig: den «grønne» energiomstillingen som vei til fortsatt velstand og globalt klimalederskap. Å akseptere argumentet om grønn kolonialisme krever ikke bare at den norske staten korrigerer en historisk feil; det krever i tillegg at den forlater en nåværende politisk prioritet. For journalister som opererer innenfor sterke nøytralitetsnormer, er det kategorisk forskjellig å avveie en internasjonalt anerkjent forpliktelse til fornybar energi mot urfolks rettigheter til land og vann, sammenlignet med å rapportere at en domstol har funnet et rettslig brudd. Det første krever en rettslig dom; det andre gjør det ikke.

Dataene avspeiler denne asymmetrien. *Grønn kolonialisme* (F7) finner vi som primærramme i 30 av 316 mediesaker. Av disse er 18 skrevet av ikke-journalister, miljøaktivister, samiske samfunnsmedlemmer, samiske institusjoner, mens 12 er journalistforfattet, en journalistandel på 40 prosent. *Kolonialt kontinuum* (F5), rammen som brukes når Fosensaken fortelles som en fortsettelse av tidligere kolonial urett, finner vi til sammenligning som sekundærramme i 115 av 316 artikler, og som primærramme i 35. Av disse er 18 skrevet av journalister, en journalistandel på 51 prosent. Tyngdepunktet i 2023-dekningen finner vi knyttet til overleveringen av SFK-kommisjonens rapport. Asymmetrien er altså reell, og begge rammene formidles i stor grad av journalister selv, *kolonialt kontinuum* (F5) noe oftere enn *grønn kolonialisme* (F7). Vi finner samme tendens når vi ser på hvordan historiene fortelles: 83 prosent av artiklene som bruker *grønn kolonialisme* som primærramme bruker journalistisk fortelling snarere enn direkte sitat, sammenlignet med 74 prosent for de som bruker *kolonialt kontinuum*. Disse to andelene måler ikke det samme: journalistandelen gjelder hvem den primære rammen tilskrives, mens andelen journalistisk fortelling gjelder hvordan

rammen formidles, uavhengig av kilde. Selv blant de 18 artiklene der en annen kilde enn journalisten selv står bak *grønn kolonialisme* (F7), er 13 medieinnslag kodet som journalistisk fortelling, altså ikke som direkte sitat. Journalister formidler med andre ord ofte argumentet om grønn kolonialisme i egne ord selv når det opprinnelig er en aktivist eller institusjon som fremmer det. For å sette disse to rammene i sammenheng med resten av materialet: andelen ikke-journalistiske kilder varierer sterkt mellom de ni rammene. *Romantisk naturforvalter* (F3) har den høyeste andelen, 86 prosent (6 av 7 artikler), fulgt av *grønn kolonialisme* (F7) med 60 prosent (18 av 30) og *utvikling og modernitet* (F4) med 55 prosent (12 av 22). *Kolonialt kontinuum* (F5) og *rettsstatskonflikt* (F2) ligger nær midten, med henholdsvis 49 prosent (17 av 35) og 36 prosent (41 av 114). I den andre enden finner vi *finans/investering* (F8) med 31 prosent (4 av 13) og *konflikt og protesthendelse* (F6) med bare 1 prosent (1 av 76), nesten utelukkende journalistforfattet. *Klimakrise* (F1, 4 artikler) og *utbyggerens etterlevelsesforsvar* (F9, 1 artikkel) har for få saker til at andelene bør tolkes som mer enn illustrative. Mønsteret blant de urfolksrettighetsrelaterte rammene er tydelig: jo mer rammen utfordrer den dominerende rettsstats- og protesttolkningen, desto oftere er det en ikke-journalistisk kilde, gjerne en aktivist eller en samisk institusjon, som bringer rammen inn i teksten, mens *konflikt og protesthendelse*, den rammen som ligger tettest opptil myndighetenes eget perspektiv, nesten alltid formidles av journalisten selv.

Fortid/framtid-asymmetrien viser hvordan journalistikkens nøytralitetsnormer formet fosendekningen. Redaktører besluttet ikke å utelukke argumentet om grønn kolonialisme. Argumentet krevde at journalistene gjorde noe deres profesjonelle kultur trener dem til å unngå: ta stilling i en aktiv pågående og omstridt politisk sak. *Rettsstatskonfliktrammen* (F2) gjorde det mulig å omgå dette. En journalist kunne rapportere at Norge hadde brutt sine egne regler uten å gi uttrykk for en mening om vindkraft var bra eller dårlig. Ingen tilsvarende utvei fantes for argumentet om «grønn» kolonialisme. Resultatet, over ni år av en konflikt der alle sentrale aktører aktivt forsøkte å sette ulike rammer i omløp, var en systematisk, om enn moderat, sortering: bakoverrettet kolonial kritikk ble oftere fortalt i journalistens egen stemme enn fremoverrettet kritikk, og sjeldnere sitert direkte.

5.6.1 Protestrapportering under press

Analysen dokumenterer også et delvis avvik fra den etablerte tendensen i journalistikken til at politisk protest dekkes som et ordensproblem snarere enn som en sak der det fremmes rettmessige krav. Protestdekning har en tendens til å marginalisere selve protesten og gjøre statens autoritet til målestokken for hva som er normalt, et trekk ved journalistikken som teoretisk ofte refereres som 'protestparadigmet' (Gitlin, 1980). Ifølge denne tankegangen ville dekningen av okkupasjonene av OEDs lobby og Stortingets vandrehall, og blokkeringene av offentlige bygninger i 2023, bli dekket som sosial uorden som måtte håndteres, mens samiske krav ble behandlet som underordnet gjenopprettelsen av normal regjeringsdrift.

Dataene viser noe mer komplekst. 28 av 76 artikler med primærrammen *konflikt og protesthendelse* (F6) inneholdt en intern spenning mellom statens innramming

av protesten som et sikkerhets- og ordensproblem og aktivistenes innramming av den som et krav om rettslig oppreisning. Den strukturelle årsaken er enkel å finne. Protestparadigmet forutsetter at staten tar posisjonen som legitim autoritet som protest måles som avvikende mot. Høyesteretts dom forstyrret dette: domstolen hadde allerede erklært statens posisjon som ulovlig. Det er vanskelig å fremstille aktivister som avvikende urostiftere når landets høyeste domstol har gitt støtte til deres krav. Norske journalister befant seg mellom to dypt forankrede kulturelle normer, rettsstaten som krever at domstolsavgjørelsen tas alvorlig og protestparadigmets krav om å gjenopprette orden, og det fantes ikke en klar måte å løse spenningen på. Den høye frekvensen av rammekonflikter i *Konflikt og protest*-artiklene er sporene etter dette uløste dilemmaet.

Dette funnet har potensiell betydning utover Fosen-saken. Det antyder at når rettslig mobilisering og protestmobilisering sammenfaller, særlig når aktivister protesterer mot en systemsvikt i staten som en domstol allerede formelt har identifisert, er protestparadigmet svekket uavhengig av journalisters intensjoner eller redaktørers valg. Når retten støtter aktivistenes posisjon forskyves det kulturelle grunnlaget under paradigmet.

5.6.2 Det som var fraværende og hvorfor

I analysen er det to rammer som er markant underrepresentert som primærramme. Dette har betydning for tolkningen av dekningen. *Klimakrise* (F1) utgjør bare 1,3 prosent av det fullstendige datamaterialet som primærramme, 4 av 316 artikler, og *romantisk naturforvalter* (F3) 2,2 prosent, 7 av 316. Begge rammene er likevel til stede oftere enn disse tallene i seg selv viser: telles også artikler der rammen opptrer som sekundærramme, stiger andelen til 3,5 prosent for *klimakrise* (F1) og 12,3 prosent for *romantisk naturforvalter* (F3). Ingen av rammene mangler altså i streng forstand, men begge er sjeldne som det dominerende perspektivet, og det er nettopp derfor de er verdt å undersøke: vi forventet at begge ville forekomme oftere i materialet.

Fraværet av *klimakrise* (F1) er direkte knyttet til fortid/framtid-asymmetriargumentet. Regjeringens offentlige begrunnelse for at vindturbinene ikke ble revet, var ikke eksplisitt klimabasert: statsråd Aasland og statssekretær Sæther viste til at Høyesterettsdommen kjente konsesjonsprosessen, ikke selve konsesjonene, ugyldig, og at målet var en løsning som ivaretok både kraftproduksjonen og reindriftens rettigheter (Stortinget, 2023). Dette juridiske språket har imidlertid en funksjon utover det strengt rettslige: på samme måte som *Rettsstatskonflikt* (F2) i vårt materiale lar journalister slippe å ta eksplisitt stilling til vindkraftutbyggingens verdispørsmål, lar den tilsvarende prosessuelle argumentasjonen regjeringen unngå å veie klima- og energipolitiske mål eksplisitt opp mot samiske rettigheter. Dette er ikke nødvendigvis uttrykk for en bevisst strategi, men illustrerer hvordan rettsstatsrammen kan virke avpolitiserende uavhengig av hvem som bruker den. Likevel kom dette argumentet knapt inn i nyhetsdekningen som primærramme. Rammen om *grønn kolonialisme* (F7), som er speilbildet av *klimakrise* (F1) med omvendt moralsk vurdering, var også fraværende fra nyhetsdekningen. Både den bekreftende

og den kritiske klimarammen var marginale som primærrammer i nyhetene. Den samme journalistiske nøytralitetslogikken som blokkerte *grønn kolonialisme* (F7), blokkerte også *klimakrise*: begge krever at journalisten vurderer det «grønne skiftet», og nyhetsjournalistikken inntok konsekvent ikke den posisjonen.

Mangelen på *Romantisk naturforvalter*-rammen (F3) er et funn om norsk journalistisk kultur i et annet register. Roosvall og Tegelberg (2013, 2018) dokumenterte at romantiserte naturforvalter-representasjoner av urfolk er utbredt i skandinaviske og internasjonale medier, noe som skulle tilsi at denne rammen ville forekomme ofte i dekningen av en konflikt mellom reindrift og industriell energiutbygging. Det bekrefter ikke vårt materiale. Vi ser to mulige forklaringer, og kan ikke utelukke noen av dem. Den første er at norsk journalistikk er mer sofistikert med hensyn til samisk politisk handlekraft enn litteraturen skulle tilsi: samene fremstilles som politiske aktører, ikke som del av naturen. Den andre er at en annen form for marginalisering var i spill. Utmarksideologien, tanken om norsk fjell- og kystterreng som en felles norsk natur- og kulturarv (jf. friluftsliv-tradisjonen), ble i liten grad koblet til Fosen i dekningen. Samisk territorium ble med andre ord ikke lest inn i denne fellesnorske naturarven slik majoritetsnorske landskap gjerne blir. Konsekvensen er at samene verken ble romantisert som naturvoktere, eller sett på som noe «vi» nordmenn skulle beskytte.

5.6.3 Finansjournalistikken som parallellspor

Parallelt med dekningen av rettighetskonflikten finner vi en gruppe artikler som behandler Fosenkraftverkene som finansielle ressurser: Statkraft-balanser, investoravkastning, strømprisvirkninger, kompensasjonsaritmetikk. Tretten artikler er kodet med *finans/investering* (F8) som primærramme, fordelt over hele perioden. Disse artiklene deler en kulturpakke som vi betegner som pragmatisk økonomisk rasjonalisme, en logikk som ikke har noen kategori for rettighetsanliggender og ikke trenger det. Konflikten forstås i denne rammen som en kommersiell hindring for uthenting av ressurser som skal kvantifiseres og kompenseres, ikke et rettighetsbrudd som skal avhjelpes. Parallellsporet er både metodisk og substansielt viktig. Denne rammen ble ikke etablert ut fra tidligere studier, men ble avdekket i den maskinelle analysen. Uten denne metoden, ville disse artiklene blitt tvunget inn i *utvikling og modernitet* (F4) eller *rettsstatskonflikt* (F2), begge feil på analytisk konsekvente måter. Det samme gjelder *utbyggerens etterlevelsesforsvar* (F9), som forekommer som primærramme i én artikkel i datamaterialet: Fosen Vinds kommunikasjonssjef svarer i 2017 på kritikk fra en varaordfører. At rammen finnes i det hele tatt, og at den er så sjelden, er informativt i seg selv: utbyggeren fikk, eller tok, svært få anledninger til å forsvare sin egen framgangsmåte direkte i nyhetsbildet. Om dette skyldes egenskaper ved vårt materiale, eller om det reelt er mindre dekning av utbyggernes synspunkter, kan vi derimot ikke være sikre på.

5.7 Diskusjon og konklusjoner

To implikasjoner følger av analysen. Den første handler om hva slags spørsmål som blir stilt, og hva som blir stående ubesvart når *rettsstatskonflikt* (F2) er den dominerende rammen. Når denne rammen brukes, forteller mediene historien om Fosenkonflikten der problemet var at utbyggingen var et resultat av feil saksbehandling, og at reindriftssamene til slutt fikk medhold i retten. Men den lar samtidig et større spørsmål ligge urørt: om det i det hele tatt er riktig å bygge vindkraft på samisk reinbeiteland, uansett hvor korrekt saksbehandlingen har vært. Dette er ikke nødvendigvis en svikt hos journalistene. Det er heller et trekk ved selve rettsstatsfortellingen: så lenge rettferdighet forstås som det å følge loven, forsvinner spørsmålet om loven selv, eller politikken loven håndhever, er rettferdig. Fosensaken viser dette uvanlig tydelig. Høyesterett slo fast at konsesjonsvedtaket var ulovlig. Likevel var ikke det nok til å stanse vindkraftutbyggingen. Loven ble brutt, men politikken fortsatte.

Den andre implikasjonen er at asymmetrien mellom framtids- og fortidsrettet kolonial kritikk trolig vil gjenta seg i fremtidige konflikter om «grønn energiutbygging» på eller nær samisk territorium i Norge. Så lenge det «grønne» skiftet forblir en aktiv politisk sak og journalistiske nøytralitetsnormer forblir sterke, vil kritikken av grønn kolonialisme bli opprettholdt i meningsspaltene, uavhengig av hvor godt begrunnet den er. Bakoverrettede krav om historisk rettferdighet, særlig de som er forankret i kommisjonsrapporter eller rettsavgjørelser, vil derimot ha lettere tilgang til nyhetssidene.

Analysen etterlater også to spørsmål ubesvart, spørsmål videre forskning bør følge opp. Det første, *romantisk naturforvalter* (F3) forekommer knapt i materialet, noe som enten kan være et tegn på at norsk journalistikk tar samisk politisk handlekraft på alvor, eller et tegn på at samisk territorium rett og slett ikke oppleves som en del av det norske landskapet? Det andre, er det delvis sammenbruddet av protestparadigmet i *konflikt og protesthendelse* (F6) et særtrekk ved norsk journalistisk kultur, eller en mer generell mekanisme som oppstår når rettslig og folkelig protest møtes samtidig? Begge spørsmålene har betydning for hvordan funnene her bør leses opp mot lignende studier fra andre land.

5.8 Tilrådinger til myndighetene

1. I forhold til journalistikk og medier

- Styrk utdanningen om samisk kultur, samfunn og rettigheter i grunn- og høyere utdanning for å minske og lukke kunnskapsgapene, for å følge opp Sannhets- og forsoningskommisjonen
- Styrk kompetansen om urfolk og urfolksrettigheter, generelt og samiske spesifikt i ***norsk journalistutdanning***: Studentene må trenes i at den «nøytrale» prosessuelle rammen ikke betyr fravær av vinkling, men er en vinkling i seg selv, en som systematisk lener tyngden mot statens institusjoner, selv når den brukes til å kritisere staten. Rettighetsspørsmål kan fortelles gjennom flere kulturelt

forankrede fortellinger, og at valget mellom dem avgjør hvem som fremstår som konfliktens moralske hovedperson.
- Styrk samisk journalistutdanning

2. I forhold til klima- og energirettferdighet

- Styrk kompetansen i offentlig forvaltning om urfolksrett, spesielt i sektorer knyttet til ressursutvinning i samiske områder
- Skap vilkår for reell konsultasjon, likeverdig kommunikasjon og reell kunnskapsdeling mellom samiske rettighetshavere
- Unngå forhåndstiltredelser og irreversible inngrep

Referanser:

Båld, M. (2025). Climate Change and the Green Transition: Double Burden for Indigenous Sámi Reindeer Herding Communities. *Ethics and Social Welfare*, *19*(3), 217-235.

Cambou, D. (2024). The significance of the Fosen decision for protecting the cultural rights of the Sámi Indigenous people in the green transition. In D. Cambou & Ø. Ravna (Eds.), *The Significance of Sámi Rights. Law, Justice, and Sustainability for the Indigenous Sámi in the Nordic Countries* (s. 52-71). Routledge.

Chong, D., & Druckman, J. N. (2007). Framing theory. *Annu. Rev. Polit. Sci.*, *10*(1), 103-126.

Ellingsen, H. S. (2024). The Temporal-Political Dimensions of Green Colonialism through Wind Power Development at Fosen, Norway. *Human Arenas*. doi: 10.1007/s42087-024-00450-1.

Entman, R. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, *43*(4), 51-58.

Escobar, A. (1995). *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World.* Princeton University Press.

Fjellheim, E. M. (2024). *Resisting unfinished colonial business in Southern Saami reindeer herding landscapes: Struggles over knowledges, worldviews, and values.* UIT The Arctic University of Norway]. Tromsø. https://hdl.handle.net/10037/35231

Gamson, W. A. (1989). News as Framing: Comments on Graber. *American Behavioral Scientist*, *33*(2), 157-161.

Gitlin, T. (1980). *The whole world is watching: mass media in the making & unmaking of the New Left*. University of California Press.

Goffman, E. (1974). *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Harvard University Press.

Høyesterett. (2021). *Vedtak om konsesjon til vindkraftutbygging på Fosen kjent ugyldig fordi utbyggingen krenker reindriftssamenes rett til kulturutøvelse. Høyesteretts dom 11. oktober 2021, HR-2021-1975-S (sak nr. 20-143891SIV-HRET, sak nr. 20-143892-SIV-HRET og sak nr. 20-143893SIV-HRET).* https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2021/oktober-2021/hr-2021-1975-s.pdf

Jaakkola, J. J. K., Juntunen, S., & Näkkäläjärvi, K. (2018). The Holistic Effects of Climate Change on the Culture, Well-Being, and Health of the Saami, the Only Indigenous People in the European Union. *Current Environmental Health Reports*, *5*(4), 401-417.

Josefsen, E., & Broderstad, E. G. (2024). Hvordan forstå fornorskningspolitikkens formelle sluttpunkt? *HEIMEN*, *61*(4), 311-328.

Kuokkanen, R. (2026). Culturalization as a governance logic: Reconciliation in Norway. *International Political Science Review*, *0*(0), 01925121261427412. doi.org/10.1177/01925121261427412

Matthes, J., & Kohring, M. (2008). The Content Analysis of Media Frames: Toward Improving Reliability and Validity. *Journal of Communication*, *58*(2), 258-279.

Mósesdóttir, L. (2024). Energy (in)justice in the green energy transition. The case of Fosen wind farms in Norway. *Technology in Society*, *77*, 102563.

Nilsson, R. (2021). *Att bearkadidh. Om samiskt självbestämmande och samisk självkonstituering* Stockholms universitet]. Stockholm.

Normann, Susanne. 2021. “Green colonialism in the Nordic context: Exploring Southern Saami representations of wind energy development.” *Journal of Community Psychology* 49 (1):77-94.

Osakada, Y. (2025). Pitfalls of the green transition: Towards a genuine understanding of the right to free, prior and informed consent of the Indigenous peoples. *Polar Science*, *44*, 101119.

Roosvall, A., & Tegelberg, M. (2013). Framing climate change and indigenous peoples: Intermediaries of urgency, spirituality and de-nationalization. *The international communication gazette*, *75*(4), 392-409.

Roosvall, A., & Tegelberg, M. (2018). *Media and transnational climate justice: Indigenous activism and climate politics*. Peter Lang.

Sara, I.-A., Tsetsura, K., & Skogerbø, E. (2026). Communication Strategies of the Fovse Activists: Telling the Story of the Fovse Case Protests in the Nordic Public Sphere. *International Journal of Strategic Communication*, 1-16.

SFK. (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med forsoningspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. Stortinget.

Skogerbø, E., Habbestad, A. D., Fjærli, M. R., & Josefsen, E. (2024). Sannhets- og forsoningskommisjonen i mediene. *Mediehistorisk Tidsskrift*, *21*(42), 12-39.

Stortinget. (2023). *Skriftlig spørsmål fra Lars Haltbrekken (SV) til olje- og energiminister Terje Aasland*, besvart 16. februar 2023. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qnid=79247

Van Gorp, B. (2007). The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In. *Journal of Communication*, *57*(1), 60-78.

Samiske tall

Bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB

Christian Sørlien Molstad
Statistisk sentralbyrå (SSB)

Sammendrag

Denne artikkelen presenterer et utvalg av Statistisk sentralbyrås (SSB) mest sentrale statistikker om samiske forhold. Disse statistikkene er i stor grad, men ikke utelukkende, basert på Sametingets virkeområde for tilskudd til næringslivet, det såkalte STN-området. Sett i sammenheng gir de et innblikk, om enn begrenset, i samiske forhold i Norge.

Ved inngangen av 2026 bodde det 53 208 personer i STN-området. Området bærer preg av å være både tynt og spredt bebygd. Sett i forhold til resten av Nord-Norge nord for Saltfjellet er relativt sett flere sysselsatt i primærnæringer, industri og bygg og anlegg. Utdannings- og inntektsnivået er dessuten lavere. Flere av elevene på videregående nivå går yrkesfaglige programmer, og andelen med utdanning på høyskole- og universitetsnivå er lavere enn ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet.

Artikkelen presenterer også en sammenlignende analyse av befolkningsutviklingen i STN-området siden 1990 sammenlignet med andre områder i Nord-Norge nord for Saltfjellet. Siden begynnelsen av 90-tallet har befolkningstallet falt med 18,3 prosent i STN-området. Samtidig ser vi til dels stor variasjon på lokalt og regionalt nivå. Til dels preges utviklingen av lokale og regionale urbaniseringsprosesser. Både i og utenfor STN-området ser man en tendens til at tettsteder vokser eller har et noenlunde stabilt folketall, mens befolkningen i spredtbebygde strøk går tilbake. I flere kystkommuner ser man derimot en mer generell befolkningsnedgang, både i spredt- og tettbebygde områder. Det er naturlig å tilskrive denne utviklingen endringer i fiskerinæringen, som har ført til folketap i mange fiskevær.

Statistikk relatert til samisk språk følger ikke STN-inndelingen. I artikkelen presenteres tall på tre nivåer: barnehage, grunnskole og videregående nivå, samt for selvregistrert kompetanse i samiske språk i folkeregisteret. Vi ser blant annet at nordsamisk er vanligst, både som første- eller andrespråk i grunnskolen og blant dem som oppgir å ha samisk språkkompetanse i folkeregisteret.

Reindriftstall fra Landbruksdirektoratet viser relativt stabile reintall siden midten av 2010-tallet, da det fant sted en reduksjon med om lag 15 prosent sammenlignet med tidligere år.

Foto: Sámi Allaskuvla

6.1 Om STN-området

På nåværende tidspunkt har ikke SSB data som kan benyttes for å skille samer og ikke-samer i befolkningen. SSB bruker derfor et geografisk utgangspunkt for store deler av statistikken for samiske forhold: *Sametingets virkeområde for tilskudd for næringslivet* (STN-området). Området ligger i sin helhet i Nord-Norge nord for Saltfjellet (figur 1), og har fått sin nåværende utstrekning gjennom flere utvidelser siden opprettelsen av dets forløper[1] i 1975 (Nygaard & Kårtveit, 2019, s. 5–6). Tallene og analysene som presenteres i denne artikkelen med basis i STN-området tar utgangspunkt i dets nåværende utstrekning, også tilbake i tid. Dette gjelder også tallene i de vedlagte statistikktabellene.

Figur 1. Nord-Norge nord for Saltfjellet, STN-områder og øvrige områder

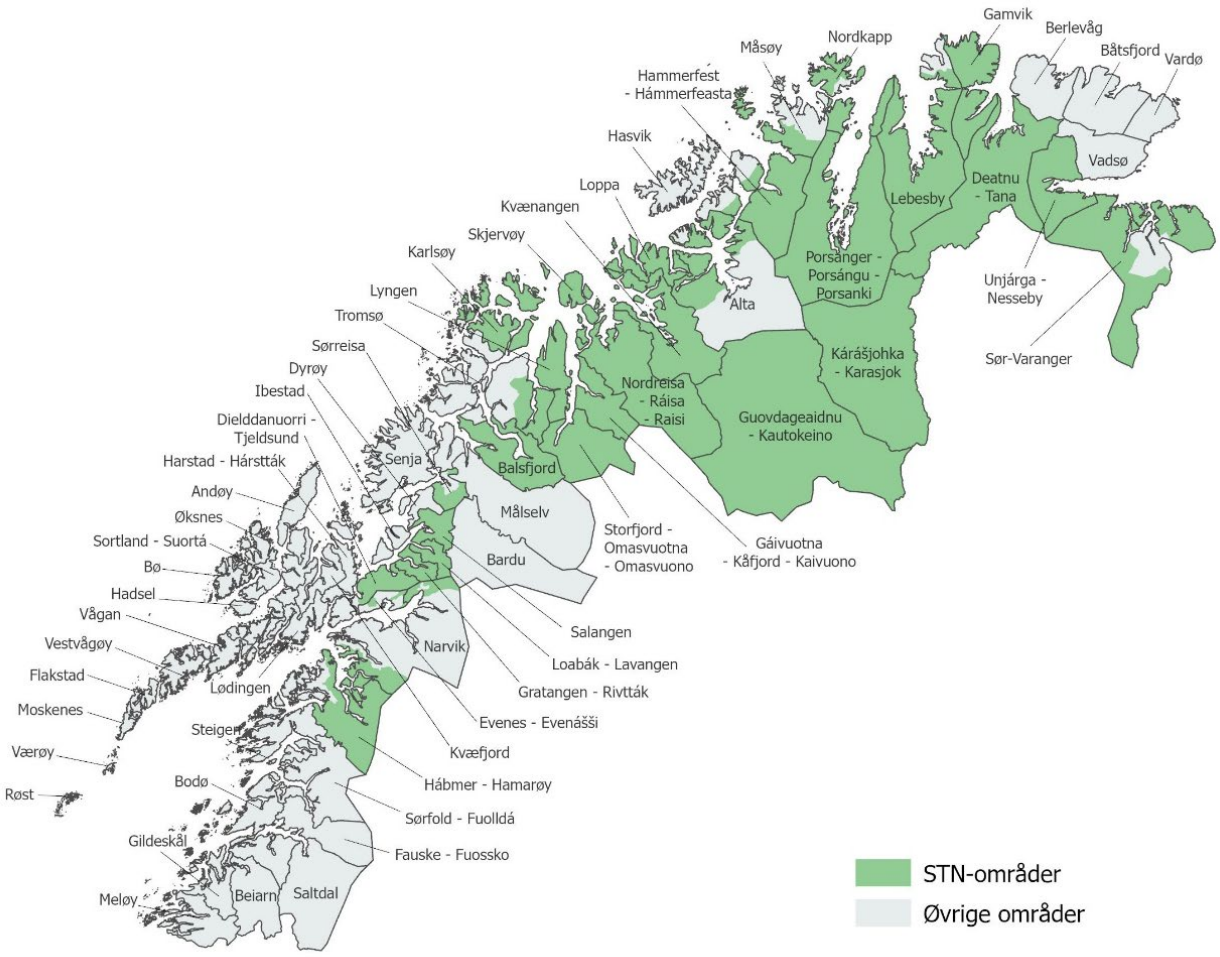

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Så hva forteller statistikken basert på STN-området oss om samiske forhold? Som diskutert i artikler i tidligere utgaver av *Samiske tall forteller*, skaper den geografiske basisen for samisk

[1] *Utviklingsfondet for de sentrale samiske bosetningsområder*, senere *Samisk Utviklingsfond* (SUF), besto ved opprettelsen av kun fem kommuner: Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana.

statistikk betydelige utfordringer for tolkningen av statistikken (Molstad, 2025; Molstad & Sønstebø, 2024; Severeide, 2008). For det første bor mange samer utenfor STN-området. Dette ser vi blant annet ut fra den geografiske spredningen blant innmeldte i Sametingets valgmanntall. Analyser av valgmanntall har vist at urbane kommuner utenfor området, slik som Tromsø og Alta[2], nå utgjør de største sentraene for innmeldte i valgmanntallet. Fram til slutten av 2010-tallet var det slik at kommuner som Kautokeino og Karasjok hadde flest innmeldte i valgmanntallet (Berg-Nordlie, 2023).[3] Økningen i innmeldte i valgmanntallet har i løpet av de siste to tiårene dessuten vært størst i Sør-Norge valgkrets, slik at denne valgkretsen nå utgjør den største i landet (Risberg & Kleven, 2025).

Samtidig inkluderer statistikken for STN-området en hel del ikke-samer. Den ikke-samiske befolkningen innenfor STN-området omfatter ikke bare medlemmer av majoritetsbefolkningen eller nasjonale minoriteter, men også (ikke-samiske) innvandrere.[4] I analyser av befolkningsutviklingen over tid er det sistnevnte et potensielt viktig poeng: som vi skal komme tilbake til senere i artikkelen har innvandring bidratt til de siste årenes stopp i den langsiktige befolkningsnedgangen i STN-området.

På samme tid kan en geografisk tilnærming gi en viss mening. Basert på sammenstillinger av folketellinger, skattemanntall og andre offentlige kilder fra 1700-tallet og framover mener forskere å kunne se et samisk befolkningsmessig tyngdepunkt i Nord-Troms og Finnmark, ved at samer i disse områdene har utgjort et klart flertall eller, i det minste, en stor del av befolkningen (Andresen et al., 2021, s. 33–50). Dette innebærer likevel ikke at områder utenfor denne delen av landet ikke har, og har hatt, en betydelig samisk befolkning. Området som regnes som samenes hjemland, Sápmi, strekker seg ned til Dovre (Berg-Nordlie, 2026). At den samiske befolkningen bor spredt og at befolkningen i områder med tradisjonelt stor samisk befolkning også omfatter mange ikke-samer er blant grunnene til at Sametinget som organ for samisk selvbestemmelse har fått en form som både har territorielle og ikke-territorielle trekk (Josefsen & Saglie, 2024).

Oppsummert kan vi konkludere at det hverken blir riktig å anse mønstrene vi ser gjennom statistikken om STN-området som å gjenspeile trekk ved samer som gruppe eller ved «samiske områder» generelt. I stedet bør statistikken snarere tolkes som å måle (utviklings)trekk ved befolkningen i strøk som primært ligger innenfor tradisjonelt nordsamiske språkområder, først og fremst (men ikke utelukkende) i Nord-Troms og Finnmark.

Et grep som vil benyttes når det er mulig i denne artikkelen vil være å bryte ned tall på lokalt nivå og analysere og sammenligne trekk

[2] Deler av Alta kommune ligger riktignok innenfor STN-området.

[3] Berg-Nordlie tok utgangspunkt i tall for innmeldte i Sametingets valgmann fram til 2021. Tall fra SSBs statistikk for Sametingsvalgene viser at Tromsø og Alta også i 2025 var kommunene med fleste innmeldte i valgmanntallet (SSB 2026b).

[4] Også samer kan være innvandrere: både Sverige, Finland og Russland har samiske befolkninger. Personer med samisk bakgrunn født i utlandet av utenlandsfødte foreldre, fra disse og andre land utenfor Norge, vil framstå som innvandrere i befolkningsstatistikken på lik linje med ikke-samiske innvandrere.

på kommunenivå. Dette løser selvsagt ikke utfordringen med at kategoriene (områdene) man bruker ikke følger etniske skillelinjer, hverken på individ- eller geografisk nivå, men kan likevel bidra med noe mer kontekst til analysene.

6.2 Trekk ved STN-området og dets befolkning

6.2.1 Et tynt- og spredtbebygd område, …

Ved inngangen av 2026 hadde STN-området 53 208 innbyggere. Dette var en økning på 135 personer, eller 0,3 prosent, fra året før. Befolkningsutviklingen i området har i de siste tre årene vært preget av noenlunde stabilitet og svak vekst, noe som først og fremst skyldes økt innvandring. Som vi skal komme tilbake til i neste delkapittel, der vi ser på den langsiktige utviklingen i folketallet, utgjør dette et tilsynelatende brudd med tendensen mot jevnt befolkningstap over tid.

STN-området omfatter et stort areal. Flere store kommuner, slik som de tre største kommunene i landet, Karasjok, Kautokeino og Porsanger, og den femte største, Tana, (Statistisk sentralbyrå, 2026a) ligger i sin helhet innenfor området. Totalt dekker STN-området 17 prosent av Norges areal. Hadde området hatt en befolkning som tilsvarte andelen i areal hadde den hatt om lag 970 000 innbyggere. I stedet utgjør befolkningen omtrent én prosent av landets befolkning.

Også i forhold til landsdelen (dvs. Nord-Norge nord for Saltfjellet) for øvrig er STN-området relativt sett tynt befolket. STN-området utgjør nesten to tredjedeler (59 prosent) av arealet i Nord-Norge nord for Saltfjellet. Befolkningsmessig bor likevel kun 13 prosent av befolkningen nord for Saltfjellet i STN-området. At området har få innbyggere i forhold til areal ser vi på befolkningstettheten: mens det i snitt bor ni personer per kvadratkilometer i øvrige deler av Nord-Norge nord for Saltfjellet, bor det kun én person per kvadratkilometer i STN-området.

Disse andelene sier likevel lite om hvor spredt bebygd bosetningen er. I prinsippet kan et område ha en relativt sett liten befolkning som samtidig bor konsentrert i noen tettbebygde strøk. Dette er imidlertid ikke tilfelle med STN-området. Som vi kan se fra figur 2 bor over halvparten (55 prosent) av personene i STN-området i spredtbebygde strøk, mot for henholdsvis 19 og 14 prosent i øvrige deler av Nord-Norge nord for Saltfjellet og i resten av landet. Det er ingen større tettsteder i STN-området, mens det er i underkant av en tredjedel som bor i tettsteder med minst 20 000 innbyggere ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet. Basert på dette kan vi slutte at STN-området ikke bare generelt er tynt befolket, men også at befolkningen bor spredt.

Figur 2. Befolkningen i STN-området, øvrige områder av Nord-Norge nord for Saltfjellet og resten av Norge, 1.1.2026, etter bostedsstrøk på grunnkretsnivå, prosent [5]

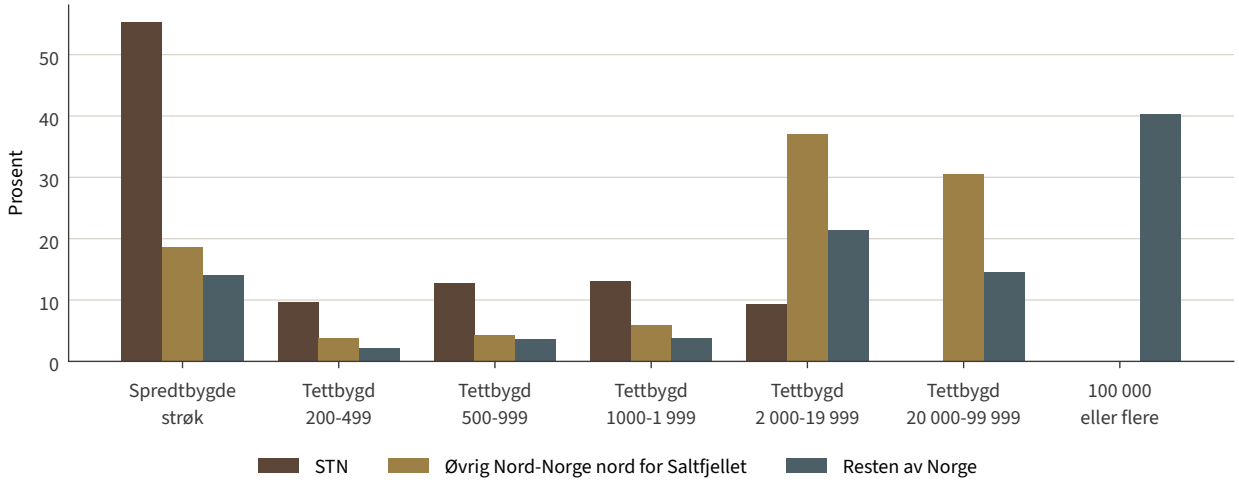

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Bostedsstrøk i SSBs statistikk

I SSBs statistikk benyttes bostedsstrøk som fellesbetegnelse på spredtbygd og tettbygd strøk. Bostedsstrøk tar utgangspunkt i definisjonen av tettsted, og skiller mellom tettbygde og spredtbygde strøk. Tettbygde strøk er de områder som omfattes av tettsteder, og spredtbygde strøk er alle områdene utenfor (Statistisk sentralbyrå, 2025).
I tallene vi presenterer i denne artikkelen har vi tatt utgangspunkt i det vanligst forekommende (det modale) bostedsstrøket i grunnkretsen personene er bosatt i. Grunnkrets er en geografisk enhet på lavere nivå enn kommune som brukes i arbeid og presentasjon av regional statistikk. Det er med andre ord ikke personens eget bostedsstrøk som ligger til grunn for statistikken vi presenterer, men snarere det bostedsstrøket flest personer i den samme grunnkretsen bor i. I de aller fleste tilfeller vil dette være samme type bostedsstrøk som personen selv bor i, og i presentasjonen av resultatene vil vi omtale dette som personens bostedsstrøk.

6.2.2 … med flere sysselsatt i primærnæringer, industri og bygg og anlegg, …

Befolkningssammensetningen og næringsstrukturen i STN-området gjenspeiler i stor grad at området omfatter mange spredtbebygd strøk. Sysselsettingen i primærnæringer er for eksempel klart større enn ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet (figur 3). Ti prosent av den sysselsatte befolkningen i alderen mellom 15 og 74 år jobber med jordbruk (herunder reindrift), skogbruk og/eller fiske, mot fire prosent i øvrige deler av landsdelen. Det er også relativt sett flere sysselsatt i industri og innenfor bygge- og anleggsvirksomhet i STN-området enn utenfor området.

Samtidig jobber det færre i tjenesterelaterte næringer. Særlig er dette tilfelle med hensyn til varehandel, transport, hotell- og restaurantvirksomhet og i forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift. Det er likevel i

[5] Tallene tar utgangspunkt i det vanligst forekommende (det modale) bostedsstrøket i grunnkretsen personene er bosatt i.

tjenesterelaterte næringer vi finner de største andelene sysselsatte, også i STN-området: henholdsvis 17 og 24 prosent av de sysselsatte jobber innen varehandel, transport, hotell- og restaurantvirksomhet og i helse- og sosialtjenester (tabell 6.11).

Figur 3. Sysselsatte personer 15-74 år, etter næring, prosentvis differanse mellom STN-området og øvrige områder nord for Saltfjellet, 4. kvartal 2023

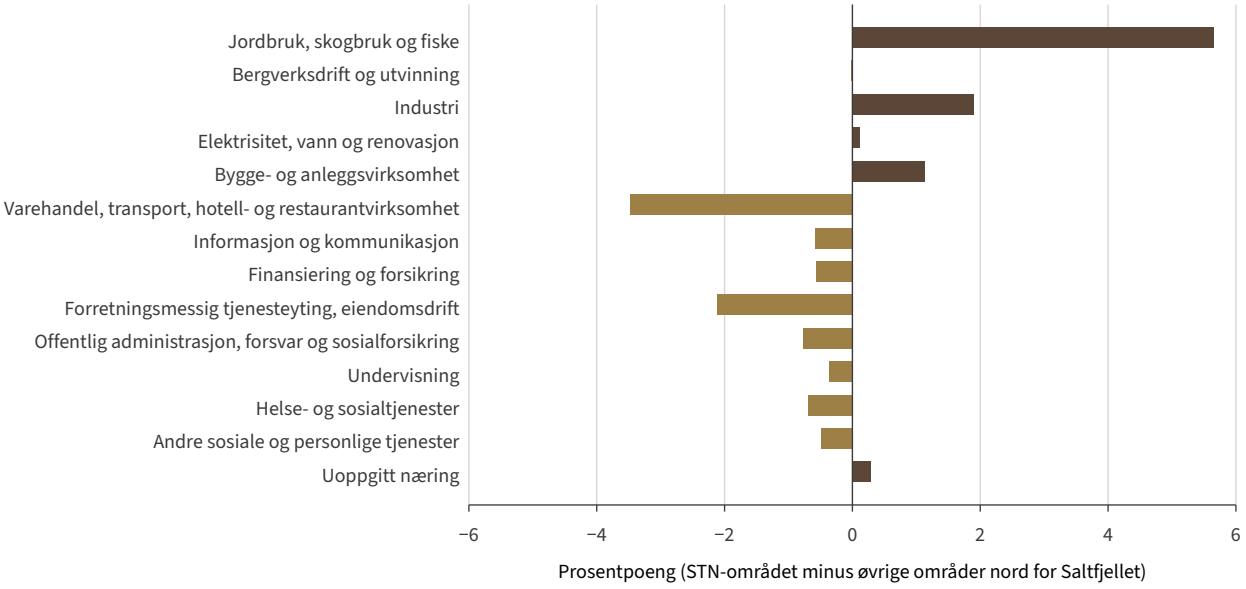

Kilde: Sysselsettingsstatistikk. Statistisk sentralbyrå

6.2.3 … og generelt lavere utdannings- og inntektsnivå

At STN-området er spredtbebygd, med flere sysselsatt i primærnæringer, industri, bygg og anlegg, ser vi også på utdannings- og inntektsnivået. Om lag en fjerdedel, 26 prosent, av befolkningen i området har utdanning på universitets- og høyskolenivå. Dette er ti prosentpoeng mindre enn ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet. Samtidig har flere i STN-området grunnskole som høyeste fullførte utdanning, 32 mot 25 prosent ellers i landsdelen.

Vi ser også at litt færre av elevene i STN-området fullfører videregående skole på normert tid i forhold til elevene i øvrige områder nord for Saltfjellet, 64 mot for 67 prosent (figur 4). Dette reflekterer likevel sannsynligvis at elevene i STN-området i større grad tar yrkesfag enn i andre deler av Nord-Norge nord for Saltfjellet. Mens 61 prosent av elevene i STN-området går yrkesfaglige programmer, gjør kun 50 prosent av elevene i øvrige områder nord for Saltfjellet det samme (tabell 1). Yrkesfaglige elever har generelt en lavere fullføringsgrad på normert tid enn elever som går studieforberedende programmer. 51 og 49 prosent av elevene som tok yrkesfag i henholdsvis STN-området og øvrige områder nord for Saltfjellet fullførte på normert tid. Fullføringsgraden blant elever i studieforberedende programmer var til sammenligning 85 prosent både

innenfor og utenfor STN-området. Også på landsbasis er mønsteret det samme, med klart flere som fullfører blant dem som tar studieforberedende programmer (Statistisk sentralbyrå, 2026d).

Tabell 1. Elever som startet i videregående trinn 1 for første gang høsten 2019, etter studieprogram. Antall og prosent

	Totalt	Studieforber.	Yrkesfag	Studieforber., prosent	Yrkesfag, prosent
STN	598	233	365	39,0	61,0
Øvrige områder nord for S.	4 232	2 106	2 126	49,8	50,2

Kilde: Utdanningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå

Figur 4. Elever som startet i videregående trinn 1 for første gang høsten 2019, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem/seks år, utdanningsprogram og kjønn. Prosent

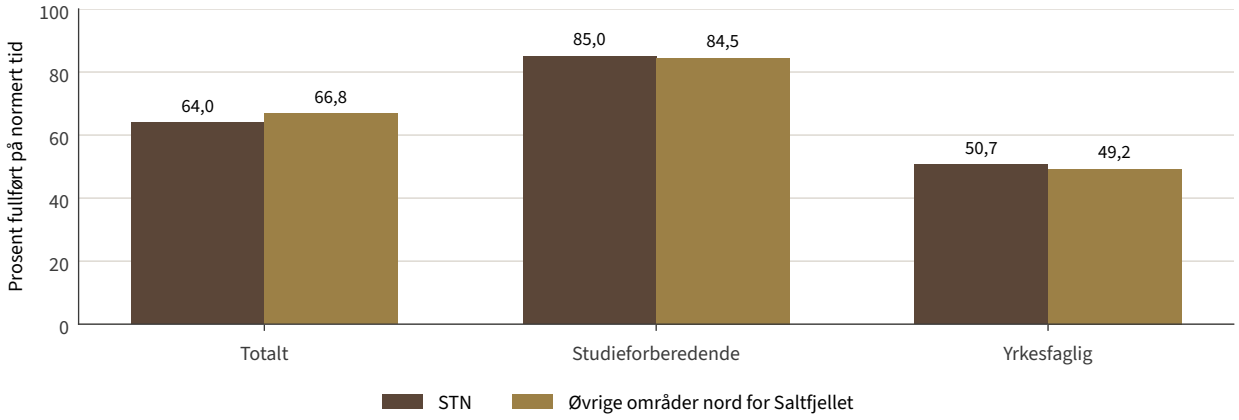

Kilde: Utdanningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå

Inntektsnivået i STN-området er generelt lavere enn i ellers i landsdelen og i landet totalt sett. I 2024 var gjennomsnittlig bruttoinntekt i STN-området 533 000 kroner (tabell 6.12), noe som tilsvarte kun 90 prosent av snittinntekten i de øvrige delene av Nord-Norge nord for Saltfjellet og 86 prosent av den i landet som helhet.

Vi ser også at pensjonsinntekter og næringsinntekter utgjør en større andel av bruttoinntekten enn det som er tilfelle i både ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet og i landet som helhet. Dette er som forventet for områder med en høyere andel eldre i befolkning og der flere er sysselsatt i primærnæringer.

6.3 Befolkningsutviklingen siden 1990: store lokal og regionale forskjeller

6.3.1 Generell befolkningsnedgang i STN-området siden 1990

Vi har sett at det har vært en viss vekst i folketallet i STN-området i løpet av de aller siste årene. På lengre sikt har likevel befolkningsutviklingen i området vært preget av nedgang i folketallet. I 1990 bodde det 65 147 personer i det som i dag utgjør STN-området. I løpet av de 36 årene siden den gang har innbyggertallet blitt redusert med 11 939 personer, tilsvarende 18 prosent. Dette reflekterer ikke en generell nedgang i befolkningen i Nord-Norge nord for Saltfjellet. I landsdelen som helhet har befolkningen vokst fra om lag 380 606 personer til 411 878, noe som utgjør en vekst på åtte prosent. Områdene som omfattes av STN-området har med andre ord hatt en befolkningsutvikling som tilsynelatende skiller seg fra den i landsdelen generelt.

Som vi skal se er det imidlertid en hel del variasjon i befolkningsutviklingen innenfor STN-området, med noen strøk med vekst og andre med tilbakegang i folketallet. I dette delkapitlet skal vi se nærmere på utviklingen i STN-området, både jamført med områder ellers i Nord-Norge nord for Saltfjellet og med hensyn til ulike strøk internt i selve STN-området.

6.3.2 Størst befolkningstap i kystområdene i Finnmark og rundt store tettsteder

Som vi kan se fra kartet i figur 5 har befolkningsutviklingen i Nord-Norge nord for Saltfjellet i de siste tiårene vært preget av ulike mønstre. Dette gjelder også områdene som faller inn under STN-området. Vi ser spesielt et skille mellom områder i Nord-Troms, hvor folketallet har økt, og områder langs Finnmarkskysten, der befolkningen har gått tilbake med opp mot 50 prosent eller mer.

Figur 5. Endring befolkningstall på kommunenivå[6] 1990-2026, Nord-Norge nord for Saltfjellet, prosent

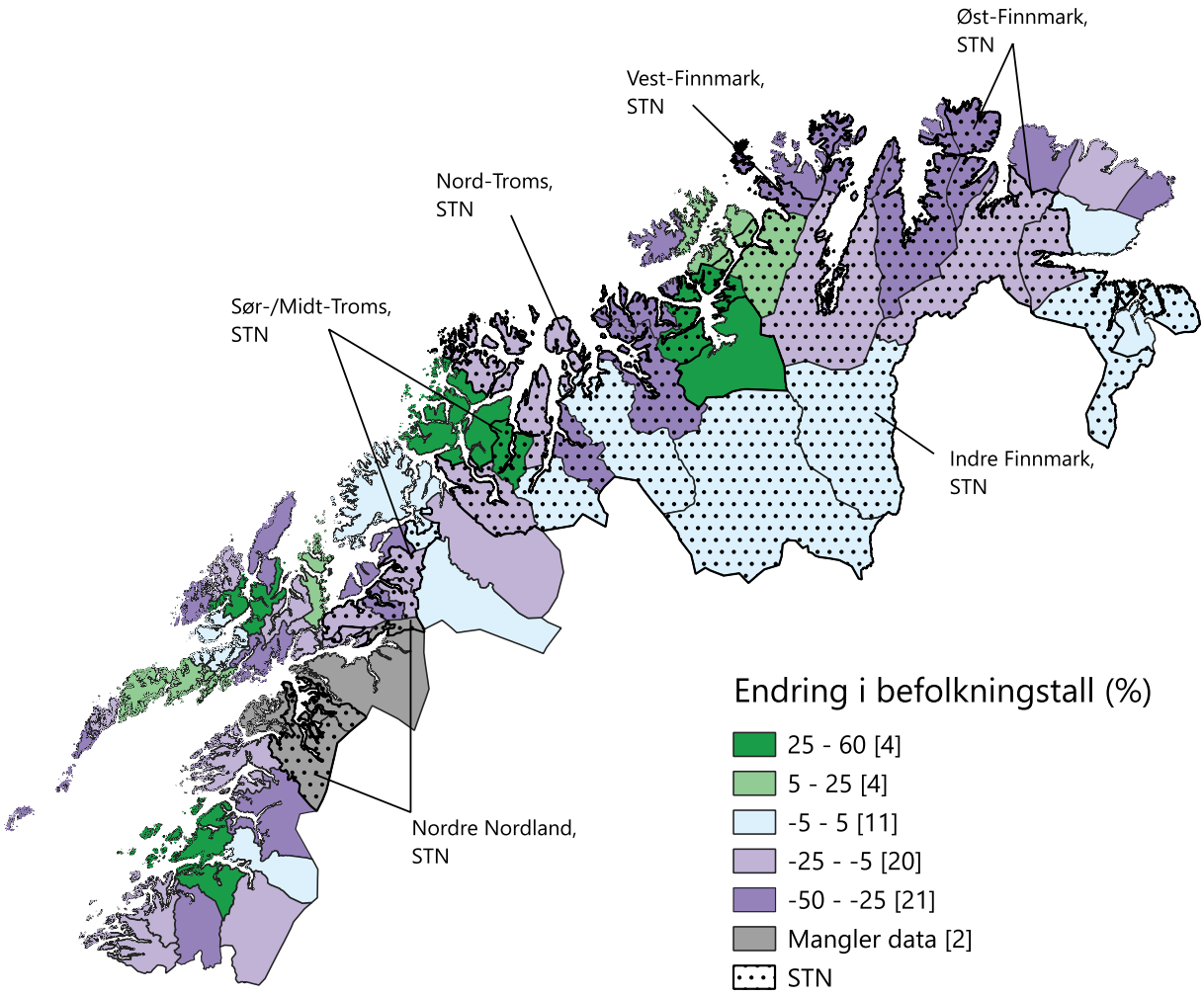

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Blant kommuner i STN-området som har vokst finner man Storfjord (en prosent), Nordreisa (fire prosent), samt delene av Evenes som ligger innenfor STN-området (15 prosent). Alle disse ligger i den nordlige delen av Troms. Kommuner innenfor STN-området i indre Finnmark, Kautokeino og Karasjok, har hatt en forholdsvis moderat nedgang i folketallet, henholdsvis to og fem prosent.

Befolkningsnedgangen er størst i de kystnære kommunene i Finnmark og i noen STN-områder rundt urbane strøk. Særlig stor har tapet av befolkningen vært i Loppa (50 prosent) og i de delene av de følgende kommunene som ligger innenfor STN-områdene: Lebesby (37 prosent), Alta (48 prosent), Tromsø (54 prosent) og Måsøy (63 prosent).

At befolkningsutviklingen følger de ulike utviklingstendensene lokalt og regionalt i Nord-Norge nord for Saltfjellet blir tydelig når vi ser nøyere på utviklingen internt i

[6] Kommuner med omfattende oppsplittinger og endringer på grunnkretsnivå er ikke tatt med, grunnet utfordringer med å tilbakeføre folketallet i disse kommunene. Dette gjelder kommunene Narvik og Hamarøy, der det i kartet er markert at data mangler.

kommunene. Tendensen til lokal urbanisering, ved at spredtbebygde områder avfolkes mens tettstedene i samme område vokser eller holder seg stabilt på samme nivå, er tydelig i flere kommuner, både blant dem som helhet ligger innenfor og utenfor STN-området (figur 6). Selv i kommuner der folketallet stagnerer eller går tilbake, er tettstedene i vekst. Et eksempel på dette er Porsanger, der områdene som faller inn under tettstedet Lakselv har vokst til tross for befolkningstallet i kommunen som helhet har gått tilbake med 13 prosent de siste tiårene.

Figur 6. Endring befolkningstall[7] 1990-2026, etter kommune og bostedsstrøk, prosent

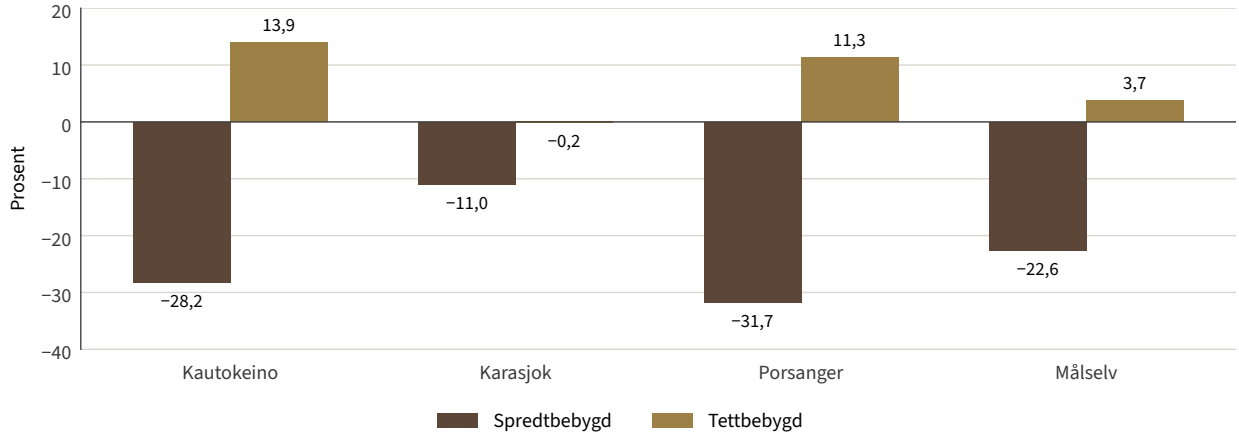

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Befolkningsutviklingen følger likevel ikke i alle tilfeller et slikt skille mellom spredtbebygde og tettbebygde områder. Særlig ser vi dette i kystområdene i Finnmark, hvor nedgangen i folketallet som nevnt har vært særlig sterk. Eksempler på dette finner vi både innenfor STN-området, slik som Loppa og Gamvik, og utenfor området, slik som Båtsfjord og Berlevåg. Mesteparten av befolkningen i disse kommunene bor i tettsteder basert rundt fiskevær, som har gått tilbake som en følge av endringene som fant sted i fiskerinæringen fra andre halvdel av 1900-tallet av (Aarsæther, 2019).

I noen kommuner i Nord-Norge nord for Saltfjellet har tidligere spredtbebygde strøk opplevd sterk befolkningsvekst. Et spesielt klart eksempel på dette er deler av Alta kommune (figur 7). Veksten bør først og fremst tilskrives den generelle økningen i folketallet og utvidelsen av tettstedet Alta i løpet av de siste tiårene. Som vi kan se har dette ikke omfattet strøk som ligger innenfor STN-området i Alta, men folketallet i tettbebyggelsen i STN-området, rundt Talvik, har på en annen side vært noenlunde stabil i forhold til i de spredtbebygde strøkene.

[7] Tallene tar utgangspunkt i det vanligst forekommende (det modale) bostedsstrøket på grunnkretsnivå i 1990.

Figur 7. Endring i befolkningstall[8] i Alta kommune 1990-2026, etter bostedsstrøk og grunnkretser innenfor og utenfor STN-området, prosent

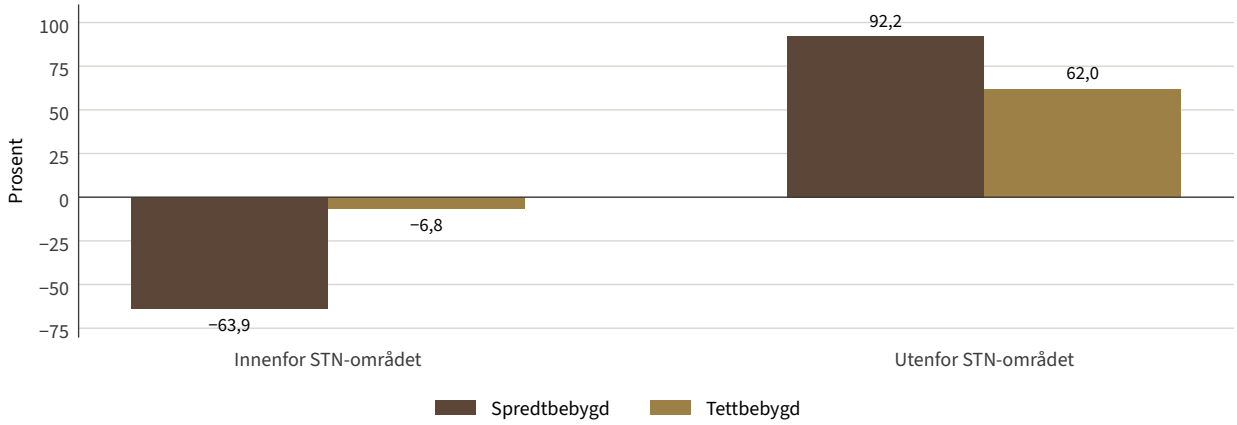

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

6.3.3 Befolkningsutviklingen i STN-området et resultat av flere prosesser

Det overordnede mønsteret som tegner seg, med store lokale og regionale variasjoner, bærer preg av å være formet av flere faktorer. En er lokale og regionale urbaniseringsprosesser. Det er en tendens til at tettsteder vokser eller har et noenlunde stabilt folketall, både i og utenfor STN-området. Noen store regionale urbane områder, slik som Alta og Tromsø, opplever sterk vekst. Som vi har sett, har antallet innmeldte i valgmanntallet gått opp en hel del i disse bykommunene, og forbi antallet i de tidligere største «samiske byene» (Berg-Nordlie, 2023) (målt i innmeldte i sametingets valgmanntall) Kautokeino og Karasjok. Dette er i stor grad en følge av at nye grupper melder seg inn i valgmanntallet, men trolig også til dels at allerede innskrevne i valgmanntallet flytter til disse kommunene. At store deler av STN-området er spredtbebygd, betyr at området totalt sett vil havne på «feil side» av slike urbaniseringsprosesser, der flytting skjer inn mot mer sentrale strøk.

En annen faktor er endringer i næringsstruktur, slik som den nevnte utviklingen innen fiskeindustrien. Ved at antallet fiskere har gått ned, har folketallet i fiskeværene på kysten gått tilbake. Dette slår ut på tvers av skillet mellom spredtbebygd og tettbebygde strøk, og mellom områder innenfor og utenfor STN-området.

I det store og det hele framstår dermed befolkningsutviklingen i STN-området som mangefasettert og formet av lokale og regionale forhold.

6.4 Samisk språk

Vi presenterer her tall for samisk språk på tre nivåer: barnehage, grunnskole og videregående nivå. Vi ser dessuten også på selvregistrert kompetanse i samiske språk i folkeregisteret.

[8] Tallene tar utgangspunkt i det vanligst forekommende (det modale) bostedsstrøket på grunnkretsnivå i 1990.

6.4.1 Samisk språk i barnehage og skole

I 2025 var det 802 barn i totalt 55 barnehager med samisktilbud. Det store flertallet av disse barna, 668 (83 prosent) var i samiske barnehager eller samiske barnehageavdelinger i norske barnehager. Resten, 134 barn, var i norske barnehager med annet samisk tilbud.

I tallene for samisk i grunnskolen skiller vi mellom elever som hadde samisk som opplæringsform og elever som hadde samisk som første- eller andrespråk. De førstnevnte får all undervisning på samisk, mens den andre gruppen av elever får opplæring i samisk som eget fag. Dette skillet refereres ofte som mellom elever som har undervisning *på* og *i* samisk (Øzerk & Somby, 2025). I utdanningsåret 2024/2025 var det totalt 908 elever[9] som hadde undervisning *på* samisk, det vil si som opplæringsform, noe som var noenlunde det samme antallet som året før.

I det samme utdanningsåret var det totalt 2 846 elever som hadde opplæring *i* samisk språk som første- eller andrespråk i grunnskolen. Dette var 70 flere elever enn året før. De fleste hadde nordsamisk som første- eller andrespråk. Kun henholdsvis tre og to prosent av dem som hadde samisk som førstespråk hadde lulesamisk eller sørsamisk. Andelen med lulesamisk og sørsamisk var høyere blant de med samisk som andrespråk, henholdsvis ti og sju prosent.

Det var totalt 651 elever i den videregående skolen som har samisk i fagkretsen i skoleåret 2025/2026. Dette var noe færre enn året før, men antallet elever med samisk har generelt økt betraktelig siden begynnelsen av 2010-tallet. Som vi kan se fra figur 8 skyldes økningen at flere videregåendeelever har samisk som andrespråk: i gjennomsnitt økte antallet elever med samisk som andrespråk med 49 prosent i løpet av perioden.[10] Antallet som har samisk som førstespråk har holdt seg relativt stabilt over tid.

Figur 8. Elever med samisk i fagkretsen i videregående skole, totalt og etter samisk som første- eller andrespråk, antall

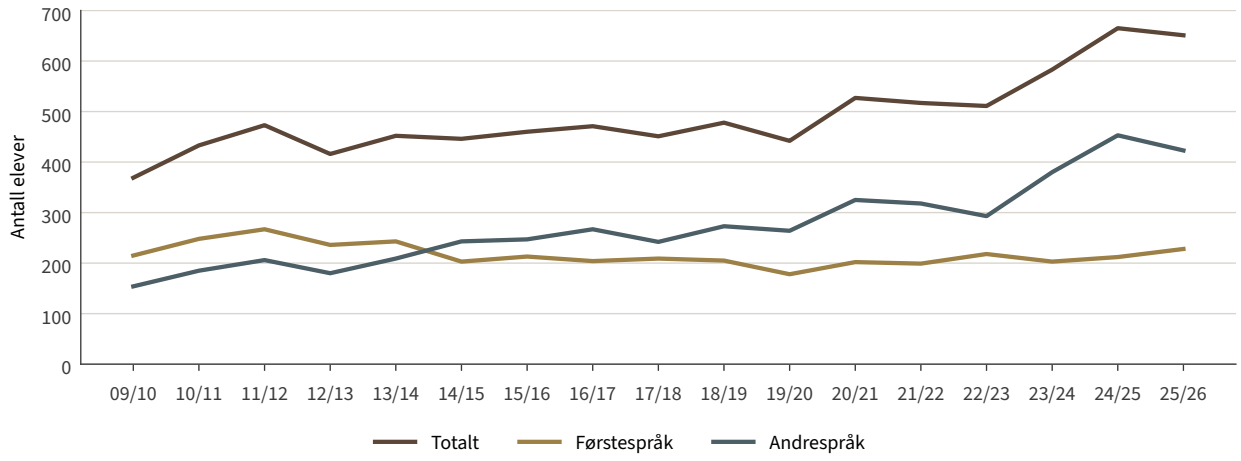

Kilde: Utdanningsdirektoratet. Statistisk sentralbyrå.

[9] Dette omfattet elever i kommunene innenfor forvaltningsområdet for samiske språk.

[10] Tallene er basert på gjennomsnittene av tre år på henholdsvis begynnelsen og slutten av perioden.

6.4.2 Registrering av samisk språkkompetanse i Folkeregisteret

Det har siden 22. oktober 2019 vært mulig å registrere egen samisk språkkompetanse i Folkeregisteret. Det har vært mulig å registrere kompetanse i mer enn ett samisk språk. Antallet som har valgt å registrere samisk språkkompetanse er foreløpig lavt, gitt det vi kan slutte basert på blant annet tallene for hvor mange som har undervisning *i* og/eller *på* samisk på skolen (se forrige delkapittel). Per juli 2026 var totalt 1 939 personer registrert med kompetanse i ett eller flere samiske språk. De fleste av disse, 70 prosent, hadde registrert seg i løpet av de første to årene, fram til utgangen av 2021. Etter 2021 har antallet registrerte vært lavere, mellom om lag 100 og 200 personer hvert år.[11]

Blant de med registrert språkkompetanse i Folkeregisteret er det klart flest, 85 prosent, som er registrert med kompetanse kun i nordsamisk (figur 9). Ytterligere ti prosent er enten registrert med kompetanse i kun lule- eller sørsamisk (fem prosent hver). De resterende personene, tilsvarende fem prosent, har oppgitt at de har kompetanse i flere samiske språk. De aller fleste av disse 105 personene, 96 prosent, er registrert med kompetanse i nordsamisk og ett eller begge av de andre samiske språkene.

Figur 9. Antall personer med registrert samisk språkkompetanse i folkeregisteret, per juli 2026, etter språk

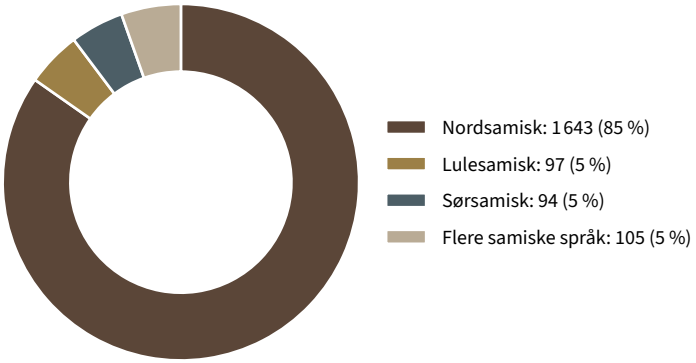

Kilde: Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Som vi har tidligere sett (Molstad, 2025) er alderssammensetningen blant de som har registrert språkkompetanse skjev i retning av de yngre aldersgruppene. Hele 42 prosent er i aldersgruppen 25-39 år og i underkant av to tredjedeler er under 40 år gamle. Også med hensyn til kjønn ser vi skjevheter: kvinner utgjør en større andel av personene med registrert samisk språkkompetanse, litt under to tredjedeler.

Det kan være interessant å sammenligne disse skjevhetene i alders- og kjønnsfordeling med fordelingene i andre grupper som frivillig har registrert seg på bakgrunn av samisk tilhørighet og/eller språk. Et eksempel på dette er innmeldte i valgmanntallet til

[11] Vi tar her utgangspunkt i personer i Folkeregisteret med registrert samisk språkkompetanse per juli 2026. Eventuelle avregistreringer og dødsfall gjør at antallene registrerte per år ikke nødvendigvis reflekterer det totale antallet som registrerte seg de aktuelle årene.

Sametingsvalget, som per 2025 utgjorde om lag 25 700 personer. Vi ser en lignende, men mindre, overvekt av kvinner i valgmanntallet, 51 prosent i 2025 (Statistisk sentralbyrå, 2026c). Blant innmeldte i valgmanntallet er likevel aldersfordelingen svært ulik: kun 29 prosent av de innmeldte er under 40 år (Statistisk sentralbyrå, 2026b). Dette reflekterer sannsynligvis lavere generell deltakelse i valg blant unge (Kleven, 2021). De som har registrert seg med samisk språkkompetanse i Folkeregisteret er med andre ord en mindre, yngre og mer kvinnedominert gruppe enn de som har meldt seg inn i valgmanntallet til Sametinget.

6.5 Reindrift

I dette delkapitlet presenteres noen hovedtall om reindriftsnæringen. Reindrift utgjør et viktig grunnlag for samisk kultur, og reinbaserte næringer har røtter tilbake til forhistorisk tid (Hansen & Olsen, 2004). Det finnes også andre tradisjonelle næringer, slik som sjøsamisk fiske og utmarksbruk, men tall for disse presenteres ikke i årets artikkel.

Tallene presentert i tabell 6.14 er hentet fra Landbruksdirektoratets årlige rapport *Totalregnskap for reindriftsnæringen* og viser antall rein i vårflokk per 31.mars i det aktuelle reindriftsåret. Som vi kan se var det en økning i antall rein i reindriftsåret 2024/2025 i forhold til året før. Totalt var det 217 152 rein i vårflokk 31. mars dette året, 2 133 flere enn på samme tid det foregående året.

Antall rein varierer fra år til år, men har vært noenlunde stabil siden midten av 2010-tallet, da det fant sted en reduksjon i antall rein med om lag 15 prosent fra tidligere år. Reduksjonen var størst i, men ikke begrenset til, reinbeiteområdene Vest-Finnmark (Oarje-Finnmárku)[12] og Øst-Finnmark (Nuorta-Finnmárku). Sistnevnte reinbeiteområder er til sammen de største målt i areal. De har også størst antall rein i vårflokk: sju av ti av reinen i reindriftsområdene i landet er i disse områdene. Reindriften er ellers relativt jevnt fordelt ut over de andre reindriftsområdene.

[12] Innbefatter også Nord-Troms.

Referanser:

Aarsæther, N. (2019). Kyst-paradokset: Sterk økonomi, svak tiltrekking. *Plan*, *51*(3), 6–11.

Andresen, A., Evjen, B. & Ryymin, T. (2021). *Samenes historie fra 1751 til 2010*. Cappelen Damm Akademisk.

Berg-Nordlie, M. (2023). «Bysamiske kjerneområder» - hva kan vi si om samisk urbanisering og hvor bor bysamene? I *Samiske tall forteller 15. Kommentert samisk statistikk 2023/Sámi logut muitalit 15. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2023* (s. 32–48). Sámi allaskuvla.

Berg-Nordlie, M. (2026). *Sápmi*. snl.no. Hentet 24.8.26 fra https://snl.no/S%C3%A1pmi

Hansen, L. I. & Olsen, B. (2004). *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen Akademisk Forlag.

Josefsen, E. & Saglie, J. (2024). The Sámi Parliament in Norway: a “breaking in” perspective. *The Polar Journal*, *14*(1), 109–128.

Kleven, Ø. (2021). *Valgdeltakelse og alder – mulige effekter av endrede aldersgrenser* (2021/22). Statistisk Sentralbyrå. https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/valgdeltakelse-og-alder-mulige-effekter-av-endrede-aldersgrenser

Molstad, C. S. (2025). Samiske tall - bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB. I *Samiske tall forteller 17. Kommentert samisk statistikk 2025/Sámi logut muitalit 17. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2025* (s. 167–195). Sámi allaskuvla. https://samilogutmuitalit.no/sites/default/files/publications/slm25_-_kapittel_6_ssb_fast_artikkel_no_rr_0.pdf

Molstad, C. S. & Sønstebø, A. (2024). Samiske tall - bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB. I *Samiske tall forteller 16. Kommentert samisk statistikk 2024/Sámi logut muitalit 16. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2024* (s. 112–139). Sámi allaskuvla. https://samilogutmuitalit.no/nb/node/4154

Nygaard, V. & Kårtveit, B. (2019). *Fra STN til kulturbasert næringsutvikling? Innspill til arbeidet med Sametingets næringsmelding.* (Rapport 7 - 2019). NORCE samfunnsforskning. https://norceresearch.brage.unit.no/norceresearch-xmlui/handle/11250/2640338

Risberg, T. & Kleven, Ø. (2025). Høyere utdanningsnivå blant dem som kan stemme ved sametingsvalget. *Statistisk Sentralbyrå*. https://www.ssb.no/valg/sametingsvalg/statistikk/sametingsvalet/artikler/hoyere-utdanningsniva-blant-dem-som-kan-stemme-ved-sametingsvalget

Severeide, P. I. (2008). Datagrunnlaget – begrensninger og muligheter. I *Samiske tall forteller 1. Kommentert samisk statistikk 2008/Sámi logut muitalit 1. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2008* (s. 15–27). Sámi allaskuvla.

Statistisk sentralbyrå. (2025). *Standard for bostedsstrøk*. Hentet 1.9.2025 fra https://www.ssb.no/klass/klassifikasjoner/567

Statistisk sentralbyrå. (2026a). *09280: Areal (km²), etter region, år og arealtype*. https://www.ssb.no/statbank/table/09280

Statistisk sentralbyrå. (2026b). *14474: Sametingsvalget. Stemmeberettigede, etter alder, fireårlig og kjønn*. https://www.ssb.no/statbank/table/14474

Statistisk sentralbyrå. (2026c). *14494: Sametingsvalget. Stemmeberettigede, etter kommune og kjønn (K) 2009 - 2025*. https://www.ssb.no/statbank/table/14494/

Statistisk sentralbyrå. (2026d). *14867: Gjennomføring i videregående opplæring, etter todelt utdanningsprogram, kjønn, intervall (år) og fullføringsgrad*. https://www.ssb.no/statbank/table/14867

Øzerk, K. & Somby, H. M. (2025). De som berøres må høres - hvem er samisklærerne i grunnskolen? I *Samiske tall forteller 17. Kommentert samisk statistikk 2025/Sámi logut muitalit 17. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2025* (s. 138–150). Sámi allaskuvla.

Faste tabeller

Tabell 6.1 Folkemengde per 1. januar, fødte, døde og flyttinger. STN-området* i alt

	Folkemengde per 1. januar			Levende-		Fødsels-	Innflyttin-	Utflyttin-	Netto inn-	Folketilvekst****	
År	I alt	Menn	Kvinner	fødte**	Døde	overskudd	ger***	ger***	flytting	I alt	Prosent
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	−365	−343	−0,5
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	−729	−718	−1,1
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	−414	−308	−0,5
2001	59 664	30 919	28 745	642	659	−17	2 493	2 741	−248	−484	−0,8
2002	59 180	30 665	28 515	625	692	−67	2 292	2 590	−298	−283	−0,5
2003	58 897	30 531	28 366	553	676	−123	2 129	2 422	−293	−617	−1,0
2004	58 280	30 188	28 092	575	638	−63	2 146	2 399	−253	−413	−0,7
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	−14	2 109	2 427	−318	−354	−0,6
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	−24	2 054	2 671	−617	−598	−1,0
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	−101	2 236	2 559	−323	−395	−0,7
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	−66	2 111	2 303	−192	−378	−0,7
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	−81	2 225	2 281	−56	−208	−0,4
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	−101	2 302	2 434	−132	−299	−0,5
2011	55 819	28 962	26 857	493	623	−130	2 535	2 375	160	−22	0,0
2012	55 797	28 958	26 839	444	621	−177	2 572	2 302	270	19	0,0
2013	55 816	29 016	26 800	474	640	−166	2 597	2 353	244	−39	−0,1
2014	55 777	28 995	26 782	481	600	−119	2 581	2 445	136	−43	−0,1
2015	55 734	28 985	26 749	469	610	−141	2 764	2 560	204	14	0,0
2016	55 748	29 056	26 692	449	597	−148	2 800	2 608	192	−40	−0,1
2017	55 708	29 120	26 588	407	633	−226	2 477	2 386	91	−236	−0,4
2018	55 472	29 023	26 449	395	603	−208	2 262	2 444	−182	−495	−0,9
2019	54 977	28 757	26 220	425	594	−169	2 309	2 601	−292	−504	−0,9
2020	54 453	28 484	25 969	369	610	−241	2 176	2 468	−292	−572	−1,1
2021	53 881	28 163	25 718	388	683	−295	2 346	2 751	−405	−693	−1,3
2022	53 188	27 758	25 430	343	723	−380	2 838	2 711	127	−316	−0,6
2023	52 872	27 506	25 366	399	619	−220	3 415	2 868	547	323	0,6
2024	53 195	27 662	25 533	372	636	−264	3 085	2 913	172	−122	−0,2
2025	53 073	27 646	25 427	415	623	−208	3 127	2 789	338	135	0,3
2026	53 208	27 746	25 462								

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.
** Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.
*** Gjelder flyttinger til/fra andre steder i Norge og utlandet.
**** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende året. På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil fødte-døde+innflytting-utflytting vise andre tall. På kommunenivå vil disse forskjellene være små, men de kan være betydelige for deler av enkelte kommuner, som i statistikk for STN-områdene.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.2 Folkemengde i STN-området*, etter kjønn og alder per 1. januar

Kjønn/alder	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2026 %
I alt	**65 147**	**63 850**	**59 972**	**57 867**	**55 934**	**55 819**	**55 797**	**55 816**	**55 777**	**55 734**	**55 748**	**55 708**	**55 472**	**54 977**	**54 453**	**53 881**	**53 188**	**52 872**	**53 195**	**53 073**	**53 208**	**100,0**
0-9 år	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 620	5 599	5 509	5 452	5 380	5 327	5 244	5 107	4 915	4 720	4 539	4 405	4 335	4 361	4 220	4 244	8,0
10-19 år	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	7 533	7 354	7 196	6 991	6 708	6 545	6 481	6 391	6 203	6 039	5 806	5 679	5 594	5 641	5 607	5 507	10,3
20-29 år	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	5 947	6 107	6 206	6 382	6 524	6 578	6 596	6 562	6 492	6 442	6 227	5 980	5 844	5 744	5 672	5 668	10,7
30-39 år	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	6 045	5 798	5 703	5 588	5 535	5 587	5 623	5 637	5 616	5 530	5 589	5 644	5 677	5 864	5 949	6 066	11,4
40-49 år	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 760	7 836	7 860	7 862	7 770	7 604	7 467	7 242	7 000	6 662	6 448	6 082	5 937	5 855	5 729	5 734	10,8
50-59 år	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 717	7 671	7 682	7 651	7 699	7 753	7 667	7 737	7 845	7 970	7 998	8 017	8 021	8 090	7 991	7 799	14,7
60-69 år	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	7 735	7 911	7 942	8 008	8 052	8 058	7 974	7 813	7 659	7 576	7 479	7 473	7 460	7 456	7 541	7 638	14,4
70-79 år	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	4 658	4 667	4 862	5 009	5 159	5 345	5 651	5 939	6 158	6 358	6 565	6 645	6 622	6 720	6 758	6 765	12,7
80-89 år	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 360	2 392	2 396	2 352	2 394	2 421	2 477	2 543	2 606	2 658	2 707	2 728	2 845	2 927	3 057	3 228	6,1
90 år og eldre	256	289	335	388	428	444	462	460	482	513	530	528	501	483	498	523	535	537	537	549	559	1,1
0-5 år	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 297	3 259	3 174	3 095	3 039	3 019	2 978	2 869	2 781	2 674	2 539	2 478	2 398	2 458	2 429	2 440	4,6
6-15 år	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 715	6 534	6 402	6 281	6 089	5 986	5 864	5 811	5 642	5 564	5 468	5 313	5 228	5 174	4 959	4 867	9,1
16-66 år	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 433	36 427	36 416	36 257	36 104	35 935	35 749	35 379	34 968	34 432	33 901	33 285	33 042	33 109	33 116	33 153	62,3
67 år og eldre	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	9 374	9 577	9 824	10 144	10 502	10 808	11 117	11 413	11 586	11 783	11 973	12 112	12 204	12 454	12 569	12 748	24,0
Menn	**33 955**	**33 160**	**31 101**	**29 987**	**28 951**	**28 962**	**28 958**	**29 016**	**28 995**	**28 985**	**29 056**	**29 120**	**29 023**	**28 757**	**28 484**	**28 163**	**27 758**	**27 506**	**27 662**	**27 646**	**27 746**	**100,0**
0-9 år	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 822	2 814	2 771	2 726	2 674	2 662	2 624	2 569	2 474	2 383	2 318	2 232	2 202	2 235	2 184	2 191	7,9
10-19 år	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 990	3 878	3 758	3 649	3 481	3 392	3 411	3 333	3 233	3 116	2 980	2 901	2 862	2 884	2 866	2 834	10,2
20-29 år	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 156	3 270	3 357	3 436	3 520	3 588	3 606	3 636	3 576	3 566	3 446	3 312	3 192	3 129	3 091	3 091	11,1
30-39 år	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	3 184	3 042	2 991	2 960	2 982	3 018	3 036	3 010	3 013	2 950	2 985	2 997	3 023	3 113	3 165	3 241	11,7
40-49 år	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 112	4 182	4 199	4 180	4 109	4 030	3 955	3 839	3 700	3 545	3 402	3 224	3 119	3 094	3 041	3 042	11,0
50-59 år	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 146	4 109	4 122	4 093	4 121	4 172	4 119	4 165	4 223	4 248	4 246	4 269	4 252	4 251	4 198	4 079	14,7
60-69 år	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 135	4 216	4 217	4 264	4 297	4 280	4 246	4 147	4 075	4 054	4 009	3 963	3 960	3 946	3 984	4 058	14,6
70-79 år	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 330	2 335	2 454	2 555	2 633	2 735	2 906	3 063	3 160	3 254	3 383	3 448	3 411	3 475	3 510	3 493	12,6
80-89 år	822	820	828	838	932	970	998	1 019	994	1 012	1 017	1 049	1 105	1 149	1 207	1 236	1 240	1 313	1 373	1 439	1 533	5,5
90 år og eldre	91	110	84	104	111	117	114	128	138	156	162	168	156	154	161	158	172	172	162	168	184	0,7
0-5 år	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 658	1 646	1 582	1 524	1 490	1 485	1 486	1 458	1 416	1 377	1 332	1 255	1 223	1 244	1 233	1 243	4,5
6-15 år	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 441	3 338	3 282	3 188	3 096	3 049	2 996	2 938	2 840	2 795	2 739	2 693	2 642	2 631	2 546	2 500	9,0
16-66 år	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 424	19 440	19 452	19 398	19 324	19 282	19 217	19 022	18 788	18 485	18 151	17 775	17 596	17 591	17 610	17 633	63,6
67 år og eldre	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	4 439	4 534	4 700	4 885	5 075	5 240	5 421	5 605	5 713	5 827	5 941	6 035	6 045	6 196	6 257	6 370	23,0
Kvinner	**31 192**	**30 690**	**28 871**	**27 880**	**26 983**	**26 857**	**26 839**	**26 800**	**26 782**	**26 749**	**26 692**	**26 588**	**26 449**	**26 220**	**25 969**	**25 718**	**25 430**	**25 366**	**25 533**	**25 427**	**25 462**	**100,0**
0-9 år	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 798	2 785	2 738	2 726	2 706	2 665	2 620	2 538	2 441	2 337	2 221	2 173	2 133	2 126	2 036	2 053	8,1
10-19 år	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 543	3 476	3 438	3 342	3 227	3 153	3 070	3 058	2 970	2 923	2 826	2 778	2 732	2 757	2 741	2 673	10,5
20-29 år	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	2 791	2 837	2 849	2 946	3 004	2 990	2 990	2 926	2 916	2 876	2 781	2 668	2 652	2 615	2 581	2 577	10,1
30-39 år	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 861	2 756	2 712	2 628	2 553	2 569	2 587	2 627	2 603	2 580	2 604	2 647	2 654	2 751	2 784	2 825	11,1
40-49 år	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 648	3 654	3 661	3 682	3 661	3 574	3 512	3 403	3 300	3 117	3 046	2 858	2 818	2 761	2 688	2 692	10,6
50-59 år	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 571	3 562	3 560	3 558	3 578	3 581	3 548	3 572	3 622	3 722	3 752	3 748	3 769	3 839	3 793	3 720	14,6
60-69 år	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 600	3 695	3 725	3 744	3 755	3 778	3 728	3 666	3 584	3 522	3 470	3 510	3 500	3 510	3 557	3 580	14,1
70-79 år	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 328	2 332	2 408	2 454	2 526	2 610	2 745	2 876	2 998	3 104	3 182	3 197	3 211	3 245	3 248	3 272	12,9
80-89 år	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 390	1 394	1 377	1 358	1 382	1 404	1 428	1 438	1 457	1 451	1 471	1 488	1 532	1 554	1 618	1 695	6,7
90 år og eldre	165	179	251	284	317	327	348	332	344	357	368	360	345	329	337	365	363	365	375	381	375	1,5
0-5 år	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 639	1 613	1 592	1 571	1 549	1 534	1 492	1 411	1 365	1 297	1 207	1 223	1 175	1 214	1 196	1 197	4,7
6-15 år	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	3 274	3 196	3 120	3 093	2 993	2 937	2 868	2 873	2 802	2 769	2 729	2 620	2 586	2 543	2 413	2 367	9,3
16-66 år	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	17 009	16 987	16 964	16 859	16 780	16 653	16 532	16 357	16 180	15 947	15 750	15 510	15 446	15 518	15 506	15 520	61,0
67 år og eldre	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	4 935	5 043	5 124	5 259	5 427	5 568	5 696	5 808	5 873	5 956	6 032	6 077	6 159	6 258	6 312	6 378	25,0

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.3 Folkemengde 1. januar, etter kommuner som helt eller delvis er definert som STN-området*

Kommune	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	Endring 2025–2026	Endring, prosent
STN-området i alt	**65 147**	**63 850**	**59 972**	**57 867**	**55 934**	**55 734**	**55 748**	**55 708**	**55 472**	**54 977**	**54 453**	**53 881**	**53 188**	**52 872**	**53 195**	**53 073**	**53 208**	**135**	**0,3**
5605 Sør-Varanger, STN	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 505	1 500	1 477	1 421	1 389	1 383	1 364	1 338	1 342	1 358	1 347	1 327	−20	−1,5
5605 Sør-Varanger, øvrige områder	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 716	8 727	8 722	8 750	8 767	8 775	8 739	8 587	8 508	8 705	8 616	8 620	4	0,0
5636 Nesseby	1 037	1 048	965	901	884	934	959	951	944	941	926	880	854	864	859	868	874	6	0,7
5441 Tana	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 909	2 922	2 911	2 922	2 900	2 918	2 829	2 821	2 804	2 807	2 798	2 806	8	0,3
5626 Gamvik	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 116	1 139	1 137	1 153	1 169	1 132	1 097	1 057	1 054	1 070	1 051	1 019	−32	−3,1
5624 Lebesby, STN	501	438	390	379	341	325	321	319	332	328	319	324	305	317	301	317	317	0	0,0
5624 Lebesby, øvrige områder	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 018	997	1 011	1 017	1 000	971	947	916	909	914	921	932	11	1,2
5610 Karasjok	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 708	2 668	2 696	2 701	2 673	2 628	2 641	2 584	2 543	2 565	2 524	2 524	0	0,0
5622 Porsanger	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 925	3 978	3 971	3 964	3 944	3 998	3 921	3 904	3 863	3 889	3 896	3 906	10	0,3
5620 Nordkapp, STN	757	737	667	629	595	745	751	765	738	729	709	720	683	664	670	659	645	−14	−2,2
5620 Nordkapp, øvrige områder	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 533	2 525	2 526	2 501	2 489	2 453	2 355	2 264	2 268	2 281	2 297	2 300	3	0,1
5618 Måsøy, STN	399	334	248	194	170	177	170	161	164	163	154	158	159	151	148	148	146	−2	−1,4
5618 Måsøy, øvrige områder	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 064	1 045	1 043	1 067	1 072	1 071	1 039	1 003	968	965	950	943	−7	−0,7
5603 Hammerfest, STN (tidligere 2017 Kvalsund)	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 049	1 035	1 027	1 027	988	971	963	945	1 002	923	928	926	−2	−0,2
5603 Hammerfest, øvrige områder											10 477	10 368	10 329	10 308	10 415	10 396	10 465	69	0,7
5614 Loppa	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	989	951	968	941	917	888	860	859	862	864	864	846	−18	−2,1
5601 Alta, STN	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	906	884	877	858	843	862	848	832	829	855	833	839	6	0,7
5601 Alta, øvrige områder	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 992	19 213	19 569	19 777	19 822	19 927	19 999	20 312	20 488	20 853	21 044	21 235	191	0,9
5612 Kautokeino	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 914	2 956	2 938	2 946	2 924	2 910	2 920	2 877	2 847	2 848	2 852	2 886	34	1,2
5546 Kvænangen	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 226	1 231	1 233	1 224	1 202	1 191	1 166	1 159	1 118	1 157	1 131	1 125	−6	−0,5
5544 Nordreisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 882	4 895	4 919	4 944	4 909	4 861	4 812	4 746	4 772	4 794	4 810	4 863	53	1,1
5542 Skjervøy	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 895	2 920	2 912	2 925	2 917	2 927	2 893	2 804	2 790	2 794	2 784	2 802	18	0,6
5540 Kåfjord	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 182	2 150	2 132	2 132	2 097	2 071	2 072	2 012	2 000	1 974	1 955	1 939	−16	−0,8
5538 Storfjord	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 898	1 865	1 890	1 856	1 841	1 829	1 831	1 836	1 836	1 825	1 829	1 848	19	1,0
5536 Lyngen	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	2 922	2 861	2 876	2 877	2 847	2 794	2 773	2 729	2 714	2 743	2 734	2 732	−2	−0,1
5534 Karlsøy	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 289	2 282	2 273	2 263	2 252	2 200	2 172	2 179	2 171	2 237	2 223	2 235	12	0,5
5532 Balsfjord	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 720	5 701	5 685	5 653	5 625	5 559	5 559	5 576	5 517	5 571	5 595	5 625	30	0,5
5526 Sørreisa, STN	711	655	626	614	609	607	608	604	607	611	603	590	572	529	529	523	533	10	1,9
5526 Sørreisa, øvrige områder	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 844	2 844	2 892	2 887	2 878	2 861	2 875	2 842	2 899	2 956	3 010	2 995	−15	−0,5
5522 Salangen	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 219	2 230	2 220	2 226	2 183	2 146	2 089	2 087	2 048	2 069	2 116	2 132	16	0,8
5518 Lavangen	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 008	1 051	1 076	1 061	1 042	1 034	1 020	970	983	986	985	1 002	17	1,7
5516 Gratangen	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 137	1 137	1 121	1 117	1 105	1 091	1 092	1 070	1 079	1 070	1 062	1 062	0	0,0
5512 Tjeldsund, STN (tidligere 1913 Skånland)	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 988	3 041	3 048	2 994	3 009	2 963	2 960	2 948	2 962	3 073	3 038	2 987	−51	−1,7
5512 Tjeldsund, øvrige områder											1 253	1 249	1 253	1 244	1 208	1 171	1 157	−14	−1,2
5501 Tromsø, STN	1 416	1 209	1 039	920	845	796	785	771	757	744	731	711	706	671	650	634	645	11	1,7
5501 Tromsø, øvrige områder	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	71 885	72 695	73 770	74 881	75 905	76 243	76 384	76 838	77 321	78 095	78 787	79 298	511	0,6
1853 Evenes, STN	236	328	295	274	256	249	245	251	248	244	236	233	234	236	269	260	271	11	4,1
1853 Evenes, øvrige områder	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 136	1 155	1 151	1 139	1 143	1 112	1 091	1 100	1 074	1 061	1 102	1 126	24	2,1
1850 Tysfjord	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 996	1 974	1 960	1 953	1 925									
1875 Hamarøy (deler av tidligere 1850 Tysfjord)	317	296	277	230	219	229	253	253	244	230	1 256	1 233	1 220	1 208	1 198	1 214	1 225	11	0,9
1875 Hamarøy, øvrige områder (deler av tidligere 1850 Tysfjord)	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 582	1 571	1 557	1 557	1 517	1 510	1 468	1 488	1 474	1 531	1 572	1 583	11	0,7
1806 Narvik, STN (deler av tidligere 1850 Tysfjord)	454	423	334	324	315	289	285	286	280	286	1 163	1 150	1 122	1 096	1 099	1 095	1 121	26	2,3
1806 Narvik, øvrige områder (deler av tidligere 1850 Tysfjord)	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 564	18 502	18 470	18 358	18 344	20 682	20 511	20 408	20 419	20 481	20 496	20 526	30	0,1

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Befolkningsutvikling STN-området* , 2000-2025

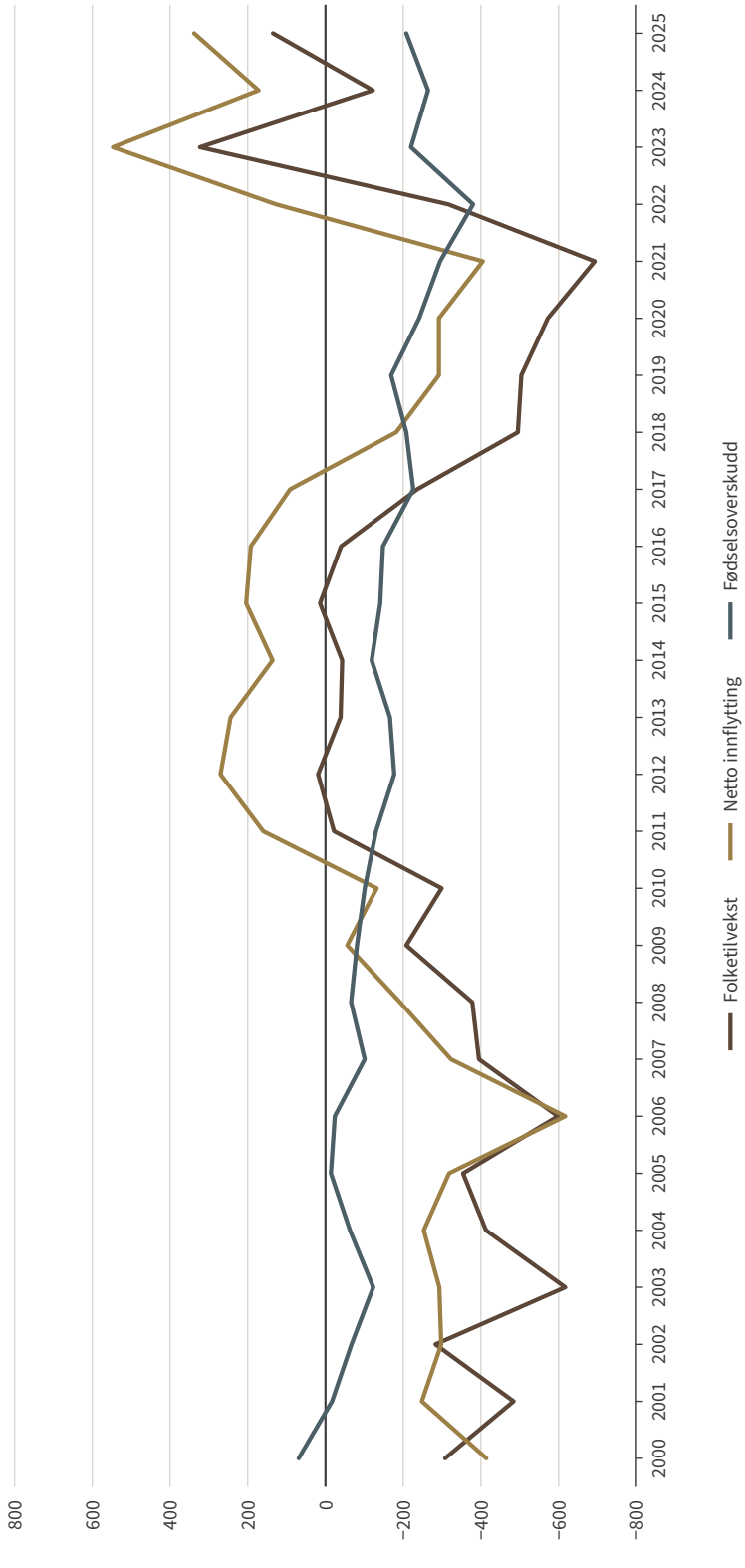

* Inndeling av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Tabell 6.4 Folkemengde 1. januar 2026 og endringene i 2025, Norge nord for Saltfjellet

	Folke-mengde 1.1.2025	Levende-fødte*	Døde	Fødsels-over-skudd	Innflytting**		Utflytting		Netto innflyt-ting	Folketilvekst***		Folke-mengde 1.1.2026
					I alt	Av dette fra utlandet	I alt	Av dette til utlandet		I alt	Prosent	
Norge nord for Saltfjellet i alt	**411 149**	**3 835**	**3 890**	**−55**	**23 483**	**6 077**	**22 710**	**2 573**	**773**	**729**	**0,2**	**411 878**
STN-området i alt	**53 073**	**415**	**623**	**−208**	**3 300**	**710**	**2 970**	**271**	**330**	**135**	**0,3**	**53 208**
Øvrige områder** i alt**	**358 076**	**3 420**	**3 267**	**153**	**20 183**	**5 367**	**19 740**	**2 302**	**443**	**594**	**0,2**	**358 670**
Øst-Finnmark	23 876	194	280	−86	1 595	569	1 549	165	46	−42	−0,2	23 834
STN	3 583	21	51	−30	181	38	180	24	1	−46	−1,3	3 537
Øvrige områder	20 293	173	229	−56	1 414	531	1 369	141	45	4	0,0	20 297
Indre Finnmark	12 070	96	113	−17	680	73	618	58	62	52	0,4	12 122
STN	12 070	96	113	−17	680	73	618	58	62	52	0,4	12 122
Vest-Finnmark	39 096	430	338	92	2 089	426	1 959	195	130	236	0,6	39 332
STN	3 432	23	46	−23	208	28	195	15	13	−30	−0,9	3 402
Øvrige områder	35 664	407	292	115	1 881	398	1 764	180	117	266	0,7	35 930
Nord-Troms	17 466	133	211	−78	1 223	405	1 066	76	157	78	0,4	17 544
STN	17 466	133	211	−78	1 223	405	1 066	76	157	78	0,4	17 544
Sør-/Midt-Troms	153 013	1 464	1 256	208	9 170	2 371	8 712	1 073	458	661	0,4	153 674
STN	13 953	117	168	−51	863	150	818	89	45	33	0,2	13 986
Øvrige områder	139 060	1 347	1 088	259	8 307	2 221	7 894	984	413	628	0,5	139 688
Nordre Nordland	165 628	1 518	1 692	−174	8 726	2 233	8 806	1 006	−80	−256	−0,2	165 372
STN	2 569	25	34	−9	145	16	93	9	52	48	1,9	2 617
Øvrige områder	163 059	1 493	1 658	−165	8 581	2 217	8 713	997	−132	−304	−0,2	162 755

* Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

** Gjelder flytting til/fra andre steder i Norge og utlandet og flyttinger innen området

*** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende året. På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil fødte-døde+innflytting-utflytting vise andre tall. På kommunenivå vil disse forskjellene være små, men de kan være betydelige for deler av enkelte kommuner, som i statistikk for STN-områdene.

**** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.5 Innflytting og utflytting til/fra STN-området, etter kjønn og alder i 2025

	Norge i alt			Øvrige områder nord for Salt-fjellet*			Resten av landet			Utlandet		
	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner
Innflytting i alt	**2 417**	**1 274**	**1 143**	**1 524**	**784**	**740**	**893**	**490**	**403**	**710**	**367**	**343**
0-5 år	169	87	82	118	60	58	51	27	24	42	16	26
6-15 år	178	92	86	123	61	62	55	31	24	93	41	52
16-19 år	134	77	57	94	52	42	40	25	15	88	61	27
20-44 år	1 321	713	608	781	407	374	540	306	234	351	183	168
45-69 år	531	267	264	351	179	172	180	88	92	120	57	63
70+ år	84	38	46	57	25	32	27	13	14	16	9	7
Utflytting i alt	**2 518**	**1 320**	**1 198**	**1 441**	**766**	**675**	**1 077**	**554**	**523**	**271**	**125**	**146**
0-5 år	142	68	74	90	43	47	52	25	27	19	10	9
6-15 år	188	92	96	99	56	43	89	36	53	37	25	12
16-19 år	191	103	88	111	49	62	80	54	26	14	8	6
20-44 år	1 421	769	652	823	453	370	598	316	282	131	52	79
45-69 år	463	231	232	251	129	122	212	102	110	58	23	35
70+ år	113	57	56	67	36	31	46	21	25	12	7	5
Nettoflytting i alt	**−101**	**−46**	**−55**	**83**	**18**	**65**	**−184**	**−64**	**−120**	**439**	**242**	**197**
0-5 år	27	19	8	28	17	11	−1	2	−3	23	6	17
6-15 år	−10	0	−10	24	5	19	−34	−5	−29	56	16	40
16-19 år	−57	−26	−31	−17	3	−20	−40	−29	−11	74	53	21
20-44 år	−100	−56	−44	−42	−46	4	−58	−10	−48	220	131	89
45-69 år	68	36	32	100	50	50	−32	−14	−18	62	34	28
70+ år	−29	−19	−10	−10	−11	1	−19	−8	−11	4	2	2

* Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.6 Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning. Kommuner som er helt eller delvis definert som STN-området, 1. oktober 2025. Prosent

Kommune	I alt	Grunnskolenivå	Videregående skole-nivå****	Universitets- og høgskolenivå, kort*****	Universitets- og høgskolenivå, lang******
STN-området i alt	**100**	**31,6**	**42,1**	**19,8**	**6,1**
Øvrige områder i alt	**100**	**24,6**	**39,5**	**24,2**	**11,3**
5605 Sør-Varanger, STN	100	32,0	44,7	17,4	5,5
5605 Sør-Varanger, øvrige områder	100	23,0	41,4	24,8	10,5
5636 Nesseby	100	29,6	40,5	21,2	8,2
5628 Tana	100	31,1	41,0	19,7	7,4
5626 Gamvik	100	39,5	38,7	15,4	5,5
5624 Lebesby, STN	100	32,9	46,9	13,7	5,4
5624 Lebesby, øvrige områder	100	35,1	38,3	20,1	5,8
5610 Karasjok	100	27,5	34,8	29,0	8,1
5622 Porsanger	100	25,8	43,4	23,6	6,4
5620 Nordkapp, STN	100	43,5	38,8	12,8	4,4
5620 Nordkapp, øvrige områder	100	30,2	41,5	20,8	7,0
5618 Måsøy, STN	100	44,4	30,3	17,6	7,7
5618 Måsøy, øvrige områder	100	37,4	41,7	14,5	5,3
5614 Loppa	100	39,0	36,5	16,3	7,4
5601 Alta, STN	100	30,5	46,8	18,3	4,0
5601 Alta, øvrige områder	100	26,1	38,2	26,3	9,0
5612 Kautokeino	100	33,9	31,8	24,6	8,7
5603 Hammerfest, STN	100	35,5	42,7	16,6	4,7
5603 Hammerfest, øvrige områder	100	26,6	39,8	23,6	9,3
5546 Kvænangen	100	30,6	46,0	17,7	5,3
5544 Nordreisa	100	27,9	43,5	21,2	7,1
5542 Skjervøy	100	33,1	43,0	17,6	5,7
5540 Kåfjord	100	34,9	40,7	18,6	5,3
5538 Storfjord	100	30,1	43,1	21,3	5,1
5536 Lyngen	100	33,4	41,7	18,7	5,6
5534 Karlsøy	100	38,8	39,1	15,3	6,3
5532 Balsfjord	100	32,8	45,3	16,4	5,1
5526 Sørreisa, STN	100	32,6	46,1	18,3	3,0
5526 Sørreisa, øvrige områder	100	23,9	45,9	23,5	6,4
5522 Salangen	100	27,9	43,0	22,1	6,5
5518 Lavangen	100	31,8	42,6	21,2	4,4
5516 Gratangen	100	30,4	45,4	18,1	5,3
5512 Tjeldsund, STN	100	26,4	45,1	22,8	5,4
5512 Tjeldsund, øvrige områder	100	24,9	53,0	18,3	3,5
5501 Tromsø, STN	100	40,7	42,3	12,8	3,5
5501 Tromsø, øvrige områder	100	19,8	32,7	27,2	20,1
1853 Evenes, STN	100	26,1	48,2	19,2	6,5
1853 Evenes, øvrige områder	100	26,2	46,0	23,0	4,8
1875 Hamarøy, STN	100	34,8	39,8	18,2	6,4
1875 Hamarøy, øvrige områder	100	26,5	40,6	21,4	11,3
1806 Narvik, STN	100	29,4	49,9	16,4	3,7
1806 Narvik, øvrige	100	22,9	43,6	24,0	9,1
Øvrige kommuner nord for Saltfjellet	100	26,2	41,6	23,0	8,9

* Definisjonene av de ulike utdanningsnivåene som brukes i statistikken om befolkningens utdanningsnivå, ble endret i 2006.

** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling. STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

*** Ikke medregnet personer med uoppgitt eller ingen fullført utdanning.

**** Inkludert nivået "Påbygging til videregående utdanning" som omfatter utdanninger som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning.

***** Universitets- og høgskolenivå, kort, omfatter høyere utdanning t.o.m. fire år.

****** Universitets- og høgskolenivå, lang, omfatter utdanninger på mer enn fire år, samt forskerutdanninger.

******* Områder nord for Saltfjellet som ikke er definert som virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.7 Elever som startet i videregående trinn 1 for første gang høsten 2019, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem/seks år, utdanningsprogram og kjønn. Prosent

		Fullført med studie- eller yrkeskompetanse		Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse					
Utdanningsprogram og kjønn	Elever i alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fullført med planlagt grunnkompetanse innen 6 år	Fortsatt i videregående opplæring etter 5/6 år	Gjennomført VG3 eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet underveis	Fullført*	Ikke fullført
STN-området i alt	**598**	**64,0**	**10,5**	**2,0**	**3,0**	**3,3**	**17,1**	**74,5**	**25,4**
Studieforberedende utdanningsprogram	233	85,0	4,3	0,0	0,0	4,3	6,4	89,3	10,7
Menn	86	86,0	3,5	0,0	0,0	7,0	3,5	89,5	10,5
Kvinner	147	84,4	4,8	0,0	0,0	2,7	8,2	89,2	10,9
Studiespesialisering	179	83,8	5,6	0,0	0,0	3,9	6,7	89,4	10,6
Idrettsfag	33	90,9	0,0	0,0	0,0	9,1	0,0	90,9	9,1
Musikk, dans og drama	12	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0
Kunst, design og arkitektur	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		
Medier og kommunikasjon	9	66,7	0,0	0,0	0,0	0,0	33,3		
Yrkesfaglig studieretninger	365	50,7	14,5	3,3	4,9	2,7	23,8	65,2	34,7
Menn	237	46,4	14,3	3,8	6,3	3,0	26,2	60,7	39,3
Kvinner	128	58,6	14,8	2,3	2,3	2,3	19,5	73,4	26,4
Bygg- og anleggsteknikk	32	53,1	9,4	0,0	9,4	0,0	28,1	62,5	37,5
Design- og håndtverk	11	45,5	0,0	0,0	0,0	27,3	27,3	45,5	54,6
Elektro og datateknologi	54	61,1	7,4	5,6	11,1	0,0	14,8	68,5	31,5
Helse- og oppvekstfag	104	50,0	18,3	2,9	2,9	2,9	23,1	68,3	31,8
Naturbruk	41	53,7	14,6	7,3	0,0	0,0	24,4	68,3	31,7
Restaurant- og matfag	18	55,6	0,0	0,0	0,0	0,0	44,4	55,6	44,4
Service og samferdsel	9	33,3	33,3	0,0	0,0	0,0	33,3	66,6	33,3
Teknologi- og industrifag	96	44,8	18,8	3,1	6,2	4,2	22,9	63,6	36,4
Øvrige områder nord for Saltfjellet	**4 232**	**66,8**	**10,8**	**1,7**	**3,2**	**3,2**	**14,3**	**77,6**	**22,4**
Studieforberedende utdanningsprogram	2 106	84,5	5,1	0,4	1,8	3,4	4,8	89,6	10,4
Menn	864	82,3	5,9	1,0	2,2	4,4	4,2	88,2	11,8
Kvinner	1 242	86,1	4,5	0,0	1,4	2,7	5,3	90,6	9,4
Studiespesialisering	1 572	86,5	4,8	0,4	1,5	3,1	3,8	91,3	8,8
Idrettsfag	288	83,3	4,2	1,0	2,4	2,4	6,6	87,5	12,4
Musikk, dans og drama	133	77,4	8,3	0,0	2,3	2,3	9,8	85,7	14,4
Kunst, design og arkitektur	48	70,8	6,2	0,0	0,0	14,6	8,3		
Medier og kommunikasjon	65	67,7	7,7	0,0	4,6	9,2	10,8		
Yrkesfaglig studieretninger	2 126	49,2	16,4	3,0	4,6	3,0	23,8	65,6	34,4
Menn	1 337	48,0	16,8	3,5	3,8	3,0	24,9	64,8	35,2
Kvinner	789	51,3	15,8	2,0	6,0	3,0	21,8	67,1	32,8
Bygg- og anleggsteknikk	231	38,5	17,7	1,3	6,5	1,3	34,6	56,2	43,7
Design- og håndtverk	115	33,9	15,7	6,1	6,1	2,6	35,7	49,6	50,5
Elektro og datateknologi	367	62,4	13,9	0,0	6,0	2,2	15,5	76,3	23,7
Helse- og oppvekstfag	630	52,1	14,8	2,2	5,2	4,6	21,1	66,9	33,1
Naturbruk	155	59,4	14,8	2,6	1,9	1,9	19,4	74,2	25,8
Restaurant- og matfag	122	32,8	17,2	17,2	2,5	2,5	27,9	50,0	50,1
Service og samferdsel	124	41,1	14,5	5,6	2,4	6,5	29,8	55,6	44,3
Teknologi- og industrifag	382	46,9	22,0	1,8	3,1	1,8	24,3	68,9	31,0

* Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Status for oppnådd nivå for elever som startet videregående utdanning høsten 2019

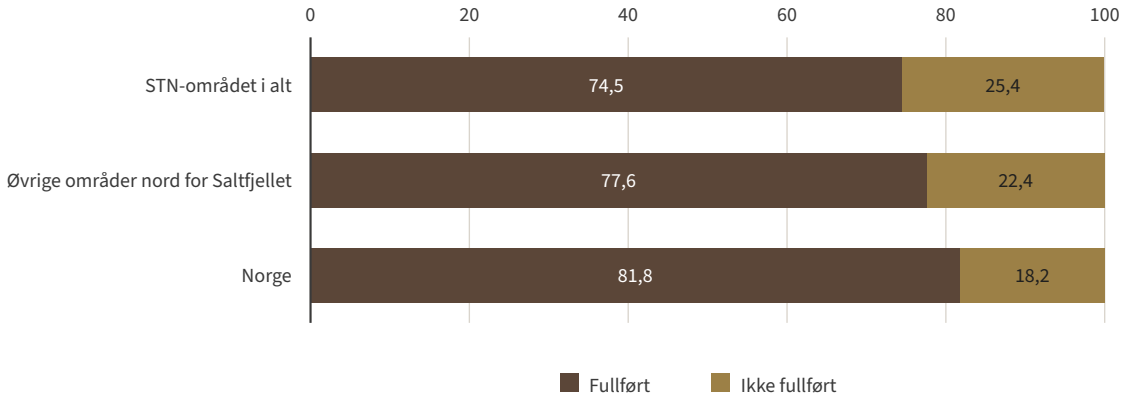

Tabell 6.8 Barnehager med samisk språktilbud og antall barn som mottok samisk tilbud i barnehagen 2005-2025

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Barnehager med samisktilbud i alt	**64**	**67**	**56**	**60**	**71**	**67**	**61**	**63**	**52**	**58**	**60**	**58**	**60**	**59**	**56**	**52**	**49**	**50**	**46**	**54**	**55**
Antall barn	**925**	**975**	**956**	**940**	**883**	**817**	**823**	**826**	**822**	**815**	**783**	**798**	**845**	**853**	**850**	**799**	**778**	**893**	**724**	**804**	**802**
Samiske barnehager og samiske barnehageavdelinger i norske barnehager	46	47	40	41	37	37	33	30	30	31	31	32	31	32	31	32	32	32	25	31	30
Antall barn	882	929	925	905	789	758	728	660	669	688	668	691	716	686	740	711	702	754	581	667	668
Norske barnehager med annet samisk tilbud	18	20	16	19	34	30	28	33	22	27	29	26	29	27	25	20	17	18	21	23	25
Antall barn	43	46	31	35	94	59	95	166	153	127	115	107	129	167	110	88	76	139	143	137	134

Kilde: Sametinget

Tabell 6.9 Antall elever med samisk som 1. eller 2. språk. Grunnskolen per 1. oktober. Hele landet. 2006-2025

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Elever i alt*	619 038	616 388	614 033	613 928	614 020	614 413	614 894	615 327	618 996	623 755	629 275	633 029	637 091	637 015	635 497	634 095	636 934	637 051	631 369	621 961
Elever med samisk som opplæringsmålform** i alt	991	938	940	924	893	855	873	822	812	833	814	849	833	857	874	878	876	904	913	908
Elever med nordsamisk som førstespråk	971	984	997	964	928	895	879	877	878	833	875	870	892	893	943	951	949	983	985	989
Elever med nordsamisk som andrespråk***	1 508	1 370	1 342	1 194	1 145	1 092	1 054	1 070	1 065	1 102	1 045	1 179	1 276	1 288	1 365	1 326	1 378	1 498	1 525	1 484
Elever med lulesamisk som førstespråk	31	25	27	26	29	25	30	19	22	28	26	34	34	33	33	33	30	32	30	31
Elever med lulesamisk som andrespråk***	46	54	50	55	68	47	68	74	77	85	78	84	81	76	80	76	84	82	88	183
Elever med sørsamisk som førstespråk	18	16	19	20	18	20	21	20	15	21	26	31	26	28	35	25	15	21	22	24
Elever med sørsamisk som andrespråk***	98	89	82	77	72	74	74	66	59	95	74	70	85	82	66	81	90	146	126	135

* Fra og med skoleåret 2011/2012 er spesialskoler og ordinære skoler slått saman i grunnskolestatistikken.

** Elever som har samisk som opplæringsmålform, får all undervisning på samisk. Dette gjelder elever i de kommunene som kommer inn under det samiske forvaltningsområdet.

*** Samisk som andrespråk omfatter elever som gjennomfører nivå 1-4 og nivå 1-7 etter samisk lærerplan.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.10 Antall elever med samisk i fagkretsen i den videregående skolen, etter fylke. 2009/2010-2025/2026

	Hele landet			Finnmark			Troms			Nordland			Trøndelag			Resten		
Skoleår	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt
2009/2010	215	154	369	180	103	283	10	30	40	21	7	28	–	–	–	4*	14*	18*
2010/2011	248	185	433	216	125	341	12	37	49	18	9	27	–	–	–	2*	14*	16*
2011/2012	267	206	473	249	135	384	11	43	54	–	16	16	–	–	–	7*	12*	19*
2012/2013	236	180	416	212	120	332	18	35	53	3	15	15	–	–	–	3*	10*	13*
2013/2014	243	209	452	198	157	355	19	24	43	21	16	37	4	9	13	1	3	4
2014/2015	203	243	446	177	177	354	18	30	48	4	20	24	4	13	11	0	3	9
2015/2016	213	247	460	189	187	376	16	34	50	2	12	14	6	10	16	0	4	4
2016/2017	204	267	471	182	197	379	18	37	55	1	16	17	3	9	12	0	8	8
2017/2018	209	242	451	189	172	361	14	35	49	1	17	18	4	11	15	1	7	8
2018/2019	205	273	478	186	181	367	12	36	48	0	46	46	5	6	11	2	4	6
2019/2020	178	264	442	170	231	401				0	24	24	4	6	10	4	3	7
2020/2021	202	325	527	169	262	431				1	28	29	6	25	31	26	10	36
2021/2022	199	318	517	192	267	459				1	26	27	4	17	21	2	8	9
2022/2023	218	293	511	201	255	456				1	20	21	13	14	27	3	10	13
2023/2024	203	380	583	171	202	373	25	134	159	0	25	25	4	9	13	3	10	13
2024/2025	212	453	665	187	266	453	21	125	146	1	43	44	4	13	17	2	6	8
2025/2026**	228	423	651	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..

*Resten av landet inkluderer også Trøndelag

** Grunnet personvernhensyn presenterer ikke Utdanningsdirektoratet tall på fylkesnivå fra og med utdanningsåret 2025/2026

Kilde: Utdanningsdirektoratet

.. Tall foreligger ikke.

Tabell 6.11 Sysselsatte personer 15-74 år, etter kjønn og næring. STN-området og øvrige områder nord for Saltfjellet. 4. kvartal 2025

	2009	2025			2009	2025		
Næring	I alt	I alt	Menn	Kvinner	I alt %	I alt %	Menn %	Kvinner %
STN-området i alt	**27 088**	**25 725**	**13 952**	**11 773**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	2 956	2 523	2 052	471	10,9	9,8	14,7	4,0
05-09 Bergvergsdrift og utvinning	337	352	318	34	1,2	1,4	2,3	0,3
10-33 Industri	1 544	1 961	1 504	457	5,7	7,6	10,8	3,9
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	403	434	373	61	1,5	1,7	2,7	0,5
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	2 377	2 403	2 201	202	8,8	9,3	15,8	1,7
45-56 Varehandel, transport, hotell- og restaurantvirksomhet	5 259	4 482	2 814	1 668	19,4	17,4	20,2	14,2
58-63 Informasjon og kommunikasjon	340	328	218	110	1,3	1,3	1,6	0,9
64-66 Finansiering og forsikring	141	57	30	27	0,5	0,2	0,2	0,2
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	1 567	1 618	904	714	5,8	6,3	6,5	6,1
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	2 061	2 140	1 181	959	7,6	8,3	8,5	8,1
85 Undervisning	2 667	2 335	700	1 635	9,8	9,1	5,0	13,9
86-88 Helse- og sosialtjenester	6 451	6 089	1 202	4 887	23,8	23,7	8,6	41,5
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	811	809	344	465	3,0	3,1	2,5	3,9
Uoppgitt næring	174	194	111	83	0,6	0,8	0,8	0,7
Øvrige områder* i alt	**170 451**	**187 677**	**98 605**	**89 072**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	7 456	7 807	6 355	1 452	4,4	4,2	6,4	1,6
05-09 Bergvergsdrift og utvinning	1 922	2 610	2 157	453	1,1	1,4	2,2	0,5
10-33 Industri	10 508	10 738	7 993	2 745	6,2	5,7	8,1	3,1
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	2 304	2 957	2 383	574	1,4	1,6	2,4	0,6
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	12 841	15 399	13 944	1 455	7,5	8,2	14,1	1,6
45-56 Varehandel, transport, hotell- og restaurantvirksomhet	39 998	39 228	23 992	15 236	23,5	20,9	24,3	17,1
58-63 Informasjon og kommunikasjon	3 309	3 503	2 529	974	1,9	1,9	2,6	1,1
64-66 Finansiering og forsikring	2 172	1 475	868	607	1,3	0,8	0,9	0,7
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	13 546	15 768	9 339	6 429	7,9	8,4	9,5	7,2
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	14 234	17 054	9 077	7 977	8,4	9,1	9,2	9,0
85 Undervisning	16 740	17 730	6 370	11 360	9,8	9,4	6,5	12,8
86-88 Helse- og sosialtjenester	39 613	45 721	10 147	35 574	23,2	24,4	10,3	39,9
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	5 149	6 817	2 891	3 926	3,0	3,6	2,9	4,4
Uoppgitt næring	659	870	560	310	0,4	0,5	0,6	0,3

* Områder nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.
Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.12 Gjennomsnittlig inntekt og skatt for bosatte personer 17 år og eldre. Hele landet og Norge nord for Saltfjellet, 2024

Kroner	Hele landet	STN-området	Øvrige områder*
Bruttoinntekt	**622 400**	**533 000**	**593 000**
Personinntekt lønn	424 800	328 700	407 200
Personinntekt pensjoner	92 500	112 800	97 200
Næringsinntekt	24 500	29 200	21 300
Renter bankinnskudd	13 300	9 800	11 000
Mottatt aksjeutbytte**	18 700	3 900	10 900
Inntektsfradrag	**167 600**	**146 400**	**161 600**
Minstefradrag	89 600	90 400	91 500
Renter av gjeld	55 600	35 600	50 800
Underskudd i næring, inkl. tidligere år	6 100	4 000	3 100
Toppskattegrunnlag	**566 500**	**507 800**	**555 800**
Alminnelig inntekt etter særfradrag	**478 000**	**392 200**	**442 600**
Sum utlignet skatt* **	**157 400**	**108 900**	**140 300**
Av dette***:			
Toppskatt	25 400	17 400	22 300
Fellesskatt	34 600	26 900	31 300
Medlemsavgift til folketrygden	41 900	36 700	40 800
Skatt kommune og fylke	52 800	41 200	47 900
Antall bosatte personer 17 år og eldre	**4 544 516**	**47 256**	**294 145**

* Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

** Både skattepliktig og skattefritt aksjeutbytte

*** Sum utlignet skatt (inkl. formuesskatt) er redusert med skattefradrag, mens de enkelte skattene er før skattefradrag blir trukket ut, skattefradrag for Nord-Troms og Finnmark gjør at sum utlignet skatt er lavere enn summen av de beregnede skattegrunnlagene i STN-området. Formeusssskatt er ikke spesifisert.

Kilde: Skattestatistikk for personer, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.13 Virksomheter etter næringshovedområder og størrelsesgrupper etter antall ansatte. STN-området i alt. 1. januar 2026

				Størrelsesgrupper etter antall ansatte						
Næring	I alt	Ansatte i alt	Uten ansatte	1-4	5-9	10-19	20-49	50-99	100-249	250+
STN-området* i alt	**7 925**	**24 013**	**5 262**	**1 437**	**542**	**376**	**229**	**70**	**9**	**–**
A - Jordbruk, skogbruk og fiske	2 255	1 249	2 014	192	18	14	12	5	–	–
B - Bergverksdrift og utvinning	27	255	13	5	1	5	2	–	1	–
C - Industri	310	2 387	187	50	17	24	19	9	4	–
D - Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	28	97	11	9	5	2	1	–	–	–
E - Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	42	297	17	9	6	4	5	1	–	–
F - Bygge- og anleggsvirksomhet	770	2 381	417	218	63	47	21	3	1	–
G - Varehandel, reparasjon av motorvogner	525	2 047	220	135	102	60	7	1	–	–
H - Transport og lagring	330	1 123	170	93	36	20	9	2	–	–
I - Overnattings- og serveringsvirksomhet	310	867	174	79	32	16	8	1	–	–
J - Informasjon og kommunikasjon	179	295	125	41	8	2	2	1	–	–
K - Finansierings- og forsikringsvirksomhet	12	13	8	3	1	–	–	–	–	–
L - Omsetning og drift av fast eiendom	566	224	481	73	9	2	1	–	–	–
M - Faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting	442	451	319	84	32	6	1	–	–	–
N - Forretningsmessig tjenesteyting	431	644	317	77	15	15	7	–	–	–
O - Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underordnet offentlig forvaltning	158	1 722	10	47	36	38	24	3	–	–
P - Undervisning	231	2 354	93	51	25	25	21	14	2	–
Q - Helse- og sosialtjenester	676	6 863	253	118	101	87	86	30	1	–
R - Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	341	368	249	70	15	5	2	–	–	–
S - Annen tjenesteyting	187	363	87	75	20	4	1	–	–	–
T - Lønnet arbeid i private husholdninger	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Uoppgitt	105	13	97	8	–	–	–	–	–	–

Kilde: Virksomhets- og foretaksregisteret, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.14 Antall rein i vårflokk per 31. mars*, etter reinbeiteområde. Reindriftsårene 2004/2005-2024/2025

Reinbeiteområde	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023	2023/2024	2024/2025**
Hele landet	**234 608**	**233 160**	**243 251**	**253 721**	**248 522**	**254 384**	**251 071**	**258 360**	**248 225**	**232 905**	**211 974**	**216 383**	**214 849**	**215 494**	**215 069**	**216 346**	**216 208**	**217 058**	**215 098**	**215 019**	**217 152**
Øst-Finnmark	78 332	81 126	83 982	89 740	86 315	88 868	87 283	83 957	74 984	69 657	65 947	68 803	68 537	70 370	70 176	71 400	72 371	72 301	71 355	72 544	74 051
Polmak/Varanger	24 664	25 073	25 227	27 279	24 885	27 325	28 078	27 212	24 143	23 441	24 126	24 697	24 260	24 434	24 481	25 161	25 268	24 502	24 303	24 417	23 966
Karasjok	53 668	56 053	58 755	62 461	61 430	61 543	59 205	56 745	50 841	46 216	41 821	44 106	44 277	45 936	45 695	46 239	47 103	47 799	47 052	48 127	50 085
Vest-Finnmark	92 714	89 030	94 262	98 106	96 009	98 548	97 957	107 055	106 127	95 881	79 333	80 909	79 076	77 483	78 944	78 729	77 846	78 268	77 594	77 174	77 758
Troms	11 272	11 123	12 046	12 188	12 226	12 094	11 674	12 820	12 768	12 486	12 179	11 971	11 943	12 015	12 150	12 340	12 249	12 779	12 599	12 908	13 124
Nordland	14 142	13 984	14 557	14 717	15 101	15 667	14 529	14 878	14 828	14 670	14 491	14 366	14 219	13 800	13 960	14 079	13 977	13 992	13 932	13 835	13 798
Nord-Trøndelag	12 377	11 757	12 483	12 627	12 856	13 281	13 529	13 930	14 093	14 169	14 398	14 164	14 206	14 168	13 921	14 173	14 078	13 996	14 063	13 971	13 923
Sør-Trøndelag/Hedmark	13 616	13 959	13 376	13 576	13 691	13 821	13 840	13 662	13 003	13 141	13 080	13 166	13 766	14 608	13 773	13 766	13 874	13 949	14 068	14 036	14 014
Tamreinlagene	12 155	12 181	12 545	12 767	12 324	12 105	12 259	12 058	12 422	12 901	12 546	13 004	13 102	13 050	12 145	11 859	11 813	11 773	11 487	10 551	10 484

* 31. mars benyttes fordi 1. april er fristen for å gi melding om reindriften det siste driftsåret til distriktsstyret.

** Ukorrigerte tall.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Logut mat eai gierdda jávohisvuođa

Mánát sámi gullevašvuođain oaidnemeahttumin fuolahusásahusain vuogádaga geažil

Siss-Mari Solli · Monica Skrindo Sedahl, [1]
UiT Norges arktiske universitet

Čoahkkáigeassu

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna konkludere ahte eamiálbmot- ja minoritehtaperspektiivvat leat leamaš váilevaččat mánáidsuodjalusa barggus. Vaikko mánáidsuodjalus ii dihtomielalaččat geavahuvvon dáruiduhttinproseassas, de lea mánáidsuodjalus duohtadilis leamaš dáruiduhtti. Lágat ja njuolggadusat galget leat veahkkin hehtteme dán dáhpáhuvvamis, ja sámi mánáid vuoigatvuođat lea danin čielggaduvvon earet eará mánáidsuodjaluslágas. Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna cuigii seammás ahte mearriduvvon politihka váilevaš čađaheapmi lea dagahan implementerengaskka. Artihkal guorahallá man ollu mánát geain lea sámi gullevašvuohta leat registrerejuvvon fuolahusásahusaide, ja movt sin vuoigatvuođaid ja dárbbuid áimmahuššan lea institušonaliserejuvvon ođđa mánáidsuodjaluslága § 1-8 olis. Guorahallama vuođđun lea kvantitatiiva jearahallaniskkadeapmi 13 fuolahusásahusain davvi regiovnnas, main 12 ásahusa leat ovddastuvvon vástádusain, kvalitatiiva jearahallamat Mánáid-, nuoraid-, ja bearašetáhta (Bufetat) sisaváldin- ja dohkkehanovttadagain, Našunála sámi gealboguovddážiin (NASÁG) ja Romssa ja Finnmárkku stáhtahálddašeddjiin, ja vel čiekŋalis jearahallan ovttain ásahusain. Dasa lassin geahčadeimmet ásahusplánaid ja Bufetat ásahussaji ohcamuša málle. Gávdnosat čájehedje váilevaš registrerema, ja rievddadeaddji lohkovuođđu dahká oaidnemeahttumin mánáid geain lea sámi gullevašvuohta ja heajuda vuođu mearrediđolaš doaibmabijuide. Mánáidsuodjalusbálvalus, Bufetat ja mánáidsuodjalusásahusat juogadit ovddasvástádusa kártet sámi gullevašvuođa, muhto doaimmaheddjiin ii leat oktasaš ja systemáhtalaš metoda. Eaktun registreremii lea dávjá ahte mánná dahje váhnemat ieža deattuhit sámi gullevašvuođa dehálažžan. Ásahusplánat čujuhit oppalaš kultursensitivitehtii, muhto sisttisdollet unnán konkrehta, institušonaliserejuvvon rutiinnaid mat fuolahit daid mánáid vuoigatvuođaid geain lea sámi gullevašvuohta. Plánat leat unnán rievdan dan rájes go ođđa mánáidsuodjalusláhka doaibmagođii. Eai biddjojuvvo formálalaš gáibádusat sámi giella- ja kulturgelbbolašvuhtii go virgáiduvvo mánáidsuodjalusásahusain.

Gávdnosat áigeguovdilastet Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhta (Bufdir) ovddasvástádusa mánáidsuodjalusa fágadirektoráhtan ja Bufetat etáhtahálddašeaddjin. Bufdir:s lea guovddáš rolla nationála fágalaš rámmaid, bagadusaid ja njuolggadusaid ovdánahttimis, ja Bufetat:s lea ovddasvástádus das ahte ásahusfálaldagain lea dohkálaš kvalitehta. Gávdnosat orrot čájeheame ahte čielgaseappo nationála láidestusat, vuogádatlaš rutiinnat kártemii ja dokumentašuvdnii, ja gáibádusat sámi giella- ja kulturgelbbolašvuođas fertejit árvvoštallojuvvot jus mánáid, geain lea sámi gullevašvuohta, vuoigatvuođat galget vuhtiiváldot. Hástalussan ii leat dasto vuosttažettiin ahte váilot vuoigatvuođat, baicca ahte eai leat doarvái resurssat, rutiinnat, gelbbolašvuohta ja stivrenstruktuvrrat duohtandahkat vuoigatvuođaid práksisis.

Govva: Carl Johan Utsi

[1] Čállit leaba buvttadan ovtta mađe artihkkalis

1.1 Álggaheapmi

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (SFK, 2023) duođaštii ahte dáruiduhttinpolitihka váikkuhusat ain čuhcet sámi servodahkii. Kommišuvdna gávnnai ahte minoritehta- ja eamiálbmotperspektiivvat leat leamaš váilevaččat mánáidsuodjalusa barggus, ja ahte mánáid čearddalaš gullevašvuođa leat unnán dokumenteren. Vaikko mánáidsuodjalus ii leat dihtomielalaččat geavahuvvon dáruiduhttit mánáid, de lea mánáidsuodjalus duohtadilis dáruiduhttán. Ovdamearkkat dása leat ahte sámi mánát dávjá leat biddjojuvvon dáčča fuollaruovttuide ja dárogielat ásahusaide. Dat lea dagahan ahte mánáid sámi gullevašvuohta lea oaidnemeahttumin dahkkojuvvon, ja nu lea de mánáidsuodjalus duohtadilis dáruiduhttán (SFK, 2023, s. 374-378). Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (2023, s. 376) čujuhii persovnnalaš muitalusaide mánáidsuodjalusa birra ja ahte mánáidsuodjalusa doaibmabijut leat eaidadan sámi mánáid iežaset kultuvrralaš ja gielalaš duogážis ja dainna lágiin leamaš veahkkin dáruiduhttime. Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna definerii dáruiduhttima assimileremin, namalassii rievdadit eamiálbmogiid ja nationála unnitloguid giela ja kultuvrra eanetlohkoálbmoga gillii ja kultuvrii (SFK, 2023 s. 115). Bealli mii šaddá jávkkohahkii diekkár definišuvnnas lea vuoigatvuohta eatnamiidda ja čáziide. Vuoigatvuohta eatnamiidda ja čáziide lei maiddái oassin dáruiduhttinpolitihkas sámi álbmoga hárrái (SFK, 2023, s. 24). Guorahallamis eai leat vuoigatvuođat eatnamiidda ja čáziide digaštallojuvvon.

Raporta čájehii ahte máŋggakultuvrrat perspektiivvat ja kultursensitiiva bargovuogit šadde dábálažžan mánáidsuodjalusas 1990-logu rájes, muhto ahte mánáidsuodjalusbargit vásihedje ain erenoamáš hástalusaid barggus eamiálbmogiiguin, erenoamážit čadnon dasa ahte oallugat sihke eamiálbmot- ja minoritehtabirrasiin vásihedje ahte deaivvadeamis mánáidsuodjalusain vuhttui ahte sii ledje guhkkálaga ja ahte lei váilevaš guovttebealat luohttámuš (SFK, 2023, s. 374).

NAČ 1973:17, *Innvandringspolitikk,* buvttii politihkalaš rievdama, minoritehtaid assimileremis minoritehtaid integreremii. Dát rievdan buvttii St. dieđ. nr 39 (1973-1974), *Om innvandringspolitikken,* ja dat šattai nugo Henriksen (2016) dadjá maiddái mearkkašahttin ámmátlaš sosiála barggu ovdánahttimis Sámis. Henriksen (2016) čujuhii Norgga eamiálbmogii, mii lei gillán assimilerenpolitihkas, ja ahte dát rievdan maiddái fertii váikkuhit dasa movt mii jurddašeimmet eamiálbmotvuoigatvuođaid eatge dušše sisafárrejeddjiid vuoigatvuođaid birra. Henriksen (2016) lei veahkkin čalmmustahttime kritihka earet eará multikulturalismma ja kultursensitiiva bargovugiid hárrái ja ahte eamiálbmotsosiálabargit ohce eará ja molssaevttolaš lahkonanvugiid ja bargovugiid. Henriksen (2016) čujuhii postkoloniála jurddašeapmái, ja kritihkalaš eamiálbmotfilosofiija sáhtii leat ávkkálaš lahkoneapmin.

Saus et al. (2018) ožžo Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtas (Bufdir) barggu guorahallat “Movt gozihit sámi mánáid erenoamáš vuoigatvuođaid mánáidsuodjalusásahusain seammás go dat sohpet orruma ulbmilii?” Maid sii gávdne čájehii ahte lei erenoamáš dárbu nannet sámi mánáid vuoigatvuođaid áimmahuššama

ásahusain. Sin ávžžuhusat deattuhedje earet eará dárbbu vuogádatlaš oahpahussii ja kulturgelbbolašvuođa árvvoštallamii, ja lasi kultuvrralaš sensitivitehtii deaivvadettiin mánáiguin ja nuoraiguin, erenoamážit go čearddalašvuohta ii registrerejuvvon. Sii ávžžuhedje maiddái ovdánahttit reaidduid ja doaibmabijuid, nugo vuođđomáhtu sertifiserema, gelbbolašvuođa bargat minoritehtaiguin ja sámi mánáid erenoamáš vuoigatvuođaid birra ovdal virgábidjama ásahusaide. Ávžžuhedje maiddái fágalaš čoagganemiid, mentorortnegiid ja kultuvrralaš doarjjaplánaid vai dáhkidit dorvvolaš mánáidsuodjalusbargiid. Dasa lassin evttohedje lagabut ovttasbarggu Sámedikkiin ovdánahttit ollislaš perspektiivva das mii sámi mánáide lea buorrin. Loahpas čujuhedje ahte ásahusfálaldagain lei dárbu ođđahutkamii, mii fátmmasta ođđa bargovugiid ja eanet báikkálaš čovdosiid geahččaleami, vai buoret vuhtiiváldet máná kultuvrralaš gullevašvuođa ja dárbbuid.

NAČ 2016:18, *Váibmogiella*, čujuhii duođalaš váilevašvuođaide sámi mánáid vejolašvuođain beassat atnit gielaset ja eallit iežaset kultuvrrain, maiddái deaivvadettiin mánáidsuodjalusain. Dát hástalusat loktejuvvojit viidáseappot čielggadeamis NAČ 2023:24, *Med barnet hele vegen*. Lávdegoddi čujuha earet eará dasa ahte váilu bajilgovva das man ollu sámi mánát orrot mánáidsuodjalusásahusain (s. 79). Dát unnida máhttovuođu ja dahká váddáseabbon árvvoštallat vuhtiiváldet go ásahusfálaldagat mánáid gielalaš, kultuvrralaš ja rievttálaš dárbbuid. Lávdegoddi joatká čilget hástalusaid mat leat čadnon mánáidsuodjalusa bargiid ja jođiheaddjiid váilevaš sámi giella- ja kulturgelbbolašvuhtii. Dakkár gelbbolašvuohta lea dárbbašlaš hábmet dorvvolašvuođa ja luohttámuša mánáidsuodjalussii sámi birrasiin, sihkkarastit mánáid mielváikkuheami ja áimmahuššat sin erenoamáš vuoigatvuođaid.

Daiguin čielggademiiguin vuolggasadjin guorahallat mii movt fuolahusásahusat davvi regiovnnas barget áimmahuššat vuoigatvuođaid ja dárbbuid mánáin geain lea sámi gullevašvuohta maŋŋel mánáidsuodjaluslága rievdama jagis 2021. Artihkal ovdanbuktá bohtosiid kvantitatiiva jearahallaniskkadeamis ja kvalitatiiva jearahallamiin ásahusaiguin, Mánáid-, nuoraid- ja bearašetáhtain (Bufetat) ja Romssa ja Finnmárkku stáhtahálddašeddjiin. Mii kártet man ollu sámi mánát leat čálihuvvon fuolahusásahusaide ja man ollu bargiin lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta. Dasa lassin deattuha guorahallan lágaid ja práksisa suorggis, ja vástidit dutkanjearaldagaid *Man ollu mánát, geain lea sámi gullevašvuohta, leat registrerejuvvon fuolahusásahusain, ja movt lea sin vuoigatvuođaid ja dárbbuid áimmahuššan institušonaliserejuvvon ođđa mánáidsuodjaluslága (2021) § 1-8 olis.* Loahpas ovdanbuktojuvvojit muhtin neavvagat mánáidsuodjalusa bargui.

Artihkkalis atnit váldonjuolggaduslaččat “mánát geain lea sámi gullevašvuohta” namahusa. Go čujuhit láhkačállosiidda, almmolaš dokumeanttaide dahje ovddeš dutkamiidda, de čuovvut muhtomin gálduid “sámi mánát” namahusa geavaheami.

1.2 Ovddasvástádusguovllut mánáidsuodjalussuorggis

Mánáidsuodjalus lea organiserejuvvon sihke gielddalaš ja stáhtalaš bargguiguin ja ovddasvástádusguovlluiguin. Gielddalaš mánáidsuodjaleamis lea váldoovddasvástádus ovttaskas mánáidsuodjalusáššiin.
Nu guhká go mánná lea oktavuođas mánáidsuodjalusbálvalusain dahje oažžu veahki mánáidsuodjalusbálvalusas, galgá suohkan čuovvolit máná ja bearraša. Bufdir lea fágadirektoráhtta mánáidsuodjalussuorggis ja Bufetat etáhtahálddašeaddji. Bufdir ovdánahttá fágalaš ávžžuhusaid, hálddaša lágaid, dássádaddá gelbbolašvuođa ja addá nationála láidestemiid movt mánáidsuodjalus galgá bargat. Bufetat:s lea ovddasvástádus stáhtalaš mánáid- ja bearašsuodjalusas ja lea organiserejuvvon viđa regiovdnii. Etáhtas lea ovddasvástádus ahte ásahusfálaldagas lea dohkálaš kvalitehta ja dasa lea addojuvvon váldi čađahit bálvalusaid ja fálaldagaid regiovnnaid ja iešguđetlágan fágabirrasiid bokte. Dat sáhttá earet eará leat gávdnat heivvolaš ásahusfálaldaga ovttaskas mánnái. Ovdal sirdima lea ovttadagas oktavuohta mánáin, máná ovddasteddjiiguin ja gieldda mánáidsuodjalusbálvalusain. Bufetat:s lea bajilgovva mánáin geat leat sirdojuvvon mánáidsuodjalusásahusaide regiovnnas. Našunála sámi gealboguovddáš (NASÁG) lea hálddahuslaččat organiserejuvvon Bufetat davvi regiovdnii, muhto das lea nationála mandáhtta. NASÁG galgá doarjut ovddideami bálvalusain mat leat kultuvrralaččat ja gielalaččat heivehuvvon, ja leat mielde ovddideamen dásseárvosaš bálvalusaid sámi mánáide, nuoraide ja bearrašiidda mánáidsuodjalusas. Mánáidsuodjalusásahusat sáhttet earet eará atnit NASÁG fágabeivviide, searvat webináraide ja atnit digitála gealboresurssaid maid NASÁG lea ráhkadan.

Stáhtahálddašeaddji lea sihke stáhtalaš ja gielddalaš mánáidsuodjalusa bearráigeahččanváldi. Bearráigeahččan mearkkaša iskat doaimmahuvvet go bálvalusat lágaid ja njuolggadusaid mielde, ja vuhtiiváldojuvvojit go mánáid vuoigatvuođat práksisis. Oassin bearráigeahččamis fitná Stáhtahálddašeaddji guovtte geardde jagis guossis fuolahusásahusain, gos mánát besset gaskkustit iežaset dovddiidusaid ja vásáhusaid ásahusfálaldagain.
Stáhta dearvvašvuođabearráigeahčus lea bajimus fágalaš ovddasvástádus mánáidsuodjalussuorggi bearráigeahččamis. Duođalaš dahje prinsihpalaš áššiin sáhttá Stáhta dearvvašvuođabearráigeahčču guorahallat ášši lagabui ja čuovvulit movt dat meannuduvvo.

1.3 Sámi mánáid vuoigatvuođat

Mánáidsuodjalus Norggas ferte doahttalit iešguđetlágan geatnegasvuođaid mat čuvvot sihke nationála ja riikkaidgaskasaš lágaid. Sihke ON mánáidkonvenšuvnnas (1989, art. 30) minoritehtaid ja eamiálbmogiid birra, ja erenoamážit art. 20:s mas lea sáhka mánáin geat gaskaboddosaččat dahje bistevaččat orrot eará sajis go sin bearašbirrasis, leat aiddostahttojuvvon vuoigatvuođat mat čatnasit čearddalaš, oskkoldatlaš, kultuvrralaš ja gielalaš duogážii. ILO-konvenšuvdna (1989) nr. 169 dohkkeha sápmelaččaid vuoigatvuođa eamiálbmogin doalahit iežaset eallinvugiid

ja eananvuoigatvuođaid. ILO-konvenšuvnna (1989) nr. 169 artihkal 5:s aiddostahttojuvvo ahte sápmelaččaid sosiála, kultuvrralaš, oskkoldatlaš ja vuoiŋŋalaš árvvut ja vierut sihke galget dohkkehuvvot ja suodjaluvvot. ON eamiálbmotjulggaštus (2007) duođašta vuoigatvuođaid iešmearrideapmái, kultuvrii, eananguovlluide ja gillii. Dasa lassin deattuha art. 14, 3. čuoggás, ahte erenoamážit mánáin, geat orrot olggobealde iežaset báikegotti, lea vuoigatvuohta oahpahussii ja "[...] beassat oahppat iežaset kultuvrra ja iežaset gillii, go dat lea vejolaš" (ON álgoálbmotjulggaštus, 2007). Vuoigatvuođat deattuhit man dehálaš lea sihkkarastit sámi mánáid gullevašvuođa iežaset kultuvrii ja gillii, maiddái go leat almmolaš fuolahusas.

Vuođđoláhka (1814, § 108) čilge ahte stáhta eiseválddit leat geatnegahtton láhčit dili nu ahte sámi álbmot eamiálbmogin sihke sáhttá sihkkarastit ja ovdánahttit iežaset giela, servodateallima ja kultuvrra. Mánáidsuodjalusláhka (2021, § 1-8) konkretisere dán dainna go mánáidsuodjalus barggustis galgá “[…] vuhtiiváldit mánáid čearddalaš, kultuvrralaš, gielalaš ja oskkoldatlaš duogáža visot dásiin áššis. Sámi mánáid erenoamáš vuoigatvuođat galget áimmahuššojuvvot.” Dát čuovvu Mánáidkonvenšuvnna (1989) art. 30 mii ovdandoallá ahte mánáide geain lea gullevašvuohta minoritehtii dahje eamiálbmogii galgá sihkkarastojuvvot vejolašvuohta doalahit ja eallit iežaset kultuvrra, praktiseret iežaset oskkoldaga ja atnit gielaset ovttas earáiguin geain lea seamma gullevašvuohta. Danin galgá máná duogáža vuhtiiváldit sihke mánáidsuodjalusguorahallamiin, veahkkedoaimma välljedettiin ja välljedettiin doaibmabijuid olggobeale ruovttu, ovdamearkka dihte go orru mánáidsuodjalusásahusas dahje fuollaruovttus, ja maid mánáidsuodjalusa čuovvulanbarggus.

Mánáidsuodjalusjohtočála (2023) lea oahpisteaddji dokumeanta maid Bufdir lea ráhkadan, mii addá láidestusaid ja čilge movt mánáidsuodjaluslágaid galgá ipmirdit ja praktiseret hálddašeamis. Dás boahtá čielgasit ovdan movt ovddasvástádus lea juhkkojuvvon. Čuoggá 37.1 vuolde ovdanboahtá ahte mánáidsuodjalusas lea erenoamáš ovddasvástádus čuovvulit ahte sámi mánáid vuoigatvuođaid vuhtiiváldojit dohkálaš ládje maŋŋel sirdima, mánáidsuodjaluslága (2021) §§ 6-1 ja 6-2 mielde.

Sámi mánáid vuoigatvuođat ásahusain leat ásahallojuvvon Mánáidsuodjaluslágas (2021) § 1-8 ja vuoigatvuođaláhkaásahusas (2023) § 2. Mánáidsuodjalusásahusas lea beaivválaš ovddasvástádus das ahte doaibma čuovvu mánáidsuodjaluslága, láhkaásahusaid ja eará guoskevaš njuolggadusaid. Vai sihkkarastit ahte sámi mánáid vuoigatvuođat gozihuvvojit, lea Bufdir (j.h.) hábmen institušuvdnaplána málle mas čuoggás 3.3 "kultursensitivitet" boahtá ovdan ahte institušuvnnat galget vuhtiiváldit mánáid čearddalaš, kultuvrralaš, gielalaš ja oskkoldatlaš duogáža ja ahte sámi mánáid erenoamáš vuoigatvuođat galget fuolahuvvot. Čuoggás 13.5.3.1 aiddostahttojuvvo ahte bearráigeahččanválddis (stáhtahálddašeaddjis) lea ovddasvástádus váfistit ahte mánáidsuodjalusásahusat čuovvulit sámi mánáid vuoigatvuođa áimmahuššat gielalaš ja kultuvrralaš duogáža ulbmillaš ládje, ásahusa mihttomeriid, rámmaid ja orruma ulbmila mielde. Dat

čađahit ságastallamiid buot mánáiguin, jearahallamiid bargiiguin ja dárkkistit dokumeanttaid. Stáhtahálddašeaddji galgá bearráigeahččat mánáidsuodjalusásahusaid nu dávjá go orro dárbbašlaš, muhto unnimusat guovtte geardde jagis.

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (2023, s. 636) lea čalbman stuora hástalusa das go lágaid, lágas nannejuvvon vuoigatvuođaid ja politihkalaš mearrádusaid ja doaibmabijuid eai čuovvul visot joavkkuid hárrái. Lávdegoddi govvida implementerengaskka mii sáhttá heajudit luohttámuša eiseválddiide ja leat hehttehussan joatkevaš soabadeamis. Stáhtahálddašeaddji bargu lea dasto guovddážis barggus sihkkarastit ahte lágas nannejuvvon vuoigatvuođat áimmahuššojuvvojit.

1.4 Dutkan- ja čielggadanbuvttut

Dutkamušat sámi mánáid birra mánáidsuodjalusas leat unnán go buohtastahttá dutkamušaiguin mánáidsuodjalusa birra oppalaččat (Meld. st. 12 (2023-2024), s. 23). Saus (2003) čálii doavttergrádabarggustis, *Kontekstuelt barnevern. Barnevern i samiske landskap*, mánáidsuodjalusa birra sámi konteavsttas. Saus (2003, s. 261) evttohii ahte oassin mánáidsuodjalusa standardiseremis sáhttá leat ahte stáhta fuolaha ahte mánáidsuodjalusásahusain leat sámegielat bargit. Doavttergrádabargu čalmmustahtii kontekstii čadnon mánnásuodjalusa mearkkašumi guovddáš diehtovuođđun mánáidsuodjalussii. Saus (2003) čájehii movt kontekstii čadnon diehtu, kulturgelbbolašvuohta ja kulturdiehtu lea dehálaš vai ipmirda mii sáhttá leat sámi mánáide buorrin, ja vai doaimmaha buori mánáidsuodjalusfágalaš barggu.

Saus ja Boine (2008) geahčadeigga *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder* nammasaš guorahallamis dutkamušaid sámi mánáid ja nuoraid birra mánáidsuodjalusas ja identifiseriiga ahte doppe lei veaháš máhttu, muhto máhttu lei váilevaš. Saus ja Boine (2003) čájeheigga ahte ollu máhtus mii lea olámuttus lei vižžojuvvon ráddjejuvvon geográfalaš guovllus Sámis, dávjjimusat Finnmárkkus, ja ahte danin lea váttis das dahkat jurddabohtosiid sámi mánáid ja bearrašiid birra oppalaččat. Guorahallamis ovdandivuiga iešguđetlágan bargovugiid ja lahkonemiid sosiála bargui sámi mánáiguin ja bearrašiiguin, ja deattuheigga kultuvrralaš ipmárdusa ja báikkálaš čanastumi mearkkašupmi bálvalusdoaimmaheamis.

Guorahallamis *Barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og nasjonale minoriteter i Norge* (Saus et al., 2018) čujuhedje seamma áššiide, váillui ain máhttu fágasuorggis. Vaikko lei lassánan fuomášupmi sámi mánáid vuoigatvuođaide ja dárbbuide, de guorahallan konkluderii ahte máhttovuođđu ain lea ráddjejuvvon. Čállit ovdanbukte ollu rávvagiid mat guske gelbbolašvuođanannemii, dutkamii, sámi giella- ja kulturgelbbolašvuođa rekrutteremii ja sámi perspektiivvaid nannemii mánáidsuodjalusoahpuin ja bálvalusain.

1.5 Almmolaš čielggadeamit, raporttat ja politihkalaš dokumeanttat

Čuovvovaččat ovdanbuktojuvvojit guovddáš almmolaš guorahallamat, raporttat ja politihkalaš dokumeanttat mat čalmmustahttet máhttovuođu sámi mánáid birra mánáidsuodjalusas. Dokumeanttat čilgejit hástalusaid ja máhttodárbbu ja sisttisdollet ávžžuhusaid ja doaibmabijuid čadnon dutkamii, gelbbolašvuođanannemii ja bálvalusaid hábmemii.

NAČ 1995:6, *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge,* deattuha ahte mánáidsuodjalusas lea dárbbu eanet gelbbolašvuhtii čearddalaš ja kultuvrralaš diliid birra, erenoamážit sámi guovlluin. Lávdegoddi ávžžuhii ahte máhttoovdánahttin anii vuođđun viežžat ja gaskkustit vásáhusaid práksissuorggis, ja erenoamáš ovddasvástádus galggai biddjojuvvot regiovnnalaš gealboguovddážiidda. Dán vuođul rávvejedje ahte ráhkaduvvojit heivehuvvon kursamateriála ja ahte gielddalaš ja fylkkagielddalaš bálvalusaid bargit ožžot oahpahusa.

Ođđaseappo almmolaš guorahallamat duođaštit ahte hástalusat mat leat govviduvvon bajábealde ain leat áigeguovdilat. Sihke NAČ 2023:24 (s.79) *Med barnet hele vegen,* St. dieđ. 12 (2023–2024, s.23), *Sámi giella, kultuvra ja servodateallin, Sámi álbmoga álbmotdearvvašvuohta ja eallindilit* ja NAČ 2016:18 *Váibmogiella* (s.23), muitalit ahte ain váilu máhttu sámi mánáid birra mánáidsuodjalusas, ja ahte lea dárbu lasi gelbbolašvuhtii sámi diliid birra mánáidsuodjalusas ja eará osiin fuolahusbálvalusain. Seammás ferte dáid hástalusaid ipmirdit govddit historjjálaš ja servodatlaš oktavuođas. Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raporta (SFK 2003) duođašta movt dáruiduhttinpolitihkka lea váikkuhan sámi servodagaid máŋggaid buolvvaid, ja movt dán politihka váikkuhusat ain doibmet. Kommišuvdna válddahallá earet eará giela massima, kultuvrralaš marginaliserema ja hedjonan luohttámuša almmolaš eiseválddiide ja bálvalusaide. Raporta cuige maiddái ahte váilevaš máhttu sámi diliid birra álbmogis ja almmolaš ásahusain lea dahkan ahte sámi perspektiivvat unnán leat čalmmustahttojuvvon ja vuhtiiváldojuvvon. Dan čuovggas sáhttá otná máhttovátni sámi mánáid birra mánáidsuodjalusas ipmirduvvot oassin stuorát govas, mas historjjálaš dáruiduhttinproseassat ain váikkuhit máhttoovdánahttima, bálvalushábmema ja sámi mánáid deaivvadeami čálgovuogádagain.

St. dieđ. 12 (2023–2024, s.23), *Sámi giella, kultuvra ja servodateallin, Sámi álbmoga álbmotdearvvašvuohta ja eallindilit* čujuhii ođđa mánáidsuodjalusláhkii ja lassánan diđolašvuhtii sámi mánáid vuoigatvuođaid birra bálvalusain vai sihkkarastit buoret mánáidsuodjalusfágalaš árvvoštallamiid ja mearrádusaid. Go lea sáhka erenoamáš gelbbolašvuođas de čujuhii Stuoradiggedieđáhus čuoggás 3.2.4. guovtti gealbodoibmii mat leat áššáigullevaččat ásahusmánáidsuodjalussii. Okta lei NASÁG man ulbmilin lea nannet kvalitehta barggus sámi mánáiguin. Nubbi lei KOMBA (minoritehtagelbbolašvuohta mánáidsuodjalusas) mii lei oahppoprográmma earet eará ásahusaid bargiide. KOMBA loahpahuvvui 2025:s.

Gealbodoaimmaid dáfus fuollaruovttuid guovdu ráhkaduvvui fuolahusváhnemiidda modula oahppoprográmmas, man gohčodedje Solid. Sámediggi cuiggodii mearkkašumiin (čuokkis 3.2.5) ahte ii leat diehtu man ollu sámi mánát leat almmolaš fuolahusas ja besset go gárgedit ja seailluhit gielaset ja kultuvrraset. Viidásit deattuhii Sámediggi ahte lei unnán dutkan sámi mánáid birra mánáidsuodjalusoktavuođain, juoga mii dagaha váilevaš diehtovuođu dasa movt buoremusat áittarda sámi mánáid almmolaš fuolahusas. Mánáidsuodjalusas váilot ain reaiddut maiguin kárte sámi mánáid duogáža ja sii ovdandolle dárbbu ovdánahttit fágalaš standárddaid ja reaidduid dan fuolahit (Meld. st. 12 (2023-2024), s. 23).

NAČ 2023:24 (s.79), *Med barnet hele vegen,* ovdanbuvttii ollislaš evttohusa boahtteáiggi ásahusmánáidsuodjalussii. Čielggadeapmi cuiggodii ollu máhttoráiggiid čadnon sámi mánáide mánáidsuodjalusásahusain. Váilu diehtu das man ollu sámi mánát orrot mánáidsuodjalusásahusain. Čielggadeapmi cuigii ahte lea váttis defineret gii lea sápmelaš, ja ahte mii eat dieđe movt sámi mánát buoremusat sáhttet beassat áimmahuššat vuoigatvuođaideaset mánáidsuodjalusásahusas (NAČ 2023:24, s. 79). Lávdegoddi evttohii fágaidrasttideaddji kártema buot mánáin geat sirdojuvvojit mánáidsuodjalusásahusaide, mas gealbobirrasat nugo NASÁG galget leat dehálaš ráđđádallanbeallin. Dakkár kárten galgá addit buori máhtu ovttaskas máná birra ja dainna lágiin sihkkarastit sámi mánáid vuoigatvuođaid ja dárbbuid buorebut go odne (NOU 2023:24, s. 118).

NAČ 2016:18 *Váibmogiella* (s.23) čielgadeamis čujuha lávdegoddi ahte lea unnán heiveheapmi sámi giellageavaheapmái mánáidsuodjalusas. Lávdegoddi ovdandoallá dárbbu lasi gelbbolašvuhtii sámegielas ja kultuvrras dearvvašvuođa- ja fuolahussuorggis ja erenomážit stáhtalaš mánáidsuodjalusbálvalusas.

Oppalaččat čájehit dát barggut oktilašvuođa hástalusgovas. Máhttu sámi mánáid birra mánáidsuodjalusas lea ain ráddjejuvvon, ja lea bissovaš dárbu dutkamii, kulturmáhttui ja ovdánahttit bálvalusaid mat áimmahuššet sámi mánáid giela, kultuvrra ja identitehta. Dá guoská erenoamážit máhttui sámi mánáid birra geat orrot dahje leat orron mánáidsuodjalusásahusain ja fuollaruovttuin.

1.6 Metoda

Ovdal prošeaktaálgima dieđihuvvui guorahallan Siktii ja árvvoštallojuvvui gustovaš personsuodjalusgáibádusaid ektui. Dasto ásahuvvui oktavuohta mánáidsuodjalusásahusaiguin, NASÁG:in, Bufetat:in ja Stáhtahálddašeddjiin. Guorahallamis eai vižžojuvvon dieđut ovttaskasmánáid birra maid sáhtii identifiseret iige oktage mánná oassálastán informántan. Lohku mánáin geain lei sámi gullevašvuohta háhkkojuvvui oppalaš logu hámis ásahusain, sisaváldinovttadagas ja gulahallanossodagas Bufetat:s, eaige čadnojuvvon olbmuide geaid sáhtii identifiseret. Jearahallanoassi guorahallamis lei mieđáhusvuođut. Ovdal jearahallamiid ožžo diehtoaddit dieđuid guorahallama ulbmilis, maid oassálastin mearkkašii, movt dieđut galge gieđahallojuvvot ja ahte oassálastin lei eaktodáhtolaš. Dasto ožžo dieđuid vejolašvuođas geassit ruovttoluotta

mieđáhusa maŋit áiggis almmá čilgehusaid haga. Diehtoaddit mieđihedje dán vuođul searvat jearahallamiidda. Anonymitehta, eaktodáhtolašvuođa, jávohisvuođageaskku, olmmošárvvu, integritehta, luhtolašvuođa ja diehtoaddiid árvvusatnima prinsihpat leat čuvvojuvvon NESH (2021) njuolggadusaid mielde. Dáhtaanalysas leat birasterapevttat ja mánáidsuodjalusásahusat anonymiserejuvvon. Almmolaš ja nationála instánssaid ja ovttadagaid ovddasteaddjit namuhuvvojit dan vuođul guđe instánssa dahje ovttadaga sii ovddastit, daid dieđuid vuođul mat ledje addon, ja miehtama vuođul mii lei vižžojuvvon.

Dutkangažaldagaiguin vuolggasadjin guorahalaimet man ollu mánát sámi gullevašvuođain leat registrerejuvvon fuolahusásahusain. Guorahalaimet maiddái movt son vuoigatvuođaid ja dárbbuid áimmahuššan lea institušonaliserejuvvon mánáidsuodjaluslága (2021) § 1-8 olis. Gažaldagaid čuvgema dihte čađaheimmet kvantitatiiva jearahallaniskkadeami, kvalitatiiva jearahallamiid, sisaváldinskovi ja ásahusplánaid analysa.

1.6.1 Besten ja válljejuvvomat

Guorahallama ráddjema váste aniimet vuolggasadjin davvi regiovnna Bufetat, mii fátmmasta Nordlándda, Romssa ja Finnmárkku ja fuolahusásahusaid dán regiovnnas. Ásahusat ja ovttadagat válljejuvvojedje daid dihto ovddasvástádus- ja gelbbolašvuođasuorggi dihte. Fuolahusásahusat válljejuvvojedje danin go mánát ja nuorat dávjá orrot doppe guhkit áiggi, go dikšun- ja heahtedikšoásahusain, ja dasto šaddá jearaldat gullevašvuođas ja vuoigatvuođain čadnon kultuvrra ja árbevirolaš árvvuid vuhtiiváldimii eanet áigeguovdil dáppe.

Kvalitatiiva válljejuvvomis ledje guokte birasterapevtta ovtta priváhta mánáidsuodjalusásahusas, okta ovddasteaddji Romssa ja Finnmárkku Stáhtahálddašeaddjis, golbma ovddasteaddji Bufetat sisaváldinovttadagas ja okta ovddasteaddji NASÁG:s. Ásahusperspektiiva huksejuvvo dasto jearahallamis guvttiin birasterapevttain seamma priváhta mánáidsuodjalusásahusas. Materiála addá geahčastaga dán ásahusa vásáhusaide ja reflekšuvnnaide, muhto ii sáhte ipmirduvvot ovddasteame buot regiovnna mánáidsuodjalusásahusaid. Maŋŋil jearahallama Stáhtahálddašeaddji ovddasteddjiin háliideimmet čielggadit muhtin dieđuid mat ledje boahtán ovdan jearahallamis, ja dán čálašeami meannudeimmet jearahallama čuovvoleapmin.

Vieččaimet ráddjejuvvon duohtadili dieđuid e-boastta bokte davvi regiovnna Bufetat gulahallanossodagas ja Bufetat dohkkehanovttadagas. Gulahallanossodagain válddiimet oktavuođa čielggadit man ollu mánát, geat ledje registrerejuvvon sámi gullevašvuođain, ledje sirdojuvvon regiovnnas. Bufetat dohkkehanovttadagain válddiimet oktavuođa oažžut dieđu das movt sámi mánáid vuoigatvuođat leat fátmmastuvvon gáibádusain mánáidsuodjalusásahusaide, ja movt bearráigehččojuvvo ahte ásahusat ollašuhttet gustojeaddji eavttuid. Dát oktavuođat eai šaddan oassin kvalitatiiva jearahallamiin eaige analyserejuvvon diehtoaddicealkámuššan. Dieđut geavahuvvojedje diehtovuođđun ja ásahuslaš gáibádusaid ja rutiinnaid čielggadeapmin.

Guorahallama kvantitatiiva oasis sáddiimet jearahallaniskkadeami buot davvi regiovnna fuolahusásahusaide. Dán regiovnnas leat 13 fuolahusásahusa. Tabealla 1 čájeha logu ja juogu davvi regiovnna gielddalaš, stáhtalaš ja priváhta ásahusaid gaskkas. Dán 13 ásahusas leat oppalaččat 75 saji.

Tabealla 1: Davvi regiovnna fuolahusásahusaid lohku

	Finnmárku	Romsa	Nordlánda
Stáhtalaš	0	2	2
Priváhta	3	3	2
Gielddalaš	1	0	0

Tabealla 2: Ásahussajiid lohku davvi regiovnna fuolahusásahusain

	Finnmárku	Romsa	Nordlánda
Stáhtalaš	0	13	14
Priváhta	8	24	9
Gielddalaš	7	0	0

1.6.2 Metodalaš válljejumit

Vuosttaš lávkin proseassas ráhkaduvvui kvantitatiiva jearahallaniskkadeapmi buot ásahusaid váste ja kvalitatiiva jearahallanbagadus jearahallamiidda Bufetat sisaváldinovttadagain, NASÁG:in ja Stáhtahálddašeddjiin. Dasa lassin ráhkadeimmet jearahallanbagadusa fuolahusásahusaid birasbargiid váste maŋŋel vuosttaš iskkademiid čađaheami. Kvantitatiiva jearahallaniskkadeapmi lea metoda čohkket standardiserejuvvon dieđuid, ja kvalitatiiva jearahallamat addet ges nyánsavalljodaga maid ii oaččo jearahallaniskkademiin (Jacobsen, 2022).

Ulbmil kvantitatiiva jearahallaniskkademiin fuolahusásahusaide lei oažžut dieđu man ollu mánát sámi gullevašvuođain ledje registrerejuvvon davvi regiovnna fuolahusásahusaide maŋemus guovtti jagis. Dasa lassin man muddui ásahusain leat bargit geain lei sámegiella eatnigiellan dahje sámástit, ja fuolahusásahusaid gelbbolašvuođas sámi kultuvrra hárrái. Jearahallaniskkadeapmi lea guovdilastán iešguđetlágan rámmaeavttuid nugo čearddalašvuođa registreren, gelbbolašvuođagáibádusaid sámi giela ja kultuvrra hárrái, ja addojuvvojit go dieđut máná sámi gullevašvuođas ja identitehtas ovdal sisafárrema. Loahpas lea mihttu kártet leat go fuolahusásahusat rievdadan ja/dahje ásahan ođđa njuolggadusaid ja/dahje bargovugiid čadnon sámi mánáid giella- ja kulturvuoigatvuođaide maŋŋil go ođđa mánáidsuodjalusláhka mearriduvvui. Jearahallanskovvi sáddejuvvui 13 ásahussii ja oaččuimet gávcci vástádusa mat ovttas ovddastedje guoktenuppelohkái ásahusa, go guokte priváhta aktevrra vástideigga moanat ásahusaid ovddas. Jearahallamis sisaváldinovttadagain gulaskuttaimet sin bajilgova das man galle máná, geain lea sámi gullevašvuohta, ledje registrerejuvvon fuolahusásahusaide. Gulaskuddan Bufetat gulahallanossodagain dahkkui maŋŋel jearahallaniskkadeami ja jearahallamiid.

Kvalitatiiva jearahallamat Bufetat:in ja Stáhtahálddašeddjiin ledje dehálaččat oažžut ovdan diehtoaddiid muitalusaid das movt duohtadilis barge sihkkarastit sámi mánáid vuoigatvuođaid sin organisašuvnnas. Jearahallamiin lei mihttu oažžut čielgasa movt iešguđet ovttadagat meannudedje seamma gažaldagaiguin go ásahusat. Mii válddiimet

oktavuođa jođiheddjiiguin ja ságastalaimet buot ovttadagaiguin. Muhtimiin dušše jođiheddjiin dahje áššemeannudeddjiin, earáin fas sihke jođiheddjiiguin ja áššemeannudeddjiiguin. Jearahallamat čuvvo beallestrukturerejuvvon jearahallanbagadusa, ja lágiduvvojedje nu ahte diehtoaddit sáhtte friddja muitalit iežaset práksisa birra.

Jearahallanskovi ja jearahallamiid lassin oačču imet oaidnit njeallje ásahusplána. Mii geavaheimmet sisaváldinskovi málle, maid gielddat devde go ohce ásahussaji. Skoviin registrerejuvvojit dieđut “čearddalašvuohta” nammasaš kategoriijas. Min analysas namuhit dan váldonjuolggaduslačča t sámi gullevašvuohtan, danin go gullevašvuohta sáhttá fátmmastit gielalaš, kultuvrralaš, bearašlaš ja identitehtii gullevaš beliid.

Kvantitatiiva jearahallaniskkadeami ja kvalitatiiva jearahallamiid Bufetat:in ja Stáhtahálddašeddjiin čađahuvvojedje ja dahke vuođu diehtoaddiid válljemii guorahallama boahtte lávkái, mii lei bovdet birasterapevttaid, dain ásahusain main lei vásáhus mánáiguin geain lei sámi gullevašvuohta, kvalitatiiva jearahallamiidda. Kvantitatiiva guorahallan čájehii ahte ásahusain ledje unnán vásáhusat mánáiguin geain lei sámi gullevašvuohta ja danin mearrideimmet bovdet buot guoktenuppelohkái fuolahusásahusa kvalitatiiva jearahallamiidda. Okta ásahus ii sáhttán searvat kapasitehta geažil. Eará ásahusas eai lohkan iežaset sáhttit searvat guorahallamii go sis eai lean vásáhusat maid atne áššáigullevažžan, ja guokte jođiheaddji jearaiga bargiin, muhto eaba ožžon ovttage searvat. Čieža ásahusjođiheaddji eai vástidan min gažaldahkii. Oačču imet positiivvalaš vástádusa priváhta ásahusas ja čađaheimmet jearahallama guvttiin birasterapevttain dán fuolahusásahusas. Aniimet jearahallanbagadusa sihkkarastit ahte guovddáš fáttát guoskkahuvvojedje, seammás go diehtoaddit beasaiga čiekŋudit iežaska vásáhusaid ja reflekšuvnnaid. Jearahallamat adde midjiide vejolašvuođa guorahallat fáttáid mat bohte ovdan jearahallaniskkadeamis jođiheddjiiguin ja jearahallamiin Bufetat:in, NASÁG:in ja Stáhtahálddašeddjiin. Oppalaš čohkkejuvvon dáhtamateriálas identifiseriimet golbma guovddáš váldofáttá mat leat (1) lohkováili ja váilevaš systematihkka, (2) gelbbolašvuođa mearkkašupmi ja (3) jearahallamiid mearkkašupmi.

1.7 Gávdnosat ja analysa

1.7.1 Lohkováili ja váilevaš systematihkka: sámi mánát oaidnemeahttumin vuogádaga geažil

Jearahallaniskkadeamis ja jearahallamis Bufetat sisaváldinovttadagain guorahalaimet registrerejedje go ásahusat čearddalašvuođa ja ožžo go dieđuid čearddalaš gullevašvuođas ovdal sisafárrema. Guđas gávcci vástideaddjis vástidedje ahte sii registrerejit čearddalašvuođa iežaset fágavuogádagaide. Dat seamma guhtta vástidedje ahte sii ožžo daid dieđuid ovdal sisafárrema. Ásahusat raporterejedje ahte guokte máná sámi gullevašvuođain leigga orron fuolahusásahusain davvi regiovnnas áigodagas 2024-2025. Bufetat sisaváldinovttadat ii lean registreren ovttage máná geas lei sámi gullevašvuohta seamma áigodagas ja deattuha ahte dat ii dárbbaš mearkkašit ahte mánát geain lea sámi

gullevašvuohta eai orron ásahusain, muhto ahte gullevašvuođa soite váilevaččat kárten dahje registreren.

Bufetat sisaváldinovttadaga dieđus registrerejedje sámi gullevašvuođa ásahussaji ohcamis jus mánná dahje bearaš anii gullevašvuođa áššáigullevažžan, ja jus gielddalaš mánáidsuodjalusbálvalus diđii dan birra. Registreren sorjá dasto bearraša iežas gaskkusteamis ja mánáidsuodjalusbálvalusa dieđus ja árvvoštallamis. Dáhtaváili lea danne iešalddis guovddáš gávnnus: Go sámi gullevašvuohta ii kártejuvvo ja registrerejuvvo vuogádatlaččat, de dat iige laktás ásahusválljema, láhčima iige práksisa ovdánahttima máhttovuđđui.

Bufetat gulahallanossodat dieđihii ahte sin vuogádagain leat eanet mánát registrerejuvvon sámi gullevašvuođain go maid ásahusat ja sisaváldinovttadat raporterejedje min iskkadeamis. Logut rievddadit dan mielde guđe ovttadat dieđiha, mii čájeha váilevaš oktiiheiveheami ja systematihka registrerenpráksisis.

Tabealla 3: Lohku sámi mánáin registrerejuvvon fuolahusásahusaid iešguđet ovttadagain jagiin 2024 ja 2025

Ásahus/ovttadat	Sámi mánáid lohku
Ásahusat	2
Sisaváldinovttadat	0
Gulahallanossodat	5

Ásahusat dieđihedje ahte ledje guokte máná sámi gullevašvuođain stáhtalaš ásahusain ja ii oktage priváhta, ideála dahje gielddalaš ásahusain, sisaváldinovttadagas ii lean oktage registrerejuvvon, dan botta go Bufetat gulahallanossodat dieđihii guokte máná sámi gullevašvuođain stáhtalaš ásahusain ja golbmasa priváhta, ideála dahje gielddalaš ásahusain áigodagas 2024-2025.

Moanat čielggadeamit leat čalmmustahttán ahte ii leat leamaš diehtu das man galle sámi máná leat almmolaš fuolahusas (Saus et al., 2018; NOU 2023:24; NOU 2016:18). Guorahallama gávdnosiid vuođul orro dát bistevaš struktuvrralaš váttisvuohtan. Lohkováili ja erohus loguin sáhttá ipmirduvvot historjjálaš čiehkama joatkkan, mas sámi mánáid gillii ja kultuvrii ii addo čielga sadji vuogádagas, nugo maiddái Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (2023) duođašta. Dát lokte vuđolaš jearaldaga das, mii dáhpáhuvvá sámi mánáid vuoigatvuođaiguin go sii eai registrerejuvvo vuogádagaide. Vuogádatlaš registrerema haga lea váttis ovdánahttit mearrediđolaš doaibmabijuid ja sihkkarastit ahte mánáid vuoigatvuođat vuhtiiváldojuvvojit duohtadilis.

Ovddasvástádus kártet sámi mánáid gullevašvuođa lea gitta mánáidsuodjaluslágas (2021) § 1-8. Guorahallan čájehii ahte duohtadilis ásahusat luhttet ahte diehtu čearddalašvuođas lea kártejuvvon Bufetat sisaváldinjearahallamis, ja Bufetat luohttá ahte mánáidsuodjalusbálvalusat leat kárten čearddalašvuođa. Orro leahkime nu ahte váilevaš systematihkka kártemis sáhttá dagahit ahte diehtu jávká. Sámi gullevašvuođa kárten sáhttá gahččat moanat dásiid gaskii vuogádagas jus dain sierranas aktevrrain váilu gelbbolašvuohta, reaiddut ja rutiinnat.

Vai čearddalašvuohta galgá registrerejuvvot de lea Bufetat sisaváldinovttadaga oaivilis eaktun ahte mánná ieš dahje bearaš galgá atnit dan áššáigullevažžan. Diehtu čearddalašvuođas sáhttá jávkat jus dat ii dihtoáššin loktejuvvo čoahkkimiin. Dás gávdnat ahte práksisiin lea erohus. Muhtimat

atnet máná ja váhnema raporterema vuođđun kultuvrra registrerema dehálašvuhtii. Earát registrere sámi kultuvrralaš gullevašvuođa dainna jurdagiin ahte vaikko dat ii definerejuvvo dehálažžan dál, de sáhttá dát vásáhus rievdat ja de adnojuvvo dehálažžan ahte kultuvrralaš gullevašvuohta lea registrerejuvvon, vai sii geat galget čuovvulit máná leat diđolaččat dan ektui. Guorahallamis ovdanbođii ahte Bufetat vuordá ahte mánáidsuodjalusbálvalus lea kárten máná čearddalašvuođa ovdal ásahussaji bivdima, ja čujuhuvvui dasa ahte sisaváldinskovvái sáhttá čállit ahte mánás lea sámi gullevašvuohta, muhto ahte dat ferte celkojuvvot leat dehálaš mánnái das ja dalle. Dasa lassin ovdanbođii ahte birasbargit ásahusain sáhttet beasset diehtit máná sámi gullevašvuođa maŋŋel sisafárrema ja registreret dan iežaset vuogádahkii mii ii dieđihuvvo Bufetat:i. Dát sáhttá čujuhit ahte gávdnojit vuogádatlaš rutiinnat identifiseret mánáid sámi gullevašvuođa. Seammás sáhttá práksis rievddadit, juoga mii sáhttá leat čadnon dasa movt mánáidsuodjalus guovdilastá ja deattuha čearddalaš ja kultuvrralaš gullevašvuođa. Dán sáhttá fas oaidnit dan kultur- ja eamiálbmotgelbbolašvuođa čuovggas mii mánáidsuodjalusas lea vuođđun. Jus čearddalašvuohta ja kultuvrralaš gullevašvuohta ii árvvoštallojuvvo mearrideaddjin máná buorrin, de sáhttá eret vuoruhuvvot eará árvvoštallamiid dihte mat navdojuvvojit deháleabbon dalá dásis áššis. Go geahčča dán mánáidsuodjaluslága (2021) § 1-8 ektui, gos čielgasit ovdanboahtá ahte sámi mánáid duogáš galgá vuhtiiváldojuvvot visot dásiin áššis, de ii leat dát práksis dohkálaš.

Go mánná orru ásahusas, de lea stáhtahálddašeaddji guovddážis sihkkarastime ahte máná vuoigatvuođat fuolahuvvojit. Stáhtahálddašeaddji dieđihii ahte sáhttá leat váttis identifiseret sámi mánáid, erenoamážit jus mánás ii leat dábálaš sámi namma dahje jus váhnemat eai muital sámi gullevašvuođa birra. Stáhtahálddašeaddji muitalii ahte bearráigeahčus ásahusain jerret sii seamma jearaldaga buot mánáin, ahte vásihit go ahte besset eallit iežaset kultuvrralaš gullevašvuođa mielde. Sii čilgejedje jearaldagaid main lea sáhka ožžot go mánát vejolašvuođa atnit gielaset nu go háliidit ja vásihit go ahte sin kultuvra vuhtiiváldojuvvo. Muhtomin vásihit ahte mánát sámi gullevašvuođain identifiserejuvvojit dáin ságastallamiin.

Dalle go mii čađaheimmet guorahallama ledje muhtin ásahusat mat ledje ođasmahttán ásahusplánaideaset vai čuvvo č. 3.3 Bufdir ásahusmálas (j.h.) kultursensitivitehta birra. Dáin gávnnaimet čilgehusaid movt sáhttet beaivválaš doaimmas vuhtiiváldit mánáid geain lea sámi gullevašvuohta ja movt ásahusat sáhttet láhčit dili giellaoahpahussii ja kulturvásáhusaide. Viidáseappot čujuhuvvui movt ásahusat barget loktet bargiid gelbbolašvuođa. Lea goitge dehálaš deattuhit ahte visot ásahusat, maiddái ovdal láhkarievdadeami, ledje čalmmustahttán ásahusplánaineaset ahte sis lei kultursensitiiva lahkoneapmi oppalaččat, muhto sámi mánáid erenoamáš vuoigatvuođat eai lean sierra válddahallojuvvon.

Ii oktage ásahus dieđihan ahte sii leat ráhkadan ođđa njuolggadusaid dahje rutiinnaid maŋŋel go ođđa mánáidsuodjalusláhka bođii. Visot ásahusat čujuhedje dasa ahte sii álo leat bargan ovttaskas mánnái buorrin ja ahte dát ii leat rievdan maŋŋel go ođđa láhka lea boahtán. Bufetat, sisaváldinovttadat, čujuhii ahte

gillii lea lassánan beroštupmi váibmogiela (NOU 2016:16) čalmmustahttimiin ja ahte bearašráđđi ja mielváikkuheapmi leat dehálaččat kultuvrralaš gullevašvuođa oainnusin dahkamis. Sihke ásahusat ja Bufetat dieđihit ahte sámi mánáid vuoigatvuođat ja dárbbut vuhtiiváldojuvvojit jus mánná geas lea sámi gullevašvuohta fárre ásahussii. Mii dulkot dan nu ahte mánáid, geain lea sámi gullevašvuohta, vuoigatvuođaid áimmahuššan ii leat doarvái institušonaliserejuvvon. Go ásahusat eai eksplisihtta fátmmas sámi perspektiivvaid dábálaš doibmii, de individualiserejuvvo vuoigatvuođaid áimmahuššan ja čadno ovttaskas mánnái gii fárre ásahussii. Dát čájeha čilge gaskka gaskal lágaid ja práksisa, nugo Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna čilge implementerengaskka (SFK, 2023, s. 636). Vaikko leat čilge juridihkalaš láidestusat ahte sámi mánáid vuoigatvuođaid galgá áimmahuššat, gč. mánáidsuodjaluslágas (2021) § 1-8, de sáhttá orrut nu ahte práksis lea ahte sámi mánáid vuoigatvuođat vuhtiiváldojuvvojit jus mánná ieš, dahje su ovddasteaddjit, cealká dan dehálažžan.

Min gávnnus váilevaš institušonaliseremis práksisis mii áimmahušší sámi mánáid vuoigatvuođaid oktiivástida ovdalaš guorahallamiid gávdnosiiguin (Saus et al., 2018), mii čujuha ahte lea dárbu vuogádatlaš oahpahussii ja struktuvrraide sámi mánáid vuoigatvuođaid áimmahuššama váste ásahusain. Dehálaš jearaldat lea manin eat leat joavdan guhklelii dáinna ovdánahttinbargguin.

1.7.2 Gáibádus gelbbolašvuhtii, muhto ii gelbbolašvuohta gáibádussan

Guorahallamis ovdanboahtá ahte eai leat gáibádusat gelbbolašvuhtii sámegielas ja kultuvrras fuolahusásahusaid virgáibidjamiin. Ollu ásahusat dieđihedje ahte sis leat bargit geain lea sámi giellagelbbolašvuohta ja sii atne dan nannodahkan ásahussii. Seammás dieđihedje visot ásahusat ahte sis eai lean bargit geain lei sámi kulturgelbbolašvuohta. Soapmásiin lei sámegiella eatnigiellan ja ledje bajášša ddan sámi kultuvrras, earát ledje oahppan sámegiela rávisolmmožin ja ledje bajášša ddan dáčča kultuvrrain. Hansen & Skaar (2021) ovdandoallaba giela, kultuvrra ja dohkkeheami mearkkašumi sámi mánáid dearvvašvuhtii ja ovdáneapmái. Soai cuigeba ahte váilevaš gelbbolašvuohta sáhttá dagahit ahte mánáid dárbbut eai fuomášuvvo, ja sáhttá šaddat váttis heivehit doaibmabijuid.

Tabealla 4: Sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta ásahusain

Jearaldat	Juo	Ii
Bargit geat sámástit	6	2
Gáibádus ahte leat bargit geain lea sámegielas gelbbolašvuohta	0	8
Bargit geain lea sámi kultuvrras gelbbolašvuohta	0	8
Gáibádus ahte leat bargit geain lea sámi kultuvrras gelbbolašvuohta	0	8
Lea go ásahus maŋemus guovtti jagis rievdadan dahje ásahan ođđa njuolggadusaid ja/dahje bargovugiid čadnon sámi mánáid giella- ja kulturvuoigatvuođaide?	0	8

Bufetat:i lea ásahuvvon nationála joavku mii bargá stáhtalaš fuollaruovttuiguin sihkkarastit kultursensitiiva lahkoneami go mánná sirdojuvvo fuollaruktui. Jearahallamis Bufetat:in bođii ovdan ahte joavku lea erenoamážit čalmmustahttán minoritehtaid mat bohtet eará riikkain ja báhtareddjiid, go dasa lea leamaš stuorámus dárbu maŋemus jagiid. Gávdnosiin ovdanbođii ahte sámi dilálašvuođain ii lean olus sáhka ja ahte sámi mánáid erenoamáš rievttit unnán čalmmustahttojuvvojedje. Celkojuvvui ahte vásihit váddáseabbon bargat sámi mánáiguin go eará riikkaid minoritehtaiguin, ja ahte dás sáhttá leat sáhka dáruiduhttinproseassas. Joavku ovttasbargá SANÁG:in, muhto ovttasbargu ii leat nu ollu iige systematiserejuvvon danin go vuogádahkii leat registrerejuvvon unnán mánát geain lea sámi gullevašvuohta. Seammás deattuhit ahte kultursensitiiva lahkoneapmi ja gelbbolašvuohta máŋggakultuvrralaš dárbbuin fátmmasta maiddái sámi mánáid. Joavku bargá stáhtalaš fuollaruovttuiguin ja vástideaddji ii gávdno ásahusaide. Vurdojuvvo ahte ásahusat fuolahit visot mánáid ja ahte dain lea lahkoneapmi mii vuhtiiváldá sámi identitehta ja kultuvrralaš gullevašvuođa. Dat sáhttá leat hástaleaddji dilis mas kárten ii leat vuogádatlaččat čađahuvvon, nugo gávdnat min guorahallamis. Jus mánná ii leat registrerejuvvon sámi gullevašvuođain de sáhttet šaddat váikkuhusat doaibmabijuid välljemii, heiveheapmái ja čuovvuleami kvalitehtii.

Gávdnosat čájehit ahte kultursensitivitehta čalmmustahttojuvvo eanet barggus minoritehtajoavkkuiguin ja báhtareddjiiguin. Dat sáhttá ipmirduvvot muhtinlágan čiegadeapmin, go sámi perspektiivvat unnit leat integrerejuvvon mánáidsuodjalusa gelbbolašvuođaovdáneapmái, man sivvan sáhttá leat ahte mánáidsuodjalusásahusaid statistihkain leat unnán mánát geain lea sámi gullevašvuohta. Dáruiduhttinpolitihkka báidná ain go lea erohus movt mánáid geain lea sámi gullevašvuohta registrerejit ásahusain, ja go eai leat gelbbolašvuođagáibádusat čadnon sámegillii ja -kultuvrii, ja go leat váilevaš sámi perspektiivvat oahpuin. Dás ovdanboahtá čielgasit implementerengaska nugo Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (2023, s. 636) lea válddahallan. Go gelbbolašvuohta lea sahtedohko ja sorjavaš ovttaskas olbmuin, nugo ovdanboahtá ásahussuorggis, de sáhttá kvaliteahtta fálaldagain mánáide rievddadit.

Juoga mii čađat oidno gávdnosiin lea ahte dat mii gohčoduvvo kultursensitiiva práksisin ii vealttakeahttá leat doarvái áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuođaid. Jávo (2010) čilge kultursensitivitehta vuđolaš ámmátgelbbolašvuohtan mas birasterapevta galgá ipmirdit máná su kultuvrra vuođul ja heivehit deaivvadeami dasa. Dán oktavuođas sáhttá dat mearkkašit ahte fállá dieđuid máná gillii dahje vuhtiiváldá oskkoldatlaš ja kultuvrralaš práksisiid go mánná orru ásahusas. Gávdnosat čujuhit ahte dakkár ipmárdus sáhttá šaddat bajilduslaš go deaivvada mánáiguin geain lea sámi gullevašvuohta. Go jearaldat giela ja kultuvrra birra dahkko áššáigullevažžan easka jus mánná ieš jearrá daid, de eaktuda dat ahte mánná sihke identifisere iežas sápmelažžan ja dovdá oadjebassan muitalit dan, juoga mii ii leat diehttelas dáruiduhttima historjjá ja dálá váikkuhusaid geažil. Dát cuige eanet vuđolaš hástalussii: Ahte práksis unnán vuhtiiváldá daid historjjálaš vásáhusaid mat leat báidnan

gaskavuođaid gaskal sámi birrasiid ja almmolaš bálvalusaid. Dáruiduhttinpolitihkas ii leat leamaš sáhka dušše giela ja kultuvrra manaheamis, muhto maiddái ahte luohttevašvuohta, gullevašvuohta ja vuoigatvuohta defineret iežas identitehta lea jávkan. Go dát vásáhusat eai aktiivvalaččat dohkkehuvvo ja guovdilastojuvvo, de sáhttá práksis leat veahkkin viidásetfievrredeamen čiehkanvugiid. Kulturrefleksivitehta sáhttá leat buorre lassi kultursensitivitehtii. Kulturrefleksivitehtas lea sáhka movt olmmoš ipmirda iežas go deaivvada nuppiin. Dat sáhttá ipmirduvvot kritihkalaš reflekšuvnna joatkkan sosiálalaš barggus (Fook, 2016), mas ii guovdilaste dušše iežas daguid, muhto movt ámmátlaš ieš lea oassin iešguđet struktuvrrain mat leat hábmejuvvon sihke historjjálaš ja servodatlaš fápmooktavuođain. Go suokkardallá dáruiduhttima historjjálaš ja dálá proseassaid, de sáhttet dán váikkuhusat čalmmustahttojuvvot ja leat veahkkin diđolažžan dahkame bargiid. Dán oktavuođas lea de sáhka leat diđolaš go ovddasta eanetlohkoálbmoga kultuvrra, ja movt eanetlohkoálbmot maiddái lea báidnojuvvon dáruiduhttinpolitihkas, erenoamážit Davvi-Norggas.

Kulturrefleksiivvalaš lahkoneapmi eaktuda ahte ovddasvástádus ii dodjaluvvo ovttaskas bargái. Institušonaliserejuvvon modellii lea dárbu, mii sihkkarastá ahte gelbbolašvuohta sámi giela, kultuvrra, historjjá ja vuoigatvuođaid birra integrerejuvvo ásahusa práksisii. Kulturrefleksivitehta sáhttá veahkehit bargiid guorahallat iežaset ipmárdusaid, práksisiid ja vejolaš eanetlohkoperspektiivva geardduheami. Bargit seađáše oažžut jeavddalaččat oahpahusa ja fágalaš bagadusa sámi historjjá, dáruiduhttima, dálá sámi dilálašvuođaid, giela ja vuoigatvuođaid birra ja dat galgá leat oassin ásahusa oahpahusplánas. Dakkár lahkoneapmi mielddisbuktá nu maiddái rievdama individualiserejuvvon ja persovdnii čadnon gelbbolašvuođas institušonaliserejuvvon gelbbolašvuhtii. Ulbmilin lea ahte mánáid, geain lea sámi gullevašvuohta, giella- ja kulturvuoigatvuođaid áimmahuššan ii galgga leat sorjavaš ovttaskas bargi máhtus dahje beroštumis, muhto sajáiduvvan mánáidsuodjalusásahusa struktuvrii, práksisii ja ovddasvástádussii.

Guorahallan čájeha ahte mánáid sámi gullevašvuohta muhtomin gulustuvvá maŋŋel go lea orrugoahtán ásahusas, dávjá oktavuođahuksema ja ságastallamiid bokte máná duogáža birra ja reflekšuvnnain bearašdili birra. Stáhtahálddašeaddji čuoččuhii jearahallamis minguin ahte sis leat buorit rutiinnat kártet mánáid vásáhusaid das movt sin giella ja kultuvra vuhtiiváldojuvvo ásahusas. Stáhtahálddašeaddjis leat guokte bearráigeahčča jagis fuolahusásahusain ja ovdal galledeami addojuvvo diehtu nuoraide ahte sii háliidit ságastallamiid. Nuorat mearridit ieža háliidit go deaivvadit stáhtahálddašeddjiin. Čilgejuvvo ahte sámi mánáid kultuvrralaš gullevašvuohta sáhttá identifiserejuvvot dáid ságastallamiid bokte vaikko dat ii leat registrerejuvvon go fárrii sisa.

Gávnnus čalmmustahttá gelbbolašvuođa mearkkašumi ásahusain ja rutiinnaid kártemis ovdal sisafárreme, muhto maiddái maŋŋil go mánná lea fárren sisa. Luohttámuša ja oadjebasvuođa bokte sáhttet mánát eanet dovddastit beliid iežaset identitehtas ja duogážis mat eai álo ovdanboađe formála kártemiin ovdal sisafárrema. Gelbbolašvuohta šaddá dainna lágiin dehálažžan sámi mánáid

vuoigatvuođaid áimmahuššamis ásahusas. Gávdnat guorahallamis ahte dalle go vuogádat ii fuobmá sámi identitehta, dalle šaddá ásahusa ja olmmošlaš oktavuođaid bargun dahkat dan. Kultuvrra sáhttá ipmirdit gulahallama eaktun, danin go dat addá olbmuide oktasaš referánsarámmaid, symbolaid ja dulkonvugiid mat dahket vejolažžan ipmirdit nubbi nuppi (Eriksen & Sajjad, 2020). Danin lea kulturgelbbolašvuohta dehálaš ásahusain. Dan haga sáhttá šaddat soaittáhagas nagodit go birasterapevttat ipmirdit ja čuovvulit kultuvrralaš dovddahemiid.

1.7.3 Jearahallamat mat almmostahttet maid vuogádat árrá jávkkohahkii

Jearahallamiin fuomášedje dát iešguđet ovttadagat iežaset vuogádagain ja bargovugiin beliid mat leat jávkkohagas. Jearahallamiid bokte oainnusmahttojuvvui movt sámi mánáid giella, kultuvra ja identitehta dávjá dahkkojuvvo oaidnemeahttumin, ii vealttakeahttá dihtomielalaš válljejupmin, muhto struktuvrralaš dilálašvuođaid, historjjálaš proseassaid ja váilevaš vuogádatlašvuođa dihte.

Ovdamearkan dasa lea go mánát fárrejit mánáidsuodjalusásahussii. Dalle ožžot visot mánát čálalaš dieđu stáhtahálddašeaddjis dárogillii sin vuoigatvuođaid birra. Jearahallamis suokkardalai stáhtahálddašeaddji ovddasteaddji ahte dát seađášii leat sihke sámegilli ja dárogillii, erenoamážis davvi regiovnnas. Práksis odne lea ahte sii jerret sámi mánáin háliidit go dieđu sámegillii, ja diehtoaddi dieđus ii lean oktage mánná háliidan dan. Dakkár ovttalágan meannudeapmi sáhttá ipmirduvvot nu ahte visot mánát ožžot seamma dieđu, muhto ahte duohta dásseárvu maiddái mearkkaša ahte diehtu lea heivehuvvon máná gillii, kultuvrii ja eavttuide almmá ahte dan birra jerrojuvvo. Go dárogiella doaibmá standárdan de sáhttá diekkár jearaldat muitalit ahte sámegiella lea muhtun lágan spiehkasteapmi dahje lasáhus, baicca go dásseárvosaš giella. Práksisa sáhttá danin digaštallat dan čuovggas movt dáruiduhttinpolitihkka ain sáhttá báidnit mánáid giellaválljema ja vuordámušaid das makkár vuoigatvuođaid ábuhit gáibidit.

Eará ovdamearka mii ovdanbođii jearahallamis ovtta ásahusa birasterapevttaiguin lei ahte sis eai lean sámi dáidagat eaige symbolat ásahusas. Birasterapevttat smiehtadedje dan birra maid institušuvdna ruoktun ovddastii, ja jearahallamis bođii ovdan ahte sii háliidedje guokte fágaovddasvástideaddji sámi áššiide sin ásahussii, seamma ládje go sis lei "Trygghet og sikkerhet" (oadjebasvuođa ja sihkarvuođa) várás. "Trygghet og sikkerhet" lea geatnegahtton vuođđooahpahus, gálggaid hárjehallan ja bajásdoallanhárjehallan go lea sáhka oadjebasvuođas, riidogieđahallamis ja mánáid vuoigatvuođain mánáidsuodjalusásahusain (Bufdir, j.h.). Sii háliidedje ovddasvástádusa formaliserema vai mánát geain lea sámi gullevašvuohta galget sáhttit dovdát, čalmmustahttit ja áimmahuššat iežaset duogáža, kultuvrraset ja gielaset ja oažžut buoret vejolašvuođaid oahpásmuvvat ja ovddidit identitehtaset. Dasa lassin sáhttá diekkár guovdilastin leat veahkkin muitaleame ja dohkkeheame sámi historjjá visot mánáide geat orrot ásahusas.

Goalmmát ovdamearka mii loktejuvvui jearahallamis NASÁG:in lei ahte sámi perspektiivvat váilot ollu sihke oahpuin

ja fágagirjjálašvuođas. Láhkaásahusat *Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanningen* (2025) ja *forskrift om nasjonal retningslinje for barnevernspedagogutdanningen* (2025) sisttisdollet čilgehusaid oahppojoksosiin main eksplisihtalaččat lea sáhka sápmelaččain ja eamiálbmogiin. Dearvvašvuođa- ja sosiálafágaoahpuid njuolggadusaid (RETHOS) bokte leat oahppojoksosat mearriduvvon ja galget sihkkarastit ahte oahpahusásahusat oahpuin fátmmastit máhtu sámi dilálašvuođaid ja eamiálbmotperspektiivvaid birra. Danin ii leat ovttaskas ásahusaid duohken mearridit galget go fáttát leat oassin oahpahusas. Seammás gávdnojit moanat oahppojovssusčilgehusat mat sáhttet ipmirduvvot áššáigullevažžan sámi perspektiivvaide ja eamiálbmotperspektiivvaide, muhto main doahpagat "sápmelaččat" ja "eamiálbmogat" eai leat sátnáduvvon. Dat guoská ovdamearkka dihte oahppojoksosiidda čadnon bearašoktavuođaide, kultuvrii, máŋggabealatvuhtii, gulahallamii, marginaliseremii ja dásseárvosaš bálvalusaide. Go sámi ja eamiálbmogiidda guoski dimenšuvdna ii boađe čielgasit ovdan, de sáhttá leat stuorát vejolašvuohta báikkálaččat dulkot movt oahppanjoksosat konkretiserejuvvojit fágaplánain ja oahpahusas. Dat fas sáhttá dagahit erohusaid gaskal oahppoásahusaid dan ektui man čielgasit ja ollu sámi- ja eamiálbmotperspektiivvat integrerejuvvojit dáidda osiide oahpus.

Jearahallamiin ovdanbođii váilevaš diehtu das makkár resurssat ja máhttobirrasat gávdnojit mánáidsuodjalusa bargiide. Dat sáhttá laktojuvvon resursavátnái gealbobirrasiin, nugo NASÁG:s. Go bargiin ii leat doarvái máhttu identifiseret ja čuovvulit sámi mánáid dárbbuid, de sáhttá dat leat mielde bisuheamen daid hástalusaid mat bohte ovdan gávdnosiin. Gáržžes ipmárdus kultursensitiiva práksisis sáhttá leat váilevaš go deaivvada mánáiguin geain lea sámi gullevašvuohta. Go heiveheami vuođđun leat čielgasit ovddiduvvon dárbbut ja historjjálaš vásáhusat ja dáruiduhttima maŋŋeváikkuhusat eai aktiivvalaččat vuhtiiváldojuvvo, de báhcet ollu mánát geain lea sámi gullevašvuohta ain oaidnemeahttumin.

Bealli maid ollu diehtoaddit čalmmustahtte lei ahte vuogádat ii vel ge vuhtiiváldde dáruiduhttinproseassa. Dan sáhttá ipmirdit nu ahte sámi mánát ain ožžot seamma fálaldaga go dáčča mánát ja dainna lágiin joatká ásahusmánáidsuodjalus dáruiduhttinproseassa. Eará bealli sáhttá leat ahte vuogádat ii vuhtiiváldde dahje das váilu máhttu váilevaš luohttámušas mii sámi bearrašiin lea norgalaš vuogádahkii, ja váikkuhusain mat dan čuvvot. Jearahallamiin ovdanbođii dát eanet váibmošuohkanassan go oaidnemeahttun ášši almmusteapmin. Dán ledje diehtán ja lea leamaš guhká.

Go dát perspektiivvat loktejuvvojedje, de ledje jearahallamat veahkkin lasiheame suokkardallama iežaset práksisiid birra, erenoamážit čadnon dasa movt kultuvrra čalmmustahttin, kárten, ovddasvástádus ja čuovvuleapmi buori muddui lea reaktiiva. Vásiheimmet ahte oallugat sis geain jearahalaimet suokkardalle jearahallamiin ja fuobmájedje lahkonanvugiid maid eai lean ovdal jurddašan. Sii čájehedje kultursensitivitehta lassin kulturrefleksivitehtii. Dán oktavuođas ipmirdit

ahte diehtoaddit ipmirdit movt vuogádat (sii ieža) leat deaivvadettiin mánáiguin main lea sámi gullevašvuohta (earáiguin) ja ahte das lea dakkaviđe váikkuhus práksisii.

Jearahallamiin čalmmustahtte ahte dárbbašuvvo eanet proaktiivvalaš, relašuvnnalaš ja refleksiivvalaš lahkoneapmi, mas kultuvra ja identitehta ii leat sorjavaš das ahte mánná ieš muitala dárbbuid birra, muhto integrerejuvvo lunddolaš ja oktilaš oassin barggus. Dáinna lágiin eai doaibman jearahallamat dušše dálá práksisa kártemin, muhto maiddái oahppama ja ovdáneami vuođđun, čujuhettiin dasa ahte mánáidsuodjalusas dárbbašuvvo eanet gelbbolašvuohta, buoret vuogádagat ja eanet ollislaš ipmárdus dárbbuin mánáid hárrái geain lea sámi gullevašvuohta.

Jearahallamiid bokte albmanahtte diehtoaddit sávaldaga buoridit práksisa. Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (2023) váillaha mánáidsuodjalusa mii ii bargga dušše čielga dárbbuiguin, muhto mii aktiivvalaččat bargá máhcahit luohttámuša ja sihkkarastit ahte bálvalusat leat kultuvrralaččat heivehuvvon ovttaskas bearrašiidda ja ovttaskas mánnái. Jus dan galgá sáhttit duohtandahkat, de fertejit nationála ja regionála stivren- ja kvalitehtasihkkarastin vuogádagat operationaliseret sámi mánáid láhkageatnegahttojuvvon vuoigatvuođaid. Dat gáibida eanet resurssaid, vuogádatlaš rutiinnaid ja gelbbolašvuođagáibádusaid mánáidsuodjalusásahusaide.

1.8 Čoahkkáigeassu ja implikašuvnnat práksisii

Artihkkalis leat guorahallan guokte dutkanjearaldaga maid vuolábealde čoahkkáigeassit.

1; Man ollu mánát, geain lea sámi gullevašvuohta, leat registrerejuvvon fuolahusásahusaide?

Gávdnosat čájehit ahte leat unnán mánát, geain lea sámi gullevašvuohta, registrerejuvvon fuolahusásahusaide davvi regiovnnas. Registrerejuvvon logut rievddadit ásahusaid ja Bufetat iešguđet ovttadagaid gaskkas. Guorahallan dasto ii atte vuođu dadjat man galle máná, geain lea sámi gullevašvuohta, leat duođain orron ásahusain áigodagas. Rievddadeaddji logut leat goitge guovddáš gávnnusin, dat oainnusmahttet váilevaš systematihka kártemis, registreremis ja diehtojođus. Sámi gullevašvuođa registrerema eaktun ii galggašii leat ahte mánná dahje váhnemat deattuhit gullevašvuođa dehálažžan registrerenáiggis. Giela, kultuvrra ja identitehta mearkkašupmi sáhttá rievdadit áiggiin ja áššáigullevaš dieđut seađáše danin kártejuvvot ja dokumenterejuvvot dakkár vugiin mii vuhtiiváldá máná mielváikkuheami ja personsuodjalusa.

Skovis, mii adnojuvvo ásahussaji ohcamis, sáhttá registreret ollu čearddalaš gullevašvuođaid. Dát vejolašvuohta galggašii adnot eanet vuogádatlaččat, earet eará danin go mánáin sáhttá leat sihke sámi ja dáčča čearddalaš gullevašvuohta. Gielddalaš mánáidsuodjalusbálvalusas lea guovddáš ovddasvástádus álgokártemis, muhto Bufetat:s ja ásahusain galggaše maid leat rutiinnat mat

dahket vejolažžan lasihit ja rievdadit dieđuid olles ásahusmannolagas.

2: Movt lea sin vuoigatvuođaid ja dárbbuid áimmahuššan institušonaliserejuvvon ođđa mánáidsuodjaluslága (2021) § 1-8 mielde?

Diehtoaddit muitaledje ahte dovde lágaid ja geatnegasvuođa áimmahuššat sámi mánáid erenoamáš vuoigatvuođaid. Gávdnosat čájehit aŋkke ahte čielgaseappot rutiinnat, eanet gelbbolašvuohta ja čielgaseappot ovddasvástádusbidjan dárbbašuvvo.

Go váilot formálalaš gelbbolašvuođagáibádusat mat čatnasit sámi gillii, kultuvrii ja historjái, de sáhttá dat hedjonahttit ásahusaid eavttuid vuhtiiváldit mánáid vuoigatvuođaid. Danin lea dárbu nannet sámi perspektiivvaid vuođđooahpuin, ásahit systemáhtalaš oahpu ovdal ja barggadettiin ásahusas ja ovddidit relevánta joatkka- ja lasseoahppofálaldagaid.

Dárbbašuvvo eanet dutkan ja fágagirjjálašvuohta mánáid birra geain lea sámi gullevašvuohta ásahusmánáidsuodjalusas. Nu guhká go mánát geain lea sámi gullevašvuohta bissot oaidnemeahttumin statistihkain ja práksisis, de lea riska ahte mánáidsuodjalus viidáseappot fievrrida struktuvrraid mat historjjálaččat lea dagahan marginaliserema ja dáruiduhttima. Oainnusmahttimis ii leat dasto dušše sáhka registreremis ja rutiinnain, muhto maiddái dohkkeheamis, luohttámušas ja vuoiggalašvuođas.

Guorahallan čájeha ahte váldohástalussan ii leat ahte váilot vuoigatvuođat, muhto struktuvrralaš hehttehusat, resursafidnen ja váilevaš institušonaliserejuvvon práksisat mat sihkkarastet ahte vuoigatvuođat duohtandahkkojuvvojit mánáid árgabeaivvis. Vai nannet sámi mánáid vuoigatvuođaid áimmahuššama fuolahusásahusain ávžžuhit mii čuovvovaš doaimmaid:

1.9 Neavvagat:

- **Sámi gullevašvuođa vuogádatlaš registreren ja kárten.**
- Čearddalaš gullevašvuohta galgá registrerejuvvot ja dan mearkkašupmi máná identitehtii, vuoigatvuođaide ja dárbbuide galgá biddjojuvvot vuođđun.
- Vejolašvuohta registreret eanet kultuvrralaš dahje čearddalaš gullevašvuođaid galgá geavahuvvot.
- Ođđa dieđut sámi gullevašvuođas galget registrerejuvvot ja galgá sihkkarastojuvvot ahte dát ovdanbohtet statistihkas.
- **Nannet gelbbolašvuođa čadnon sámi gillii, kultuvrii ja historjjálaš ipmárdussii.**
- Kulturrefleksivitehta lahkoneapmin vuhtiiváldit dáruiduhttinpolitihka historjjálaš ja dálá proseassaid.
- Ferte ovdánahttojuvvot eanet dutkan ja fágagirjjálašvuohta mánáid birra geain lea sámi gullevašvuohta ásahusmánáidsuodjalusas.
- Gealbogáibádusat bargiide: Ásahusain ferte leat vejolašvuohta fidnet gelbbolašvuođa sámi gielas, kultuvrras, servodateallimis ja dáruiduhttinpolitihkas.
- Ferte árvvoštallat ásahit formála gealbogáibádusaid virgáibidjamii
- Vuogádatlaš oahpahus, joatkka- ja lasseoahput.
- **Ovddasvástádusa institušonaliseren**
- Ovdánahttit rutiinnaid ja reaidduid mat sihkkarastet ahte sámi perspektiivvat

fátmmastuvvojit práksisis, vaikko eai leat čadnon ovttaskasmánnái.
- Ovddasvástádusdoaimmat ásahusain, sihkkarastit sámi oinnolašvuođa ja kultuvrra ja giela áimmahuššama.
- Oainnusin dahkat kultuvrra ja symbolaid ásahusain.
- **Dálá resurssaid buoret ávkkástallan**
- Mánáidsuodjalusásahusat fertejit dovdat NASÁG, Sámedikki, SÁNAG ja eará sámi birrasiid resurssaid
- Ovttasbargu gaskal ásahusaid ja sámi gealbobirrasiid ferte formaliserejuvvot.
- Gealbobirrasiin fertejit leat doarvái resurssat veahkehit ásahusaid guhkit áiggi.

Referánssat:

Barnevernsloven. (2021). *Lov om barnevern* (LOV-2021-06-18-97). Lovdata. Lov om barnevern (barnevernsloven) - Lovdata

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023). *Barnevernsrundskrivet.* Barnevernsrundskrivet (tidligere saksbehandlingsrundskrivet) | Bufdir (hentet 26.02.26)

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (u.å.). *Institusjonsplanmal for barnevernsinstitusjoner.* Godkjenning av institusjoner og sentre | Bufdir (hentet 26.02.26)

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (u.å.). *Opplæring i trygghet og sikkerhet i barnevernsinstitusjoner.* Opplæring i trygghet og sikkerhet i barnevernsinstitusjoner | Bufdir (hentet 17.09.26)

Barnekonvensjonen. (1989). *Konvensjon om barnets rettigheter*. (20-11-1989. lovdata. Konvensjon om barnets rettigheter - Lovdata

De forente nasjoner. (2007). *Erklæring om urfolks rettigheter*. FNs erklæring om urfolksrettigheter

Fook, J. (2016). *Social work: A critical approach to practice* (3rd ed.). SAGE.

Forskrift om barns rettigheter i barnevernsinstitusjon (2023). (FOR-2022-12-20-2358). Lovdata. Forskrift om barns rettigheter i barnevernsinstitusjon - Lovdata

Forskrift om nasjonal retningslinje for barnevernsutdanning (2025). (FOR-2025-09-04-1828). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2025-09-04-1828?q=FOR-2025-09- 04-1828

Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning (2025). (FOR-2025-07-04-1465). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2025-07-04-1465?q=FOR-2025-07- 04-1465

Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov* (LOV-1814-05-17). Lovdata. Kongeriket Noregs grunnlov - Lovdata

Hansen, K. L og Skaar, S. W. (2021). *Unge samers psykiske helse. En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse.*

Henriksen, J. E (2016). From housing campaign to multicultural understanding: The development of professional social work in Sámi areas in Norway. SAGE

Eriksen, T. H., (1993). *Små steder- store spørsmål. Innføring i sosialantropologi.* Universitetsforlaget. Oslo.

ILO-konvensjon nr. 169. (1989). *Konvensjon om urfolk og stammefolk i selvstendige stater*. Lovdata. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater - Lovdata

Jávo, C. (2010). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer: Transkulturell forståelse, veiledning og behandling*. Universitetsforlaget.

Jacobsen, D.I. (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser* (4.utg.) Cappelen Damm AS.

Meld. St. 12 (2023-2024). Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen. Helse og omsorgsdepartementet

Meld. St. 39 (1973-1974). *Om innvandringspolitikken.* Oslo: Kommunal og arbeidsdepartementet.

NESH (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora.pdf

NOU (2016:18). *Hjertespråket. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samisk språk*. Oslo: kommunal- og distriktsdepartementet.

NOU (1973:17). *Innvandringspolitikk.* Oslo: Kommunal og arbeidsdepartementet.

NOU (2023: 24). *Med barnet hele vegen. Barnevernsinstitusjoner som har barnas tillit*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

NOU (1995:6). *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge.* Oslo: Helse og omsorgsdepartementet

Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner.* (Dokument 19 (2022-2023)). Stortinget. Sannhets- og forsoningskommisjonen - sluttrapport

Saus, M. (2003). *Kontekstuelt barnevern. Barnevern i samiske landskap*. [Doktoravhandling, Universitetet i Tromsø]. Nasjonalbiblioteket. https://www.nb.no/maken/item/URN:NBN:no-nb_digibok_2016072008112

Saus, M., & Boine, E (2008). *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder.* Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge

Saus, M, Salamonsen, A, Douglas M, Hansen, K.L, Thode, S.K, (2018) *Kompetansehevende tiltak, kunnskapsmiljø og samiske barns særlige rettigheter.* UiT Norges arktiske universitet

Kommišuvnna ja eanetlohkoálbmoga ipmárdus soabadeamis

Eva Josefsen · Amalie Drage Habbestad
Else Grete Broderstad
UiT

Čoahkkáigeassu

Soabadeapmi lea guovddáš doaba servodatságastallamis Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raportta birra ja Stuoradikki namuhuvvon raportta gieđahallamis. Juo Stuoradikki mandáhtas kommišuvdnii lea soabadeapmi oassin kommišuvnna oanehisnamas, “Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna”. Kommišuvnna guorahallan galggai duddjot vuođu soabadeapmái gaskal sápmelaččaid, kvenaid/vuovdesuopmelaččaid ja eanetlohkoálbmoga.

Gažaldat maid jearrat dán artihkkalis lea, oktiivástideaba go kommišuvnna ja eanetlohkoálbmoga ipmárdus soabadeamis, gažaldat mii digaštallojuvvo perspektiivvain main soabadeapmi lea vuoiggalašvuohta.

Artihkal váldá ovdan iešguđetlágan perspektiivvaid soabadeami hárrái, go ipmirduvvo máhcaheaddji vuoiggalašvuohtan, vuoiggalašvuohtan mii lea dohkkeheaddji dahje positiiva sierrameannudeapmin, ja vuogádatrievdadeaddji vuoiggalašvuohtan. Mii digaštallat makkár perspektiivvat soabadandoahpagis bohtet ovdan kommišuvnna raporttas ovtta bealis, ja eanetlohkoálbmogis fas nuppi bealis.

Gávdnat belohahkii oktiivástideami Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna ja eanetlohkoálbmoga ipmárdusain go lea sáhka das, mii lea mihtilmas servodagas gos leat soabadan, deattuhettiin symbolalaš dimenšuvnna maid ándagassii átnun (ja ándagassii addin) siskkilda. Dasto oktiivástida kommišuvnna luohttámuša ja duohtavuođa deattuheapmi unnán eanetlohkoálbmoga ipmárdusain. Unnán vuhtto aŋkke čielga definišuvdna soabadandoahpagis, dahje ipmárdus soabadeamis iešguđetlágan aspeaktan vuoiggalašvuođas čadnon dáruiduhttinpolitihka loahppameannudeapmái.

Govva: Sámi allaskuvla

2.1 Álgu

Sártnistis Sámediggái 1997:s nannii Gonagas Harald V nannii ahte Norgga stáhta lea vuođđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiidda - dáčča ja sápmelačča. Viidásit šállošii son "dan vearrivuođa maid Norgga stáhta ovdal lei dagahan sámi álbmogii garra dáruiduhttinpolitihka bokte" (Det norske kongehus 1997). Goasii 20 jagi maŋŋil, jagis 2015, ovddidii Sámediggi gáibádusa ráđđehussii ásahit duohtavuođakommišuvnna man mihttun galggai leat loahppameannudit internáhttaskuvllaid, ja geahčča movt stáhta struktuvrrat ledje geavahuvvon dáruiduhttinpolitihka olis. Ráđđehus hilggui dán gáibádusa, mii mielddisbuvttii ahte Stuorradiggi 2018:s mearridii ásahit oktasaš Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna sihke sápmelačča ja kvenaid/norggasuopmelačča várás.

Kommišuvdna geigii iežas raportta 2023:s. Jagis 2024 meannudii Stuorradiggi kommišuvdnaraportta, ja dasto dagai 17-čuoggásaš mearrádusa mas lei ándagassii átnun ja 16 čuoggá mat gieđahalle giela, kultuvrra ja dieđuid. Stuorradikki Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna (DSK/SFK) ásaheami bokte, ja dán raportta meannudeami bokte, lea doaba soabadeapmi [1] šaddan oassin stáhta eamiálbmot- ja unnitlohkopolitihkas (SFK 2023, Innst. 30 S (2024–2025)).

Soabadeapmi lei guovddáš dimenšuvdna dan barggus maid Stuorradiggi attii *Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner (sannhets- og forsoningskommisjonen)* nammasaš kommišuvdnii go nammaduvvui 2018:s (Innst. 408 S (2017-2018). Kommišuvnna raporttas 'Duohtavuohta ja soabadeapmi – vuođđu čielggadit dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuođa sápmelačča, kvenaid/norggasuopmelačča ja vuovdesuopmelačča vuostá', mii geigejuvvui geassemánus 2023, namahuvvo doaba sierra kapihttaliin soabadeami ja soabadandoaibmabijuid birra (SFK 2023, ss. 630-658). Skábmamánus 2024 meannudii Stuoradiggi raportta. Dan oktavuođas dovddaha bearráigeahčča- ja vuođđudanlávdegoddi garra dáhtu, " (..) ahte ášši árvalus lea álgu systemáhtalaš ja ulbmillaš bargui njulget vearrivuođaid, savihit háviid ja oktasaš máhttovuođu ja soabadeami doaibmabijuid bokte dahkat vejolažžan ođđa buolvvaide eallit bahča jurdagiid haga joavkkuid gaskkas" (Innst. 30 S (2024-2025), side 81). Sihke dán sitáhtas, Stuorradikki mandáhtas kommišuvdnii, ja kommišuvnna almmolaš namas (SFK 2023, s 108-109), čadnojuvvo soabadeapmi dan historjjálaš vearrivuhtii maid dáruiduhttinpolitihkka dagahii.

Máŋgalogi jagi leat duohtavuođa- ja soabadankommišuvnnat nammaduvvon ollu sajiin máilmmis. Dakkár kommišuvnnat eai leat aŋkke seammaláganat. Dás mii earuhit ođđa ja boares demokratiijaid kommišuvnnaid. Ođđa demokratiijat sáhttet šaddat ovdamearkka dihte maŋŋel go riika lea leamaš soađis dahje vásihan earálágan veahkaválddálaš ráđđenvugiid duođalaš olmmošvuoigatvuođaid rihkkumiiguin. Dakkár diliin lea riika ásahan iežas ođđa demokratiijan.

[1] Sátnegirjjiin soabadeapmi definerejuvvo soabahussan, ustitvuođa máhcaheapmin, heivehit jurdagiid, fáktadieđuid dahje oainnuid nu vai sáhttet ovttas gávdnot almmá hástaleami haga (gč. ovdamearkka Det norske akademis ordbok, https://naob.no/ordbok/forsoning ja Oxford English Dictionary, https://www.oed.com/)

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnnaid álggaheamit lea oassin ođđa demokratiijaid riektečielggademiin ja dáhtus nannet demokratiija ja riektestáhta. Vuolggasajiin dáhpáhusain mat eai leat registrerejuvvon eaige arkiverejuvvon, ja mat muđui livčče báhcán čihkosii, galget olbmuid muitalusat rihkuslaš daguid birra; veahkaválddálašvuođas, illasteamis ja eará vearrivuođain, leat mielde buktimin dieđu almmolašvuhtii das mii lea dáhpáhuvvan. Dan bokte ásahuvvo oktasaš duohtavuohta maid olles álbmot iešguđet láđje lea vásihan. Soabadeapmi dakkár diliin gohčoduvvo fágalaš oktavuođain *transitional justice* dahje nuppástusvuoiggalašvuohtan (Hayner 2010). Dat mearkkaša ahte soabadeapmi galgá sihkkarastit ahte rievdamis soađis ja/dahje diktatuvrras ja autoritehtalaš stivrejumis demokratiijii ásahuvvo oktasaš ipmárdus vássánáiggi veahkaválđima birra álbmogis maid ovddeš veahkaválddálaš ráđđejeaddjit geahččaledje čiegadit. Ođđa riekteortnet ja stáhta ásahusaid váldi galgá sihkkarastojuvvot. Ulbmilin lea hukset álbmotlaš legitimitehta ja doarjaga vai ođđa demokráhtalaš stáhta galgá seailut ja nannejuvvot.

Nu ii leat sajáiduvvan demokratiijain, nugo Norggas, Ruoŧas, Suomas ja Kanadas. Dáin riikkain leat eamiálbmogat ja minoriteahtat gillán historjjálaš vearrivuođain maid juo bures sajáiduvvan stáhtat riektestáhtalaš vuogádagaiguin leat dahkan. Dás lea demokráhtalaš stáhta ieš dahkan vearrivuođaid joavkkuide álbmogis, sihke norpmaid bokte ja servodaga válljejuvvon politihkkáriid ja eará guovddáš oaivilovddasteddjiid dohkkehuvvon politihkain, ja go almmolaš hálddašeapmi lea čađahan dáid mearrádusaid ja norpmaid. Dás lea demokráhtalaš stáhta historjjálaš muitalus homogena stáhtas ja rasisttalaš ipmárdus iešguđetlágan olbmuin ja kultuvrrain dávjá áššáiguoskevaš historjjálaš čilgehussan, čilgehusat mat dađistaga leat “šaddan diehttelassan” sihke formálalaš vuogádagain ja guovddáš árvovuogádagain. Dáruiduhttinpolitihka vearrivuođa sáhttá dás duođaštit arkiivvaid ja čálalaš materiálaid bokte, ja muitalusat fas bealisteaset leat veahkkin buktime ovdamearkkaid vuogádatlaš vearrivuođain, mat leat mearriduvvon politihkas ja hálddašeami johtuibidjamis. Dakkár rámma siskkobealde ovddiduvvo gáibádus ásahit vuoiggalašvuođa, mas soabadeapmi ii dušše čatnas historjjálaš, muhto maiddái dálá vearrivuođaide, nu go vuogádatlaš vealaheapmái, vuogádatlaš birzzeheapmái, dahje giela ja kultuvrra goarideapmái, ja álgoálbmogiid hárrái, árbevirolaš eananguovlluid koloniseremii.

Mii jearrat:

1. Oktiivástideaba go DSK ipmárdus soabadeamis ja eanetlohkoálbmoga ipmárdus *soabadeapmi* doahpagis?
2. Makkár lágan vuoiggalašvuođaid ovddastit dát ipmárdusat?

Dán artihkkalis čalmmustahttit soabadandoahpaga. Álgit artihkkala dáhtavuođu čilgemiin. Dasto váldit ovdan iešguđet lágan perspektiivvaid mat veahkehit ipmirdit dán doahpaga ja movt dan sáhttá ipmirdit fágalaš-analyhtalaš doaban. Maŋŋel go leat čilgen guokte doahpaga - vearrivuohta ja soabadeapmi - Stuorradikki mandáhtas kommišuvdnii, de geahčadit movt soabadeapmi ipmirduvvo raporttas ja movt álbmot muđui ipmirda soabadeami.

Loahpageahčen digaštallat, oktiivástideaba go dat goabbatlágan ipmárdusat ja man ládje, ja makkár mearkkašupmi sáhttá das leat jus soabadeapmi árgabeaivválaš doaban ja soabadeapmi ámmátlaš doaban eaba oktiivástit. Loahpas mii digaštallat movt iešguđetlágan lahkonanvugiid soabadandoahpagii sáhttá geahččat eamiálbmogiid vuoigatvuođagáibádusaid vuođul.

2.2 Dáhtavuođđu ja bargovuohki

Dán artihkkalis lea mis guovttesuorat dáhtavuođđu.

Mii čađahit kvalitatiiva vugiin Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna ipmárdusa soabadeamis, nu go ovdanboahtá kommišuvnna raporttas Stuoradiggái, ja deattuhit erenoamážit kapihtal 25 *Et mer forsonet samfunn* ja kapihtal 26 *Tiltak*.

Kvantitatiiva oassi artihkkalis viežžá dáhtamateriála ovtta dan viđa jearahallaniskkadeamis mat leat dahkkojuvvon eanetlohkoálbmogiin áigodagas 2021-2023,[2] ja čohkkejuvvui 2022 miessemánus/geassemánus. Atnit dieđuid dáčča oassálastimis soabadeami olis, nappo galgá go dáčča leat rolla soabadanbarggus (geahča tabealla 1 vuollelis). Vástideaddjit bovdejuvvojedje maiddái čállit teavstta das maid jurddašedje go gulle sáni "soabadeapmi". Ii lean makkárge ráddjejupmi das movt dán gažaldahkii sáhtii vástidit. Muhtumat atne ovtta dahje eanet čoavddasániid, ja earát fas čilgejedje vuđoleappot (geahča tabealla 2 vuollelis). Vástideaddji sáhttá atnán ollu dáin sániin vástádusastis. Muhtun vástideaddjit leat čállán dušše ovtta sáni, soapmásat leat čállán máŋga čoavddasáni, ja earát leat fas čállán ovtta dahje máŋga olles cealkaga. Dat mearkkaša ahte vástádusat eai soaitte leat vuođuštuvvon. Muhto seammás sáhttá maiddái ovttaskas sánis leat oaivilsisdoallu maid sáhttá dulkot.

Go dát diehtomateriála eanemusat sisttisdoallá vástideaddjiid eanetlohkoálbmogis, de atnit dan doahpaga. Mii eat hilggo dan ahte sullasaš iskkadeamis, mii lei oaivvilduvvot unnitlohkoálbmogiidda, lei responsa sáhttit juohkásit seamma ládje, muhto dan birra mis eai leat dieđut. Diehtomateriála anonymiserejuvvui ovdal go UiT oačču beassama materiálii.

Mii leat dahkan temáhtalaš analysa dáhtain, mas leat lohkan dihto sániid mat gávdnojedje materiálas (Braun & Clarke 2006). Leat ráhkadan kodaid ja kategoriijaid dihto sániid ja cealkagiid vuođul mat ledje geavahuvvon teakstavástádusain. Daid leat máŋgga geardde geahčadan. Dan maŋŋel geavaheimmet ChatUiT[3] doarjjareaidun. Ulbmil lei geahččat ledje go oktiivástideamit dahje spiehkasteamit rabas teakstavástádusaid tematiseremis

[2] Jearahallaniskkadeapmi čađahuvvui viđa vuorus, oassin dutkanprošeavttas TRUCOM (2020-2024, gč. https://uit.no/project/trucom_no) UiT Norgga árktalaš universitehtas, ja dan čađahii Bergena universitehta Digscore. Go Digscore lea panela, de jearahallojuvvojedje seamma vástideaddjit dain iešguđet vuoruin. Vástideaddjit ledje sahtedohko bestejuvvon panelii, ja dahke dasto representatiiva lávdegotti (N=2000) Norgga álbmogis. Dán artihkkalis atnit nuppi vuoru dáhtáid mii loahpahuvvui geassemánus 2022.

[3] chat.uit.no geavahuvvui 18.04.2026. Dáhta mii biddjojuvvo sisa ii sestojuvvo iige juhkkojuvvo. Bálvalus lea dušše olámuttus UiT studeanttaide ja bargiide.

min manuála čađaheami ja ChatUiT barggu gaskkas. ChatUiT geavahuvvui várrugasat, danin go dakkár digitála veahkkeneavvut eai soaitte vuhtiiváldit dáhtamateriála kultuvrralaš konteavstta. Mii fuomášuhttit ahte árvvoštallamat, maid mii leat dahkan dán artihkkalis go lea sáhka fáttáid válljemis materiálas, dan leat dahkan artihkkala dutkangažaldaga vuođul. Earát sáhttet válljet ja deattuhit eará beliid dán materiálas.

2.3 Vearrivuohta ja vuoiggalašvuohta

Stuorradikki mandáhtas Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdnii boahtá ovdan ahte bargogohčču lei earet eará "dahkat vuođu joatkevaš soabadeapmái gaskal sápmelačča, kvenaid/norggasuopmelačča ja eanetlohkoálbmoga" (SFK 2023, s 109). Almmolaš namman šattai Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner (sannhets- og forsoningskommisjonen). Vearrivuohta (urett) doahpaga sáhttá maiddái gávdnat Stuorradikki mandáhtas kommišuvdnii, go dáruiduhttinpolitihkka ja dan čuovvumušat čilgejuvvojedje. Mandáhta čujuhii viidáseappot ahte dát vearrivuohta lea maiddái váikkuhan majoritehtaálbmoga oainnuide sápmelačča ja nationála unnitlohkoálbmogiid ektui (SFK 2023, s 109).

Kommišuvdna ipmirda vearrivuohta doahpaga goatnjedeappo doaban go dáruiduhttinpolitihkka, muhto guoskkaha dušše muhtun muddui movt vearrivuohta doahpaga sáhttá ipmirdit. Baicca celkojuvvo ahte dáruiduhttinpolitihkka lei vearrivuohta, ahte gávdnojit iešguđetlágan historjjálaš vearrivuođat ekonomalaš, politihkalaš, identitehtii gullevaš ja psykologalaš hámis, ja ahte joavkkut kommišuvnna mandáhtas leat gillán iešguđetlágan vearrivuođaid (SFK 2023, s 117). Kommišuvnna raporttas (2023) geavahuvvojit iešguđetlágan variašuvnnat 'vearrivuohta' sánis oktiibuot 221 geardde. Raportta kapihttalis 11.2 «Utvalgte personlige historier» geavahuvvojit sánit vearrivuohta ja vuoigatmeahttunvuohta (urettferdighet) 13 geardde. Raportta kapihttalis soabadeami birra (SFK 2023, s. 630-637) lea «vearrivuohta» adnon 16 geardde, go čujuhuvvo juoga masa mii lea dahkkon dahje vásihuvvon, man ovddas lea bivdojuvvon ándagassii, mii lea eastaduvvon dahje man birra soaitá juoidá diehtit. Dáruiduhttinpolitihka birra dadjá kommišuvdna ná, "1920-logu álggu rájes gitta 1930-logu rádjái lei dáruiduhttinpolitihkka fámu ja viidodaga dáfus ollisleamos dásistis. 1920-logu gaskkamuttus lei dáruiduhttinpolitihkka siskálastojuvvon eanas servodatsurggiide" (SFK 2023, s. 252), čilgehus mii sáhttá ipmirduvvot vearrivuohtan dahje vuoigatmeahttunvuohtan mii lea biddjojuvvon vuogádahkii. Vearrivuođa vuostálasvuohta, namalassii vuoiggalašvuohta (rett(ferdighet)) ii digaštallojuvvo raporttas. Sátni vuoiggalašvuohta (rettferdighet) namuhuvvo baicca guđa geardde raporttas, ja dain lea okte kapihttalis soabadeami birra, ja dalle servodatlaš oktasašárvun (SFK 2023, s. 632).

Vaikko kommišuvdna ii leat digaštallan sániid vearrivuođa, vuoigatmeahttunvuođa iige vuoiggalašvuođa doaban[4] fágalaš definerejuvvon ráddjejumiin ja sisdoaluin,

[4] Raporttas lea okta oassekapihtal mii válddahallá vearrivuođa doahpaga (kapihtal 2.4.5). Kommišuvdna ii namut maid doaba sáhttá sisttisdoallat, muhto cealká ahte doahpaga ferte "geahčča daid konkrehta gažaldagaid olis mat gieđahallojuvvojit viidáseappot raporttas". (SFK 2023, side 117).

de leat stuorit dutkanárbevierus ráhkaduvvon fágalaš buvttut dáid doahpagiid birra. Mii čujuhit dás Catherine Lui (namuhuvvon Eisenbergas 2018, s. 23) gii ipmirda vearrivuođa vuorrováikkuhuslaš (interaksjonell) ja struktuvrralaš vearrivuohtan. Vuorrováikkuhuslaš vearri analysere sosiála ovttasdoaibmama gaskal gillájeaddji ja veagalváldi, ja struktuvrralaš vearrivuohta ges atná vuolggasadjin vuollálas sosiála, politihkalaš ja ekonomalaš struktuvrraid, ja dan movt dominánsa, ávkkástallan ja marginaliseren sáhttet fas gávdnot struktuvrrain ja proseassain mat leat oassin ásahusain, diskurssain ja geavadagain (Lu Eisenbergas 2018, s. 25). Lea maiddái dehálaš fuomášit ahte Lu oaivvilda ahte jus fátmmasta struktuvrralaš ipmárdusa vearrivuođas de lea veahkkin unnideame riskka ahte vearrivuohta ipmirduvvo dakkárin mii lea historjjálaččat gáidan (Lu Eisenbergas 2018, s. 26).

Fágagirjjálašvuođas leat moanat perspektiivvat vuoiggalašvuođa birra. Earet eará lea mávssaheaddji vuoiggalašvuohta (retributive justice) mii deattuha mávssaheami ja ráŋggáštusa, ja dássenvuoiggalašvuohta (redistributive justice) mii ipmirduvvo sosiála vuoiggalašvuohtan, mii ovdamearkka dihte gávdno čálgostáhtain, namalassii servodaga buriid, nođiid, vejolašvuođaid ja riggodagaid vuoiggalaš individuála juohkin. Dát vuoiggalašvuođahámit eai deattut kollektiivvalaš dimenšuvnna maid kommišuvnnat sajáiduvvan demokráhtalaš stáhtain fertejit váldit vuhtii eamiálbmogiid ja minoriteahtaid ektui, ja danin eai adno dán artihkkalis. Vuoiggalašvuođahápmi mii kommišuvnna raporttas namuhuvvo lea nuppástusvuoiggalašvuohta (transitional justice), dalle kommišuvnnaid oktavuođas riikkain mat leat vásihan autoritára ja veahkaválddálaš ráđđenvugiid (SFK 2023, s 132).). Norggas ii leat dattetge transitional justice dahje nuppástusvuoiggalašvuohta áigeguovdilis perspektiiva, danin go eaktu ahte ovddeš veahkaválddálaš ráđđenvuohki lea loahpahuvvon, ođđa riektestáhta ja ođđa demokratiija leat huksejuvvomin ii leat áigeguovdil norgga konteavsttas. Mii áigut danin váldit ovdan golmmalágan vuoiggalašvuođa maid mii atnit relevántan čalmmustahttit soabadandoahpaga min oktavuođas, ja main dálá demokráhtalaš stáhta lea dahkan vearrivuođaid dihto unnitlohkojoavkkuid vuostá, ja dat leat máhcaheaddji vuoiggalašvuohta (restorative justice), dohkkeheaddji vuoiggalašvuohta dahje vuoiggalašvuohta positiiva sierrameannudeapmin (affirmative justice) ja vuogádatrievdadeaddji vuoiggalašvuohta (transformative justice).

Máhcaheaddji vuoiggalašvuođas lea sáhka das movt veahkaváldi ja gillájeaddji guoskevaš joavkkuid siskkobealde dahje joavkkuid gaskkas sáhttiba oahppat ovttasdoaibmat ja máhcahit billahuvvan oktavuođaid. Dát perspektiiva sulastahttá Catherine Lu (namuhuvvon Eisenbergas 2018) perspektiivva mas vearri lea vuorrováikkuhusvuođut. Dás čalbmá movt gillájeaddji, veahkaváldi ja servodat birra, dahje unnitlohkojoavkkut ja eanetlohkoservodat, searválaga sáhttet gávnnadit ja soabahit. Guovddážis dás lea gillájeaddji, leššet dal ovttaskas olbmot dahje joavkkut, ii fal veahkaváldi, nugo ovdamearkka dihte lea dalle go vuoiggalašvuohta galgá máhcahuvvot duopmostuoluin. Go atná gillájeaddji guovddážis, de dat mearkkaša ahte divvut vahágiid gillájeaddji aktiivvalaš

searvama bokte, ahte veahkaváldi váldá ovddasvástádusa dan vearrivuođa ovddas mii lea dahkkojuvvon ja čájeha ipmárdusa das movt vearrivuohta lea čuohcan sihke gillájeaddjái, bearrašii ja báikegoddái (geahča ovdamearkka dihte Zehr 2015, Henriksen, Hydle ja Kramvig 2019). Dehálaš buvttadahkkit leat ovddeš luohttámušoktavuođa máhcaheapmi, ahte gillájeaddji dovddasta ášši duohtavuođaid, čájeha ahte gáhtá, ándagassii bivdá ja dáhttu rievdadit. Dán vuoigatvuođahámis leat vahágahtton dahje billahuvvan gaskavuođain gaskal gillájeddjiid ja veahkaváldiid riiddut ja daid galgá divvut ja dat galgá mielddisbuktit stuorát servodatlaš harmoniija. Dát vuoiggalašvuođahápmi ii sáhte mearriduvvot, dat ahtanušša olbmuid gaskasaš oktavuođain.

Dáruiduhttinpolitihkka mearriduvvui dattetge demokráhtalaš mearrádusaid bokte, ja stáhtavuogádat organiserejuvvui dan čađaheapmái (SFK 2023, geahča ovdamearkka dihte kapihttal 7 ja 8, siidu 188-255). Soabadeamis ferte dasto maid leat politihkalaš ja systemáhtalaš dimenšuvdna, vai sáhttá njulget dan vearrivuođa maid Catherine Lu (namuhuvvon Eisenbergas 2018) gohčoda struktuvrralažžan. Dás galgá vuoiggalašvuohta dohkkeheaddjin dahje positiiva sierrameannudeapmin, ja vuogádatrievdadeaddji vuoiggalašvuohta, čalmmustahttit politihkalaš mihttomeriid ja mearrádusaid, almmolaš vuogádagaid ja struktuvrraid, namalassii politihka ja almmolaš suorggi. Dát lea soabadeapmi mas mearrádusat leat guoddi logihkkan, ja sáhttá áinnas ipmirduvvot *soabadanpolitihkkan*. Dát perspektiivvat leat veahkkin čájeheamen ahte soabadeamis sáhttá leat sáhka sihke ovddeš ja dálá vearrivuođain, ja dálá ja boahttevaš vuoiggalašvuođas. Oktasaš dovdomearka lea ahte politihkalaš dáhttu mii boahtá ovdan politihkalaš mearrádusain, lea mearrideaddjin. Seamma guoská dan dássehisvuhtii mii lea fápmogaskavuođas gaskal minoriteahta ja eamiálbmoga ovtta bealis ja stáhta lágalaš fámu ja dominánssa čađaheamis nuppi bealis.

Vuoiggalašvuođas positiiva sierrameannudeapmin lea sáhka doaibmabijuin maid ulbmil lea njulget vearrivuođa vahágiid, almmá ahte dat váikkuha rámmaeavttuid mat leat vuođus (Fraser 1995). Eamiálbmotoktavuođain guoská dasto dasa, ahte stáhta atná aktiiva, mearrediđolaš doaibmabijuid áimmahuššat kultuvrralaš iešvuođaid dainna go buhtada almmolaš vuogádaga ovddas mii buvttada veari. Dás sáhttá ovdamearkka dihte leat sáhka kulturdoaimmaid ruhtadeamis, vuoigatvuođain giellaoahpahussii, doaibmabijuin mat ovdamearkka dihte nannejit sámi eláhusaid, dulkonbálvalusain dearvvašvuođasuorgái, dahje nugo stáhta šiehtadusain 2023:s ja 2024:s lei boazoeaiggádiidda Fovsenis - earet eará galggai stáhta gávdnat guovlluid sadjásaš guohtuneanamin dahje lassiguovlun buhtadussan guohtuneatnamiid ovddas maid bieggafápmorusttet lei váldán.[5] Maiddái dalle go vuoiggalašvuohta ipmirduvvo positiivvalaš sierrameannudeapmin, de lea ovttamielalašvuohta ja harmoniija mihttomearrin. Seammás ferte čoavdit

[5] Geahča šiehtadusa gaskal Nord-Fosen Siidda ja Roan Vind DA ja liigeguovlluid, https://files.aneo.com/documents/2024-03-06-Avtale-mellom-Roan-Vind-og-Nord-Fosen-siida.pdf ja čilgehusa šiehtadusas gaskal Sør-Fosen sijte ja Fosen Vind ráđđehusa neahttasiidduin, https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/avtale-mellom-sor-fosen-sijte-og-fosen-vind/id3019277/

riidduid ja fápmodássehisvuođaid gaskavuođain.

Vuogádatrievdadeaddji vuoiggalašvuođas lea mihttu rievdadit vearrivuođa dan bokte ahte ođđasit strukturere dan vuođđorámma mii dagaha vearrivuođa, dasa gullá rievdadit dominánta kultuvrralaš árvvuid mat leat duogážis (Fraser 1995). Dán modeallas lea riidu sihke guovddážis, produktiivvalaš ja eallju rievdadeapmái. Rievdadus dáhpáhuvvá ásahusaid, fápmooktavuođaid ja kultuvrralaš árvvuid ođasmahttima bokte. Diekkár geahččanguovllus mearkkaša dat ahte Norgga soabadanpolitihkka ferte čalmmustahttit movt almmolaš mearridanvuogádagaid ja -arenaid, bálvalusvuogádagaid, organisašuvdnastruktuvrraid, árvovuogádagaid, váldodiskurssaid ja lágaid, sihke ovttaid mielde ja čoahkis, sáhttá rievdadit. Dán geahččanguovllus soabadanpolitihkka ii dušše váidut vearrivuođaid buhtadeaddji doaibmabijuiguin, muhto duođainge njulge vuogádatlaš vearrivuođaid.

2.4 Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna ipmárdus soabadeamis

Go galgá soabadeami ja soabadanpolitihka birra dadjat juoidá, de lea dárbbašlaš vuos čielggadit movt dáruiduhttinpolitihkka sáhttá ipmirduvvot. Kommišuvnna raporttas gávdnat iešguđetlágan ipmárdusaid dáruiduhttimis ja vuoigatvuođain. Dás deattuhit guokte. Vuosttaš lea dáruiduhttinpolitihkka assimileremin, namalassii minoriteahtaálbmogiid giela ja kultuvrra jávkkohahkii ádjin (SFK 2023, s 115). Kommišuvnna raporta orru dán definišuvnna atnime vuođđun. Dát ipmárdus ii dattetge guoskkat dan ahte sápmelaččaid eamiálbmogin ja nationála unnitlohkoálbmogiid dáruiduhttimis lei goabbatlágán vuolggasadji ja goabbatlágán bohtosat.[6] Dáruiduhttinpolitihkas sápmelaččaid vuostá lei namalassii maiddái eanan- ja čáhcedimenšuvdna. Dán erohusa gávdnat fas go kommišuvdna lohká unnitlohkoálbmot- ja eamiálbmotvuoigatvuođaid ovdáneami sáhttit juohkit guovtti čuoldan, giella ja kultuvra, ja eanan ja čáhci. Kommišuvdna čállá:

“Eamiálbmogiid ja nationála minoritehtaid vuoigatvuođaid ovdáneami sáhttá juohkit guovtti čuoldan: giella ja kultuvra, ja eanan ja čáhci. Vuoigatvuođat gillii ja kultuvrii leat leamaš oktasaččat, muhto eai ideanttalaččat, álgoálbmogiin ja nationála minoritehtain. Dát vuoigatvuođat leat buori muddui čielggaduvvon. Nubbi čuolda, eanan ja čáhci, lea gullan sápmelaččaide eamiálbmogin. Dás lea leamaš ollu váddásit oažžut vuoigatvuođaid čielggaduvvot” (SFK 2023, s 315).

Dat ahte dáruiduhttima sisdoallu lea leamaš goabbatlágan sápmelaččaide eamiálbmogin ja nationála minoriteahtaide, lea dimenšuvdna man ii sáhte vajálduhttit go galgá čielggadit maid soabadeapmi mii lea čadnon dáruiduhttinpolitihka vearrivuođaide sáhttá siskkildit.

[6] Go Stuorradiggi meannudii kommišuvdnaraportta 2024:s, de mearridedje 17-čuoggásaš doaibmalisttu soabadeapmái, mas lei ándagassii bivdin ja 16 čuoggá mat guoskkahedje giela, kultuvrra ja dieđuid. Go Stuorradiggi operationalisere soabadeapmái guoskat dušše dáid fáttáid, de sáhttá dan ipmirdit dienin go Rauna Kuokkanen gohčoda sámi vuoigatvuođaid kulturaliseremin (Kuokkanen 2026).

Soabadeapmi olbmuid gaskasaš ja individuála oktavuođain lea earálágan go soabadeapmi mas lea sáhka movt demokráhtalaš stáhta struktuvrralaš vearrivuođat ja veahkaváldimat unnitlohkojoavkkuid vuostá servodagas, ovdánit čielggadan- ja mearridanproseassain ja čađahuvvojit hálddašanvuogádagain. Soabadeapmi siviilaservodaga oktavuođain ii sáhte mearriduvvot, muhto dan sáhttá soabadeapmi struktuvrralaš perspektiivvas mas almmolaš soabadanpolitihkka lea fokusis. Dát lea prinsihpalaš erohus maid Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna ii guoskkahan soabadeami ipmárdusastis.

Go lea sáhka soabadeapmi doahpagis, de čujuha kommišuvdna dasa ahte go duohtavuođa- ja soabadankommišuvnnaid konteaksta rievddada sakka, de lea kommišuvdna ovddidan iežas ipmárdusa das mii Norggas lea mihtilmas servodagas gos leat soabadan, ja ipmárdusa soabadandoahpagis mii lea heivehuvvon demokráhtalaš čálgoservodahkii (SFK 2023, s. 630). Movt kommišuvnna ipmárdus soabadeamis lea heivehuvvon *demokráhtalaš čálgoservodahkii* ii boađe ovdan. Oassekapihttalis "Nærmere om begrepet ‘forsoning’" čujuhuvvo dasa ahte soabadeapmi ii leat ovttabealat proseassa, ahte das leat máŋga beali, ja ahte eiseválddit fertejit dohkkehit sápmelaččaid ja minoriteahtaid rievtti leat oassin Norgga searvevuođas seamma dásis go álbmot muđui. Dasto ipmirda kommišuvdna soabadeami proseassan ja dillin. Soabadeapmi proseassan čilgejuvvojit dahkun ja doaibmabidjun mat buktet soabadeami ja leat "báidnojuvvon goabbatbeallásaš soabadandáhtuin ". Boađusin sáhttá leat soabadeapmi dillin mas leat "miehtemielat doaladumit ja guovttebealat luohttámuš ja árvvusatnin" (SFK 2023, s 630). Kommišuvdna ákkastallá maiddái ahte lea dehálaš válljet sániid mat eai vuosttil soabadeami go dáhpáhusaid ja konteavsttaid galgá dulkot. Kommišuvdna deattuha ahte soabadeami ii sáhte mearridit. Das daddjo viidáseappot ahte eiseválddit fertejit váldit erenoamáš ovddasvástádusa "go lea eahpedássedis fápmooktavuohta eiseválddiid ja daid joavkkuid gaskkas maidda kommišuvdna čujuha" (SFK 2023, s. 631).

Kommišuvdna atná vuođđun ahte dovdomearka servodagas, gos leat soabadan, lea ahte álbmogis lea oktasaš nanu máhttovuođđu dáruiduhttinpolitihka birra, ahte almmolaš eiseválddit dovddastit ahte vearrivuođat leat dáhpáhuvvan ja dovddastit ahte dán politihkas leat leamaš negatiiva váikkuhusat, ja čájehit dáhtu loahpalaččat meannudit dán vearrivuođa. Viidáseappot čujuha kommišuvdna gielalaš, kultuvrralaš ja identitehtii gullevaš dásseárvui gaskal sápmelaččaid, kvenaid, vuovdesuopmelaččaid ja eanetlohkoálbmoga, ahte ovttaskas olbmot ja joavkkut sáhttet bures eallit iežaset vássánáiggiin, ja ahte álbmogis lea stuorra luohttámuš eará olbmuide ja servodatásahusaide (SFK 2023, s. 25).

Kommišuvdna ipmirda soabadeapmin ándagassii átnuma, luohttámuša ja duohtavuođa. Dasa lassin namuhuvvo ándagassii addin gullevaš sátnin (SFK 2023, s 612-613). Ándagassii átnumis ja addimis daddjojuvvo leat duhtadeaddji potensiála, earet eará čujuhettiin Gonagasa sárdnái jagis 1997. Dasto čujuhuvvo dasa ahte luohttámuš lea guovddášárvu norgga servodagas, ja ahte servodagas gos leat soabadan lea alla luohttevašvuohta siskkáldasat dain joavkkuin maidda mandáhta guoská, gaskal

dáid joavkkuid ja alla luohttevašvuohta servodatásahusaide ja politihkalaš ásahusaide (SFK 2023, s 637). Fovsen-ášši[7] adno ovdamearkan dakkárii mii sáhttá árrit luohttámuša (siidu 632). Kommišuvdna lea leamaš fuolas das ahte doaibmabijuid evttohusat eai galgga hábmejuvvot nu ahte dat “hedjonahttet vejolašvuođaid joatkit ja nannet searvevuođa, oktavuođadovddu ja luohttámuša joavkogullevašvuođaid gaskkas” (SFK 2023, s 632).

Duohtavuohta soabadeami oassin vuođuštuvvo dainna ahte lea álkit olahit soabadeami go buohkain lea seamma ipmárdus das mii duohtavuođas lea dáhpáhuvvan historjjálaččat, ja ahte máhttu danin lea guovddáš bealli soabadeamis. Earet eará galgá okta lávki proseassas leat ahte "diktit alcces čuohcat ja ipmirdišgoahtit earáid vásáhusaid" (SFK 2023, s 634). Go guoská duohtavuhtii, de čujuha kommišuvdna Barkanii (2007) gii artihkkalis ođđa demokratiijaid birra maŋŋil ovddeš sođiid dahje vásihuvvon diktatuvrra, atná doahpaga "shared narrative", ahte soabadeami oliha álkibut jus lea "oktasaš ipmárdus das mii lea dáhpáhuvvan historjjálaččat" (s. 633). Kommišuvdna ii digaštala maid "shared narrative" sáhttá mearkkašit dakkár dilis go demokratiija ieš lea dahkan ulbmillaš vearrivuođa dihto osiide iežas álbmogis ulbmiliin oažžut oktasaš dáčča identitehta.

Ándagassii addin daddjojuvvo leat earálágánin, muhto soabaheami fuolkin. Dás čujuhuvvo risttalaš ándagassiiaddojupmái, referánssain soabadanproseassaide Lulli-Afrihkás ja Desmond Tutu cealkámuššii ahte "ándagassiiaddojupmi siskkilda ahte olmmoš "gaikkiha eret dan soađđása muittus mii áitá mirkkohit olles min leahkima. (...) Ándagassii addin mearkkaša ahte luohpá vuoigatvuođas addit vearredahkkái ruovttoluotta seamma vugiin, muhto dat lea massin mii luoitá gillájeaddji friddjan." (SFK 2023, s. 633). Kommišuvdna čilge dán dainna ahte ándagassii addin mearkkaša sirdásit eret gillájeaddjiidentitehtas.

Movt soabadeami sáhttá joksat boahtá ovdan kommišuvnna árvalusas soabadeami doaibmabijuide (SFK 2023, ss. 651-658), juhkkojuvvon viđa vuođđočuoggái mat fátmmastit máhtu ja gaskkusteami, giela, kultuvrra, riidduid eastadeami ja njuolggadusaid sajusteami. Riidduid eastadeami vuolde ávžžuhit earet eará kártet opmodat- ja geavahanvuoigatvuođaid guovlluin olggobealde Finnmárkku nu go álbmotriekti dávista, čuovvulit ovddeš čielggademiid guolásteami birra ja ollislaččat čađahit boazodoalu areáladili. Njuolggadusaid sajusteami vuolde cuigejuvvo dárbui geahččat váilevaš ollašuhttimiid sámi- ja minoriteahtapolitihkalaš suorggis. Evttohusat dáid čuoggáid vuolde eai leat dušše konkrehta doaibmabijuide evttohusat, muhto maiddái eanet eahpegeatnegahtton ja oppalaš ávžžuhusat govda fáddá- ja aktevraduovdagii (Josefsen, Broderstad ja Hernes 2024).

[7] Kommišuvdna lea reivves Oljo- ja energiijadepartementii golggotmánu 31. b. 2022 jearran earet eará “Movt departemeanta seammás galgá nagodit áimmahuššat stáhta oamastanberoštumiid ja stáhta olmmošvuoigatvuođageatnegasvuođaid Fovsen-ášši erenoamážit ja boahtteáiggi eananriidduin industriijahuksemiid oktavuođas boazoguohtunorohagain”. Departemeanta vástidii skábmamánu 29. b. 2022 ahte “sii eai vihkkedala dáid beroštumiid gaskkas”. Dát ii digaštallojuvvo eanet DSK-raporttas.

2.5 Eanetlohkoálbmoga ipmárdus soabadeamis

Kommišuvdna barggai 2018 rájes 2023 rádjái. Jearahallaniskkadeami nuppi vuorus, mii čađahuvvui miessemánus ja geassemánus 2022, namalassii dan áigge go kommišuvdna barggai, jerrojuvvui ahte lea go norgalaččain oppalaččat juogalágan persovnnalaš rolla veahkehit soabadeamis minoritehtajoavkkuid ja norgalaččaid gaskkas. Iskkadeami gažaldat lei:

"Okta Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna váldobargguin lea láhčit saji soabadeapmái Norggas gaskal (a) minoriteahtajoavkkuid (sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid) ja stáhta, ja (b) gaskal dáid sierranas minoriteahtajoavkkuid ja eanetlohkoálbmoga. Man muddui leat ovtta oaivilis dahje sierramielalaš dasa ahte norgalaččain oppalaččat lea persovnnalaš rolla váikkuhit soabadeapmái daid minoriteahtajoavkkuid ja norgalaččaid gaskkas?"

Vástádusaid juogustus lea čájehuvvon tabealla 1:s vuolábealde.

Tabealla 1: Norgalaččain lea persovnnalaš rolla soabadeami olis

	Ovttadagat	Proseanta
Hui ovtta oaivilis/ ovtta oaivilis	931	46
Veahá ovtta oaivilis	462	23
Ii ovtta oaivilis iige sierramielalaš	441	22
Veahá sierramielalaš	81	4
Sierramielalaš/ hui sierramielalaš	115	6
N=	2030	100

Logut čájehit ahte goasii bealli vástideddjiin oaivvildedje ahte norgalaččain lea rolla soabadeamis. Dušše okta logi olbmos lei veahá sierramielalaš, sierramielalaš dahje hui sierramielalaš. Logut čájehit ahte lei stuora guorraseapmi dasa ahte maiddái norgalaččat sehtet searvat soabadeapmái. Nugo Stein je. (2025, s 118) čájehedje, de ii lean jáhkku seamma allat ahte duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna sáhtii leat veahkkin dahkame soabadeami gaskal sápmelaččaide eamiálbmogin ja minoriteahttajoavkkuid ovtta bealis ja stáhta ja eanetlohkoálbmoga nuppe bealis. Sullii bealli oaivvildii ahte nu sáhttá leat muhtin muddui, dan bottu go dušše juohke logát oaivvildii ahte nu sáhttá leat dávjá dahje hui dávjá. Vaikko stuora oassi lei ovtta oaivilis ahte norgalaččain seađášii leat rolla soabadeamis, de dat goitge ii vástit makkár rolla sii jurddašedje ahte sis lei galgat leat soabadeamis, iige dan ge movt sii ipmirdedje soabadeami.

Seamma jearahallaniskkadeamis jagi 2022 miessemánus - geassemánus bivdojuvvojedje vástideaddjit vástidit čuovvovaš gažaldaga: "Maid jurddašat go gulat dahje logat sáni 'soabadeapmi'? Čális vuosttaš ášši mii dutnje boahtá millii. Mii háliidit buot lágan vástádusaid, áinnas moadde cealkaga, dahje dušše moadde sáni jus dat heive buorebut

dutnje.” Dás lea nappo juohkehaččas leamaš vejolašvuohta čállit teakstan iežas ipmárdusa das mii soabadeapmi lea ja maid dat mearkkaša.

Tabealla 2:s vuolábealde geahčča vástideddjiid cealkámušaid ja lohkat doahpagiid mat geavahuvvojit go lea sáhka soabadeamis. Diehtomateriála geahčadeamis leat identifiseren sániid ja oaiviliid mat bohtet ovdan materiálas. Mii leat maiddái ráhkadan kategoriija ‘geargan áššiin’ gos čohkkejuvvojit máŋga iešguđetlágan cealkámuša maid mii árvvoštallat mearkkašit ahte lea geargan áššiin. Dat leat cealkámušat / frásat nugo*;* mannat(manan) viidáseappot (63), duhtat dainna (6), loahpahan ášši (5), vajálduhttit (21), geahčča ovddasguvlui (123), geargan áššiin (17), eallit dainna (2), guođđit muhtin áigái (4), diktit vássánáiggi leat (1). Dain ledje guhtta vástideaddjis guokte ohcanfrásain seamma cealkámušas. Dat mearkkaša ahte mii leat identifiseren 242 vástideaddji geat dovddahit dan maid mii dulkot gullat ‘geargan áššiin’ kategoriijai. Dáin ledje guđa vástideaddjis guokte ohcanfrása seamma cealkámušas. Dat mearkkaša ahte mii sáhttit identifiseret 242 vástideaddji cealkime dan maid mii dulkot gahčča “geargan áššiin” kategoriija vuollái.

Mii deattuhit ahte tabealla addá oppalašgova das man galle háve identifiserejuvvon sánit gávdnojedje materiálas. Dan 1745 vástideaddjis geat vástidedje dán gažaldaga, sáhttet seamma vástideaddjit geavahan moadde dain addojuvvon sániin, namalassii atnán ovdamearkka dihte sihke ándagassii bivdima ja ustitvuođa. Okta vástideaddji sáhttá geavahan eanet go ovtta dain sániin, dahje vástideaddjit eai soaitte geavahan ovttage dain sániin mat leat tabealla oppalašgovas. Fáddán dás lea nappo identifiserejuvvon sániid geavaheapmi. Tabealla vástideddjiid oppalaš lohku ii leat danin seamma go oppalaš lohku vástideddjiin geat leat vástidan dán gažaldaga.

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna njealji sánis čadnon soabadeapmái lea ándagassii addin ja ándagassii átnun badjin listtus sániin maid vástideaddjit jurddašedje go gulle soabadeami sáni. Sániid luohttámuš ja duohtavuohta leat dattege moattis dušše atnán, duohtavuohta sáni leat dušše logi vástideaddji geavahan.

Tabealla 2: Sánit maid eanetlohkoálbmot čatná soabadeapmái

Sánit mat leat adnon	Man galli vástideaddjis
Ovtta oaivilis/ovttamielalašvuohta/heaitit leahkit sierramielalaččat	337
Ándagassii addit/addin	241
Geargat áššiin	240
Ándagassii átnun, šállošeapmi	130
Vearri/vearrevuohta/vuoiggalaš	140
Árvvusatnin	141
Olbmážagat/olmmáivuohta	134
Riidu	76
Stáhta	45
Kultuvra	40

Sánit mat leat adnon	Man galli vástideaddjis
Vuoigatvuođat	28
Servodat	27
Politihkkarat/politihkka	24
Máhcahit	18
Luohttámuš	17
Giella	12
Eiseváldi	11
Duohtavuohta	10

Nugo tabealla 2 čájeha, de leat ollu unnit geat bidjet soabadeami almmolaš oktavuhtii mii guoská ståhtii, eiseválddiide, politihkkii dahje juridihkalaš vuoigatvuođaide. Doahpagat ståhta, servodat ja politihkka/politihkkárat leat relatiiva unnán geavahuvvon, namalassii doahpagat mat dávjá geavahuvvojit go geahčča organiserejuvvon, almmolaš proseassaid ja almmolaš politihka.

Dán materiálas leat identifiseren moadde váldokategoriija das maid vástideaddjit jurddašit go gullet sáni soabadeapmi: Soabadeapmi ándagassii addimin, soabadeapmi ovttamielalašvuohtan, soabadeapmi vearrivuođa dovddasteapmin, soabadeapmi gaskavuohtan ovttaskasolbmuid ja joavkkuid gaskkas, soabadeapmi politihkkan ja almmolaš stivremin.

Soabadeapmi ándagassii addimin, ovttamielalašvuohtan ja áššiin geargamin: Bajimusas tabealla 2:s gávdnat sániid ovttamielalašvuohta, ándagassii addin, geargat áššiin, ja ándagassii átnun/šállošeapmi. Soabadeapmi ándagassii addimin spiehkkasa dan earáin, go dat lea áinnas ovttabealat dahkku, don sáhtát ándagassii addit earáide almmá earáid diehtime dan ja dat adno dávjá persovnnalaš ja dovdduide čadnon proseassan. Diekkár soabadanvuohki ii dárbbaš rievdadit vearrivuođa maid vásiha, ja nubbi bealli sáhttá joatkit dahkat vearrivuođa. Dát kategoriija lea čadnon dasa ahte lea "geargan áššiin", mii maiddái lea soabadanipmárdus maid oallugat namuhit. Okta vástideaddji čálii: "Ándagassii addin ja dáhttu guođđit daid heajos vásáhusaid ja mannat viidáseappot doaivagiin ahte soabadeapmi lea duođalaš ja duohta goappaš bealis", ja nubbi oinnii ges dán oassin ovttasdoaibmamis: "bivdit ándagassii, addit ándagassii ja guođđit vearredaguid mat leat dahkkon".

Soabadeapmi ovttamielalašvuohtan: Oallugat ovttastahttet sániid ándagassii addit/addin ja "geargan áššiin" ovttamielalašvuođain, nappo ahte ferte gávdnat ovttamielalašvuođa ja addit ándagassii das mii lea dáhpáhuvvan. Dávjá leat sánit "ovtta oaivilis"/"ovttamielalašvuohta" čállojuvvon, juogo okto, cealkagis, muhto sáhttá maid leat ovttastuvvon eará eaŋkilsániiguin nugo ovdamearkka dihte luohttámušain, girjáivuođain, ustitvuođain, ovttaseallimiin. Materiála čájeha maiddái proseassuála čatnosa go manná sierramielalašvuođas ovttaoaivilvuhtii. Dán kategoriijas lea maid fuolkevuohta eará kategoriijaide, nugo ándagassii átnumii.

Soabadeapmi ovddešáiggi vearrivuođaid dovddasteapmin lea dan birra ahte

soabadeamis ferte dat gii lea dahkan vearrivuođa, maiddái mieđihit dan. Vearrivuođa mieđiheami gáibádus čadno materiálas ovttaskasolbmuid gaskasaš oktavuhtii, muhto maiddái servodat- ja politihkalaš dássái. Ii leat vealtameahttumit nu ahte vearrivuohta čadnojuvvo boahttevaš soabadandaguide. Sáhttá maid leat sáhka das ahte vearrivuohta ii galgga fas čuožžilit: "Dovddastit ahte vearrivuohta lea dáhpáhuvvan, ja ahte dat ii galgga dáhpáhuvvat šat." Vearrivuođaid dovddasteapmi čadnojuvvo ollu ovddešáiggiid vearrivuođaide. Ovdamearka dasa materiálas gávdno cealkagiin nugo "Čielggadit ovddeš áiggiid vearredaguid ja mannat viidáseappot." Soames ieža dadjá: "Mu mielas lea soabadeapmi dehálaš, go dat lea dehálaš minoriteahtaide. Dasa lassin máksá midjiide hui unnán mieđihit vearrivuođaid mat lea dahkkon áigá."

Soabadeapmi ovttaskasolbmuid ja joavkkuid gaskkas lea guovddáš perspektiiva materiálas, juoga masa iešguđetlágan variašuvnnat sánis 'olmmái' ja “ovttastahttit olbmuid” sáhttá leat ovdamearkan. Earát fas čujuhit minoriteahtaid ja eanetlohkoálbmoga gaskavuođaide, namalassii siviilaservodatproseassaide: "Ahte minoriteahtat ja majoriteahta ovttas galget gávdnat vuogi mainna mii sáhttit ovdánit go jurddašit movt minoritehtaiguin lea meannuduvvon, ja ain meannuduvvo".

Soabadeapmi politihkkan ja almmolaš hálddašeapmin leat buvttadahkkit mat loktejuvvojit go lea sáhka stáhta ovddasvástádusas dáruiduhttinpolitihka guovdu, ipmirdišgoahtit politihkalaš mearridanproseassaid. Muhtumat čujuhit dasa ahte stáhta ferte átnut ándagassii ja ahte minoriteahtat fertejit de addit ándagassii ovddeš veahkaváldima maid stáhta lea dahkan. Earát eahpidit soabadeami, ja čujuhit dálá vearrivuođaide, ahte soabadeapmi lea sátni mii geavahuvvo vai fuomášupmi sirdojuvvo eret dáruiduhttimis mii ain dáhpáhuvvá stáhta eatnamiid suoládeami bokte, go váilot bušeahtat addit rávisolbmuide ja mánáide ruovttoluotta giella- ja kulturgealbbu, ja go norgga historjá ain basuhuvvo. Vuostálasvuohtan dása dovddastit fas earát ges eahpádusa soabadeami politihkalaš oktavuođas, erenoamážit čujuhuvvo sámepolitihkalaš gáibádusaide.

Gažaldat maid vástideaddjit ožžo, das maid jurddašedje go gulle dahje lohke sáni “soabadeapmi”, lei oassin ollu gažaldagain Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna birra, ja maid dihte sápmelaččain, kvenain ja vuovdesuopmelaččain. Beroškeahttá dás lea unnitlohku mii dahká njuolggo čanastumi daid joavkkuid ja soabadeami gaskkas. Lohku vástideddjiin mat namuhit sápmelaččaid, kvenaid ja vuovdesuopmelaččaid lea unni.

Tabealla 3: Lohku vástideddjiin geat atnet sániid sápmelaččat, kvenat ja vuovdesuopmelaččat sin ipmárdusas soabadansánis

Sátni mii geavahuvvui	Man galli vástideaddjis
Sápmelaččat	28
Kvenat	6
Vuovdesuopmelaččat	0

Tabealla 3 čájeha man galle geardde sánit sápmelaš, kvena ja vuovdesápmelaš adnui go vástideddjiid bivde čállit maid jurddašedje go gulle sáni soabadeapmi. Dás namuhedje sápmelaččaid 28 geardde, kvenaid fas namuhedje guđa geardde ja vuovdesuopmelaččaid eai namuhan oktiige.[8] Teakstamateriála mas sápmelaččaid

[8] Sáhttit vel namuhit ahte sátni eamiálbmot (urfolk/urbefolkning) namuhuvvui čieža geardde ja sátni minoriteahta iešguđet lágan hámis namuhuvvui 33 geardde.

namuhedje lea guovttesuorat. Ovtta bealde ovdanboahtá vuordámuš ahte stáhta galgá dovddastit vearrivuođa ja ahte dát ferte čalmmustahttojuvvot konkrehta soabadanpolitihkain. Nuppe bealde lea eahpádus politihkalaš soabadandoaimmaide, sihke danin go dát sáhttá šaddat symbolapolitihkkan, muhto maiddái go lea eahpádus sámi vuoigatvuođaide, erenoamážit eanavuoigatvuođaide ja luonddugeavaheami ektui.

2.6 Digaštallan

Artihkkala álggus jearaimet: Oktiivástideaba go DSK ipmárdus soabadeamis ja eanetlohkoálbmoga ipmárdus soabadeapmi sánis? Mii galgat digaštallat dán gažaldaga dan vuođul movt fágalaččat gehččet vearrivuođa ja soabadeami vuoiggalašvuođa dovddaheapmin. Dasto galgat digaštallat sáhttet go eanetlohkoálbmoga ja kommišuvnna ipmárdusat soabadeamis leat veahkkin unnideami vearrivuođa mii lea čadnon stáhtalaš assimileremii ja koloniseremii eamiálbmogiid guovdu bures sajáiduvvan demokráhtalaš stáhtain. Dakkár digaštallan vearrivuođa čađaheamis ovddeš ja dálá áiggis ferte gehččojuvvot dan oktavuođas mas dáruiduhttin ja dáruiduhttinpolitihkka Norggas dáhpáhuvai, namalassii ulbmilaš stáhtalaš doaibman norgga demokratiija ovdáneami rámmaid siskkobealde. Vuostereakšuvdnan stáhta dáruiduhttinpolitihkkii leat sápmelaččat juo 1800-logu rájes ovdanbuktán gáibádusaid vuoiggalaš ortnegiidda, dainna iešipmárdusain ahte sii leat eamiálbmot ja čadnon sámegillii, kultuvrii, eallinvuohkái ja sámi eana- ja juridihkalaš vuoigatvuođaide (Josefsen & Broderstad 2024). Kommišuvnna raporta dávista muhtin muddui gáibádusaid kommišuvnna iežas teavsttaid hámis ja maiddái olbmuid muitalusain vásihuvvon ja dálá vearrivuođain, maid sii leat juohkán kommišuvnnain.

Digaštallan vuollelis fátmmasta danin kommišuvnna ipmárdusa das mii Norggas lea mihtilmas servodagas gos leat soabadan, dat mearkkaša, mii čilge soabadeami *intenšuvnnaid* doahpagiiguin luohttevašvuohta ja duohtavuođa, ja *symbolalaš dimenšuvnna* ándagassii átnut doahpagiin. Dat maiddái siskkilda smiehttamiid identifiserejuvvon fáttáid birra das maid eanetlohkoálbmogis jurddašedje go gulle sáni “soabadeapmi”; Soabadeapmi ándagassiiaddojupmin ja ándagassii átnumin, ovttaoaivilvuohtan, ovddešáiggiid vearrivuođaid dovddasteapmin, ovttaskasolbmuid ja joavkkuid gaskkas ja servodatproseassan ja politihkkan. Digaštallama čatnat dan golmma vuoiggalašvuođamodellii vai dainna lágiin digaštallat materiála máŋggadimenšuvnnalaš soabadandoahpaga siskkobealde: 1) máhcaheaddji vuoiggalašvuohta, 2) dohkkejeaddji vuoiggalašvuohta dahje vuoiggalašvuohta positiiva sierrameannudeapmin ja 3) vuogádatrievdadeaddji vuoiggalašvuohta.

2.6.1 Soabadeapmi sosiála fierpmádagain

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna anii vuođđun ahte ‘duohtavuohta’ lei guovddáš oassi soabadeamis, ja ahte dat biddjui norgalaš kontekstii gos eanetlogus lea dábálaš váilevaš máhttu vearrivuođa ja

dáruiduhttinhistorjjá birra (SFK 2023, s. 634). Eanetlohkoálbmot ii oro aŋkke čatname doahpagiid 'duohtavuohta' dahje 'máhttu' soabadeapmái, go duohtavuohta namuhuvvo dušše logi geardde. Baicca leat iešguđetlágan variánttat das ahte leat ovtta oaivilis bajimusas listtus mas leat guovddáš sánit maid vástideaddjit geavahit. Čilgehusain lea dohkkehus ja máhttu giela ja kultuvrra birra unnán leamaš fáddán.

Ovttaoaivilvuođa norbma oassin soabadeamis vihkkedallá máhcaheaddji vuoigatvuođaperspektiivva vuostá, mas ovttaskasolbmot ja joavkkut galget gávnnadit fas maŋŋel riiddu, mas gillájeaddjit ja sin vásáhusat vearrivuođas leat guovddážis olbmuid gaskasaš riidduid loahpaheami ja ovdalaš oktavuođaid máhcaheami ohcamis. Ándagassii átnun dán perspektiivvas lea persovnnalaš, ja rehálašvuohta lea čoavddafáktor, dat muitala ahte vearrivuođa mieđihit, ahte vahát leat dahkkon ja dat dovddaha ovddasvástádusa. Danin lea máhcaheaddji vuoiggalašvuođas veahkaváldi ándagassii átnun guovddážis, dat lea jurddašuvvon gillájeaddjái ja su bearrašii, báikegoddái dahje jovkui, ja dat lea rehálaš ja geatnegahtti ándagassii átnun mii duddjo vuođu gulahallamii ja dasto luohttevašvuhtii - ovttaskasolbmuid gaskkas, joavkkuid gaskkas, ja siviilaservodagain ja daid gaskkas. Ándagassii átnun ii leat dás vuosttamužžan symbolalaš dahku, muhto duddjo vuođu dovdduide čadnon divodeapmái ja láhttema ja daguid rievdadeapmái oktavuođain. Dáhtamateriálas lea dát okta ándagassii átnuma perspektiivvain mii ovdanboahtá, muhto ipmárdusat ándagassii átnumis materiálas oktiivástidit maiddái kommišuvnna ipmárdusain, ahte soabadeapmi lea juoga mii dáhpáhuvvá siviilaservodagain ja danin ii sáhte mearriduvvot.

2.6.2 Soabadeapmi almmolaš politihkkan

Kommišuvnna raporttas lea ándagassii átnuma ovdamearkan adnon Gonagasa ándagassii átnun sápmelaččain, Finnmárkku partisánain, ja Ruoŧa girku ándagassii átnun sápmelaččain. Kommišuvdna lohká ándagassii átnuma symbolalaš dahkun, ja dadjá ahte “lea dehálaš poeaŋŋa ándagassii átnumiin ahte dat dáhpáhuvvet almmolaš lanjain ja šaddet dovddusin oallugiidda (SFK 2023, s. 631). Dát sáhttá ipmirduvvot guovtti vuoigatvuođaperspektiivva vuođul; dohkkeheaddji dahje positiiva sierrameannudeami, ja vuogádatrievdadeaddji, mas almmolaš ándagassii átnumat šaddet symbolan mat gaskkustit morálalaš ovddasvástádusa ja leat signálan boahttevaš daguid birra mat galget buoridit vearridaguid. Stuoradikki ándagassii átnun lei dattege čadnon konkrehta doaibmabijuid mearrádusaide mat váldonjuolggaduslaččat fátmmastit vuoigatvuođaid čadnon gillii ja kultuvrii, almmá čujuhemiin dasa maid kommišuvdna gohčodii nubbin čuoldan, namalassii eanan- ja čázádatvuoigatvuođat. Jearaldat lea, sáhttá go de lohkat Stuoradikki ándagassii átnuma ja dan 16 mearrádusa 2024:s signalisereme loahppameannudeami vearrivuođaid ollislaš govdodagain (Innst. 30 S (2024-2025)). Eanetlohkoálbmot (gč. tabealla 2) lea unnán čilgen soabadeami oassin politihkalaš daguin. Stáhta, politihkkarat/politihkka ja eiseválddit namuhuvvojit unnit oasis materiálas, juoga mii sáhttá čujuhit dasa ahte dat eai ipmirduvvo

áššáigullevaš lahkoneapmin soabadeapmái álbmogis obbalaččat.

Geahččanguovllus mas vuoiggalašvuohta lea dohkkeheaddjin dahje positiivvalaš sierrameannudeapmin, ja vuogádatrievdadeaddji geahččanguovllus, lea sáhka das movt eiseválddit váldet duođas daid vásáhusaid maid olbmot leat muitalan kommišuvdnii, muitalusat mat eanaš leat olbmuid vásáhusain das go almmolaš eiseválddit doaimmahedje stáhta dáruiduhttinpolitihka. Dán geahččanguovllus adnojuvvo dárbbašlažžan ásahit máhtu das movt ásahuslaš mekanismmat ovddidit dahje goazahit vuogádatlaš vuoiggalašvuođa, namalassii analysaid ovddeš dahje dálá vearrivuođain mat dáhpáhuvvet hálddašanvuogádagas (Josefsen, Hernes ja Broderstad 2024). Dása sáhttá maiddái laktit váilevaš aggregerejuvvon máhtu eamiálbmogiid ja nationála minoriteahtaid birra álbmotstatistihka hámis, ja nu maiddái movt sápmelaččat ja nationála minoriteahtat šaddet loguid dáfus oaidnemeahttumat politihkas ja hálddašeami mearrádusvuođus. Váilevaš álbmotstatistihkka lea namuhuvvon, muhto ii meannuduvvon kommišuvnna raporttas.

Vuoiggalašvuohta positiiva sierrameannudeapmin lea gávdnamis Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna doaibmabidjoevttohusas ja Stuoradikki mearrádusas čadnon gillii ja kultuvrii. Doaibmabijut ledje bargguide nugo ovdamearkka dihte giellamáhtu háhkat mánáidgárddiide ja skuvllaide, sihkkarastit bistevaš doaimma báikkálaš giella- ja kulturarenaide, ja doarjut teknologiijaovdánahttima ja ođđa oahpahusvejolašvuođaid. Dattege eai leat kommišuvnna doaibmabijut implementerengaska váste – mas lea sáhka váilevaš láhka-, njuolggadus- ja mearriduvvon politihka álggaheamis – namuhuvvon Stuoradikki mearrádusas, vaikko ráđđehus oažžu ovddasvástádusa plána mielde ođasmahttit almmolaš bargiid máhtu eamiálbmogiid ja nationála minoriteahtaid vuoigatvuođaid, giela, kultuvrra ja árbevieruid birra. Stuoradikki mearrádusas 2024:s leat eanaš doaibmabijut mat sáhttet čilgejuvvot positiiva sierrameannudeapmin. Guokte doaibmabiju sáhttá lohkat sisttisdoallat vuogádatrievdadeaddji potensiála, namalassii nammalága rievdadeamit nu vai eamiálbmogiid ja/dahje nationála minoriteahtaid manjisboahttit álkibut sáhttet váldit fas iežaset bearraša álgovuolggalaš goarggu, ja rievdadeapmi kulturmuitolágas automáhtalaččat ráfáiduhttit kvena/norggasuopmelaš ja vuovdesuopmelaš kulturmuittuid nugo mearrádus sámi kulturmuittuid birra lea (Innst. 30 S (2024 – 2025), s. 97).

2.6.3 Luohttámuš vuoiggalašvuođa boađusin

Luohttámuš lei guovddáš oassi kommišuvnna soabadeami ipmárdusas, konkretiserejuvvon dasa ahte dovdomearka servodagas gos leat soabadan lea ahte olles álbmogis lea alla luohttámušdássi eará olbmuide ja servodatásahusaide, maiddái politihkalaš ásahusaide. Mii leat ovtta oaivilis ahte eaktun alla luohttevašvuhtii servodagas lea ahte politihkka mii jođihuvvo vásihuvvo vuoiggalažžan olles álbmogii. Go guoská sápmelaččaide eamiálbmogin ja našuvnnalaš minoriteahtaide, de sáhttet vásáhusat

vuoiggalaš soabadanpolitihkas eiseválddiid bealis leat mielde hukseme luohttámuša, muhto iešguđet ládje. Máhcaheaddji vuoiggalašvuođas huksejuvvo luohttámuš rehálašvuođain ja dialogas gaskkal olbmuid ja joavkkuid. Go lea sáhka vuoiggalašvuođas positiiva sierrameannudeapmin dahje dohkkeheaddji vuoiggalašvuođas, de ásahuvvo luohttámuš konkrehta buhtadeaddji doaibmabijuid álggaheami bokte. Vuogádatrievdadeaddji vuoiggalašvuođas nannejuvvo luohttámuš struktuvrralaš reforpmaid bokte.

Doppe gos vuoiggalašvuohta ásahuvvo gulahallama ja gaskavuođaid huksema bokte vai ásahuvvo ođđa dássedeaddu dahje harmoniija beliid gaskkas mat ovdal leat leamaš vuostálaga, sáhttá jurddašit ahte garra giella sáhttá leat mielde guhkideamen dahje heađušteamen soabadanproseassaid, nugo DSK čállá (SFK 2023, s. 631). Digaštallamat, vuostálasvuođat ja sierramielalašvuođat sáhttet dattege leat guoddi ja ávkkálaš logihkkan ovdánahttinproseassain, jus lea gaskal ovttaskas olbmuid, joavkkuid gaskkas dahje politihkalaš proseassain ja politihkaovdánahttimis. Dás sáhttit mieiggastit Harald Stanghellii, gii 2022:s *Forsoning uten majoritetsbefolkning?*[9] nammasaš konferánssas dajai:

“Ii leat dárbbašlaš lihkostuvvan kommišuvdnabargui ahte galgá vuostáiváldojuvvot giehtaspeažžumiin, gatnjaliiguin, iige ahte mii buohkat nivkkuhit ja leat ovttamielalaččat. Mun jáhkán dialogii, muhto jáhkán maiddái ahte konfrontašuvdna sáhttá leat eaktun rehálaš dialogii. Ja ahte dat soaitá leat deháleappo go veaháš unohas, muhto hui gaskaboddosaš konsensus.”

Dás áigut erenoamážit deattuhit ahte konfrontašuvdna sáhttá leat eaktun rehálaš gulahallamii ja nu maid eaktun vuoiggalašvuhtii, soabadeapmái mii buvttiha bistevaš servodatrievdama. Easkka dalle go soahpameahttunvuođat ja bávčča vásáhusat ja eahpedássedis fápmodilit bohtet oidnosii ja dohkkehuvvojit, sáhttá huksejuvvot vuođđu duohta rievdadusaide.

2.7 Loahpaheapmi ja ávžžuhusat

Dán artihkkalis lea geahččalan vástidit guokte čuovvovaš gažaldaga: Leat go ovttalágánvuođat gaskal DSK ipmárdusa soabadeamis ja eanetlohkoálbmoga ipmárdusa soabadandoahpagis? Ja makkár lágan vuoiggalašvuođaid ovddastit dát ipmárdusat?

Mii gávdnat ahte lea belohahkii oktiivástideapmi gaskal DSK ja eanetlohkoálbmoga ipmárdusa go lea sáhka das mii lea mihtilmas servodagain gos leat soabadan, go deattuhit symbolalaš dimenšuvnna maid ándagassii átnun (ja ándagassii addin) siskkilda. Dattege oktiivástida kommišuvnna luohttámuša ja duohtavuođa deattuheapmi unnán eanetlohkoálbmoga ipmárdusain. Unnán vuhtto aŋkke čielga definišuvdna soabadandoahpagis, dahje ipmárdus soabadeamis iešguđetlágan aspeaktan vuoiggalašvuođas.

Eamiálbmogiidda demokráhtalaš bures sajáiduvvan stáhtain ilbmá soabadeapmi assimilerema ja koloniserema rámma siskkobealde, man birastit vuoiggalašvuođa

[9] Konferánssa lágidii Kirkelig utdanningssenter nord/VID Tromsø ja Norgga girku Sámi girkoráđi bokte, bismmáidčoahkkin, Mellomkirkelig råd ja Kirkerådet, miessemánu 04.-05. b. 2022, ja dat lei oassin ReconTrans nammasaš dutkanprošeavttas.

gáibádusat ja ahte vearrivuohta galgá nohkat. Erohussan ođđa demokráhtalaš stáhtaide, gos oktasaš historjá lea dehálaš buvttadahkki sihkkarastit demokráhtalaš ja riektestáhtalaš stáđisvuođa, de lea oktasaš nationála historjjá huksen leamaš oassin dáruiduhttinpolitihka mihtus. Bures sajáiduvvan stáhtain, gos ieš demokráhtalaš stáhta lea dahkan vearrivuođaid, ferte vuoigatvuohta ipmirduvvot juoga earán go stáhta ovttadaga nannemin.

Dán artihkkalis leat danin identifiseren earálágan vuoiggalašvuođaid go nuppástusvuoigatvuođa (transitional justice), dan dihte go duohtavuođa- ja soabadandárbu min árvvoštallama vuođul lea arvat eanet máŋggačilggolaš ja máŋggabealat bures sajáiduvvan demokráhtalaš stáhtain. Dás ii leat vuosttažettiin sáhka dahkat loahppameannudeami ovddeš veahkaválddálaš ráđđenvugiid hárrái, nannet riektestáhta ja ásahit bissovaš demokráhtalaš ortnegiid, muhto baicca almmustahttit movt demokráhtalaš mearrádusat ja proseassat leat ásahan ja doalahan eahpedássedis fápmogaskavuođaid sápmelaččaid ja stáhta gaskkas. Váldestruktuvrrat leat heivehuvvon dáruiduhttinpolitihka čađaheapmái siviilaservodagaid guovdu. Dát fápmostruktuvrrat galget čalmmustahttojuvvot go dáruiduhttin ja soabadeapmi lea fáddán.

Dat ahte ii Stuoradiggi iige Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna válljen guorahallat ákkaid dáruiduhttima ovddeš ja dálá váikkuhusaide, sihke sosiálalaččat ja politihkalaččat, dat lea mearkkašahtti váilevašvuohta kommišuvnna mandáhtas ja barggus. Dat dagaha ráddjejuvvon ipmárdusa historjjálaš ja dálá dáruiduhttinpolitihkas servodagas oppalaččat, nugo maiddái vástádusat iskkadeamis eanetlohkoálbmogiin orrot čujuheame. Viidáseappot sáhttá navdit ahte dán politihkkii gullevaš norpmat leat dađistaga šaddan diehttelas duohtavuohtan maid leat laktán almmolaš suorggi ásahuslaš čiekŋalis struktuvrraide, "duohtavuođat" mat nu eai gártta digaštallamiidda vejolaš struktuvrralaš rievdandárbbuid birra. Dán čilge kommišuvdna ná: “Oallugat cuigejit ahte juoga ferte dahkkojuvvot departemeanttaid bargiid guottuiguin, juogo čájehit sii stuorra máhttováilevašvuođa dahje de leat sii báidnojuvvon ovdagáttuiguin sápmelaččaid ja kvenaid vuostá. 'Dat lea juo seinniin' lei dábálaš kommentára” (SFK 2023, s 622). Kommišuvdna čuovvulii unnán dakkár cealkámušaid.

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna kártii sápmelaččaid, kvenaid ja vuovdesuopmelaččaid vásáhusaid ja dovddiidusaid dáruiduhttinpolitihkas, ja válddahalai politihkalaš mearrádusaid ja bohtosiid mat bohte almmolaš vuogádagain. Dát gohčoduvvo dávjá dohkkehuvvon politihka váikkuhussan. Kommišuvdna ii dattetge dađi eanet guoskkahan *ákkaid* dahje *čilgehusaid* manin almmolaš mearrádusat dáruiduhttima birra dohkkehuvvojedje. Dákko lea máhttováili.

2.7.1 Ávžžuhusat:

- Seađáše jeavddalaččat čađahuvvot iskkadeamit eanetlohkoálbmogiin kártet máhtu dáruiduhttima ja soabadeami birra.
- Seađášii álggahuvvot dutkan politihkalaš proseassain mat leat buvttihan almmolaš mearrádusaid ja mat sáhttet čilget dáruiduhtti váikkuhusaid.

Referánssat:

Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Det norske kongehus (1997). *Kongens tale ved åpningen av det tredje Sameting 7. oktober 1997*. https://www.kongehuset.no/taler-og-budskap/kong-harald-v/sametinget-1997-apningstale

Eisenberg, Avigail (2018) The challenges of structural injustice to reconciliation: truth and reconciliation in Canada. *Ethics & Global Politics*, 11(1), 22–30. https://doi.org/10.1080/16544951.2018.1507387

Fraser, Nancy (1995) From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'Post-Socialist' Age. *New Left Review*, Vol. 1/212, 68-93.

Hayner, Priscilla B. (2010) Unspeakable Truths. Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions. *Routledge*, New York. https://doi.org/10.4324/9780203867822

Henriksen, Hydle og Kramvig, (red.) (2020) *Recognition, reconciliation and restoration*. Orkana Akademisk

Innst. 408 S (2017–2018) *Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner*. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-408s/

Josefsen, Eva & Broderstad, Else Grete (2024). Hvordan forstå fornorskningspolitikkens formelle sluttpunkt? *Heimen*, 61(4), 311–328. https://doi.org/10.18261/heimen.61.4.4

Josefsen, Eva, Broderstad. Else Grete og Hernes, Hans-Kristian (2024) Sannhet for forsoning? Om den norske sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. *Nytt Norsk Tidsskrift* Vol 41, utg. 1, s. 72- 81. https://doi.org/10.18261/nnt.41.1.8

Rauna Kuokkanen (2026) Culturalization as a Governance Logic: Reconciliation in Norway. International *Political Science Review*. s. 1-17 https://doi.org/10.1177/01925121261427412

Innst. 30 S (2024-2025*) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2024-2025/inns-202425-030s/

SFK (2023) *Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Dokument 19 (2022–2023*), Stortinget. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Dokumentserien/2022-2023/dok19-202223/

Stein, Jonas, Eva Josefsen og Else Grete Broderstad (2025) Majoritetsbefolkningen om fornorskning og forsoning. *Samiske tall forteller 17*. Sámi statistihka fágalaš analysajoavku/ Faglig analysegruppe for samisk statistikk https://samilogutmuitalit.no/nb/2025/sami-logut-muitalitsamiske-tall-forteller-17

Zehr, Howard (2015) *Little book of Restorative Justice*. Good Books.

Saemiengïelen learoevierhtieh LK20S-skuvline

Situasjovnebuerkiestimmie skuvleste lohkehtæjjaj dååjrehtsi mietie

Kamil Øzerk · Hege Merete Somby
UiO & Sámi allaskuvla · Sámi allaskuvla

Iktedimmie

Daate kapihtele buakta illeldahkem aktem gihtjemegoerehtimmeste gusnie 123 saemiengïelen lohkehtæjjah mealtan orreme. Libie goerehtamme mah saemien learoevierhtieh jaksemisnie mænngan Learoesoejkesjevierhkie Saemien Maahtoelutnjemem (LK20S) tjirrehtin. Ulmie lij lohkehtæjjaj dååjrehtsh goerehtidh trygkedovveme jïh digitaale learoevierhtiejgujmie, jïh dej raeriestimmieh maa guktie gåarede dejtie bueriedidh. Goerehtimmesne mealtan leah lohkehtæjjah dovne saemien voestes- jïh mubpiengïelesne, jïh aaj lohkehtæjjah gieh jeatjah skuvlefaagine saemiengïelesne ööhpehtieh. Saemien learoevierhtieh utnedh lea joekoen vihkeles juktie learohki reaktam lïerehtæmman saemiengïelesne illedh, jïh gïeleldh mirrestallemem jaaksedh, guktie Saetniesvoete- jïh liktemekommisjovnen juvnehtimmieh rååresjieh. (SFK, 2023).

Våarome lea ahte saemiengïeleldh learoevierhtieh annje fååtesieh. Daate lea vihtiestamme byögkeles reektehtsinie jïh vuarjasjimmine. Illedahkh vuesiehtieh ahte tsiehkie annje lea nåake. Aalkoelïerehtimmesne 37 prosenth lohkehtæjjah jiehtieh ahte utnieh sjïehteles trygkedovveme learoevierhtieh mah leah evtiedovveme LK20S mietie. Mubpie dåehkie lohkehtæjjah jïjtsh vierhtieh evtiedieh juktie fååtestimmiem kompenseradidh, mearan akte njealjehtse lohkehtæjjah annje båarasåbpoe learoegærjah nåhtadieh. Digitaale learoevierhtieh maaje vaenebe: barre 20 prosenth jiehtieh nedtevierhtieh gaavneme mah leah LK20S mietie evtiedovveme, mearan 80 prosenth jiehtieh eah sih dam nuepiem utnieh. Jeatjah skuvlefaagine dle jienebelåhkoe jeahta dovne trygkedovveme jïh digitaale learoevierhtieh fååtesieh. Joekoen haesteme faagine mah saemiengïelesne ööhpehtieh, jïh saemien mubpiengïeline.

Lohkehtæjjah prioriteradieh orre learoevierhtieh daaletje learoesoejkesji mietie darjodh, åvtelen aamhtese- jïh barkoegærjetjh darjodh. Dah aaj ekonomeles dåarjoem ohtsedieh learoevierhtieevtiedæmman, frijje barkoeåesiem ihke dejnie gïehtelidh, buerebe iktedimmie jïh jïjnjebe aastoem daaroengïeleldh learoevierhtide jarkoestidh, sjïehtedidh. Goerehtimmie vihteste dovne åenehks- jïh guhkiesmieresne råajvarimmieh leah daerpies jis edtja tjirkedh saemien learohkh sjiehteles jïh kvalitatijve hijven learoevierhtieh åadtjoeh.

Govva: Ørjan Marakatt Bertelsen

3.1 Aalkoe

Daennie kapihtelisnie illedahkem reektehtåvva akten gihtjemegoerehtimmeste mij lea goerehtalleme guktie saemiengïelen lohkehtæjjah vuarjasjieh learoevierhtieveahka dejnie faagine dah ööhpehtieh, mænngan Learoesoejkesjevierhkie Saemien Maahtoelutnjemem (LK20S) nænnoestamme. Lohkehtæjjah aaj nuepiem åådtjeme lahtestidh mah råajvarimmieh sih utnieh daerpies ihke learoevierhtietsiehkiem bueriedidh saemien gïelesne jïh saemiengïelhfaagine. Goerehtimmie vaajtele daejtie dotkemegyhtjelasside vaestiedidh:

a) Mejtie lohkehtæjjah gieh saemien gïelesne jïh saemiengïelhfaagine ööhpehtieh utnieh learoevierhtieh nuekie?

b) Magkerh råajvarimmieh, vuekieh, leah lohkehtæjjaj mïeline buerie ihke tsiehkiem geahpoedidh?

Gosse soptseste saemiengïelh-ööhpehtimmien bïjre dle saemien gïele aktine faagine, jïh learohkh lïerehtimmiem åadtjoeh saemien gïelesne, goh gïelefaage. Gosse soptseste lïerehtimmie saemien gïelesne, dellie saemien gïele dovne ööhpehtimmie-jïh lïerehtimmiegïele jeatjah skuvlefaagine. Saemien learohki reaktah saemiengïelh-lïerehtimmiem jïh lïerehtimmiem saemien gïelesne åadtjodh lea ööhpehtimmielaakesne mieriedamme § 3-2.

Saemien learohkh reaktam utnieh lïerehtimmiem åadtjodh saemien voestes-jallh mubpiengïelesne abpe laantesne. Learohkh saemien gïelen reeremedajvesne, jïh såemies tjïeltine reeremedajven ålkolen, aaj raktam utnieh lïerehtimmiem saemiengïelesne åadtjoeh. Dah learohkh gieh lïerehtimmiem saemien mubpiengïeline åadtjoeh, golme ovmessie learoesoejkesjh utnieh: *Learoesoejkesje saemien mubpiengïeline, saemien 2*, *Learoesoejkesje saemien mubpiengïeline, saemien 3* jïh *Learoesoejkesje saemien mubpiengïeline, saemien 4.* Dah learohkh gieh lïerehtimmiem saemien voestesgïeline åadtjoeh, lïerehtimmie sjædta learoesoejkesje saemien-voestesgïelen mietie, saaht gusnie laantesne årroeminie.

Goerehtimmie lea åesiem aktem stuerebe dotkemeprosjektesne mij daatah tjöönghkeme mænngan LK20S nænnoestamme, jïh maadthskuvlen luhkiejaepien gievliem dæjpa. Naan åesieh goerehtimmesne leah aarebi bæjhkoehtamme gærjesne *Saemien låhkoeh soptsestieh 17* Øzerk & Somby, 2025.

Saetniesvoetekommisjovne (SLK) vuesehte guktie skuvle aktem vihkeles råållam åtneme daaroedehtemepolitihkesne, gusnie akte konsekveense lij gïeleteehpeme, lïerehtimmieböörhkeme jïh nåake skuvleilleldahkh SLK, 2023. Kommisjovne reektehtisnie tjïerteste saemien learoevierhtieh leah daan raajan fååtesamme, jïh daate akte stoerre heaptoe orreme juktie lïerehtimmiem tseegkedh saemiengïelhfaagesne jïh lïerehtimmie saemien gïelesne (SlK, 2023, s. 458).

Vaenie saemiengïeleldh learoevierhtieh aaj lea tjuvtjiedamme learoesoejkesje-vuarjasjimmine jaepien 1997 jïh 2006 (Hirvonen, 2004; Solstad jïh jienebh, 2012). Vuarjasjimmie LK06S'este vuesiehti nov aaj ahte jienebe goh lehkiem lohkehtæjjah tjuvtjiedin buerebe learoevierhtieveahka lij vihkeles juktie learoesoejkesjen ulmide jaksedh (Solstad jïh jienebh 2012, 145). Mænngan dellie Rijhkerevisjovnen goerehtimmie saemien learohki reaktaj bïjre (2019) vuesiehti "vaenie saemien

learoevierhtieh lïerehtimmiefaalenassem nåakebe dorje" (s. 8). Rïijhkerevisjovne aaj tjuvtjedi ahte learohkh eah naan tjïelke laakenænnoes reaktam utnieh saemien learoevierhtieh åadtjodh (s. 9).

Orre ööhpehtimmielaake 2023:este ij gænnah tjïelkelaakan nænnosth naan reaktam saemiengïeleldh learoevierhtieh utnedh, nov guktie daaroen- jïh orredaaroengïeline joe utnieh. Seamma tïjjen maahta argumenteradidh saemien learohkh tjuerieh seamma reaktam learoevierhtieh saemiengïelesne åadtjodh, juktie reaktam hov utnieh lïerehtimmiem åadtjodh saemien gïeline jïh saemiengïelhfaagen. Gosse annje fååtese laakenænnoes reaktam dellie lea ovtjïelke gien lea dïedte.

Jalhts lea vihtiestamme saemiengïeleldh learoevierhtieh fååtesieh, dle såemesh goerehtimmieh aktem positijvelaaketje evtiedimmiem vuesiehtieh (vuartesjh vuesiehtimmien gaavhtan Bjørkås jïh jienebh 2021; Sámediggi, daaroen 2024). Læjhkan daerpies goerehtidh guktie tsiehkie lea skuvlesne mænngan faageorrestimmiem LK20S sjïehtesjamme. Joekoen guktie dah lohkehtæjjah utnieh learoevierhtieh gaavnedh mah leah evtiedovveme dan orre learoesoejkesjen mietie

3.2 Man vihkeles lea saemiengïeleldh learoevierhtieh utnedh

Dïhte nöörjen dïejvese *læremidler* tsavtsa ahte leah «vierhtieh lïerehtimmien gaavhtan". Dïhte noerhtesaemien dïejvese *oahpponeavvu* soptseste ahte lea vierhtieh dovne lïeremen jïh ööhpehtimmien gaavhtan. Hov lea ektiedïejvese mij tjaekede dovne *learoegærjah* – mejgujmie maahta lïeredh - jïh jeatjah learoevierhtieh. Learoevierhtieh maehtieh barkoegærjah, plaansjah jïh plakaath årrodh, mohte aaj nedtevierhtieh goh guvvieh, videjovh, tjoejenassh, spïelh, simuleeremevierhtieh jïh pedagogeles provgramh. Learoevierhtiej pedagogeles funksjovne lea hijvenlaakan vihtiestamme, jïh krïevenassh learoevierhtide leah ööhpehtimmielaakesne mieriedovveme, mohte reakta saemiengïeleldh learoevierhtieh utnedh ij leah laakesne nænnoestamme.

3.2.1 Learoevierhtiej pedagogeles funksjovne

Daaroen skuvlevuekiej mietie dah nasjovnaale learoesoejkesjh leah voernges posisjovnem utneme ihke stuvremetjaatsegine orreme (Øzerk, 2008). Learoegærjaj leah, jïh histovrijen doekoe aaj utneme, aktem vihkeles pedagogeles funksjovnem gosse maahtoem lïerehtidh learoesoejkesji ulmiej jïh sïsvegi mietie. Sïejhme dah learoegærjah learoesoejkesji mietie evtieduvvieh, jïh nimhtie faagesïsvegem pedagogeleslaakan öörnedieh, jïh akten faageles progresjovnen mietie mij dööhki dööhki learohkem vijriebasse goerkesasse buakta (Remillard, 2005; Schmidt jïh jienebh, 1997). Naemhtie maahta learoevierhtieh viehkine årrodh lohkehtæjjide juktie iktemearan progresjovnem ööhpehtimmesne lïjrehtieh (Horsley jïh jienebh, 2014). Dah maehtieh seamma tïjjen viehkiehtidh guktie seamma haaran sjædta klaassij jïh skuvlij gaskem,

jïh naemhtie aaj tjirkedh dah learohkh seammavyörtegs faagesïsvegem åadtjoeh saaht mennie skuvlesne dah vaedtsieh, jallh magkerem lohkehtæjjam utnieh (Schmidt jïh jienebh 1997). Goerehtimmieh vuesiehtieh positijve ektiedimmieh gosse learoegærjah vïssjeleslaakan provhkeme jïh learohki faageles lïeremen jïh haalvemen muhteste. Effektijve learoegærjaåtnoe lea gaskem jeatjah vuesiehtamme lïeremem eadtjoestidh, vielie positijve vuajnoeh faagese buektedh jïh buerebe faageles illedahkh (Li & Wang, 2024; Solumuthu jïh jienebh, 2023). Mijjen vuajnoen mietie dle maahta daam guarkedh naemhtie, learoevierhtieh jïh learoegærjah vihkeles faageaamhtesh åehpiedehtieh öörnegen mietie jïh struktuvreradamme vuekine, jïh dah maehtieh viehkiehtidh lïeremem dïevhtedh gosse learohkh dejtie eadtjohkelaakan nåhtadieh jïjtsh lïeremeprosessine.

Learoegærjah vedtieh learohkidie nuepiem repeteradidh, gïengelåbpoe lïeredh jïh daajroem konsolideradidh, jalhts ennje lohkehtæjja ij leah desnie. Faageles dïejvesh, buerkiestimmieh vihkeles prinsihpijste, iktedimmieh, vuesiehtimmieh jïh laavenjassh maehtieh learohkidie viehkiehtidh bååstede aaj gutnjedh maam aarebi lïereme, misteguarkoem staeriedidh jïh goerkesem nænnoestidh (Horsley jïh jienebh, 2014). Gosse iktemearan naemhtie barkeme dellie maahta dïevesåbpoe guarkoem jaksedh, jïh tjarkebe daajroem åadtjodh. Learoegærjah aaj nuepiem vedtieh fleksijbele jïh jïjtjeraarehke lïeremem eadtjoestidh, mij maahta joekoen vihkeles årrodh learohkidie mah vielie tïjjem daarpesjieh juktie krïevije learoem jïh faageles dïejvesh guarkedh. Learoegærjah gåarede jaehkedh ahte leah staeries gaaltijh, dannasinie faageles jïh redaksjovnelle kvaliteeteprosessine evtieduvvieh (Pingel, 2010). Ij leah veele seamma gosse nedtegaaltijh jallh naan jeatjah faagelaaketje vierhtieh utnedh, gusnie tjaelijh eah leah identifiseeradovveme, jallh gusnie sisvege ij naan faageles jïh redaksjovnelle kvaliteetetjirkemem utnieh. Dagkerh vierhtieh maehtieh kommersijelle bieliem utnedh, jïh aaj maehtieh teknihkeles dåeriesmoerigujmie båetedh.

Learoegærjah leah vihkeles didaktihkeles dïrregh lohkehtæjjide, jïh vihkeles råållam utnieh gosse edtja lïerehtimmiem soejkesjidh jïh tjïrrehtidh. Lohkehtæjjah daamtaj pruvhkieh learoegærjaj öörnegen mietie gosse lïerehtimmiem soejkesjidh, lïerehtimmiedarjomesh veeljedh jïh gïehtjedidh ahte ööhpehtimmie sjædta learoesoejkesjen mietie (Gilje jïh jienebh, 2016; Remillard, 2005). Learoevierhtiej lissine daamtaj pedagogeles bïhkedimmieh båetieh, gusnie aaj vuesiehtimmieh, laavenjassh jïh aejkielïhke gyhtjelassh. Dagkerh vierhtieh maehtieh lohkehtæjjide dåarjodh gosse edtjieh lïerehtimmiem soejkesjidh, jïh gosse edtjieh struktuvreradamme jïh iktemearan lïeremenuepieh learohkidie faaledh. Hattie (2009) vuesehte learoegærjah maehtieh learohken lïeremem dåarjodh juktie faala struktuvreradamme sisvegem, tjïelkestimmieh jïh nuepieh haarjanidh. Seamma tïjjen aaj tjïerteste ahte learoegærjah eah barre jïjtsistie buerie lïeremeilleldahkh vedtieh. Learoegærjah vååjnoeh böörems aevhkine learohki lïeremisnie gosse tjïelke struktuvre ööhpehtimmesne, buerkiestimmieh barkoen mietie jïh ahte learohke lea eadtjohke meatan. Daennie vuajnosne learoegærjah uvtemes goh viehkiedïrregh ööhpehtimmesne, mearan aevhkie lïeremeilleldahkide båata

pedagogeles ektievoeteste gusnie gærjah nåhtadieh (Hattie, 2009).

Gosse tjåanghkan gïehtjede, dellie learoegærjah faelieh struktuvreradamme jïh faagetjirkeme sïsvegem, leah fleksijbele dïrregh, jïh gåarede dej gujmie eadtjoestidh dïevesåbpoe lïeredh, repeteeradidh jïh jïjtjelïeremem eevtjedh. Dah leah vihkeles vierhtieh learohki faagelïerehtimmesne, jïh maehtieh seammavyörtegs lïeremenuepieh vedtedh. Daate badth sjædta barre jis learoegærjah nåhtadieh nimhtie ahte gåarede formatijve vuarjasjimmieh darjodh, bïhkedidh jïh govlesadtedh guktie learohkh eadtjoestieh. Aaj buakta ahte dovne lohkehtæjjah jïh learohkh sjïehteles learoegærjah jïh jeatjah learoevierhtieh åadtjoeh. Digitaale learoevierhtieh mah leah skuvlide faalenasse lea tjarke læssanamme daej minngemes 20 jaepiej (Gilje jïh jienebh 2021). Mænngan LK20 jïh LK20S nænnoestin dellie doekeme digitaale learoevierhtieh vielie goh 40 prosenth dehtie ållesth learoevierhtie-åesiestimmeste maadthskuvlesne jaepien 2021 (Ööhpehtimmiedirektovraate, 2022). Stoerre bijjieguvviegoerehtimmieh vuesiehtieh digitaale learoevierhtieh maehtieh lïeremenåhtoem bueriedidh (Ramdhani jïh jienebh, 2024), mohte lïeremenåhtoeh jeenjemasth båetieh jis digitaale vierhtieh sjiehteles pedagogeles strategijigujmie gårreldihkie (Chauhan, 2017).

Digitale learoevierhtieh gåarede aelhkebe sjïehteladtedh individuelle barkose jïh stuerebe jïjtjeraarehkevoetem vedtieh. Daate maahta seamma tïjjen buerebe astoem vedtedh guktie lohkehtæjja maahta gietskebe fulkedh jïh formatijve bïevnesh bååstede vedtedh dan aktegs learohkasse (Varier jïh jienebh, 2017). Aktem nænnoes tjïertestimmiem individuelle digitaale barkose, maahta ektievoetenænnoes lïeremeprosesside heaptodh, maahta ektiebarkoe learohki gaskem jïh aktem ellies jïh feerhmeles lïeremem heerredidh (Mitchell & Sutherland, 2020).

Gellie prinsihph mah leah learoegærjan lïerehtimmiepotensiaalen bïjre, aaj leah sjyöhtehke digitaale learoevierhtide. Gåabpegh såarhts learoevierhtieh maehtieh viehkine årrodh struktuvreradidh jïh dåarjojne årrodh, mohte lïeremenåhtoe båata sisvegen kvaliteeteste jïh guktie ööhpehtimmesne vierhtieh nåhtadieh. Akte sjïere gyhtjelasse lea dejtie digitaale vierhtide mah leah faageles jïh redaksjovnelle kvaliteetegïevliej ålkolen. Dagkarine sïentine maahta geervebe sjïdtedh vuarjasjidh mejtie leah staeries jïh mejtie pedagogeles kvaliteete buerie nuekie. Daate joekoen relevaante gosse lohkehtæjjah, juktie eah naan kvaliteetetjirkeme learoevierhtieh utnieh, tjuerieh learoevierhtieh veedtjedh ovmessie gaskeviermiesijjijste.

3.2.2 ööhpehtimmielaake, learoevierhtieh jïh saemien lïerehtimmie

Ööhpehtimmielaake aktem paragraafem åtna gusnie dah ovmessie bielieh learoevierhtiej muhteste maadthlïerehtimmesne neebnesuvvieh.

Paragraafe naemhtie govloe:

§ 15-3. Krïevenassh reaktoetjaelemen jïh tjaelemegïelen muhteste learoevierhtine

Learoevierhtieh daennie sïentesne leah gaajhkh trygkedovveme, ij-trygkedovveme jïh digitaale vierhtieh mah leah evtiedovveme ihke ööhpehtimmesne nåhtadidh, mah edtjieh jaabnan ööhpehtimmesne

åtnasovvedh, jïh mah vihkeles bielieh faagen learoesoejkesjine feerhmieh.
Skuvle edtja learoevierhtieh nåhtadidh dovne daaroen- jïh saemiengïelesne mah leah byögkeles tjaelemegïelen mietie.
Skuvle edtja learoevierhtieh nuhtjedh mah joe gååvnesieh dovne orredaaroen- jïh daaroengïelesne seamma tijjen jïh seamma åasan. Krïevenasse ij dïjpieh
a. learoevierhtieh daaroengïelen faagesne
b. learoevierhtieh faagine gusnie 300 learohkh jallh vaenebh
c. learoevierhtieh gusnie dïhte daaroen teekste barre onnohtje åesiem
Doh trygkedovveme learoevierhtieh daaroenfaagesne maadthskuvlese edtjieh tjåanghkan utnedh nuekie teeksth dovne daaroen jïh orredaaroengïeline, guktie learohkh lïerieh gåabpatjahkh gïelide lohkedh.

Nöörjen skuvleaerpievuekesne learoegærjah leah aktem vihkeles åesiem orreme dejnie byjjes finansieradamme jïh namhtah maadthööhpehtimmesne. Joekoen dah trygkedovveme learoegærjah aktem vihkeles funksjovnem lïerehtimmievierhtine åtneme juktie learoesoejkesjen ulmide jaksedh, jïh ihke gïehtjedidh learohkh man seammavyörhtege ööhpehtimmiem åadtjoeh goh barre gåarede.

Reakta ööhpehtimmiem åadtjodh saemien gïelesne, gusnie saemien gïele lea lïerehtimmiegïele, dæjpa vielie goh 30 faagh maadthskuvlesne. Learoegærjah evtiedidh jïh orrestehtedh gaajhkine daltesine, gaajhkine faagine, jïh golmine saemien gïeline, hov stoerre åasam dovne barkoe- jïh ekonomijevierhtieh kreava. Daate faerhmede dovne trygkedovveme jïh digitaale learoevierhtieh.

Seamma tïjjen dïhte laakenænnoes reakta lïerehtæmman saemiengïelhfaagine abpe laantesne, jïh reakta saemiengïeleldh lïerehtæmman saemien gïelen reeremedajvine - jïh sjïehteladteme reakta lïerehtæmman saemien gïelesne reeremedajven ålkolen - våaromem utnieh ööhpehtimmielaakesne 1998 raajeste. Dïhte daaletje reaktavåarome lïerehtimmiem åadtjodh saemien gïelesne jïh saemiengïelhfaagine, lea dan åvteste ovrehte 30 jaepien båeries. Reakta ööhpehtimmiem åadtjodh darroengïelhfaagesne jïh daaroen gïelesne aktem maaje guhkebe histovrijem åtna, medtie 270 jaepieh.

Saemien siebredahke akte onne gïeleseabradahke mij Nöörjesne golme byjjes dååhkesjadteme saemien gïelh åtna. Seamma tïjjen skuvleöörnege lea jienebh learoesoejkesje-orrestehtemh tjïrrehtamme åenehks tïjjen doekoe. Daarpesjibie jïjnjem gïele- jïh faagedidaktihke kompetaansem ihke buerie faageles jïh pedagogeles learoevierhtieh evtiedidh, dovne trygkedovveme jïh digitaale. Dan åvteste daerpies nuekie saemiengïeleldh lohkehtæjjah jïh jeatjah faagealmetjh skreejrehtidh gieh maehtieh learoevierhtietjaelijine barkedh, dovne learoevierhtie-evtiedæjjah jïh faageles jïh pedagogeles konsulenth daerpies.

Ööhpehtimmielaaken § 15-6 (2023) lea vihtiestamme skuvlh edtjieh "daerpies dïrregh, daeverh jïh learoevierhtieh utnedh". Guktie § 15-3 vihteste (vuertesjh bijjelen), dle learoevierhtieh mah leah ööhpehtæmman evtiedovveme, edtjieh jaabnan åtnasovvedh, jïh edtjieh vihkeles bielieh faagesne feerhmedh. Nænnoestimmie aaj vihteste learoevierhtieh daaroengïelesne jïh orredaaroengïelesne tjuerieh seamma tïjjesne jïh seamma åasesne gååvnesidh. Daesnie akte

parallelliteeteprinsihpe vååjnesasse båata juktie beaja krïevenasse galka seammatïjjen learoevierhtieh gaavnedh dej göökte daaroen byjjes tjaelemegïeline.

Akte seammaleejne parallelliteeteprinsihpe ij leah faamosne daaroen jïh saemien learoevierhtiej gaskem. Saemiengïeleldh learohkh mah reaktam utnieh lïerehtimmiem åadtjodh saemiengïelesne jïh saemiengïelhfaagesne, eah naan tjïelke laakenænnoes reaktam utnieh saemien learoevierhtieh åadtjodh. Daate aaj aamhtesine sjïdti Rijhkerevisjovnen reektehtsinie 2019. Rïjhkerevisjovne juvnehti Maahtoedepartemeente galka *"Saemiedigkine ektine vuarjasjidh magkerh vierhkievierhtieh daerpies ihke learoevierhtieh evtiedidh"* (s. 14). Akte bielie dehtie buerkiestimmeste man åvteste saemiengïeleldh learoevierhtieh fååtesieh, lea tjuvtjiedamme vaenie almetjh gieh maehtieh learoevierhtieh evtiedidh, vuelegs maaksoe aktene onne maarhnesne, jïh vaenie gaahtjeme produsenti jïh bertemi gaskem. Konsekvense maahta årrodh skuvlh jïh lohkehtæjjah jeenjemasth tjuerieh nåhtadidh dejtie learoevierhtide mah raaktan dorjesuvvieh jïh berteduvvieh. Saemiengïeleldh lohkehtæjjah aaj daamtaj jïjtsh learoevierhtieh evtiedieh, maaje bielietïjjen jïh sïejhme barkoen lissine (Stensvold, 2023; Utdanningsforbundet Nordland, 2023).

Muvhtine aaj gåarede sjyöhtehke lïerehtimmieviehrtieh leah bertedovveme jïh gååvnesieh, men ovmessie sjïeken dah skuvlh eah learoegærjah jallh digitaale vierhtieh ribleme. Juktie sjiehteles lïerehtimmieviehrtieh åadtjodh saemien gïelelïerehtæmman jïh lïerehtæmman saemien gïelesne ij leah barre daate akte saake, maa mij lea evtiedovveme jïh magkerh learoevierhtieh bertedovveme. Daate aaj beetnehvierhtiej bïjre, åesiestimmien, jïh saatnan mejtie learoevierhtieh jaksemisnie lohkehtæjjide jïh learohkidie skuvleaarkebiejjien.

Sjyöhtehke jïh kvalitatijve buerie learoevierhtieh jakseminie lea akte vihkeles krïevenasse saemien gïelelïerehtæmman jïh saemien gïelen lïerehtæmman, jïh ihke buektiehtidh aktem seammavyörtegs lïerehtimmiefaalenassem illedh learohkidie mah leah LK20S nueliem. Dannasinie learoevierhtiegyhtjelasse tjuara abpe gïevliem feerhmedh; evtiedimmiebarkoe, produksjovne jïh beetnehdåarjoe, åesiestimmie jïh rïektes åtnoe ööhpehtimmesne.

3.3 Daatatjöönghkemen vuekie jïh veeljeme

3.3.1 Daatatjöönghkeme jïh veeljeme

Daatah sïjse tjöönghkedovvin akten gihtjemegoerehtimmien tjïrrh, gusnie ulmie lij aktem gamte guvviem åadtjodh lohkehtæjjaj dååjrehtsidie, gieh leah saemiengïelem jïh saemien gïelesne ööhpehteminie LK20S mietie. Aarebi goerehtimmieh leah gaskem jeatjah saemiengïelen lïerehtimmiem gïehtjedamme, ööhpehtimmieslïejhteme jïh ovmessie bielieh lïerehtimmiesïentine (vuartesjh vuesiehtimmien gaavhtan Angell jïh jienebh, 2022; Johansen, 2016; Rijhkerevisjovne, 2019; Øzerk, 2021). Daate goerehtimmie lea joekoen jeatjah goerehtimmijste dan åvteste daatah leah tjöönghkedovveme lohkehtæjjijste barkoesïentesne, jïh mah

1. lïerehtimmiem utnin saemien voestesgïeline jïh/jallh saemien mubpiengïeline,

2. jeatjah skuvlefaagine saemien gïelesne ööhpehtin, jallh

3. saemiengïelem jïh saemien gïelesne ööhpehtin

Goerehtimmesne lea sjïere kriterijen mietie veeljeme lohkehtæjjah gieh barkeminie saemienlïerehtimmesne voestes- jallh mubpiengïeline.

Ij gååvnesh naan vihties låhkoe mij soptseste man gellie saemiengïeleldh lohkehtæjjah Nöörjesne, jïh ibie daejrieh man gallesh saemiengïelem voengine ööhpehtieh. GSI-taallh vuesiehtieh man gellie lohkehtæjjah saemiengïelem ööhpehtieh maadthskuvlesne, men naakenh dejstie leah barre maajhööhpehtimmielohkehtæjjah, jïh eah naan bïevnesh vedtieh man gellie lohkehtæjjah jeatjah faagine saemiengïelesne ööhpehtieh (Aktem guhkebe buerkiestimmiem dan bïjre, vuartesjh Øzerk & Somby, 2025). Guktie Angell jïh jienebh jiehtieh (2022) dellie ij naan ållesth bijjieguvviem utnieh maa guktie saemien gïele- jïh kultuvremaahtoe skuvline darhkan lea, guktie geerve vierhtiedidh man representatijve daate goerehtimmie lea. GSI-taali mietie lin 226 lohkehtæjjah gieh saemiengïelem ööhpehtin maadthskuvlesne jaepiej 2022-23. Aktem åesiem daejstie lohkehtæjjijste seapan barre maajhööhpehtimmielohkehtæjjah, jïh mijjieh daejrebe 67 lohkehtæjjah maajhööhpehtimmiem utnin noerhte-, julev- jïh åarjelsaemien gïelesne maadthskuvlesne jïh jåarhkeskuvlesne (Rijhkerevisjovne, 2019). Jis lea nimhtie, ahte maajhööhpehtimmielohkehtæjjah aaj ryöknesuvvieh goh lohkehtæjjah mah saemiengïelem ööhpehtieh maadthskuvlesne, dellie utnebe dagke 159 lohkehtæjjah gieh voengine saemiengïelem jïh saemiengïelesne ööhpehtieh. Dastegh naemhtie, dle mijjen veeljeme 123 lohkehtæjjah aktem 70-80 % representasjovneåesiem utnieh populasjovnen muhteste. Voestesiereste gaskesadtimh skuvlh saemien gïelen reeremedajven tjïeltine, gaskesadtimh tellefovnen jïh e-påasten tjïrrh. Skuvlide gihtjimh mejtie dah lin sïjhteme dotkijh guessine bööredh juktie goerehtimmien bïjre bïevnedh jïh gihtjemegoerem sjyöhtehke lohkehtæjjide deelledh. Dagkerh råakedimmieh sjïdtin Karasjohkesne, Guovdageajnosne, Deatnusne jïh Unjárgesne reeremedajvi sïsnjelen, jïh Oslovisnie mij lea reeremedajvi ålkolen. Dan lissine aaj saemienlohkehtæjjah jeatjah tjïeltijste böörédovvin tjåanghkanidh Altesne jïh Tromsøesne, gusnie åadtjoejin nuepiem gihtjemegoerem vaestiedidh.

Goerehtimmie aaj göökte seminaarine åvtese buakteme jïh gaskestalleme, NetSam:en åelesne (Nettverk for samiskopplæring), jïh laavenjostostoe Saemien jïlleskuvline. Daah seminaarh öörnesovvin Oslovisnie jïh Romssesne. Desnie aaj saemien lohkehtæjjah bööresovvin meatan årrodh goerehtimmesne. Jïjnjemes lïhtsegh dejnie seminaarine lin lohkehtæjjah mah saemien reeremedajven ålkolen ööhpehtin. Gihtjemegoere aaj seedtesovvi e-påastine jieniebidie skuvlide saemien lïerehtimmiefaalenassine. 17 lohkehtæjjah vaestiedamme gihtjemegoerem jïh påastine seedtin. Dïhte ållesth låhkoe saemienlohkehtæjjah mah libie veeljeme meatan utnedh lea 123. Daatatjöönghkeme eelki goeven 2021 jïh ryöhki ruffien raajan 2022. Veesmedahke feerhmie lohkehtæjjah

gieh dovne saemien gïelen reeremedajven sïsnjelen jïh ålkolen berkieh. Lohkehtæjjah ööhpehtieh learohkh gieh utnieh saemien voestes- jïh/jallh mubpiengïeline, jïh jienebh aaj jeatjah faagine saemien gïelesne ööhpehtieh. Veesmedahke lohkehtæjjah båetieh tjïeltijste mah stööremes learohkelåhkoem saemienlïerehtimmesne utnieh: Karasjohke, Guovdageajnoe, Deatnu, Unjárga, Romsa, Alta jïh Oslove.

Kárásjohke, Guovdageajnoe, Deatnu jïh Unjárga leah saemien gïelen reeremedajvesne. Romsa jïh Alta leah reeremedajven ålkolen, mohte learohkh åadtjoeh lïerehtimmiem saemiengïelesne voestesgïeline jallh saemien mubpiengïeline sijjen skuvline. Seamma tïjjen akte skuvle Romsesne jïh göökte skuvlh Altesne, jarngeskuvlh mah saemiengïelen lïerehtimmiem faalehtieh jïh aaj lïerehtimmiem saemien gïelesne. Oslovisnie aaj faalenasse sentraliseradamme. Daesnie learohkh lïerehtimmiem saemien voestes- jallh mubpiengïelesne åadtjoeh saemien skuvlesne Oslovisnie.

Muvhtine tjïeltine reeremedajvesne akte stoerre låhkoe learoehkijste lïerehtimmiem saemien voestesgïeline åadtjoeh. Jeenjemes dejstie aaj lïerehtimmiem saemien gïelesne åadtjoeh. Karasjohkesne jïh Guovdageajnosne lea medtie 90 prosenth learoehkh gieh saemien voestesgïeline utnieh, seamma tïjjen aaj lïerehtimmiem saemiengïelesne åadtjoeh. Daate tsavtsa jienebh learohkh lïerehtimmiem saemien voestesgïeline åadtjoeh ennh goh dah mah lïerehtimmiem saemiengïelesne åadtjoeh. Dah gieh eah saemien voestesgïeline utnieh, lïerehtimmiem saemien mubpiengïeline åadtjoeh.

Lohkehtæjjah mijjen læstosne aaj feerhmie tjïeltide: Loabát, Porsángku, Åarjel Várjjat, Málatvuopmi, Hársttak, Bådåddjo, Evenassji, Snåase jïh Håbmere. Daejnie tjïeltine dïhte stööremes learohkelåhkoe lïerehtimmiem saemien mubpiengïeline åadtjoeh, mijjen lohkehtæjjijste.

Golme dejstie 123 lohkehtæjjijste barkin ajve maajhööhpehtimmine dan tïjjen gosse daatah sïjse tjöönghkedovvin, mohte dah lin aaj aarebi voenges lohkehtæjjine barkeme. Daah golme lohkehtæjjah eah leah meatan vaalteme analyjsine learoevierhtiej muhteste, gaskem jeatjah dan åvteste dah aaj lïerehtimmiem jåarhkeskuvlesne åtneme. Dah leah læjhkan meatan dennie analysesne gusnie lohkehtæjjah raeriestamme guktie edtja learoevierhtietsiehkiem bueriedidh.

Vaenie lohkehtæjjah meatan gieh åarjel- jïh julevsaemiengïelem jallh -gïelesne ööhpehtieh. Dan åvteste ibie leah analyseereme jallh åehpiedahteme learoevierhtieryöhkoem joekehth gïeli muhteste, juktie vaestiedæjjaj anonymiteetem gorredidh. Veesmedahke lea joekedamme maanaj- jïh noeredaltesi gaskem guktie tabellesne 1.

Tabeelle 1: Lohkehtæjjah barkoesijjie skuvline

MENNIE DALTESISNIE BARKA	MAANADAALTESE	NOEREDAALTESE	DOVNE MAANA- JÏH NOEREDAALTESE
GELLIE LOHKEHTÆJJAH	74	22	27

Dejstie 123 bievnijste dle 60 % ajve maanadaltesisnie barkeminie, 18 % ajve noeredaltesisnie jïh 22 % dovne maana- jïh noeredaltesisnie.

3.3.2 Gihtjemegoeren sïsvege

Gihtjemegoere tjöönghki dovne kvantitatijve jïh kvalitatijve daatah lohkehtæjjaj åtnoen bïjre, trygkedovveme jïh digitaale learoevierhtiej muhteste. Gyhtjelassh lin göötkine bieline öörnedamme. Voestes åesie lij stuvreme dejtie lohkehtæjjide mah aalkoelïerehtimmiem 1. daltesisnie ööhpehtin, mearan mubpie åesie gaajhkh lohkehtæjjah feerhmi. Gihtjemegoere joekehti trygkedovveme jïh digitaale learoevierhtiej gaskem. Voestes åesesne lohkehtæjjah njieljie vaestiedassealternatijvi gaskem veeljin, mah vuesiehtin magkerh jïh man gellie learoevierhtieh lin jaksoes, jïh aaj lin sjïehtedamme LK20S:se. Mubpene åesesne lohkehtæjjah lin gihtjeme vuarjasjidh learoevierhtie-nåhtoem akten 3-joekehten skaalan mietie: *joekoen hijven, naa hijven*, jïh *ij man hijven*. Lohkehtæjjah edtjin seamma tïjjen bievnedh mij faagide jïh mennie daltesisnie vuarjasjamme.

Dan lissine gaajhkh lohkehtæjjah bïrredovvin vuarjasjidh magkerh råajvarimmieh byöroe darjodh båetije jaepine, jïh magkerh evtiedimmiedaerpiesvoeth learoevierhtie-tsiehkien muhteste. Dah åadtjoejin kroessem biejedh dejtie åvtelhbodti lahtestamme alternatijvide, jïh seamma tïjjen åadtjoejin jïjtsh raeriestimmieh faaledh jïh dejtie lissiehtidh.

3.3.3 Eetihke vuarjasjimmieh

Nöörjen daatatjöönghkeme-goevtese (Norsk senter for forskningsdata (NSD)) lea goerehtimmiem dååhkesjadteme åvtelen skuvlide, tjïeltide jïh jeatjebh gaskesadteme. Daatah sïjse tjöönghkesovveme dåajmijes dotkemevuekiej mietie, jïh joekoen leavloem bïejeme anonymiteete, persovnevaarjelimmie, jïjtjevyljehkevoete jïh seahkarimmie bievnijidie gorredidh, NESH:n dotkemetihkeles njoelkedassi mietie (NESH, 2021).

Gihtjemegoeresne libie joekedamme Nöörjen golme byjjehks saemien gïeli gaskem. Juktie persovnevaarjelimmiem krööhkedh dle libie læjhkan tjåanghkan bïejeme aktine kategorijesne gosse analyjsem dorjeme. Dannasinie vaenie vaestiedæjjah gieh åarjel- jïh julevsaemiengïelem jïh/jallh -gïelesne ööhpehtin, dellie ij gåaredh illedahkide joekedidh jïh saemien gïeli mietie vuesiehtidh. Bïevnesh mah maehtieh sjïere sjyöhtehke årrodh dejtie ovmessie gïeledajvide, eah sjïdth reektehtovvedh vuj sjïere digkiedimmieaamhtesine.

Daate gaertjiedimmie lea aktem metodihkeles jïh daajroen muhteste dilemmam. Dennie aktene bielesne lea daerpies anonymiteetem jïh persovnevaarjelimmiem informanti vööste gorredidh. Mubpine bielesne, gosse gïeledåehkide ektiedamme dellie maahta darjodh guktie åarjel- jïh julevsaemien lohkehtæjjaj dååjrehtsh eah seamma våajnoes sjïdth. Daate joekoen beeke dan åvteste daah dåehkieh leah unnebelåhkoeh saemien gïelebyjresisnie, jïh dellie daajroe dej tsiehkiej bïjre maahteme vihkeles årrodh dejtie gieh nænnoestieh beetnehdåarjoem, jïh guktie lin maahteme sjïere råajvarimmieh tseegkedh

learoevierhtiedorjemen muhteste. Mohte persovnevaarjelimmiem krööhkestidh lea akte vihkeles krïevenasse orreme, gosse dovne daatah tjöönghkeme, jïh guktie daatah analyseradamme jïh illedahkh åehpiedahteme.

3.4 Illeldahkh

Daennie boelhkesne voestegh illedahkide åehpiedahta learoevierhtietsiehkien biejre dennie voestes lohkeme- jïh tjaelemelïerehtimmesne saemien gïelesne, maam mænngan gohtjesåvva *aalkoelïerehtimmie saemien gïelesne*. Dan mænngan illeldahkh learoevierhtietsiehkien biejre dennie vijriesåbpoe saemien-lohkehtimmesne voestesgïeline jïh mubpiengïeline, jïh aaj lohkehtimmiem saemien gïelesne ovmessie skuvlefaagine.

3.4.1 Learoevierhtietsiehkie saemien gïelesne aalkoelïerehtimmesne

Learoevierhtietsiehkie aalkoelïerehtimmesne libie sjïere gïehtjedamme mubpiej faagijste. Dannasinie dïhte voestes saemiengïelen lohkeme- jïh tjaelemelïerehtimmie aktem vihkeles våaromem beaja gosse vijriebasse saemiengïelesne lïerehtidh. Joekoen sjyöhtehke saemiengïeleldh learohkidie gieh lïerehtimmiem åadtjoeh skuvline mah leah saemien gïelen reeremedajvine.

Dennie veesmedahkesne lin 30 lohkehtæjjah gieh aalkoelïerehtimmesne ööhpehtin. Daah lohkehtæjjah birresovvin vuarjasjidh mejtie nuekie sjiehteles learoevierhtieh aalkoelïerehtæmman, aaj barkoegærjah, göökte kategorijine a) *trygkedovveme learoevierhtieh* jïh b) *nedte- jïh digitaale lïerehtimmievierhtieh.* Vaestiedæjjah åadtjoejin veeljedh vïjhte ovmese alternatijvi gaskem. Vuelelen vuesiehtibie guktie dah illedahkh:

Tabeelle 2: Lohkehtæjjaj dååjrehtsh learoevierhtiej muhteste aalkoelïerehtimmesne (N=30)

ALTERNATIJVH	GELLIE LOHKEHTÆJJAH VAESTIEDAMME (N=30)	
	Trykte læremidler	Nettbaserte og digitale læringsressurser
Alternatijve 1: *Gaavnem sjïehteles learoevierhtieh aalkoelïerehtæmman mah leah Faageorrestimmien mietie evtiedamme saemiengïelesne - LK20S.*	11	6
Alternatijve 2: *Im gaavnh sjïehteles learoevierhtieh aalkoelïerehtæmman mah leah evtiedamme Faageorrestimmien - LK20S mietie, mohte mov lea jïjtjeme materijellh mah leah LK20S mietie.*	6	6
Alternatijve 3: *Im utnieh sjiehteles learoevierhtieh aalkoelïerehtæmman saemiengïelesne mah leah evtiedamme Faageorrestimmien - LK20S mietie.*	5	11

ALTERNATIJVH	GELLIE LOHKEHTÆJJAH VAESTIEDAMME (N=30)	
	Trykte læremidler	Nettbaserte og digitale læringsressurser
Alternatijve 4: *Im utnieh sjiehteles learoevierhtieh aalkoelïerehtæmman saemiengïelesne mah leah evtiedamme Faageorrestimmien - LK20S mietie., jïh dannasinie båaråsåbpoe learoevierhtieh nuhtjem.*	2	3
Alternatijve 5: *Ij munnjien sjïehth.*	1	0
Dovne alternatijve 2 jïh 4	4	2
Dovne alternatijve 2 jïh 3	1	0
Dovne alternatijve 3 jïh 4	0	2

Guktie tabelleste 1 vååjnoe, dellie 37 prosenth (N=11) lohkehtæjjah jiehtieh sjïehteles learoevierhtieh aalkoelïerehtæmman utnieh mah leah LK20S mietie evtiedovveme. Dah jeatjah 63 prosenth (N=19) jiehtieh eah seamma nuepieh utnieh, jïh dan åvteste ovmessie jeatjah alternatijvh nåhtadamme, gaskem jeatjah jïjtsh evtiedamme learoevierhtieh. Illedahkh vuesiehtieh aktem tjïelke jienebelåhkoe lohkehtæjjah eah naan sjiehteles, *trygkedovveme learoevierhtieh* utneme voestes lohkeme- jïh tjaelemelïerehtæmman saemiengïelesne, mah leah evtiedovveme daaletje learoesoejkesji mietie.

Govhte lohkehtæjjah jeehtin sjïehteles *nedte- jïh digitaale lïerehtimmievierhtieh* utnin, mah lin evtiedovveme LK20S mietie. Seamma jïjnje lohkehtæjjah jeehtin dah lin jïjtsh evtiedamme nedte- jallh digitaale learoevierhtieh nåhtadamme, mah lin akteraeresne dejnie staeriedamme learoesoejkesjinie saemien voestesgïelide. Daestie gåarede lohkedh ahte 12 dejstie 30 lohkehtæjjijste (40 %) darhkan nedtesne gaavneme digitaale learoevierhtieh mah meehtin nuhtjedh dennie voestes lohkeme- jïh tjaelemeööhpehtimmesne saemien gïelesne.

Seamma tïjjen vaastoealternatijvh 3 jïh 4 vuesiehtieh såemies lohkehtæjjah eah naan orre learoevierhtieh nåhtadamme LK20S mietie, jïh dovne jïjtsedorjeme learoevierhtieh nåhtadamme, jallh veeljeme båeries learoevierhtieh nuhtjedh, jallh aaj leah alternatijve 3 veeljeme bielelen tjïelkestidh mah learoevierhtieh nåhtadamme.

Illedahkh vuesiehtieh *gaskeviermie- jïh digitaale learoevierhtieh* aalkoelïerehtæmman saemien gïelesne aaj leah vaanesh. Jienebh lohkehtæjjah eah utnieh naan jaksoes vierhtieh mah leah evtiedamme LK20S mietie.

3.4.2 Lohkehtæjjaj dååjrehtsh learoevierhtietsiehkien muhteste ovmessie faagine

Daennie goerehtimmesne 120 lohkehtæjjah meatan. Juktie persovnevaarjelimmiem jïh anonymiteetem gorredidh ibie joekedamme dej golme saemien gïeli gaskem - noerhtesaemien, julevsaemien jïh åarjelsaemien - gosse illeldahkh åehpiedehtebe.

Guktie lij vuarteme dle jienebh lohkehtæjjah gieh gyhtjelasside saemien voestesgïelen jïh mubpiengïelen bïjre vaestiedamme, ennh goh lohkehtæjjah gieh leah vaestiedamme gyhtjelassh jeatjah skuvlefaagi bïjre. Daate lea ihke saemiengïelen faagesne naa jolle tæjmoetaalem åtna. Seammalaakan dle vaenebe vaastoeh dejtie faagide gusnie vaenebe tæjmoeh. Dejstie 120 lohkehtæjjijste jienebelåhkoe lea noeredaltesisnie barkeminie.

Lohkehtæjjah birresovvin vuarjasjidh mennie sïentesne dah tuhtjieh gååvnesieh jaksoes dovne trygkedovveme jïh digitaale learoevierhtieh, akten golme-njieptjien skaalesne: *joekoen hijven, naa hijven*, *ij man hijven*. Dah edtjin aaj bïevnedh magkerem faagem jïh mennie jaepiedaltesisnie lin vuarjasjamme. Lohkehtæjjah gieh jienebh faagh ööhpehtin jïh/jallh jienebine daltesisnie, meehtin vaestiedassem vedtedh fïerhten faagese jïh daltesasse.

Gosse mohtede saemiengïeleldh lohkehtæjjah jïh daaroengïeleldh lohkehtæjjah gieh ovmese faagh ööhpehtieh, dellie saemiengïeleldh lohkehtæjjah vaenebe. Daate haestemh buakta gosse edtja illedahkh reektehtidh bielelen daejriehtidh gieh dah saemien lohkehtæjjah leah. Juktie persovnevaarjelimmiem jïh anonymiteetem gorredidh libie dan åvteste kategorijide *maana-* jïh *noeredaltese* aktese bïejeme, gosse edtja vuesiehtidh guktie dah lohkehtæjjah leah vuarjasjamme learoevierhtietsiehkie ovmessie faagine.

Tabeelle vuelielisnie vuesehte lohkehtæjjaj vuarjasjimmieh, guktie dïhte learoevierhtieveahka mij sjiehteles evtiedovveme LK20S mietie, dejnie ovmessie faagine.

Tabeelle 3: Lohkehtæjjaj vuarjasjimmieh saemiengïelen learoevierhtiej muhteste ovmese faagine

FAAGE	TRYGKEME VUJ DIGITAALE LEAROEVIERHTIEH	GELLIE LOHKEHTÆJJAH FAAGESNE ÖÖHPEHTIEH JÏH VAESTIEDAMME	LOHKEHTÆJJAJ DÅÅJREHTSH LEAROEVIERHTIE-TSIEHKINE
Saemien voestesgïeline	Trygkeme	113	Bijjelen 60 % tuhtjieh tsiehkie lea nåake
	Digitaale	103	
Saemien mubpiegïeline	Trygkeme	25	Bijjelen 93 % tuhtjieh tsiehkie lea nåake
	Digitaale	26	
Matematihke	Trygkeme	52	Bijjelen 67 % tuhtjieh tsiehkie lea nåake
	Digitaale	37	
Eatnemefaage	Trygkeme	57	Bijjelen 77 % tuhtjieh tsiehkie lea nåake
	Digitaale	46	
Seabradahkefaage	Trygkeme	62	Bijjelen 74 % tuhtjieh tsiehkie lea nåake
	Digitaale	56	
KRLE	Trygkeme	41	Gaajhkh lohkehtæjjah tuhtjieh tsiehkie lea nåake
	Digitaale	38	
Duedtie, Musigke jïh Beapmoe jïh healsoe	Trygkeme	Vaenebh goh 22 lohkehtæjjah fïerhtene faagesne leah jïjtsh dååjrehtsh juekedamme. Bijjelen 83 % utnieh tsiehkie lea nåake	
	Digitaale		

Lohkehtæjjah gieh saemien voestesgïeline ööhpehtieh leah dïhte dåehkie mij jeahta bööremes learoevierhtietsiehkiem utnieh LK20S mietie. Læjhkan medtie 60 prosenth daejstie lohkehtæjjijste utnieh learoevierhtietsiehkie lea nåake. Gaajhkine dejnie jeatjabinie faagine dle sagke stuerebe låhkoe lohkehtæjjah gieh utnieh learoevierhtietsiehkie ij leah hijven.

3.4.3 Lohkehtæjjaj vuajnoeh båetije biejji learoevierhtie/ïeremevierhtietsiehkien bïjre

Guktie aarebi jeahteme dellie akte stoerre haesteme orreme gellie jaepieh daelie, dovne trygkedovveme learoevierhtieh, nedte-vierhtieh jïh digitaale learoevierhtieh fååtesieh. Seamma tïjjen lij iemie veanhtadidh gosse learoesoejkesje LK20S bööti, ahte daerpies sjïdti orre learoegærjah jïh jeatjah learoevierhtieh darjodh mah lin sjïehtedamme dejtie staeriedamme learoesoejkesjidie.

Evtiedimmie, kvaliteetetjirkeme jïh orre learoevierhtieh, faagegærjah bæjhkoehtidh hov leah guhkies prosessh, jïh dan åvteste iemie gåarede guhkiem vaasedh dehtie raejeste orre learoesoejkesje nænnoestamme, goske nuekies learoevierhtieh gååvnesieh.

Learoevierhtie-evtiedimmie aktem ekonomeles bieliem åtna, mohte seamma tïjjen aaj daarpesje nuekies almetjh, gïele-, faage- jïh faagedidaktihkeles maahtojne. Joekoen hov nimhtie smaave gïeleseabradahkine gusnie vaenie saemiengïeleldh faagealmetjh gååvnesieh. Juktie åadtjodh daejredh guktie lohkehtæjjah vuartesjieh båetije biejji saemien learoevierhtieevtiedimmie, dellie birresovvin ussjedalledh ovmessie råajvarimmieh jïh vuekieh tsiehkiem bueriedidh LK20S-skuvline. Lohkehtæjjah åadtjoejin gaektsie alternatijvh jïh birresovvin aktese jallh jienebh alternatijvide kroessem bïejedh. Tabeelle vuelelen illedahkh vuesehte:

Tabeelle 4: Lohkehtæjjaj vuarjasjimmieh ovmessie alternatijve uvtielasside, maa guktie gåarede learoevierhtietsiehkiem bueriedidh

ALTERNATIJVH	GELLIE LOHKEHTÆJJAH DÅARJELAMME (N=123)
Alternatijve 1: Bertemh tjuerieh orre learoevierhkh/learoegærjah ovmessie skuvlefaagine saemien gïelesne darjodh jïh bæjhkoehtidh, jalhts daate maahta guhkiem vaasedh. Gaajhkine faagine nuekie saemienlohkehtæjjah jallh saemien learoegærja-evtiedæjjah gååvnesieh gieh maehtieh learoevierhtieh darjodh maadthskuvlen gaajhkide daltesidie.	102 (83%)
Alternatijve 2: Bertemh tjuerieh smaave faageplaaretjh jïh barkoeplaaretjh saemien gïelesne darjodh. Nuekie saemien lohkehtæjjah/learoevierhtie-evtiedæjjah gaajhkine faagine gieh maehtieh aamhteseplaaretjh jïh barkoeplaaretjh darjodh. Dagkeres maehtieh dööhki dööhki olkese båetedh. Aamhtsplaaretjh jïh barkoeplaaretjh leah aelhkie sjïehtedidh, orrestidh jïh digitaliseradidh jis daerpies jallh jis vaajtele.	94 (76%)

ALTERNATIJVH	GELLIE LOHKEHTÆJJAH DÅARJELAMME (N=123)
Alternatijve 3: Bertemh tjuerieh barre digitale / nedtebaseradamme lïerehtimmievierhtieh darjodh. Lohkehtæjjah jïh learohkh maehtieh dejtie preentedh jïh nåhtadidh, jïh/jallh dah maehtieh interaktijve årrodh guktie gåarede teeksth lohkedh jïh laavenjassh gaskeviermesne tjuevtedh.	49 (40%)
Alternatijve 4: Daerpies eensi saemien lohkemegærjah aalkoelïerehtæmman/ voestes lohkeme- jïh tjaelemelïerehtæmman saemien gïelesne, voestes jïh mubpien klaassesne. Dejtie jeatjah daltesidie dle nuekies ovmese smaavebe lohkemeplaaretjh jïh barkoeplaaretjh saemiengïelesne.	72 (59%)
Alternatijve 5: Jalhts LK20S nænnoestamme, maehtebe båarasåbpoe saemien lohkemegærjide / learoevierhkide / nedtevierhtide goske orre saemien lohkemegærjah / learoevierhkieh / nedtevierhtieh båetieh.	26 (21%)
Alternatijve 6: Lohkehtæjjah gieh saemien 1. gïeline jïh saemien 2. gïeline ööhpehtieh, maehtieh 2 biejjieh våhkoen astoetijjiem åadtjodh, jïh ekonomeles dåarjoem juktie learoegærjah / learoevierhkieh saemienööhpehtæmman tjaeledh, akten latjkes tïjjen sisnjelen.	77 (63%)
Alternatijve 7: Saemien lohkehtæjjah mah vuesiehtimmien gaavhtan matematihkesne, siebriedahkefaagesne jallh eatnemefaagesne ööhpehtieh, maehtieh 2 biejjiej maakseme permisjovnem åadtjodh fïerhten våhkoen, jïh aaj ekonomeles dåarjoem juktie learoegærjah/-learoevierhkieh skuvlefaagine tjaeledh, akten latjkes tïjjen sïsnjelen.	66 (54%)
Alternatijve 8: Saemien lohkehtæjjah mah vuesiehtimmien gaavhtan matematihkesne, siebriedahkefaagesne jallh eatnemelearosne ööhpehtieh, maehtieh 2 biejjieh våhkoen maakseme permisjovnem åadtjodh jïh ekonomeles dåarjoem juktie aamhteseplaaretjh jïh barkoeplaaretjh tjaeledh, akten latjkes tïjjen sisnjelen.	72 (59%)

Tabeelleste vuejnebe (tabeelle 4) tjïelke jienebelåhkoe lohkehtæjjah leah veeljeme alternatijvide 1, 2 jïh 6.

Dej gaektsie åvtelhbodti lahtestamme alternatijvide, lohkehtæjjah åadtjoejin nuepiem jïjtsh raeriestimmieh jïh uvtielassh buektedh, guktie maahta learoevierhtietsiehkiem saemiengïelesne bueriedidh. Doh uvtielassh mah böötin dellie kategoriseradovveme siemesvoeten jallh iktevuajnoen mietie.

Jienebh lohkehtæjjah uvtiedieh dagke ledtjie aamhteseplaaretjh aktem råajvarimmiem mij maahtjetje learoevierhtietsiehkiem bueriedidh. Daate aaj åvtese båata daennie lissielahtesisnie:

- Aamhtesepaahkh darjodh
- Aamhteseplaaretjh saemiengïelesne
-Aamhtesetjaalegigujmie illedh
-Davvi Girjin aamhteseplaaretjh daejnie ektievoetesne buerie viehkine
-Mov mïelen mietie buerebe lïerehtimmietsiehkie sjædta jis lij barre aamhtesegærjah/plaerieh jïh nedtevierhtieh dejnie ektine, jïh daltesi mietie öörneme.

Muvhth lohkehtæjja aaj utnieh 100% namhtatïjje saemien lohkehtæjjide lea bööremes vuekie ihke learoevierhtieh evtiedidh:

-100% namhtaaejkie ihke lïerehtimmievierhtieh evtiedidh
-Vedtieh 100% permisjovne lohkehtæjjide gieh sïjhtieh saemien learoevierhtieh tjaeledh/evtiedidh
- Mijjieh edtjebe dovne digitaale jïh analoge learoevierhtieh utnedh, gusnie seamma buerie kvaliteete goh daaroen, jïh ij barre aamhteseplaaretjh.

Såemesh lohkehtæjjah gieh reeremedajven ålkolen ööhpehtieh, leah jueriedisnie mejtie buerie 2 biejji permisjovnem utnedh, jallh aaj vaenebe ööhpehtimmie ihke learoevierhtie-evtiedimmesne barkedh, dannasinie ij naan saemiengïeleldh sæjjasadtjh-lohkehtæjjah gååvnesieh. Dagkerh lissiebïhkedimmieh bööktin:

- Ij ov man gellie learoevierhtieh 2 biejji våhkojne sjïdth, jïh guktie dellie learohkedåehkine jis fer jïjnjh sæjjasadtjebiejjieh - Mejtie sæjjasadtje saemiengïeleldh? Jïjnje barkoe sjædta sæjjasadtjide ööhpehtimmiematerijaalem stealladidh?
-Rïektesisnie daate 60 prosenth lohkehtæjjaåesiem vaalta. Mijjen dajvesne dellie vaenebe saemiengïeleldh lohkehtæjjah sjïdtieh.
-Lohkehtæjjah vaenebe ööhpehtiemmietæjmoeh våhkosne åadtjoeh guktie buerebelaakan maehtieh learoevierhtieh soejkesjidh jallh sjïehtedidh (saemiengïelese jarkoestidh). Buerebe tijje skaepiedihks årrodh.

Jienebh lohkehtæjjah lisseginie tjeelin, daejriehtin ahte dagke vaajtelamme daaroen learoevierhtieh jarkoestidh sjïehtedidh saemiengïelese:

-Gåarede båeries saemien learoevierhtieh orrestehtedh.
- Hijven learoevierhtieh gååvnesieh (orre, staeriedamme) daaroengïelesne, dagke gåarede jarkoestidh? Nimhtie tijjem spååroe.
-Siebriedahkefaagesne, eatnemefaagesne, KRLE:sne jïh jeatjah faagine maahteme dejtie learoegærjide saemien gïelese jarkoestidh.
-Ibie daarpesjh galkemem orresistie gaavnedh. Dagke maahteme saemien kultuvreste lissiedidh sjyöhtehke boelhkine.
-Mijjieh maehtebe naan gærjah jarkoestidh v.g. "Gaia"- eatnemefaage / seabradahkeefaage
-Mohte vihkeles dah gieh learoegærjah darjoeh leah ööhpehtæjjaj lïhke, jïh tijjem vaeltedh referaansedåehkieh öörnedh maahta hijven öörneginie årrodh.

Akte lohkehtæjja aaj aerpievuekiej sïsvegem learoegærjine vaajtele:

- Duedtie jïh maadthjieledesuerkiej-maahtoe lea vihkeles juktie noerh åadtjoeh lïeredh guktie båatsojne jieledh, faagvuekien mietie barkedh, jïs barre åådtje aktem faagem mij gohtje båatsoe, duedtie, maadthjieleme, jïh dle learoevierhtieh disse gaavnedh

Akte åarjelsaemien lohkehtæjja tjaala: *-Ibie learoegærjah saemiengïelesne utnieh.*

Lohkehtæjjah gieh saemiengïelem mubpiegïeline ööhpehtieh sïjhtieh aelhkie jïh pedagogeles differensieereme learoevierhtieh utnedh. Dah leah heterogeene saemiengïeledh dåehkieh ööhpehteminie.

-Byöroe learoegærjah evtiedidh jïh daltesimietie joekedamme nedtevierhtieh dejtie gærjide. Åajvoeh jis aamhtesi mietie.
- Learoegærjah byöroeh aaj jeenjemasth daltesinie juakadovveme. Dannasinie fiereguhte lohkehtæjja daamtaj aktem learohkedåehkiem aktesne åtna. Daennie dåehkesne daamtaj gaajh stoerre joekehtsh learohki gïelemaahtojne. Såemesh leah

saemiengïelem gelline jaepine lohkeme, mearan mubpiesh aadtjen aalkeme.
Mov barkosne lohkehtæjjine saemien mubpiengïeline, manne guhkiem joe åhtseme learoevierhtieh mah dam sïentem krööhkestieh.
- Aalkoelïerehtæmman saemien-daaroen baakoeh + guvvieh.
- Learoevierhtieh jïjtje darjoem.

Akte lohkehtæjja aaj sæjhta nuepiem utnedh vierhtieh veedtjedh jïh mubpiejgujmie juekedh:

- Ledtjie buerie aktem "gaavnesjimmiesijjiem" / våarhkoem utnedh lohkehtæjjide.

Jienebh lohkehtæjjah vaajtelin buerebe nedtelearoevierhtie-veahkam utnedh, sahth seamma jis lin vuarjasjamme daaletji tsiehkie *"ij hijven nuekie"* jallh *"naa hijven".*

-Jienebh digitaale / nedtevierhtieh evtiedidh.
-Digitaale/nedtelearoevierhtieh lissine utnedh.
-Nedtesne = aelhkie orrestidh. Gærjah = Gosse tjaalasåvva, dellie læjhkan guhkiem vaasa eannan orre båetieh.
- Jis aktem digitaale provgrammem/ applikasjovnem dorje, tjuara geehtedh dïhte orrestahteme sjædta, jïh dennie digitaale veartenisnie "mealtan" årrodh.
-Mijjieh byörebe digitaale learoevierhtiejgujmie barkedh. Dah leah aelhkie darjodh jïh maahta aejkiejmietie utnedh
-Digitale learoevierhtieh gusnie maahta teemah veeljedh. Gelline saemiengïelen dåehkine leah ovmese aalterh, dellie aelhkebe digitaale vierhtieh sjïehtesjidh.
-Byöroeh learoegærjah evtiedidh jïh daltesejuakadovveme nedtevierhtieh dejnie ektine. åajvoeh jis aamhtesi mietie. Learoegærjah byöroeh aaj jeenjemasth daltesjuakadovveme årrodh.
-Digitaale learoevierhtieh mah gåarede teemine sjïehtesjidh. V.g. spïele-provgramme, gogka gåarede jïjtje guvvieh jïh baakoeh sïjse bïejedh.
-Digitale learoevierhtieh medtie seamma goh skolestudie/Salaby saemiengïelesne, saemien sisveginie.

Lohkehtæjjaj lahtestimmieh vedtieh aktem veele goerkesem juktie dej vuarjasjimmieh ööhpehtimmiebarkoste båetieh. Saemiengïeleldh lohkehtæjjah leah stïeres lïerehtimmesne jïh daejrieh guktie vierhtieh balanseradidh, dah leah åehpies frijjeåesteme-öörnegine, sæjjasadtjelïerehtimmine jïh vuejnieh daerpiesvoetem sjiehteles learoevierhtieh utnedh. Uvtemes jïh åajvahkommes dle dïhte stoerre jienebelåhkoe lohkehtæjjijste (83 %) mij jeahta daerpies orre learoevierhtieh evtiedidh daaletje learoesoejkesji mietie. Jïh lahtestimmieh tjuvtjiedieh sjædta daerpies vielie astoem åestedh dejnie barkedh. Seamma tïjjen såemies tjoeperdieh daate maahta learohken lïeremem dïjpedh, vaenie lohkehtæjjah jïh barkoedeadtove læssene dovne dejtie gieh astoetïjjem åadtjoeh jïh dejtie mah eah. Jïjnjemes lohkehtæjjah dåarjohtieh aamhteseplaaretjh evtiedidh. Dah lahtestimmieh tjuvtjiedieh aamhteseplaaretjh gåaredieh utnedh learohki faageles-, gïeleldh- jïh aalteredaltesi dåeresth, jïh dejtie aelhkebe orrestehtedh. Seamma tïjjen åvtese båata ahte jalhts barre unnebe frijjebarkoe lohkehtimmeste vaalta (göökte biejjieh våhkosne) juktie aamhteseplaaretjh jallh jeatjah learoevierhtieh evtiedidh, dellie maahta lohkehtæjja-tsiehkie viesjies sjïdtedh. Juktie maahta geerve saemiengïeleldh

sæjjasadtjh-lohkehtæjjah gaavnedh. Mubpine bielesne, akte lohkehtæjja veanhta vaenebh lohkehtimmietæjmoe våhkosne maahta lohkehtæjjide nuepieh vedtedh jïjtsh materijellem evtiedidh jïh skaepiedihks årrodh. Muvhth aaj raeriestieh learoevierhtieh nöörjen gïeleste jarkoestidh, vuesiehtimmien gaavhtan siebriedahkefaagine, eatnemefaagine jïh KRLE. Mubpieh vienhtieh gåarede naakenem jarkoestehtedh, mohte tjuara saemien kultuvrem meatan vaeltedh desnie gusnie sjyöhtehke. Akte haesteme gosse edtja learoevierhtieh jarkoestidh mah leah daaroen learohkidie sjïehtedamme, lea ahte saemien kultuvre- jïh siebriedahkegoerkese ij ellies sjïdth, men ajve lissiedahkine sjædta aktene nöörjen kultuvrelle referanse-rammesne. Tjåanghkan dle tjïelkelaakan vååjnoe haesteme lea gellielaaketje, jïh veanhtede learoevierhtieh saemien learohkidie jïh lohkehtæjjide edtjieh seamma kvaliteetem utnedh goh learoevierhtieh daaroen learohkidie jïh lohkehtæjjide. Dïhte lohkehtæjja-veesmedahke leah tjåanghkan aktem maehteles jïh haarjanamme lohkehtæjja-krïrriem. Akte stoerre låhkoe lij bijjelen 21 jaepieh lohkehtæjjine barkeme, jaepien 2022 (v.d. Øzerk & Somby, 2025), guktie tabellesne vuelielisnie tjåådtje:

Tabell 5: Lohkehtæjjaj haarjanimmie lohkehtæjjine barkedh

Gellie jaepieh lohkehtæjjine barkeme	1-5 jaepieh	6-10 jaepieh	11-15 jaepieh	16-20 jaepieh	21 jaepieh vuj guhkebe
Gellie lohkehtæjjah	33	11	17	16	46

Daah taalh vuesiehtieh akte naa stoerre åesie lohkehtæjjah dååjrehtimmiem åtna jieniebinie saemien learoeplaanigujmie barkeme. Lohkehtæjjaj vuarjasjimmieh eah barre LK20S:en våaroemistie soptsesth, juktie aaj dååjrehtamme aarebi learoesoejkesjh. Medtie 50 prosenth dååjrehtimmiem åådtjeme LK06S'ine. Medtie lehkie lohkehtæjjakrïrrie (62 123:este) leah dååjrehtamme dovne L97S jïh LK06S. Dannasinie hov lea lohkehtæjjaj vuarjasjimmieh mah feerhmieh båetijeaajkan råajvarimmieh joekoen sjyöhtehke.

3.5 Byjjes dåarjoe saemien learoevierhtie-evtiedæmman

Saemiedigkien lea dïhte operatijve reeremedïedte saemien learoevierhtie-evtiedimmiem dåarjoehtidh. Öörnegen ekonomeles mierieh Stoerredigkesne nænnoeståvva jïh staatedåarjoe åådtje, mearan Saemiedigkie dej mieriej sïsnjeli maaje jïjtjeraarehke råållam åtna maa guktie edtja prioriteradidh jïh dåarjoehtidh.

Saemiedigkie dellie dïhte mij dåarjoeöörnegidie reerie mah edtjieh viehkiehtidh saemien learoevierhtieh evtiedidh noerhte-, julev- jïh åarjelsaemien

gïeline. Saemiedigkie ulmieh jïh prijoriteradimmieh dåarjoeöörnegidie nænnoste, jïh dåarjoe-ohtsemh gïetedalla. Saemiedigkie aaj dïedtem åtna dåarjoedåastojidie vaaksjodh jïh gïehtjedidh, jïh tjirkedh ahte vierhtieh njoelkedassi mietie jïh öörnegen åssjelen mietie åtnasuvvieh.

Saemiedigkie lea dovne dåarjoereerije jïh akte vihkeles faagemaehteles premissedeallahtæjja juktie saemien learoevierhtieh evtiedidh. Reerenasse aaj Saemiedigkiem neebnie aktem åårganem mij lea dïedteguedtije dovne sïejhme jïh sjïere sjïehtedamme saemien learoevierhtiej åvteste. (Meld. St. 17 (2024-2025); Sámediggi, 2026).

Mijjieh libie Saemiedigkine gaskesadteme jïh libie bijjieguvviem åådtjeme dåarjojde saemien learoevierhtie-evtiedæmman. Golmejaepien boelhken 2023-2025 dle tjåanghkan dåårjeme 73 596 932 krávnah dåarjojne learoevierhtie-evtiedæmman (e-påaste Saemiedigkeste, 16.06.2026). Saemiedigkien bïevnesen mietie libie aktem tabellem dorjeme mij bijjieguvviem vadta prosjeektide mah dåarjoem åådtjeme daan aejkieboelhken, juktie saemien learoevierhtieh evtiedidh.

Tabell 6: Bijjieguvvie Saemiedigkien dåarjojde learoevierhtie-evtiedæmman

Saemiengïele voestesgïeline:

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Noerhtesaemien, Julevsaemien jïh Åarjelsaemien	Gïete-gïele	2 662 844	tsïengelen, 2028	Prosjeekte ennje jåhta
Noerhtesaemien, Julevsaemien jïh Åarjelsaemien	Dovne trygkeme & digitaale	1 000 000	skïereden, 2026	Prosjeekte ennje jåhta
Åarjelsaemien 5.-7.	Nedtesne	3 487 500		Jaavoe
Noerhtesaemien 1.-10.	Trygkeme	1 383 000		Jaavoe

Saemien mubpiengïeline:

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Julevsaemien 1.-4.	Nedtesne/ digitaale	2 327 000	Ruffien, 2027	Prosjeekte ennje jåhta
Åarjelsaemien 1.-4.	Nedtesne/ digitaale	2 743 500	Ruffien, 2026	Prosjeekte ennje jåhta
Julevsaemien 7.	Nedtesne/ digitaale	2 770 625	-	Jaavoe
Åarjelsaemien 9.-10	Nedtesne/ digitaale	2 937 250	Ruffien, 2026	Prosjeekte ennje jåhta
Noerhtesaemien 1.-10.	Trygkeme	1 663 250	-	Jaavoe
Noerhtesaemien 1.-10.	Trygkeme	1 057 201	Rahkan, 2026	Prosjeekte ennje jåhta

Saemien gïengelåbpoe:

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Noerhtesaemien 8.-10.	Nedtesne/ digitaale	1 323 190	Golken, 2027	Prosjeekte ennje jåhta

Aelhkielohkemen gærjah:

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Noerhtesaemien 8.-13.	Trygkeme	1 843 496	Goeven, 2026	Prosjeekte ennje jåhta
Åarjelsaemien voestes- jïh mubpiegïele 1.-4.	Trygkeme	1 800 000	Mïetsken, 2026	Prosjeekte ennje jåhta

Seabradahkefaage saemiengïelesne:

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Noerhte-, julev- jïh åarjelsaemien 1.-4.	Trygkeme	4 231 000	-	Jaavoe
Noerhte-, julev- jïh åarjelsaemien 8.-10.	Nedtesne/ digitaale	829 000	Mai, 2026	Ijjie
Noerhte- jïh åarjelsaemien 8.-13.	Trygkeme	384 950	Golken, 2026	Prosjeekte ennje jåhta
Noerhtesaemien 1.-4.	Trygkeme	1 884 000	-	Jaavoe
Noerhtesaemien 5.-7.	Trygkeme		-	Jaavoe
Noerhtesaemien 8.-10.	Trygkeme		Suehpeden, 2026	Ijjie
Noerhte-, julev- jïh åarjelsaemien 1.-10.	Nedtesne/ digitaale	814 000	-	Jaavoe
Noerhte- jïh julevsaemien 1.-10	Nedtesne/ digitaale	813 180	Mïetsken, 2026	Prosjeekte ennje jåhta
Noerhte-, julev- jïh åarjelsaemien 1.-10.	Trygkeme jïh Nedtesne/ digitaale	1 665 158	Mïetsken, 2026	Prosjeekte ennje jåhta

Duedtie:

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Noerhtesaemien 8.-10.	Trygkeme	531 650	-	Jaavoe

Musihke:

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Noerhtesaemien 1.-10.	Trygkeme	128 800	Suehpeden, 2026	Ijjie

Faagirastah spïele:

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Noerhte-, julev- jïh åarjelsaemien 1.-10.	Nedtesne/ digitaale	1 331 120	-	Jaavoe

Faagirastah seksuaalebïevnesematerijellh:

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Noerhte-, julev- jïh åarjelsaemien 1.-13.	Nedtesne/ digitaale	671 559	Snjaltjen, 2027	Prosjeekte ennje jåhta

Alternatijve lissie gaskestalleme (ASK): Konkretiseeremevierhtieh

	Kategorije	Beetnehåasa kr.	Prosjeekte vuertehte galhkeme	Prosjeekte tjirrehtovveme?
Noerhte-, julev- jïh åarjelsaemien 1.-13.	Trygkeme jïh Nedtesne/ digitaale	218 490	Mïetsken, 2026	Prosjeekte ennje jåhta

Tabeelle 6 bijjieguvvie vuesehte stoerre dåarjoeåasah dååhkesjadteme dovne trygkeme jïh nedte-/digitaale learoevierhtieh evtiedidh, dejnie golme saemien gïeline, ovmessie faagine. Dah leah ussjedamme learohkidie ovmessie daltesinie maadthskuvlesne. Muvhth learoevierhtieprosjekth aaj abpe 13-jaepien maadthlïerehtimmiem feerhmieh. Seamma tïjjen bijjieguvvie vuesehte såemies faagh eah dåarjoem åådtjeme learoevierhtieevtiedæmman daennie golmejaepienboelhken 2023-2025, nov goh matematihke, eatnemefaagh, IKT jïh beapmoe jïh healsoe. Duedtie jïh musihke leah dåarjoem åådtjeme noerhtesaemiengïelen learoevierhtieh evtiedidh.

Tabeelle 3:en mietie, dellie 60 % jeehtin learoevierhtieveahka saemien voestesgïeline eah nuakesjh, jïh 93 % jeehtin ij leah nuekie learoevierhtieh saemien mubpiengïeline. Saemiedigkien bijjieguvvie vuesehte njieljie learoevierhtieprosjeekth saemien voestesgïeline leah dåarjoem åådtjeme, jïh govhte learoevierhtieprosjeekth saemien mubpiengïeline. Jalhts bijjieguvvie dåarjojde ij vuesehth mij dalteside gaajhkh dah prosjekth saemien voestesgïeline feerhmieh, dle

vååjnoe goh jienebh learoevierhtieh båetieh jeenjebinie daltesinie daennie faagese. Gosse gïehtjede saemien mubpiengïeline, dle ajve noerhtesamien prosjeekth mah gaajhkide dalteside feerhmeme, trygkeme (ij digitaale) learoevierhtiejgujmie. Åarjelsaemien lea 1.-4. dalteside jïh 9.-10. dalteside, julevsaemien lea 1.-4. dalteside jïh 7. daltesem feerhmeme, dovne trygkeme jïh digitaale learoevierhtiej muhteste.

Tabellesne 3 dle 74 % jiehtieh ij leah nuekie saemiengïeleldh learoevierhtieh siebriedahkefaagine. Saemiedigkie lea beetnehvierhtieh deelleme uktsie prosjektide daennie faagesuerkesne. Gaajhkh prosjekth leah gaajhkine saemien gïeline, gaajhkine daltesinie, jïh leah dovne trygkeme jïh digitaale vierhtieh.

Tabeelle 3 vuesehte vaenie lohkehtæjjah duedtien, musihken jïh beapmoen jïh healsoen faagine barkeminie, jïh dah eah leah madtjeles faalenassine saemiengïeleldh learoevierhtiej muhteste. Ajve göökte noerhtesaemiengïelen prosjekth mah dåarjoem åådtjeme juktie learoevierhtieh evtiedidh, duedtie jïh musihke. Duedtiefaagesne edtja learoevierhtieh 8.-10. daltesasse darjodh, mearan musihkesne 1.-10. daltesasse.

Jeatjah prosjekth, nov goh saemien gïengelåbpoe learoe, aelhkielohkemen gærjah, faagirastah spïelh jïh seksuaalebïevnesematerijellh, jienebine saemien gïeline båetieh, men ij iktegisth gaajhkine saemien gïeline. Noerhtesaemiengïelesne bööremes learoevierhtieveahkam utnieh. Akte unnebe prosjekte, dåarjoen mietie, vadtasovveme ASK:se gaajhkine saemien gïeline.

Gosse tjåanghkan gïehtjede dle bijjieguvvie vuesehte learoevierhtiegievlie lea vijries, dovne leah gellie prosjekteh jïh ekonomeles vierhtie-åasah leah stoerre. Læjhkan jienebh faagh mah eah dåarjoem åådtjeme daan golmenjaepien boelhken. Jis mijjieh tabeelle 3 jïh Saemiedigkien bijjieguvviem ektesne vuartasjibie, dellie lea eatnemefaage, matematihke, KRLE-faage jïh beapmoe- jïh healsoefaage mah nåakebe sïentesne. Bijjieguvvie aaj våaromem beaja ihke goerehtidh, dah dåarjoeh mah leah vadtasovveme, mejtie leah saatnan buektiehtamme learoevierhtietsiehkiem lohkehtæjjide jïh learohkidie bueriedidh learoesoejkesjen LK20S mietie.

3.6 Iktedimmie

Saemien learoevierhtietsiehkie lea guhkiem aktem sïejhme teemam orreme goerehtimmine, vuarjasjimmine jïh byögkeles reektehtsinie. Daamtaj leah tjïertiestovveme learoevierhtieh fååtesieh gaajhkine daltesinie, jieniebinie faagine, jïh ovmessie formaatine. Daennie goerehtimmesne libie gïehtjedamme guktie lohkehtæjjah dååjrieh, mejtie maa learoevierhtieh nåhtose gååvnesieh, dovne trygkedovveme jïh digitaale, maana- jïh noeredaltesine. Illedahkh vuesiehtieh learoevierhtietsiehkie saemienlïerehtimmesne annje lea nåake.

Lohkehtæjjah gieh saemien voestesgïeline lohkehtieh maanadaltesinie, lea dïhte dåehkie mij reektehte nuekies learoevierhtieh gååvnesieh, mah leah evtiedovveme LK20S mietie. Læjhkan akte jienebelåhkoe daejstie lohkehtæjjijste tuhtjie learoevierhtietsiehkie lea nåake. Daate aaj feerhmie dam voestes lohkeme- jïh tjaelemeööhpehtimmiem saemien gïelesne. Gosse ållesth gïehtjede, dle

illedahkh vuesiehtieh learoevierhtieh saemien voestesgïeline jïh saemien mubpiengïeline annje fååtesieh, mearan tsiehkie joekoen haestiedihks dejnie jeatjah skuvlefaagine mah saemiengïelesne ööhpehtieh. Lohkehtæjjah gelline sïentesne dååjrieh ahte tjuerieh lïerehtimmiem tjïrrehtidh bielelen nuekies trygkedovveme jallh digitaale learoevierhtieh, mah leah evtiedovveme daaletje learoesoejkesji mietie.

Lohkehtæjjah jiehtieh uvtemes daerpies orre learoevierhkieh LK20S mietie evtiedidh. Seamma tïjjen jiehtieh tjoepere jis råajvarimmieh praktihkeles konsekvensh buektieh. Akte stoerre barkoe learoevierhtieh evtiedidh maahta vuesiehtimmien gaavhtan buektedh gellie lohkehtæjjah tjuerieh frijje ööhpehtimmeste vaeltedh, jallh permisjovnem åadtjodh juktie meatan årrodh evtiedimmiebarkosne. Aktene faagesuerkesne gusnie joe vaenie lohkehtæjjah saemien gïele- jïh faagemaahtojne, daate vihth maahta konsekvensh buektedh fïerhtenbeajjetje saemienööhpehtæmman.

Voestes ïereste maahta dannasinie realistihke årrodh ahte buektehte smaavebe fleksijbele vierhtieh darjodh dan stuerebe learoevierhkiebarkoen lissine, nov goh aamhteseplaaretjh jïh barkoeplaaretjh. Dagkerh vierhtieh gåarede verkebe evtiedidh jïh åtnose vaeltedh, jïh maahta vïerremes tjoeperem tjuevtedh. Gosse guhkebe soejkesje dellie byjjes ööhpehtimmiehaaltojh byöroeh læjhkan nuekies jïh sjyöhtehke vierhtieh prijoriteradidh juktie systemaateles saemien learoevierhtieh evtiedidh, guktie lohkehtæjjah jïh learohkh dovne trygkedovveme jïh digitaale learoevierhtieh åadtjoeh mah leah daaletje learoesoejkesji mietie.

Saetniesvoete- jïh liktemekommisjovne raereste, nuelelen pilare 2 gïelen bïjre, "nasjovnaale barkoe ihke tjirkedh aktem ellies gïelelïerehtimmien dovne kvenen jïh saemien gïelide maanagïerteste geervelïerehtæmman" (SFK, 2023, s. 653). Kommisjovne aaj juvnehte "aktem bijjieöörneme strategijem bïejedh juktie gïeleldh mïrrestallemem jaksedh byjjenimmie- jïh ööhpehtimmie-institusjovnine" (s. 653). Innst. 30 S (2024-2025) rahkan asken 2024 birrie reerenasse edtja varke rååresjadtedh uvtielassh buektedh, aktem nasjonaale barkoem aelkedh ihke ellies gïelelïerehtimmiem böörenjestedh dovne saemien jïh kveenen gïelesne abpe ööhpehtimmiegievlesne (nænnoest. VI). Reerenasse aaj birresovveme gïehtjedidh jïh råajvarimmieh tjïrrehtidh ihke dagkerem gïelelïerehtimmiem fassedh, jïh laavenjostoem nænnoestehtedh gaskoe gïelejarngh, tjïelth, fylhkentjïelth jïh jeatjah sjyöhtehke aktöörh. Jïh heaptoeh vueptiestehtedh jïh råajvarimmieh bueriedidh guktie saemien jïh kveenen gïelemaehtetje almetjh skreejriehtidh dovne maanagïertine jïh skuvline barkedh (nænnoest. IV). Mijjen mïelen mietie byöroe akte bielie daennie barkosne, saemien learoevierhtieh aaj evtiedidh, maeksedh jïh dejtie jaksoes darjodh.

Seamma tïjjen byöroe krööhkestidh guktie edtja dïedtem joekedidh learoevierhtiebarkoen åvteste. Saemiengïeleldh lohkehtæjjah joe aktem sjïere barkoedeadtovem utnieh gosse edtjieh lïerehtimmiem vedtedh bielelen nuekies saemiengïeleldh learoevierhtieh utnedh. Jalhts lohkehtæjjah vyörtegs maahtoem utnieh dovne faagine jïh faagedidakteles gyhtjelassi bïjre, dellie ij edtjh dam stoerre maajsoem læssanidh vierhtie-evtiedimmiem

bïejedh barre dan aktegs lohkehtæjjese. Learoevierhtieh byöroe evtiedidh aktene lïhke laavenjostoebarkosne lohkehtæjjajgujmie, mohte dïedtem jïh barkoemaajsoem tjuara joekedidh jienebi aktööri gaskem mah sjïehteles gïelemaahtoem, faagemaahtoem, faagedidaktihkem, teknologijem jïh redaksjovnemaahtoem utnieh. Akte guhkies jïh ellies strategije byöroe dan åvteste åenehks-jïh guhkiesmierien råajvarimmieh iktedidh, jïh jienebh aktöörh meatan vaeltedh. Byöroe leavloem bïejedh staeries finansieradimmie jïh maehteles learoevierhtiebarkijh utnedh. Tjirkedh ahte lea iktedimmie sjyöhtehke byjjes faamoej jïh faagebyjresi gaskem, faageles jïh redaksjovnelle kvaliteetetjirkemem utnedh, jïh systemaateles bïevnesh skuvlide vedtedh dej jaksoes vierhtiej bïjre. Dïhte bijjieguvvie Saemiedigkien dåarjojde ovmese learoevierhtieprovsjektide vuesehte faagesuerkie joe lea vijries. Dovne leah gellie provsjekteh dej golme saemien gïeline, jïh stoerre ekonomeles vierhtieåasah mah joe leah deelleme. Aejkieboelhkesne 2023-2025 dle tjåanghkan dåårjeme 73 596 932 kråvnah learoevierhtieevtiedæmman. Gaskemedtien dle daate ovrehte 24,5 millijovnh kråvnah fïerhten jaepien.

Mijjen mïelen mietie byöroe dam ekonomeles dåarjoem ennje tjïrkedh. Seamma tïjjen dle lissiedåarjoe aktegimsie ij leah nuekies. Dah dåarjoelimmieh byöroeh aktine iktedamme råajvarimmine årrodh, gusnie daerpiesvoetide ovmessie faagine, ovmessie daltesinie jïh dejnie golme saemien gïeline ektesne vuartesje. Aaj vihkeles learoevierhtiekvaliteetem tjirkedh, jïh gïehtjedidh lohkehtæjjah jïh skuvlh jaabnan bïevnesh åadtjoeh mah magkerh vierhtieh gååvnesieh. Dïhte daaletje learoevierhtiesijjie Ovttas, Aktan, Aktesne maahta vihkeles bïevneseguedtijine årrodh juktie dagkerh vierhtieh vååjnesasse bïejedh jïh aaj jaksoes darjodh.

Mijjen mïelen mietie daerpies aktem tjamkebe iktedamme jïh guhkiesmierien reeremem utnedh daennie vihkeles suerkesne. Akte ellies saemien learoevierhtieråajvarimmie byöroe faagetjirkemem utnedh, staeries jïh pragmatihke årrodh, jïh seamma tïjjen uvtemes bïejedh dah tjïelke daerpiesvoeth mijjen learohkh jïh lohkehtæjjah utnieh. Illedahkh daehtie goerehtimmeste maehtieh dovtegine årrodh Maahtoedepartemeentese gosse edtjieh Stoerredigkien nænnoestimmiem fulkedh. Ulmie tjuara uvtemes årrodh ahte saemien learohkh sjïehteles, orre jïh kvalitatijve buerie learoevierhtieh åadtjoeh dennie gïelesne jïh dejnie faagine dah gelkieh reaktan mietie lïerehtimmiem åadtjodh.

3.7 Raeriestimmieh

Goerehtimmien illeldahki mietie, jïh mænngan daaletje learoevierhtietsiehkiem vuarjasamme, dle mijjieh juvnehtibie:

1. Laakesne nænnoestidh saemien learohkh utnieh reaktam saemien learoevierhtieh åadtjodh.

Saemien learohkh byöroeh laakenænnoes reaktam utnedh, dovne trygkedovveme jïh digitaale learoevierhtieh jïh nedtevierhtieh åadtjodh mah leah evtiedovveme daaletje learoesoejkesji mietie, dovne saemiengïelen lïerehtæmman jïh lïerehtimmie saemien gïelesne.

2. Learoevierhtiebarkoem Saemien lohkemejarngesne dåarjoehtidh.

Learoevierhtiegoevtesem Saemien lohkemejarngesne – Sámi lohkanguovddáš – Sáme låhkåmguovdásj – Nasjonalt senter for samisk i opplæringen, mij lea Saemien jïlleskuvlen åelesne byöroe dåarjoehtidh. Jarnge byøroe nuekies vierhtieh utnedh, juktie nöörie saemien maanajgïertide jïh skuvlide iktemearan bïevnedalledh daaletje learoevierhtiej jïh lïerehtimmievierhtiej bïjre learoevierhtiesæjrosne *Ovttas, Aktan*, *Aktesne* jïh saemien learoevierhtievåårhkosne.

3. Saemiedigkien dåarjoem learoevierhtieevtiedæmman iktedidh Saemien lohkemejarngine.

Saemiedigkien dåarjoereereme byöroe lïhke laavenjostoem utnedh Saemien lohkemejarngine. Jarnge byöroe aktem nasjovnaale bijjiedïedtem guedtedh saemien learoevierhtiej muhteste. Jïh systemaateles goerehtalledh mah daerpiesvoeth dåastoehtamme, jïh mah annje fåatesieh maadthlïerehtimmesne.

4. Faage-moenehtsh saemien learoevierhtiej muhteste tseegkedh.

Byöroe faagegïeleldh-, faagedidakteles- jïh teknologijemaahtoem utnedh gosse learoegærja- jïh learoevierhtiefaageles referaansedåehkieh nammohte. Dåehkieh byöroeh viehkiehtidh faageles, gïeleldh, pedagogeles jïh redaksjovnelle kvaliteetem tjirkedh gosse saemien learoevierhtieh evtieduvvieh.

5. Dåarjoeh saemien learoevierhtide lissiehtidh jïh iktedidh.

Byöroe dåarjoem saemiengïelen learoevierhtide lissiehtidh, jïh seamma tïjjen aktem tjarkebe iktedamme jïh guhkiesmierien barkoem böörenjostedh. Byöroe lissiehtamme ekonomeles vierhtieh ektiedidh aktine systematihke daerpiesvoetekaarhtedimmine, jïh faagi jïh daltesi gaskem prioriteeradidh, jïh faageles kvaliteetetjirkemem utnedh

6. Produksjovnedåarjoem digitaale learoevierhtide lissiedidh.

Byöroe öörnegh produksjovnedåarjojne tseegkedh jallh nænnoestehtedh bertemidie jïh jeatjah maehteles aktööride mah saemiengïeleldh digitaale learoevierhtieh jïh lïeremeviehkievierhtieh nedtesne evtiedieh, daaletje learoesoejkesjevierhkien mietie.

7. Åenehks- jïh guhkiesmierien raåjvarimmieh iktedidh

Åenehksmierien byöroe aamhteseplaaretjh jïh barkoeplaaretjh evtiedidh mah maehtieh naan stööremes daerpiesvoetide lïerehtimmesne gaptjedh. Guhkiesmieresne byöroe ellies saemiengïelen learoegærjah evtiedidh, dovne trygkedovveme jïh digitaale learoegærjah jïh learoevierhtieh nedtesne, daaletje learoesoejkesji mietie.

8. Geehtedh olles learoevierhtie-evtiedimmie dam staeries ööhpehtimmiem heaptoeh.

Tjuara learoevierhtie-evtiedimmiem öörnedidh guktie ij skuvline fer vaenie

maehteles saemiengïeleldh lohkehtæjjah sjïdth. Lohkehtæjjaj maahtoe jïh dååjrehtsh byöroe vihkeles viehkine evtiedimmiebarkosne årrodh, mohte produksjovnedïedte byöroe jienebi aktööri gaskem juakasovvedh. Dannasinie byöroe öörnegh tseegkedh mah hoksedieh lohkehtæjjah gieh leah meatan learoevierhtie-evtiedimmesne, guktie nuekies tïjjem jïh vierhtieh åadtjoeh jïh gïehtjedidh learohkh eah staeries lïerehtimmiem dassieh. Learoevierhtie-evtiedimmie edtja maahtoem vedtedh, ij edtjh dovres lïerehtimmiekapasiteetem learohkistie bïksedh ihke produksjovnebarkose sertiestidh.

Litteratuvrh:

Angell, E., Kårtveit, B., Nygaard, V., & Riseth, J. Å. (2022). *Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene (Rapport 11-2022, NORCE Helse og samfunn).* NORCE Helse og samfunn.

Bjørkås, E., Godeseth, S. M., Holden, M. B., Hansen, H., Porsanger, S. & Rasmussen, I. (2021). Evaluering av Sametingets organisering av læremiddelutvikling. Vista Analyse. https://vista-analyse.no/site/assets/files/7092/va-rapport_2021- 26_evaluering_av_sametingets_tilskuddsordning_for_laeremidler.pdf

Chauhan, S. (2017). A meta-analysis of the impact of technology on learning effectiveness of elementary students. *Computers & Education*, *105*, 14-30.

Gilje, Ø., Ingulfsen, L., Dolonen, J. A., Furberg, A., Rasmussen, I., Kluge, A., Knain, E., Mørch, A., Naalsund, M., & Skarpaas, K. G. (2016). *Med ARK&APP. Bruk av læremidler og ressurser for læring på tvers av arbeidsformer*. Universitetet i Oslo. https://www.uv.uio.no/iped/forskning/prosjekter/ark-app/arkapp_syntese_endelig_til_trykk.pdf

Hattie, J. (2009). Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. Routledge.

Hirvonen, V. (Red.). (2004). *Samisk skole i plan og praksis: hvordan møte utfordringene i L97S?: evaluering av reform 97*. Samisk høgskole, Norges forskningsråd, Čálliidlágádus.

Horsley, M., Knight, B. A., & Huntly, H. (2014). Textbooks and learning: A pedagogical perspective. International Journal of Educational Research, 67, 1–9. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2014.03.001

Innst. 30 S (2024-2025). *Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen.* Kontroll- og konstitusjonskomiteen. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2024-2025/inns-202425-030s/?m=5

Johansen, K. (2016). Samisk lærertetthet. *Sámi logut muitalit/Samiske tall forteller 9*. Sámi allaskuvla https://samilogutmuitalit.no/en/node/3977

Li, F., & Wang, L. (2024). A study on textbook use and its effects on students' academic performance. *Disciplinary and Interdisciplinary Science Education Research, 6*, Article 4. https://doi.org/10.1186/s43031-023-00094-1

Meld. St. 17 (2024–2025). Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Kommunale tjenestetilbud til samiske innbyggere.

Mitchell, D. & Sutherland, D. (2020). *What Really Works in Special and Inclusive Education: Using Evidence-Based Teaching Strategies.* (3. utg.). Routledge

NESH (2021, 16.des.). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora.* De nasjonale forskningsetiske komiteene. https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/

Opplæringslova. (2023). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-2023-06-09-30). Lovdata. https://lovdata.no/nav/lov/2023-06-09-30/

Pingel, F. (2010). *UNESCO guidebook on textbook research and textbook revision* (2nd ed.). UNESCO.

Ramdhani, L. I., Soeharno, S., Refni, E., Sarifah, I., & Mahdiyah, M. (2024). Meta-Analysis The Effectiveness of Digital Learning Media on Literacy Numeracy: Implications for Education Based Technology. *Jurnal Penelitian Pendidikan*, *41*(2), 153-161.

Remillard, J. T. (2005). Examining key concepts in research on teachers' use of mathematics curricula. *Review of Educational Research, 75*(2), 211–246. https://doi.org/10.3102/00346543075002211

Riksrevisjonen (2019). *Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk (Dokument 3:5 (2019-2020)).* Riksrevisjonen. https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/no-2019-2020/opplaringiogpasamisk.pdf

Sámediggi (2024). *Sametingets strategiplan for samiskspråklig læremiddelutvikling 2025-2028 – revidering*. Sámediggi. https://sametinget.no/_f/p1/ic69c7f93-c0c7-4a97-b1d6-34e2f38cb7d0/sametingets-strategiplan-for-samiskspraklig-laremiddelutvikling-2025-2028-revidering.pdf

Sámediggi (2026). https://sametinget.no/vuodoahpadus/oahppamnavo/?utm_source=chatgpt.com

Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner (Dokument 19 (2022-2023)).* Stortinget. https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--ogforsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf.

Schmidt, W. H., McKnight, C. C., & Raizen, S. A. (1997). A Splintered Vision: An Investigation of U.S. Science and Mathematics Education. Kluwer Academic Publishers.

Solstad, K. J., Nygaard, V., & Solstad, M. (2012). Kunnskapsløftet 2006 Samisk–Mot en likeverdig skole (NF-rapport, 1, 2012). Nordlandsforskning. https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2012/evakls.pdf

Solumuthu, K., Thambu, N., & Jayabala, P. (2023). Textbooks in teaching and learning process in Malaysian schools: A meta-analysis study. Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities, 15(1), 39–54.

Stensvold, S. O. (2023, 26.april). -For lave ambisjoner. *Ságat*. https://www.sagat.no/for-lave-ambisjoner/19.37943

Utdanningsdirektoratet (2022). *Utdanningsspeilet 2022.* Utdanningsdirektoratet https://www.udir.no/tall-og-forskning/publikasjoner/utdanningsspeilet/utdanningsspeilet-2022/den-digitale-tilstanden-i-skole-og-barnehage/digitale-laremidler/

Utdanningsforbundet Nordland. (2023, 14.juni). Lovfest rettigheten til samiske læremidler. *Utdanningsnytt.* https://www.utdanningsnytt.no/laeremidler-samisk-utdanningsforbundet/lovfest-rettigheten-til-samiske-laeremidler/363991

Varier, D., Dumke, E. K., Abrams, L. M., Conklin, S. B., Barnes, J. S., & Hoover, N. R. (2017). Potential of one-to-one technologies in the classroom: Teachers and students weigh in. *Educational technology research and development*, *65*(4), 967-992.

Øzerk, K. (2021, 15.des.). 30-årsjubileet for samelovens språkregler – Hva har man oppnådd og hva gjenstår? *Ságat, kronikk. https://www.sagat.no/30-arsjubileet-for-samelovens-sprakregler-hva-har-man-oppnadd-og-hva-gjenstar/19.30371*

Øzerk, K. (2008). Opplæringsteori og læreplanforståelse. Oplandske bokforlag.

Øzerk, K. & Somby, H. M. (2025). De som berøres må høres – hvem er samisklærerne i grunnskolen? *Samiske tall forteller nr 17*. Sámi allaskuvla.

Plánejeddjiid ja sámi, kvena ja davvinorgalaš guolásteddjiid vuoiggalašvuođaipmárdus riddoavádatplánemis

Sigrid Engen · Else Grete Broderstad
Jannike Falk-Andersson · Per Fauchald
Vera Helene Hausner
Norsk institutt for naturforskning · UiT Norgga árktalaš universitehta
Norsk institutt for naturforskning · UiT Norgga árktalaš universitehta
UiT Norgga árktalaš universitehta

Čoahkkáigeassu

Jagi 2021 miessemánus čađaheimmet jearahallaniskkadeami riddoavádatplánejeddjiid ja kommersiála guolásteddjiid vuoiggalašvuođaoainnus báikkálaš guolástusa hálddašeami hárrái Davvi-Norgga riddosuohkaniin. Suohkanlaš riddoavádatplánen váikkuha guolástemiide riddoguovlluin doaimmaid muddema bokte. Báikkálaš guolástusaide leat seammás hástalussan njieddji guolásteaddjelohku, unnit gáddáibuktimat, ráddjejuvvon infrastruktuvra nugo gáddáibuktinbáikkit ja resurssaide ja guovlluide guoskevaš riiddut industriála guolástanfatnasiiguin ja guollebiepmahagaiguin. Guorahalaimet ipmárdusaid juogadan-, prosedyra- ja dohkkehanvuoiggalašvuođas 705 guolásteaddji (sámi, kvena ja davvinorgalaš) ja 41 plánejeaddji gaskkas. Bohtosat čájehit unna erohusažiid guolásteaddjejoavkkuid gaskkas, muhto čielga erohusaid gaskal guolásteddjiid ja plánejeddjiid. Plánejeaddjit árvvoštalle eatnašat ahte riddoavádatgeavaheapmi áimmahušša vuoigatvuođadeastta, dan botta go ollu guolásteaddjit vásihedje dan nuppe ládje. Ollu guolásteaddjit oaivvildedje ahte mearrádusat unnán dohkkehedje riddoguolástankultuvrra mearkkašumi dahje válde atnui sin máhtu. Sámi guolásteaddjit dieđihedje dávjjibut go earát ahte sámi jearaldagat eai doarvái dohkkehuvvon. Jus muittus atná Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna čilgehusa mearrasámi vuostehágus norgga guolástuspolitihkkii, de eai hirpmahuhte gávdnosat. Nugo kommišuvdna cuige, de jerre dađistaga eanet sápmelaččat lei go negatiiva guolástuspolitihkalaš mannolat čadnon sin čearddalaš gullevašvuhtii. Plánejeaddjit oaivvildedje ahte guolásteddjiin leat buorit vejolašvuođat váikkuhit mearrádusaide, ja ahte proseassain lea ovddasvástádus ja luohttevašvuohta. Ollu guolásteaddjit eai lean ovtta oaivilis, ja árvvoštalle sihke prosedyra- ja juogadanvuoiggalašvuođa vuollegažžan. Máŋga plánejeaddji eai diehtán vissásit váikkuhuvvojedje go báikkálaš guolástusat negatiivvalaččat mearrádusain riddoavádatgeavaheami birra.

Govva: Gunnvor Guttorm

4.1 Álggaheapmi

Lassáneapmi alit ealáhusain dahká eanet diđolašvuođa dárbbašlažžan vuoiggalašvuođajearaldagaid ektui riddohálddašeamis. Odne diehtit relatiivvalaš unnán das movt iešguđet joavkkut árvvoštallet iešguđet vuoiggalašvuođadimenšuvnnaid riddoguovlluid geavaheamis ja hálddašeamis, sihke sisriikkalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Dás geahčadit eanet dan. Seammás čájehit dutkamat (gč. ee. Eythrósson 2008; 2025, Pedersen 2012) ja almmolaš čielggadanbarggut (NAČ 2008: 5, Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (SFK) 2023) ahte lea leamaš guhkilmas mearrasámi vuosteháhku eiseválddiid guolástusmuddemiid vuostá. Vuosteháhku lea leamaš čadnon politihkkii maid ollu mearrasámi aktevrrat leat vásihan – ja nugo galgat oaidnit, ain vásihit – eahpevuoiggalažžan. Dát guoská maiddái earáide geat leat sorjavaččat báikkálaš resurssain. Mearrasápmelaččaid guhkilmas gižžu ja gáibádus vuonaid suddjet lea dattege "lassedimenšuvdna mii muhtun muddui lea váikkuhan sihke ášši ovdáneapmái ja dasa movt dat vásihuvvo báikkálaččat" (Eythórsson 2008, 9). Dakkár dovddaheapmi ja eiseválddiid geatnegasvuođat sápmelaččaid guovdu guolástusmuddemis leat maiddái vuođđun Smitha 1990-čielggadeapmái sápmelaččaid guolástusvuoigatvuođain maŋŋel dorskekriisa ja go álggahedje fanaseriid mat ávžžuhedje ahte sámi guolástusvuoigatvuođat ráhkaduvvojit oktasaš vuoigatvuohtan čadnon sámi ássanguovlluide mat maiddái fátmmastit guovllu guolásteddjiid geat eai leat sápmelaččat (Smith 1990). Søreng (2014, 7) čujuhettiin Maurstadii (1997, 1999), cuige ahte guolástushálddašeapmi seahtá guovdilastit resursasorjjasvuođa mii smávvaskáláguolásteamis (mas mearrasámi guolásteamit lea oassin) lea. Easka dán perspektiivvas sáhttá vásihuvvon vuoigatmeahttunvuođa čatnat golmma dimenšuvdnii: juohkimii čadnon (vuotnaareálaid ja resurssaid juohkin ja geavaheapmi), dohkkeheamivuođut (dohkkehit resursalagašvuođa vuođđun vuoigatvuođaide) ja proseassalaš (vejolašvuohta váikkuhit dáidda mearrádusaide).

Konkrehtalaččat geahčča t movt riddoavádatplánejeaddjit, sápmelaččat, kvenat ja eará davvinorgalaš guolásteaddjit ipmirdit vuoiggalašvuođa báikkálaš guolástusaid guovdu riddoavádathálddašeamis. Mii jearrat lea go erohus riddoavádatplánejeddjiid ja guolásteddjiid ipmárdusas čadnon vuoiggalašvuhtii báikkálaš guolástusain, rievddadit go vuoiggalašvuođa ipmárdusat guolásteaddjejoavkkuid gaskkas, ja jus nu, movt dakkár rievddademiid sáhttá čilget.[1]

Riddoavádatplánen, mii lea suohkaniid ovddasvástádus, sáhttá doarjut guolástusaid go mudde gos ja movt iešguđetlágan doaimmat dáhpáhuvvet riddoavádagas. Báikkálaš guolástusaide leat hástalussan njieddji guolásteaddjelogut, vátnon guliid gáddái buktimat servodagain mat leat sorjavaččat guolis, ja unnon beasatlašvuohta dárbbašlaš infrastruktuvrraide nugo hápmaniidda ja báikkiide gosa guliid buktá (Riikarevišuvdna 2020). Dasa lassin leat smávvaskáláguolásteddjiid ja industriála guollefatnasiid gaskkas riiddut go lea sáhka

[1] Dán artihkkala vuođđun lea fágaguoibmeárvvoštallojuvvon artihkal "Blue Justice: diverging perceptions between coastal planners and fishers in the blue economy," maid *Sustainable Science* (Engen je. 2026b) almmuhii.

resursaviežžamis ja areálageavaheamis mearradoallun (Riikarevišuvdna 2020; Engen je. 2026a). Muhtun hástalusaid meannudit riddoavádatplánemis, dan botta go eará, nugo eriid mearrideapmi ja guolástusmuddemat váldonjuolggaduslaččat leat guolástushálddašeami ovddasvástádus.

Okta riddoavádatplánema dehálaš ulbmiliin lea nappo unnidit riidduid, ovddidit ovttasbarggu aktevrraid gaskkas mat atnet meara riddoguovlluin ja suddjet meara ekovuogádaga. Goitge ii leat riddoavádatplánen nu dávjá ollašuhttán vuordámušaid vuoiggalaš plánemis ja areálaid juogadeamis riddoavádaga geavaheddjiid gaskkas (Reimer je. 2003). Váttisvuohtan sáhttá, ovdamearkka dihte, leat ahte váilu rabasvuohta ja ahte lea politihkalaš marginaliseren. Dutkamat máŋgga riikkas leat maid čájehan ahte dakkár hástalusat sáhttet dagahit ahte báikkálaš guolásteaddjit duvdojuvvojit eret (Stalmokaitė je. 2023). Dasa lassin lassána gilvu riddoareálaid alde, ja iešguđetlágan beroštumit ja ealáhusat nugo ođasmuvvi energiija, luondduvuđot turisma ja mearradoallu duvdet eret báikkálaš guolástusaid (Borch 2009; McIntosh je. 2022; Palm je. 2023). Dasa lassin mielddisbuktá mearradoallu birashástalusaid nugo nuoskkideami, dávddaid leavvama ja genehtalaš váikkuheami luođu guollenáliide (Bergh je. 2023). Máilmmiviidosaš hástalusat nugo dálkkádatrievdamat ja geopolitihkalaš eahpesihkarvuohta buktet maid riskkaid báikkálaš guolástusaide. Dálkkádatrievdamat dagahit ahte guollenálit johtet davásguvlui (Fossheim je. 2015). Eanet militearadoaimmat mearas sáhttet dasa lassin šaddat riidduide guolástusdoaimmaiguin, ovdamearkka dihte go muhtun norgalaš mearrahárjehallamis soahtefanas vuodjuduvvui guovdu soames guolástansaji (Omre 2025; Brandt 2026).

Boahtte oasis válddahallat oanehaččat alit vuoiggalašvuođa doahpaga. Mii čiekŋudit historjjálaš konteavstta, riektedili ja báikkálaš guolástusaid mearkkašumi, ovdal go oanehaččat válddahallat riddoavádatplánema konteavsttas. Dasto ovdanbuktojuvvo guorahallan, ja de bohtosat ja mearkkašupmi guolásteaddjijoavkku ovttaláganvuođain ja erohusain. Digaštallamis mii čuovvu, suokkardallat joavkkuid vuoiggalašvuođa ipmárdusaid golmma dimenšuvnna ektui, ovdal go neavvut ja konkluderet.

4.2 Alit vuoiggalašvuohta – oanehaččat čilgejuvvon

Doaba alit vuoiggalašvuohta lea oassin birasvuoiggalašvuođa fágasuorggis, ja sáhttá ipmirduvvot golmma dimenšuvnna ektui – vuoiggalašvuohta dohkkeheapmin, vuoiggalašvuohta juogadeapmin, vuoiggalašvuohta prosedyran.

Vuoiggalašvuohta dohkkeheapmin siskkilda iešguđetlágan árvooainnuid, identitehtaid, máhtuid, kultuvrraid, vuoigatvuođaid ja návccaid vuhtiiváldima ja dohkkeheami. Váilevaš dohkkeheapmi min konteavsttas sáhttá, ovdamearkka dihte, mearkkašit ahte guolásteddjiid oidnet homogena joavkun almmá ahte beroštumiid, árvvuid ja máhtuid girjáivuohta dohkkehuvvo.

Vuoiggalašvuohta juogadeapmin lea árvideames dat maid eatnašat jurddašit go lea sáhka vuoiggalašvuođas, ja gávdnojit iešguđetlágan ákkastallamat das mii

vuoiggalaš juohkima vuođđun galgá leat. Ovdamearkka dihte sáhttá ákkastallat ahte buohkat galget oažžut seamma stuora guolleeriid (ovttaláganvuođaprinsihppa). Jus dasto čuovvu lagasvuođaprinsihpa, de galget eanet resurssat mannat báikkálaš guolásteddjiide. Jus árjja deattuha, de seađáše guolásteaddjit geat eanemusat guolástit oažžut stuorámus eari.

Vuoiggalašvuohta prosedyran guoská vuohkái movt mearrádusat dahkkojuvvojit, ja lea dehálaš oassin olbmuid vuoiggalašvuođaipmárdusas. Das ii leat dušše sáhka ovdamuniin ja maŋuin maid joavkkut vásihit, muhto maiddái das movt juohkima mearrádusaide leat joavdan. Riddoavádatplánemis lea dehálaš ahte guoskkahuvvon beliin lea vejolašvuohta leat fárus váikkuheame. Dat mearkkaša ahte dain lea duohta vejolašvuohta váikkuhit plánenproseassa bohtosii – ahte vásihit ahte sin váldet duođas ja guldalit. Máhkašproseassain – main guoskkahuvvon bealit váldojuvvojit fárrui danin go lea gáibiduvvon lágas, almmá duohta vejolašvuođa váikkuhit bohtosii – lea máhcci hástalus plánenproseassain.[2]

4.3 Historjá, riektedilli ja báikkálaš guolástusat

Vaikko mii dás guovdilastit dálá mearrádus- ja vuoiggalašvuođaipmárdusaid, de lea dehálaš čujuhit dasa ahte “alit” vearrivuohta ollu dilálašvuođain lei juo ovdal otná ekspansiiva ovdáneami riddoavádagas ja ahte dakkár vearrivuođas leat čiekŋalis historjjálaš ruohttasat (gč. Blythe je. 2023). Davvinorgalaš oktavuođas lea dás sáhka riektehistorjjás ja riektedilis, ee. nugo Eythrósson (2025) čilge. Riddoguolástuslávdegoddi (NOU 2008:5) dokumenterii ahte friddja guolásteapmi Finnmárkku vuonain ii lean buohkaidriekti. Nu čájehit maiddái earet eará Jebensa (2007) ja Bulla (2011) barggut. Pedersen (2008, 2012) čujuha viidáseappot ahte sápmelaččaid vuoigatvuohta guolástit vuonain lei dohkkehuvvon jagi 1761 Lappekodisilla mearrádusain ja jagi 1755 Jordutvisningsresolusjonen nammasaš eananjuohkinresolušuvnnas.

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (SFK) (2023, 207) čujuha dasa ahte mearrasámi guolástanvuoigatvuođat rivde dohkkehuvvon dološvirot vuoigatvuođain guolástit vuonain dasa ahte 1850-logu gaskamuttu rájes sakka hedjonedje. Dát "sámi álbmoga marginaliseren áigodagas 1860:s gitta 1969 rádjái" lei "čadnon dan áigodaga dáčča assimilerenpolitihkkii, mii ákkastallojuvvui dainna ahte sápmelaččaid kultuvra ja ealáhusheiveheapmi lei bázahallan ja heivetmeahttun ođđaáigásaš servodahkii" (Eythrósson 2025, 71). Báikegoddeálbmot mearrasámiguovlluin massii sihke individuála ja oktasaš vuoigatvuođaid maid vuođđun lei dološ áiggi rájes geavaheapmi. Vaikko riddoálbmot maŋŋel nuppi máilmmisoađi vuosttaldii ovdáneami mii billistii báikkálaš guollemáddodagaid ja “mearrasámi vuosttaldeapmi” čujuhii dološ vuoigatvuođaide, de vuosttaldeamit eai joksan geange (SFK 2023, 567). Guolástuspolitihkka váikkuhii sihke sápmelaččaide ja kvenaide geat barge guolástemiin Davvi-Romssa ja Finnmárkku rittuin, muhto mearrasápmelaččat dat loktejedje jearaldaga resursavuoigatvuođaid birra (SFK 2023, 568). “Eai gávdno makkárge ovdamearkkat dasa

[2] Eanet čielggadeami gávnnat ee. Engen je. (2026b) geat das ovdanbuktet dan golmma dimenšuvnna vuđoleappo.

ahte kvenat leat njulgestaga vuostálastán guolástuspolitihkalaš ovdáneami. Ledje baicca dađistaga eanet sápmelaččat geat jerre lei go oktavuohta negatiiva ovdáneami ja sin čearddalaš gullevašvuođa gaskkas" (SFK 2023, 568).

Vaikko guolástuspolitihkalaš stivrendokumeanttat leat jaskkodahttán dán riektehistorjjá (Sunde 2016; Eythrósson 2025), de ledje vieruiduvvan guolástanvuoigatvuođat okta váldoákkastallamiin guolástusrádjeášši Norgga ja Stuorra Británnia gaskkas[3], mas báikkálaš vuoigatvuođat ledje oassin Norgga vuođđoákkastallamis. Guolástanrádjenággu loahpahuvvui Haag riikkaidgaskasaš duopmostuolu mearrádusain 1951:s, mii doarjjui Norgga sajádaga. Norga ákkastalai ahte álbmogis vuonain ledje dološvirot vuoigatvuođat, ja ahte feastonuohttebivdu uhkida sin vuoigatvuođaid ja nu maiddái eallinvuođu vuonain, erenoamážit Finnmárkkus (NOU 2008: 5, 129-133; Sunde 2016). Riddoguolástuslávdegoddi ovdandoallá guolástusrádjeášši mearkkašumi, danin go Norgga ákkastallama vuođđun earet eará ledje giliid ja guolástusservodagaid oktasaš vuoigatvuođat guolástanguovlluide, vuonaide ja mearraguovlluide, maid vuođđun lea movt guolásteapmi lea dahkkon doložiid rájes (NOU 2008: 5).

Dán historjjá lea dárbbašlaš diehtit vai ipmirda dálá báikkálaš guolástusaid mearkkašumi. Guolástusealáhus lea ain eallinvuođu guoddin davvin (Kolle 2014), ja ássama, báikkálaš árvolassáneami, kultuvrralaš doaimmaid ja gullevašvuođa vuođđun riddo- ja vuotnaservodagain. Báikkálaš guolástusaiguin oaivvildit guolástusaid mat leat sorjavaččat báikkálaš resurssain, gos sállaša buktet ja gieđahallet guovllu siskkobealde. Vaikko báikkálaš guolástusat fátmmastit ollu fanassturrodagaid, de leat das dávjjimusat unnit fatnasat main lea ráddjejupmi man guhkás sáhttet mannat guolástit ja gáddái buktit (Viðarsson je. 2018; Hultman je. 2018; Riikarevišuvdna 2020). Dáin smávvaskálávuođut fatnasiin (fatnasiin vuollel 11 mehtera) lea váldorolla báikkálaš guolástusas ja guovllupolitihkas, danin go dain lea čanastupmi unnit gáddeindustriijii (Meld. St. 32 (2018-2019), Johnsen 2020). Jagis 2019 dahke dát fatnasat 80 % norgga guolástusfatnasiin (Riikarevišuvdna 2020).

Maŋŋel go Sámediggi ásahuvai 1989:s lea dat jeavddalaččat lokten hástalusaid mat leat vuotna- ja riddoguolásteddjiin sámi guovlluin (SFK 2023, 207, 581-582; Eythrósson 2025). Ruđalaš doarjagiiguin, politihkalaš vuolggahemiiguin ja ráđđádallamiiguin lea Sámediggi ovddastan sámi guolásteddjiid beroštumiid (Broderstad ja Eythórsson 2014). Sámediggi oassálastá ráđđádallamiiguin Guolástusdirektoráhtain ja Ealáhus- ja guolástusdepartemeanttain váikkuhit guolástusmuddemiidda (Sámediggi 2023, 2024) vai sihkkarastá ahte historjjálaččat sajáiduvvan sámi vuoigatvuođat áimmahuššojuvvojit mearraresurssaid hálddašeamis.

[3] Ágga manin brihttalaš dámpatrolárat bohte FInnmárkkuriddui 1900-logu álggu geahčen lei guollehivvodagaid njiedjan Stuorra Británnia olggobeale. Norgga eiseválddit gilde troláriid boahtimis, muhto das váilo čielga rájit main lei álbmotrievttálaš vuođđu. Ollu riidduid maŋŋel šiehtadallagođiiga Norga ja Stuorra Británnia, muhto eaba boahtán ovttaoaivilvuhtii. Loahpas mieđaiga ahte riikkaidgaskasaš duopmostuollu Haagas fertii nákkus dahkat mearrádusa (NOU 2008: 5, 127, 128).

4.4 Riddoavádatplánen ja báikkálaš guolástusat

Okta váldomotiivvain álggahit riddoavádatplánema Norgii lei unnidit dávddaid leavvama mearradoalloealáhusas ja unnidit areálariidduid guolásteaddjiiguin (Hersoug ja Johnsen 2012). Riddoavádatplánain lea mearrideaddji rolla dehálaš guolástanguovlluid sihkkarasttiimis areálageavahusmuddemiin, muhto sáhttá maiddái dahkat riidduid gilvaleaddji beroštumiiguin (Fiskeridirektoratet 2021), ja lea earet eará leamaš dehálaš guovlluid juohkimis mearradollui (Kvalvik ja Robertsen 2017).

Dan botta go suohkaniin lea váldoovddasvástádus riddoavádatplánemis, de dahket stáhtalaš ja fylkasuohkanlaš dásit lágaid, láhkaásahusaid, njuolggadusaid ja vuordámušaid, ja dain lea ovddasvástádus áššiin main lea našuvnnalaš mearkkašupmi. Suohkaniid jurisdikšuvdna gokčá ovtta nautalaš miila olggobealde vuođđolinjjá (Kvalvik je. 2020). Riddoavádatplánat ráhkaduvvojit suohkanlaš hálddahusain – dábálaččat riddoavádatplánejeddjiid jođihemiin (maid maiddái sáhttet atnit olgguldas bagadalliid). Loahpalaš mearrádus dahkko báikkálaš politihkkariin, namalassii suohkanstivrras (Mikkelsen je. 2022). Guolástusdirektoráhtas lea guovddáš rolla plánenproseassain sihkkarastit ahte našuvnnalaš guolástusberoštumit vuhtiiváldojuvvojit, earet eará vuoigatvuođain buktit gulaskuddancealkámušaid ja vuostecealkámušaid (Fiskeridirektoratet 2021), vuoigatvuohta mii maiddái Sámedikkis lea (Plan- og bygningsloven 2008, § 5-4; Fiskeridirektoratet 2021).

Norgga guolástuspolitihkka lea mearrideaddjin mearrideamis gii, mii, gos ja goas guolásteami muddemis – ovdamearkka dihte earrebidjamis, reaidogeavaheamis, guolástandoaimmaid áiggiin ja dihto guolástusguovlluid giddemis. Norgga guolástuspolitihkka lea moitojuvvon ahte vuoruha ruđalaš vuoittu eanet go sosiála guoddevašvuođa (Riikarevišuvdna 2020). 1940-logu rájes lea guolásteddjiid lohku Norggas jeavddalaččat njiedjan (Statistisk sentralbyrå 2018). Vánit guolásteaddjit lea dagahan buoret gierdanvuođu doibmii, muhto gávvan stuorát fatnasiidda, oamasteami čohkkemii, lassánan olgoriikalaš earreoamasteapmái ja eanet vuoittu gáibádusaide leat dađistaga dahkan dili váddáseabbon, erenoamážit unnit fatnasiidda. Dát lea loahpas dagahan ahte guolástusdoaimmat lea unnon servodagain mat leat sorjavaččat guolástusas (Riikarevišuvdna 2020) – vaikko obbalaš eretfárremat Norgga boaittobeale guovlluin maid sáhttet čilgehussan guolásteddjiidlogu njiedjamii (Rybråten je. 2018; Iversen je. 2020a).

4.5 Guorahallama birra

Vuoiggalašvuođaipmárdusa guorahallamis báikkálaš guolástusain čađaheimmet kvantitatiiva jearahallaniskkadeami guolásteddjiiguin ja plánejeddjiiguin geat barge riddoavádatplánemiin. Obbalaččat serve 705 guolásteaddji ja 41 plánejeaddji 69 obbalaš 81 davvinorgalaš riddosuohkanis. Dan 705 guolásteaddjis ledje 43 sápmelačča, 23 kvena ja 12 geat definerejedje iežaset sihke

sápmelažžan ja kvenan. Dáhtamateriálas jearaimet oasseváldiin dieđihit juogo sámi, kvena ja/dahje dáčča identitehta. Oasseváldit ožžo merket nu máŋga kategoriija go háliidedje. Sámi ja kvena oasseváldit celke dávjjimusat seamma oaiviliid ja dahke unnán vástádusaid, ja danin šadde dát muhtun analysain ovtta kategoriijii – "eamiálbmot- ja minoritehtaguolásteaddjit". Dát dagai maiddái vejolažžan fátmmastit oasseváldiid geat definerejedje iežaset sihke sápmelažžan ja kvenan. Obbalaččat bovdejuvvojedje 3878 searvat neahttavuđot iskkadeapmái miessemánus 2021:s teakstadieđu bokte mas lei liŋka iskkadeapmái, ráhkaduvvon SurveyXact prográmmagálvvuin. Norggas ii gávdno ollislaš listu kommersiála guolásteddjiin. Oktavuođadieđut vižžojuvvojedje danin golggotmánus 2020 Guolástusdirektoráhta listtu vuođul registrerejuvvon kommersiála guolásteddjiin Davvi-Norggas ja telefonnummáriid ja boastačujuhusaid ohcamiin interneahtas bealleautomatiserejuvvon vugiin (gč. lasi dieđuid Engen je. (2021)). Eai buot kommersiála guolásteaddjit leat geatnegahtton registreret iežaset guolásteddjiidlohkui, dat guoská fatnasiid bargoveagaide ja minoritehtaoamasteddjiide, nugo omd. guolástusindustriijat, árbbolaččat ja bargit (Riikarevišuvdna 2020, 13). Riddoplánejeaddjit (N:139) bovdejuvvojedje e-boastta bokte. Sin oktavuođadieđut vižžojuvvojedje stáhtahálddašeaddji ja fylkasuohkaniid e-boastalisttuin. Sullii 18 % dain geaidda sáddejuvvui iskkadeapmi vástidedje, mii orro unnán. Seammás diehtit ahte leat oallugat geat gilvalit oažžut olbmuid beroštumi, ja oažžut olbmuid searvat jearahallaniskkademiide lea obbalohkái hástaleaddji. Aŋkke leat duhtavaččat go leat ožžon vástádusa oalle ollu guolásteddjiin (705) ja plánejeddjiin (41) mat gokčet ollu davvinorgalaš riddosuohkaniin (69). Guolásteaddjeoasseváldit ovddastit maiddái ealáhusa girjáivuođa go jurddaša agi, sohkabeali, boađu ja fanassturrodaga.

Jearaldagat ledje čadnon dan golmma vuoiggalašvuođadimenšuvdnii. Jearaimet spesifihkalaččat lea go geavaheapmi riddoavádagas maŋemus viđa jagis i) dohkkehan guolásteaddjemáhtuid, riddokultuvrra ja mearrasámi vuoigatvuođaid, ii) čuvvon buori hálddašeami prinsihpaid, iii) árvvoštallan negatiiva váikkuhusaid guolástusaide. Oasseváldit ožžo bargun maŋŋálastit 17 cealkámuša (Tabealla 1) skálás 1-5 (namalassii hui unnán (dahje ii obage), veahá, muhtun muddui, buori muddui, ollu).

Analysain ovdanbuktit vástádusaid juohkáseami proseanttain joavkkuide: sámi ja kvena guolásteaddjit, davvinorgalaš guolásteaddjit ja plánejeaddjit.

Dagaimet ii-paramehtralaš iskosiid (namalassi statistihkalaš iskosiid mat gáibidit vánit navdduid das movt dáhtat leat juohkásan) guorahallat vástádusaid erohusaid iešguđet jearaldagaid ja čearddalašvuođa ektui, lassin regrešuvdnaanalysaide (gč. Engen je. 2026b).[4]

Tabealla 1. Jearahallaniskkadeami jearaldagat guoskevaččat alit vuoiggalašvuhtii

Dohkkehanvuoiggalašvuohta	
Indikáhtor	*Jearaldat*
	Jurddaš iežat suohkana maŋemus viđa jagis: Go lea sáhka riddoavádaga geavaheami mearrádusain – man ollu dahje unnán lea:
Kultuvra Máhttu	Riddoguolástankultuvrra mearkkašupmi dohkkehuvvon Guolásteddjiid máhtut geavahuvvon
Vuoigatvuođat	Mearrasámi dilálašvuođat vuhtiiváldojuvvon
Juogadanvuoiggalašvuohta	
Indikáhtor	*Jearaldat*
	Jurddaš iežat suohkana maŋemus viđa jagis: Man ollu dahje unnán leat rievdamat riddoavádaga geavaheamis:
Resursamearri Guliid dahje skálžoealániid kvalitehta	Vátnudan guolle- ja skálžoealánmeriid Guliid dahje skálžoealániid kvalitehta heajudan
Dehálaš habitáhtat	Negatiivvalaččat váikkuhan guolástusa dehálaš habitáhtaide
Bijus guolásteamis Fysalaš beassan	Dagahan lassi áigegeavaheami, bargobiju ja/dahje gaskkaid guolásteapmái Ráddjen guolásteddjiid beassama guolástusguovlluide
Guolásteddjiid boahtu	Unnidan guolásteddjiid boađu
Eallinláhki Juogadanvuoiggalašvuohta	Dagahan vánit guolásteddjiid Riddoavádathálddašeami buriid ja heajos váikkuhusaid juohkin lea leamaš vuoiggalaš
Prosedyravuoiggalašvuohta	
Indikáhtor	*Jearaldat*
	Jurddaš iežat suohkana maŋemus viđa jagis: Man muddui lea/-t:
Oassálastin	Láhčča̓jovvon dilli guolásteddjiid mielváikkuheapmái riddoavádaga geavaheami mearrádusain

[4] Ii-paramehtralaš iskosiiguin sáhtiimet – juohke áidna vuoiggalašvuođajearaldahkii – guorahallat ledje go erohusat sámi, kvena ja eará davvinorgalaš guolásteddjiid vástádusain. Dasa lassin dagaimet regrešuvdnaanalysa. Das aniimet vuolggasadjin maid oasseváldit vástidedje gaskamearálaččat juohke golmma vuoiggalašvuođadimenšuvnnas (sorjavaš variábelat), dan botta go váruheimmet eará fáktoriin mat sáhtte čilget dáid guolástanjoavkkuid erohusaid. Variábelat maid váruheimmet lei sohkabealli, ahki, oahppu ja suohkangullevašvuohta. Dán artihkkalis čájehit sihke deskriptiiva statistihka (proseanttalaš juogu vástádusain guolásteaddjejoavkkuid gaskkas), ja ii-paramehtralaš iskosiid ja regrešuvdnaanalysaid bohtosiid. Eanet dieđuid analysaid birra gávnnat Engen je. 2026b.

Váikkuheapmi Ovddasvástádus Luohttámuš	Guolásteaddjit váikkuhan riddoavádaga geavaheami mearrádusaide Guolásteaddjit diehtán geainna galget oktavuođa váldit go riddoavádaga geavaheapmi lea dagahan bárttiid guolásteapmái Leamaš luohttámuš guolásteddjiid ja daid gaskkas geain lea riddoavádatplánema ovddasvástádus
Riidogieđahallan	Riiddut guolásteddjiid ja eará geavaheddjiid gaskkas čovdojuvvon?
Prosedyra-vuoiggalašvuohta	Vuohki movt riddoavádaga geavaheami mearrádusat leat dahkkon lea leamaš vuoiggalaš

4.6 Guorahallama bohtosat

Dán oasis válddahit váldobohtosiid čadnon vuoiggalašvuođaipmárdusaid erohusaid árvvoštallamii. Plánejeaddjit dieđihit obbalaččat ahte riddoavádaga geavaheami mearrádusat buori muddui dahje ollu váldet vuhtii daid iešguđetlágan vuoigatvuođadimenšuvnnaid (alit čuolddat), dan botta go guolásteaddji árvvoštallet ahte dát dimenšuvnnat hui unnán dahje unnán vuhtiiváldojuvvojit (oránša čuolddat) (Govus 1).

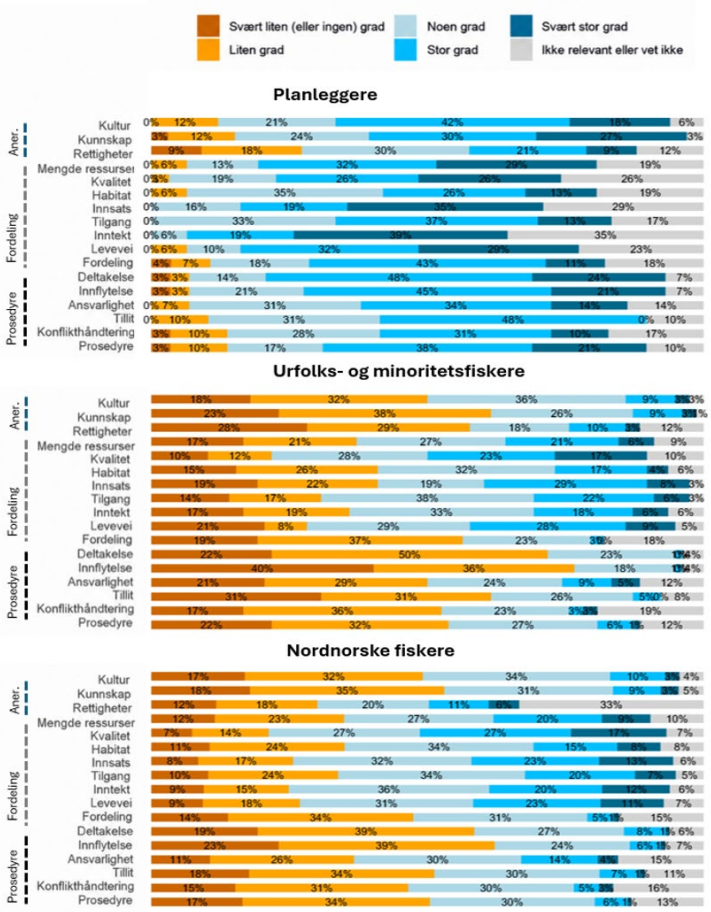

Govus 1 – Vuoiggalašvuođaipmárdusat.

Juogus vástádusain vuoiggalašvuođa birra, juhkkojuvvon plánejeddjiid, eamiálbmot- ja minoritehtaguolásteddjiid ja davvinorgalašguolásteddjiid vuođul. Jearaldagat dohkkeheami birra (golbma jearaldaga) bohtet álggos, dan maŋŋel juogadanvuoiggalašvuođa birra (gávcci jearaldaga) ja prosedyravuoiggalašvuođa birra (guhtta jearaldaga). Fuomáš ahte juogadanvuoiggalašvuođa poeaŋŋasupmit leat nuppe gežiid kodejuvvon, nu ahte lihkkaseapmi hui unnánis olu rádjái ovddasta lassáneaddji ipmárdusa vuoiggalašvuođas.

Dohkkehanvuoiggalašvuohta čilgejuvvui guorahallamis kultuvrra, máhtuid ja vuoigatvuođaid dohkkeheapmin. Eamiálbmot- ja minoritehtaguolásteaddjit ja eará davvinorgalaš guolásteaddjit oaivvildedje ahte riddoavádaga geavaheami mearrádusat hui unnán dahje unnán dohkkehedje riddoguolástankultuvrra mearkkašumi (50 % ja 49 %) ja hui unnán dahje unnán ávkkástalle guolásteddjiid máhtu (61 % ja 53 %). Nuppe geažis oaivvildit ges unnán plánejeaddjit ahte nu lea (namalassii hui unnán dahje unnán; kultuvra: 12 %, máhttu: 15 %). Vuoiggalašvuođajearaldat čadnon mearrasámi dillái lei fátmmastuvvon dohkkehanvuoiggalašvuođa kategoriijii. Go buohtastahttá daiguin eará beliiguin dohkkehanvuoiggalašvuođa siskkobealde de ledje eanet plánejeaddjit ovtta oaivilis das ahte mearrasámi vuoigatvuođat hui unnán dahje unnán ledje dohkkehuvvon (27 %). Eamiálbmot- ja minoritehtaguolásteaddjit celke dávjjibut ahte dehálaš sámi áššit hui unnán dahje unnán (57 %) ledje dohkkehuvvon, davvinorgalaš guolásteddjiid ektui (30 %).

Ledje maiddái stuora erohusat guolásteddjiid ja plánejeddjiid gaskkas go lei sáhka juogadanvuoiggalašvuođa kategoriijas, mii čujuha ovdamuniid ja maŋuid vuoiggalaš juohkimii (Govus 1). Dasa lassin lei oassi plánejeddjiin geat vástidedje “in dieđe” dahje “ii áššáigullevaš” jearaldagain juogadanvuoiggalašvuođa birra oalle allat go buohtastahttá eará jearaldagaiguin ja guolásteaddjeoasseváldiiguin.

Prosedyravuoiggalašvuođas, mii suokkardallá gii lea fátmmastuvvon ja váikkuha mearrádusaid, ja goas ja movt mearrádusat dahkkojuvvojit, iđii sullasaš minsttar (Govus 1).

Stuora erohusat guolásteddjiid ja plánejeddjiid gaskkas duođaštuvvojit regrešuvdnaanalysas. Dat máksá ahte vaikko mii maiddái váldit mielde eará čilgehusvariábeliid analysas (sohkabeali, agi, oahpu ja suohkangullevašvuođa), de oaidnit goitge stuora erohusaid guolásteddjiid ja plánejeddjiid vuoiggalašvuođaipmárdusain.

4.7 Guolásteaddjejoavkkuid ovttalágánvuođat ja erohusat

Gávnnaimet relatiivvalaš unnán erohusaid sámi guolásteddjiid (N: 43), kvena guolásteddjiid (N: 23) ja davvinorgalaš guolásteddjiid (N: 627) gaskkas obbalaččat.[5] Visuála buohtastahttin dán proseanttalaš juogus čájeha ahte sámi ja kvena guolásteddjiin lea erohus máŋgga čuoggás, muhto dat eai darvehuvvo ii-paramehtralaš iskosiin danin go leat oalle unnán oasseváldit dain joavkkuin. Davvinorgalaš guolásteddjiid ja kvena guolásteddjiid gaskkas eai lean erohusat makkárge indikáhtoris ii-paramehtralaš iskosiin.

Davvinorgalaš guolásteddjiid ja sámi guolásteddjiid gaskkas leat baicca erohusat indikáhtoriin čadnon váikkuheapmái, vuoigatvuođaide ja guolásteddjiid bohtui ii-paramehtralaš iskosis, mas sámi guolásteddjiin lei eanet negatiiva árvvoštallan go davvinorgalaš guolásteddjiin. Ovdamearkka dihte celkkii 45 % sámi vástideddjiin hui unnán váikkuheami, go buohtastahttá davvinorgalaš guolásteddjiid 23 %:in. Go lea sáhka sámi

[5] Dás leat váldán eret dan 12 vástideaddji geat definerejedje iežaset sihke sápmelažžan ja kvenan.

vuoigatvuođaindikáhtoris, de árvvoštalai 35 % sámi guolásteddjiin ahte mearrasámi dilit ledje vuhtiiváldojuvvon hui unnán dahje eai obanassiige, dan botta go 26 % árvvoštalai dan unnán vuhtiiváldojuvvon. 12 % davvinorgalaš guolásteddjiin oaivvildedje ahte mearrasámi dilit ledje vuhtiiváldojuvvon hui unnán dahje eai obage, dan botta go 18 % dadje unnán. Viidáseappot válljejedje 33 % davvinorgalaš guolásteddjiin guođđit dán jearaldaga "ii áššáigullevaš/in dieđe" molssaeavttu válljemiin, dan botta go dušše 7 % sámi guolásteddjiin dahke seamma.

4.8 Digaštallan

4.8.1 Erohusat ipmárdusas

Min guorahallan almmustahttá čielga erohusaid vuoiggalašvuođaipmárdusas plánejeddjiid ja guolásteddjiid gaskkas. Dan botta go plánejeddjiin obbalohkái lei positiiva ipmárdus "alit vuoiggalašvuođa" áimmahuššamis báikkálaš guolástussii riddohálddašeamis, de árvvoštalle ollu guolásteaddjit dan heittogin. Guolásteaddjit dieđihedje ráddjejuvvon dohkkeheami riddokultuvrra, guolásteddjiid máhtu ja mearrasámi vuoigatvuođaid hárrái, lassin váilevaš ovddasteapmái ja váikkuhanvejolašvuhtii. Sii dieđihedje maiddái ahte mearrádusain riddoavádaga geavaheami dáfus lea leamaš mearkkašahtti negatiiva váikkuhus sin iežaset eallinláhkái – garra vuostálasvuohtan plánejeddjiid árvvoštallamiidda. Dát lea miellagiddevaš go sihke min ja eará dutkamat čájehit ahte riddoavádatplánejeaddjit Norggas oidnet guolásteddjiid legitiibma ja aktiiva berošteaddjin main lea mearkkašahtti váikkuhanvejolašvuohta (Buanes je. 2005). Seammás čájehit min bohtosat ahte guolásteaddjit oaivvildit ahte riddoavádatplánen ii sihkkaraste sin vuoigatvuođaid. Čuovvovaččat digaštallat eanet makkár vejolaš ákkat sáhttet leat guolásteddjiid árvvoštallamiidda das ahte vuoigatvuođat eai sihkkarastojuvvo ja dan mearkkašahtti soahpatmeahttunvuhtii guolásteddjiid ja plánejeddjiid vuoiggalašvuođaipmárdusain.

4.8.2 Vuoiggalašvuohta ipmirduvvon dohkkeheapmin

Plánejeddjiid positiiva árvvoštallama guolásteaddjiid máhtu searvvaheamis riddoavádaga mearrádusproseassaide, sáhttá čilget dainna ahte guolásteddjiid máhttu geavahuvvo kártet guolástandoaimmaid ja dehálaš guolástanguovlluid Norgga rittus (Maurstad 2002). Dakkár kárttat leat guovddážis riddoavádatplánemis Norggas, danin go dat dokumenterejit daid ollu geavahusguovlluid ja árvvuid riddoguovllus (Solås ja Hersoug 2012). Ággan guolásteddjiid ja plánejeddjiid goabbatlágan ipmárdusaide sáhttá leat go váilot resurssat ođđa dieđuid čohkkemii ođđa plánaproseassaid oktavuođas, ja maiddái iešguđet lágan árvvuid identifiseremii ja kártemii (Kvalvik je. 2020; Mikkelsen je. 2022). Soaitá maiddái nu ahte guolásteaddjit eai nu mielas juoge dieđuid riddoavádaga geavaheami birra, go oassi dain dieđuin leat máhtut mat sáhttet addit ovdamuniid gilvvus dahje dagahit riidduid astoáigge- ja turistaguolásteddjiiguin (Maurstad 2002). Soabatmeahttunvuohta sáhttá šaddat čuovvumuššan dan vuogis movt

dáhtaid dulko ja atná mearrádusproseassain. Viidáseappot lea guolásteddjiid máhttu girjái ja fátmmasta guolástussuorggi máhtuid ja ipmárdusaid, maiddái báikkálaš, ekologalaš, buvttadeapmái ja hálddašeapmái čadnon dilálašvuođaid (Solås ja Hersoug 2012). Danin sáhttet guolásteaddjit vásihit kártema álkideapmin, go dat ollislaš máhttu mii sis lea ii darván kártavuđot formáhtii mii geavahuvvo riddohálddašeamis.

Man muddui deattuhuvvo dahje váilevaš deattuheapmi guolásteddjiid máhtus sáhttá maiddái čilget goappatlágan ipmárdusaid. Ollu suohkanat, erenoamážit unnit servodagat, dárbbašit ođđa ealáhusaid doalahit ja/dahje geasuhit olbmuid, juoga mii sáhttá dagahit ahte guolásteddjiid máhttu ii deattuhuvvo riddoguovlluide gullevaš mearrádusain. Ovdamearkka dihte lei mearradoalu garra váikkuhandoaimmaid boađusin ahte Návuona suohkan Romssas luittii mearradoallobuvttadeami guvlui mii lei erenoamáš dehálaš báikkálaš sámi guolásteddjiide, vaikko Stáhtahálddašeaddji, Sámediggi ja earát, sihke gulaskuddanproseassas ja dan maŋŋel, ledje hirbmadit fuolastuvvon dán guolleguovllu manaheamis (Solvang 2016; Movik 2024). Loahpas fámohuhtii Stáhtahálddašeaddji suohkana mearrádusa (Movik 2024). Eará buvttadahkki lea plánaeiseválddiid gelbbolašvuohta go lea sáhka báikkálaš ja sámi dilálašvuođain. Sihkkarastit sámi áššiid vuhtiiváldima plánenproseassas gáibida vuos cuokka identifiseret dakkár vuhtiiváldimiid oassin plánabargui (Brattland je. 2021). Eanaš suohkaniin eai leat sámi beroštumiid vuhtiiváldimat institušonaliserejuvvon, namalassii ahte dat eai leat fásta oassin plánenproseassain. Daid fátmmasteapmi suohkanlaš plánemii lea sorjavaš ovttaskas plánejeaddji gelbbolašvuođas sámi kultuvrra birra (Eythórsson 2025, 119-120).

Vaikko sámi dimenšuvdna lea institušonaliserejuvvon guolástushálddašeamis, de eai leat norgga eiseválddit dohkkehan báikkálaš vuoigatvuođaid maid vuođđun lea geavaheapmi dološ áiggi rájes mearrasámi guovlluin (Jentoft ja Søreng 2023). Riddoavádatplánema dálá hástalusat čatnasit lávga guhkesáigásaš eahpečielggasvuođaide ja riidduide sámi guolástusvuoigatvuođaid rievttálaš dohkkeheami birra. Dakkár vuhtiiváldimat leat vuođđun go Bivdu – sámi ealáhus- ja beroštusorganisašuvdna – lea ovddidan ášši stáhta vuostá sámi vuoigatvuođaid birra. Bivdu lea maiddái sádden rievttálaš gáibádusa Finnmárkku kommišuvdnii guolástanvuoigatvuođaid birra Deanuvuonas Finnmárkkus (Eythórsson 2025). Gáibádus siskkilda oažžut dohkkehuvvot oktasaš guolástanvuoigatvuođaid báikkálašálbmogii (Eythórsson 2025), ja vuođđun lea vieruiduvvan geavaheapmi, doloža rájes geavaheapmi ja riikkaidgaskasaš eamiálbmot- ja minoritehtavuoigatvuođat (Eythórsson 2025). Bivdu ohcá juridihkalaš čielggadeami dáid vuoigatvuođaid hárrái ja ovddešáiggiid vearrivuođaid dohkkeheami, ja deattuha ahte báikkálaš guolástanárbevierut eai goassege leat árvvoštallojuvvon bealátkeahtes duopmostuolus (Eythórsson 2025). Min dáhtat duođaštit eahpečielga dilálašvuođa mearrasámi vuoigatvuođaid birra. Sámi vuoigatvuođaid vuhtiiváldin lei viidáseappot dat indikáhtor maid plánejeaddjit árvvoštalle heajumusat áimmahuššojuvvon, mii belohahkii oktiivástidii guolásteddjiid fuolaiguin.

4.8.3 Vuoiggalašvuohta ipmirduvvon juogadeapmin

Ledje stuorra erohusat guolásteddjiid ja plánejeddjiid ipmárdusain juogadanvuoiggalašvuođa ektui, ovdamearkka dihte das movt riddoavádatplánen ja mearridanproseassat váikkuhit meara resurssaid hivvodagaide, dehálaš guolástanhabitáhtaide, guliid dahje skálžoealáhiid kvalitehtii ja beasatlašvuhtii guolástanbáikkiide. Guolásteaddjit oidnet mearradoalu leavvama stuorámus uhkádussan báikkálaš guolástusaide (Engen je. 2026a), ja dutkamat čájehit ahte mearradoallu vuoruhuvvo sakka plánenproseassain (Tiller je. 2015; Bergh je. 2023). Dan ealáhusas ráđđejit stuora, multinašuvnnalaš fitnodagat (Meld. St. (2024-2025)), ja olgoriikalaš oamasteapmi lassána dađistaga (Nøstbakken ja Selle 2019). Jagis 2023 lei ealáhusas árvoháhkan (oktan oalgeváikkuhusaiguin) mii lei golmma geardde alit go guolástusealáhusas (Nyrud je. 2024). Suohkanat mat dorjot mearradoalloovdánahttima riddoavádatplánema bokte bálkkašuvvojit ekonomalaččat Havbruksfondet (mearradoallafoandda) bokte (Nærings- og fiskeridepartementet 2025), ruđat mat leat vearditmeahttumat suohkaniidda main lea heajos ruhtadilli, ja mii dasto hábme garra movtta badjelgeahčča t báikkálaš fuolastuvvamiid ja láhčit dili mearradoalu ahtanuššamii (NRK 2025).

Lassin areálagilvui leat riddoguovllu geavaheaddjit vuorjašuvvan mearradoalu birasváikkuhusain (Grefsrud je. 2025). Guolásteaddjit Nordlánddas leat dovddahan vuorjašumi reahkaid vátnumis, ja muhtomin oalát jávkamis, sin guolástanguovlluin. Dát rievdamat ipmirduvvojit leat olggobealde dábálaš rievddademiid bivdimis ja olbmot čatnet daid mearradollui ja kemikálaide maid geavahit luossadihkiid jávkadeapmái (Rybråten je. 2018; Havforskningsinstituttet 2024). Mearradoallu váikkuha maiddái luođuluosa, mat borret guollebiepmuid, kvalitehtii negatiivvalaččat (Strøm je. 2025).

Seammás go mearradoalloealáhus lea hástalussan ollu guolásteddjiide ja dagaha riddoguovlluid re-regulerema riddoavádatplánema bokte Norggas (Hersoug ja Johnsen 2012), de gilvalit maiddái eará ealáhusat guolásteddjiiguin riddoareálaid ja resurssaid alde. Ovdamearkka dihte leat guolásteaddjit vuorjašuvvan riddodorskenáli dili dihte, erenoamážit váikkuhusa geažil mii boahtá lassáneaddji astoáigge- ja turistaguolástusas (Borch 2009; Rybråten je. 2018).

Máilmmiviidosaččat dagaha guolástusvuoigatvuođaid privatiseren ahte guolástusdoaimmat unnot dakkár servodagain mat leat sorjavaččat guolástusas, go guolástanvuoigatvuođat ja eaiggátvuohta sirdása giliin gávpogiid guvlui (Carothers ja Chambers 2012). Dát mannolat lea juogadanvuoiggalašvuođa prinsihpaid vuostá, mat leat guovddážis ollu guolásteddjiid riekteoainnus, nugo lagasvuođa (nam. ahte olbmot geat orrot lahka resurssa sehtet ávkkástallat dan ovdal earáid) ja dárbbu (nam. ahte mearraresurssaid geavaheapmi seahtá gokčat duohta dárbbu) (Movik 2021). Dát leat ipmárdusat maid maiddái gávdnat oasseváldiin Riddoguolástuslávdegotti gulaskuddančoahkkimiin Finnmárkkus. Eanetlohku sis oaivvildedje ahte gávdno vásedin vuoigatvuohta guolástit mearas Finnmárkku olggobealde “man vuođđun

lea prinsihppa ahte lagasvuohta resurssaide addá vuoigatvuođa resurssaide. Dát lagasvuođaprinsihppa orro ákkastuvvome vuoiggalašvuođaárvvoštallamiin ja jierpmálaš biras- ja resurssahálddašeami vuhtiiváldimiin" (NOU 2008: 5, 364).

Dálá dilis definerejit fanasearit guolástanvuoigatvuođaid, mii lea nuppástus das mii historjjálaččat lei rabas vuogádat ja dál lea giddejuvvon ráđđenvuohki mii gáibida erenoamáš lobiid ja eavttuid ovdal go oažžu beassama meararesurssaide (Movik 2021). Dát vuogádat lea sirren sin geain leat ja sin geain eai leat earit, vuoigatvuohta mas lea hui alla ruđalaš árvu. Jagis 1990, go dan hui dehálaš dorskebivddu giddejedje, juhke eriid guolásteddjiide geain lei dihto doaibmadássi leamaš vássán jagiin, mainna lihcco guolásteddjiid geain ledje unnit sállašat. Smávvaskáláguolásteddjiide, nissonguolásteddjiide ja sámi guolásteddjiide čuozai dát eahpegorálaččat (Gerrard ja Kleiber 2019; Movik 2021). Maiddái máilmmiviidosaš digaštallamis guolástusaid privatiseremis ovdandollojuvvo ahte maŋŋel earrevuogádaga álggaheami vásihuvvojit bohtosat eahpevuoiggalažžan opmodatjuohkima ja válddi hárrái (omd. Carothers ja Chambers 2012).

Mii leat oaidnán ahte dán golmma guolásteaddjejoavkkus leat leamaš oalle ovttalágan oaivilat das movt rievdamat leat váikkuhan báikkálaš guolástusaide. Dan sáhttá čilget dainna ahte guolásteaddjit čatnet vuoiggalašvuođa lagasvuođa- ja dárboprinsihpaide, eai čearddalašvuhtii (Movik 2024). Seammás muittuha Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (2023) min ahte mearrasápmelaččaide čuozai dáruiduhttinpolitihkka garrasit, ja 1960-logu rájes jearragohte dađistaga eanet sápmelaččat lei go čanus gaskkal mearrasámiguovlluid guolástemiid negatiiva ovdáneami ja sin čearddalaš identitehta.

4.8.4 Vuoiggalašvuohta ipmirduvvon prosedyran

Min bohtosat čujuhit ahte riddoavádatplánen, guolásteddjiid geahččanguovllus, ii deavdde vuordámušaid go lea sáhka prosessuála vuoiggalašvuođas. Gii galgá searvat riddoavádatplánemii mearriduvvo eanaš dain geat jođihit plánenproseassa. Guolásteaddjit, ovddastuvvon organisašuvnnaideaset bokte, adnojuvvojit suohkanlaš plánejeddjiin guovddášberošteaddjin riddoavádatplánenproseassain, erenoamážit suohkaniin davvin gos guolástusat leat dehálaččat (Stokke 2021).

Eará dutkamat riddoavádatplánemiid birra Norggas čujuhit ahte lea eahpečielggas movt berošteddjiid cealkámušat geavahuvvojit, ovdamearkka dihte strategalaš váikkuhusčielggademiin. Dása leat váilevaš njuolggadusat sivvan, mat dagahit iešguđetlágan bargovugiid suohkaniid gaskkas (Mikkelsen je. 2022). Ráddjejuvvon rabasvuohta váikkuha vuoiggalašvuođa ja legitimitehta ipmárdusaide, danin go árvvoštallamiin váilot čielga kriteriat dieđuid ja vihkkedallamiid evalueremii (Mikkelsen je. 2022). Váilevaš resurssat báikkálaš dieđuid čohkkema dáfus lea váttisvuohtan, ja lea eahpečielggas movt almmolaš cealkámušat váikkuhit mearrádusaide (Mikkelsen je. 2022).

Viidáseappot sáhttet ovttaskas guolásteaddjit vásihit ahte sii eai leat doarvái ovddastuvvon son guolástusorganisašuvnnain, ja eai soaitte leat organiserejuvvon.

Guolásteaddjit eaige soaitte diehtit ahte riddoavádatplánenproseassat leat jođus, go ovttaskas guolásteddjiiguin eai váldde njuolga oktavuođa diekkár diliin. Vásáhus ahte váilu váikkuhanvejolašvuohta sáhttá goaridit guolásteddjiid movtta searvat álgoálggus juo.

Hástalusat čadnon duohta ovddasteapmái sáhttet govviduvvot sámi guolásteddjiid vásáhusaiguin Norges Fiskarlagiin. Dán organisašuvnnas leat sámi guolásteaddjit leamaš marginaliserejuvvon joavkun (Eythórsson 2003; 2025; Brattland 2012). Organisašuvdna lea vuosttildan vuonaid suddjema, doalahan friddja guolásteami prinsihpa ja hilgon báikkálaš ja regiovnnalaš vuoigatvuođaid mearrasámi guovlluin (Eythórsson 2008, SFK 2023, s. 566–582).

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna čujuha ahte oktasaš hástalus vuotnaguolásteddjiide lea váilevaš bajimuš plánen mii áimmahušša sin beroštumiid (SFK 2023). Dát váili, ovttas dainna ahte sámi guolásteaddjit min guorahallamis dieđihedje ahte vásihedje unnán dohkkeheami vuoigatvuođaide, váikkuhanvejolašvuođa ja luohttámuša guolásteddjiid ja riddoavádatplánejeddjiid gaskkas, čájeha ahte juridihkalaš ipmárdusat, muddemat ja oassálastin riddoavádatplánemis leat lávga gođđojuvvon. Nugo Movik (2021) deattuha, de váikkuha nákca váikkuhit plánenproseassaide mearrasámi álbmoga vejolašvuođa doaimmahit riddoguolásteami. Dat ahte formálalaččat ollašuhttá prosedyravuoiggalašvuođa eavttuid, sáhttá čiehkat čiekŋaleappot fápmosymmetriijaid ja dálá vearrivuođaid.

4.8.5 Marginaliserejuvvon guolásteaddjit?

Guolásteddjiid čohkkejuvvon negatiiva árvvoštallan das man muddui riddoavádathálddašeapmi lea vuoiggalaš, sáhttá orrot hirpmahuhtti, go jurddaša ahte Norga lea badjin demokratiijaindeavssain (Economist Intelligence 2023, 2024), ja ahte guolásteapmi lea guovddážis norgga historjjás, kultuvrras ja ekonomiijas (Kolle 2014). Oallugat eai dáiddege atnit ahte norgga guolásteaddjit leat marginaliserejuvvon. Baicca sáhttet navdit ahte guolásteddjiin lea alla sosiála stáhtus, buorre boahtu (vaikko vel leatge stuora erohusat ealáhusa siskkobealde, gos tendeansa lea ahte fanasoamasteddjiin lea unnimus boahtu (Nielsen je. 2018)), bures ovdánan sosiála sihkkarvuođafierpmádat ja vejolašvuohta oassálastit riddohálddašeamis – juogo njuolga dahje sin ovddasteddjiid bokte.

Ipmárdusat marginaliseremis lea proseassa mii sorjá konteavsttas, mii sáhttá definerejuvvot sihke servodaga árvvoštallamiin ja olbmo iežas vásáhusain (Messiou 2012; Fluit je. 2024). Demokráhtalaš čálgostáhtain lea alit vuoiggalašvuođas unnit sáhka geafivuođas ja eanet das mii doaibmaviidodat lea go lea sáhka báikkálaš hástalusain, guolásteddjiid boahtteáiggis ja man nannosat guolástussorjavaš báikegottit leat (Salmi ja Svels 2022; Jentoft 2023). Dát poeaŋŋa čielggaduvvo min guorahallamis, mas guolásteddjiid ipmárdus vuoiggalašvuođas orro nanusmahttime čuoččuhusa ahte riddohálddašeamis lea politihkalaš marginaliseren.

4.8.6 Váilevaš máhttu hálddašeamis?

Relatiivvalaš stuora oassi plánejeddjiin vástidedje “in dieđe” dahje “ii áššáigullevaš” jearaldagain juogadanvuoiggalašvuođa birra. Dat sáhttá čujuheame dasa ahte sis, geat plánejit, váilu máhttu dehálaš diliid birra mat galggaše leat mielde mearrádusain riddoguovlluid birra. Okta evalueren ekovuogádatbálvaluskonseaptta implementeremis riddoavádatplánemii Norggas gávnnai ahte dáid proseassaid vuođđun dušše lea biologalaš girjáivuođa vuhtiiváldin, ja medde biras- ja sosioekonomalaš máhtu integreremis (Kvalvik je. 2020). Eahpesihkkarvuohta čadnon mearraresurssaid meriide ja dehálaš eallinguovlluide, sáhttá čájehit ahte máhttu iešguđetlágan diliid birra lea iešguđet láđje juhkkojuvvon. Dattege sáhttá dieđihuvvon eahpesihkkarvuohta váikkuhusain biologalaš girjáivuhtii guoskat dasa ahte diehtočohkken luondduhámiid ja biologalaš girjáivuođa birra dáhpáhuvvá nationála dahje regiovnnalaš dásis, juoga mii ii álo govčča suohkanlaš plánejeddjiid dárbbuid (Kvalvik je. 2020). Guovddáš jearaldat čuovvulanguorahallamiidda lea, dávista go plánejeddjiid vástádus duohta máhttováilevašvuođa váikkuhusaid birra, jus plánejeaddjit eai dieđe dálá máhttogálduid birra, dahje eai ane daid.

4.9 Konklušuvnnat ja ávžžuhusat

Min bohtosat dorjot čuoččuhusaid ahte lea dehálaš bidjat vuoiggalašvuođa guovddážii politihkas mii čatnasa alit ekonomiijii (Saunders je. 2019, 2020; Bennett je. 2022b). Ipmárdusaid, mat sáhttet goaridit luohttámuša, ovttasbarggu ja legitimitehta, ja dagahit heajos sosiála ja ekologalaš váikkuhusaid, ferte meannudit riddoavádathálddašeamis (Gurney je. 2021; Ruano-Chamorro je. 2022; Bennett 2022; Hampton-Smith je. 2024; Bennett je. 2025). Dutkit ákkastallet ahte plánejeaddjit galget hásttuhit elite-válddi, njulget čielga fuomášumi relatiiva váivvádusaide ja rahčat jávkadit hehttehusaid oasseváldimii, ovdamearkka dihte dainna go nanusmahttet ja huksejit ovttaskasolbmuid ja joavkkuid kapasitehta (Tafon je. 2019; Saunders je. 2020; Movik 2021). Molssaevttolaš lahkoneamit alit ekonomiijai, nugo alit vuoiggalašvuohta (Engen je. 2021; Blythe je. 2023), lassánkeahtes alit ovdáneapmi (Hadjimichael 2018; Ertör og Hadjimichael 2020), alit servodat (Campbell je. 2021; Bennett je. 2022b) ja alit biebmosorjjasmeahttunvuohta (Levkoe je. 2017; Quimby et al. 2023), sáhttet leat veahkkin oainnusmahttime movt fápmogaskavuođat hábmejit man gieđas ja duohken birasresurssat leat.

Fágaidrasttideaddji dutkamat leat maiddái ovddiduvvon vuohkin ovddidit alit vuoiggalašvuođa (Saunders je. 2016; Chuenpagdee og Jentoft 2019; Schreiber je. 2022). Ovdamearkka dihte ipmirda Jentoft (2022) alit vearrivuođa hálddašanváttisvuohtan maid ferte identifiseret fágaidrasttideaddji álgagiiguin. Fágaidrasttideaddji álgagat ovttastahttet báikkálaš máhtuid dieđalaš ipmárdusaiguin ollislaš čovdosiid ovdánahttimis (Schreiber je. 2022; Bennett 2022), seammás go dat ovddidit refleksivitehta ja unnidit dássehisvuođaid máhttovalideremis (Schreiber je. 2022). Sosiála iskkadanlahkoneapmi, ovttas čiekŋaleappo kvalitatiiva bargguin, ovttastahttojuvvon fágaidrasttideaddji proseassas, sáhttá leat ávkin eanet vuoiggalaš

riddohálddašeapmái. Dakkár doaibmabijut fertejit leat lávga čadnon mearrádusdahkamii, bearráigehčču ja heiveheapmái (Bennett je. 2025), ja erenoamážit guovdilastit fápmodássehisvuođaid čalmmustahttima ja bidjat máŋggadimenšuvnnalaš vuoiggalašvuođa guovddážii.

Min dutkan almmustahttá ahte guolásteaddjit iskkadeamis vásihit leat politihkalaččat marginaliserejuvvon das mii gohčoduvvo alit ekonomiijan, vásáhus maid riddoavádatplánejeaddjit buori muddui eai dohkket. Dát guoská erenoamážit Davvi-Norgii, gos mearrasámi vuoigatvuođat ja mearrasámi kultuvrra ja árbevirolaš guolásteami vuhtiiváldin galget áimmahuššojuvvot hálddašeamis. Guovddáš buktu dán dutkamis lea ovtta geavaheapmi mii čájeha ahte dakkár ipmárdusat leat dábálaččat Davvi-Norgga guolásteddjiin - guovllus mas lea máŋggačearddalaš historjá, gos guolásteapmi lea sihkkarastán birgenlági duháhiid jagiid.

4.10 Neavvagat:

1. Sámi beroštumiid vuhtiiváldin galgá laktojuvvot plánenálggaheapmái, ja konkrehtalaččat árvvoštallojuvvot plánačilgehusas, váikkuhusčielggadeamis ja areálavihkkedallamiin.
2. Ráđđádallamat galget čađahuvvot doarvái árrat vai sáhttet váikkuhit plánamolssaeavttu válljemii, ja báikkálaš mearrasámi guolásteaddjit ja organisašuvnnat nugo Bivdu galget fátmmastuvvot.
3. Suohkanlaš plánejeaddjit, dat mat leat álbmotválljejuvvon ja áššáigullevaš stáhtalaš suorgeeiseválddit galget oažžut oahpahusa mearrasámi riektehistorjjás, dáruiduhttinpolitihka váikkuhusain, sámi vuoigatvuođain ja árbevirolaš vuotna- ja riddoguolásteami geavatlaš mearkkašumis. Dákkár gelbbolašvuođa ferte institušonaliseret, vai sihkkarastit ahte sámi beroštumiid vuhtiiváldin ii leat sorjavaš ovttaskas bargiid máhtus ja beroštumis.
4. Vuogit, movt háhká ja atná guolásteddjiid vásáhusvuđot máhtu, fertejit árvvoštallojuvvot ja čađahuvvot vai sihkkarastit ahte dán máhtu buorebut váldet mielde plánabargguide ja mearrádusdahkamiidda
5. Váikkuhusčielggadeamit fertejit árvvoštallat obbalaš noađi mii lea guollemáddodagain, habitáhtain, beassamis guolástanguovlluide ja báikkálaš ja mearrasámi guolásteami ávnnaslaš vuođus.
6. Eiseválddit galget čuovvulit jearaldagaid mat eai leat čielggaduvvon guoskevaččat mearrasámi guolástanvuoigatvuođaide, ja árvvoštallat ortnegiid mat addet nannoseappo rievttálaš suoji báikkálaš guolástusaide mearrasámi ássanguovlluin.

Riddoavádathálddašeapmi seađášii eanet huksejuvvot vuoigatvuohta- ja vuoiggalašvuohtadiđolaš lahkoneami vuođul, mas mearrasámi beroštumiid vuhtiiváldin árrat fátmmastuvvo ja lea geatnegasvuohtan máhttovuođus, mielváikkuheamis, areálavihkkedallamiin ja čuovvuleamis. Eaktun dása lea ahte hálddašeamis lea nannoseappo gelbbolašvuohta, ahte mearrasámi ja báikkálaš guolástusbirrasiin lea duohta váikkuhanváldi ja ahte lea čielgaseappo rievttálaš ja politihkalaš čielggadeapmi báikkálaš ja sámi vuotnaguolásteami vuođus.

Referánssat:

Bennett NJ (2022) Mainstreaming Equity and Justice in the *Ocean. Front Mar Sci 9*:873572. https://doi.org/10.3389/fmars.2022.873572

Bennett NJ, Relano V, Roumbedakis K, et al (2025) Ocean equity: from assessment to action to improve social equity in ocean governance. *Front Mar Sci 12*:1473382. https://doi.org/10.3389/fmars.2025.1473382

Bennett NJ, Villasante S, Espinosa-Romero MJ, et al (2022b) Social sustainability and equity in the blue economy. *One Earth 5*:964–968. https://doi.org/10.1016/j.oneear.2022.08.004

Bergh Ø, Beck AC, Tassetti AN, et al (2023) Analysis of spatial conflicts of large scale salmonid aquaculture with coastal fisheries and other interests in a Norwegian fjord environment, using the novel GIS-tool SEAGRID and stakeholder surveys. *Aquaculture 574:*739643. https://doi.org/10.1016/j.aquaculture.2023.739643

Blythe JL, Gill DA, Claudet J, et al (2023) Blue justice: A review of emerging scholarship and resistance movements. *Camb prisms Coast futures 1*:e15. https://doi.org/10.1017/cft.2023.4

Borch T (2009) Contested Coastal Commercialisation: Marine Fishing Tourism in Norway. *MAST Marine studies 8*:33–51

Brandt M (2026) Har anmeldt Sjøforsvaret etter senking av fregatt. In: Forsvarets forum. https://www.forsvaretsforum.no/andoya-fiskeri-fregatt/har-anmeldt-sjoforsvaret-etter-senking-av-fregatt/478812. Accessed 20 Jan 2026

Brattland C (2012) Making Sami seascapes matter: ethno-ecological governance in coastal Norway. PhD thesis, UiT The Arctic University of Norway

Brattland C, Broderstad EG, Howlett C (2021) Indigenous agency in aquaculture development in Norway and New Zealand. In: Indigenous Peoples, Natural Resources and Governance, 1st edn. Routledge, London, pp 59–84

Broderstad EG, Eythórsson E (2014) Resilient communities? Collapse and recovery of a social-ecological system in Arctic Norway. *Ecology & Society 19*:art1. https://doi.org/10.5751/ES-06533-190301

Buanes A, Jentoft S, Maurstad A, et al (2005) Stakeholder participation in Norwegian coastal zone planning. *Ocean & Coastal Management 48:*658–669. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2005.05.005

Bull, K S (2011) Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie. Universitetsforlaget.

Campbell LM, Fairbanks L, Murray G, et al (2021) From Blue Economy to Blue Communities: reorienting aquaculture expansion for community wellbeing. *Marine Policy 124:*104361. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2020.104361

Carothers C, Chambers C (2012) Fisheries Privatization and the Remaking of Fishery Systems. *Environment and Society 3*. https://doi.org/10.3167/ares.2012.030104

Chuenpagdee R, Jentoft S (eds) (2019) Transdisciplinarity for Small-Scale Fisheries Governance: Analysis and Practice. *Springer International Publishing*.

Economist intelligence (2023) Age of conflict. Democracy index 2023

Economist intelligence (2024) What's wrong with representative democracy? Democracy index 2024

Engen S, Falk-Andersson J, Ancin Murguzur FJ, Hausner VH, Gurney G (2026 a) Challenges for local fisheries in the blue economy –fishers' perceptions. *Marine Policy*, *190,* 107142. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2026.107142

Engen S, Gurney G, Broderstad EG, Fauchald P, Hausner VH, Falk-Andersson J (2026 b) Blue Justice: diverging perceptions between coastal planners and fishers in the blue economy. *Sustainability Science*, https://doi.org/10.1007/s11625-026-01868-y

Engen S, Hausner VH, Gurney GG, et al (2021) Blue justice: A survey for eliciting perceptions of environmental justice among coastal planners' and small-scale fishers in Northern-Norway. PLoS ONE *16:*e0251467. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251467

Ertör I, Hadjimichael M (2020) Editorial: Blue degrowth and the politics of the sea: rethinking the blue economy. *Sustain Sci 15:*1–10. https://doi.org/10.1007/s11625-019-00772-y

Eythórsson E (2003) The coastal Sami: a 'pariah caste' of the Norwegian fisheries? A reflection on ethnicity and power in Norwegian resource management. In: *Indigenous Peoples: Resource Management and Global Rights.* Eburon Uitgeverij B.V.

Eythórsson E (2008) *Sjøsamene og kampen om fjordressursene*. ČálliidLágádus, Kárášjohka

Eythórsson E (2025) *Arv og miljø i nord. Sjøsamisk arv i en turbulent tid*. ČálliidLágádus

Fiskeridirektoratet (2021) Retningslinjer for arbeid med kystsoneplanlegging i Fiskeridirektoratet. https://www.regjeringen.no/contentassets/aa29aba920824b2c89ef1a57af532e76/retningslinjer-for-arbeid-med-kystsoneplanlegging-i-fiskeridirektoretet_-februar_2021-pdf.pdf

Fluit S, Cortés-García L, Von Soest T (2024) Social marginalization: A scoping review of 50 years of research. *Humanit Soc Sci Commun 11*:1665. https://doi.org/10.1057/s41599-024-04210-y

Fossheim M, Primicerio R, Johannesen E, et al (2015) Recent warming leads to a rapid borealization of fish communities in the Arctic. *Nature Clim Change 5*:673–677. https://doi.org/10.1038/nclimate2647

Gerrard S, Kleiber D (2019) Women fishers in Norway: few, but significant. *Maritime Studies 18*:259–274. https://doi.org/10.1007/s40152-019-00151-4

Grefsrud ES, Andersen LB, Grøsvik BE, et al (2025) Risk report Norwegian: Production mortality in farmed fish and environmental effects of Norwegian fish farming. *Rapport fra Havforskningen 14*.

Gurney GG, Mangubhai S, Fox M, et al (2021) Equity in environmental governance: perceived fairness of distributional justice principles in marine co-management. *Environmental Science & Policy 124*:23–32. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.05.022

Hadjimichael M (2018) A call for a blue degrowth: Unravelling the European Union's fisheries and maritime policies*. Marine Policy 94*:158–164. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2018.05.007

Hampton-Smith M, Gurney GG, Cinner JE (2024) A systematic review of equity perceptions and outcomes in marine conservation. *Biological Conservation 289:*110395. https://doi.org/10.1016/j.biocon.2023.110395

Hersoug B, Johnsen JP (2012) *Kampen om plass på kysten interesser og utviklingstrekk i kystsoneplanleggingen.* Universitetsforl., Oslo

Hovelsrud GK, Dannevig H, West J, Amundsen H (2010) Adaptation in Fisheries and Municipalities: Three Communities in Northern Norway. In: Hovelsrud GK, Smit B (eds) *Community Adaptation and Vulnerability in Arctic Regions*. Springer Netherlands, Dordrecht, pp 23–62

Hultman J, Säwe F, Salmi P, et al (2018) Nordic fisheries at a crossroad, 2018:546. Nordic Council of Ministers, Copenhagen

Havforskningsinstituttet (2024) Miljøeffekter av lakselusmidler. I Havforskningsinstituttet. https://www.hi.no/hi/temasider/arter/lakselus/miljoeffekter-av-lakselusmidler. Accessed 12 July 2025

Iversen A, Asche F, Buck M, et al (2020a) The growth and decline of fisheries communities: Explaining relative population growth at municipality level. *Marine Policy 112*:103776. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2019.103776

Jebens O (2007) Sjøsamenes og etnisk norske fiskeres rett til sjøfiske i Finnmark. *Lov og Rett; Norsk Juridisk Tidsskrift* 2007 ss 259-282.

Jentoft S (2022) Small-Scale Fisheries in the Blue Economy. In: Jentoft S, Chuenpagdee R, Bugeja Said A, Isaacs M (eds) *Blue Justice*. Springer International Publishing, Cham, pp 3–15

Jentoft S (2023) The gift of community: more essays on human experiences of small-scale fisheries. TBTI Global

Jentoft S, Søreng S (2023) Fjordfiskenemndas betydning for samiske fiskerier. In: *Almenningsressurser i nord - fellesskap og grunnrente.* Orkana akademisk, pp 135–162

Johnsen, PF, Jonas Erraia, Fjose S, et al (2020) Nasjonale ringvirkninger av sjømatnæringen i 2019

Kolle N (ed) (2014) Norges fiskeri- og kysthistorie. Fagbokforlaget, Bergen

Kvalvik I, Robertsen R (2017) Inter-municipal coastal zone planning and designation of areas for aquaculture in Norway: A tool for better and more coordinated planning*? Ocean & Coastal Management 142:*61–70. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2017.03.020

Kvalvik I, Solås A-M, Sørdahl PB (2020) Introducing the ecosystem services concept in Norwegian coastal zone planning. *Ecosystem Services 42*:101071. https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2020.101071

Levkoe CZ, Lowitt K, Nelson C (2017) “Fish as food”: Exploring a food sovereignty approach to small-scale fisheries. *Marine Policy 85:*65–70. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2017.08.018

Maurstad A. (1997) Sjarkfiske og ressursforvaltning. Avhandling for Dr.Scient-graden i Fiskerivitenskap, Norges Fiskerihøyskole, Universitetet i Tromsø.

Maurstad A. (1999) "Fiskeres normsystem – legitime forvaltningsinstitusjoner." *TemaNord 517*:39, 42, København: Nordiskes Ministerråd.

Maurstad A (2002) Fishing in murky waters—ethics and politics of research on fisher knowledge. *Marine Policy 26:*159–166. https://doi.org/10.1016/S0308-597X(01)00045-8

McIntosh P, Barrett LT, Warren-Myers F, et al (2022) Supersizing salmon farms in the coastal zone: A global analysis of changes in farm technology and location from 2005 to 2020*. Aquaculture 553*:738046. https://doi.org/10.1016/j.aquaculture.2022.738046

Messiou K (2012) Collaborating with children in exploring marginalisation: an approach to inclusive education. *International Journal of Inclusive Education 16*:1311–1322. https://doi.org/10.1080/13603116.2011.572188

Mikkelsen E, Sørdahl PB, Solås A-M (2022) Transparent and consistent? Aquaculture impact assessments and trade-offs in coastal zone planning in Norway. *Ocean & Coastal Management 225*:106150. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106150

Meld. St. 32 (2018-2019). Et kvotesystem for økt verdiskaping - En fremtidsrettet fiskerinæring.

Nærings- og fiskeridepartementet (2025) Milliardutbetaling fra Havbruksfondet. Regjeringen.no. https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/milliardutbetaling-fra-havbruksfondet/id3138552/. Accessed 13 Jan 2026

Movik S (2024) Contested Coastal Commons and Blue Spatial Justice: Enclosures, Rescaling, and Resistance in Northern Norway. *International Journal of the Commons 18*:39–52

Movik S (2021) 30. Sjøsamiske fiskerettigheter og kystsoneplanlegging. In: Broch Hauge K, Stokke KB (eds) *Integrert kystsoneforvaltning*. Universitetsforlaget, pp 572–599

Nielsen M, Asche F, Bergesen O, et al (2018) The myth of the poor fisher: Evidence from the Nordic countries. *Marine Policy 93*:186–194. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2018.04.003

NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark. [Kystfiskeutvalget]. Departementenes Servicesenter, Informasjonsforvaltning, Oslo

Nøstbakken L, Selle SF (2019) Eierskap i norsk oppdrettsnæring. Samfunns- og næringslivsforskning AS

NRK (2025) Brennpunkt: Lakselandet. https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt-lakselandet. Accessed 13 Jan 2026

Nyrud T, Iversen A, Robertsen R, et al (2024) Sjømatnæringens ringvirkninger Verdiskaping og ringvirkninger fra norsk sjømatnæring for 2023. 31:

Omre H-J (2025) Sprengde fregatt midt i fiskefelt – minister varslar full gjennomgang. In: NRK. https://www.nrk.no/nordland/sprengde-fregatt-midt-i-fiskefelt-_-minister-varslar-full-gjennomgang-1.17676458. Accessed 13 Jan 2026

Palm ACU, Hareide NR, de Jong K, Dankel D (2023) Knowledge acquisition for Coexistence between fisheries and offshore wind industries. Report from the Institute for Marine Research

Pedersen S (2008) Lappekodisillen i nord 1751-1959: Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke (Dieđut 3). Nordisk samisk institutt (Sámi instituhtta)

Pedersen S (2012) The Coastal Sámi of Norway and their rights to traditional marine livelihood. *Arctic Review on Law and Politics vo. 3*,1/2012, s.51-80

Quimby B, Roque AD, Nébié EKI, et al (2023) Blue Food Sovereignty Benefits Social-Ecological Resilience: A Case Study of Small-Scale Fisheries Co-Management and Mariculture in Samoa. *Hum Ecol 51:*279–289. https://doi.org/10.1007/s10745-023-00401-4

Reimer JM, Devillers R, Zuercher R et al (2023) The Marine Spatial Planning Index: a tool to guide and assess marine spatial planning. *Npj Ocean Sustain*. 2:15 https:/ /doi.or g/10.10 38/s4 4183-023-00022-w

Ruano-Chamorro C, Gurney GG, Cinner JE (2022) Advancing procedural justice in conservation. *Conservation Letters 15:*e12861. https://doi.org/10.1111/conl.12861

Rybråten S, Bjørkan M, Hovelsrud GK, Kaltenborn BP (2018) Sustainable coasts? Perceptions of change and livelihood vulnerability in Nordland, Norway. *Local Environment 23*:1156–1171. https://doi.org/10.1080/13549839.2018.1533931

Salmi P, Svels K (2022) Marginalization and Reinvention of Small-Scale Fisheries: A Finnish Case Study of Social Justice. In: Jentoft S, Chuenpagdee R, Bugeja Said A, Isaacs M (eds) *Blue Justice*. Springer International Publishing, Cham, pp 139–157

Riikarevišuvdna (2020) Undersøkelse av kvotesystemet i kyst og havfisket. Dokument 3:6 (2019-2020)

Sametinget (2023) Sametingets årlige fiskerisak

Sametinget (2024) Sametingets årlige fiskerisak

SFK. Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) *Sannhet og forsoning: Grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. (Dokument 19 (2022–2023)).https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2022-2023/dok19-202223.pdf

Saunders F, Gilek M, Ikauniece A, et al (2020) Theorizing Social Sustainability and Justice in Marine Spatial Planning: Democracy, Diversity, and Equity. *Sustainability 12*:2560. https://doi.org/10.3390/su12062560

Saunders FP, Gallardo-Fernández GL, Van Tuyen T, et al (2016) Transformation of small-scale fisheries — critical transdisciplinary challenges and possibilities. *Current Opinion in Environmental Sustainability 20*:26–31. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2016.04.005

Saunders F, Gilek M, Tafon R (2019) Adding People to the Sea: Conceptualizing Social Sustainability in Maritime Spatial Planning. In: Zaucha J, Gee K (eds) *Maritime Spatial Planning*. Springer International Publishing, Cham, pp 175–199

Schreiber M, Chuenpagdee R, Jentoft S (2022) Blue Justice and the co-production of hermeneutical resources for small-scale fisheries. *Marine Policy 137:*104959. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2022.104959

Smith C (1990) Om samenes rett til naturressurser – særlig ved fiskeriregulering. Lov og rett, 507-534. https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3061-1990-09-0

Solås A-M, Hersoug B (2012) From fisher, via bureaucrat and scientist to planning - on the use of local knowledge in coastal zone planning [In Norwegian]. In: Hersoug B, Johnsen JP (eds) The fight for space along the coast - interests and developments in coastal zone planning [In Norwegian]. Universitetsforl., Oslo

Solvang O (2016) Advarer mot å slippe til gigantselskap: - Jeg er rystet. In: Nordlys. https://www.nordlys.no/5-34-402519. Accessed 10 Apr 2025

Stalmokaitė I, Tafon R, Saunders F, et al (2023) Exploring social justice in marine spatial planning: planner and stakeholder perspectives and experiences in the Baltic Sea Region. *Journal of Environmental Planning and Management 1–23.* https://doi.org/10.1080/09640568.2023.2279512

Statistisk sentralbyrå (2018) Norwegian fisheries through 80 years [In Norwegian]. In: ssb.no. https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/det-har-gatt-i-bolgjer. Accessed 22 Mar 2021

Stokke KB (2021) 18. Planlegging i sjø – behov for sterkere regional styring. In: *Integrert kystsoneforvaltning.* Universitetsforlaget, pp 340–354

Strøm JF, Berg E, Bjørn PA, et al (2025) Økologiske effekter av lakseoppdrett i åpne merder på ville kysttorskbestander. Havforskningsinstituttet

Sunde J Ø (2016) Fisk og forteiing – Ein nedslåande forteljing om norsk fiskeriregulering. *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 3 årg. 33 ss. 209-218.

Søreng S (2014) Lokale rettighetsforståelser i fiskeriforvaltningen. *Med særlig fokus på samiske fiskerettigheter.* Philosophiae Doctor. Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi. Norges fiskerihøgskole. UiT Norges arktiske universitet.

Tafon R, Saunders F, Gilek M (2019) Re-reading marine spatial planning through Foucault, Haugaard and others: an analysis of domination, empowerment and freedom. *Journal of Environmental Policy & Planning* 21:754–768. https://doi.org/10.1080/1523908X.2019.1673155

The Norwegian Fisheires Directorate (2026) Påmelding til kystfiskeordningen. In: Fiskeridirektoratet. https://www.fiskeridir.no/yrkesfiske/kystfiskeordningen. Accessed 19 Jan 2026

Tiller RG, Svalestuen Y, Öztürk P, Tidemann A (2015) Simulating Stakeholder Behavior in a Marine Setting: Integrated Coastal Zone Planning and the Influential Power of Selected Stakeholders in Frøya, Norway. *Front Mar Sci 2:.* https://doi.org/10.3389/fmars.2015.00090

Viðarsson JR, Einarsson MI, Ragnarsson SÖ, et al (2018) Nordic Coastal Fisheries and Communities. Nordic Council of Ministers

Meld. St. 24 (2024–2025). Fremtidens havbruk. Bærekraftig vekst og mat til verden

Gåktu journalistihkka Fovsev gåvvidij

Vássám ájge vierrevuohta ja boahtteájge rijddo

Eli Skogerbø · Roy Thowsen Krøvel
Inker-Anni Sara · Gabriella Tjelta Hansen
Bineeth Kuriakose · Katerina Tsetsura
Oslo universitiehtta (UiO) · OsloMet – storbyuniversitetet
Sáme allaskåvllå · Oslo universitiehtta (UiO)
OsloMet – storbyuniversitetet · Oklahoma universitiehtta

Tjoahkkájgæsos

Natur og Ungdom (NU) ja NSR Nuora (NSR-N) ásadin Fovse stuojmev jagen 2023. NSR Nuora la Vuona Sámij Rijkasiebre nuorajorganisasjåvnnå. Stuorámus aksjåvnåjn lidjin moadda tjuodes Oslo gahttunijn. Demonstránta vuosteldin gå Vuona ráddidus ittjij ájgo tjuovvolit Alemusrievtá duobmov jages 2021. Duobbmoståvllå sárnoj bieggafábmoásadusá Fovsen dåssjidin boatsojsámij almasjrievtesvuodajt Fovsen. Dán artihkkalin gæhttjap gåktu sáme ja vuona medijá diededin Fovse-ássje birra ájggegávdan 2015-2024. Gatjádip: Gåktu Fovse-ássje birástahteduváj (dålkkuduváj ja subtsastuváj) medijágåbttjåma baktu, ja makkir dålkkumrámmajt máhttep identifisierit medijágåbttjåmis? Adnep rámmaanalijsav medijágåbttjåmav guoradalátjit, ja gávnnap aktse iesjguhtiklágásj rámmajt danna. Guokta dajs li ienemusát aneduvvam: riektástáhttakonfliktarámma, mij la dan birra gå stáhtta mæddá lágav, ja kolonijja joarkka, mij la dan birra gå dålusj vierredago sámij vuosstij joarkeduvvi. Adnep aj Van Gorp buojkuldagáv kultuvrrapáhke rámmaanalijsa siegen. Gávnnap gå Fovsev gåbttjin de dav dahkin guovte dáttja subttsasij milta ma li buoragit sajájduvvam kultuvrraj. Dá guokta subttsasa gávnnuji 60 prosentan ålles 316 medijáássjijs. Riektástáhta subtsas la Vuona riektávuogádagá birra, ja mij la dajna riekta ja boasstot. Vuosstálasstema subtsas vuoset Vuona stáhtav dakkárin mij mierret mij la loahpe ja mij ij la loahpe dahkat. Vuosstálasstema subtsas vuoset Vuona stáhtav dakkárin mierret mav besa ja i besa dahkat. Ij avtanik subttsasin la sáme álmmuk, sáme duobddága jali sáme politihkalasj gájbbádusá guovdátjin. Fovse rijddo subtsastuváj degu juojddá mav Vuona stáhtta bierri dahkat, árvustaláduvvam Vuona njuolgadusáj milta. Gávnnap aj journalista adnin Alemusrievtá duobmov Fovse birra jages 2021 ja Duohtavuoda- ja såbadimkommisjåvnå diedádusáv (jages 2023) stuoves sadjen massta adnalin gå tjállin åvdep ájgij vierredagoj birra. Valla journalista e heva gehtjada vierredagojda ma máhtti boahtteájggáj dáhpáduvvat, dagu buojkulvisá diehti luondo biejsstema rijdojn ma li dálla. Gåhtjodip dáv vássám/boahtte ájge-asymmetrijjan. Dat vuoset gåktu journalistihka njuolgadusá bieledisvuoda hárráj bájnnin Fovse-tjállemav. Álkkep lij tjállet vierrevuodaj birra ma juo lidjin dáhpáduvvam, farra gå rijdoj birra ma ællim vil tjielggam.

Govva: Thomas Eira Jægervand

5.1 Álgadibme

Natur og Ungdom (NU) ja NSR Nuora (NSR-N) ásadin Fovse stuojmev jagen 2023. NSR Nuora la Vuona Sámij Rijkasiebre nuorajorganisasjåvnnå. Stuorámus aksjåvnåjn lidjin moadda tjuodes Oslo gahttunijn. Aksjåvnnå álgaduváj gå nágin guovdásj sebrulattja dát guovtet organisasjåvnås mannin Ulljo- ja enersjijjadepartementa (OED) boadáldahkaj. Dåppe årrun dallutjij gå politijja guottij sijájt álgus idjaguovddela, birrusij 4 biejve maŋŋela. Valla dat ij lim aksjåvnåj loahppa. Dat maŋenagi stuoroj gå ienep aktivista, sihke organisieriduvvama ja organisierimahtes, sæbrrin. Aktan stieggijin moadda departementajt ja almulasj huodnahijt váj ulmutja ettjin sisi besa. Greta Thunberg lij akta dajs rijkajgasskasasj aktivistajs gudi viehkedin vaddet aksjåvnåjda berustimev ålggorijkan. Vuosstálasstem bådij dassta gå Vuona ráddidus ittjij Alemusrievtá duobmov tjuovo. Duobbmoståvllå sárnoj bieggafábmoásadusá Fovse bájken mieddin Oarjjel-Fovse sijda ja Nuortta-Fovse sijda ælloniehkij almasjrievtesvuodajt. Vuona Alemusriektá sárnoj 2021 gålgådismáno bieggafábmoásadusá lidjin loabedime. Sivvan dasi lij gå biejsstin tjieldij dálvveguohtomijt, ja navti sáme kultuvra ja æládusá vuodov. Vájku duobbmo sárnoduváj, de ettjin oajválattja majdik barga njuolggitjit vahágijt åvddål jage 2023 tjaktjagiesen. Dalloj lidjin Fovse-aktivista aksjåvnåjt ásadam gålmmi: guovvamáno-snjuktjamáno, moarmesmáno-biehtsemáno ja gålgådismáno jagen 2023. 2026 ragátmáno ij la ájn tjielggam gåsi da guokta tjielde galggi ådå guohtomednamijt oadtjot massám duobddágij åvdås.

Dán artihkkalin gæhttjap gåktu sáme ja vuona medijá diededin Fovse-ássje birra ájggegávdan 2015-2024. Dutkamgatjálvisá majt gatjádallap li: Gåktu subtsastuváj ja dålkkuduváj Fovse ássje medijágåvån, ja makkir dålkkumrámma gávnnap mij danna? Gå tjállep «mij» dutkamgatjálvisán de åvdemusát miejnnip tjálle, gudi li rámmajt gávnnam gå lip materiálav analysierim systematihkalattjat. Dålkkum aneduvvá dássju rámmajn teorijjalasj dádjadusán jus dat la systematihkalasj ja nuoges tjielgas vijddásap oasse gæhttjijs máhtti dav dåbddåt. Dat vijddásappot merkaj «mij» masi låhkke iesj aj gullu. Da rámma majt gávnnap, ælla nappu dássju tjállij ietjasa dålkkuma. Da li skánda majt mijá mielas stuoráp oasse låhkkijs dávk dåbddi. Dá gatjálvisá li vuodon analijsajda.

Fovse-aksjåvnå dáhpáduvvin sæmmi båttå gå Sáme, guojna, dádtja ja vuovddesuobmelattjaj Duohtavuoda- ja såbadimkommisjåvnnå låhpadin ietjaska bargov ja gálggijin ietjasa diedádusáv 1.6.2023 (SFK, jahke 2023). Oslon lidjin aksjåvnå dan biejve gå diedádus Stuoradiggáj gálggiduváj. Dat jáhkedahtte vijdedij rijkamedijáj berustimev diedádusá hárráj (Skogerbø et al., jahke 2024). Fovsestuojme ulmme lij Alemusrievtá duobmov oadtjot tjuovvoluvvam dåjmaj ma dav vahágav njuolggijin majt fábmoásadusá lidjin Fovse sámijda dahkam. Dát ulmme jåhtelit tjanáduváj aktij dajna gatjálvisájn le gå máhttelis såbadit sámij ja ieneplågoálmmuga gaskan jus dát ij la tjoavdeduvvam.

Navti sjattaj Fovse ássje oassen dágástallamis dan birra gåktu Duohtavuoda- ja såbadimkommisjåvnå diedádusáv galgaluluj tjuovvolit. Konflikta vuoset gåktu stáhta politihkka l njuolgga sáme kultuvra ja æládusá iellemævtojda vájkkudam. Fovse

bieggafábmoásadusá oadtjun loabev biggit åvddåla gå rijddo lij riektávuogádagán tjoavdeduvvam. Ássje vuoset aj gåktu dåjma væråltvijddásasj dálkádahieden máhtti negatijva láhkáj iemeálmmugijda vájkkudit, sæmmi iemeálmmugijda ma njuolgga dálkádakrievddamijt vásedi (Jaakkola et al., 2018). Dát la sihke bájkálasj gássjelisvuohta Fovse ællosámijda ja væråltvijddásasj fenomiedna (Båld, 2025; Osakada, 2025). Maŋŋela gå Duohtavuoda- ja såbadimkommisjåvnå diedádus Stuoradiggáj gálggiduváj 2023 biehtsemáno, de li muhtema vuosedam diedádus dættot ienep kultuvra ja giela massemav gå rievtesvuodajt ednamijda ja tjátjijda (Josefsen & Broderstad, 2024). Sáme dutke Rauna Kuokkonen (2026) miejnni Vuona oajválattja e dåhkkida Alemusrievtá duobmov jalik Fovse-aktivistaj gájbbádusájt. Sån miejnni dát máhttá liehket fássta ja stuoves åvddånibme, ij soajtádahka. Sån gåhtjut dav kulturologijjan: tendænssa giehtadallat sáme gájbbádusájt kultuvralasj dåhkkidibmen farra gå politihkalasj rievtesvuoda ja ednamijda rievtesvuoda. Stuorra dágástallama sámepolitihka birra álu ednamrievtesvuodajt giehtadalli. Dát guosská ájnnasit stuorra biejsstemijda gå enersjijjabuvtadibme ja gruvvodåjma.

5.2 Dutkam Fovse birra

Dutke sihke Vuonan ja ålggorijkan li guoradallam Fovse ássjev ja Fovse-stuojmev (Cambou, 2024; Ellingsen, 2024; Fjellheim, 2024; Mósesdóttir, 2024; Sara et al., 2026). Fovse-stuojmme ja Alemusriektá duobbmo lij dan birra makkir rievtesvuoda sáme álmmugin, ja sierraláhkáj ællosámijn, li gå ednamijt hæhttuji ierit vaddet. Ellingsen (2024) tjállá dan birra gå javladuváj sij gudi biggijin dárbahin jåhtelis mærrádusájt tsieggimij birra ma ettjin máhte vuorddet. Sæmmi båttå lij nuppe láhkáj gå sáme rievtesvuodajt ájggun tjielgadit. Fjellheim (2024) vuoset gåktu bájkálasj berustiddje ja kommersiála vidnudagá avta bielen ja ællosáme nuppen bielen, åvdedin ållu guovtelágásj vuojnojt ja máhtov dassta mij lij hásstalussan. Dá dutke vaddi midjij ájnas ræjdojt dádjadittjat Fovse ássjev sáme rievtesvuodaj dágástallamin ja man ájnnasa såbadimprosessa li. Duohtavuoda- ja såbadimkommisjåvnnå dættodij kultuvralasj ja gielalasj vidjurijt. Dá dutkama farra vuosedi gåktu biejsstema tjæroj duobddágijn vájkkudi njuolgga máhttelisvuohtaj sáme æládusájt ja kultuvrav dåjmadittjat. Sáme kultuvrra, máhtto, giella ja iesjmierredibme gulluji viek tjielggasit aktij. Ragnhild Nilsson tjállá ietjas dåktårgrádabargon: «Ulmutjijt ij máhte ednamijs ieredit. Duobddága, ednama ja bájkke li guovdásj vuodon sihke dasi mij autonomijjav dahká ja mij sámijt dahká (Nilsson, 2021, p 17).

Åvdep dutkamijn lip gehtjadam gåktu Fovse-aktivista adnin iesjguhtiklágásj vuogijt oajválattjajt jåvsåtjit ja medijåberustimev oattjotjit, dagu miellavuosádusáj, sivijla vuosteldibme, almulasj huodnahij okkupierim ja ietján (Sara et al., 2026). Dánna gehtjadip gåktu medijá «birástahttin» ássjev, namálattjat gåktu biedjin ássjev duon dán aktijvuohtaj ja rijdov dålkkujin ja tjielggijin. Rámmateorijja oajvveájádus la ássjev máhttá moattet perspektijvas gehtjadit, ja subtsastuvvá dettujn iesjguhtik árvojda

ja berustimijda (Goffman, 1974; Entman 1993). Gå rámmateorijjav adnep metåvddån medijágatjálvisájt ja journalistihkav guoradalátjit, de návti gatjádallap materiála gáktuj: Gåktu l gássjelisvuohta tjielggiduvvam? Mij la sivvan dasi? Gåktu máhttep árvustallat le gus riekta vaj boasstot? Ja mij la tjoavdos? Dålkkuma birástagájt dahkat sjaddá navti rijddon akteraj gaskan. Juohkkahasj sihtá åvddån buktet ietjas dádjadusáv ássjijs majt medijá åvddån bukti, juogu journalistihka jali kommentáraj baktu. Analijsan adnep rámmateorijjav tjielggitjit gåktu iesjguhtiklágásj berustime ja aktera ietjasa perspektijvajt åvdedi medijábirrasin. Vaj dádjadip goabbelis rámma båhti, de adnep aj buojkuldagáv «kultuvrrapáhke» (Van Gorp 2007). Dájna buojkuldagájn miejnnip metafåvrå, buojkulvisá ja tjåvda buojkuldagá sebrudagá aktisasj kultuvralasj repertoáras ma aktan bukti dádjadahtte medijá sisano dålkkumijt, dagu ådåsa, kommentára ja vuojnnosisadno. Dán perspektijvan ælla birástagá juoga majt journalista ietja li hihttim. Da li dålkkuma ma båkti kultuvralasj minsstarijt ma juo gávnnuji. Akta konkrehta buojkulvis máhttá dav vuosedit. Rámma *romantihkalasj luonndoháldadiddje*, mav lagábut gehtjadip tabellan 1, oadtju fámov kultuvrrapáhkes mij la dagáduvvam romantihka ájádusáj milta iemeálmmuga li luondo gáhttára. Vuonan dát nanniduvvá miehttseideologijjas, ájádus ahte váre ja merragátte li aktisasj nasjålnålasj ja ålggoiellemárbbe. Kultuvrrapáhke diehti máhttá artihkal ællosámijt åvddån buktet ieme kultuvra åvdåstiddjen man iellemvuohke luondo lahka l industrijjalasj tsieggimij diehti ájteduvvam, váni dav nammadimes njuolgga. Låhkke dåbddi minsstarav danen gå dat juo gávnnu kultuvralasj vædtsakkássan. Fovse ássjen la dát viehka ájnas: da dålkkumrámma majt analijsan adnep, viedtji ietjasa luohtedime fámov subttsasij baktu dáttja ståhttatsieggimis, dárojduhttempolitihka árbes ja såme iesjmierredimes.

5.3 Metåvddå

Materiálan li 316 dárogielak medijáássje Fovse ássjen, ma li almoduvvam dáttja ja såme medijájn 2015-2024. Akta svahkastibme l: analijsa artihkkalijs jages 2020 vájlluji. Tjoahkkijma 10 artihkkala dat jages, valla nágin vige diehti ettjin boade analijssaj fárruj. Materiálla mav lip analysierim gåbttjå ietján ålles rijdov mij la læhkám Fovse-ássjen, dat rájes gå vuostasj konsesjåvnnåmærrádusá dagáduvvin gitta Alemusrievtá duobbmuj jagen 2021, Fovse-stuojme ja dan birra mij dåhpåduváj maŋŋela. Dat la viettjaduvvam rijkkaavijsajs, bájkálasj avijsajs, regiåvnå medijájs, NRK:as ja såme medijájs dagu Ságat ja NRK Sámes. Sisadno l ådåsreportásja ja featurereportásja, kommentierima, dágástallamtjállusa ja ságájdahttema. Gå dán artihkkalin tjállep mediják gåbttjåm de dat merkaj divna redaksjåvnålasj sisadno mij la almoduvvam medijájn ma dåjmadusás stivrriduvvi, berustik sjáŋŋaris. Dasi gulluji aj kronihkka- ja avijssatjállusa maj aktera ålgoldisás li tjállám. Dákkár sisadno l huoman ájn oajvvedåjmadiddje åvdåsvásstádus, ja aneduvvá danen oassen medijá redaksjåvnålasj gåbttjåmis, vájku dat ij oajvvedåjmadiddje ietjas vuojnov ilmoda. Ájnas la dættodit mijá materiállaj ij gullu divna mij la Vuona medijájn almoduvvam dán ájgegávdan. Valla dat gåbttjå juohkka

lágásj ådåsmedijájt ja ienemus journalistihka hámijt ja ássjálasj tjállusijt. Materiálla l nuoges vijdes vaj gåbttjå ienemus vuojnojt ja perspektijvajt. Gå galggap materiálav analysierit de lip rámmaanalijsav adnám, dagu badjelin tjielggijma. Navti lip gehtjadam makkir dålkkumrámma båhti åvddån gå medijá li ássjev gåbttjåm (tabælla 1). Dájt rámmajt gávnajma guovte láhkáj: Gietjav båhti dutkamgirjálasjvuodas. Oanegattjat: girjálasjvuohta journalistihka ja rijdoj birra (Gitlin, 1980), girjálasjvuohta siváj ja vájkkudusáj birra gå li rijdo álggoálmmugij ja iehtjádij gaskan, ja tjuolma dálkádakpolitihka ja álggoálmmukrievtesvuodaj gaskan (Jaakkola ja iehtjáda, 2018, Mósesdóttir, 2024); dutkam såme rievtesvuodaj birra ja gåktu oajválattja giehtadallin dajt Fovse-ássje bále ja maŋŋela (Cambou, 2024; Fjellheim, 2024, Ravna 2022); guoradallama gåktu álggoálmmuga åvddån buvteduvvi rijkajgasskasasj dálkádakjournalistihkan ja luonndodiedajournalistihkan (Roosvall & Tegelberg, 2013; (Escobar, 1995); dutkam dan birra dárojduhttempolitihka l vájkkudam ja såme iesjmierredime birra (Josefsen & Broderstad, 2024; Minde 2003, Kuokkanen, 2026) ja ruodná kolonialissma ja enersjijja kolonialissma (Kårtveit, 2021; Normann, 2021, Ellingsen, 2024).

Tabælla 1. Fovse ássje 2015-2024 medijágåbttjåma dålkkumrámma

Rámma	Oanegattjat
F1 Dálkádakhiehte	Bieggafábmoásadusá hæhttuji jåhtelit tsieggiduvvat danen gå dálkádahka ij vuorde
F2 Riektástáhttarijddo	Såme ælla gullum dagu láhka gájbbet
F3 Romantihkalasj luonndoháldadiddje	Ællosujtto ja duohtak luonndo industrijjav vuosteldi
F4 Åvddånahttem ja ådå ájgge	Bieggafábmo vaddá barggosajijt, el-fámov ja åvddånimev
F5 Koloniála joarkka	Konflikta mij dálla l tjuodtjelam, la boados stáhta histåvrålasj vierredagojs sámij vuosstij, ja vierredago vil joarkeduvvi udnásj ga biejve.
F6 Rijddo ja vuosstálasstem	Stuojmme l ienemusát protestierima birra, ij val iesj ássje birra
F7 Ruoná kolonialissma	Ruoná målssom gærddot dålusj kolonijja minsstarijt ådå duobddágijn
F8 Ruhtadibme/investierim	Bieggafámov máhttá riekknit: krávnå, el-fábmohatte ja buohto
F9 Javlli njuolgadusájt li tjuovvum	Sij gudi li biggim ietja miejnniji njuolgadusájt li tjuovvum ja lájtov hilggu.
F 10 Ietjá, ælla definieriduvvam	Aneduvvá gå e aktak dajs ietjá avtset rámmajs hieba

Gávnajma guokta rámma gå kåvddijma artihkkalijt ma ettjin hieba dajda kategorijjajda majt lijma árabut dahkam: økonomijjalasj rámma ællosujto birra æládussan, ja rámma manna sij gudi biggiji ietja barggovuogesa bælosti. Goappátja biejaduvvin kåvddågirjjáj. Rámma oadtjun dájt namájt: *Dálkádakhiehte* (F1), *Riektástáhttarijddo* (F2), *Romantihkalasj luonndoháldadiddje* (F3), *Åvddånahttem ja ådå ájgge* (F4), *Koloniála joarkka* (F5), *Rijddo ja vuosstálasstem* (F6) ja *Ruoná kolonialissma* (F7), ja ájn dat guokta rámma maj gávnajma ietja, *Ruhtadibme/investierim* (F8) ja *Javlli njuolgadusájt li tjuovvum* (F9), duodden *Ietjá*, ælla definieriduvvam (F10). Gå galgajma materiálav analysierit, de

dagájma kåvddågirjev manna lidjin rámma ja kultuvrrapáhke. Álgos gæhttjalin guovtes dav kåvddit. Ja de gæhttjalijma dav moaddi dáhtámasjijna giellamodellajn sihkarastátjit vuohke lij luohtedahtte. Mihttijma guovte láhkáj makta máhttá analijsajda luohtedit: man buoragit guokta kåvddågievle aktij hiebajga, ja man buoragit dáhtámasjijna hiebajga aktij ulmutja fasihttaj. Goappátja mihto lidjin badjelin dábálasj ráje ma li muodugasj guoradallamijn. Valla kåvddåtjálle ettjin guorrasa guovte rámmaráját hárráj: vihtta artihkkala gahttjin rájá nali *rijdo ja vuosteldime* ja *riektástáhttakonflikta* gasskaj, ja niellja *riektástáhttakonflikta* ja *koloniála járka* gasskaj (tabælla 1). Gietjav dajs avtse rámmajs tabellan li ásaduvvam dutkamij nali sáme rievtesvuodaj ja luondoressursaj rijdoj birra. *Ruhtadibme/investierim* (F8) ja *Javlli njuolgadusájt li tjuovvum* (F9) farra gávnnuj iesj materiálan, guovte sierra vuoge milta. Dá guokta vuosedi sijá dåbdijduvvam posisjåvnå rijdon: vuostasj la dádjadus bieggafábmotsieggima hárráj, ja nuppen vas dahkke ietjas bælos ietjas vuoge gáktuj. 14 artihkkala ettjin hieba makkirak rámma sisbælláj. Aktisasj dájda la ij aktak dajs válde åvddån gatjálvisáv sáme rievtesvuodaj birra, mij dajt aktse ietjá rámmajt aktij tjadná. Dat guosská aj *Javlli njuolgadusájt li tjuovvum* (F9), man diehti dav adnep sierra rámman vájku da dássju akti ihtá mijá materiálan. Akta ja sæmmi artihkal máhttá aktivisierit moadda rámma avta bále. Muhttijn dåhkkit ja hilggu artihkal iesj rámmalogihkav nuppe åvddåj: 99 artihkkalin ålles 316 artihkkalijs (31 prosenta) la dákkár rámmavuosstebielle. Akta buojkulvis la kommentárratjálos mij dåhkkit dálkádakhiedev duogátjin *dálkádakhiehte* (F1), valla ja de tjielggasit hilggu dav sivvan rievtesvuodaj gártjedibmáj. Artihkal iesj tjadná dav *Ruoná kolonialissmaj* (F7) (Klassekampen, biehtsemáno 14. biejve 2024).[1]

5.4 Båhtusa

Åvddål gå vuosedip gåktu rámma materiálan, de vuosedip åbbålasj gåvåv gåktu artihkkala juohkási medijáslájaj milta juogeduvvin (figuvrra 1). Rijkaavijsas boahtá bielle materiálas (158 artihkkala, 50,0 prosenta). Ja de tjuovvu regiåvnålasj ja bájkálasj avijsa (106 artihkkala, 33,5 prosenta). NRK la tjállám 28 artihkkala (8,9 prosænnta), ja sáme medijá Ságat ja NRK Sábme tjoahkkáj 24 artihkkala (7,6 prosænnta). Aktugasj medijáj gaskan la Adresseavisen tjielggasit stuorámus, 54 artihkkalij, ja Klassekampen 28 artihkkalij, Fosna-Folket ja Nettavisen 24 artihkkalij ja VG 20 artihkkalij.

[1] Large Language Model, LLM

Figuvrra 1. Gåktu 316 artihkkala li aktugasj mediják milta juogeduvvam.

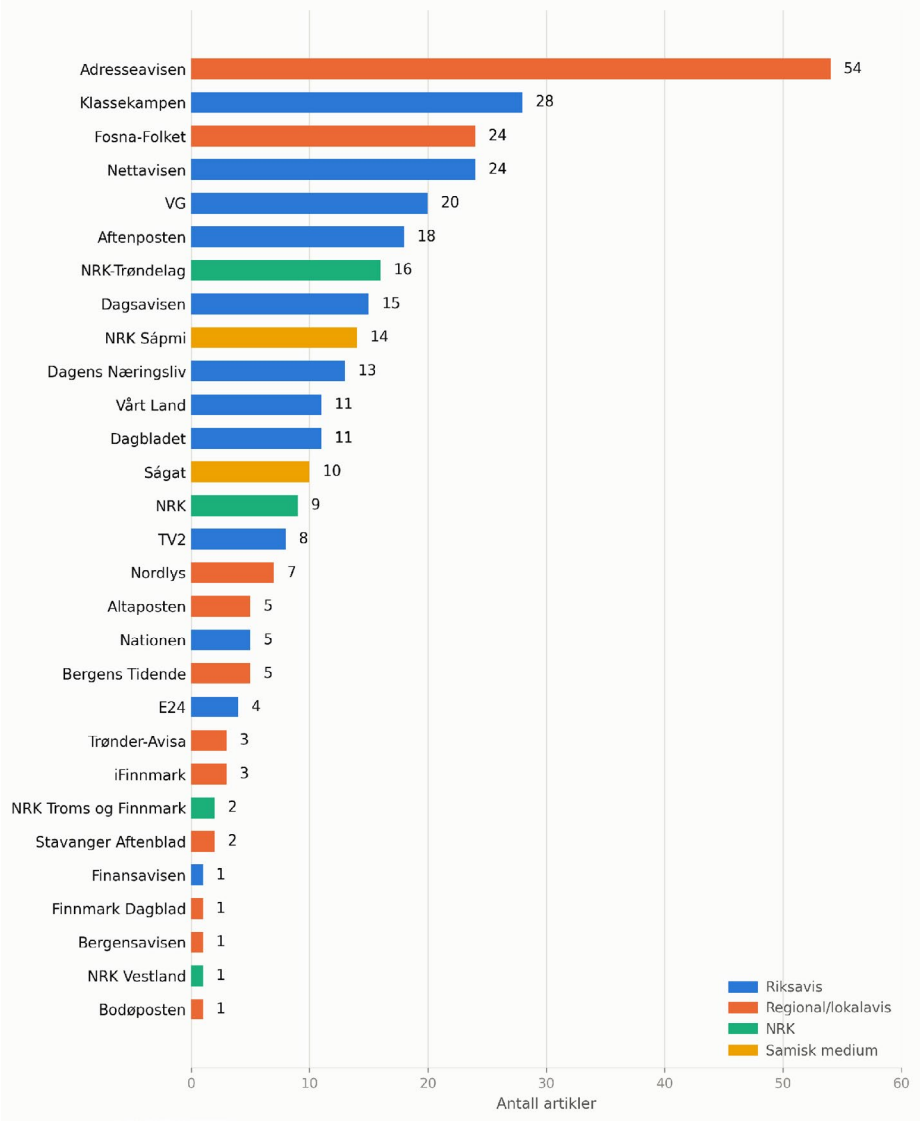

Juogadibme mijá ráddjiduvvam materiálan ij máhte majdik subtsastit dan birra gåktu åbbålasj medijágåbttjåm Fovse ássjes juogeduváj mediják gaskan. Valla dat vuoset ássje tjuovggiduváj juohkka sajen, ja regiåvnålasj ja bájkálasj medijá Trøndelágan ja Fovsen, gånnå lij rijddo, berustin viehka ednagav ássjes. Dat iesj aktu la duohta miellagiddis gávnadis.

Dagu badjelin tjielggijma, de lip Fovse-tjállusijn gávnnam aktse dålkkumrámma. Juohkka rámma vásstet niellja gatjálvisájda: Mij la gássjelisvuohta? Guhtimusj jali mij la sivvan? Makkir árvoj birra l sáhka? Ja gåktu dáv gássjelisvuodav tjoavddep? Tjielggasamos gávnos la tjielgas: *Riektástáhttarijddo* (F2) gávnajma lij badjelasj gålmadis oasse materiálas (114 artihkkala). Dát rámma aktan *rijdo ja stuojmme dáhpádusá* (76 artihkkala) lij vargga guokta gålmadisá oasse materiálas (gåvådis 2). Dát la ájnnasamos majt gávnajma.

Divna ietjá l dan birra dádjadit manen la návti ja majt dát merkaj.

Gåvos 2. Fovse ássje 2015-2024 medijágåbttjåma tjielggidusá rámma.

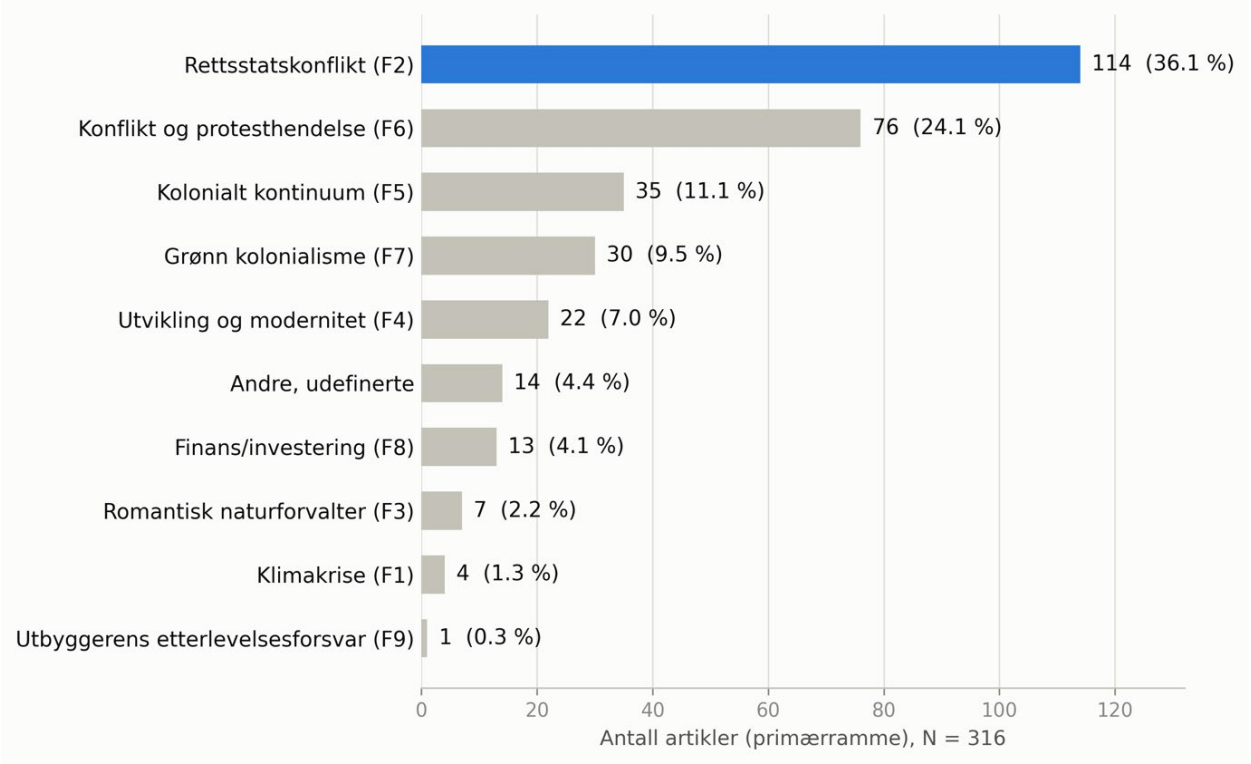

Figuvrra 2 vuoset vijddásappot da gietjav ietjá dálkkumrámma aneduvvi viek binnep gå da guokta dábálabmusa, valla goappátja rámma ma dálkkuji Fovse ássjev koloniála kontækstaj li buoragit åvdåstuvvam. Rámma ma guosski økonomijjaj ja åvddånibmáj e heva aneduvá. Imájdallap ajtu manen dálkádakhiehte ij álu nammaduvá. Dan birra tjállep ienebut vuollelin.

Gåvos 3. Artihkkalij tjuolldem ájgegávdan 2015-2024 N=316

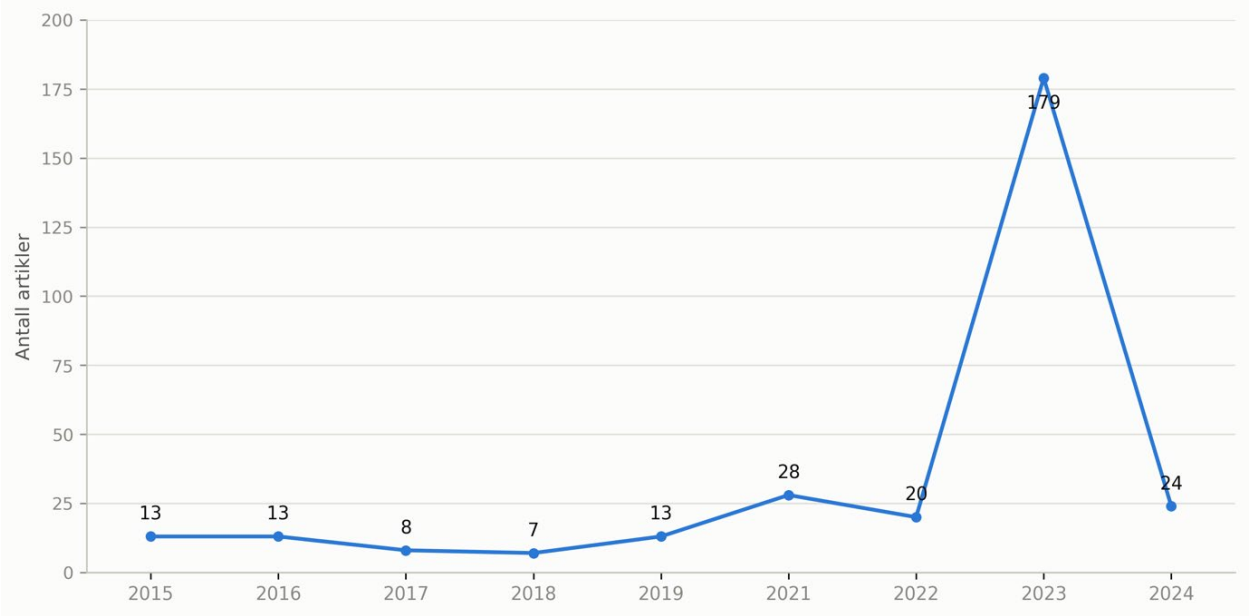

Gåvos 3 vuoset gåktu gåbttjåma vijddudahka åvddånij ájge milta. Ássje oattjoj vehi berustimev ålles dan ájgegávdan majt åtsådijma, valla Fovse-stuojmme tjielggij dav stuorra lassánimev mij bådij jagen 2023.

Gå artihkkalijt juohkep jagij milta, de materiálla juogeduvvá gålmå oassáj (gåvos 4). Jagen 2015 ja jagen 2016 lij medijágåbttjåmin ienemus såhka Fovse-fábmoásadusá ruhtadile ja prosjevta åvddånime birra. Dat subtsas dan rámma birra mav lip gåhtjudam *ruhta/ investierim* ja *åvddånibme ja modernitiehtta*. Dán ájgegávdan ij lim vargga mige sámij rievtesvuodaj birra.

Gåvos 4. Fovse ássje rámma, jage milta (2015-2024). N=316

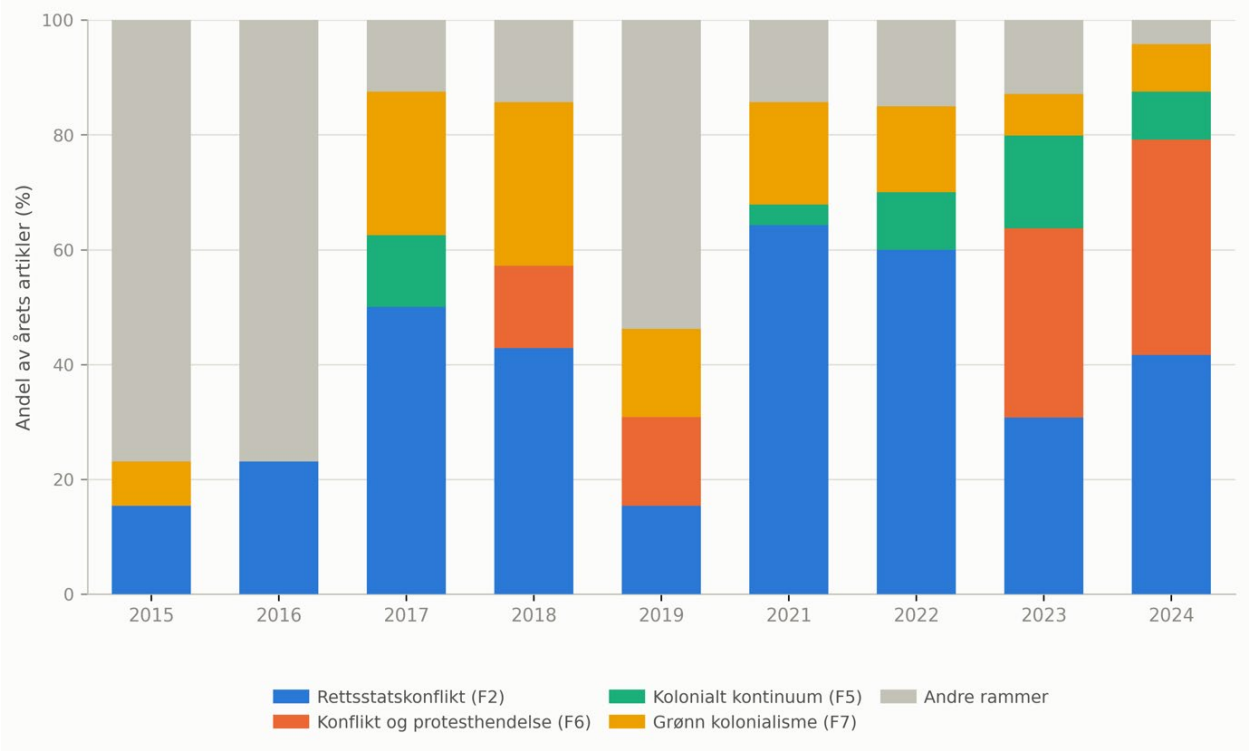

Jage 2017 rájes tjielggasit rievdaj: ássje subtsastuvvá *Riektástáhttarijddon* (F2), gånnå riektáprosessa lidjin guovdátjin farra gå vuosteldibme jali journalista berustibme. Alemusrievtá duobbmo 2021 gålgådismános nanni dáv: Dan jage lidjin 28 artihkkala, 18 dajs lij *riektástáhttakonflikta* ájnnasamos vuojnnon. Jagen 2023 lidjin ienemus artihkkala tjoahkkáj ålles ájgegávdan 2015-2024: 179 artihkkala, ienep gå då gávtsen ietján jagen tjoahkkáj. Jagen 2023 lidjin 55 medijáássje ma subtsastuvvin *Riektástáhttarijddon* (F2), valla huoman ij lim dát ienemusát aneduvvam rámma dán jage. *Rijddo ja vuosstálasstem* (F6) lij rámma mij ienemusát aneduváj jagen 2023, 59 artihkkalij. Dalloj gå medijá diededin gå departementajt rubmahij stieggijin, de ihtin då moadda *rijddo- ja vuosteldime* ássje (F6). Sæmmi båttå vuojnnep ienebut gå adnin buojkuldagájt ma dålkkuduvvi *riektástáhttarijddon* (F2), ja *Koloniála joarkkan* (F5).

Analijssaj lij dát fásaminsstar viek ájnas: Sáme rievtesvuoda ettjin boade åvddån Vuona ådåsmedijáj artihkkalijn, danen gå aktivista gájbbedin dav. Båhtin gå duobbmoståvlåj diehti ettjin desti máhte garvvet. Dát ieredibme l mierrediddjen juohkka ássjij mij tjuovvu: Journalistihkka ittjij vállji iesj Fovse ássjev gåvvidit rievtesvuodarijddon. Journalistihkka oattjoj *Riektástáhttarijddo* (F2) gárvvásin dagáduvvam, ja dat buoragit hiebaj dajda njuolgadusájda ma juo gávnnujin, danen journalista adnin dav.

5.5 Guokta kultuvrrasubttsasa stáhtajn guovdátjin

Analijsan ij la huoman ájnnasamos dat gåktu rámma juohkási, ájnat mij daj vuolen la. Nammadam lip juo dålkkumrámma e boade dåssju dassta majt njuolgga tevstas máhttep låhkåt. Álu dá sjávodis ævto ma ælla javladuvvam, dahki rámmav man baktu låhkke dádjat. Akta avtagerdak buojkulvis: gå artihkkalin tjuodtju «stáhtta l lágav mæddám», de la tjuottjodus duodalasj danen gå mij juo jáhkkep Vuonarijkka l riektástáhtta. Ja de adnep dat la ájnnasik duodalasj gå stáhtta iesj lágav mæddá. Dát jáhkko, ij iesj tjuottjodus, gåhtjudip kultuvrrapáhkken (Van Gorp 2007). Gå dáv ájádallamvuogev adnep, de vuojnnep Fovse tjállusa li tsieggiduvvam guovte dáttja subttsasij nali ma guhkev li læhkám oassen sijá kultuvras. Dá guokta subttsasa gávnnuji 60 prosentan ålles 316 medijáássjijs.

Riektástáhta subtsas, mij boahtá medijásisanos manna *Riektástáhttarijddo* (F2) la oajvverámma: Riektávuogádahka la låhpalasj tjoavdos sosiála rijdoj tjoavddemij. Stáhta legitimitiehtta l tjanáduvvam dasi gå dat tjuovvu ietjas duobbmoståvlåjt. Jus stáhtta l ietjas álmmuga rievtesvuodajt mæddám de oadtju aktugasj ulmusj buohttidusáv ieme láhkáj. Nubbe l vuosteldimsubtsas (Gitlin, 1980), mij artihkkalijn gávnnu gå *rijddo ja vuosstálasstem* (F6) la oajvvetiebmán. Dán subttsasin la stáhtta neutrála báhkojådediddje mij sivijla årdnigav stivrri. Vuosteldibme aneduvvá ærránibmen dábálasj demokratijjalasj oassálasstemis, ja dáhpádus – nappu Fovse-aksjåvnå – la juoga maj birra medijá diededi, farra gå gujddimus mav árvustalli.

Dáppe adnep mij kultuvrrapáhke ájádallamav vuosedittjat analijsa ájnnasamos gávnnusijt: guokta subttsasa maj goappátjijn la stáhta guovdátjin. Riektástáhta subtsas la Vuona riektávuogádagá birra, ja mij la dajna riekta ja boasstot. Vuosstálasstema subtsas vuoset Vuona stáhtav dakkárin mij mierret mij la loahpe ja mij ij la loahpe dahkat. Vuosstálasstema subtsas vuoset Vuona stáhtav dakkárin mierret mav besa ja i besa dahkat. Ij avtanik subttsasin la sáme álmmuk, sáme duobddága jali sáme politihkalasj gájbbádusá guovdátjin. Fovse rijddo subtsastuváj degu juojddá mav Vuona stáhtta bierri dahkat, árvustaláduvvam Vuona njuolgadusáj milta.

Ij la dåssju sáhka journalismas mij lij vinjok. Fovse tjállusijn bådij åvddån vuodulasj ja buorre máhtulasjvuohta juridihka birra. Artihkkalij analijssa vuoset sáme jiena, sihke institusjåvnå ja aktugasj ulmutja, oadtjun sajev 42 prosentajn artihkkalijs (133 ålles 316 artihkkalijs), álu ietjasa bágoj: Dajs lidjin 72-79 % njuolgga sitáhta, majt journalista ællim ietja tjállám. Nágin artihkkala li kommentára ja vuojno iehtjáda vas ságájdahttema sáme oassálasstij. Dav tjuodtjelij oasen gehtjadip. Valla da kultuvralasj rámma ma gåbttjåmav strukturierijin, dahkin sámij rievtesvuodaj rahtjamav vejulasjvuohtan Vuonarijkkaj gehtjatjit ietjas spiedjilin, farra gå rijddo manna sáme álmmuk lij oajvveulmusj. Dát sieradus merkaj ålov: medijáj gåbttjåm vuostasj gatjálvisá milta vaddá ietjá almulasj dádjadusáv gå gåbttjåm mij la dagáduvvam nuppát gatjálvisá milta, vájku sisadno ienemusát la dat sæmmi.

5.6 Álkkep la dålusj vierrevuoda birra tjållet gå dálásj «ruodná» rijdo birra

Manen bessin vissa lágásj lájto bieggafámo tsieggimis ådåsijda álkkebut gå iehtjáda? Vásstádus la la sieradus guovte vuoge gaskan gåktu sæmmi vierredagojt tsuojggi. Ájnas ja ådå gávnos la dan guovte rámma aktijvuoda birra. Goappátja li iemeálmmukrievtesvuodaj birra ja sámij bielev válldi rijdon, *Koloniála joarkka* (F5) ja *Ruoná kolonialissma* (F7), ja vuogádahka mij stáhtav guovdátjij biedjá. Goappátja rámma gávnnujin almulasj ságastallamin ålles ájgegávdan 2015-2024. Ittjij aktak dajs sjatta mierrediddjen, valla dajt adnin viek iesjguhtik láhkáj ja siváj diehti. Dat sieradus la jur majt mijá guoradallam vuoset.

Koloniála joarkka (F5), mij vuododuvvá guovte ássjij nali; dárojduhttema árbbe ja histåvrålasj kolonijjadille Vuona stáhta ja sáme álmmuga gaskan, gehtjat maŋus guovlluj. Dat gávnná dálásj rijdo siváv vássám ájgen, mav Vuona institusjåvnå dálla almulattjat li gåhtjudam rievtesferdugahttásin. Duohtavuoda- ja såbadimkommisjåvnnå vattij journalistajda fássta vuodov: almodit kommisjåvnå gávnnusijt, jali dålkkut Fovse-ássjev dan milta, ittjij gájbbeda journalissta váldij politihkalasj posisjåvnåv, majt Vuona institusjåvnå ællim ájn válldám. Danen máhtij dáv rámmav adnet ådåsássjijn, muhttijn journalista ietjas jienajn subtsastuváj danen gå dat vuosedij vierrevuodajda majt divna lidjin dåhkkidam, ja dat hiebaj riektástáhta logihkkaj.

Ruoná kolonialissma (F7), mij «ruoná målssoma» kritihka nali vuododuvvá joarkkan koloniála ressurssaávkástallamij iemeálmmugij territåvrån, gæhttjá åvddålijguovlluj. Dat ij vuoseda masik majt Vuonarijkka l juo javllam la boasstot. Farra hásstal dat juojddá mav Vuona politihkka adná árvov: dat «ruoná» enersjijja nuppástuhttem mij la gæjnno vijddásap boandásvuohtaj ja njunnjusj roallaj værålda dálkádakbargon. Dåhkkidit ruodná kolonialisma argumentav ij gájbbeda dássju Vuona stáhtta duolli histåvrålasj vigijt. Dasi duodden dat gájbbet stáhtta guodá juojddá mij la viek ájnas dasi jur dálla. Journalista tjuovvu dárkkelis njuolgadusájt bieledime hárráj. Sidjij la ållu ietjá ássje viehkkit vælggogisvuodajt ma rijkajgasskasasj dásen li dåhkkiduvvam ådåsmahtte enersjijjaj hárráj, iemeálmmugij ednam- ja tjáhtjerievtesvuodaj vuosstij, gå farra dássju diededit duobbmoståvllå l gávnnam lágajt li mæddám. Vuostasj gájbbet duobmov dikkes; dat nubbe ij dav gájbbeda.

Lågo tjielggasit vuosedi man båddnjot dát la. *Ruoná kolonialissma* (F7) la oajvverámma 30 ålles 316 medijáássjijs. Dajs li 18 tjáleduvvam dakkárijs gudi ælla journalista, dagu birásaktivista, sáme sebrudakoassálasste ja sáme institusjåvnå, ja 12 tjállusa li journalista tjállám, nappu 40 prosenta. Buohtastahtátjit: *Koloniála joarkka* (F5), rámma mij aneduvvá gå Fovse-ássje subtsastuvvá åvdep koloniála vierrevuoda joarkkan, gávnnap viehkkerámman 115 artihkkalin ålles 316 artihkkalijs, ja oajvverámma 35 artihkkalin. Dajs li journalista tjállám 18, nappu 51 prosænnta. Stuorámus oasse 2023-gåbttjåmis la tjanáduvvam dasi gå såbadimkommisjåvnå diedádus gálggiduváj. Båddnjot la gal, ja journalista ietja gaskosti goappátjijt rámmajt ålov, *Koloniála joarkka* (F5) vehi ienebut gå *Ruoná kolonialissma* (F7). Vuojnnep sæmmi

skándav gå gæhttjap gåktu subttsasa li subtsastuvvam: 83 prosenta artihkkalijs ma adni *ruoná kolonialismav* oajvvetiebmán, adni journalista ietjas subttsasav farra gå njuolgga sitáhtav. Gå buohtastahttep; dat la 74 prosænnta dajs artihkkalijs, ma adni *koloniála jårkav*. Dá guokta lågo e sæmmi ássjev mihtti: akta låhko subtsas guhti ajtu oajvverámmav anij, ja nubbe vas tjielggi gåktu dat subtsastuváj, berustik dassta guhtimusj lij dan duogen. Tjabu daj 18 artihkkalij gaskan gånnå soames ietjes gå journalissta iesj gåvvit *Ruoná kolonialismav* (F7), de li 13 medijátjállusa tjáleduvvam journalista ietjas subttsasin, farra gå njuolgga sitáhttan. Ietjá bágoj javladuvvam de subtsasti journalista álu ruoná kolonialisma argumentierima birra ietjasa bágoj, vájku álgos aktivissta jali institusjåvnnå dav javlaj. Gå dájt guovte rámmajt gehtjat materiála siegen ietján, de målssu oasse gáldojs ma ælla journalista viek ålov dan avtsen rámman. *Romantihkalasj luonndoháldadiddje* (F3) la stuorámus oasse, 86 prosenta (6 ålles 7 artihkkalijs), dan maŋŋela *Ruoná kolonialissma* (F7) 60 prosenta (18 ålles 30 artihkkalijs) ja *Åvddånahttem ja ådå ájgge* (F4) 55 prosenta (12 ålles 22 artihkkalijs). *Koloniála joarkka* (F5) ja *Riektástáhttarijddo* (F2) li birrusij gassko, 49 prosentaj (17 ålles 35 artihkkalijs) ja 36 prosenta (41 ålles 114 artihkkalijs). Nuppe gietjen gávnnap *Ruhtadibme/investierim* (F8) 31 prosentaj (4 ålles 13 artihkkalijs) ja *Rijddo ja vuosstálasstem* (F6) 1 prosentajn (1 ålles 76 artihkkalijs) – majt vargga dåssju journalista li tjállám. *Dálkádakhiehte* (F1, 4 artihkkala) ja *Javlli njuolgadusájt li tjuovvum* (F9, 1 artihkal) li ilá binná ássje vaj lågojt bierri ienebut dålkkut gå buojkulvissan. Minstar daj rámmaj gaskan ma li álggoálmmukrievtesvuodaj birra le tjielgas: madi ienebut rámma hásstal ájnnasamos riektástáhta ja vuosstálasstema dålkkumav, dadi ienep la aktivissta jali sáme institusjåvnnå, farra gå journalissta, guhti rámmav buktá tevsta sisi. Valla *rijddo ja vuosstálasstem*, dat rámma mij la oajválattjaj ietjasa perspektijva lagámusán, dav journalissta iesj vargga agev subtsas.

Ærádus vássám ja boahtte ájge gaskan vuoset gåktu journalistihka njuolgadusá bieledime hárráj hábbmijin gåktu Fovse ássje birra tjálatjin. Dåjmadiddje ettjin mierreda guodet ruoná kolonialisma argumentierimav. Argumænnta gájbbedij journalista galggin dahkat juojddá massta sijá ámmátkultuvrra åhpat galggi garvvet: javllat majt miejnniji ájggeguovddelis politihkalasj rijddoássjen. *Riektástáhttarijddo* (F2) baktu bessin dav garvvet. Journalissta máhtij tjállet Vuonarijkka lij ietjas njuolgadusájt mæddám, váni javllamis lij gus bieggafábmo buorre vaj nievrre. Ittjij gávnnu muodugasj tjoavdos «ruoná» kolonialisma argumænntaj. Boados, avtse jage rijdo maŋŋel, gå divna guovdásj aktera lidjin vájmmelit gæhttjalam rámmajt biedjat jåhtuj, lij stuoves, vájku ájn vehi mutták, tjuolldem: kritihkka mij maŋus guovlluj, subtsastuváj álu journalista ietjas jienajn, gå kritihkka mij gehtjaj åvddålijguovlluj, ja dat vuorjjábut subtsastuváj njuolgga.

5.6.1 Vuosstálasstema subttsasa dætto vuolen

Analijssa vuoset aj gå Fovse birra tjállin de muhtem mudduj boarkki journalistihka dábálasj tendensav, manna politihkalasj vuosteldibme gehtjaduvvá degu årdniga gássjelisvuohtan farra gå ássje manna li rievtugis gájbbádusá. Vuosstálasstema

gåbttjåmin la tendænssa sjåhtjat iesj vuosstálasstemav duogásjbælláj ja ståhtav dahkat mihtton makkir fábmodus la dábálasj. Journalistihkan gåhtjoduvvá dát vuohke álu 'vuosstálasstema paradigma' teorijjan (Gitlin, 1980). Dán ájádallamvuoge milta galggin OED-boadáldagá ja Stuoradikke vándardimlanjá okkupasjåvnå ja almulasj huodnahij blokkierima jagen 2023, subtsastuvvat sosiála ráfedibmen majt hæhttuj giehtadallat.

Sáme gájbbádusá gal dalloj aneduvvin binnep ájnnasin gå oadtjot ráddidusáv vas jåhtuj. Lågo vuosedi vehi ienep komplæksa ássjev. 28 artihkkala 76 artihkkalijs manna l oajvverámma *Rijddo ja vuosstálasstem* (F6) lij sissŋálasj nággodille: ståhtta åvddånbuvtij vuosstálasstemav sihkarvuohta- ja årdniktjuolmman, ja aktivista vas åvddånbuktin dav gájbbádussan lágalasj buohtov oadtjot. Dasi l álkke siváv gávnnat. Vuosstálasstema paradigma ævtot ståhtan la roalla loabálasj oajválattjan, ja vuosteldibme mihttiduvvá svahkastibmen dassta. Alemusrievtá duobbmo hieredij dáv: duobbmoståvllå lij juo sárnnum ståhta dahko lij loabedibme. Gå rijka alemus duobbmoståvllå l javllam siján la riekta de ij la ber javllat aktivista ber rijdov hållsjedi. Vuona journalista guovte kultuvralasj nårmaj gaskan ma li viek tjielggasa tjuodtjun: riektástáhtta, mij gájbbet duobmárij mærrádusá duodalattjat váldeduvvi, ja, mij gájbbet årdnik vas ásaduvvá. Ij lim makkirak tjielgga vuohke dáv rahtjamusájt tjoavddet. *Rijddo ja vuosstálasstem*-artihkkalijn li ållo rijdo, ja da li dán tjoavddemahtes dilemma merka.

Dát gávnos máhttá ienebut merkahit gå dåssju Fovse-ássjáj. Vuojnnet vuoset gå lágalasj mobilisierim ja álmmukvuosstálasstem avta buohta dáhpáduvvi, ájnnasit gå aktivista vuosteldi ståhtan systiema mættov mav duobbmoståvllå l juo mierredam, de vuosstálasstema paradigma hæboduvvá, berustik dassta majt journalista jali dåjmadiddje sihti. Gå duobbmoståvllå aktivistaj bielev doarjju, de dat vájkkut paradigma kultuvralasj vuoduj.

5.6.2 Mij vájlluj ja manen

Analijsan li guokta ramma ma li tjielggasit binnebut åvdåstuvvam oajvverámman. Dat vájkkut dasi gåktu gåbttjåmav dålkkup. *Dálkádakhiehte* (F1) la dåssju 1,3 prosenta ålles materiálas oajvverámman, 4 ålles 316 artihkkalijs, ja *Romantihkalasj luonndoháldadiddje* (F3) 2,2 prosenta, 7 ålles 316 artihkkalijs. Goappátja ramma li huoman dábálabbo gå da lågo vuosedi: jus aj riekknip artihkkalijt gånnå ramma l oasserámma, de lassán oasse 3,5 prosænntaj «*Dálkádakhiehte*» (F1) ja 12,3 prosænntaj «*Romantihkalasj luonndoháldadiddje*» (F3) gáktuj. Danen ij aktak rámmajs ållu vádnuna, valla goappátja li vuorjját oajvveássjen, ja jur dan diehti l árvvo dajt gehtjadit lagábut: vuordijma goappátja ramma galggin ienebut nammaduvvat materiálan.

Dálkádakhiehte (F1) vargga ij gávnnu, njuolgga tjanáduvvam dan sieradussaj mij la åvdep ja boahtte ájge gaskan, dagu lip åvddåla tjielggim. Ráddidusá almulasj argumentierim manen ettjin bieggaturbijnajt gajko, ij lim tjielggasit dálkádahkaj vuododuvvam: ståhttaráde Aasland ja ståhttatjálle Sæther vuosedijga dasi gå Alemusrievtá duobbmo sárnoj iesj konsesjåvnnåprosessav dåhkkidahtten, ij val konsesjåvnå ietjanis. Ulmme lij dakkár tjoavdos mij vielet sihke fábmobuvtadimev

ja ællosujto riektájt (Stuorradigge, 2023). Dát juridihkalasj giella huoman dahká ienebut gå dåssju jurisdiksjåvnåv: Sæmmiláhkáj gå *Riektástáhttarijddo* (F2) mijá materiálan journalistajda vaddá máhttelisvuodav bessat tjielgga vuojnov javllamis bieggafábmotsieggimij árvvotjuolmajda, de vásstediddje juridihkalasj argumentierim ráddidussaj vaddá máhttelisvuodav garvvet tjielgga dættov biedjat dálkádak- ja enersjijjapolitihkalasj ulmij sáme rievtesvuodaj vuoksjuj. Ihkap ij la diedulasj stratesjijja, valla vuoset gåktu riektástáhta rámma máhtti politihkav válldet ierit ássjes, berustik dassta guhti dav adná. Huoman ittjij dát sivva vargga åvvánis boade åvddån ådåsijn. Rámma *Ruoná kolonialissma* (F7), mij la *Dálkádakhiehte* (F1) spiedjil, manna l árvustallam ållu nuppe láhkáj dan hárráj mij la riekta ja mij la boasstot, vargga ij lim fáron ådåsijn. Sihke dálkádakrámma ma dåhkkidin ja ma tsuojggijin, vuorjját aneduvvin ådåsij oajvverámman. Sæmmi neutrála journalistihka logihkka mij buodot *Ruoná kolonialissma* (F7), buodot *dálkádahiedev* aj: goappátja gájbbedi journalissta árvustallá «ruoná målssomav», ja ådåsjournalistihkka konsekventa láhkáj ittjij dav dagá.

Gå *Romantihkalasj luonndoháldadiddje*-rámma (F3) vájllu, subtsas juojddá iehtjádav Vuona journalistaj kultuvra birra. Roosvall ja Tegelberg (2013, 2018) vuosedijga moadda medijá Nuorttarijkajn ja rijkajgasskasattjat åvddånbukti iemeálmmugijt romantihkalasj láhkáj luondo gáhttijiddjen. Dan diehti dát rámma álu åvddån boahtá gå la rijddo ællosujto ja industrijjalasj enersjijjatsieggimij gaskan. Mijá diedo e dav duodasta. Vuojnnep guokta vejulasj tjielggidusá, ep máhte avtak garvvet. Vuostasj la dáttja journalissma vuojnná sámijt politihkalasj akterran gej la fábmo juojddá dahkat, ij oassen luondos, ja navti li ienep nyánsa gå majt åvdep dutkam la vuosedam. Nuppe tjielggidus la ahte ietjá vuohke vuojnnemahttásin dahkat lij dåjman. Miehttseideologijja, nappu ájádus Vuona duottar- ja merragáddeluonndo ja la aktisasj Vuonarijka luonndo- ja kultuvrraárbbe ja (nav gåhtjoduvvam ålggoiellemárbbedáhpe) ittjij heva Fovsej tjanáduvá gå dán birra tjállin. Ietjá bágoj javladuvvam de sáme guovllo ittjij nappu aneduvá oassen dát aktisasj Vuona luonndoárbes, dagu ieneplåhkovuona ednama álu aneduvvi. Båhtusin lij sáme ettjin romantisieriduvá luondoháldadiddjen, ettjin gehtjaduvá dakkárin majt «mij» dáttja galgajma suodjalit.

5.6.3 Finansjournalistihkka parallælla láddon

Sæmmi bále gå rievtesvuoda rijdo birra li tjálatjam, de gávnnap artihkkalijt ma Fovse-fábmoásadusájt giehtadalli degu rudálasj árvvon: Statkraft-balánssa, majt investåvrå tjijnniji, gåktu fábmohadde vájkkut, ja kompensasjåvnå merustallama. Lågenangålmån artihkkalin la *Ruhtadibme/ investierim* (F8) oajvverámman, ålles ájgegávdan. Dá artihkkala juogadi dakkár kultuvrrapáhkev mij gåhtjoduvvá pragmatihkalasj økonomijjalasj rasjonalissma, logihkka mij ij vatte sajev rievtesvuoda vidjurijda ja ij dárbaha sajev vaddet. Dán rámma sissŋelin dádjaduvvá rijddo hieredussan ressursaj ávkástallamij. Hieredus galggá mihttiduvvat ja buohttiduvvat, ij rievtesvuoda mæddon mij galggá njuolggiduvvat. Dát gávnos la ájnas, sihke vuoge ja sisano gáktuj. Dáv rámmav ejma

gávna åvdep guoradallamijn, valla dat åvddån bådij masjijna analijsas. Dán metåvdå dagi lulun dá artihkkala sjaddam nággiduvvam juogu de *Åvddånahttem ja ådå ájgge* (F4) jali *Riektástáhttarijddo* (F2), ja goappátja lulun boasstot dakkár láhkáj mij ij lim hiehpat analijssaj ietján. Sæmmi guosská *Javlli njuolgadusájt li tjuovvum* (F9), mij la oajvverámma dássju avtan artihkkalin materiálan: Fosen Vind guládallamjådediddje vásstet jagen 2017 sadjásasj suohkanoajve tsuojggidusájda. Sivvan manen rámma åvvánis gávnnu, gå ham nav vuorjját vuohttu, iesj ietjanis juojddá giehttu: dahkke oattjoj, jali váldij, viek binná máhttelisvuodav ietjas barggovuogev bælostit njuolgga ådåsijn. Valla ep máhte vissásit javllat jus dát la mijá materiála sivva, vaj lij gus sijáj vuojnno gudi dájt biggijin mij ittjij vieleduvá.

5.7 Dágástallam ja konklusjåvnå

Analijsas li guokta båhtusa. Vuostasj la makkir gatjálvisá gatjáduvvi, ja mij vásstedik báhtsá gå *Riektástáhttarijddo* (F2) la oajvverámman. Gå dát rámma aneduvvá, de subtsasti medijá Fovse-rijdo subttsasav návti: gássjelisvuohtan lij tsieggim lij boados boasto ássjegiehtadallamis, ja ællosáme vijmak dårjav oadtjun dikkes. Valla sæmmi båttå dat guodá stuoráp gatjálvisáv váni vásstedimes: le gus åvvánis riektá bieggaturbijnajt tsieggit sáme boatsojguohtomguovlojda, berustik dassta man rievtes ássjegiehtadallam la læhkám. Dát ij dárbaha liehket journalistaj sivva. Dánna l sáhka iesj riektástáhta subttsasa birra: nav guhkev gå rievtesferdukvuodav dádjadip ahte dat merkaj lágav tjuovvot, de gáhtu gatjálvis le gå iesj láhka, jali politihkka mij lágav tjadát, rievtesferduk. Fovse ássje dáv viek tjielggasit vuoset. Alemusriektá nannij konsesjåvnnåmærrádus lij loabedibme. Huoman ij lim da nuoges bieggafábmotsieggimav ganugahtátjit. Lágav mieddin, valla politihkka jårkij.

Nubbe boados la uriektesferdugisvuohta boahtte ja åvdep ájge kolonijja kritihka gaskan dávk gærddoduvvá boahtte rijdujn ruodná enersjijja tsieggima bále Vuonarijka sáme guovlojn. Nav guhkev gå «ruoná» målssom bissu aktijva politihkalasj ássjen, ja journalistihka neutrála njuolgadusá tjavgga bissu, de bissu kritihkka ruoná kolonialisma vuosstij låhkkij vuojnoj tjállusijn, vájku man buoragit vuodustuvvam dat la. Histåvrålasj rievtugisvuoda gájbbádusá ma maŋus guovlluj gehtjadi, ájnnasit da ma li kommisjåvnåj diedádusájda jali dikkij mærrádusájda vuododuvvam, oadtju álkkebut sajev ådåsbielijn.

Analijsas ájn báhtsi guokta gatjálvisá, majt vijddásap dutkam bierri tjielggit. Vuostasj: *Romantihkalasj luonndoháldadiddje* (F3) vargga ij boade åvddån materiálan. Dát máhttá juogu vuosedit látte journalistihkka válldá sáme politihkalasj dåjmalasjvuodav duodaj, jali sáme guovllo tjielggasit ij aneduvá oassen láttij duobddágijs. Nubbe: *Rijddo ja vuosstálasstem* (F6) vuosstálasstema paradigma l vargga boarkkanam. Le gus dát juoga mij la sierralágásj dáttja journalistaj kultuvran, vaj la gus da ienebut dábálasj mekanissma mij dáhpåduvvá gå dikke ja álmmuga vuosstálasstem æjvvali avtabuohta? Goappátja gatjálvisá li ájnnasa dasi gåktu galggap dán guoradallama gávnnusijt dålkkut gå buohtastahttep muodugasj guoradallamijda ietjá rijkajn.

5.8 Oajválattjajda oajvvadusá

1 Journalistihka ja medijáj hárráj

- Nannit åhpadusáv sáme kultuvra, sebrudagá ja rievtesvuodaj birra vuodo- ja alep åhpadusán, vaj máhttovánesvuoda binneduvvi ja tjuovvolit Duohtavuoda- ja såbadimkommisjåvnå oajvvadusájt.
- Nannit máhtov iemeálmmugij ja iemeálmmugij rievtesvuodaj birra, sihke åbbålattjat ja ájnnasit sámij birra, ***vuonarijka journalisstaåhpadusán***: Studenta hæhttuji oahppat «bieledis» juridihkalasj rámma ij merkaha ahte ij gávnnu aktak gehtjadimguovllo – dat la gehtjadimguovllo ietjanis, dakkár mij systematihkalattjat biedjá dættov stáhta institusjåvnåj vuosstij, tjabu dalloj gå aneduvvá stáhtav moajtátjit. Rievtesvuoda tjuolma máhtti subtsastuvvat moatte kultuvralattjat sajájduvvam subttsasij baktu, ja daj gaskan välljit mierret guhti vuojnunagi le rijdo morálalasj oajvveulmusj.
- Sáme journalisstaoahpov nannit

2. Dálkádak- ja enersjijjarievtugisvuoda gáktuj

- Nannit máhtov iemeálmmukrievtesvuodaj birra almulasj háldadimen, sierraláhkáj suorgijn ma sáme guovloj ressursajt ávkástalli.
- Hábbmit ævtojt duohta ságastallamijda, avtaárvulasj guládallamij ja duohta máhtoj gaskostibmáj sáme rievtesvuodaj åmastiddjij gaskan
- Garvvet árabut jåhtuj biedjamijs ja biejsstemijs majt ij máhte duollit maŋŋela

Referánsa:

Båld, M. (2025). Climate Change and the Green Transition: Double Burden for Indigenous Sámi Reindeer Herding Communities. *Ethics and Social Welfare*, *19*(3), 217-235.

Cambou, D. (2024). The significance of the Fosen decision for protecting the cultural rights of the Sámi Indigenous people in the green transition. In D. Cambou & Ø. Ravna (Eds.), *The Significance of Sámi Rights. Law, Justice, and Sustainability for the Indigenous Sámi in the Nordic Countries* (s. 52-71). Routledge.

Chong, D., & Druckman, J. N. (2007). Framing theory. *Annu. Rev. Polit. Sci.*, *10*(1), 103-126.

Ellingsen, H. S. (2024). The Temporal-Political Dimensions of Green Colonialism through Wind Power Development at Fosen, Norway. *Human Arenas*. doi: 10.1007/s42087-024-00450-1.

Entman, R. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, *43*(4), 51-58.

Escobar, A. (1995). *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World.* Princeton University Press.

Fjellheim, E. M. (2024). *Resisting unfinished colonial business in Southern Saami reindeer herding landscapes: Struggles over knowledges, worldviews, and values.* UIT The Arctic University of Norway]. Tromsø. https://hdl.handle.net/10037/35231

Gamson, W. A. (1989). News as Framing: Comments on Graber. *American Behavioral Scientist*, *33*(2), 157-161.

Gitlin, T. (1980). *The whole world is watching: mass media in the making & unmaking of the New Left*. University of California Press.

Goffman, E. (1974). *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Harvard University Press.

Høyesterett. (2021). *Vedtak om konsesjon til vindkraftutbygging på Fosen kjent ugyldig fordi utbyggingen krenker reindriftssamenes rett til kulturutøvelse. Høyesteretts dom 11. oktober 2021, HR-2021-1975-S (sak nr. 20-143891SIV-HRET, sak nr. 20-143892-SIV-HRET og sak nr. 20-143893SIV-HRET).* https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2021/oktober-2021/hr-2021-1975-s.pdf

Jaakkola, J. J. K., Juntunen, S., & Näkkäläjärvi, K. (2018). The Holistic Effects of Climate Change on the Culture, Well-Being, and Health of the Saami, the Only Indigenous People in the European Union. *Current Environmental Health Reports*, *5*(4), 401-417.

Josefsen, E., & Broderstad, E. G. (2024). Hvordan forstå fornorskningspolitikkens formelle sluttpunkt? *HEIMEN*, *61*(4), 311-328.

Kuokkanen, R. (2026). Culturalization as a governance logic: Reconciliation in Norway. *International Political Science Review*, *0*(0), 01925121261427412. doi.org/10.1177/01925121261427412

Matthes, J., & Kohring, M. (2008). The Content Analysis of Media Frames: Toward Improving Reliability and Validity. *Journal of Communication*, *58*(2), 258-279.

Mósesdóttir, L. (2024). Energy (in)justice in the green energy transition. The case of Fosen wind farms in Norway. *Technology in Society*, *77*, 102563.

Nilsson, R. (2021). *Att bearkadidh. Om samiskt självbestämmande och samisk självkonstituering* Stockholms universitet]. Stockholm.

Normann, Susanne. 2021. “Green colonialism in the Nordic context: Exploring Southern Saami representations of wind energy development.” *Journal of Community Psychology* 49 (1):77-94.

Osakada, Y. (2025). Pitfalls of the green transition: Towards a genuine understanding of the right to free, prior and informed consent of the Indigenous peoples. *Polar Science*, *44*, 101119.

Roosvall, A., & Tegelberg, M. (2013). Framing climate change and indigenous peoples: Intermediaries of urgency, spirituality and de-nationalization. *The international communication gazette*, *75*(4), 392-409.

Roosvall, A., & Tegelberg, M. (2018). *Media and transnational climate justice: Indigenous activism and climate politics*. Peter Lang.

Sara, I.-A., Tsetsura, K., & Skogerbø, E. (2026). Communication Strategies of the Fovse Activists: Telling the Story of the Fovse Case Protests in the Nordic Public Sphere. *International Journal of Strategic Communication*, 1-16.

SFK. (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med forsoningspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. Stortinget.

Skogerbø, E., Habbestad, A. D., Fjærli, M. R., & Josefsen, E. (2024). Sannhets- og forsoningskommisjonen i mediene. *Mediehistorisk Tidsskrift*, *21*(42), 12-39.

Stortinget. (2023). *Skriftlig spørsmål fra Lars Haltbrekken (SV) til olje- og energiminister Terje Aasland*, besvart 16. februar 2023. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qnid=79247

Van Gorp, B. (2007). The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In. *Journal of Communication*, *57*(1), 60-78.

Sámi logut

Duogáš sámi statistihkkii ja kommentárat SSB fásta tabeallaide

Christian Sørlien Molstad
Statistihkalaš guovddášdoaimmahat (SSB)

Čoahkkáigeassu

Dát artihkal ovdanbuktá oasi Statihkalaš guovddášdoaimmahaga (SSB) deháleamos statistihkain sámi diliid birra. Dáid statistihkaid vuođđun lea eanas, muhto ii ollásit, Sámedikki Ealáhusovddideami doarjjadoaibmaguovlu, nu gohčoduvvon SED-guovlu. Go daid geahčča ovttas, de dat muitalit sámi diliid birra Norggas, vaikko leat ge ráddjejuvvon dieđut.

Álggus 2026:s ásse 53 208 olbmo SED-guovllus. Guovllus vuhtto sihke unnán ja bieđggus ássan. Go buohtastahttá muđui Davvi-Norggain davábealde Sáltoduoddara, de barget eambbosat vuođđoealáhusain, industriijas ja huksemis. Oahppo- ja dienasdássi lea maid unnit. Eanet oahppit vázzet fidnofágalaš prográmmain joatkkaskuvladásis, ja muđui leat unnit olbmuin oahppu allaskuvla- ja universitehtadásis go muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara.

Artihkal ovdanbuktá maid buohtastahtti analysa SED-guovllu álbmotovdáneamis gitta 1990 rájes go buohtastahttá eará guovlluiguin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara. Gitta 90-logu álggu rájes lea olmmošlohku njiedjan 18,3 proseanttain SED-guovllus. Seammás oaidnit ahte leat oalle stuora erohusat báikkálaš ja guvllolaš dásis. Báikkálaš ja guvllolaš urbaniserenproseassat váikkuhit muhtun muddui ovdáneami. Sihke SED-guovllus ja dan olggobealde vuohttit ahte čoahkkebáikkit sturrot dahje ahte olmmošlohku dain bissu oalle dássedit, seammás go bieđggus ássanguovlluin unnu olmmošlohku. Olu riddosuohkaniin oaidnit eambbo oppalaš olmmošlohkonjiedjama, sihke bieđggus ássanguovlluin ja čoahkkebáikkiin. Lea lunddolaš čatnat dán ovdáneami guolástanealáhusa rievdamiidda, mat leat dagahan ahte leat nohkan olbmot olu guollebivdohápmaniin.

Statistihkka mii gullá sámegillii ii čuovo SED-juohkima. Artihkkalis ovdanbuktojuvvojit logut golmma dásis: mánáidgárddi, vuođđoskuvlla ja joatkkaskuvlla dásis, ja maiddái iešdieđihuvvon sámegielgelbbolašvuođa vuođul álbmotregistaris. Mii oaidnit earret eará ahte davvisámegiella lea dábáleamos, sihke vuosttaš- ja nubbigiellan vuođđoskuvllas ja sin searvvis guđet leat dieđihan sámegielgelbbolašvuođa álbmotregistarii.

Eanandoallodirektoráhta boazologut čájehit ahte boazolohku lea leamašan oalle dásset gitta gaskkamutto 2010-logu rájes, go boazolohku unniduvvui birrasiid 15 proseanttain go buohtastahttá ovdalaš jagiiguin.

6.1 SED-guovllu birra

Dál eai leat SSB:s dieđut maid vuođul sáhttet earuhit sápmelaččaid sis guđet eai leat sápmelaččat álbmogis. SSB atná dan dihte geográfalaš vuolggasaji stuora osiide sámi diliid statistihkaide: *Sámedikki Ealáhusovddideami doarjjadoaibmaguovlu* (SED-guovlu). Guovlu lea ollislaččat Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara (Figuvra 1), ja dat lea dálá viidodaga ožžon máŋggaid viiddidemiid bokte dan rájes go ásahuvvui vuosttažin[1] 1975:s (Nygaard & Kårtveit, 2019, s. 5–6). Logut ja analysat mat ovdanbuktojuvvojit dán artihkkalis mat atnet SED-guovllu vuođđun, atnet dan dálá viidodaga vuođđun, maiddái maŋosguvlui áiggis. Dat guoská maid loguide mat leat statistihkkatabeallain mat leat mielde.

Figuvra 1. Davvi-Norga Sáltoduoddara davábealde, SED-guovllut ja eará guovllut

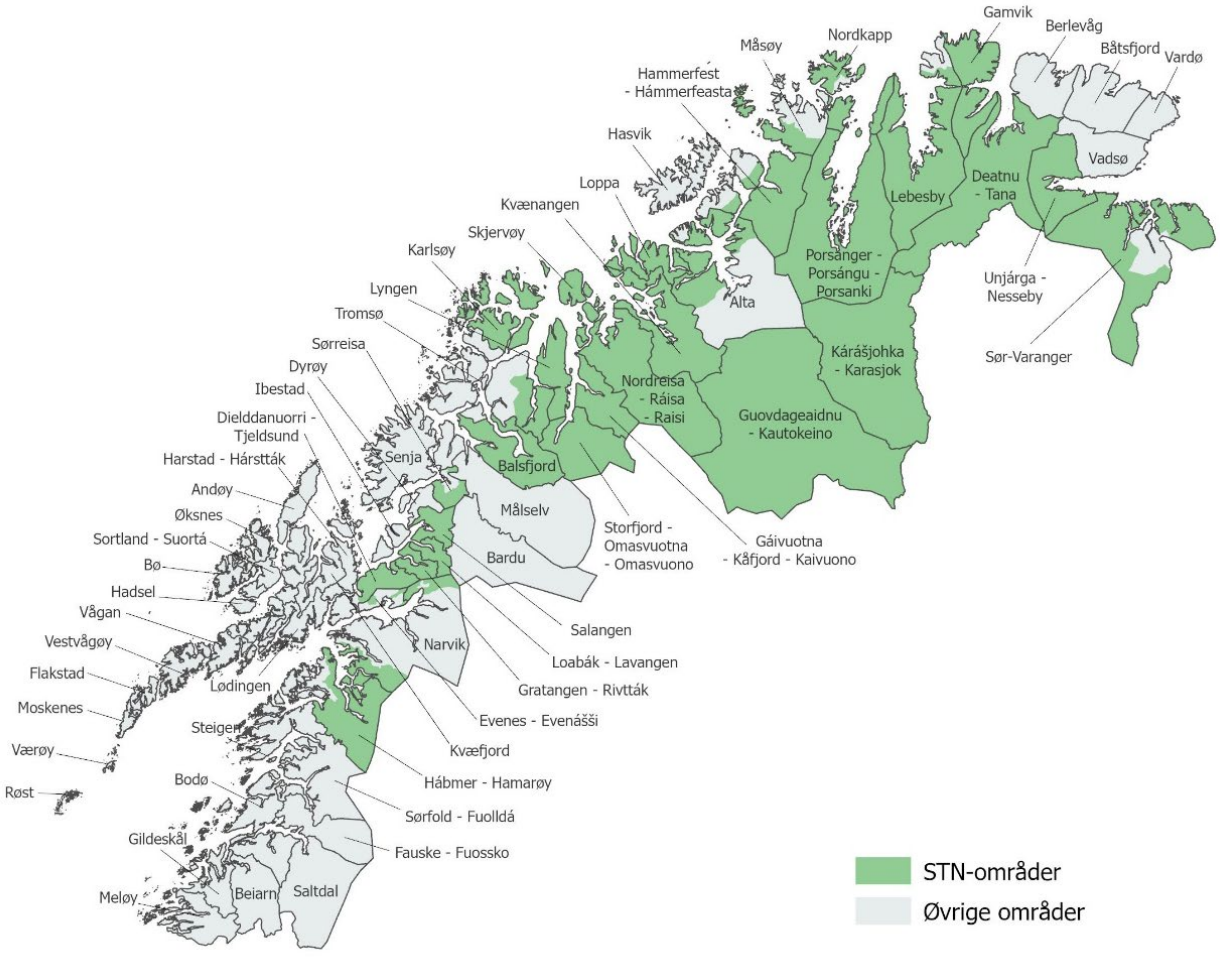

Gáldu: Álbmotstatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

[1] *Guovddáš sámi ássanguovlluid ovdánahttinfoanda*, mii maŋŋel šattai *Sámi ovdánahttinfoandan* (SOF), gulle álggos dušše vihtta suohkana: Kárášjohka, Guovdageaidnu, Unjárga, Porsáŋgu ja Deatnu.

Maid de muitala statistihkka SED-guovllu vuođul midjiide sámi diliid birra? Nu go lea digaštallojuvvon artihkkaliin ovdalaš *Sámi logut muitalit* -almmuhemiin, dahká geográfalaš vuođđu sámi statistihkkii mearkkašahtti hástalusaid dasa movt statistihkaid dulko (Molstad, 2025; Molstad & Sønstebø, 2024; Severeide, 2008). Vuosttažettiin orrot olu sápmelaččat SED-guovllu olggobealde. Dan oaidnit earret eará das movt sii guđet leat dieđihuvvon Sámedikki jienastuslohkui leat lávdan geográfalaččat. Jienastuslogu analysat leat čájehan ahte urbána suohkanat olggobeale dan guovllu, nu go Romsa ja Áltá, dahket dál daid stuorámus guovddážiid jienastuslogus. Gitta 2010-logu loahpa rádjái lei nu ahte suohkaniin nu go Guovdageainnus ja Kárášjogas ledje eanemus olbmot dieđihuvvon jienastuslohkui (Berg-Nordlie, 2023).[2] Dasa lassin leat dan guokte maŋemus logijagi lassánan dieđiheamit jienastuslohkui eanemusat Lulli-Norgga válgabiirres, nu ahte dat válgabiire lea dál dat stuorimus riikkas (Risberg & Kleven, 2025).

Seammás fátmmasta SED-guovllu statistihkka olu olbmuid geat eai leat sápmelaččat. Ii-sámi álbmot SED-guovllus ii fátmmas dušše majoritehtaálbmoga dahje našuvnnalaš minoritehtaid, muhto maiddái (ii-sámi) sisafárrejeddjiid.[3] Analysain álbmotovdáneamis áiggiid čađa lea diet maŋemus ášši vejolaččat dehálaš čuokkis: sisafárren lea maŋemus jagiid leamašan veahkkin bisseheame dan guhkit áiggi olmmošlohkounnuma SED-guovllus ja boahtá jáhkkimis boahtteáiggis maid veahkkin hehttet unnuma, dasa mii máhccat maŋŋeleappos dán artihkkalis.

Seammás sáhttá geográfalaš lahkoneamis leat dihto ulbmil. Álbmotlohkamiid, vearroolmmošloguin ja eará almmolaš gálduid vuođul 1700-logu rájes ja ovddosguvlui oaivvildit dutkit ahte sáhttet oaidnit Davvi-Romssas ja Finnmárkkus sámi eanetlogu álbmotlogu dáfus, go sápmelaččat dáid guovlluin leat dahkan čielga eanetlogu, dahje unnimusat goit, stuora oasi álbmogis (Andresen et al., 2021, s. 33–50). Dat ii mearkkaš liikká dan ahte guovlluin olggobealde dán riikkaoasi eai leat, ja ahte eai leat leamašan, mearkkašahtti stuora sámi álbmot. Guovllut mat lohkkojuvvojit sápmelaččaid ruoktun, Sápmin, manná gitta Divre rádjái (Berg-Nordlie, 2026). Dat ahte sámi álbmot orru biđgosit ja ahte dakkár guovlluin gos árbevirolaččat leat leamašan olu sápmelaččat maiddái gávdnojit olbmot geat eai leat sápmelaččat, leat daid ákkaid searvvis man dihte Sámediggi sámi iešmearrideami orgánan lea hábmejuvvon sihke territoriealla ja eai-territoriealla ješvuođaiguin (Josefsen & Saglie, 2024).

Mii sáhttit čoahkkáigeassit dainna konklušuvnnain ahte ii leat riekta atnit daid minstariid maid oaidnit statistihkaid bokte SED-guovllu birra speajalin mii čájeha sápmelaččaid ješvuođaid joavkun dahje "sámi guovlluin" oppalaččat. Dan sadjái

[2] Berg-Nordlie anii vuolggasadjin Sámedikki jienastuslisttu gitta 2021 rádjái. Logut SSB Sámediggeválggaid statistihkat čájehit ahte Romsa ja Áltá maiddái 2025:s ledje dat suohkanat main eanemusat ledje mielde jienastuslisttus (SSB 2026b).

[3] Maiddái sápmelaččat sáhttet leat sisafárrejeaddjit: sihke Ruotas, Suomas ja Ruoššas leat sámi álbmogat. Olbmot guđiin lea sámi duogáš ja guđet leat riegádan olgoriikkas ja guđiin leat váhnemat riegádan olgoriikkas, sihke diein riikkain ja eará riikkain olggobeale Norgga, lohkkojuvvojit sisafárrejeaddjin álbmotstatistihkas seamma ládje go ii-sámi sisafárrejeaddjit.

berre statistihkka baicca dulkojuvvot danin ahte mihtidit álbmoga (ovdánan)iešvuođaid guovlluin mat leat árbevirolaš davvisámi giellaguovlluin, vuosttažettiin (muhto ii dušše) Davvi-Romssas ja Finnmárkkus.

Okta vuohki mii boahtá adnot dalle go lea vejolaš dán artihkkalis lea ahte cuvket loguid unnibun báikkálaš dásis ja analyseret ja buohtastahttit iešvuođaid suohkandásis. Dat diehttelasat ii čoavdde dan hástalusa ahte dat kategoriijat (guovllut) maid atnit eai čuovo čearddalaš earuhanlinjjáid, eai indiviida eai ge geográfalaš dásis, muhto dat sáhttet liikká buktit veaháš eanet konteavstta analysaide.

6.2 SED-guovllu ja dan álbmoga dovdomearkkat

6.2.1 Unnán ássit ja bieđggus ássan, …

2026 álggus ledje SED-guovllus 53 208 ássi. Dat lei 135 olbmo eanet, dahje 0,3 proseantta, eanet go jagi ovdal. Guovllus lea álbmotovdáneapmi maŋemus golbma jagi leamašan oalle stabiila ja lea hui veaháš lassánan, mii vuosttažettiin lea eanet sisafárrema dihte. Nu go mii oaidnit boahtte oassekapihttalis, mas geahččat olmmošlogu guhkesáiggi ovdáneami, de dat orru leamen spiehkasteapmi dan tendeanssas ahte álbmotlohku jámma unnu áiggi badjel.

SED-guovlu fátmmasta stuora areála. Olu stuora suohkanat, nu go riikka golbma stuorámus suohkana, Kárášjohka, Guovdageaidnu ja Porsáŋgu, ja dat viđat stuorámus, Deatnu (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2026a) leat ollásit dan guovllu siskkobealde. Oppalaččat gokčá SED-guovlu 17 proseantta Norgga areálas. Jus dan guovllus livčče nu olu ássit go mii vástida dan oassái areálas, de livčče das leamašan 970 000 ássi. Dan sadjái dahká ássiidlohku sullii ovtta proseantta riikka álbmogis.

Maiddái dan riikkaoasi ektui (Davvi-Norgga davábealde Sáltoduoddara) leat SED-guovllus oalle unnán ássit. SED-guovlu dahká measta guokte goalmmádasoasi (59 proseantta) Davvi-Norgga areálas davábealde Sáltoduoddara. Álbmotlogu ektui orrot liikká dušše 13 proseantta álbmogis davábealde Sáltoduoddara SED-guovllus. Guovllus leat unnán ássit areála ektui: go eará báikkiin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara orrot gaskamearálaččat ovcci olbmo juohke njealjehaskilomehteris, de orru dušše okta olmmoš juohke njealjehaskilomehteris SED-guovllus.

Dat oasit muitalit unnán dan birra man bieđgguid ássamat leat. Prinsihpas sáhttá muhtun guovllus leat oalle unnán ássit, muhto dat orrot hui čoahkis muhtun čoahkkebáikkiin. Nu ii leat SED-guovllus. Nu go oaidnit Figuvrras 2, de orrot badjel bealli (55 proseanta) SED-guovllu olbmuin bieđggus ássanguovlluin, dan ektui go muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara ja muđui riikkas leat 19 ja 14 proseantta. Ii leat oktage stuorit čoahkkebáiki SED-guovllus, ja veaháš unnit go goalmmádas oassi orru čoahkkebáikkiin main leat unnimusat 20 000 ássi muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara. Dan vuođul sáhttit konkluderet ahte SED-guovllus eai dušše leat unnán ássit, muhto sii maiddái orrot bieđgguid.

Figuvra 2. Álbmot SED-guovllus, eará guovlluin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara ja muđui Norggas, 1.1.2026, ássanguovlluid mielde vuođđobiiredásis, proseanta [4]

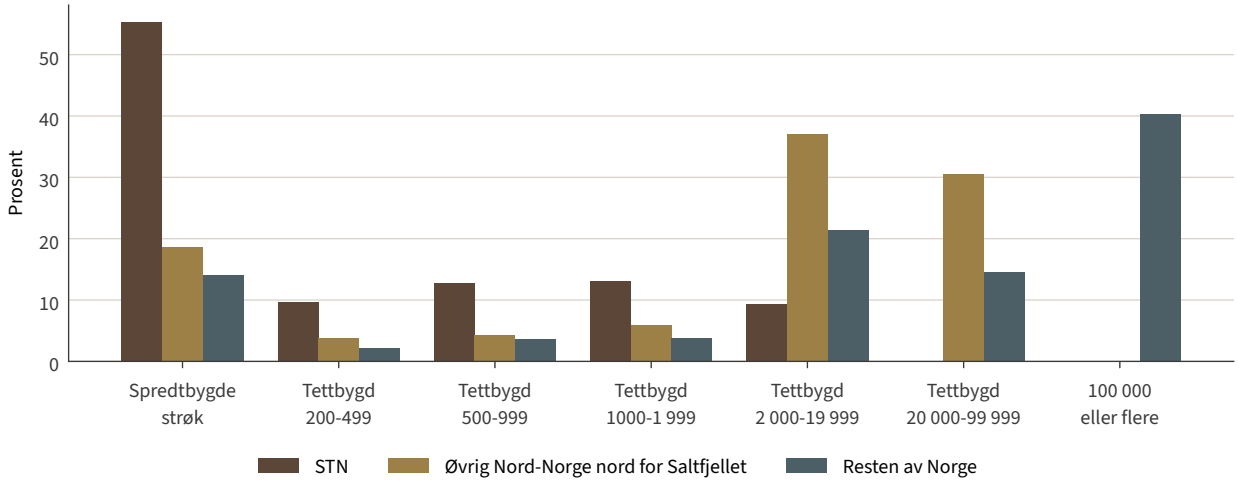

Gáldu: Álbmotstatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Ássanguovllut SSB statistihkas

SSB statistihkas adnojuvvojit ássanguovllut oktasašnamahussan bieđggus ássanguovlluide ja čoahkkeássanguovlluide. Ássanguovllut atnet vuolggasadjin čoahkkebáikemeroštallama, ja earuhit čoahkkeássanguovlluid ja bieđggus ássanguovlluid. Čoahkkeássanguovllut leat guovllut gos leat čoahkkebáikkit, ja bieđggus ássanguovllut leat buot guovllut olggobealde (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2025). Loguin maid mii ovdanbuktit dán artihkkalis, leat mii atnán dan dábáleamos (modála) ássanguovllu dan vuođđobiirres gos olbmot orrot. Vuođđobiire lea geográfalaš ovttadat vuolit dásis go gielda, mii adno go čielggada ja ovdanbuktá regionála statistihka. Dat mearkkaša ahte ii leat olbmo iežas ássanguovlu mii lea vuođđun dan statistihkkii maid mii ovdanbuktit, muhto baicca dat ássanguovlu gosa eanemus olbmot dan seamma vuođđobiirres orrot. Eanas dáhpáhusain lea dat seamma ássanguovlu gos olmmoš ieš orru, ja go ovdanbuktit bohtosiid de áigut gohčodit dan olbmo ássanguovlun.

6.2.2 … eambbosat bargguin vuođđoealáhusain, industriijain ja huksemis ja rusttegiin, …

Álbmotčoahkkáibidju ja ealáhusstruktuvra SED-guovllus čájeha oalle stuora muddui ahte guovllus leat olu bieđggus ássanguovllut. Leat ovdamearkka dihte čielgasit eambbosat geat barget vuođđoealáhusain go muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara (Figuvra 3). Logi proseantta álbmogis geat leat bargguin ja leat gaskkal 15 ja 74 jagi barget eanandoaluin (dasa gullá maid boazodoallu), vuovdedoaluin ja/dahje guolástemiin, riikkaoasis muđui lea njeallje proseantta. Leat maid oalle olu eambbosat geat barget industriijas ja huksen- ja rusttetdoaimmain SED-guovllus go muđui dan guovllus.

Seammás barget unnibut bálvalusealáhusain. Dat guoská erenoamážit gálvogávpái, fievrredeapmái, hotealla- ja restoráŋŋadoibmii ja fitnodatlaš bálvalussii ja opmodatdoibmii. Liikká leat

[4] Logut váldet vuolggasadjin daid dábáleamos (daid modála) ássanguovlluid dan vuođđobiirres gos dat olbmot orrot.

bálvalusealáhusain dat gos eatnasat leat barggus, maiddái SED-guovllus: 17 ja 24 proseantta barget gálvogávppiin, fievrridemiin, hotealla- ja restoráŋŋadoaimmas ja dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusas tabealla 6.11.

Figuvra 3. Olbmot bargguin 15–74-jahkásaččat, ealáhusaid mielde, proseanttaid mielde erohus SED-guovllu ja eará guovlluid gaskka davábealde Sáltoduoddaris, 4. kvartála 2023

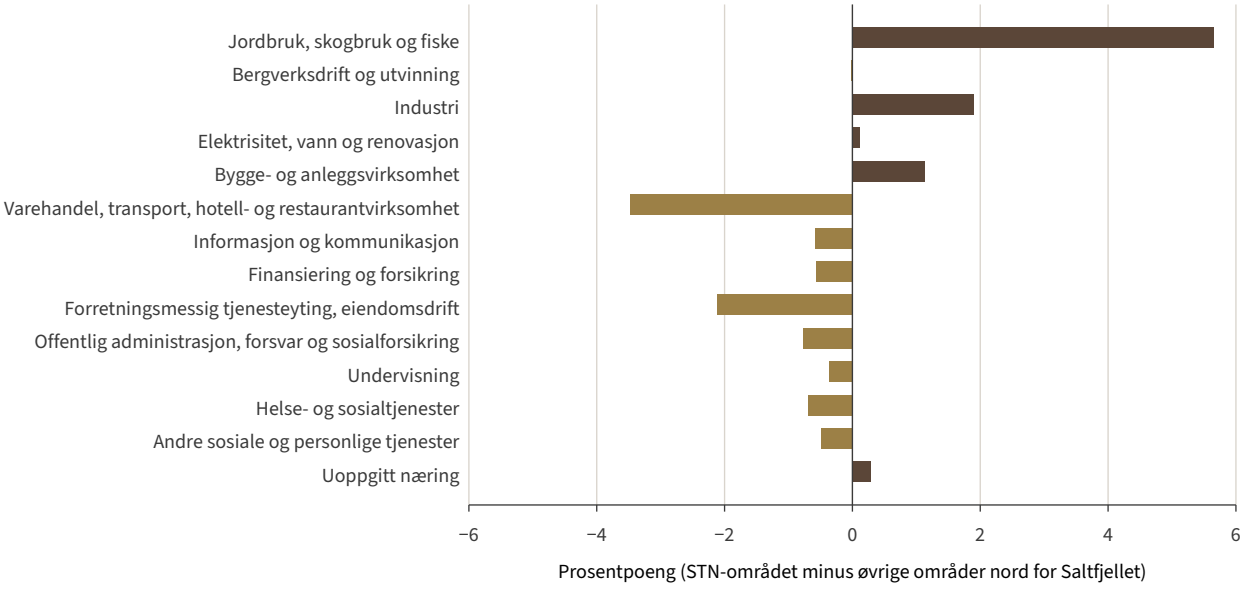

Gáldu: Barggolašvuođastatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

6.2.3 … ja muđui unnit oahppo- ja bálkádássi

Ahte SED-guovlu lea bieđggus ássanguovlu, gos oallugat barget vuođđoealáhusain, industriijas, huksemis ja rusttegiin, dan oaidnit maiddái oahppo- ja bálkádásis. Sullii njealjádasoasis, 26 proseanttas, álbmogis dan guovllus lea universitehta- ja allaskuvladásis oahppu. Dát lea logi proseantačuoggá unnit go muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara. Seammás leat eambbosat SED-guovllus geain lea vuođđoskuvla alimus gárvejuvvon oahppu, 32 proseantta riikkaoasi 25 proseantta ektui.

Mii oaidnit maid ahte veaháš unnit oahppit SED-guovllus gárvejit joatkkaskuvlla normerejuvvon áiggis ohppiid ektui eará guovlluin davábealde Sáltoduoddara, 64 proseantta 67 proseantta ektui (Figuvra 4). Dat speadjalastá jáhkkimis dan ahte oahppit SED-guovllus váldet eambbo fidnofágaid go eará guovlluin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara. SED-guovllus váldet 61 proseantta ohppiin fidnofágaprográmmas, ja eará guovlluin Sáltoduoddara davábealde váldet dušše 50 proseantta ohppiin dan seamma (tabealla 1). Oppalaččat čađahit unnit fidnofágalaš oahppit skuvlavázzima normerejuvvon áiggis go ohppiin geat čuvvot studerenráhkkanahtti oahppoprográmmaid. 51 proseantta ja 49 proseantta ohppiin geat čađahedje fidnofágalaš oahpposuorggi SED-guovllus ja eará guovlluin davábealde

Sáltoduoddara, leat čađahan normerejuvvon áiggis. Čađahanproseanta ohppiid gaskkas studerenráhkkanahtti prográmmas lei fas 85 proseanta sihke siskkobealde ja olggobealde SED-guovllu. Maiddái riikkadásis leat minstarat seammalágánat, ja leat čielgasit eambbogat geat čađahit joatkkaskuvlaoahpu sin gaskkas geat váldet studerenráhkkanahtti prográmma (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2026d).

Tabealla 1 Oahppit mat vuohččan álge joatkkaskuvlii vuosttaš jahkái 2019 čavčča, oahppoprográmma mielde. Lohku ja proseanta

	Oppalaččat	Studerenráhk-kanahtti	Fidnofágat	Studerenráhkkanahtti., proseanta	Fidnofágat, proseanta
SED	598	233	365	39,0	61,0
Eará guovllut S. davábealde	4 232	2 106	2 126	49,8	50,2

Gáldu: Oahpahusstatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

Figuvra 4. Oahppit mat vuohččan álge joatkkaskuvlii vuosttaš ceahkkái 2019 čavčča, olahuvvon dási mielde joatkkaskuvlaoahpus vihtta/guhtta jagi maŋŋel, oahppoprográmma ja sohkabealli. Proseanta

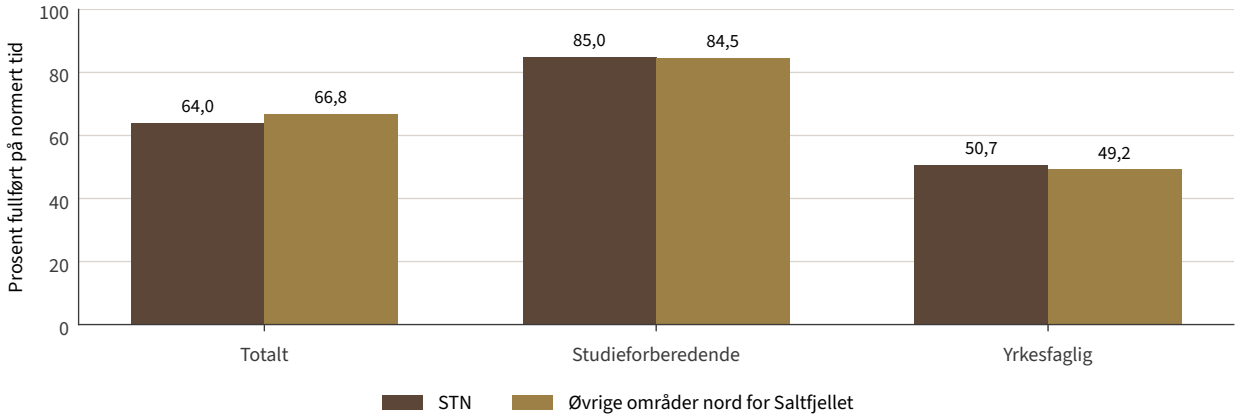

Gáldu: Oahpahusstatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

Dienasdássi SED-guovllus lea oppalaččat unnit go muđui dan riikkaoasis ja muđui riikkas oppalaččat. SED-guovllus lei 2024:s gaskamearálaš bruttoboahtu 533 000 ruvnno (tabealla 6.12), mii vástidii dušše 90 proseantta gaskamearálaš sisabohtui dain eará osiin Davvi-Norgga davábealde Sáltoduoddara ja 86 proseantta riikkas ollislaččat. Mii oaidnit maiddái ahte penšuvdnasisaboađut ja ealáhussisaboađut dahket stuorát oasi bruttoboađus go maid muđui dahket muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara ja riikkas ollislaččat. Dat lea nu go vurdojuvvon guovlluin main lea stuorát oassi álbmogis vuorrasat ja gos eambbosat barget vuođđoealáhusaiguin.

6.3 Álbmotovdáneapmi 1990 rájes: stuora báikkálaš ja guvllolaš erohusat

6.3.1 Oppalaš álbmotnjiedjan SED-guovlluin 1990 rájes

Mii leat oaidnán ahte SED-guovllus lea olmmošlohku lassánan daid maŋemus jagiid. Guhkit áiggi ektui lea liikká álbmotlohku guovllus unnon. 1990:s orro 65 147 olbmo doppe mii dán áiggi dahká SED-guovllu. Dan 36 jagis lea álbmotlohku dan rájes unnon 11 939 olbmuin, mii dahká 18 proseantta. Dat ii speadjalastte oppalaš álbmotlogu njiedjama Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara. Riikkaoasis oppalaččat lea álbmotlohku sturron sullii 380 606 olbmos 411 878 olbmui, mii lea 8 proseantta lassáneapmi. Nappo orru guovlluin mat gullet SED-guvlui leamašan earálágan álbmotovdáneapmi go muđui dan riikkaoasis oppalaččat.

Nu go beassat oaidnit de leat liikká oalle olu rievddadeamit SED-guovllu álbmotovdáneamis, mas muhtun guovlluin olmmošlohku lassána ja eará guovlluin ges unnu. Dán oassekapihttalis mii geahčadit dárkileappot SED-guovllu ovdáneami, sihke go buohtastahttit guovlluiguin muđui Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara ja maiddái go váldit vuhtii iešguđetlágan guovlluid ieš dan SED-guovllus.

6.3.2 Stuorimus álbmotnjiedjan Finnmárkku riddoguovlluin ja stuora čoahkkebáikkiid birra

Nu go oaidnit kárttas Figuvrras 5, de lea Davvi-Norgga, Sáltoduoddara davábealde, olmmošlohku ovdánan iešguđetge ládje daid maŋemus logijagiid. Dat guoská maid guovlluide mat gullet SED-guvlui. Oaidnit erenoamážit erohusa Davvi-Romssa guovlluin, gos olmmošlohku lea lassánan, ja guovlluin Finnmárkku rittus, gos olmmošlohku lea njiedjan lagabui 50 proseanttain dahje eambbo.

Figuvra 5. Olmmošlogu rievdan suohkandásis[5] 1990-2026, Davvi-Norga davábealde Sáltoduoddara, proseanttat

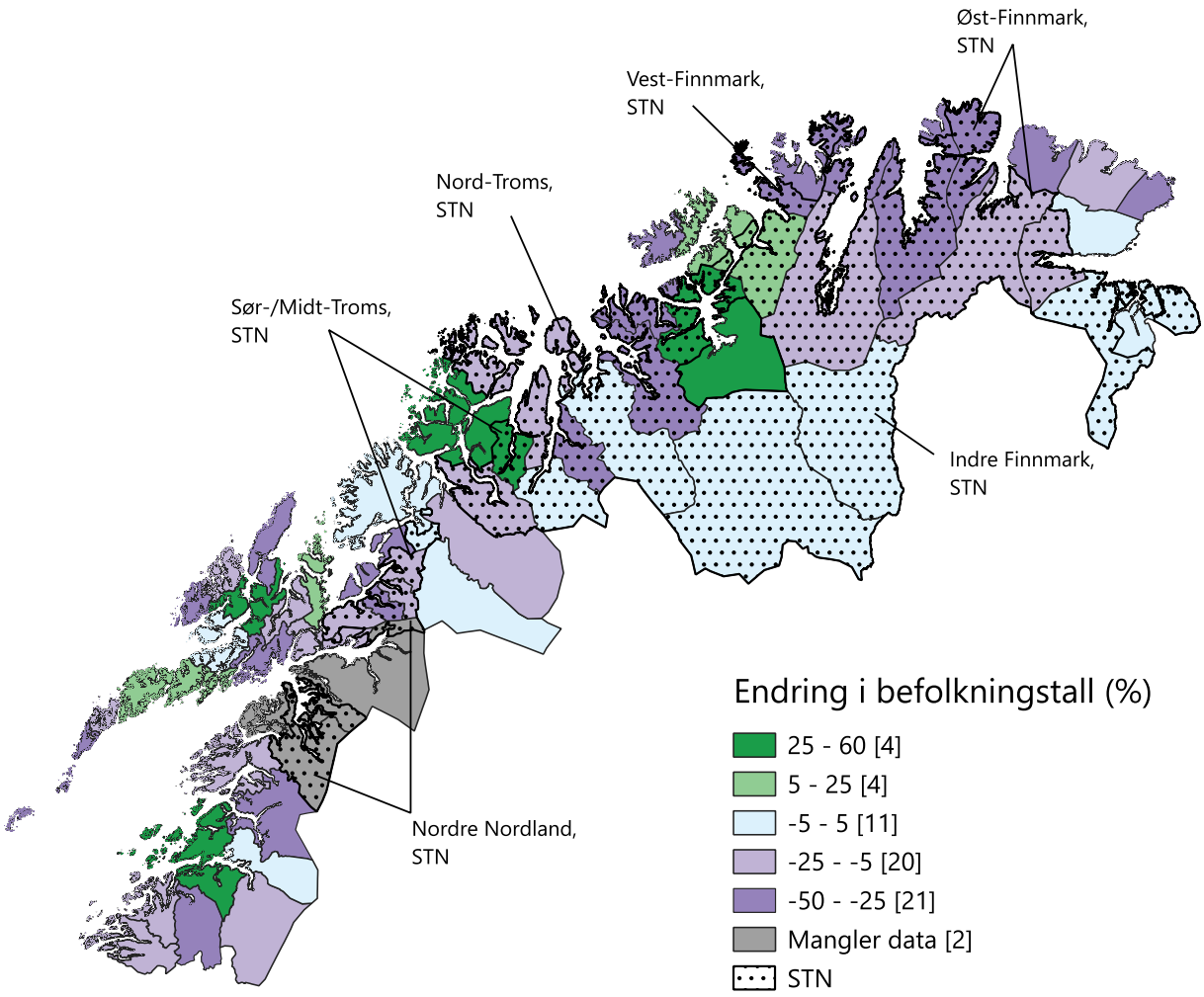

Gáldu: Álbmotstatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Daid suohkaniid searvvis SED-guovllus mat leat sturron leat Omasvuotna (okta proseanta), Ráisa (njeallje proseantta), ja oasit Evenáššis mat leat SED-guovllu siskkobealde (15 proseantta). Buot dát leat davimus oasis Romssas. Suohkaniin SED-guovllus Sis-Finnmárkkus, Guovdageainnus ja Kárášjogas, lea olmmošlohku oalle muddui unnui, guokte ja vihtta proseantta.

Álbmotnjiedjan lea stuorimus dain suohkaniin Finnmárkkus mat leat riddoguovlluin ja muhtun SED-guovlluin gávpotguovlluid birra. Erenoamážit leat Láhpis unnon olu ássit (50 proseantta) ja daid guovlluin čuovvovaš suohkaniin mat leat SED-guovllu siskkobealde: Davvesiida (37 proseantta), Áltá (48 proseantta), Romsa (54 proseantta) ja Muosát (63 proseantta).

[5] Suohkanat main leat stuora juohkimat ja rievdamat vuođđobiiredásis eai leat váldojuvvon mielde, dan dihte go dain suohkaniin lea váttis rehkenastit ovdalaš olmmošloguid. Dat guoská Áhkánjárgii ja Hábmerii, gos kárttas lea merkejuvvon ahte váilot dieđut.

Dat ahte álbmotovdáneapmi čuovvu iešguđetlágan ovdánantendeanssaid báikkálaččat ja regiovnnalaččat Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara, boahtá čielgasit ovdan go geahčča t movt ovdáneapmi lea suohkaniid siskkobealde. Máŋgga suohkanis, sihke siskkobealde ja olggobealde SED-guovllu, lea vuhtton báikkálaš urbaniserentreanda, go boaittobeale báikkit guorranit ja čoahkkebáikkit stuorrot dahje bissot dássedin seamma dásis Figuvra 6. Vel dain ge suohkaniin, gos olmmošlohku ii rievdda, dahje gos njiedjá, de čoahkkebáikkit sturrot. Okta ovdamearka lea Porsáŋgu, gos guovllut mat gullet Leavnnja čoahkkebáikái leat sturron, vaikko ássiidlohku suohkanis ollislaččat lea njiedjan 13 proseanttain maŋemus logijagiin.

Figuvra 6. Olmmošlogu rievdan[6] 1990-2026, suohkaniid ja ássanguovlluid mielde, proseanta

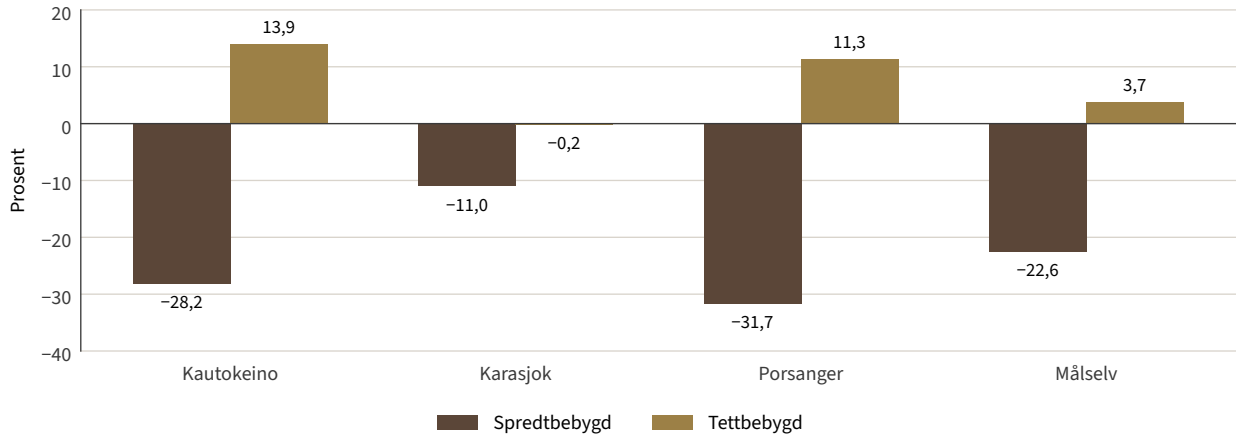

Gáldu: Álbmotstatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Álbmotovdáneapmi ii čuovo liikká buot oktavuođain dakkár sirrema gaskal bieđggus ássojuvvon ja čoahkis ássojuvvon guovlluid. Erenoamážit oaidnit dan Finnmárkku riddoguovlluin, gos olmmošlogu njiedjan, nugo namuhuvvon, lea leamaš erenoamáš garas. Ovdamearkan dasa gávdnat sihke siskkobealde SED-guovllu, nugo Láhpis ja Gáŋgaviikkas, ja olggobealde, nugo Báhcavuonas ja Bearalvákkis. Eanaš oassi dán guovtti suohkana álbmogis orrot čoahkkebáikkiin vuođđuduvvon guollebivdoháp maniidda, mat leat mannan maŋás 1900-logu gaskkamutto rájes gitta lohppii rievdamiid dihte mat dáhpáhuvve guolástanealáhusas (Aarsæther, 2019).

Muhtun suohkaniin Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara leat ovdalaš bieđggus huksejuvvon guovllut vásihan stuora álbmotlassáneami. Erenoamáš čielga ovdamearka dasa leat oasit Álttá suohkanis (Figuvra 7). Lassáneapmi boahtá ovddemusat das go olmmošlohku obbalaččat lea lassánan ja go Áltá lea sturron daid maŋemus logijagiin. Nu go oaidnit, de ii leat dat fátmmastan guovlluid mat leat siskkobealde SED-guovllu Álttás, muhto olmmošlohku čoahkkebáikkiin SED-guovllus, Dálbmeluovtta birrasis, lea baicca leamaš oalle dásset go buohtastahttá boaittobeale guovlluiguin.

[6] Loguid vuođđun leat dat dábáleamos (modála) ássanguovllut vuođđobiiredásis 1990:s.

Figuvra 7. Olmmošlogu rievdan[7] Álttá suohkanis 1990-2026, ássanguovlluid ja vuođđobiirriid mielde SED-guovllu siskkobeale ja olggobeale, proseanta

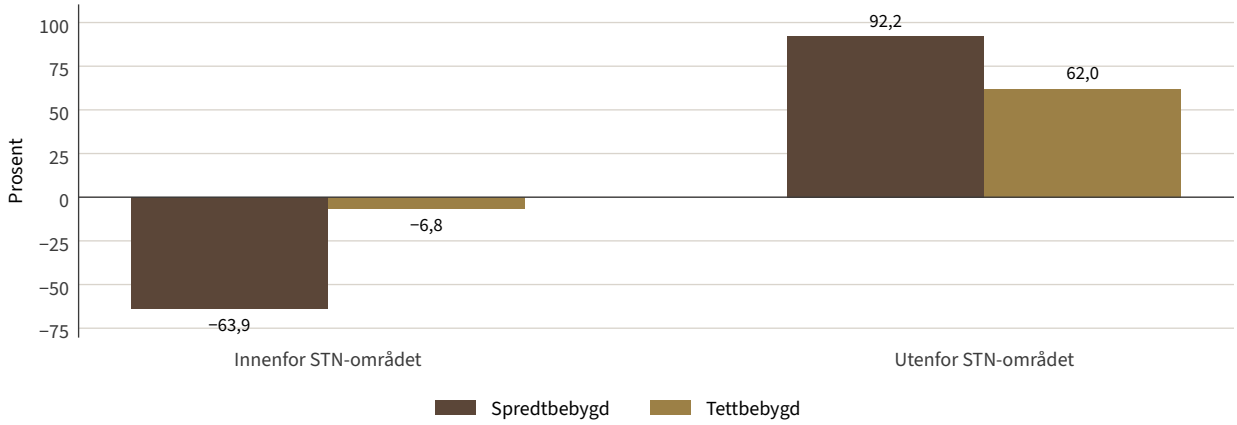

Gáldu: Álbmotstatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

6.3.3 SED-guovllu álbmotovdáneapmi lea máŋggaid proseassaid boađus

Dan bajit minstaris, mas leat stuora báikkálaš ja regionála variašuvnnat, vuhttojit leat máŋga fáktora vuođđun. Okta lea báikkálaš ja regionála urbaniserenproseassat. Lea tendeansa dasa ahte čoahkkebáikkiin lassána olmmošlohku dahje ahte lea oalle dássedis olmmošlohku, sihke siskkobealde ja olggobealde SED-guovllu. Muhtun stuora regionála gávpotguovlluin, nugo Álttás ja Romssas, lea stuora lassáneapmi. Nu go leat oaidnán, de lea jienastuslogu dieđiheddjiidlohku lassánan ollu dain gávpotsuohkaniin, ja mannan badjel dan logu mii lei dain ovdalaš stuorámus "sámi gávpogiin" Berg-Nordlie, 2023 (Sámedikki jienastuslohku dieđiheddjiid mielde lohkkon) Guovdageaidnu ja Kárášjohka. Dat lea olu dan dihte go ođđa joavkkut čálihuvvojit jienastuslohkui, muhto várra maiddái muhtin muddui dan dihte go sii geat leat juo jienastuslogus fárrejit dáidda suohkaniidda.

Go stuora oassi SED-guovllus lea bieđgguid huksejuvvon, de dat mearkkaša ahte guovlu ollislaččat gártá "boasttu beallái" dakkár urbaniserenproseassain, mas olbmot fárrejit guovddáš guovlluide.

Eará fáktor lea ealáhusstruktuvrraid rievdan, nu go namuhuvvon ovdáneapmi guolástanindustriijas. Go guolásteaddjit leat unnon, de lea maid riddoguovlluid bivdobáikkiin unnon olmmošlohku. Dat váikkuha sihke bieđggus huksejuvvon báikkiide ja čoahkkebáikkiide, ja guovlluide mat leat sihke siskkobealde ja olggobealde SED-guovllu.

Oppalaččat orru dasto álbmotovdáneapmi SED-guovllus máŋggabealat ja báikkálaš ja regionála diliin gitta.

6.4 Sámegiella

Dás mii ovdanbuktit sámegielaid loguid golmma dásis: mánáidgárddi, vuođđoskuvlla ja joatkkaskuvlla dásis. Dasa

[7] Loguid vuođđun leat dat dábáleamos (modála) ássanguovllut vuođđobiiredásis 1990:s.

lassin geahčadit maiddái iešdieđihuvvon sámegielgelbbolašvuođa álbmotregistaris.

6.4.1 Sámegiella mánáidgárddis ja skuvllas

2025:s ledje 802 máná oppalaččat 55 mánáidgárddis sámegielfálaldagain. Buot stuorimus oassi dáin mánáin, 668 (83 proseantta), ledje sámi mánáidgárddiin dahje sámi mánáidgárdeossodagain dáčča mánáidgárddiin. Earát, 134 máná, ledje dáčča mánáidgárddiin main lei earálágan sámi fálaldat.

Loguin sámegielas vuođđoskuvllas earuhit ohppiid geain lei sámegiella oahpahusgiellan ja ohppiid geain lei sámegiella vuosttaš- dahje nubbingiellan. Vuosttaš joavku oažžu buot oahpahusa sámegillii, ja nubbi joavku fas oažžu oahpahusa sámegielas sierra fágan. Dát erohus refererejuvvo dávjá ohppiid gaskkas geain lea oahpahus sámegielas ja sámegillii (Øzerk & Somby, 2025). Skuvlajagi 2024/2025 ledje oktiibuot 908 oahppi geain lei oahpahus sámegillii, namalassii oahpahusvuohkin, mii lei sullii seamma lohku go jagi ovdal.

Seamma oahppijagis ledje oktiibuot 2 846 oahppi geain lei sámegieloahpahus juogo vuosttaš- dahje nubbingiellan vuođđoskuvllas. Dat ledje 70 eanet oahppi go jagi ovdal. Eatnasiin lei davvisámegiella vuosttaš- dahje nubbingiellan. Dušše golbma ja guokte proseantta sis geain lei sámegiella vuosttašgiellan lei julevsámegiella dahje lullisámegiella. Sis geain lei sámegiella nubbingiellan lei dat oassi mas lei julevsámegiella ja lullisámegiella stuorát, nappo logi ja čieža proseantta.

Ledje oktiibuot 651 oahppi joatkkaskuvllas geain lei sámegiella fágabiirres skuvlajagi 2025/2026. Dat leat veaháš unnit go jagi ovdal, muhto oppalaččat lea dat ohppiidlohku geain lea sámegiella lassánan mearkkašahtti 2010-logu álggu rájes. Nu go oaidnit Figuvrras 8, de boahtá lassáneapmi das go eanet joatkkaskuvlaohppiin lea sámegiella nubbingiellan: gaskamearálaččat lassánedje oahppit geain lea sámegiella nubbingiellan 49 proseanttain dan áigodagas.[8] Dat ohppiidlohku sis geain lea sámegiella vuosttašgiellan lea bisson oalle stabiilan áiggi badjel.

[8] Vuođđun loguide leat golbma jagi gaskamearit, áigodaga álggus ja loahpas.

Figuvra 8. Oahppit geain lea sámegiella fágabiirres joatkkaskuvllas, oppalaččat ja dan mielde lea go sámegiella vuosttaš- dahje nubbigiellan, lohku

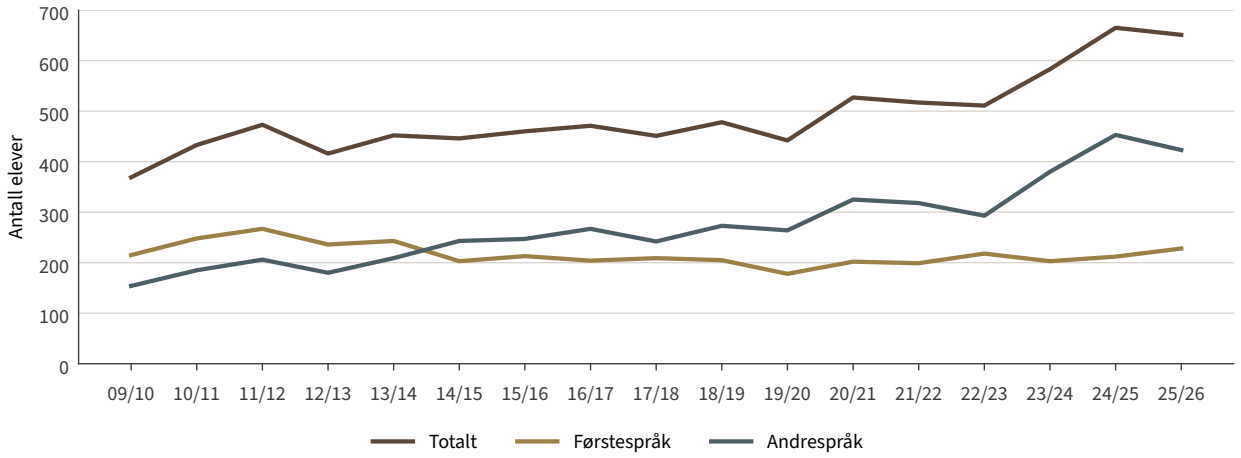

Gáldu: Oahpahusdirektoráhtta. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

6.4.2 Sámi giellagelbbolašvuođa registreren Álbmotregistaris

Golggotmánu 22. beaivvi 2019 rájes lea leamašan vejolaš dieđihit iežas sámegielgelbbolašvuođa Álbmotregistarii. Lea leamašan vejolaš dieđihit gelbbolašvuođa eanet go ovtta sámegielas. Dássážii leat unnán olbmot válljen dieđihit iežaset sámegielgelbbolašvuođa, dan ektui go maid sáhttit jurddašit earret eará daid loguid mielde man oallugiin lea oahpahus sámegielas ja/dahje sámegillii skuvllas (geahča ovddit oassekapihttala). Suoidnemánu 2026 ledje oppalaččat 1 939 olbmo dieđihan iežaset gelbbolašvuođa ovtta dahje eanet sámegielain. Eatnasat sis, 70 proseantta, ledje dieđihan iežaset dan guokte vuosttaš jagi mielde, gitta 2021 loahpa rádjái. 2021 rájes leat unnit olbmot dieđihan dasa, gaskkal sullii 100 ja 200 olbmo juohke jagi.[9]

Sin gaskkas guđet leat registreren giellagelbbolašvuođa Álbmotregistarii leat áibbas čielgasit eatnasat, 85 proseantta, registreren gelbbolašvuođa dušše davvisámegielas (Figuvra 9). Logi proseantta leat registreren juogo julev- dahje lullisámegielas gelbbolašvuođa (vihtta proseantta goappásge). Dat eará olbmot, vihtta proseantta, leat dieđihan ahte sis lea máŋgga sámegielas gelbbolašvuohta. Buot eanemusat dán 105 olbmos, 96 proseantta, leat registreren gelbbolašvuođa davvisámegielas ja ovttas dahje goappaš dan guovtti eará sámegielas.

[9] Dás mii atnit vuolggasadjin olbmuid Álbmotregistaris geain lea registrerejuvvon sámegielgelbbolašvuohta suoidnemánu 2026. Vejolaš eretdieđiheamit ja jápmimat dahket ahte registrerejuvvon lohku juohke jagi ii čájet nu riekta dan oppalaš logi sis geat registrerejedje daid dihto jagiid.

Figuvra 9. Lohku man olu olbmot leat registrerejuvvon sámi giellagelbbolašvuođain Álbmotregistarii, suoidnemánu 2026, gielaid mielde

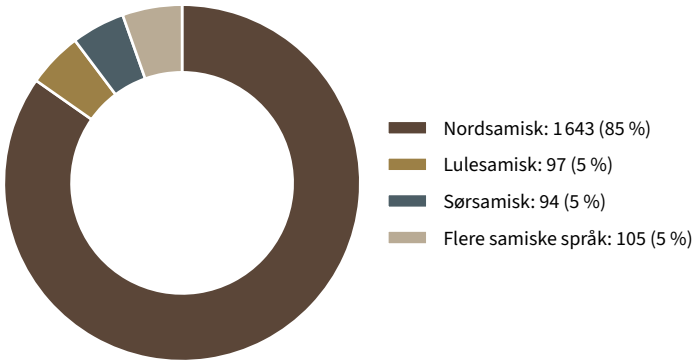

Gáldu: Álbmotstatistihkka. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Nu go ovdal leat oaidnán (Molstad, 2025) de ii leat ahkečoahkkáibidju sin gaskkas guđet leat registreren giellagelbbolašvuođa dásset, daid nuoraid ahkejoavkkuid guvlui. Olles 42 proseantta lei ahkejoavku 25-39 jagi ja vuollelaš guokte goalmmádasoasi leat vuollel 40 jagi boarrásat. Maiddái sohkabeali dáfus ii ge leat dásset: nissonolbmot dahket stuorát oasi sis guđet leat registreren sámi giellagelbbolašvuođa, veaháš unni go guokte goalmmádasoasi.

Sáhttá leat miellagiddevaš buohtastahttit dan eahpedássedis ahke- ja sohkabealjoavkkuid juohkáseami eará joavkkuiguin mat eaktodáhtolaččat leat registreren iežaset sámi duogáža ja/dahje giela vuođul. Okta ovdamearka leat dieđihuvvon olbmot sámediggeválgga jienastuslohkui, mas 2025:s ledje sullii 25 700 olbmo. Oaidnit seammalágan, muhto unnit eanetlogu nissonolbmuin jienastuslogus, 51 proseantta 2025:s (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2026c). Sin gaskkas guđet leat dieđihan iežaset jienastuslohkui lea goitge hui earálágan ahkejuohkáseapmi: dušše 29 proseantta sis guđet leat dieđihan iežaset mielde leat vuollel 40 jagi (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2026b). Dat speadjalastá jáhkkimis oppalaččat unnit oassálastima válggaide nuoraid gaskkas (Kleven, 2021). Sii guđet leat registreren iežaset sámegielgelbbolašvuođain Álbmotregistarii leat eará sániiguin unnit ja nuorat joavku ja eambbo nissonolbmot go sii guđet leat dieđihan iežaset sámediggeválgga jienastuslohkui.

6.5 Boazodoallu

Dán oassekapihttalis ovdanbuktojuvvojit muhtun váldologut boazodoalloealáhusa birra. Boazodoallu lea dehálaš vuođđu sámi kultuvrii, ja das leat ruohttasat gitta ovdahistorjjálaš áiggis (Hansen & Olsen, 2004). Gávdnojit maiddái eará árbevirolaš ealáhusat, nu go mearrasámi guolásteapmi ja meahcásteapmi, muhto daid logut eai ovdanbuktojuvvo dán jagi artihkkalis.

Logut mat ovdanbuktojuvvojit tabeallas 6.14 leat vižžojuvvon Eanandoallodirektoráhta jahkásaš raporttas *Totalregnskap for reindriftsnæringen* (Boazodoalloealáhusa oppalaš rehketdoallu) ja čájeha giđđaealuid boazologu njukčamánu 31. beaivvi dan guoskevaš boazodoallojagi. Nu go oaidnit de lassánii boazolohku boazodoallojagi 2024/2025 dan ovddit jagi ektui. Oppalaččat ledje 217 152 bohcco giđđaealuin dan jagi njukčamánu 31. beaivvi, 2 133 eambbo go seamma áiggi dan jagi ovdal.

Bohccuid lohku rievddada jagis jahkái, muhto lea leamašan oalle muddui stabiila 2010-logu gaskkamutto rájes, go boazolohku unniduvvui birrasiid 15 proseanttain daid ovddit jagiid ektui. Stuorimus unnideamit ledje boazodoalloguovlluin Oarje-Finnmárkkus[10] ja Nuorta-Finnmárkkus, muhto maid eará guovlluin. Diet namuhuvvon boazodoalloguovllut leat oktiibuot stuorimusat areála dáfus. Dain leat mai eanemus bohccot giđđaealuin: čieža bohcco juohke logi bohccos riikka boazodoalloguovlluin leat dain guovlluin. Boazodoallu lea muđui oalle dássedit juhkkojuvvon daid eará boazodoalloguovlluide.

[10] Fátmmasta maiddái Davvi-Romssa.

Referánssat:

Aarsæther, N. (2019). Kyst-paradokset: Sterk økonomi, svak tiltrekking. *Plan*, *51*(3), 6–11.

Andresen, A., Evjen, B. & Ryymin, T. (2021). *Samenes historie fra 1751 til 2010*. Cappelen Damm Akademisk.

Berg-Nordlie, M. (2023). «Bysamiske kjerneområder» - hva kan vi si om samisk urbanisering og hvor bor bysamene? I *Samiske tall forteller15. Kommentert samisk statistikk 2023/Sámi logut muitalit 15. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2023* (s. 32–48). Sámi allaskuvla.

Berg-Nordlie, M. (2026). *Sápmi*. snl.no. Vižžon 24.8.26 dás: https://snl.no/S%C3%A1pmi

Hansen, L. I. & Olsen, B. (2004). *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen Akademisk Forlag.

Josefsen, E. & Saglie, J. (2024). The Sámi Parliament in Norway: a “breaking in” perspective. *The Polar Journal*, *14*(1), 109–128.

Kleven, Ø. (2021). *Valgdeltakelse og alder – mulige effekter av endrede aldersgrenser* (2021/22). Statistihkalaš guovddášdoaimmahat. https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/valgdeltakelse-og-alder-mulige-effekter-av-endrede-aldersgrenser

Molstad, C. S. (2025). Samiske tall - bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB. I *Samiske tall forteller 17. Kommentert samisk statistikk 2025/Sámi logut muitalit 17. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2025* (s. 167–195). Sámi allaskuvla. https://samilogutmuitalit.no/sites/default/files/publications/slm25_-_kapittel_6_ssb_fast_artikkel_no_rr_0.pdf

Molstad, C. S. & Sønstebø, A. (2024). Samiske tall - bakgrunn for samisk statistikk og kommentarer til faste tabeller fra SSB. I *Samiske tall forteller 16. Kommentert samisk statistikk 2024/Sámi logut muitalit 16. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2024* (s. 112–139). Sámi allaskuvla. https://samilogutmuitalit.no/nb/node/4154

Nygaard, V. & Kårtveit, B. (2019). *Fra STN til kulturbasert næringsutvikling? Innspill til arbeidet med Sametingets næringsmelding.* (Rapport 7 - 2019). NORCE samfunnsforskning. https://norceresearch.brage.unit.no/norceresearch-xmlui/handle/11250/2640338

Risberg, T. & Kleven, Ø. (2025). Høyere utdanningsnivå blant dem som kan stemme ved sametingsvalget. *Statistihkalaš guovddášdoaimmahat*. https://www.ssb.no/valg/sametingsvalg/statistikk/sametingsvalet/artikler/hoyere-utdanningsniva-blant-dem-som-kan-stemme-ved-sametingsvalget

Severeide, P. I. (2008). Datagrunnlaget – begrensninger og muligheter. I *Samiske tall forteller 1. Kommentert samisk statistikk 2008/Sámi logut muitalit 1. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2008* (s. 15–27). Sámi allaskuvla.

Statistihkalaš guovddášdoaimmahat. (2025). *Standard for bostedsstrøk*. Hentet 1.9.2025 fra https://www.ssb.no/klass/klassifikasjoner/567

Statistihkalaš guovddášdoaimmahat. (2026a). *09280: Areal (km²), etter region, år og arealtype*. https://www.ssb.no/statbank/table/09280

Statistihkalaš guovddášdoaimmahat. (2026b). *14474: Sametingsvalget. Stemmeberettigede, etter alder, fireårlig og kjønn*. https://www.ssb.no/statbank/table/14474

Statistihkalaš guovddášdoaimmahat. (2026c). *14494: Sametingsvalget. Stemmeberettigede, etter kommune og kjønn (K) 2009 - 2025*. https://www.ssb.no/statbank/table/14494/

Statistihkalaš guovddášdoaimmahat. (2026d). *14867: Gjennomføring i videregående opplæring, etter todelt utdanningsprogram, kjønn, intervall (år) og fullføringsgrad*. https://www.ssb.no/statbank/table/14867

Øzerk, K. & Somby, H. M. (2025). De som berøres må høres - hvem er samisklærerne i grunnskolen? I *Samiske tall forteller 17. Kommentert samisk statistikk 2025/Sámi logut muitalit 17. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2025* (s. 138–150). Sámi allaskuvla.

Sámi logut muitalit - raportta ráiddus leat 2008 rájes almmuhuvvon oktiibuot 17 raportta.

Sámi statistihka fágalaš analysajoavku iluin dál almmuha Sámi logut muitalit 18, mas leat guhtta artihkkala.

Siden 2008 har det blitt publisert til sammen 17 utgaver i rapportserien Samiske tall forteller.

Faglig analysegruppe for samisk statistikk har nå gleden av å publisere Samiske tall forteller 18 som består av seks artikler.